بەرکەوتنەوەم لەگەڵ کوردستاندا... کاوە جەلال

1

هاوینی 2004 لە ئەڵمانیاوە گەڕامەوە بۆ کوردستان. پێشتر دوو سەفەرم بۆ ئەوێ کردبوو، یەکەمیان 1994 دوای 14 ساڵ بۆ ماوەی مانگێک، ئەویدیکەیان ساڵی 2003 بۆ ماوەی دوو حەفتە، لێ هەردووکیانم بەهۆی نامۆبوونمەوە لە ڕەچەڵەکی خۆم وەک شکست ئەزموون کرد. بۆیە ئەم جارە کە ڕۆیشتمەوە بۆ ئەوێ، “خۆم” بە پلەی یەکەم مەبەست بووم، بەدووی ئەوەدا کارکردن، ئەوەش سەرەتا نەک لە زانکۆ، بەڵکو وەک مامۆستای سەرەتایی لە گوندێکی چەپەک. لێ برایەکم تێبینییەکی سەرنجڕاکێشی لەسەر ئەو پرسە پێدام: گەر ببیت بە مامۆستای سەرەتایی، ئەوجا ئەوە لە گوندێکیش، هەموو کەس دەڵێن بڕوانامەکەت تەزویرە و لەبەر ئەو هۆیەش خۆت دەشاریتەوە. ئەوە قەنائەتی پێهێنام هەوڵ بدەم لە زانکۆ کار بکەم. بە هەر حاڵ، ئامانجی سەرەکیم هەوڵدان بوو بۆ ژیان لەنێو جڤاکی زێدی خۆمدا کە لێی نامۆ بووبووم و توانای ژیانم لەگەڵ هیچ کەسێکیدا نەمابوو، بەڵکو چەندین ساڵ بوو تەنیا لە نێوەندی ئەڵمانیدا دەژیام. ئاخر لە ناخەوە ئەو ڕەوشەم پێ قبووڵ نەدەکرا، بەڵێ لەو دوورەوە بەڕۆشنی دەرکم دەکرد کە کوردبوون چەند بارێکی گرانە بەسەرمەوە / بەسەرمانەوە. بەڕاستی خۆش نییە کە مرۆڤ هەندێک هەڤاڵی لە کەسانی زێدی خۆی نەبێت و زوو زوو بیان بینێت. هەندێک جار بە خۆمم دەگۆت، گەر تورک، ئەجەم یان ئەرەب بامایە، ڕێگەیەکی ئاسانترم بۆ ژیانم دەگرتە بەر.

هەروەها گەرەکە جەخت لە پرسێکی کرۆکی بکەم: من بۆ ئەوێ “نەگەڕامەوە”، جا گەرچی ئەوە بەرواڵەت گەڕانەوە بوو. ئاخر ئەوە نەشیاوە. مەغزای پەندە کوردییەکەی “بەردی هەڵکەنراو شوێنی خۆی ناگرێتەوە” ئەوەیە کە غەریب لەڕیشەکەوتووە. لە بنەڕەتدا من ماوەی یازدە ساڵ ژیانەوە لەوێ هێشتا هەر غەریب بووم و هەمیشە غوربەت لە ناخمدا ئامادەگیی هەبوو – وەک کەتواری خودی خۆم. ئاخر، سارتر واتەنی، بۆخۆبوون، یان بەگشتی ببێژین: غەریب-کەوتوو هێشتا ئەوە نییە کە ئەو ئەوەیە، بۆیە لە لێرەبوونی ئاماد□یانەیدا بەتەواوی شیاوی پێناسەکردن نییە، لێ ئەو هەروەها ئەوەیە کە ئەو هێشتا ئەوە نییە، بۆیە ئەو تەنیا بۆ ئایندە هەیە، بە واتایەکی دی، ئەو تەنیا

وەک “شیمانە” شیاوی دیاریکردنە. کەواتە بوونی ئەو هەرگیز نەدراوە، بەڵکو هەردەم پرسیارلێکراوە، ئەویش چونکە ئەو هەمیشە بەڕەی نەبوون-ی ئەویدیبوونییەوە لە خۆی جیابێتەوە. بۆیە ئەو کە هەمیشە لەژێر پرسیاردایە، تەنیا بۆ خۆڕاپسکاندن لە هەر دۆخێکی خۆیی و خۆفڕێدان بۆ نێو دۆخێکی نوێ دەتوانێت خۆی دروست بکات. لەم ڕوانگەیەوە دەشێت هەموو ژیانێک ببێت بە ڕۆمان. کەچی سەیر ئەوەیە، تا ئەمڕۆ لە ئەڵمانیا کەسان دەناسم کە دوای پتر لە چل ساڵ ژیان لەم دەقەرە ژیاری و کولتوورییەدا ئامادەن لەسەر هەموو شتێک گفتوگۆ بکەن بەبێ ئەوەی هەرگیز بوێرن “خۆ”یان بکەن بە تەما، بەڵێ، نایانەوێت هیچ لەبارەی خۆیان بزانن، چونکە ترسنۆکن.

جگە لەوە بەیەکگەیشتنەوەی بەم چەشنەی مرۆق و دەقەرە کولتوورییەکەی، لەنێو خۆیەوە گەلێک شیمانەی بۆ ئەزموونکردنی جیاواز لەخۆگرتووە، واتا ئەزموونکردنی ڕەوشگەلی ئەوتۆ کە کەسانی قاڵبووی ئەوە دەرکیان ناکەن، بەڵێ لەوە خەڵک، برادەران، کەسوکار، بەگوێرەی خوو و نەریتەکانی ژیانیان بەسانایی دەیانژێنن، ئەوان وەک کوڕان و کچانی باوان و دایکانیان پێگەیشتوون و کەم یان زۆر بەرپرسیاری وەردەگرن، شەڕ دەکەن، یەکدی لە ماڵی یەک دەردەکەن، ناکۆکی دەنێنەوە و ئاشتدەبنەوە، دەست دەنێنە بینی دایک و باوکیان و هاوکات پێداگری لەوە دەکەن کە گۆیا دەسەزی ئەوانن، بەم شێوەیەش ژیانیان بەڕێدەکەن. لە غەریب بە پێچەوانەوە کە بە زایین و ماوەیەکی ژیان سەر بە ئەوانە، لە ئاگایی خۆی و ئەزموونی کولتوورییەوە چیدی سەر بە ئەوان نییە، بۆیە هەردەم ترس ناخی تەنیوە — بێگومان ترسی لەرێبوونی (وجودی) خۆی.

کوردستان ساڵی 2004 لە گشت ڕوویەکەوە لە ڕەوشی بنیاتناندا بوو، ئەوە ڕواڵەتگەرایانە، ئەوجا هەرچی دەستپێدەکرا، نزیکەی نیوەناچڵ، ناڵەبار، سەرپێیی بوو. بێگومان لەم بوار و لەو بواردا گۆڕانی جددیش هەبوو. بە هەر حاڵ، گەشبینییەکی وروژاو، سۆزمەند، نائاگا، کەسێتییەکانی تەنی بوو، لە گشت لا خەڵک لە هەڵپەی بیناسازی و خواردن و خۆپۆشیندا بوو، هەڵپەی گەیشتن بە بڕوانامە، کردنەوەی دوکانی بازرگانی یان پیشەی دەستی. لە خوێندنی زانکۆیی سەنگێکی تایبەتی هەبوو، چونکە لە ئایندەدا پرێستیژێکی بە خوێندکار مسۆگەر دەکرد. هەروەک جارێک خوێندکارێکی سەنگین، لە دەوڵەمەند کە بەو گەنجێتییە فیرمای پی ڤی سیی هەبوو، گۆتی: “ئاخر گەر بڕوانامەم نەبێت، کچ شووم پێناکات”. هاوکات خوێندنی زانکۆیی مایەی گۆڕینی پلەی سەربازی و فەرمانبەری بوو، بۆیە تەنانەت کەسانی بەتەمەن

دەچوون بۆ لای بەرپرسە حیزبییەکانیان و تکایان لێدەکردن کە بە هەر شێوەیەک بێت دەرفەتی وەرگرتنیان لە زانکۆ بۆ بڕەخسێنن. بەم شێوەیە حیزبەکان ئەوەندە جاهیلیان بۆ خوێندنی زانکۆیی و تەنانەت خوێندنی باڵا نارد، کە ئیدی ئەمڕۆ زۆرینەیان وەک مامۆستای نزیکەی هیچ نەزان بوون بە هۆکاری بێسەروبەری و بەرەڵایی لە زانکۆکاندا.

بەڵێ ڕۆیشتنەوەم بۆ کوردستان بەریەککەوتن بوو – بە ئەرێنی یان نەرێنی. لەتەک ه□قا□انی منداڵی و گەنجێتیدا پەیوەندیم دامەزراندەوە، دۆستایەتیی نوێم بنیاتنا، کەسانی جیاوازم لە ڕووی کەسێتی، کامڵبوونی تەمەن و خوێندن و خۆپێگەیاندنی هزرییەوە ناسی. وەلێ هەندێکی بەیەکگەیشتنەکان ڕەوشی ڕاچڵەکێنەریان دەخستەوە و پێکڕا لەنێو جەرگەی دامەزراوەدا ڕووی□ان دەدا. کاتێک لە زانکۆی کۆیە دامەزرام، یەکەم ڕۆژی دەوامکردنم مامۆستایەکم ناسی و ئامۆژگاریی کردم کە تا دەکرێت لە نێوان خوێندکاران و خۆمدا دیوارێک هەڵبچنم، ئەوە بێگومان تا بەرزتر بێت باشترە، چونکە بەو شێوەیە خوێندکارەکان ناتوانن سەریان لە دیوارەکەوە دەربخەن. زۆر سەرم سووڕما. بە خۆمم گۆت، من هاتووم بۆ ئێرە تاکو بژیم، جا لەگەڵ هەر کەسێکدا بێت – دوکاندار، ئەڕەبانچی، مامۆستا یان پێشمەرگە. لە ڕاستیشدا هەر ئەوها لەوێ ژیام و ئەم کراوەییەش خەڵکی زێدی خۆمی باشتر پێناساندم. دوای چەند ساڵێک ژیان لەوێ، تەنانەت لە سەردەمی دوای دەستپێکردنی تەنگژە ئابوورییەکەدا، هێشتا هەر سەرم لەوە سووڕدەما کە ڕێژەی دز لەو وڵاتە چەند کەم بوو – ئەوە مەگەر بۆ پۆلیس پێویست بایە گرنگیی پێبدات، وەلی لە ڕووی جقاکییەوە سەنگێکی ئەوتۆی وەرنەدەگرت، بە بەروارد لەگەڵ زۆر وڵاتی جیهاندا کە کوشتن و بڕین و فڕاندن لەسەر شەقام و لەنێو کۆڵانداندا سەر بە ژیانی ڕۆژانەن. بێگومان ئەم ڕەوشە ئەمڕۆ گۆڕانی نەرێنیی بەسەردا هاتووە، چونکە بەتایبەتی ئاینبازانی ئیخوانی و سەلەفی شووڵیان لێهەڵکێشاوە و بەبێ ترس نەخۆشییە دەروونییەکانی خۆیان، بەتایبەتی سێکسیزمیان، بە ڕستەی ئاینی بەرجەستە دەکەن و فاکتەرێکی سەرەکین بۆ تەنینەوەی قێزەوەنی و تەنانەت مرۆڤکوژی، هەروو□ها ڕۆژ بە ڕۆژ شەللاتێتی لە نێوەندی سیاسیدا پتر باڵا دەستی وەردەگرێت.

2

کۆیە گەورە گوندە، ئەوپەڕەکەی شارۆچکەیە کە ژیان لێی خۆش نییە. بۆ من خۆش نەبوو. ناگات بە ڕانیە، یان هەڵەبجە. لەوێ ژیان زۆر سستە، بزاوتی کولتووری لەوێ بە ڕانیە و هەڵەبجە بەروارد ناکرێت.

جارێک لەگەڵ بەرپرسێکی سەربازیی "یەکێتی"دا کە دراوسێی ماڵی برایەکم بوو، گفتوگۆمان دەکرد، پێی گوتم، مام جەلال زانکۆی کۆیەی کردەتەوە تا کۆیە بکات بە مونافیسی هەولێر. بێگومان هیچ سەبارەت بەو تێڕوانینە نەگوت، وەلێ دەمێک بوو گەیشتبووم بەو باوەڕە کە کۆیە دەرەقەتی هەولێری دایکی نادات، سەریشم لەوە سووڕمابوو کە بۆچی ئەوها لە دایکی خۆی یاخی بووە!

باوەجو کاتێک "گەڕامەوە" بۆ کوردستان، نزیکەی هیچ لەبارەی ئەو وڵاتە نەدەزانی، تەنانەت نەمدەزانی لەوە لە زانکۆکاندا بەشی فەلسەفە نییە. ئەمە دوای دوو ڕۆژی گەیشتنم بۆ ئەوێ یەکەم ڕاچەکینم بوو. یانی چی لە کوردستان، لە زانکۆی سلێمانی و سەلاحەدین، بەشی فەلسەفە نییە؟ بە هەر حاڵ، برادەرەکم کە ئەویش لە ئەڵمانیاوە بۆ ئەوێ گەڕابۆوە، گوتی: "بەڵێ بە کۆیە، زانکۆکەی تازەیە، پێویستیان بە مامۆستایە". ئەوەم پێخۆش بوو، چونکە ماڵی خوشکەکم لەوێ بوو، ئەوجا کۆیە کە هەرگیز نەمبینی بوو و لە هۆشمدا ناوێکی گەورە بوو وەک شارێکی دێرینی کوردی، زۆر سەرنجی ڕاکێشام. ڕۆیشتم بۆ ئەوێ. سەرۆکی زانکۆ دکتۆر نەبەز بە زمانی تایبەتی خۆی گوتی: "مامۆستای بەڕێز، لە نێوان فەلسەفە و دەروونناسیدا هیچ جیاوازییەک نییە (!)، بۆیە لە بەشی دەروونناسی داتدەمەزرێنم". ئەوەم پێخۆش بوو. ئاخر لە پاڵ بەشی سەرەکیی فەلسەفەدا پسیکۆلۆگیم وەک بەشی لاوەکی یەکەم خوێندبوو، بەشە لاوەکییەکەی دووەمم ڕامیاریناسی بوو. کەواتە بڕێک شارەزاییم لە پسیکۆلۆگیدا هەبوو. پسپۆرییەکەم لەو بەشەدا لە بوای پسیکۆلۆگیی گەشەدا بوو.

دوای دامەزراندنم بەڕێزی سەرۆکبەش گوتی: "وانەی دەروونناسیی گەشە دەدەین بە تۆ". من بە ئۆتۆمبێلەکی خۆم لەگەڵ برادەرێکدا بەناوی گارا بۆ ئەوێ گەڕابوومەوە و چەند کارتۆنێک کتێبم لەگەڵ خۆمدا بردبۆوە، لە کتێبەکانی پسیکۆلۆگی لە نێویاندا زۆر کەم بوون، بۆیە بە خۆم گوت، دەبێت لە ئێستاوە دەست بە کار بکەم، چونکە خوێندکارەکان بە پرسیار هەڵمدەوەشێننەوە، بەئاگا لەوە کە ئەوان لە سەرەتاییەوە فێرکراون لە پرسیار بسڵەمێنەوە. ئەوە بوو ئیدی بەپەلە گەڕامەوە بۆ ئەڵمانیا تاکو چەند سەرچاوەیەکی پێویست بکڕم. کە دەوام دەستی پێکرد، بینیم کاکی سەرۆکبەش بەبێ ئەوەی پرسە گورگانەیەکی بە من کردبێت، وانەکەی بە مامۆستایەکی دیکە دابوو!

ماوەیەک پێش دەستپێکردنی دەوامی ساڵی نوێ، تاقیکردنەوەی نڤیسکیی خوێندکارانی دکتۆرا ئەنجام درا و ئەمەیان وەک چاودێر دانا. خوێندکارانی زۆر بەشیان تێدا بوو. لەبەر ئەوەی ماوەی

تاقیکردنەوەکان (ئەوان دەبێژن "ئەزموونەکان"!) درێژخایەن بوو، دەرفەتم هەبوو چاو بە هەندێکی ئەو دەفتەرانەدا بخشێنم کە خوێندکارانی تەواوبوو تەسلیمیان کردبوون. ئاخر وەک چاودێر وەڕەس دەبیت، بە کاتبەسەربردنێک دەگەڕێیت. سەرم زۆر لەوە سووڕما کە گەلێک خوێندکار، لە نێویشیاندا چەند خوێندکارێکی زمانی کوردی، بە کوردییەکی سەقەتی پڕ لە هەڵەی ڕێزمانی (!!) وەڵامی پرسیارەکانیان دابەوە. خوێندکاری دکتۆرا لە بەشی کوردی! بۆیە جێی سووڕمان نییە کە خوێندکارانی دەرچووی ئامادەیی دوای دوازدە ساڵ خوێندن بە کوردی ناتوانن دروست بە زمانی دایک بنووسن، چونکە فێری ئاخافتن و نوسینی دروست ناکرێن، یان چونکە ئەم لایەنە سەر بە کرۆکی وانەی کوردی نییە. لەم پەیوەندییەدا خۆمم بیرکەوتەوە کاتێک لە زانکۆ یەکەم "تۆژینەوەی ناوماڵ"م بە ئەڵمانی نووسی. ڕاستییەکەی توێژینەوەکەم باش نووسی بوو، چونکە کاری زۆرم لەو بابەتەدا کردبوو، هەروەها لە ڕووی ڕێزمانییەوە هەڵەم نەبوو، لە تەنیا لەبەر ئەوەی هەڵەی تایپ و بەوەش ڕێنوسی تێدا بوو، مامۆستا سێ (ناوەند)ی بۆ دانام. هەموو هەڵەکانی بە قەڵەمی سوور نیشانە کردبوو. کاتێک لەم پرسی بۆچی ئەو نمرەیەی داومەتێ، لە وەڵامدا گوتی: "لای ئێمە، پەیوەند بە خوێندکاریشەوە، هەڵەی ڕێزمانی (خوازەیی بدوەم) کوفرە، هەڵەی تایپ ڕێپێنەدراوە. تۆ خوێندکاری زانکۆیت!". باوەڕ ناکەم ئەرەبەکانیش لەم پرسەی زماندا جیاواز بن لە ئەڵمانەکان.

کاتێک لە تەک دەستپێکردنی دەوامی ساڵدا سەرۆکبەش پێی ڕاگەیاندم کە وانەکەی لە من سەندەتەوە و داویەتی بە مامۆستایەکی دی، ڕاستییەکەی ئەو ڕەفتارەم لا ناشرین بوو، سەرەڕای ئەوە ناڕەزاییم دەرنەبڕی. هەروەها سەرۆکبەش لە تەک پێڕاگەیاندنەکەدا بەزەردەخەنەوە گوتی: "ئەم وانەیەم بە تۆ داناوە، ئوسوس ئەلتەربیە". کتێبەکی بەرگ شینی کاڵی بە دەستەوە گرت، نزیکەی بیست پەڕەی لە ناوەڕاستەوە بە دوو پەنجە گرت کە ئیدی هەردوو لای زۆرتری کتێبەکە بەکەوانەیی کرانەوە، ئەوجا هەروا بە دوو پەنجە جۆلانەی پێکرد و ڕێزمەندانە گوتی: "هەر ئەوەندەیان بدەرێ بەسە!". ئێستا سووڕمام. ئەوەندە؟ ساڵێک نزیکەی بیست پەڕە! یانی چی؟ ئێ خۆ ئەرێ زانکۆیە؟ ئەی سێمینارکردن و کاری نەوکەیی و هتد؟ خێرا تەماشایەکی نێوەرۆکی کتێبەکەم کرد و بڕێک ئارام بوومەوە. ئاخر سەرەتا نەمدەزانی مەبەست لە ئوسوس ئەلتەربیە چییە. کتێبەکە هینی سەردەمی بەعس بوو، نێوەرۆکەکەی بریتی بوو لە: پەروەردە لە گریکی ئەنتیکە، حەوت وانەکەی چەرخی ناڤینی ئەوروپی کە ناودەنران حەوت هونەرەکە،

پاشان پەروەردەی ئیسلامی و لە کۆتاییشدا پەروەردەی پارتی بەعسی عەرەبیی سۆسیالیستی. بابەتەکانی گریکی ئەنتیکە و چەرخی ناڤینی ئەوروپیم بەدڵ بوو و شارەزاییم تێیاندا هەبوو، بۆیە گۆتم، ئەم وانەیە زۆر باشە و توانام بەسەریدا دەشکێتەوە، لێ خۆم پرۆگرامی ساڵانەی وانەبێژی دادەنێم و سەرچاوەش بە خوێندکاران دەدەم یان بابەتیان لە ئەڵمانییەوە بۆ ئامادە دەکەم. سەرۆکبەش هیچ لاریی لەوە نەبوو و گۆتی: "خۆت ئازادیت چۆن پرۆگرامی وانەکەت دادەنێیت". بە هەر حاڵ، بەگوێرەی پرۆگرامی خۆم، لە پەروەردەی زەردەشتییەوە چووم بۆ گریکی ئەنتیکە، پاشان چەرخی ناڤینی ئەوروپی و گەیاندم بە سەردەمی مۆدێرنی ئەوروپی، ئەوجا ڕێگەکانی وانەوتنەوە.

مامۆستایەکی ناسیار چەند حەفتەیەک دوای دامەزراندنم ڕوداوێکی سەیری بۆ گێڕامەوە. بەشی مێژوو سەرۆکبەشێکی یەکجار بەد و جەبانی هەبوو کە درەنگتر خۆیشم لەتەکیدا کەوتمە ناکۆکییەوە و تەنانەت رۆڵێکم لە فەسڵکردنیدا گێڕا. کابرا دکتۆرای لە زانکۆیەکی سەدام حسێن کردبوو، گەر هەڵە نەبم زانکۆکە هەر ناوی ئەوی لێنرابوو. دکتۆراکەی جێی گومان بوو. بە هەر حاڵ، کابرا خۆی بە "یەکێتی"یەوە هەڵواسی بوو. ئەمەش ڕووداوەکەیە: کوڕێکی گەنجی مێژوو ناس بە دکتۆراوە (وا بزانم لە سویسراوە) دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان و لە زانکۆی کۆیە لە بەشی مێژوو دادەمەزرێت. مامۆستا هەموو ڕۆژێک حزووری هەیە، لێ سەرۆکبەش ئامادەیی ڕۆژانەی ئەو تۆمار ناکات و غایبی دەدات. کاتێک سەری مانگ دەڕوات مووچەکەی وەربگرێت، خانمی ژمێریار پێی دەبێژێت: "مامۆستا، بەڕێزت دەوامت نەکردووە، بۆیە مووچەت بۆ نەبەستراوە. تۆ فەسڵ کراویت". مامۆستا بەتووڕەیی زانکۆ جێدەهێڵێت، گۆیا دەگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە، لەوێ جانتاکەی دەپێچێتەوە و دەڕواتەوە بۆ ئەو وڵاتە کە لێوەی بۆ زێدی خۆی گەڕابۆوە. من خۆم زۆر زوو، لە یەکەم ڕۆژەکانی دەوامکردنەوە، دەرکم بە ڕەفتارێکی ترسنۆکانەی زۆر سەرۆکبەش و ڕاگر کرد کە ترس بوو لەو مامۆستایانەی لە هەندەرانەوە گەڕابوونەوە. ئەوان بە هەموو ئەقڵیانەوە وای بۆ دەچوون کە ئەو مامۆستایانە بەهۆی خوێندنیانەوە لە وڵاتێکی ئەوروپی پێشتریان لە لایەن سەرۆکایەتیی زانکۆوە پێدەدرێت، واتا "ڕەنگە" ئەو کورسییە بە ئەوان بدەن کە خۆیان لەنێو یەکدا شەڕیان لەسەر دەکرد.

ئەزموونی یەکەم ساڵم لە زانکۆی کۆیە بەگشتی ئەرێنی بوو، بۆ من پتر ساڵی فێربوون و تا ڕادەیەکیش خۆگونجاندن بوو لەتەک "هەندێک"ی

داواکارییە جڤاکی-کولتوورییەکانی ئەوێدا. لەوێ لەگەڵ هەندێک خوێندکاردا کە هەموویان پێشمەرگەی دێرینی "کۆمەڵە" بوون، پەیوەندیی هەڤاڵێتیم دامەزراند، هەروەها لەگەڵ پۆڵا عەبدولسەمەد و مامۆستا محمەد ناسردا کە خەڵکی سەقز بوو. گەر هەڵە نەبم، زیاتر کوردایەتی پاڵی بە محەمەد ناسرەوە نابوو بێت بۆ هەرێم. مامۆستایەکی زۆر شارەزا و ئیدیالیست بوو، هەروەها دەنگی زۆر خۆش بوو و تەنانەت ڕووی دەدا کە لەتەک خوێندکاراندا دادەنیشت و سترانی بۆ دەچڕین. ڕۆژێک، چەند حەفتەیەک دوای دەستپێکردنی دەوامی ساڵ، پێشنیاری کرد کە وەک چالاکی هەڵمەتێک بکەین بۆ کۆکردنەوەی خاشاک لە کۆیە و بەو ڕێیەوە هێمایەک بۆ پاکژی پێشان بدەین. ئەو، من (وا بزانم پۆڵاشمان لەگەڵ بوو) و ژمارەیەک خوێندکار دەستمان کرد بە کۆکردنەوەی خاشاک. زۆر کەس کە بەلاماندا تێدەپەڕین، پێکەنینیان پێمان دەهات. بە هەر حاڵ، یەک مامۆستای دیکەی زانکۆ ئامād□ ن□بوو لەو "ئەکسیۆن"ە هێمادانەرەدا بەشداری بکات.

یەکێک لەو خوێندکارە پێشمەرگانە کە بوو بە دۆستم، کاک موسڵیحی خەڵکی دەشتی هەولێر بوو کە بەداخەوە بەنزینخانەکەی (بەنزینخانەشی هەبوو!) بەهۆی موەلیدەکەیەوە گڕی گرت و خۆیشی لە هەوڵی کوژاندنەوەیدا سووتا. گەیاندیانە ئێران، وەلێ ڕادەی سووتاوییەکی زۆر بوو و کوشتی. بە هەر حاڵ، ئەوەی ڕاستی بێت من ئەمڕۆش دژی قبووڵخاس نیم، لێ ئەوە بە مەرج. ئاخر ئەو پێشمەرگە دێرینانە، زۆرینەیان، کەسانی جددی بوون، دەرفەتیان بۆ ڕەخسابوو ئاواتێکی سەردەمی گەنجێتییان بەدیبهێنن کە خوێندنی زانکۆیی بوو، بۆیە هەرگیز ڕۆژێک لە ڕۆژان یەک کەسیان داوای یارمەتیی دەرچوواندنی لە یەک مامۆستا نەکرد، لە منیش، جا گەرچی زۆر جار لە مەیخانە یان لە لەنێو سروشتدا پێکەوە دادەنیشتین و بەدەم گاڵتەوگەپ و نوکتە و گێڕانەوەی ئەزموونەکانی ژیانەوە مەیمان دەنۆشی. وەلێ هەر لەنێو قبووڵخاسەکاندا گەلێک "علوج" هەبوون. ڕۆژێک دەمەو کۆتایی ساڵ و نزیککەوتنەوەی کاتی تاقیکردنەوەکان زەنگی تەلەفونە دەستییەکەم لێی دا و ک□ ه□□□م کرد، پیاوێکی ڕێزمەند خۆی پێناساندم، هاوکات ئاماژەی دا بۆ نزیکیی حیزبیمان. بەرپرسی دەزگایەکی "یەکێتی" بوو لە هەولێر، گۆتی، لە بەشی مێژوو دەخوێنێت و بەهۆی کاروباری حیزبایەتییەوە ناتوانێت دەوام بکات، بەشکم لە وانەکەی خۆمدا یارمەتیی بدەم، ئەوجا ئەوەشی خستە سەر، کە ئەو تەنیا بڕوانامەکەی پێویستە و "خۆ بە خودای نابیتە مامۆستا". ئەوەی ڕاستی بێت بە پێکەنین و تـوانج م□ئاوایم لێکرد. جگە لەوە دەفتەری تاقیکردنەکانی ساڵانە لە سووچی ناوەکانەوە بە سەمخ دادەخرێن، تا وانەبێژ نەزانێت چە دەفتەرێک هینی کێیە. بە هەر حاڵ کابرا ئەو

ساڵە لە وانەی مندا کەوت. ئەوجا ئەوەشم دەزانی کە چەند کەس پێکڕا
لە وانەی مندا کەوتبوون و ئەویش یەکێکیان بوو. کەچی دەرچوو بوو!
بۆ من ڕۆشن بوو: کابرا دەرچوێنرابوو!! بە خۆمم گۆت کە بە هیچ
شێوەیەک ئەوە قبووڵ ناکەم. چووم بۆ لای سەرۆکبەشی ناوبراوی مێژوو
کە ئەو ساڵەش سەرۆکی لیژنەی تاقیکردنەوەکان بوو، پێم گۆت: "واز
ناهێنم، تا ئیستیقالە دەڕۆم". ئەو تەنیا کەمێک منجەمنجی کرد.
ئەوجا چووم بۆ لای سەرۆکی زانکۆ و مەسەلەم پێڕاگەیاند، ئەویش هەر
بە زمانە لووسەکەی خۆی گۆتی، کە لیژنەیەک پێکدەهێنێت و
بەدواداچوونی بۆ دەکات، هاوکات بۆ "ئەو دڵسۆزییە" (!) سوپاسی
کردم. دوای چەند ڕۆژێک سەرلەنوێ بۆ ئەو مەسەلەیە چوومەوە بۆ لای،
گۆتی لیژنەکە ساغی کردۆتەوە کە فڵانی بەڕێز بە هەقی خۆی دەرچووە،
کەواتە دەفتەرەکەی دەستکاری نەکراوە. من بێدەنگیم هەڵبژارد.
مامۆستایەکی ناسیار پاش چەند ڕۆژێک لەسەر ئەو کێشەیە پێی گۆتم:
"پەلە مەکە، سەرۆکی زانکۆ گڵۆڵەی کەوتۆت□ ل□□ژی، هەندێک باڵی
'یەکێتی'، 'تاقمی عومەر فەتاح و ئەوان'، گۆیا بەهۆی گەندەڵییەوە
لێیان هەڵپێچاوە، لێ مەسەلەکە شەڕی نێوان باڵەکانی 'یەکێتی'یە و
ئەو تاقمە لەدژی کۆسرەت ڕەسوڵ و پیاوەکانی ڕاستبوونەتەوە". پاش
ماوەیەک سەرۆکی زانکۆ لابرا و خدر مەعسوم هەورامی خرایە جێگەی،
ئەوە بێگومان بە فەرمانی حیزب، ئاخر زانکۆش، هاوشێوەی هەر شتێکی
دیکەی ئەو وڵاتە: زەوی و بازاڕ، فابریکە و پۆستەکان و هتد، بە
موڵکی خۆی دەزانێت. بە هەر حاڵ، ئەوە هەل بوو، لێ ڕاستییەکەی
لەنێو ئەو هەموو مامۆستایەدا تەنیا بۆ یەک دوو سێ کەسیان هەل
بوو. دکتۆر خدر دوای دەستبەکاربوون کۆبوونەوەی لەگەڵ هەمووماندا
کرد، پرۆگرامی خۆی پێناساندین (ڕاستییەکەی کاری باشی بۆ زانکۆی
کۆیە کرد)، ئەوجا دەرفەتی بە مامۆستایان دا پرسیاری خۆیانی لێ
بکەن. زۆر پەلەم بوو، لێ دکتۆر عەلی بەرزنجی ی بەشی کوردی کە
هەردەم کەسێکی بەهەڵوێست بوو، زووتر دەستی هەڵبڕی، بەم شێوەیە
پێشم کەوت و یەکسەر بە شێوازی خۆی، بە تووڕ□ییە تایبەتمەندەکەی،
دابەزییە سەر کابرای سەرۆکبەشی "بەعسی"ی بەشی مێژوو و ئاماژەدان
بۆ گەندەڵییەکانی. دوای ئەو منیش مەسەلەکەی خۆمم باس کرد و
هەروەها ئاماژەم بۆ ئەوەش دا کە سەرۆکی پێشووی زانکۆ گۆتوویەتی
لیژنەکە هیچی ساغنەکرۆتەوە، لێ من بڕوام بەوە نییە، چونکە دەزانم
"دەفتەرەکەم" دەستکاریکراوە. سەرۆکی نوێی زانکۆ لیژنەیەکی ڕەسەنی
پێکهێنا کە ئاشکرای کرد ئەنجامی تاقیکردنەوەکە دەستکاری کرابوو.
بە هەر حاڵ، پاش ماوەیەک ئەو سەرۆکبەشە لە زانکۆ فەسڵ کرا،
خوێندکارەکەش وەک بەرزەکی بانان بۆی دەرچوو – ئاخر گۆیا بەگوێرەی
یاسای ئێراقی ئەو تازە دەرچووە و گوناهی نییە!!

یەکەم ساڵی دەوامم لە زانکۆی کۆیە بە بیرمدا هات هەوڵ بە کردنەوەی بەشی فەلسەفە بدەم. لەکاتی پشووی هاویندا مەسەلەکەم لەگەڵ موعیدەکەمان بە ناوی پەڕا عەبدولسەمەد باس کرد، ئەویش گۆتی، برادەرێکی کەرکوکیی بە ناوی حەسەن هەیە و بەو مەبەستە پەیوەندیی پێوە دەکات. کردی. من پێش ناسینی مامۆستا حەسەن چووم بۆ لای سەرۆکی زانکۆ دکتۆر نەبەز و پێشنیارەکەی خۆمم خستە بەردەم: “کاک دکتۆر، گەر بەڕێزت هەنگاو بنێیت بۆ کردنەوەی بەشی فەلسەفە لە زانکۆکەمان، من گفتی سەرخستنی پرۆژەکەت پێدەدەم!”. دکتۆر نەبەز سوپاسی کردم، هاوکات گۆتی، بەو پرۆژەیە سێ مامۆستا پێویستن، کەواتە گەرەکە دوو مامۆستای دی بهێنم و ئەوسا بەشەکە بکەینەوە، بێگومان لە ڕانیە، چونکە کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان لەوێ بوو. ئەوە بوو مامۆستا حەسەن هات بۆ کۆیە و باسی برادەرێکی خۆی کرد بەناوی موسلیم کە پێکەوە لە بەغداد خوێندبوویان، گۆتی وا بزانێت کوردە، بە هەر حاڵ پەیوەندیی پێوە دەکات. بەم شێوەیە بەشەکە کرایەوە و بە سەقەڵەی لە بناغەوە بینامان کرد، لە ئەویش لە کۆتاییدا وەک هەر بەشێکی دیکەی زانکۆیی بوو بە قەوارەیەکی کارتۆنی.

ساڵی یەکەم لە ڕەوتی بەریەککەوتنە نێومرۆڤی-کولتوورییەکاندا هەندێک ئەزموونی سەیرم کرد کە پێکڕا کرۆکی ئەو دەقەرە کولتوورییەیان پێناساندم و هاوکات واتایان بە ڕەوتی ژیانم لە چەند ساڵی ئایندەدا وەرگرت. بێگومان من خۆیشم بەهۆی شێوازی ژیانمەوە فاکتەرێک بووم لە نێویاندا. ئەوەی یەکەمیان زۆر مەهزەلەیی بوو. دوای دەستپێکردنی دەوامی ئەو ساڵە، لە کاتی پایزدا، هەموو ڕۆژێک لەسەر ستایلی خۆپێشینم بە پانتۆڵێکی کاوبۆی، تی-شێرتێک و کراسێکی کراوەوە دەڕۆیشتم بۆ زانکۆ. زۆری نەخایاند سەرۆکبەش تکای گفتوگۆیەکی دووقۆڵیی لێکردم و پاشان لەو میانەیەدا پێی گۆتم، کە چەند کچێکی خوێندکار (دوایی زانیم کێن و هەموویان موحەجەبە بوون!) چوون بۆ لای و پێیان گۆتووە، کە گەر مامۆستاکەیان ئەوها خۆی بپۆشێت، ئەوان لەمەولا بەڕووتی دێن بۆ دەوام. زۆر سەرم لەوە سووڕما. ئاخر من لەژێرەوە فانیلەی عەلاگەم لەبەردا نەبوو و ئەوجا بەسەریدا کراسەکەم دانەخەم، بەڵکو بەسەر فانیلەی عەلاگەوە تی-شێرتم لەبەردا بوو و کراسەکەش فونکسیۆنی چاکەتی هاوینەی هەبوو. ئەمە یەکەم ئەزموون بوو کە پێشانی دام چۆن لەو کولتوورەدا مامۆستا دەخزێنرێتە نێو “رۆڵ” و “پێگە”ی پێناسەکراوەوە کە هەڵوەستەکی زۆر هەیە پارێزە، بەڵێ هەڵوەستێکی پیاوسالارانەی تایبەتی خۆرهەڵاتی-ئیسلامییە. بێگومان پێشنیارەکەی سەرۆکبەشم

قبووڵ کرد و شێوازی خۆپێشینمم گۆڕی، جا گەرچی ئەوە بەلامەوە هیچی دیکە نەبوو جگە لە مەهزەلە. ئاخر وەک برێشت دەبێژێت، هەندێک جار باش دەبێت کە مرۆڤ کەتوار قبووڵ بکات، جا خودی ئەو کەتوارە چەند تاڵ بێت. درەنگتر، هەر لەم پەیوەندییەی "پێگە" و "ڕۆڵ"ی پێناسەکراوی مامۆستای زانکۆدا / فەرمانبەردا، هەندێک ئەزموونی دیکە بەڕوونی پێشانیان دام کە لەوە "پیاوی هەیەپارێزی مامۆستا" چ تێگەیشتنێکی بە خۆی و ڕۆڵە پیشەییەکەی هەیە. ڕۆژێک لەتەک مامۆستایەکی پەستدار و چەند خوێندکارێکدا ڕۆیشتین بۆ سەرئێشکەوتان، بەپاڵ کانییەکەوە نەعنا خۆڕسکانە ڕوابوو و زۆر ناسک بوو. دەستم کرد بە لێکردنەوە. بینیم ڕەنگی کابرای پەستدار تێکچوو و خێرا گۆتی "با بڕۆین"! هەروەک ببێژێت، ئەوە لە مامۆستای زانکۆ ناوەشێتەوە، وەلێ، بەگشتی بڕوانین، ئاساییە کە مامۆستا بۆ نموونە سەفتە بیستوپێنجی بە لاستیک ببەستێت و بیئاخنێتە نێو گیرفانی سەرەوەی کراسە هاوینەییەکەیەوە، کە ئاشکرایە ئەو جێیە سووردەچێتەوە و بەمەش بەئاگا یان بێئاگا کارایی هێمای پێدەدرێت. هەر لەگەڵ ئەودا جارێک سەیرانێکی خانەوادەییمان کرد بۆ دۆڵێ؛ سەرەتای بەهار بوو، لە گشت لا تەڕەکەی زۆر ناسک پێگەیشتبوو و دەستم کرد بە گەڕان تا هەرە ناسکترینەکان بچنمەوە، کەچی ژنەکەی گۆتی: "ئە خۆ ئەوە چەپکی بە هەزار دینارە"، لە کاتێک زەردەخەنەیەکی تەوسمەندم تێگرت، خێرا گۆتی، "ئەها، مەسەلەکە لێکردنەوەیەتی لە لایەن خۆتەوە". بێگومان من کولتوورەکی دیکەم هەبوو و گەر پێویستیش بووایە پەرچەکرداری خۆگونجاندم دەنواند، وەک بە نموونە لە ڕەوشی کراس و تی-شێرتەکەدا، سەرەڕای ئەوە هێشتا هەر ئامادە نەبووم بە تەواوی دەستبەرداری "شێوازی ژیانی خۆم" ببم، یان هەر کردارێکی دیکەی سۆسیالم ڕەتبکردایەتەوە کە لە ئاگایی چینایەتییەوە بە کەسانی پێگەنزمی جڤاکی تەرخان کراوە، بۆ نموونە شەرمم بەوە بهاتایە کە دوو دەبە نەوت لە بەنزینخانەیەک بکڕم، ئەوجا بەدەست هەڵیانبگرم و بەنێو بازاڕدا بیانبەم بۆ ماڵەوە. یان چنینەوەی تەڕەکە، پونگە، نەعنا لە نێو سروشتدا. هەندێک جار لە درەزدن لەتەک هەندێک دۆستدا بە پاسکیل دەڕۆیشتین بۆ دارستان، قارچک و ڕووەکی دیکەی خۆڕسکمان لێدەکردوە، پاشان دەڕۆیشتین بۆ ماڵی یەکێکمان، پێکەوە خواردنمان لێ دەسازاندن و بەدەم خواردنەوەی شەرابەوە دەمانخوارد. یەکێک لەو برادەرانە شتەفان شاڵد بوو کە سەرۆکی ئۆرکێسترای سینفۆنیی لایپتسیگ بوو، ئەوانی دیکەش موزیکی و پزیشک بوون. لە ئەم جۆرە کولتوورە کە نزیکیی ژیانە لە سروشت، لای کوردەکانی ئێراق "بەگشتی" بە گوندییەکان تەرخان کراوە، جا گەرچی هەمووان بەگوێرەی ئەوە کردار نانوێنن،

بەڵێ تەنانەت هاوشێوەی گرووپەکەی ئێمە لە درێزدن دەژین. ئاخر لەوێش موعید یان مامۆستامان هەبوو کە حەزیان بە نزیکی بوو لە سروشت، یان بە چنینەوەی ڕووەکی خۆڕسک. بە هەر حاڵ ئەو خزاندنەی مامۆستا بۆ نێو “رۆڵ” بە هیچ شێوەیەک لای کوردەکانی ئێران بەدی نەدەکرا. ئەوان گەلێک نزیک لە سروشت دەژین.

لە سەرەتای دەوامی یەکەم ساڵدا هەروەها بەر ناکۆکیی سیاسیی نێو-حیزبی کەوتم کە دەریدەخست چەند سەخت و چۆن ئەو حیزبانە بە هەر شێوازی□ک دژایەتیی یەکدییان دەکرد. ڕۆژێک برادەرێک، وابزانم پۆڵا عەبدولسەمەد بوو، لە زانکۆ پێی گۆتم، کە کابرایەک، ناوی نابات، پێی ڕاگەیاندووە، گەر من بڕۆم بۆ زانکۆی هەولێر، ئەوا لەوێ ئەم و ئەو موخەسەساتم دەدەنێ، تەنانەت ئەو بڕە پارەیەم بۆ سەرف دەکەن کە وەک هاندان تەرخانکرابوو بۆ ئەو کەسانەی لە هەندەرانەوە بۆ وڵات دەگەڕانەوە. ڕاستییەکەی ئێمەومانان لە کۆیە دەبوو بەگوێرەی بڕیار ئەو پارەی هاندانە وەربگرین، وەلێ پارە تەرخانکراوەکە “خورا” بوو. بە هەر حاڵ ئەوەم بۆ دکتۆر شێرکۆ حەمە ئەمین گێڕایەوە، ئەویش یەکسەر بە پێکەنینەوە گۆتی: “ئەوە پاراستنە! ئاگادار بە!”.

لە زانکۆ، کە گۆیا سەنتەری زانستە، لە چەند هەفتەی سەرەتای دەوامی ئەو ساڵەدا زۆر بەتیژی بەر پرسی ناوچەگەری کەوتم، لەپاڵ ئەو غەریبێتییەدا کە بەردەوام لە ناخمدا ئامادەگیی هەبوو. ڕۆژێک کیژێکی عەجولی بەشی مێژوو کە بەگوێرەی شێوەزار خەڵکی سلێمانی بوو و ئاشکرایە منیش بە شێوەزاری خەڵکی ئەوێ لەتەکیدا دەئاخڤیم، لە میانەی گفتوگۆیەکدا بە زەردەخەنەیەکی عەیارانەی سەر لێوییەوە کتوپڕ لێی پرسیم: “مامۆستا بە ئەسڵ خەڵکی کوێیت؟”. یەکسەر هەڵوێستەیەکم کرد، زەردەخەنە گرتمی و گۆتم “خەڵکی سلێمانیم”. دوایی دەرکم کرد کە زەردەخەنەکەم تاڵ بوو بەسەر لێومەوە. پرسیارەکەی بەڕاستی ئالەنگارانییەکی سەیر بوو. بۆ دەبێت کەسێک پرسیاری ئەوهای لێبکرێت؟ لێرەدا پرسیارکەر مەبەستێتی، کە پرسیارلێکراو گەرەکە وەڵامێکی ڕاست سەبارەت بە ڕەچەڵەکی ناوچەیی خۆی بداتەوە، هاوکات پرسیارەکە ناڕاستەوخۆ ئەوەش لە خۆ دەگرێت کە شوناسی ناوچەیی کەسی پرسیارلێکراو جێی گومانە. ڕاستییەکەی ئەوە بەئاشکرا لەسەر ڕوخساری خوێندکارەکە دەخوێنرایەوە. کرۆکی ئەم جۆرە پرسیارەم چەند ساڵێک دوای ئەوە ڕۆشنتر بۆ خویا بوو، ئەویش کاتێک هەمان پرس، لێ ئەمجارە زۆر کۆمیدیانە، دووبارە بۆوە و جەختیی بە من دا کە پرسی ڕەچەڵەکی یان شوناسی ناوچەیی لای

کوردەکان سەر بە ژیانی ڕۆژانەیە. ئەو دەمە ئەمە، هاوسەرەکەم و خۆم و کوڕەکەمان، لە ڕانیە دەژیاین، لایەنیکەم مانگی جارێک بە سەردان دەڕۆیشتینەوە بۆ سلێمانی، ئەوە بێگومان بۆ ماڵی خەزوورم، چونکە ماڵی دایک و باوکم نەمابوو؛ دایکم لە ماڵی برایەکم دەژیا و بۆ منیش دوورە پەرێزییەکی ڕێزمەندانە لە ئەوان، هیچ نەبێت قبووڵکراو، زۆر خوازراو بوو. ئەوپەڕەکەی خێرا سەردانێکی نیوسەعاتیی دایکمم دەکرد. بە هەر حاڵ، لە ڕانیەوە بەیانیان زوو چەندین پیکاب باریان بۆ سلێمانی دەگواستەوە و خاوەنماڵەکەمان شۆفێرێکی بارگوێزەرەوەی پێ ڕاسپاردبووین کە بەیانیان بێت بەشوێنماندا. ئەوە بۆ ئێمە بە زارۆکێکی بچووکەوە کە ئۆتۆمبێلمان نەبوو، زۆر پراکتیکی بوو. کاکی شۆفێر دەهات بەشوێنماندا، پشتەکەیمان دەگرت و لە سلێمانی لە بەردەم ماڵی خەزوورمدا دایەبەزاندین. ڕۆژێک شۆفێرێکی نوێ هات بەشوێنماندا، پێشەکەی کابرایەکی تەمەن سیساڵان گرتبووی. شۆفێرەکە لە ڕێ لێی پرسیم کە خەڵکی کوێم، منیش وەڵامم دایەوە کە خەڵکی سلێمانیم. نەفەرەکەی پێشەوە خۆی لە باسەکە هەڵقورتاند و دەمی قەپۆزئاسا دەرپەڕاند: “ئەوە مامۆستا چەند ساڵێک لەمەوبەر کوڕێکم ناسی و گۆتی کە گۆیا خەڵکی سلێمانییە، منیش سەرم کردە سەری و بە پرسیار دامگرتەوە، لە کۆتاییدا گۆتی کە بە ڕەچەڵەک خەڵکی سەیسایەقە. دە تکایە تۆش پێمان بڵێ بە ئەسڵ خەڵکی کوێیت”. لەگەڵ خۆشیی هاوسەرم پێکەنین گرتینی. زۆر بەپوختی پێم گۆت: “بەڕێزم من بە ڕەچەڵەک، لە باپیرە گەورەکانمەوە، خەڵکی سلێمانیم” و مەسەلەکەم بەڕانەوە.

لە هەردوو ڕەوشی ناوبراودا من دڵڕاوەکە بووم، چونکە هەردوو جار بینیم کە ڕیشەی ناوچەییم خراوەتە ژێر پرسیارەوە و هاوکات ناچاری وەڵامدانەوە کراوم! ئەوەش بەڕاستی ناخەنگەوە. تۆ ڕەچەڵەکی ناوچەییت دیار نییە. بێگومان ئەم ڕەوشە پۆزەتیڤە و نیشانەیەکە بۆ مۆبیلەتیی دانیشتوان، تەنانەت نیشانەیەکی کەم یان زۆر ڕێژەییە بۆ بەگەلبوون، چونکە بەردەوام کەسان دێنە ناوچەی دیکەوە و تێیدا نیشتەجێ دەبن، کەرکوکی و سلێمانی و هەولێری، دهۆکی و زاخۆیی و هتد تێکەڵ دەبن. لە سەرەڕای ئەو ڕەهەندە پۆزەتیڤە هێشتا هەر لە گشت ناوچەکاندا دەشێت ئەزموونی ناوچەگەریی خەڵکییانە بکرێت، دەشێت بەئاشکرا و تەنانەت لە زانکۆشدا ببینرێت کە چۆن زۆر کەس بەردەوام سەریان کردەتە سەر کەسانی دیکەی ئەم یان ئەو ناوچە، ئەوجا گەر لە کۆتاییدا کەسیان بەدەستەوە نەمێنێت، سەردەکەنە سەر کوردەکانی ئێران – “ئەو ئێرانیانە کە تەنانەت نازانن ئۆتۆمبێل بئاژوێن”! وەلێ لە ئەزموونی خۆمەوە لەتەک هەڤاڵان و خزم و

کەسوکاردا، هەروەها لە بینین و بیستنەوە بەگشتی، گەیشتووم بەو باوەڕەی کە ئەوەندەی کەسانی ڕەچەڵەک گوندی و لادێیی لە سلێمانی خەریکی ناوچەگەرین، خەڵکی ڕەسەنی شارەکە خۆیانی پێوە سەرقاڵ ناکەن یان بەدەگمەن دەیکەن، بەڵێ ئەوها دەنوێنێت کە زۆرینەیان تاقەتی ئەو جۆرە پرسانەی نەماوە. ئاخر گەر کەسێک لە مەڵکەندی، شێخان، کانێسکان و هتد هاتبێتە جیهانەوە، هاوکات ببینێت کە چۆن گەڕەکی شێخان وێران بووە و زەردارانە کراوە بە ناوچەی بازرگانی، ببینێت کە چۆن ڕۆژ بە ڕۆژ گەڕەکەکانی مەڵکەندی و کانێسکان زیاتر وێران دەبن و زۆر لە خانووەکانی نەنکان و باپیران بە بینای کۆنکرێت جێیان دەگیرێتەوە، هەروەها ئەو وەک خەڵکی ڕەسەنی شارەکە سەر بە کەمینەیەکی بچووکی دانیشتوانە لەوە، باوەڕ ناکەم تاقەتی شارچێتیی هەبێت.

بەڵام من تەنانەت پێکەنینم دێت بە چڕینی ستران بۆ شار کە دەرهاویشتەی هەستی ئەوپەڕی ناڕاستگۆیە. سترانبێژ مازۆخیستیانە دەلاوێنێتەوە، دەکڕووزێتەوە “بۆ سلێمانییەکەم!”، بۆ “شاری شارانم، ئاخ کە چیدی وەک جاران نەماوە!”، هەروەک ئەو شارە جاری جاران لوتکەی تەمەدون بووبێت و ئەمڕۆ شێوێنرابێت! ئەوجا لێرەدا جێی سەرنجە کە زۆر دەشێت کوڕەی سترانبێژ گەنج بێت و هەرگیز ئەو جاری جارانەی سلێمانیی نەبینیبێت! جگە لەوە من باوەڕ ناکەم کە نەک تەنیا لەم سەردەمە تەنگژاوییەی سەرجەم بوارەکانی ژیاندا، بەڵکو تەنانەت لە سەردەمانی ئارامتری ترادیسیۆنیشدا، هەرگیز بشێت هونەرمەندانە ستران بۆ شار بچڕێت. ئاخر شار فرەلایەنە، ئاڵۆزە، پڕکێشەیە، ئەوە بەتایبەتی ئەمڕۆ. پیاهەڵدان نیشانەی ناڕاستگۆیی هەستی ئەو کەسەیە کە بەزۆر بۆ بابەت دەگەڕێت، ناڕاستگۆییش یان هەستی هەڵئاوساو بەزۆری “کیچ” دەخاتەوە و سترانبێژ دەخوازێت لای گوێگرانی خۆشەویست بێت. ئەو پێدا هەڵدەدات و دەخوازێت پێیدا هەڵبدرێتەوە. لە بنەڕەتدا ئەوپەڕی دەشێت لەم جۆرە سەردەمانەدا ڕەوشگەلی نەخۆش، پەرتەوازەیی، تەنیاکەوتن، بێدادی و هتد بکرێن بە هونەری ڕشانەوە. ئاخر چیدی هونەر ناتوانێت هەستی شادی بهێنێتەوە، چونکە خودی شادی لەژێر پرسیاردایە؛ هونەر ناتوانێت نۆستالجیانە ڕابوردووی شارێک بڕازێنێتەوە، چونکە ئەو ڕابوردووەش پڕ بووە لە نەسازی و دژبێژی، بێدادی و داماوی، بێگومان کەم یان زۆر ڕەفتاری مرۆڤدۆستانەی ناسکیش. ئەوجا لەم جۆرە پرسانەدا نەک تەنیا نەبوونی توانستی ئافراندن، بەڵکو هەروەها نەبوونی ئیدە ئاشکرا دەبێت. مرۆڤ بەزۆر بۆ بابەت دەگەڕێت، خواخوایەتی بە هەر شێوەیەک بێت شتێک بۆ خۆی هەڵبکڕێنێت. بۆیە لەوە لە گشت بوارەکانی زانست و

ئەدەب و هونەردا دزی زۆر دەکرێت. لە ڕانیە کوڕێکی بەسەروبەرم دەناسی کە بەردەوام رواڵەتگەرایانە بەبێ کەمترین مەئریفە خۆی لە پرسەکانی هزر هەڵدەقورتاند؛ جارێک لە میانەی گفتوگۆیەکدا پێم گۆت کە ماوەیەکە لە پرسی "ماڵ"دا کاردەکەم، وابزانم دوو ڕۆژی نەبرد هاتەوە بۆ لام و پێی گۆتم بابەتێکی لەسەر "ماڵ" نووسیوە و ناردوویەتی بۆ بڵاوکردنەوە. ئەم کێشەیە زۆر ڕۆشن لە زانکۆ خویا دەبێت. لەوە زۆرینەی هەر زۆری خوێندکاران دوای چوار ساڵ خوێندن نازانن توێژینەوەی بەکالۆریۆسەکەیان لەبارەی چە بابەتێک بنووسن، بۆیە زۆر جار ڕوو دەدات بەشەکان خۆیان ناونیشانی توێژینەوە بە لیست ڕادەگەیەنن! ئەم ڕەوشە وایکردووە کە لەوە کۆپی- پەیست ببێت بە هەقیقەتێکی نێو کایەی ئەکادیمی.

3

ژیان لە ڕانیە خۆش بوو. دۆستایەتیی ڕانیەییەکان تایبەتمەندیی خۆی هەیە. مرۆق خێرا دەبێت بە برادەر. لەو چەند ساڵەی ژیانمدا لەوێ زۆر کەسی تایبەتم ناسی، کە شۆڕشگێڕ، ڕەخنەیی، کۆزەرقاتیق (هەیەپارێز)، هەشئاوەڕا و هتد، هەروەها کەم یان زۆر کراوە بوون. زۆرینەی دۆستان لە خوێندکارانی خۆم بوون کە بێگومان هەموویان کوڕی باش نەبوون، بەڵکو لە نێویاندا تاک تاکە دووزمان و ئاژاوەگێڕیش هەبوون. گەلێک جار پاشنیوەڕۆوان دەڕۆیشتین بۆ سەیران لە دەربەند، غابات، دۆڵێ، کاتی پێشادیمان بەدەم مەینۆشینەوە بە گفتوگۆ و دانوستاندنی فەلسەفەیی بەسەر دەبرد. زانکۆ بە پێچەوانەوە هیچی دیکە نەبوو جگە لە جێجاڕێکی شێواو و پێکەشە، بە ئەتەرەتی، کاتبەڕێکەر و تا بکرایە کێشەکانی ئاگامەندانە دادەپۆشی، تەنانەت دەیچەپاندن. ئاخر نابێت هیچ شتێک بجمێت. پارت لە هەموو لایەک پیاوانی خۆی دەسەپاند تاکو بە هەر نرخێک بێت ئارامی بپارێزن، جا گەر ئەوە تەنانەت بە دەرچوواندن و دامەزراندنی بێدادانە، بە وانەسەینەوە و سوڵحی عەشایەری و هتد بووایە. میکانیکەتییەکی سەیر سەرجەم پەیوەندییە فەرمییەکانی تەنی بوو، ئەوە بێگومان بەڕووخۆشی، ڕێزمەندانە، لەسەرخۆ. خوێندن بە کرێک بوو. مامۆستای زانکۆ هەبوو (کە ژمارەشیان کەم نەبوو) بە مەلزەمەی شەش تا دە لاپەڕەیی ساڵێکی بەڕێ دەکرد. تەواو. ڕاستییەکەی خوێندکارانیش، زۆرینەی هەرە زۆریان، لەوە زیاتریان نەدەویست، چونکە پرسی ئەوان لە سەرەتاوە زانست نەبوو، بەڵێ داوایان دەکرد کە تا بشێت بابەتی کەمیان بۆ خوێندن پێبدرێت تاکو بەئاسانی دەربچن و بەوانامەکەیان وەربگرن، تەنانەت ئەوەیان

دسپاند (!) و ووی ددا ک ب ئو م بست خپشاندانیان
دکرد، ب زر ل خوندکارانی درنچوو بشرمان دیشتن
بردم وزارتی خوندنی بال هولر و ب خپشاندان
داواکاریان ب درچواندن برزدکردو. ژک کناکی ورۆژنی
تلڤیزینی چند خوندکارکی ئامادیی پشان دا ک لسر گی
سلمانی-کرکوک ب خپشاندان داوای کمکردنوی ژی بابتی
خوندنیان دکرد و بئاشکرا دیانگت ک "درقت نان"!!
هوستی حکومتیش بگشتی لم پیوندیدا هیچی دیک نبوو جگ
ل کارئاسانی، بپیروچوون، هاوکات میدیای تلڤیزینی، وک
نونری برایی، هرزکاران دهی ب بسروبری دکوتا. ل
پش هموویانو کی ئن ئن!
ل زانک بتایبتی "کورسی" سنگکی تایبتی هبوو. شیدایانی
کورسی بشو دیشتن ب مای ئم یان ئو مسئول تا ب خاتری
ئوان زخت ل سرکی زانک بکن و کورسیی اگر، سرکبش یان
هیچ نبت بیاردری بشیان (!) پبدن. ئو ل کاتکدا دبوو
پستخوازکان بردوام بو هیو دوامی فرمی بکن، ل سئات
هشت یان نی بیانییو تا پاشنیو ل دوام بن، هاوکات ئو
مامستایان ک تنیا ئرکی وانبژییان هبوو، دیانتوانی تنیا
ب ماوی کارکردنی پویست ل زانک بن و دوای تواوبوون بنو
ب مای خیان؛ ئوان کاتیان هبوو ب نووسینی توژینو،
ورگان، یان گشت و سیران. شیداکانی کورسی ئامادبوون ئم
هموو کات ب خاتری دانیشتن ل پشت مزکو لدست بدن!
بگومان مرق دتوانت، هروها ئاسای ک ل هر دوتکی
دامزراویدا (نک خکی و مافیایدا) ب برهمهنان، ب
کارکردنی جددیی فرمانبریان، ب جی ب خ شیاو تبکشت، ئو
مافی خیتی، ل ئم لای کوردکانی هرم زر دگمن. حیزب
دستوژ و دروو ب گیشتن ب خون خییکان بب ئوی خنبین
ل خی بپرست، ک زر دشت خونکی لو وشدا گورتر و
ئازتر بت ل توانستی هشکی و ئیستیعابی زانستییانی ئو.
ب تنانت ل کوردستان ئوها دنونت ک هموو فرمانگیک
"بار" بسر فرمانبرانو و ی کاتبسربردن، پشوو و نووستنی
زریان لدگرت، ول ئوان دبت بناچاری ئو کار ل ئست
بگرن تاکو مووچی گوزرانیان دابین بکن، لئستگرتنی کاریش ب
ئوان (لاینی کم ب زرینیان) تنیا بزارکر، بی
بنیوناچ و سرپیی ایدپنن. ئوجا دستدارانیش
ببچاریی وویان لو دخ کردوو، جا ئو ب دابینکردنی بودج
بت، پرپدانی زر نالباری ئینفراستروکتور بت یان هر

ئیجرایەکی دی. هەی ئەمە ئاشکرایە. ئەوان دوای “ڕاپەڕین” وەک تێهەڵدراو لە شاخ و داخەکانەوە، یان وەک قەنتەراتچیی عەسکەری لە کوچەکانی کەرەجەوە بەنێو شاخ و داخەکاندا، دابەزیون و وەک بێتوانای خولەچەخماخەیی، خێڵەکیی نادەوڵەتمەدار، سەرەتا سەرجەمی دامەزراوە فەرمییە هەبووەکانیان تێکداوە. بۆیە بەناو دامەزراوەکەی هەرەمیش کە بەرهەمی خەباتی سەرکەوتووی ئەوان نییە، بەڵکو بەڕێی جەنگی کەنداو و هاوکات لە دەرەوە دەرفەتی بۆ ڕەخسێنراوە، وەک بار بەسەریانەوە زیت دەبێتەوە.

زانکۆ لە پرنسیپدا دەروونی هەر جڤاکێکە، ئەویش چونکە ئەندازیار و پزیشک، ئابووریناس و مامۆستای پیشەگەری، فەرمانبەری پسپۆر و هتد پێدەگەیەنێت، وەلێ لای کوردەکان زیتکراوەیەکی وەڕسی بەگیانە کە تێیدا بەردەوام جەگەڵەکە بۆ پێستدارانی دەکرێت، لە نێویدا گەنجان چەند ساڵێک ڕادەگیرێن، ناڕاستەوخۆ گفتی وەرگرتنی بڕوانامەیان پێدەدرێت و ئەو گفتەش هەردەم دەبرێتە سەر، ئەوجا کاتێک ئەو خەی وەک زانکۆ کرێکیانە لە بەردەم پرسی ڕەڤێ تایبەتییەکییدایە کە زانستخوازییە، خەنەوەنانی حیزبی بە پێچەوانەوە خۆیان بە پرسە ڕواڵەتییەکانەوە گرێداوە و بەردەوام دەیهێنن و دەیبەن تاکو لە سەرئەنجامدا پۆستەکانی بە یاریدەی سەرکردە دەمانچییەکانیان بگرن. گەر تەنانەت هەندێک ئەکادیمی ڕێگەچارەیان بە کێشە زانستییەکانی زانکۆ هەبێت، هێشتا هەر گەڵەکۆمەکەی سیاسی کە ناوی حیزبی لێدەنرێت و دەستوێژی شەللاتییەکانە، ڕێ نادات بیخەنە بواری پراکسیسەوە. بەڵێ زۆرتر لەوەش، تازە پیاکەوتووی دکتۆرا پێبەخشراو دەرگە بە دەمانچەیی دەکاتەوە کە بە سنگی دەرپەڕیوەوە بێتە نێو حەرەمی زانکۆوە! پیرەمەردی کیناوی سوێندی خواردووە کە هەرکەس لە بواری ئەودا سەربەرزبکاتەوە، سەرکوتی بکات، بەڵێ تا بشێت ڕێ نەدات تەرقییەی ئەکادیمی بکات. کەواتە، سەرجەمیانە بڕوانین، مامۆستا جددیەکانیش بەشدارن لەم ڕەوشە نەخۆشەدا، چونکە بەملکەچی قبووڵی دەکەن.

لە پەیوەندیی ئەوهادا ئیدی ژیان هێدی هێدی بە موئانات دەتەنرێت، توانستی کارکردنی ئافرێنەرانە سست دەبێت. کار کە هەردەم شادیبەخشە، ئەم ئەدگارەی لەدەست دەدات. هەروەک جارێک هەڤاڵێک گۆتی: “لەم وڵاتە ڕەحەت دەکوژن!”.

کوردستان وڵاتێکی جوانە. لە خەڵکەکە زۆر سەیر لێی دەژین. وەک مانگایەک دەیبینن کە گۆرەکی دەشینێ، لە مانگایەکی بەخاوەن کە پارەی تێدا خەرج نەکرێت، کەواتە کەوی. ڕێزیان بۆی نییە. زۆری

لێدەسێنن، زۆر زۆر کەمی پێدەدەنەوە. جارێک لە ڕانیە حسابکارییەکی گەلێک درشتم بۆ داهاتی گوندییەکان کرد بەڕێی کنگرەوە کە ڕووەکێکی خۆڕسکە. نرخی ڕۆژانەی کیلۆیەک کنگر و ماوەی هەبوونی لە بازاڕدا گەیاندمیان بە بڕێکی درشتی پارە، لەتەک داهاتی کنگری هەموو ناوچەکانی کوردستاندا بەدرشتی کۆمکردەوە و گەیشتم بەوە کە تەنیا کنگر ساڵانە نزیکەی یان لایەنیکەم دووسەد ملیۆن دۆلاری ئەمەریکی داهات بۆ خەڵکی گوند دابین دەکات. ئەوە جگە لەو هەموو ڕووەکە خۆڕسکەی دی. ئەوجا میوەی بەتام. خەیاری سروشتییانە پێگەیشتووی ئەم یان ئەو گوند کە هەر ئەوەندەی نوکی چەقۆی بەردەکەوێت، ئیدی بەرامەی ئەو ناوە دەتەنێت و ئاوی بە دەستدا دەچۆڕێتەوە. خۆخی ئاکرێ! هەنجیری بەری مەرگە و هەڵشۆ، هەناری هەڵەبجە و نازەنین. لێ ئەو خەڵکە داویانەتە بەر. کابرای گوندی باشترین زەویی بۆ چاندنی گەنم هەیە، کەچی ئامادە نییە بەردەکانی نێو زەوییکەی دووربخاتەوە. دوای پەڵەدان دەیکێڵێت، گەنمەکەی دەپرژێنێت و دەڕوات بۆ سایەقی، چایخانە، قاچاخچێتی، نۆکەرایەتیی مەسئول.

چەند سەرنجێک دەربارەی پەرتووکی لێتدەپرسن حزب چییە؟… گەنجۆ ژیندا

پەرتووکی لێتدەپرسن حزب چییە لە نووسینی حەمەزیاد مەولودم خوێندەوە، کە 313 لاپەڕەی قەوارە مام ناوەندە. سەرەتا دەستخۆشی لە نووسەر دەکەم کە خۆی ماندوو کردووە و زۆر سەرچاوەی بەکارهێناوەو هەوڵیداوە پرسی حزب لە زۆر رووەوە روون بکاتەوە. بێگومان لە پەرتوکخانەی کوردی ئەم جۆرە پەرتووکانە کەمە کە بەشێوەیەکی ئەکادیمی نووسرابن. لەگەڵ ئەوەی کارێکی باش کراوە، بەڵام دەکرا باشتریش بکرێ و زیاتر و باشتر روونکردنەوە بدرێت، بۆ ئەمەش دەتوانم هەندێك سەرنج و تێبینی خۆمی لەسەر بدەم:

1. بەگشتی پەرتووکە زۆرتر لایەنی تیۆڕی لەپێشە و نموونەکانیشی زۆرتر لە دەرەوەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کوردستانن، دەکرا

لەگەڵ لایەنی تیۆری دەبوو لەلایەنی جێبەجێکردنیشی نمونەی زیاتر لەلایەنی پۆزەتیڤ و نێگەتیڤ هەبووایە.

2. نمونەکان زیاتر سنووردارن بە پەدەکە و یەنەکە، ئەویش زیاتر نمونەی پۆزەتیڤ وەرگیراوە، واتا زمانی رەخنە لەم پەرتووکە کەمە، دەبوا بەگوێرەی ئەو پێوانە و پرەنسیپانەی کە لەپەرتووکەکە نووسراون لەبەرچی لەلایەنی جێبەجێکردن نەکەوتوونەتە بواری کرداریەوە.
3. نووسەر زیاتر لە دەوری تیۆری لیبرالیزم و مۆدێلی حیزبی لیبڕاڵ دەسوڕێتەوە، کە دەکرا ئەو مەودایە تێپەڕێنێ، چونکە ئەوەش سەلماوە کە حیزبی لیبڕالیستەکانیش نەیاتوانیوە ببنە وەڵامدەرەوەی پرسەکانی کۆمەڵگە، بەتایبەت لەباشووری کوردستان کە هەژموونی بیر و چەمك و شێوازی حیزبگەرایەتی لیبرالیست هەیە، هەتا حیزبە ئیسلامی و نەتەوەیەکانیش بە مۆدێل و شیوازی لیبرالیستی خۆیان بەڕێکخستن کردووە، نمونە یەنەکە لە ساڵی 1993 بەدواوە بە پەیڕەو پڕۆگرامی حیزبێکی لیبڕالیست بەڕێوە دەچێت، بەهەمانشێوە پەدەکەش حیزبێکی لیبڕالیستی کۆنەپارێزە، تا دەگاتە حسك و زەحمەتکێشان و لایەنە ئیسلامیەکان. دەبێ لەبیر نەکەین حیزبە سۆسیال دیموکراتەکانیش بەشێکن لە بیر و چەمکی لیبڕالیزم. بۆیە لەوبارەیەوە ئاخۆ بۆچی نەبوونەتە وەڵامدەرەوێ، پێویست بوو راوەستەی لەسەر بکرێت، لەلایەکیتر ئایا هەمان ئەو بیرە لیبڕالیست و نیۆلیبرالیستیەیی هەیە دەتوانێ بۆ داهاتوو چۆن بەڕێکخستن بکرێ، ئایا ئەو بۆ هیوایی هەیە پەیوەست نییە بەوشێوازە حیزبیەیی لە باشووری کوردستان هەیە؟
4. لەم پەرتووکەدا ژن هەبوونی نییە، سەدەی بیست و یەك کە بەسەدەی ژن بەناودەکرێت، بەڵام لەم پەرتووکەدا بەهیچ شێوەیەك باسی ژن نەکراوە، ئایا لەبەرچی نووسەر ژنی نەبینیوە، ئایا حیزبایەتی تەنها مافی پیاوە، یان نووسەر سیاسەتکردن تەنها بەمافی پیاوان دەزانێت، بۆیە پێویست بوو بەتایبەت راوەستە لەسەر ڕۆڵی ژن لە خەباتی سیاسی دا بکرابوایە، ئەوەش پێویست بوو ئاماژەی پێبدرابوایە کە مۆدێلی حیزبایەتی پیاوسالار لە دەرەوەی کارەسات هیچیتر بەدوای خۆیدا ناهێنێت. بەهەمان شێوە ڕۆڵی گەنجانیش باس نەکراوە، بۆیە ئەو شێوازە سیاسەتە پیرسالاریەیی کە لە باشووری کوردستان هەیە، بەتایبەتیش لە پەدەکە و یەنەکە و تا مردن دەستبەرداری سەرۆکایەتی حیزبەکانیان نابن، ئایا ئەوە نەبۆتە هۆکار کەوا دەیان هەزار لە گەنجان لە وڵات کۆچ

بکەن و لە دەریاکان بەخنکێن و لە بەستەڵەکەکان ڕەق ببنەوە.

5. کێشەیەکیتر کە وەك کێشەی سەدەی بیست و یەك بەناو دەکرێت، ئەویش کێشەی ئیکۆلۆژیە، کە ئێستا لە هەموو کاتێك زیاتر بەرۆکی مرۆڤایەتی گرتووە، نمونە کێشەی فرەوان بوونی کونی ئۆزۆن، نەخۆشی کۆڕۆنا و نەخۆشیە هەمیشەیەکانی وەك شێرپەنجە، ئایدز تا دەگاتە خۆڵبارین، ئایا حیزبێك کە یەکێك لە بنەما سەرەکیەکانی ئیکۆلۆژی نەبێ ئایا ئەمڕۆ دەتوانێ وەڵام دەرەوەی کێشەکانی کۆمەڵگەبێ؟

6. شێوازی حیزبی بنەماڵەگەری باس نەکراوە کە پێویستە ڕاوەستەی لەسەر بکرابوایە، ئەوەی ڕەخنەی هەرە زۆری لەسەر لە باشووری کوردستان ئەویش حیزبایەتی بێ ماوەیە، ئەمەش لەگەڵ هیچ پێوەرێکی حیزبایەتی کۆن و نوێ نایەتەوە، نمونە حیزبی کۆنەپارێزەکانی جیهان هیچیان بنەماڵەی نین، ئەگەر هەیە نووسەر دەکرێ نمونەمان بۆ بهێنێتەوە، ئەگەرنا شێوازی حیزبایەتی بنەماڵەی چ کارەساتێك بەدوای خۆیدا دێنێ، لێرە تەنها پەدەکە و یەنەکە دوو حیزبی بنەماڵەیی نیین، بەڵکو حسك و کۆمەڵی دادگەری و نەوەی نوێ و بزووتنەوەی گۆڕان بنەماڵەین و نەخۆشی بنەماڵەگەریش ڕێگرە لەبەردەم پێشکەوتنیان. نمونەی ئەو جۆرە لە حیزبایەتی ئایا لە جیهان بینراوە؟ دەسەڵات و دەوڵەتی بنەماڵەگەر هەیە، بەڵام حیزبایەتی بنەماڵەگەر ئەمەیان زۆر شازە.

7. نووسەر لە شوێنێك دانی بەوە داناوە کە حیزبی سیاسی نابێ هێزی چەکداری هەبێ، ئەوەیان باشە، بەڵام سەبارەت بەو پاکتاوە جەستەیانەی ناوخۆی حیزبەکان و دەرەوەیان کە لە ڕێگای دەزگا هەواڵگریەکانی پاراستن و زانیاری جێبەجێکراون ئایا لەوبارەیەوە نووسەر چی دەڵێت، نمونە پەدەکە بەدرێژای ساڵانی 1960 تاکو ئێستا لەلایەك پاکتاوی جەستەی لەناو حیزبەکەی دەکات لەلایەکیتریش لەناو لایەنە سیاسی و کەسایەتیە نەتەوەیاکانی پارچەکانی تری کوردستان دەکات، نمونە یەکەم ڕاونانی ناوخۆی پەدەکە کە بە ڕاونانی ئیبراهیم ئەحمەد و ج.تاڵەبانی دەستی پێکرد، هەر لەو کاتانەشدا واتا لە 15ی ئایاری 1968 سلێمان موعینی و هاوڕێیانی پاکتاوی جەستیان کراوە… تا ڕۆژی ئەمڕۆش ئەوە بەردەوامە، ئایا ئەو شێوازە لە کاری حیزبی لە چ خانەیەك جیدەگرێت. بەهەمان شێوە پاکتاوی جەستەیی ڕۆژنامە نووس و کەسایەتی نیشتیمانیەکان. بۆیە بەتەنها نابێ حیزب هێزی چەکداری هەبێ بەش ناکات، لەگەڵ ئەوەش پێویست بوو ڕاوەستە لەسەر زیانەکانی و ئەو دۆخەی کە

لە کوردستانی ئافراندووە.

8. لایەنێکیتریش لە حیزبایەتی پێویست بوو لای لەسەر کرابوایەوە ئەویش پەیوەندی حیزبە سیاسیەکان لەگەڵ یەکتر و لەگەڵ دەوڵەتان، ئایا پێویستە لەسەر چ بنەمایەك بێ، ئەو شێوازەی کە پارتەکانی باشوور بەڕێوەدەبن دەکەوێتە چ خانەیەك؟ بەتایبەت ئەو وابەستەیی پەدەکە لە رابردوو لەگەڵ ئێران و ئێستاش لەگەڵ دەوڵەتی تورك و راکێشانی دەستی داگیرکەر بۆناو خاکی خۆت، ئایا نمونەیەکیتر بەوشێوەیە لەجیهان هەیە، ئەگەر هەیە پێمان بناسێنە؟

9. نووسەر لەسەر زۆرێك لە شێوازی حیزبایەتی جیهانی رۆژئاوای و تائاستێکیش لەسەر حیزبەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش راوەستەی کردووە، بەڵام حیزبە کوردیەکانی وەك یەکتر بەنمونە نەهێناوەتەوە، نمونە نوێترین شێوازی حیزبایەتی جەماوەری لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پارتی دیموکراتی گەلانە “هەدەپە” کە خاوەن شەش ملیۆن دەنگە لە پەرلەمانی تورکیا و نزیکەی 10هەزار ئەندامی لە زیندانە لەگەڵ هاوسەرۆکانی رابردووی، بەڵام بەهەموو هێزی خۆی بەردەوام دەکات. پارتی یەکێتی دیموکراتی “پەیەدە” کە شێوازێکی نوێیە لە حیزبایەتی و لە گۆڕانکاری لە بەڕێوەبەرانی و مۆدێلێکی دیموکراتیە بۆ بەڕێوەبردنی رۆژئاوای کوردستان، بەڵام نووسەر هیچ ئاماژەی پێنەداوە، پێویست بوو زیاترین نمونە لەو حیزبە دیموکرات و جەماوەریان بەهێنرابوونایەوە بۆ ئەوەی هاوڵاتی باشوور لەو دۆخە بێ هیوایە رزگاری ببوایە.

10. لەلایەکیتر لە حیزبایەتی لەسەردەمی شۆڕش و تێکۆشاندا لە کوردستان و رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا پەکەکە نمونەیەکی هەرە بەهێزە کە هەموو پێوانە و پرەنسیپە حیزبی و سیاسیەکانی جێبەجێدەکات تا ئێستا 11 کۆنگرەی بەستووە، بەتایبەت ماوەی 20 ساڵە لەو دۆخەیەدا گۆڕانکاری لە ستراتیژ و پارادایمی فکری سیاسی کردووە. نەدیتنی بۆ خۆی کەموکوڕیەکی گەورەیە.

11. هەمانکات جاری یەکەمە لە جیهان و لە کوردستان حیزبی ژنان هەیە بۆ ماوەی 23 ساڵە خەبات و تێکۆشان دەکات لە سەخترین بارودۆخی شۆڕشدا، کە ئێستا بەناوی پارتی ئازادی ژنانی کوردستان پاژك بەردەوامە لەتێکۆشان، بۆیە پێویستە وەك نمونەیەکی تێکۆشانی ئازادی ژنان ببینرابوایە.

12. سەبارەت بە خاڵی هەموو حیزبەکان بۆ دەسەڵات خەبات دەکەن، ئەمەشیان بیرێکی دەسەڵات خوازی دەوڵەت – نەتەوەی مۆدێرنیتەی سەرمایەداریە، لەبنەمادا حیزب پێشڕەوایەتی بۆ

کۆمەڵگە دەکات، مەرج نییە کە هەموو حیزبێك کار بکات بۆ چوونە دەسەڵات، بەڵکو پێویستە هەموو حیزبێك لە گۆڕان و وەرچەرخانی کۆمەڵگەدا بە کاریگەربێ، پێویست بوو دەکرێ لە بەڕێوەبەرایەتیش شوێن بگرێ پێویست نەبوو دەکرێ تەنها ئەرکەکانی ڕێکخستن و پەروەردەکردن و هۆشیار کردنەوەی کۆمەلگە جێبەجێ بکات.

13. لە بەڕێوەبردنی حیزبی سیاسی و کۆمەڵگەشدا پێویستە ئەو تاکڕەویەیی هەیە تێپەڕێنرێ، حیزبایەتی تەنا موڵکی پیاوان نەبێ، هەمانکات سەرۆك و سکرتێر و رابەر و ئەمیر تەنها پیاو نەبن، بۆیە گرنگە سیستەمی هاوسەرۆکی بکەوێتە ناو پرۆسیسی بەڕێوەبردنی حیزبی سیاسی و دامودەزگاکانی تری کۆمەڵگەش. لەوبارەیەوە یەنەکە ئەزمونێکی دوو سەرۆکی کرد نەك هاوسەرۆکی، بۆیە ناکرێ لەبەر ئەوەی ئەقڵیەتی پیاوسالاری ناو بەڕێوەبردنی یەنەکە بڵێین سیستەمی هاوسەرۆکی سەرکەوتوو نییە، پێچەوانە ئەمڕۆ تەڤگەری ئاپۆچی لەچوارپارچەی کوردستان بەسیستەمی هاوسەرۆکی بەڕێوە دەچێ و باشترین ئەنجامیش هەیە، بۆچی چونکە شەڕ لەبەرامبەر سیستەمی تاکڕەوی پیاوسالاری هەیە.

14. لەبەشی شەشەم سەبارەت بەپرسی ئایدیۆلۆژی، وەك سەرەنج هیچ حیزبێك بەبێ ئایدیۆلۆژی نییە و نابێ، ئەو قسەیی کە دەڵێن بۆ ئایدیۆلۆژین ئەوە بۆخی ئایدیۆلۆژیایە، بۆیە وەك سەرەتاش باسم کردووە سیستەمی مۆدێرنیەتی سەرمایەداری بە ڕێبازی سیاسی لیبڕالیست هەژموونی ئایدیۆلۆژی خۆی بەسەر حیزبی سیاسی سەپاندووە، بەتایبەت دوای رووخانی سۆڤیەت، حیزبە ناسیۆنالیست و کۆنەپارێز و سۆسیال دیموکرات و لیبڕاڵ دیموکرات، هەر هەموویان لەلایەنی ئایدیۆلۆژی لەژێر کاریگەری ئایدیۆلۆژیایی سیستەمی مۆدێرنیتەی سەرمایەدارین، ئەگەر ئەوە نەبینرێت ئەوکات وا دەزانرێت کە سەردەمی ئایدیۆلۆژیاکان بەسەر چووە، ئەمەش هەڵە گەورەکەیە.

لە کۆتایدا دووبارە بەهیوا کاری زیاتر و خۆماندوکردنی زیاتر بۆ خزمەت کردنی کۆمەڵگە.

تی□ری سیاسی لە ئیسلامدا-1… شەماڵ بارەوانی

بەشی یەکەم/

تیرۆری سیاسی لە ئیسلامدا.
کتێبێکی قەبارە مام ناوەندی (١٤٣)لاپەڕەیی "هادی ئەلعەلەوی" نوسەر و بیرمەندی کۆچکردووی بەڕەگەز عیراقیە.

نوسەر لەو کتێبەیدا، باس لە بیرۆکەی□ک□ی مەترسیناک و دیاردیەکی قێزەون دەکات، ئەویش دیاردەی تیرۆری سیاسییە، ئەو دیاردە بۆگەنەی مرۆڤە بیرتەسک و ترسنۆک و دەمارگیر و دواکەوتوو ناشارستانی و شکستخواردوو و دیکتاتۆرەکان پەنای بۆ دەبەن و لە دژی نەیارەکانیان بەکاری دێنن!

بەتایبەتی توندئاژۆکان و گرووپە پەڕگیر و مەزهەبی و فۆندەمێنتالیستەکان، کە چەندین کەسیان لە سەردەمی کۆن و نوێدا تیرۆرکردووە. لە سەردەمی نوێ و لە سەردەستی ئیسلامی سیاسی، لە وڵاتی میسر نموونەی"ئەحمەد ماهیر"سەرۆک وەزیرانی میسر، لە ساڵی١٩٤٨، لەلایان ڕێکخراوی ئیخوانولمسلیمین، قازی"ئەحمەدخازنەدار" لە ساڵی١٩٤٨، هەر لەیان ئیخوانولمسلینەوە، سەرۆک وەزیران"مەحمود فەهمی نوقراشی" لە هەمان ساڵ و دیسان لە لایان ئیخوانولمسلمین.

"ئەنوەر سادات"سەرۆکی میسر ساڵی ١٩٨١،
"فەرەج فۆدە" بیرمەند و نووسەر لە ساڵی١٩٩٢، "نەجیب مەحفوز" نووسەرو ڕۆماننووسی کۆکچردوو لە ساڵی١٩٩٥، هەوڵی تیرۆرکردنی دراو بە چەقو هێرشی کرایەسەر و پ□□ماردراو بریندارکرا لەسەر نوسینی ڕۆمانی (منداڵانی گەرەک)، چەندین هەوڵی ترو تیرۆرکردنی تر، لەو وڵاتەو وڵاتانی تردا، لەلایان گروپ و حیزبە ئیسلامی سیاسیە فۆندەمێنتالیست و ڕادیکاڵەکان ..

ئەو ڕادیکاڵ و فۆندەمێنتالیستانەی، جگە لە زمانی چەک و تیرۆر و تۆقاندن، لە هیچ زمانێکیتر تێناگەن.
ئەو توندئاژۆیانەی ژیان کاوڵ و وێران دەکەن لە پێناو مردن. ژیانی ئێره بە دۆزەخ دەکەن، لە پێناو بەهەشتی ئەو دیو. مرۆڤەکان لێرە دەکەن بە پردی پەڕینەوە و سیرات، بۆ گەیشتن به حۆری و غیلمان و

شەڕابی تەهورو چێژو ڕابواردن و خۆشیەکانی ئەولا!

دەسپێک بەرلەوەی بە کورتی و بە کوردی ڕانانێکی کورت بۆ کتێبەکەی هادی عەلەوی بکەین و باس لە تیرۆری سیاسی بکەین، لە ئیسلامداو سەبارەت بەم باس و خواسەوە، لاپەڕەکانی کتێبی«تیرۆری سیاسی لەئیسلامدا». هەڵبدەینەوە و بابەتەکە شەن و کەو بکەین و بەڵگەکان و نموونەکان لە بارەی ئەم تیرۆرە سیاسیەی ناو هەناوی مێژووی ئیسلام بخەینەڕوو،

پێم باشە سەرەتا ئاماژە بۆ خاڵێک بکەم، ئەویش ئەمەیە کە
دیاردەی تیرۆری سیاسی، یاخود تیرۆر بەشیوەیەکی گشتی، لە مێژووی
مرۆڤایەتیدا،

ماویەتی..

بەرامبەرێن… نەوزاد بەندی

تۆیش لەو خێزانانە بووی ،
هەتا پەلکێشی عەسکەری نەکرای ،
بەغات نەبینی ؟
کە میوانێک ئەهات بۆ ماڵتان ،
ل□ بەر بیجامە دڕاوەکانتان،
خۆتان ئەشاردەوە ؟
کە باوکتان لێی ئەدان ، ئەخەوتن ،
بۆ ئەوەی وابزانن ئەو لێدانە خەوێکی ناخۆش بووە ، ئەگینا نییە لە
دنیادا دڵنەرمتر لە باوکتان ؟
کە مریشکتان لێ ئەنا ،
وەک قەسعەی عەسکەری ،
دابەش ئەکرا ؟
ئێوەیش لەو خێزانانە بوون کە هەمووتان بە لایەنی کەمەوە جارێک لە
سەربان کەوتوونەتە خوارەوە ؟
کە خوشکە گەورەکەتان قاچی سووتاوە ؟
کە دایکتان بەسەر دووانتانەوە دوپشک پێوەی داوە ؟
کە دوو ئامۆزاتان شەهیدی یەکێتیە و

سێ پورزاتان شەهیدی پارتییە و
خاڵۆزایەکتان لە شەڕی قادسیە مەفقوده ؟
ئێوەیش لەو خێزانانە بوون ،
کە بە دزییەوە هەندێکتان بەعسی بوون ؟
ڕۆژی ڕا پەڕین کارتۆنێ جگەرەت
وەک دەسکەوتی جەنگ ، هێنایەوە بۆ ماڵەوە ؟
لە کۆڕەوەکە ، ڕۆژووەکەت شکاند و
خەریک بوو کفرێ بکەیت و نەتکرد ؟
تۆیش لەو خێزانانە بووی
کە عەسران لە سەربان ،
بە دارلاستیک نامەت هەڵئەدا بۆ کچی کۆڵانی ئەودیو ، بە بێ ئەوەی
کچە ئاگای له مەحموی بێ زەواڵ بێ ؟
کە دایکی هاتە سەرتان ، باوکتان چەقۆ گەورەکەی مەتبەخی هەڵگرت و
.. وتی : هەر ئێستا سەری ئەبڕم ؟
تۆیش لەو خێزانانە بووی ،
ئێوارەی دوا ڕۆژی جەژن ،
یەک نوقوڵ نەئەما لە ماڵتان ؟
نەتکردایه بە شەڕ و فەرتەنە ، جلی جەژنیان بۆ نەئەکڕیت ؟
ڕۆژانەی
دو هەفتە پێش جەژنتان ، کۆئەکردەوە بۆ جەژن ؟
کە یەکەم کچ وەڵامی بەیانی باشەکەتی دایەوە ،
یەکسەر پێت ووت : شووم پێ ئەکەی ؟
کافیتریای دایکتان بەر دەرگا بوو ..
کۆمپانیاکەی باوکتان چایخانە ؟
تۆیش لەو خێزانانە بووی ،
کە شەق و زله و تف و نەعل ،
مامۆستای تایبەتیی چوار وەرزەتان بوو ؟
کە بە پەلە شووتانکرد و ژنتان هێنا ،
بۆ ئەوەی ڕزگارتان بێ ،
کەچی هەر یەکەتان کەوتنە ناو مەنهۆڵێکەوە ؟
تۆیش لەو خێزانانە بووی ،
کە زۆرترین کاتەکانی بە خەو تێپەڕین و
هیچ خەونێکیشی تیادا نەهاتە دی ؟
کە بــــرا ناوەنجێکەتــــان بە ڕێکەوت قاپقورعــــانێکی دۆزیەوە و
..واتانزانی ئاڵتون نیە و.. ئاڵتونیش بوو ؟
تۆیش لەو جۆرە خێزانانە بووی ،
کە یەکێکتان به دزییەوە تەنزیمیی بوو ،

دووانیشتان بە ئاشكرا ، جاش ؟
كە سەری مانگ ئەهات ،
ئەبوو بە شەڕ ،
دایكت داوای كراسی بی بی خانم ی ئەكرد و
برا گەورەكەتان داوای پانتۆڵی باندۆ ..
باوكیشتان تەڵاقی ئەخوارد
هەر بەشی قەرزی
قەساب و
وشكەفرۆش ئەكا ؟
تۆیش لەو خێزانانە بووی ،
كە ژنتان هێنا ، حەیاتان چوو ..
كە كچتان دا بە شوو ، حەیاتان چوو ..
بە حەدیس ژنتان ماره كرد و
موئەخەرەكەی قورئانێكی كەریم بوو ؟
ئێوەیش لەو خێزانانە بوون ،
كە نە باوك و كوڕ قسەیان هەبوو ..
نە دایك و كچ ..
كە هەمووتان خوا خواتان بوو گەورە بن ،
بۆ ئەوەی بە لایەنێ كەمەوە
لە تێهەڵدان قوتار بن ؟
ئێوەیش لەو خێزانانە بوون ،
كە كوڕە ناوەنجێكەتان چواردە خۆرێكی لە لق وەرگرتبوو ،
ڕۆژی سێ چوار جار ،ئەیووت باوكم ئەكوژم و ..
دایكتان قورعانی ئەخستە باوەشیەوە …..و لە ژێریشەوە شانازی بە
كوڕەكەیەوە ئەكرد كە چەند مەردە ..؟!
ئێوەیش لە پڕ گەوره بوون ..؟
لە پڕ خوا ڕزگاری كردن ؟
جەژنا و جەژن نوقوڵێك لە یەكتری وەرئەگرن و
خواخواتانە زوو بڕۆنە دەر ،
نەك فلیمە ترسناكەكە دووبارە بێتەوە ؟
شتی تریش …..

بۆ ئەمجارە هەڕەشەکانی تورکیا ئێجگار ترسناکن... شەرکە کرمانج

لەم کورتە نووسینە هەوڵدەدەم هەڵوەستەیەک لە پشت هۆکارەکانی هەڕەشەکانی ئەم چەند ڕۆژەی تورکیا بکەم و هۆکارەکان و ئامانجەکانی هێرشە چاوەڕوانکراوەکانی تورکیا شرۆڤە بکەم و بخەمەڕوو.

تورکیا ترسناکترین و سەرسەخترین داگیرکەری کوردستانە، لە هەر شوێنێک کورد هەناسەیەک بدات ئەو دەیەوێت لەو شوێنە ئۆکسجین ببڕێت. ئەمە نە ڕای منە، نە شرۆڤە، نە تێگەیشتن، بەڵکو حەقیقەتە. من زۆر کەم باوەڕم بە حەقیقەت هەیە بەڵام ئەگەر یەک حەقیقەت لەم دنیایە هەبێت ئەوە ئەم تاکە هەقیقەتە، کە بەداخەوە بەشێکی زۆری کورد لێ غافڵن.

ماوەیەکە سەرۆکی تورکیا، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، هەڕەشە دەکات و دەڵێت هێرش دەکەینە سەر باکوری سوریا، ڕۆژاڤا. بۆ ئەم مەبەستە هەم مورتەزەقەی سوری ڕاهێنان پێکردوە، هەم میدیای تورکی سازکردووە. ئەوەی لە هەموو شتێک زیاتر جێگای سەرنج بێت بێدەنگییەکی نێودەوڵەتیی ئەمجارە هەستی پێدەکرێت.

تورکیا هێرشەکان لەکاتێکدا کە دنیا، ئەمریکا و ئەوڕوپا بەتایبەتی، سەرقاڵی شەڕی ئۆکرانیان. هاوکات، ململانێکانی تورکیا لەگەڵ ناتۆ لەسەر بەئەندامبوونی سوید و فینلەندا بۆتە قسەوباسی ڕۆژ. تورکیا دەیەوێت هەر دوو دەرفەت بقۆزێتەوە و هێرشەکانی خۆی دەست پێبکات. بێدەنگیی ڕۆژئاوا دەکرێت وەک گڵۆپی سەوز و مامەڵەیەکی ژێربەژێر ببینرێت لەوەی کە تورکیا ڕازی بێت بە ئەندامبوونی ئەو دوو وڵاتە لە بەرابەردا ئەوان ڕازی بن بەو گورزەی کە تورکیا دەیەوێت لە کوردی بوەشێنێت و بڵێت هەڕەشەکانی تیرۆرمان کەمکردۆتەوە بۆیە ئاسایە سوید و فینلەند ببن بە ئەندام لە ناتۆ.

چەندە ئەم سیناریۆیە ترسناک و دڵتەنگکەرە دە هێندە ئامانجەکانی تورکیا لەم هێرشانە، کە پێموایە خۆی لەمانەی خوارەوەدا دەبینێتەوە:

یەکەم، ئەردۆگان دەیەوێت پێش هەڵبژاردنەکانی ۲۰۲۳ سەرکەوتنێت بۆ خۆی و حیزبەکەی تۆماربکات، بەتایبەتی ئەگەر ئەوە ڕەچاوبکەین کە ئابوری تورکیا و لیرەی تورکی لە خراپترین دۆخدان لەوەتەی ئەکەپە هاتۆتە سەر حوکم و دەنگەکانی ئەکەپە لە هەڵبژاردنەکانی شارەوانییەکان لاوازیی جەماوەریی ئەکەپە نیشاندەدەن.

دووەم، تورکیا دەیەوێت بەم هێرشە ئەزموونی ڕۆژاڤا تەواو لاواز بکات، ئەویش بە پچڕاندنی چەند ناوچەیەکی دیکەی گرنگ لە ڕۆژاڤا کە خەی قوڵایی ستراتیجی و خاک و زەوی کەمە. هاوکات، ڕۆژاڤا ناچار بە گفتوگۆ و تەسلیمبوونەوە بە ڕژێمی سوری بکات.

سێیەم، تورکیا دەیەوێت باکوری کوردستان بە تەواوی لە ڕۆژاڤا، کە قەوارە و ئەزموونێکی کوردییە، دابڕێت و ناوچەیەکی، بەفەر زەنەکی، عەرەبی لەنێوان دوو بەشی کوردستان دا دروست بکات، دابڕینەکەش بکاتە هەتاهەتایی.

چوارەم، تورکیا ئەمجارە دەیەوێت، هیوادارم من ڕاست نەبم، کە هێرش بکاتە سەر ناوچەکانی سێ گۆشەی سنوری تورکیا-عێراق-سوریا، کە دیوێکی قامیشلۆیە و دیوەکەی دیکەی شەنگال. ئەگەر ئەوەی بە بچێتە سەر ئیدی هەرێمی کوردستان، باشور، لەگەڵ ڕۆژاڤا بە تەواوی دادەبڕێت. ئەم دوو هەرێم و ئەزموونە پەیوەندیان زۆر باش نیە بەڵام هیچ کاتێکیش پەیوەندیان هێندە خراپ نەبووە وەک ئەوەی لە میدیا و سۆشیال میدیای کوردی زەقدەکرێتەوە. بەڵام پەیوەندییەکان باش بن یان خراپ بە تورکیا ئەوە گرنگ نییە، ئەوەی بە تورکیا گرنگە ئەوەیە کە ئەم دوو ئەزموونە هەردووکیان کوردین و نابێت سنووری هاوبەشیان هەبێت و لە دواڕۆژدا بە هەر پێگەیەکی کوردی و کوردستانی کەڵکی لێوەربگیرێت.

پێنجەم، بە دابڕینی هەرێم و ڕۆژاڤا تورکیا مەترسیدارترین و هەڕەشەئامێزترین کردار بەرابەر بە ڕۆژاڤا ئەنجام دەدات ئەویش ڕێگریکردنە یان بڕینی دەستی ئەمریکایە لە گەیشتن بە ڕۆژاڤا چونکە ئەمە هەموومان چاکدەزانین کە یارمەتییەکانی ئەمریکا و ڕۆژئاوا بە ڕۆژاڤا زۆربەی هەرە زۆری لە هەولێرەوە دەچێت. بۆیە کۆنترۆڵکردنی سنوری فیشخاپوور و سحێلا لەلایەن تورکیاوە زۆر ترسناکە. نابێت ئەوە لەبیربکەین کە لە ٢٠١٧، کاتێک سوپای عێراق و حەشدی شەعبی دەیانویست سحێلا بگرن ئەمریکاییەکان هۆکارێک بوون بە شکستپێهێنانی ئەم هەوڵە چونکە ئەوان نەیاندەویست لەڕێگەی عێراقەوە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ ڕۆژاڤا ببەستن.

شەشەم، بە داگیرکردنی ئەو سێگۆشەیە، تورکیا دەتوانێت سنوری هاوبەش و ڕاستەوخۆ لەگەڵ عێراق دروستبکات و هەرێم بێبەش بکات لەو هەموو سەرچاوە داراییەی کە ساڵانەکە لە گومرگی ئیبراهیم خەلیل دەستی دەکەوێت، بەمەش گورزێکی گەورە لە هەرێم بەگشتیی و لە پارتی بەتایبەتی دەدات.

حەوتەم، بە گەیشتنی تورکیا بە فیشخاپوور و سحێلا وا دەکات کە شەنگال تاڕادەیەک لە ڕۆژاڤا دابڕێت و هەناسە بە شەنگالییەکان و هێزەکانی یەبەشە تەنگ بکات.

لەبەر ئەم هۆکارانە و چەندانی دیکە کە لەوانەیە بەسەر من دا تێپەڕبووبن، هێڕشەکانی ئەمجارەی تورکیا لە هەموو هێڕشەکانی پێشووتر ترسناکترن ئەگەر بچنە بواری جێبەجێکردنەوە.

چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان -8-
ڕەسوڵ بەختیار …

لەنێو خەیاڵێکی قووڵدا بووم، سەبارەت بەوانەی ماوەیەکی دوور و درێژ شەقامە بازنەییەکانیان جێهێشتووە، بەڵام ئەوانە ڕۆژانە تەلەفۆن دەکەن، کاتێک تەلەفۆن یان ئەوەتا پارەیەکی زۆریان ناردووە تا زەوی و زار و خانووی پێبکڕن، یان ئەوەتا لە بانکەکانی ئەو وڵاتانەی تیایدا نیشەجێن ، بەهۆی ئەو پارە زۆرەوە باجێکی زۆریان دەکەوێتە سەر، یاخود دەیانەوێ لە نێو بازنەکاندا کارێکی پێبکەن، بۆ ئەوەی، کە هاتنەوە وەک هەموو دەوڵەمەندەکانی دیکە بەرژەوەندی گەورەیان هەبێ و بتوانن، ئەگەر زۆریش نەبێ ببنە ژمارەیەک لەنێو دەوڵەمەندەکانی دیکە، لەلایەکی دیکەوە بەشێک لەوانە هەردەم ئارەزوو دەکەن، ئەگەر بەوێنە و ڤیدیۆش بێ جوولە و شەقام و دووکانەکان ببینن.
لەو لێکدانەوە و خەیاڵانە دابووم دەنگی ژنێکی تەمەن پێنجا ساڵە خەیاڵەکەی پچڕاندم، ئەو ژنە لەیەکێک لە چایخانەکانی بازنەی یەکەم دانیشتبوو، لەهاوار کردنەکەی بەدەر دەکەوت، لەگەڵ کوڕ و زاوایەکی دانیشتووە، زۆر بەتوڕەیی قسەی لەگەڵ کوڕەکەی دەکرد و دەیگوت: باس لەژنەکەی خۆت مەکە، نامەوێ گوێم لەناوی بێ، ئەمە پیسە و دەیەوێ هەمووان بەشەڕ بێنێ، هەموو شتێکمان بۆ کرد، کەچی ئەو هەر خەسە لە ئێمە دەکا، وا دەزانێ ئێمە دەبێ لەخزمەتی ئەودا بین، چی پێ دەڵێن بەپێچەوانەوە وەڵام دەداتەوە، دژی ئەمە کارەکان دەکات.
ئەو ئافرەتە بەتەمەنە نموونەی دەیان دایکن، کە کێشەیان لەگەڵ بووکەکانیان هەیە و دەزان تەنیا بەدەرکردن لەماڵەوە دەیان ئاو دەخواتەوە.
بەشێک لەخەڵکەکە، لەئەستادا ناژین، بەدوای مێژووەوەن، هەردەم باس لەسەڵتان و میرەکان دەکەن، کە لەسەردەمی ئەواندا چی بەرپا بووە، ژیان چۆن گوزەراوە، ئەو ژنەش وادەزانی ساڵانی نەوەدی سەدەی

رابردووە، هەموو کەسێک بەشتێک رازی بن، کەس ورتەی لێوە نەێێ، ئەو کەمێک دەنگی نزمکردەوە وەک ئەوەی شەرم لەدەوروبەرەکەی بۆت و گوتی: ئەو مۆبایل و ئایپاد و فەیسبووکە بەجارێک دونیای تێکداوە.
زاواکەی بەپێکەنینەوە گوتی: خۆ سەردەمی پێشتر نییە، دایە هەموو شتێک گۆڕاوە، ئەگەر شتەکان نەگۆڕابێ، چۆن تۆ لەیەکێک لەچایخانەکان دادەنیشی و بەئارەزووی خۆت قسە دەکەی، پێشتر بوایە هەزار ناو و ناتۆریان بەرامبەر بەتۆ و بەئێمە ناو شاری دەتەنی.
بابەتەکان رۆژانە دەگۆڕێ ئەوەتا وەک ئاشووری و کلدانەکانی دوا بازنە هەر باس لەشکۆمەندییەکانی رابردوو دەکەن، رابردوویەک لەگەڵ گۆڕانی دەسەڵاتەکان ئەوان سوودمەند بوونە، دوای راپەڕین هەموو بیانییەکان بەناوی نەتەوە یەکگرتووەکان و کۆمپانیاکان روویان لەدوا بازنە کرد، چونکە ئەوان لەخەڵکەکەی دیکە زیاتر کراوەتر بوون، هەرووەها ئەوان وەک خاوەن کۆمپانیا و بەرپرسانی یوئێن کریستیانی بوون، خەڵکی بازنەکان لەکوولە مەرگی دەژیان، کەچی ئەوان شەقیان لەپارە دەدا، کاتێک کارەکان سوودی نەما ئەوان چوونە هەندەران و یەکسەر مافی پەنا بەریەتیان پێدرا، بەو بیانووەی لەلایەن خەڵکی مووسڵمانەوە غەدریان لێدەکرێ،
لەزۆر لاوەش بیستراوە نەوەی سێیەمی خانەوادە جووەکان بەدزی و بەناسنامە و پاسەپۆرتی دیکە سەر لەبازنەی خوارەوە دەدەن، دوای کەمێک فرمێسک رشتن و هەوڵی لابەلا دەیانەوێ خانووەکەی باپیرە و داپیرەیان ببینن، بەشێکیان بەهۆی چاوساغی و زانیاریان دەربارەی مێژووی ئەو خانووانە، هاوڕێ جووەکەی دەبینێ، کاتێک دەچنە شوێنەکە دەبینێ خانووی باب و باپیرانیان کراوەتە گەراجی ئۆتۆمبێل.
ئێستا زۆر بەکەمی ئەو باس و خواسانە لەنێو بازنەکان دەخرێتە روو، چونکە بەشێکی خەڵکی شەقامە بازنەییەکان بوونەتە بازرگان، کاتیان نییە تەنیا بۆ خولەکێکیش لاپەڕەیەک بخوێننەوە، تەنیا باس لەملێون و ملیار دۆلار و دینار دەکات، هەندێکیان وایلێهاتووە بازرگانی لەگەڵ چین هەیە، هەرچی کەلوپەلی خراپی ئەو وڵاتە هەیە، لەنێو بازنەکان ساغی دەکاتەوە، گرنگن نییە ئێرە ببێتە زبڵدان، تەنیا گرنگ ئەوەیە لەبازرگانییە پارەیەکی زۆر بەدەست بێنن.
هەردەم گلەیش لەخەڵکی شەقامە بازنەییەکان دەکەن، تەنیا دەیانەوێ بەقەرز کاڵاکانیان بکڕن، بەڵام زۆر بەخۆشییەوە باس لەکڕیارە عەرەبەکان دەکەن، کە بێ هیچ مامەڵەیەک کاڵاکان دەکڕن، سوودێکی زۆر لەوانە دەبینن، عەرەبەکان پێشتر بەگەشت دەهاتنە شەقامە بازنەییەکان، بەڵام ئێستا بەشێک لەبازنەکان عەرەبی تیادا نیشت□جی□، بەبیانیووی ئەوەی شار گەورە بووە، شار کەس خاوەنی نییە، بەڵکو شار موڵکی مر□قایەتییە، ئێستا لەنێو بازاڕی بازنەی

یەکەمدا لە پێنج کەس، سێیان عەرەبن، هەندێکجار لەچایخانەکان تەنیا دەنگی ئەوان دێ.

ئەوانەی باسمانکرد عەرەبەکانی ناوەڕاست و باشوورن، بەڵام عەرەبی سووری لەهەموو شوێنێک دەبیندرێن، ئەوان سەرەتا لەکەمپ بوون، دواتر هاتنە نێو بازنەکان، هەموو کارێک دەزانن، بەپارەیەکی کەم کار دەکەن، کوردانی ڕۆژئاوا ئێرە و هەموو بازنەکان بەماڵی خۆیان دەزانن، هیچ کاتێک بیر لەوە ناکەنەوە، ئەوان بەشێک نین لەو بازنانە، بازاڕ و کار زۆر بەرەوی پێدراوە لەتەک ئەوەی خەڵکی بازنەکان بەدوای مووچەوەن زۆر بەکەمی حەز بەکار دەکەن، دەیانەوێ وەک فەرمانبەر و پۆلیس و مامۆستا کار بکەن، ئەگەر دەوڵەمەندیش بن، زۆر بەکەمی لەسەر کۆمپانیا و دووکان و چایخانەکانیان دادەنیشن، ئێستا ئەوانەی کار دەکەن زۆربەی سوورین، گلەییش دەکەن دەڵێن ئەو سووریانە کاریان نەهێشتووە، لەو لاوەش بەنگلادیشییەکان وەک خەڵکی بازنەکان مامەڵە دەکەن، خەڵکی بەگشتیش ئەو بەنگلادیشیانەی خۆشدەوێ، چونکە کەسانی کاسب و بێدەنگ و ڕووخۆشن تەنیا دەیانەوێ کار بکەن، ئەگەر ئەوان نەبن، سەرتاپای شەقامە بازنەییە دەبێتە زبڵخانە، لەپارک و باخچە و شارەوانییەکان هەر ئەوان دەبیندرێن بەپارەیەکی کەم کار بکەن.

ئیتر پاڵەوانی ڕاستەقینەی بازنەکان لەڕووی کارەوە ئێستا ئەوانەن، کەچی پاڵەوانە ڕاستەقینەکان خۆیان لەپەنا و پەسێوان شاردەتەوە، ئێواران زۆربەیان بەرەو بازنەی یەکەم دەکشێن، بێدەنگ، کەچی هەڵگری دەیان کێشەی دارایی و کۆمەڵایەتی، ئەو کاتەش ئاشکرا دەبێ، کە باریان قورسە و کێشەکان تەنگی پێ هەڵچنیوون، لەگەڵ یەکەم پێکدا دەردە دڵ و دەروونی خۆی هەڵدەڕێژێ، گرنگ نییە هاوار بکا، یان دەست بەگریان بکا، گرنگ ئەوەیە ئەوەی لەناخیدایە هەڵیڕێژێ، بەشێک لەوانە خۆیان بەنووسەر و شاعیر دەزانن، بەچەند پەڕەگرافێکی هەڵبزرکاو دەردە دڵی خۆی لەکاغەزێکدا نووسیووە، یان شیعرە بە ماناکانی بەگوێی هەموو لایەک دەچرپێنێ، ئەم بەزمە تا درەنگانی شەو بەردەوامە، لەکۆتایشدا لەنێوان ئەوانەی بەخۆیان دەڵێن هاوڕێ و برادەر لەسەر شتێکی زۆر سانا دەبێتە شەڕیان.

لەوەی گەڕێن، ئەم خۆڵبارینەی ئەم چەند ڕۆژە، هەموو ئەوانەی سووکە نەخۆشییەکیان هەیە کەوتنە ژوورەوە، هاووڵاتییانی هەموو بازنەکان پێیانوایە ئەمە غەزەبی خودایە، چونکە بەشێک لەبازنەکان زێتر لەڕادەی خۆیان دەوڵەمەند بوونە و بەئارەزووی خۆیان تەخشان و پەخشان بەپارە دەکەن، شەوان لەسەر مێزی قوماردا پارەکانیان هەراج دەکەن، هیچ کاتێکیش هەژارەکانیان لەیاد نییە، هەردەم لەسەر مێزی خواردنەوەدا لەگەڵ کچە جوانە لوبنانی و سووری و عێراقی و

چینییەکان پێک لە دەدەن، کاتێکیش سەرخۆش دەبن، بەلارە لار کچە جوانەکان بن باڵیان دەگرن و بەرەو ئۆتۆمبێلە دوا مۆدێلەکانیان دەبەن، لەوێوەش بەرەو ئەو شوقەیە دەچن، کە تەنیا لەبەر چاوانی ئەو کچە سۆزانییانە کڕیوویانە.
کاتێک بەیانی دادێ، وەک ئەوەی هیچ نەبوو بێ، دیسان تۆز و خۆڵەکە دەچێتە ناو چاو و قوڕگیان، هەرجی قسەی بێ مانایە دەیکەن.
-خوا دەزانێ غەزەب لەکێ دەگرێ، ئەو خۆڵەکە، لەجیاتی ئەوەی ڕێز و بەزەیی بەرامبەر بەیەکتر بنوێنن، کەجی بەرژەوەندییەکان چاوی کوێر کردوون، لەڕێ و لەوێ تۆقە لێک دەکەن.
شار گەورە بووە، بازنەکانیش زیاتر بوون بازنەی دووەم لە پێشتردا جەنگەی کێشە و گرفت بوو، هەر لەو سەردەمە حکومەتە یەک لەدوای یەکەکان کێشەیان لەگەڵ بازنەی یەکەم نەبوو، چونکە لەژێر کۆنترۆڵی خۆیاندا بوو، کەسانی بازنەی دووەم، کاتێک دەهاتنە بازنەی یەکەم هەستیان دەکرد لەهەموو لایەکەوە چاودێری دەکرێن، خەڵکی بازنەکانی دیکە بەگشتی هەژار بوون، هەردەم بەدوای کاردا دەگەڕان، هەندێکیان لە بۆکاری دەچوونە شارە عەرەبەکان لەوێدا وەک فیتەر و وەستای دیوار و کرێکار کاریان دەکرد، عەرەبە گەشتیار و نیشتەجێبووەکانی ئەو کات زۆر بەلەخۆباییەوە دەسوڕانەوە، هیچ حسێبێکیان بۆ خەڵکی بازنەکان نەدەکرد، ئەمنەکانی ئەو کات عەرەب بوون، لەگەڵ بەشێک لەخەڵکی بازنەکان بوونەتە چاوساغی ئەو ئەمنە عەرەبانە، چەندین جۆر ئەمن هەبوون، وەک ئەمنی ئابووری-ئیقتسادی هەردەم بەدوای ئەو مێردمنداڵانەوە بوون، کە لە بازنەکانی دیکەوە بۆ کاسبی هاتبوونە بازنەی یەکەم، بەبیانووی فرۆشتنی کاڵای قاچاخ ئەو ئەمنانە کێشەیان دروست دەکرد.
ئازاد: ئەو ئەمنانە لێناگەڕێن ئێمە کاسبی بکەین، قوتابخانەشمان لەدەستچوو، کارکردنیش ئەوە خۆت دەیبینی بەو جۆرەیە.
عەلی: دەکرێ ڕۆژانە لەقازانجەکەی خۆمان شتێکیان بدەینێ، یان هەفتەی گرێزە پاکەتێک.
-ئێمە عەرەبی نازانین، چۆن تێان بگەیەنین؟
-زمانی ناوە ئەوان لەزمانی بەرتیل تێدەگەن.
ئەم بەرتیل وەرگرتنە زۆر تەشەنەی کرد، وایلێهاتبوو هەموو بازاڕ تەنیا بەرتیل وەرگرتن بەڕێوەی دەبرد، ئاشنایەتی دووکاندار و کاسبکارەکان لەزۆر رووەوە بەهێز بوو بوو، هەر کەسێکیش لەنوێوە دەهاتە ناو ئەو بازنەیە بۆ کاسبی، لەهەموو رووێکەوە دژایەتی دەکرا، تا ئەو کاتەی کەدی بەرتیل پێدانەکەی دەدۆزیەوە چەندینجار دەستگیر دەکرا.
لەبەرزایی بازنەی یەکەمدا بازاڕێک پەیدابوو بوو، چەند ناوێکیان

لێنابوو، هەبوو دەیگوت بازاڕی ئێرانی، یان بازاڕی خومەینی، هەموو شتێک لەوێدا هەبوو ئەوەی لەتاران هەبوو لەبەرزایی بازنەی یەکەمیشدا هەبوو، ئەوەی سەیرە ئەو کات لەگەرمەی شەڕی نێوان عێراق و ئێران، سەیر بوو قاچاخچییەکان چۆن ئەو کەلوپەل و کاڵانەیان دەهێنا،

زۆرجار لەوێدا دەبووە تەقە و راوی کاسبکارەکانیان دەنا، بەشێک لەو دەسگێڕە و کاسبکارانە دەستگیر دەکران، چەند رۆژێک بەند دەکران و بەڵێنیان دابوو جارێکی دیکە ئەو کارە نەکەنەوە، بەڵام راستەوخۆ لەپاش بەربوونیان دەستیان بەو کارە دەکردەوە. دووبارە دەگیرانەوە، بەڵام نەدەبرانە بەندینخانە، بەڵکو کاسبکارەکان ئەمجارەیان لەگەڵ پۆلیس و ئەمنەکانی ئیقتسادی ریککەوتبوون، ماوە ماوە گرۆزێک پاکەتی کەنتیان بۆ بێنن، لەگەڵ ئەوەی گرۆزێک پاکەت زۆر بوو، کەچی ئەوان ناچار بوون لەبەر بژێوی ماڵەوەیان رازی بن.

هەمان کارەسات و هەمان رووداو دوای راپەڕین دووبارە دەبۆوە، ئەمجارەیان بەجۆرێکی دیکە بوو، خەڵکی بازنەکان بەگشتی هەژار بوون، بۆ ئەوەی کارێک بکەن و بژێوە ماڵ و منداڵیان دابین بکەن ئەمجارەیان کەلوپەلیان لەبازنەکانەوە دەبردە ناو شارەکانی دیکەی عێراق، سەیتەرە و بازگەکان زۆر بەتوندی لەگەڵ خەڵکی بازنەکان دەجوولانەوە تا وایلێهاتبوو چەند کەسێکیان بەکەلوپەلەوە دەسووتاند تا خەڵکەکە بەتەواوی چاو ترسێن بن. بەڵام خەڵکەکە ئەوەندە بەحاڵ بوون بۆیە هەرگیز وازیان نەدەهێنا، لەوەوەش هەرچی بە ناو بازنەکانی هەرێم باشبوو دەیانهێنا، دەیان و سەدان کەس لەو ڕێگەیە مرد، دەیان و سەدان کەس دەستگیر کران و بۆ چەندین ساڵ لەزیندان مانەوە، ئەمجارەیان بابەتەکە گۆڕا و بەمانا نەتەوەییەکەی هاتە ئارا.

هەرچی بڵێن سەبارەت بەو رۆژە هەموارانە تەواو نابێ، ئێستاش برینی ئەو کاتە ساڕێژ نەبووە، ئەو نەوەی ئێستا پێڕاگەیشتووە هیچ کام لەم مێژووە نازانێ، وەک ڕەخنەگری ڕۆمان ئەم رووداوانە و گێڕانەوەی بە تەکنیکی ڕۆمان نازانم، کەچی دەکرێ هەموو ئێش و ئازاری رابردوو بنووسێنەوە، ئینجا ڕەخنەگران چۆنی لێک دەدەنەوە گرفت نییە، کێشەی ئێمە بەگشتی لەنێو چوارچێوەکان یەکتر ناخوێنینەوە، لەهەشتاکانی سەدەی بیست چەند کتێبخانەیەکی فرۆشتنی کتێب لەنێو بازنەی خوارەوەی شەقامە بازنەییەکان هەبوو، ئێمەی گەنج بەجۆش و خرۆشەوە ڕۆژانە سەردانی ئەو کتێبفرۆشەمان دەکرد تا بزانین چ کتێبکی نوێ دەکەوێتە بازاڕەوە ناوی خۆمان دەنووسی نەوەک کتێبە نوێیەکەمان بەدەست نەکەوێ، ئەو کات شاعیر نووسەرانمان زۆر خۆشدەویست، نەک وەک ئێستا هەر ئەوانە دابەشبوونەتە سەر حزبەکان،

لەوانەشە هەقی خۆیان بێ،چونکە بژێو و ژیان ئێستا بۆتە ئاستەنگێکی گەورە.

رەسوڵ بەختیار

پاکانەی کەو نار… □□هدار فەریق شێخانی

لەقووڵایی
بیرە وشك و تاریکەکانی دەروونەوە
خامە
ئەو کەلایانە دەردێنێ
لە بنی یادەوەریدا عاسی .
هەرچۆن بێ
شتێکن بۆ خۆ دڵخۆش کردن .
لەساتی سەر مەستی
بە گەوهەر دەرکەون،
بەڵام لە ناواخن
وەکو گندۆرەی پاییزان
کرموڵن
لای پیتۆڵان..
ئەو ساتانەی پێنووس
شتێکی پێ نییە بۆ گووتن
کەچی شەو
سەری دێڕ
خەونێکی ناخۆشەو
دەبزڕکێنێ سووتن

ئەگەر گەورەبوون لای هەندێ
لەبڕینی بانک دا بەرجەستە بێ
منداڵییش

لە لەکردنەوەی بەرسیلە قەدەغەکانی
باخچە هەڵواسراوەکانی زەمەن
ئەوا سەیر نییە
سرووتەکانی ئەبەدی
رۆژوویەکی بەتاڵ بەت و
ئیشتیهای ژەمەکان
بەنی خوێن بیشکێنە! ..
سەیر نیە
گوێ بەنی دوکەڵی شەڕ بداو
پەپولەی موعتادیش
هەستێك بەت شەڕەنگێز
وڕێنەی پاکانە
بادەیەك شكێنراو
لەسەر مێز
ئەوی وا کە دەڵێ
من ڕووت و قووتم و
شەکەت و زۆر ماندوو،
هێشتا هیچ نەژیاوم و
کۆڵەوارە بازووا!..

ڕۆشنبیری کورد و دواڵیزم بوون، و شاعیرێک لە گەرماو بە نموونە..2.. شەماڵ بارەوانی

بەشی دووەم/

زۆرن ئەو شاعیرانەی بە تەنها و بە قسەی بریقەدار و بە کردار و تەنها لەناو تێز و شیعر و نووسینەکانیان ژن پەروەر و فێنمیست خواز و مەگەران و ئەوەی بە قسە دەیڵێن و لە ناو تێکستەکانیان بەیانی دەکەن لە بارەی ژنەوە، لەگەڵ واقیع و حەقیقەتی ژیانیان سەد و هەشتا پلە جوایەزە و نێوانیان ئاسمان و ڕێسمانە.

ئەوانەی کە ژن تەنها لە سەنگەی گون و لە ڕوانگەیەکی ڕۆمانسی و دڵدارییەوە دەبینن و لە دنیای ئایدیایی وخەیاڵی خۆیان دا ژن تەنها وەک جەستەیەکی ڕووت و بابەتی ئیرۆتیک و چێژ و ڕۆمانسیەت وێنـــادەکەن و لە حەقیقەت و واقیعیشـــدا، جەلادێکـــن لە دژی ژن و خواستەکانی ژن و مافەکانی ژن و دەستەکیان پێنووس و شیعرە بە ژن و دەستەکەیتری گەچان.

یان ئەو شاعیرە هەست ناسک و مەمک دەست و سمت پەروەر و مەست و بە هەشـانەی زۆر بە ئاگـان لەوەی کە ڕەزانە: لەگەڕەک-گونـد -شـار و وڵاتەکەی ئەوان ژن ئەتکدەکرێت و دەکوژرێت و لەی دەدرێت و مافی دەخورێت و ئازادی و کەرامەتی پێشێل دەکرێت، ئەمانیش لە دنیای میسالی خۆیان مەستی خەیاڵی لەو و گەنا و سمت و سینگی ژن بوونەو شیعری پەمەیی و فانتازی لە پەناو جۆش و خرۆشی ناو گەڕە و حەز و ئارەزوو و چێژی خۆیان بە ئافرەت دەهەنەوە و ئامادە نینە دوو دێڕ لەسەر چەوسانەوەی ژن و پێشێلکردنی مافەکانی مە بنووسن و جارێک ویژدانیان بجوڵێت و بڵێن: بۆ ژن دەکوژن؟ و بە کرداری بەژداری چاڵاکیەکی ڕۆشنگەری زنـان و ڕێکخراوەکـانی مـافی ژن و فێمنیزمـی ڕۆشنگەری بکەن.

شاعیری ڕاستەقینە و ژن پەروەر، ئەو شاعیرەیە، کەلە پاڵ نووسین و تیۆرەکـانی، لە پـاڵ هەسـت ناسـکی و تێکسـتەکانی، لە پـاڵ پیـا هەڵگوتنی ژن و قسە بریقەدار و زلەکانی.
بە کردەییش ئەمە دەسەلمێنێت، کە ئەو لەو جۆرە کەسانە نییە و، ئەو ناخوازێت لە تێکست و نووسینەکانی شتێک و لە واقع شتێکیتر بێت و خەبات و بەرگریکردن لە ماف و ئازادی ژن، تەنها بە ژن جێ بهێڵێت و ئەرکەکە بە تەنها بخاتە سەرشانی ژنانەوە، لە مەیدانی خەبات و تێکوشاندا.

بەڵکـو ئەو دەیەوێـت بە پێنـووس و هـزر و تەواوی بـوونیەوە، لە گۆڕەپـانی خەبـاتی فێمێنیزمبوونـــدا هاوشـــانی ژنە فێمێنیستە ڕۆشنگەرەکان ئامادە بێت و پاڵپشتی ژنان بکات.

ئینجا با بەینەوە سەر بەسەرهاتی شاعیریکی ئەتایستی هاوڕێم،
شاعیرێک، دەستەکی گەچانە بە ژن و دەستەکەی تری شیعر!
شاعیرێک لەگەڕماو!
شاعرێک لەو ماوەیە بەرهەمەکی شیعری تازە بەناو بووەوەی خۆی بە
دیاری داپێم،
شاعیرێک،

سەرەتا کە ناسیم پێکەوە لە جادەی موهەندسین و شەقامی سالمەوە، تا کۆتایی شەقامی مەولەوی و گەیشتین بە بەردەرکی سەرا، بە دەم پیاسە و ڕێکردنەوە، هەرشیعری بۆدەخوێندەمەوە و هۆنراوەی ئیرۆتیکی و شیعری ڕۆمانسی و ناسکی بە شان و بن باڵ و کوڵمە و لەو مەمک و مل و کەمەر و سمت و ناو ڕانی ژن دادەگووت ڕووت ڕووت دەکردەوە و شیعرە ئیرۆتیکیەکانی قوبادی جەلی زادە، نەدەگەیشتن بە تەزی بەرپەی ئەوانەی ئەو، عەیب نەبێت پیاو گەر زوو فریای خۆی نەکەوتبا و وەزعەکەی کەنترۆڵ نەکربوایە گەچی زەوقی فول دەبوو.
من لە میانی ئەو پیاسەیە و بە هۆی گوێگرتن لە شیعرە ئیرۆتیکیەکانی سێ جار زەوقم هەستا.
شیعر و هۆنراوە گەلێک، بە قەبری باوکم هەر دەتگووت لە گەرماو لەکاتی ئیستمنایا نووسیویەتی.

پاشان وازی لەشیعری ژنانە دەهێنا و سەبارەت بە ژن، دووبارە دەستی پێدەکردەوە و دەیگووت:ژن فاکتەری بەردەوامی بوون و ڕۆحی ژیان و ئەدرەسی شارستانیەت و سەنگی مەحەکی پێشکەوتنی کۆمەڵە.

بەبێ ئازادی و مافی ئافرەت و پشکداری ئافرەت لە هەموو سێکتەرەکانی ژیان و بیناکردنی کومەڵ، هەرگیز کۆمەڵێکی دادپەروەر و مەدەنی درووست نابێت و بنەماکانی دیموکراسیەت و مافەکانی مرۆڤ ناچەسپێن و جیهانێکی مۆدێڕن و پێڕفێکت و پێشکەوتوو نایەتەبوون.
بە بێ حیساب کردن بۆ ژن و تواناکانی، کۆمەڵ کۆمەڵێکی ناتەندرووست و ناتەواو دەبێت، کۆمەڵێک هاوشێوەی جەستەیەکی شەلەلگرتووی نیوە مردوو دەبێت و نیوەی ئەرگانەکانی لەش و تواناو وزەو هێزی جەستەی لە کاردەکەوێت.

ژن لە نوزی و ئەڕابخا و ئالالاخ و ئەربیل و ئاشور و نەینەوا و لە پێش زایین و لە ناو مێژوو پەرستگە و شارستانیەتەکانی وەک خۆری و سۆمەری و میتانی و فیرعەونی دا، ڕێزدار و موکەڕەم و خواوەند و خاوەن پێگە و شاژن و سەرکردە وفەرمان ڕەوا و کاهین بووە.
ئەسینە، ئەفرۆدێت، ئیزیس ، عەشتار، شاماران، شاووشکا ، هیپات، تیشۆپ، نیگال، نەساتیا ، نیننتی، نەفرتیتی، گیلۆخیپا ، تادۆخیپا ، لات و مەنات و عوزاو بەلقیس بووە.
ژن واو واو واو..

لە دڵی خۆم دەمگووت: کوڕە ئەوە پێدەچێت ژن پەرستێکی زۆر بە قوەت و فێمێنێستگەرایەکی زۆر عەزیزم و سەیربێت و لەوەدەچێت لە ماڵەوەیاندا مەعبەدێکی بۆ ژن پەرستی ڕۆنابێت و پێی کردبێت لە

پەیکەری خوداوەندە ژنەکان و، دەرپێ و ستیان و جلی ژێرەوەی ژنان و ڕۆژی پێنج جار، کڕنۆش بۆ پەیکەرەکان بەرێت و دەرپێ و شتەکانی تریش تێر تێر بۆن بکات. هاهاها

جا زۆر ئیلحاحی لێدەکردم شەماڵ تۆ دەبێت بێیت بۆ ماڵمان، ڕۆژێک گەیشتم مانگی ڕەمەزان بوو،

لە ڕێگا کەوتمە بیر و خەیاڵان و دەمگووت خۆزگەم بە خۆی کە هێندە ژنیزم و جێندەریزم و مو نەرمە لە بەرامبەر ژنان و حەتمەن ئێستا کەدەگەینە ماڵەوەیان، لە دەرگای ماڵەوە بە ئامێز تەوەرهێنان و و ماچ و مورچ لە هاوسەرەکەی دەئاڵێت، خوایە من لەو کاتە چیبکەم، بەڕاستی زۆر خەجاڵەت و ئیحراج دەبم.

سەرتان نەیەشێنم، لە گەڵ ئەو شاعیرە ژنەلۆژیا و ژنیزمەیه، گەیشتینە ماڵەوە،
یەکەم قسەی ئەوەبوو: ئافرەت لە کوێی بە ملی شکاوت؟گوتم دیارە ئەوە مادام هێندە ژنیزمە و ژنی خۆشدەوێت لە خۆشەویستیان و هەر بە گاڵتەو شۆخی بە هاوسەرەکەی دەڵێت!
دیسان ئەوجارە بە هاوسەرەکەی گوت: هەی باوک… شۆک بووم کەئەو جوێنەی داو بەم بەیان بوو کە ئەوە بە ڕاستی جوێن و قسەی ناشیرین بەو هاوسەرە بێ تاوان و بەستەزمانە دەدات.
شەو بەردەوام بوو لە بێ ڕێزیکردن بە ژنەکەی و لە بەردەم من هەر قسەی بە بیر و باوەڕ و پیرۆزیە ئایینیەکانی ژنەکەی
دەگووت و دەیگووت خودا نییە و نوێژ بۆ کێ دەکەیت و بۆ کێ بەڕۆژوو دەبیت و خۆت برسی و تینوو دەکەیت و کێ منەتی بەوەیە، من لەناخەوە بە ژنەکە دەگریام و لەشەرمیشدا حەوت ڕەنگم گۆڕی و زەوی شەقی بردبوایە دەڕۆیشتمە ژێریەوە و چەند جار گووتم کاکە ئەو ئافرەتە بەستە زمانە خوێنەواریشی نییە، تۆ چۆن بەو ئسلوبە و ئینجا دژی بیرو باوەڕەکەی قسەی وا دەکەیت!؟
من لە ماڵەوە خۆم زۆر جار بەرماڵ بە دایکم دادەنێم.

ئینجا شەو کاتی خەوتن، دووبارە شاعیری هەست ناسک دەستی بە شیعر خوێندەوە کردەوە و لە لایەک شیعری بە شان و باڵی ژندا دەگووت و لە لایەکەیریش بە هاوسەرە بەستەزمانەکەی خۆی دەگووت:
وەرە بە ملی شکاوت ئەو قاوە ساردە بەرەوە ناخورێت کاکە، تۆزێک گەرمی کەرەوە، هەی کەران باوک گایی.
هەر دەشی گووت:شەماڵ گیان دەی با ئەو شیعرەشت بۆ بخوێنمەوە، گووتم کاکە من تاقەتم نییە و دەبێت بخەوم.

بەیانیش کە خەبەری بوویەوە، ژنە بە ڕۆژووبوو بانگی کرد و هەستە دەی نانم بۆ ئامادە بکە.
کە ڕۆیشتم لێوە، گووتم خودایە بەڵێن بێت جارێکیتر پێ نەنێمەوە ماڵی ئەو پیاوە، دوای ئەوە، هەرجارێک دەڕۆمە سلێمانی کە دەیبینم، دەڵێت دەی با بڕۆینە ماڵەوە، من بە بیانووێک خۆم دەدزمەوە و ناڕۆم لە گەڵی.
حەقیقەت ئەوەش بڵێم: ئەو شاعیرە هەست ناسک و زمان پیسە، دڵێکی زۆر پاک و گەورەیشی هەیە.

ڕەنجی بێوەری فەرهادەکان بۆ (شیرین)ی نیشتمان… هیوا ناسیح

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی (ڕەنجی فەرهادەکان)

لەم ماوەیەی پێشوودا کتێبی بیرەوەرییەکانی دکتۆر هەژار مەعروفم بە دیاری لە لایەن بەڕێزیەوە بەدەست گەیشت، پاش خوێندنەوەی وەک بەڵێنم پێیدابوو حەزم کرد وتارێکی لەسەر بنوسم، ئەم کتێبە ٤٣٣ لاپەڕەیە، ٣٣ لاپەڕەی کۆتایی وێنە و بەڵگەنامە لە خۆ دەگرێت، ساڵی ٢٠٢٠ لە باشور چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

نوسەر ساڵی ١٩٥٤ لە سلێمانی لە بنەماڵەیەکی ئاینی و ئەدەبدۆست لەدایک بووە، مەولەوی شاعیر دەبیتە باپیرەگەورەیان لە دایکەوە، ئەم خوێندکارێکی زیرەک بووە، لە کۆلیجی پزیشکی وەردەگیرێت، هەر لە لاوێتیدا خولیای کوردایەتی لە ناخیدا دروست بووە . بۆیە لە کاتێکدا لە کۆلیجی پزیشکی خوێندییەتی ١٩٧٥ ویستویەتی واز لە خوێندن بهێنێت و ببێتە پێشمەرگە. خزم و دۆستەکانی پەشیمانی دەکەنەوە و داوای لێدەکەن خوێندنەکەی تەواو بکات، دوای ئەوەی دکتۆر هەژار دەبێتە پزیشك و لە سلێمانی بۆ ماوەیەك کاری پزیشکی دەکات جارێکی تر خولیای بون بە پیشمەرگە ئۆقرەی لێ دەبڕێت و لە مانگی ٨ ساڵی ١٩٧٩ ماڵ ئاوایی لە دایك و براو کەس وکاری دەکات و پەیوەندی بە شۆڕشەوە دەکات. پاش پێنج ساڵ و نیو پێشمەرگایەتی، بەشداری دەیان چالاکی و چارەسەر و تیمارکردنی سەدان پێشمەرگە و

خەڵکی ناوچە ڕزگارکراوەکان، لە ئەنجامی ناکۆکی ناو هەناوی کۆمەڵە و باڵەکانی تری نێو یەکێتی، ئەم دەبێتە هاوسۆزیی باڵی ئاڵای شۆڕش، بەڵام ئیتر بێزار دەبێت و دڵی لە پێشمەرگایەتی سارد دەبێتەوەو بڕیار دەدات بەرەو هەندەران بڕوات. دواجار خۆی و خێزان و کوڕە بچوکەکەی لە کۆتایی مانگی دیسەمبەری ١٩٨٤ ماڵ ئاوایی لە هاوسەنگەران و هەموو یادەوەریە خۆش و ناخۆشەکانی دەکات و بە دڵێکی شکاوەوە لە شاخی سورێنەوە بەرەو ئێران دەکەونە ڕێگاو لەوێشەوە بۆ سوریاو دوای زەحمەتێکی زۆر دەگەنە وڵاتی ئەڵمانیا. لەوێ دوای چەندان ساڵ جێگیر دەبێت و دکتۆرا لە بواری دەروناسیدا بەدەست دێنێت، پێش دە دوانزە ساڵێک دەگەڕێتەوە باشور و دەبێتە مامۆستا لە زانکۆی سلێمانی و نۆڕینگەی پزیشکی نەخۆشی دەرونی دەکاتەوە.

ئەوەی گرنگە لە نوسینی هەر بیرەوەرییەکدا، کە مرۆڤەکە خۆی نەکات بە سوپەرمان و بێ هەڵە و بێتاوان، بەتایبەت گەر لە کایەی سیاسی و شۆڕشدا کاریکرد، هەروەها بە مرۆڤەکانیشدا هەڵنەدات کە خۆشی دەوێن و سەرکردە و ڕابەر و لێپرساو بوونە لە سەردەمەکەیدا، لەمەش گرنگتر منەتنەکردنە بە سەر گەل و میللەتدا کە تۆ خەباتت بۆی کردوە. من هاوسەنگی و خۆبە سوپەمانەکردن و ڕەخنە لەخۆگرتن و خاکیبوونی نوسەرم لەم بیرەوەریانەدا خوێندەوە. جگەلەوەی بە زمانێکی سادە و ڕەوان و ئەدەبی جوان دایڕشتوە، ئەمە وایکردوە، هەرچەندە هەندێک بابەت زیاد درێژکراوەتەوە، بەڵام خوێنەر هەست بە بێزاری ناکات. جگە لەمەش لەبەر ئەوەی ناوبراو دکتۆری دەروونییە، شیکاریی جوان بۆ کەسایەتییە دیارەکانی ناو شۆڕش دەکات لە ڕووی دەروونییەوە. هەروەها باسی قارەمانی و لەخۆبوردوویی هەندێک کەس و بێوەفایی هەندێک سەرکردە و ناپاکی هەندێک کەس دەکات.
لە لاپەڕە ٢٩٣دا لە ژێر ناونیشانی (ئەم دەستاڕەی کەی لە هاڕین دەکەوێت) دەنوسێت: هەموو گەمە خوێناوییەکانی ئەم ناوچەیە وەک هاڕینی دانەوێڵە بوو بە دەستاڕ. بەردە گەورە ئەستور و بەهێز و قورسەکەی ژێرەوە دەبێت لە شوێنێ خۆی بێ و نەجوڵێت: ئەوە سود و قازانج و پێگەی ستراتیجی وڵاتی زلهێزە. بەردە سوکەکەی سەرەوە کە بەردەوام لە خولاوەنەوەدایە و ناوبەناو دەبێت بگۆڕدرێ، ئەوە رژێمەکان و دەستەڵاتدارانی خۆجێیی ناوچەکەن. دانەوێڵەکەش: ئەوە خەڵکی زۆرینەی ناوچەکەن، دەبێ بەردەوام بهاڕدرێن و ورد ورد کرێن!

دکتۆر هەژار وەک مرۆڤێکی راستینە بە مانا و رەهەندە مەعریفییەکەی

نەک بەداخ و هاوسۆزە بۆ پێشمەرگە شەهیدەکانی شەڕی ناوخۆی براکان لە شاخ و بریندارەکانیشیان وەک بریندارانی حزبەکەی و هاوبیرانی خۆی تیمار دەکات، بەڵکو سۆزی بۆ ژینگە و گیانەوەرانیش هەیە، هەر بۆیە کاتێک ئێسترەکەی ئەمان پێشمەرگە بریندارە سەختەکەی لە پشتە و بە نێو کێڵوە و بەستەڵەک و بەفرێکی باریوی زۆردا بەرەو ئێرانی دەبەن، ئەمان دەگەیەنێتە جێگەی مەبەست، دکتۆر دێت ناوچەوانی ئێسترەکە ماچ دەکات! جارێکی تریش پێشنیاز دەکات، لەبری ئەو خزمەتە زۆرەی ئێستر لە شاخ بە پێشمەرگە و شۆڕشی کردوە پەیکەرێکی گەورەی لە شاردا بۆ دروستبکرێت، کاتێک کوردستان ئازاد بێت.

ئەوەی جێگای دەستخۆشییە زمانی ئەدەبی گێڕانەوە و پاراویی کوردییەکەیەتی، لە زۆر جێگا وشەی نەبیستراو یان کەمبیستراوی کوردی بەکار هێناوە لەبری ئەم وشانەی، وەک: خۆدەربڕ/ سەریح، ناخۆئاگایی/ نەست، خۆراکاو/ موغەزی، ئاویدڵۆپاو/ موقەتەر، هاوژینگیری/ هاوسەرگیری، میزدان/ میزەڵدان، سەنگاندن/ هەڵسەنگاندن، ئەزمودە/ بەتەجروبە، سەماگا/ دیسکۆ، خورپەی دەرونی/بیرهاتنەوەی لە پڕی بیرەوەریی تاڵ، هەستشێوان/ نەخۆشی دەروونی، پورەخەمە/ لەبری مامە خەمە بۆ ژنی خەمخۆر و …هتد.

لە لاپەڕە ١٥٥دا بەراوردێکی جوانی هەڵوێستی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کورد دەکات بەرامبەر بە کێشەی فەلەستین و بێ هەڵوێستی و بێ وەفایی عەرەب بە گشتی و فەلەستینییەکان بەتایبەتی. بابەتەکە لەوێوە دەست پێ دەکات کاتێک دکتۆر هەزار ساڵی ١٩٨٥ لە دیمەشق بێکار و هەژار و بێحاڵ دەبێت، بڕوانامە پزیشکییەکەی هەڵدەگرێت و ڕوودەکاتە کەمپی یەرموکی پەنابەرانی فەلەستین تا کارێکی لەوێ دەستکەوێت، کەچی پاسەوانەکەی بەردەرگا ناهێڵێت بچێتە ژوورەوە، بگرە بە خوێنساردییەوە دەڵێت: تۆ کوردی دژی سەددامی و ئێمە تۆمان ناوێ و تەواو! لێرەوە دێتەسەر باسی ئەوەی چۆن گەریللاکانی پێکاکا شانبەشانی فەلەستینییەکان ساڵی ١٩٧٨ کاتی هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر باشوری لوبنان، هەروەها ساڵی ١٩٨٢ کاتی ئابڵۆقەدانی بەیروت دەیان شەهیدیان دا، کەچی دەبینین گەلانی موسوڵمان بە گشتی بە ئیخوانی کوردی (یەکگرتوو)شەوە و عەرەب و فەلەستینییەکان بەتایبەتی هەرگیز ئەم بابەتە باس ناکەن و لەبەر چاویان نییە، تەنانەت وەک نوسەر دەڵێت: کاتێک سەرکردایەتی ڕێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستین و یاسین عەرەفات ناچار دەکرێن بەیروت بەجێبهێڵن و ڕوو لە تونس دەکەن، یاسر عەرەفاتی ڕابەری گشتی ئەوسای فەلەستین لە وتارێکیدا باسی شەهیدانی هەموو گەلانی تر دەکات کە خەباتیان بۆ فەلەستین کردوە و لەپاڵ ئەواندا شەهیدیان داوە، کەچی باس لەو شەهیدانەی پێکاکا نادات، چونکە کوردن!

د. هەژار دیمەن و هەڵوێستی گەورەئەمنێکی عەرەب، کە لێپرسراوی لقی حەطین بووە لە سلێمانی بەرامبەر مامۆستا ڕەوف عوسمانی برای دەگێڕێتەوە بە ناوی ئەبو دونیا، کاتێک ناوبراو مامۆستا ڕەوف عوسمانی برا گەورەی د. هەژار بانگ دەکات بۆ لێکۆڵینەوە پێی دەڵێت: خۆت بەعسی نیت و لە هەموو بنەماڵەکەشتان بەعسییەکی تێدا نییە، بەمەشەوەش ناوەستیت لە نێو مامۆستاکان و خەڵک و نێو پۆلدا کاتی وانەوتنەوە بەڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ دژی بەعس و حکومەت قسە دەکەیت، دووەم برا دکتۆرەکەشت چەکی خیانەتی هەڵگرتوە دژمان. تا ئێستا دەنگمان نەکردوە چونکە مامۆستایەکی عەرەبی زۆر سەرکەوتوویت و زۆر ستایشت دەکەن، تۆ مامۆستای مناڵەکانمانی، بەڵام ئیتر تەواو، ئیتر دەست دەکات بە جنێو و سوکایەتی بە مامۆستا رەوف و هەڕەشەی کوشتنی لێ دەکات، کاتێک مامۆستا رەوف دەیەوێت بەرگری لە خۆی بکات، ئەبودونیای شۆفێنی و دڕندە ڕێگای قسەکردنی پێ نادا و تفێکیش دەکاتە دەموچاوی مامۆستا رەوف، کاتێک ئەم دەستەسڕەکەی دەردێنێت تا تفەکەی سەردەموچاوی بسڕێت، ئەو جانەوەرە دەمانجەکەی دەردێنێت، لولەکەی دەخاتە سەر لاجانگی و پێی دەڵێت: بیسڕیت هەر ئێستا دەتکوژم، پاش سوکایەتی دەیکاتە دەرەوە! بەڕاستی ئەم ڕووداوەی نوسەر لە کتێبەکەیدا گێڕاویەتەوە زۆر ئازاریدام، چونکە جگەلەوەی کە خۆی تاوانێکی قێزەون و ناشرینە جا بەرامبەر هەر کەسێک بکرێت، من مامۆستا ڕەوف باش دەناسم، دوو ساڵ لە ئامادەیی کوڕانی سلێمانی وانەی زمان و ئەدەبی عەرەبی پێ گوتومەوە، خۆم بە قەرزاری ئەو هەموو ڕێز و زانست و زانیارییانەی دەزانم، دەزانم چەند کەسێکی بەڕێز و خۆشەویست و دڵسۆز و نیشتمانپەروەرە، لێرەوە هیوای تەمەندرێژی و تەندروستی بۆ دەخوازم. خۆشبەختانە، ئەو دڕندە بەعسییە لە کاتی ڕاپەرین ٧ی ئازاری ١٩٩١ لە کاتی بەرگریکردن لە مونەزەمەکەیان لە سلێمانی بە سزای خۆی دەگات.

هەندێک سەرنج و تێبینیم لەسەر ناوەڕۆکی کتێبەکە هەیە، کە ئەمانەن هیچ لە بایەخی کتێبەکە کەم ناکەنەوە، ل٢٦ نوسەر باس لە شیعری (بارزانی پێشمانکەوە بارزانی) دەکات، کە هی هەژار موکریانییە، نەک شێرکۆ بێکەس، وەک ئەم نوسیویەتی. ئینجا ل٤٦ دەقی شیعرەکەی پیرەمێرد ڕاستیەکەی ئاوایە (شەوێک پیاوێ لە بەفرا ما نەمرد ئاگرێکی دووری دی)، بەڵام نوسەر وای نوسیوە (شەوێ پیاوێ لە بەفرا ما نەمرد دی ئاگرێکی دێ). سەرنجێکی دیش ئاشکرایە ئەنجامی دروستکردن و جیابوونەوەی ئاڵای شۆڕش ساردبوونەوەی سەدان پێشمەرگە و کادر و ئەندامانی ڕێکخستن و تەسلیمبوونەوەی دەیان پێشمەرگە بە ڕژێم بوو، نوسەر جگەلەوەی خۆشی چەرمەسەری و دڵساردبوونەوە و ماندووبوونی بۆ کێشاوە، کەچی هیچ هەڵسەنگاندنێکی بۆ ئەو

جیابوونەوەیەو دروستکردنی رێکخراو لە نێو رێکخراوێکی تردا، کە کۆمە‌ڵە بوو نەکردوە. مادام خۆی لە نێو ڕووداو و لەگەڵ ڕووداوەکاندا ژیاوە دەبوو هەڵسەنگاندن و ڕای خۆی لە ئێستادا و پاش ئەو هەموو تەمەن و ئەزمونە بنوسیایە. لە لایەکی ترەوە بە نازناو باسی دەیان کەسی هەلپەرست و وەک دەڵێن کوڕی رۆژی کردوە کە چۆن کەمترین قوربانیان داوە و زۆرترین قازانجیان لە شۆڕش کردوە، بە ڕای من دەبوو گەر بە پیتی یەکەمی خۆی و باوکیشیان بوایە ناوی بهێنانایە، تا بناسرێنەوە، لە ڕووی یاسایشەوە لەسەری ناکەوت.

لە پاشکۆی کتێبەکەدا نوسەر چەندان وێنە و دۆکیۆمێنت بڵاوەکاتەوە، هەندێکیان وێنەی یادگاریی سەردەمی پێشمەرگایەتی و هەندێکیان هی ئەوروپان، باس لە چەندان چالاکی مەدەنی و سیاسی دەکات، کە ڕێکخەر یان بەشداربووە تێیاندا وەک پشتیوانی بۆ شۆرشی کورد، بۆ نمونە کاتی کیمیابارانی هەڵەبجە ئەم یەکێک بووە لە رێکخەرە سەرەکییەکانی چالاکی هێرش کردنە سەر نوسینگەی هێڵێ ئاسمانی عێراقی لە فرانکفورت و کۆنترۆڵکردنی لە رۆژی ٢٣/٣/١٩٨٨. کە دەنگدانەوەیەکی باشی لە نێو میدیای ئەڵمانیدا بەدوای خۆیدا هێناوە. دوای ڕاپەرینیش هاوکاری ئەو گوندانەی کردوە کە رۆژێک تێیدا حەساوەتەوە و خزمەتیان کردوە. بە کورتی خوێندنەوەی کتێبەکە ڕاپۆرتێکی گشتیی و فراوانە لەسەر شۆڕشی کورد بەگشتی و یەکێتی بەتایبەتی، بە هەموو خەبات و خوێن و خیانەت و پاکی و دڵسۆزی و شەهیدبوون و قوربانیدایییەوە.

هیوا ناسیح

گ□قاری نما ژمارە ٥٤

نما گ□قارێکی فیکریی و ئەدەبیی وەرزییە لە هەولێر دەردەچێت…

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٥٤ کلیکی ئێرە بکە….

Nma54Download

میدیای کوردی و سۆرانی و بادینی!… هەمەر نەریاوی

ئەمە ڕاستییەکی هەژێنەرە کە زۆربەی بەناو میدیاکاری ئێستای نێو ڕووبەری ڕاگەیاندنی کوردی جگە لە شێوەی ئاخاوتنەکەی خۆ،زانیارییەکی ئەوتۆی لەسەر زمانی کوردی نییە؛ بۆیە ڕاگەیاندنەکەیشمان هێشتا لە نێو بازنەیەکی بەرتەسک و سنووردارردا دەسووڕێتەوە و لە ڕاستیشدا گەمە بە بینەر و بەردەنگی خۆی دەکات.
مرۆ سەری سووڕ دەمێنێت کاتێک دوو میدیاکاری نێو کەناڵێکی کوردی بە باشی لە شێوە ئاخاوتنی یەکدی تێنەگەن. ئەمە کارەساتە و نیشانە بۆ ئاستی نزمی وشیاریی نەتەوەیی دێتە ئەژمار. نازانم پێوەرەکان بۆ وەرگرتنی ستافی میدیا کامانەن کە پێویستە شارەزابوون لەسەر زمان بۆ ڕاگەیاندنکارێکی کورد لە سەرووی هەموو مەرجەکانەوە بێت کەچی میدیاکارەکەی ئەمە تەنێ شارەزا بە شێوە ئاخاوتنەکەی دەڤەر،شار،گوند و گەڕەکەکەی خۆیەتی هەر بۆیە حاڵی میدیای کوردی ئێستاکە ئەوەندە ئاڵۆسکاو و شپرزە.
ئاستی نزمی وشیاریی نەتەوەیی بەشی زۆری میدیاکاری کورد تا بەوەندەرە چووەتە پێش کە یەک بەو بڵێ"لە بادینییەکەت تێناگەم" و ئەوی دیکەیش ببێژێ"نزانم سۆرانی بئاخفم". دە ئاخر چاوەڕوانی چی لە خەڵکی ڕەشەک بکەین کاتێک نوێنەری بەر مایکەکەمان هێندەی باو و سەرزاری ڕەشەک پاتە بکاتەوە و هەست بە جیاوازیی نێوان کوردیی ناوین و ژووروو نەکات!
ڕاستە میدیای بینراو و دیتیاری ئێمە خاوەنی مێژوویەکی ئەوەندە دوور و درێژ و کۆن نییە و تازە لە سەرەتای نەوەداین(مەد تەڤە،کەتایی ساڵی 1995). ئەمەیش هەر بە ڕاست دەگەڕێت کە هێشتاکە زانستگە و ناوەندە باڵاکانی خوێندنمان نەیانتوانیوە کادیر و ستافی پسپۆڕ و کارامە و لێزان و شارەزای بواری ڕاگەیاندن پەروەردە بکەن بەڵام ناشوکری نەبێت بە پتر لە 25 ساڵە دەچێت کە کورد بە خۆی خاوەندارییەتی میدیا و ڕاگەیاندنی خۆی دەکات و خودانی کەناڵی سەربەخۆیە و دەیتوانی بەدرێژایی ئەم هەموو ساڵانە وەک لە گەلێک بواردا هێزی مرۆیی کارامە و پیشەیی و پسپۆڕی پێگەیاندووە،لە هەمووان گرینگتر و هەستیارتر،ئەم ئەرکە گرینگەیش

لە نێو دنیای ڕاگەیاندندا جێبەجێ بکات و ئاوڕێکی ڕاستینە لە دنیای میدیا بداتەوە کە هەنووکە گەلانی جیهان بە ڕاگەیاندنی پێشەنگ و پێشڕەویانەوە دەناس□ن□وە. کەچی ئێمە تازە خەریکی شەڕەدندووک یان بە واتایەکی دی،شەڕەگەڕەکین. بەڵام لەو لاوە میدیای زەبەلاحی نەیار دەمێکە خۆی ماتین داوە و لە کەمیندایە و هەڵەکانمان دەقۆزێتەوە و ئێستا ئیتر بە ئاشکرا وەبەر هەمە جۆرە بۆردمانێکی میدیاییمان دەخات و ڕۆژانە لەسەر تەنانەت پەروەردەی کۆمەڵگەیشمان دەور دەبینێت و پێوەر بۆ شێوازی هەڵسوکەوتیشمان دادەنێت.

ئەو شاڵاوە ترسناکەی ئێستای میدیای فارسی،عەرەبی و تورکی کە ڕووی لە کۆمەڵگەکەی ئێمەیە و پلانەکانی لە ڕێی خودی میدیا و ڕاگەیاندنی کوردییەوە جێبەجێ دەکرێت و ئێمەیش سووک و هاسانێ بە لایدا تێدەپەڕین، بۆ سبەی شیرازەی نەک خێزان بگرە کۆمەڵگەکەیشمان تێک دەشێوێنێت.

خەڵکانی تورک،عەرەب و فارسزمان بە ڕۆشنبیر و ڕەشۆکەوە، بە ناوخۆیی و ئەوروپانشینەوە ،بە یەک دیدە و یەک ڕوانگە و بۆچوون لە زمانی کوردی دەڕوانن و هەرگیز وەک زمانی نەتەوەیەکی سەربەخۆ چاو لە زمانی کوردی ناکەن و لە میدیای بینراو و نووسراوی خۆدا خۆیان گوتەنی"بە "زبان محلی"(زمانی خۆجێی)ناوی دەهێنن. ئیدی نازانم ئەم دەستەواژە نەزۆکە لە نێو کامە قامووسدا جێی دەبێتەوە.

پڕ خویا و ڕوونە یەک لە هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم ڕەوش و دۆخە دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی ستافێکی پیشەیی خەمخۆر کە وەک چلۆن بۆ پڕکردنەوەی ستافی کەناڵەکەی ئەوەندە پێوەر و شەرت و مەرجی پیشەیی دەوری تێدا نابینێت و مخابن سیاسەت دەستی ناوەتە بینەقاقای میدیاکەیشمان و ڕاگەیاندنەکەمان تەنێ بووەتە جێبەجێکاری پلان و بەرنامەکانی ئەم حیزب و ئەو پارتی کوردی،لەو لایشەوە ئەوەی لە پەراوێزدایە، زمان و چاندی نەتەوەکەمانە. ئەوەی ڕاستی بێت هەنووکە لە هەمبەر پڕۆپاگەندە یان بە واتایەکی ڕاستتر، هورووژمی فەرهەنگیی ناحەزانی نەتەوەکەماندا ملکەچ و دەستەوەستان ڕاوەستاوین و زۆر خێرا لە بەرانبەر وەرگرتنی بڕەپارەیەکی کەمدا زمان و کولتوورەکەمان هەرزانفرۆش دەکەین و تازە بەمەیشەوە خەنین و یاری بە فەرهەنگ و زمانەکەمان دەکەین و ئەوەی ریکلامی تێکدەر بە حاڵی زمان و چاندی کوردییە بڵاو□ د□کەینەوە و بەم چەشنەیش بڕوات جگە لە ڕیکلام،درامای بێ ناوەڕۆک و لاوازی تورکی،عەرەبی و فارسی،جێ بە فەرهەنگەکەی خۆمان لێژ دەکات و تەخت و بەختمان تێک دەشێوێنێت کەچی ئێمە بە بێ ئەوەی هەستی پێ بکەین و بەهەندی وەربگرین،ڕۆژانە و بە شێوازی نەرم تاک و کۆی کۆمەڵەکەمان لاسایی شێوە ئاخاوتن و

ڕەوتاری ئەم ئەکتەر و ئەو دەورگێڕی فارس، تورک و عەرەبی نێو دراماکان دەکاتەوە. هەر بۆیە گەر بەم چەشنە بچێتە پێش،هەر ئەم نەرمە ڕەوتارانە سبەی دەبنە نەریت؛ئیدی ئەودەم سڕینەوەیان، هەوڵ و خەباتێکی درێژخایەنی ف□رh□نگی و پلان و خەرج و تێچوو و زەحمەتێکی هەزار هێندەی گەرەکە و هەر وا سووک و سانایش ناچێتە سەر. بەڵام میدیاکارانی ئێمە تازە خەریکە لەسەر سۆرانی و بادینی بەشەڕ دێن کە ئەم شێوە کردار و هەڵسوکەوت و ئاخاوتنە تەنێ لە خەڵکانی ڕەشۆکی نەخوێندەوار دەوەشێتەوە نەک میدیاکار کە پێویستە بەوپەڕی وشیاریی نەتەوەیییەوە ئەرکەکەی ڕاپەڕێنێت و ئاگاداری شێوازی قسەکردنی خۆی بێت چونکە میدیا ئاوێنەی باڵانوێنی نەتەوەیەک دێتە ئەژمار و ئەمڕۆکە بەسات میوانی هەموو شوێنێکە و بە بێ هیچ چەشنە بانگێشتکردنێک،لە هەموو شوێنێک ئامادد□یە. بۆیە ئەگەر میدیای کوردی لەم ئاستەدا کاڵفامانە و ناپیشەیی بجووڵێتەوە، بە هەمان شێوەیش کۆمەڵەکەمان لە خشتە دەبات و سبەی پڕکردنەوەی کەلێنەکان هەزار هێندە کار و خەباتی گەرەکە.

هۆمەر نۆریاوی

ماڵپەڕەکەی قەزافی بە زمانی

کوردی… فازیل شەوڕۆ

قسەکردن لەسەر کەسێتیی موعەمەر قەزافی، هەروەك ئەوە وایە، لە گەڵ هاوڕێیەکت لە کەنار گۆمێکی قول و مەنگ دانیشتبی و باسی جیهانی ژێر ئەو گۆمەی بۆ بکەی کە هیچ کامتان بناوتان بەناویدا لێنەدا بێ. قەزافی پیاوی خاوەن هەزار خەون بوو، بەڵام خەونی بەدەر لە عالەمی وڵاتەکەی خۆی، بۆیە ئەو هەمیشە وەك مرۆڤێکی نامۆ و غەریب، لە چاوی دۆست و ئەغیار سەیر دەکرا. قەزافی ئەو سەرکردەبوو کە دەورو پشتەکەی، ئێستاشی لەگەڵ بێ، لە زمانەکەی ئەو حاڵی نەبوون! ئەوەی دەینووسم ستایشی ئەو (قارەمانە یان دیکتاتۆرە) نییە، بەقەد ئەوەی داتەکاندنی تەپوتۆزی ڕۆژگار و قەدەر و دەستەکانە لەسەر ڕووی تەپوتۆزاویی ئەو(مەسیحە یان شەیتانە). ئەو کەسێکی ڕۆشنبیر و بەئاگای جیهانی ئایین و فەلسەفە و مێژوو بوو. قورئانی پیرۆزی لە بەرگە و بێ بەرگ ئەزبەر بوو. جارێك کە (موزەفەر نەواب)ی شاعیری عیراقی، لە حزووری ئەودا شیعر دەخوێنتەوە و(قەزافی) قامتێك ڕەخنە لە کۆبەرهەمەکانی دەگرێ، ئەو گەشکەدەیگرێ و دەڵێ تا ئێستا ڕەخنگرە عیراقییەکان سەرنجی وا وردیان لە شیعرەکانی من نەداوە، جا بۆ زانیاریتان لەو کۆڕەدا (موزەفەر نەواب) قەسیدە بەناوبانگەکەی دەخوێنێتەوە، کە جنێو بە هەموو پاشا و مەلیك و حاکم وکانی عەرەب دەدا و ناونیشانی قەسیدەکە(یا اولاد الگحبە) یە.

(قەزافی) خاوەن (10) کتێبی چاپکراوە، بابەتەکانیان فکری و سیاسی و ئەدەبی و چیرۆکی کورتن. چیرۆکەکان باشتر هزر و بیروباوەڕی ئەو پیاوە نمایشدەکەن، ئەوەی کە من لە چیرۆکەکانیم هەڵهێنجاوە ئەوەیە: چونکە قەزافی کوڕی بادیە و بیابانە، حەزدەکات یان خەون دەبینی، کە خەڵك بۆ گوند و لادێ و باوەش سروشت بگەڕێنەوە. ئەو حەز بە ژیانی خاکی و سادە و ساکار دەکا. زۆر لە ژیانی شارستانییەتی سەردەم پەستە و خەمی پێدەخوا. ئەو لەو باوەڕەدایە کە سەرزەوی بەرەو بۆگەن بوون و گەندەڵ بوون دەچێ، بۆیە تەمەنا دەکات بتوانی سەرزەوی بەجێبهێڵێ یان ئەوانەی لە ئاسمانن بێنە خوارەوە و ببنە فریادڕەس!

بێگومان ئەو جگە لەم (10) کتێبە، خاوەن سەدان وتار و گوتاری دیکەیە. ئەوەی کە کۆڕێکی باسەکەی ئێمەیە، ئەو بابەتانەن کە پەیوەست بە کورد. ئەو لە سەرەتای نەوەتەکانی سەدەی ڕابردوو، ماڵپەڕێکی لە ئینتەرنێت هەبوو بە ناوی (قذافي يتحدث)، لەسەرەتا هەر بە زمانی عەرەبی و ئینگلیزی و فەرەنسی بوو، دواتر بە چەندان

زمانی دیکەش بابەتەکانی بڵاودەکردەوە. دوو خاڵی گرنگ لە بەشە کوردییەکەی ئەو ماڵپەڕە سەرنجی ڕاکێشام: خاڵی یەکەم: (قەزافی) دوو وتاری تایبەتی بۆ کورد نووسی و لەوێ بڵاوی کردەوە، ئەو لە هەر دوو وتارەکە ڕووی دەمی لە کوردەکانی کوردستانی باشوور بوو. وتاری یەکەمی، دوای ڕاپەڕینی (1991) بوو. تێیدا نمایشێکی مێژووی بزوتنەوەی ئازادیخوازی کوردستان دەکات لە سەردەمی شێخ سەعیدی نەمرەوە تا ڕۆژی ڕاپەڕین. بە کوردی و کرمانجی، پێیان دەڵێ شانازی بە دەسکەوتەکانتانەوە مەکەن، چونکە لە سەردەمی نوری سەعید ئێوە خاوەی سێ هێندە ئمتیازات و دەستکەوت بوون لە عیراق.. ئەوەی ئێوە دەیکەن فرۆشتنی خوێنی شەهیدەکانتانە. وتاری دووەمی، ڕێك لە گەڵ کەوتنە خوارەوەی پەیکەرەکەی سەددام بوو لە گۆڕەپانی ئەندەلووس(2003). ئەم وتارەی بە زمانێکی زۆر توند، زۆر توڕە ، زۆر پڕ گلەیی نووسیوە، ناونیشانی وتارەکەی، پەندێکی میسری بوو، کە بەرانبەرەکەی بە کوردی دەبێتە: (جا دیسان کوردەکان دەستیان لە بنی هەمبانەکە دەرچوو!)

(قەزافی) لەم وتارەدا خۆی بەبرا گەورە دادەنێ وتکا و ڕجا لە سەرکردەکانی کورد دەکات، کە ئەم هەلە زێڕینە لە قیس خۆیان نەدەن، تا زووە دەوڵەتی سەربەخۆیی کوردی خۆیان ڕابگەێنن، دەنا تا سەدەیەکی دیکە ئەم هەلە بۆ کورد هەڵناکەوێتەوە. ئەو دەڵێ، ئێوە بۆچی ئەم ڕووبارە خوێنەی ڕۆڵەکانی خۆتان بەخشی؟ بۆچی ئەو هەموو مەرگەسات و نکبەتییەتان بەسەر خۆتان هێنا؟ بۆ ئەوە نەبووە تا ئازاد و سەربەخۆ بن؟ بۆ ئەوە نەبووە تا دوژمنەکەتان لاواز بکەن و چۆکی پێدابدەن؟ ئێ! ئەوە بەغدا ڕوخا… سەددام نەما… خۆتان هێز و دەسەڵاتن. پێم ناڵێن چاوەڕوانی چی دەکەن!
وەك بڵێی ئەو پیاوە لە ناودڵێ سەرکردەکانی کوردە بووە ، بۆیە زۆر لێیان نائومێدە و پێشبینی ئەوە دەکات، کە ئەوان ئەو بریارەیان نەبێ کە ئەو سەربەخۆییە ڕابگەێنن (دەکرێ ئێوەش بگەڕێنەوە سەر یاداشتەکانی برێمەرکە حاکمی عیراق بوو، جا دەزانن کە بۆچوونەکانی قەزافی و بریمەر، لەمەڕ ئەم مەسەلەیە چەند لێك نزیکن و چەند زیرەکانە کەسێتیی ئێمەیان خوێندبێوە.) بۆیە (قەزافی) ئێو ناونیشانێشی بۆ وتارەکەی هەڵبژاردووە. پێشبینییەکەشی ڕاست دەرچوو، ئەوە (2022) وێ سەربەخۆ نیین.
خاڵی دووەم، کە لەو ماڵپەرەی (قەزافی) جێگەی هەڵوەستەیە، زمانی ماڵپەڕەکەیە. کە بەشێوەزاری سۆرانی (موکریانی) دەنووسرا. لێرەش دوو (پنت) قسە هەڵدەگرێ. یەکەم: کێ بەم کوردییە پاراو جوان وبەپێزە ئەو بابەتانەی داڕشتێتەوە؟ ئەو کەسە وا پێدەچێ قەڵەمێکی

بەتوانا بێ. تەنانەت پەندەکانی عەرەبیشی گێڕیوە بۆ پەندی کوردی کە هەمان واتا و ئاماژە دەدەن. پنتی دووەم: ئایا (قەزافی) ڕاوێژپێکرای کوردی هەبووە، دەنا چۆن ئەو هەموو زانیارییە وردەی دەربارەی کورد زانیووە؟ ئەو لە وتاری یەکەمی دا ، باسی بەڕێز (عەزیز محەمەدی) سکرتێری پێشووی حزبی شیوعی دەکات، هەر دەڵێی لە دەشتی قەراج نان و پێوازی لەگەڵ خواردووە، کە ئەو زانیارییە تایبەتیانەی گەیاندۆتە سەرکردەیەکی وەکو (ئەو)؟ ئەمانە بۆمن جێگەی پرسیارن.

ئەمەش، دەقی یەکێک لە بابەتەکانە کە لە ماڵپەڕەکەی قەزافی بڵاوکراوەتەوە:

(جا دیسان کوردەکان دەستیان لە بنی هەمبانەکە دەرچوو!)

بە قەڵەمی: موعەمەڕ قەزافی

(لە وڵاتی میسردا، وا بە کەسێک دەڵێن کە دەدۆڕێت.

وا کوردەکانیش دۆڕان و دەستییان لە بنی هەمبانەکە دەرچوو.

باشە، دەستکەوتی کوردەکان چی بوو لە گەیبەستەکەیاندا لەگەڵ عێراق؟ هیچ! تەنها لە ئامێزیگرتنی سەربازانی داگیرکەر و ماچ و مرچی ڕوومەتی داگیرکەرە نوێیەکان و تاوانبارکردنییان بە خیانەی مەزن و خۆهەڵواسینیان بە داگیرکەر.

بەڵام بارودۆخی کوردەکان هیچ نەگۆڕا، بەڵکو دژووارتر و ناخۆشتر بوو، هەرنەبێ لە ڕووی ڕووخسار و ئەدگاردا خراپتربوون.

ئەمە واپێشبینیمان دەکرد، لەو هەل و مەرجە مێژووییە دراماتیکییەدا، کە دەرفەتێکی مێژوویی بۆ کورد هەڵکەوتووە، بە خۆیان دەیقۆزنەوە ـــ وەک چۆن جوولەکەکان ساتەوەختی ڕووخانی بەڕلین و شکانی دەوڵەتانی میحوەر و سەرکەوتنی هاوپەیمانەکانیان لە جەنگی دووەمی جیهانیدایان قۆزتەوە، کوردانیش ئیعلانی ئەو دەوڵەتە کوردییە دەکەن کە خەون و هیوای لە مێژینەی ئوممەی کوردیی چەوساوە و لەتلەتکراوە. هیچ، هیچیان نەکرد، هەر وەک ڕەعییە لەو دەوڵەتانە مانەوە کە لێبوون. کوا چی نوێتان وەدەستهێنا؟ دەستکەوتان چی بوو؟ هیچ! کوردەکە، هەر هاووڵاتییە نمرە دووەکە و سێیەکەی جارانە لە هەموو خۆرهەڵاتی ناوەند دا.

گاڵتەتان پێدەکەن، کە هەشیار زێباریتان بە دەکەنە وەزیری دەرەوەی عێراقی ئێستا. سەرهەنگ نورەدین محەمەد و ئەحمەد بابان سەرەک وەزیران بوون، هەردووکیان کورد بوون، تەنانەت وەزیری ئەشغال و ڕێگاوبان و ناوخۆ و داد و دارایی و بەرگریش کوردبوون. سەرۆکایەتیی ئەرکانی سوپای عیراقی هەر سێکیان کورد بوون: فەریق بەکر سدقی و فەریق حوسێن فەوزی و فەریق ئەمین زەکی. ڕێژەی فەرمانبەران لە دەوڵەتی عێراقیدا (٢٥٪) و لە ناوچە

کوردنشینەکاندا (٩١٪) بوون. ئەوان لە گوند و شارەدێ و ناحیە و قەزا و پارێزگاکاندا ئەنجومەنی خۆیان هەبوو.

هەردوو زمان، کوردی و عەرەبی، زمانی فەرمی بوون لە هەندێ پارێزگادا، وەکو پارێزگای سلێمانی. زمانی خوێندن بوون لە قۆناغەکانی بنەڕەتی و ناوەندی لە دەڤەرە کوردییەکاندا. لە شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، زمانی عەرەبی زمانی دووەم بوو بۆ کوردەکان.

پێشبینی دەکرا لەو ڕووداوە مەترسیدارەی ناوچەکەدا، لە نەو چرەدوکەی ئەو تەقینەوە گەورەیەدا، دەوڵەتی کوردی لە دایک ببێت و کوردان لە چەوسانە و کۆت و سندم و کووشتن و بڕین ڕزگاربکات، کە بە درێژایی مێژوو تاڵای مەرگەساتی دەنۆشن.

دەبە دیسان، بگەڕێینەوە بۆ سەردولکە بۆ ئازارەکان: بەختی کوردان، هەر بەختی حەسرەت و ئاخ هەڵکێشان و لەدەستدانی دەرفەتییە مێژووییە، سەرەڕای شۆڕشەکان و قوربانییەکان و ڕاپەڕینەکان.

چی نوێی هاتە کایەوە؟ کوردەکان هەر هاوونیشتیمانی عێراقین وەکو جاری جاران. کەواتە، کورد قازانجی چی کرد لەو ئاهەنگەی لەدایکبوونی عێراق، کە وڵاتەکەی کاول و وێران کرد؟ لەمەش پتر، کورد، هەر ئەوانەن کە لە عێراقن؟ یان ئەو زۆرینەشن کە لە دەرەوەی عیراق دەژین؟ چۆن، بەچ حەقێک ئەوە دەتوانن بیار لە چارەنووسی زۆرینەی کوردی دەرەوەی عێراق بدەن، بە پشتبەستن بە کەمینەی ناخۆ؟ ئاخۆ، کێن ئەوانەی بازرگانی بە خوێنی قەزیە پیرۆزەکەی کوردان دەکەن؟ کێن ئەوانەی خوێنی هەزارن شەهیدی کورد نۆش دەکەن؟ باشە، دەستکەوتی فرۆشیار و کڕیار چییە؟!

ئەمە بەری خوێنی گەشی ڕژاوی کوردکانە لە شۆڕش و ڕاپەڕینەکانی عەبدوڵڵا نەهری و بەدرخان و بەتان و نەقشبەندی و شەهابەدین و شیخ سەعید و شکاک و حەفید و ئیحسان نووری و ئەحمەد بارزانی و ڕەزا و مستەفا بارزانی؟!

ئەگەر ئەمە، لە چرکەساتەکی مێژووییدابین، لەم ئان و ساتەدا و بانگەشەیی ئازادیی گەلانی ژێردەستە بکەین، ئەوا قەت هیچ گەلێک، لە هیچ شوێنێک نییە لە گەلی کورد چەوساوەتر و ژیردەستەتر. گەلێک نییە لە کوردان مەزڵومتر. ئەو ڕیاکارییە چییە لە مەسەلەی چارەنووسەکاندا؟ بۆ هەمووان پشتی ئوممەی کوردی ناگرنن؟ بۆ ئیعلانی سەربەخۆی و یەکێتیی وان ناکەن و شمشێری جەور و ستەمیان لەسەر گەردن هەڵناگرن؟ جێی تیدایە با ببنە دراوسێ و برای شیریی ئوممەی عەرەبی و فارسی و تورکی، بۆ نابێ؟!

کە کوردی هەڵخەڵەتاند؟ کە مامەڵەی بە قەزیەکەیانەوە کرد؟ کە ئەوانی فرۆشت؟)

فازیل شەوڕۆ — دوبلن

تێبینی:
موزەفەر نەوابی شاعیری عیراقی (١٩٣٤- ٢٠٢٢)، دوای ئەوە بەشار ئەسەد، لە دیمەشق دەریدەکا، دەچێتە لیبیا، لە ساڵانی (١٩٧٨ – ١٩٩٠)، قەزافی خزمەتێکی زۆری دەکا و پاسەوان و جێگە و گوزەرانی باشی بۆ دابین دەکات و پەساپۆڕتی لیبیی پێشکەش دەکا
ئەوەی خوارەوە، بەگەڕێکە لە کتێبی(ئاوەنپییەکانم لە جەماهیرییەی لمدا ١٩٩٤ — ٢٠٠٥) بیرەوەری ، فازیل شەوڕۆ

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گوومڕا...11...شەماڵە بارەوانی

بەشی یانزەهەم/
کۆمەڵێك عەدنانی وازیان لە ئیسلام هێنا..

لە بەشەکانی پێشووتر کەمێک باسی ڕوانگەی قورئانییەکان و هەندێک لە قورئانییەکانم کرد.
لەو بەشە تێزێک لە بارەی عەدنانییەکانەوە دەدوێم.
لە پاڵ قورئانییەکان،
عەدنانییەکانیش لە کوردستانیش هەن، هەرچەندە ئەوان تەواوی ڕیوایەتەکان ڕەتناکەنەوە، وەلێ باوەڕیان بە زۆرێک لەوەی پێی دەڵێن (فەرموودەکان)ڕیوایەتەکان نییە و هەڵە سەرەکییەکانی بیرکردنەوەیان زۆر لە هی قورئانییەکان نزیکە و هەمان شێوەی قورئانییەکان باوەڕیان بە تیوری پەرەسەند(ئیڤۆلوشن) و جیاکردنەوەی دین لە سیاسەت و سیکولاریزم و مافەکانی ژن و مرۆڤ هەیە.

من کاتێک لە کۆلێژی زانستە ئیسلامییەکان بووم زۆرموتابەعەی وتارەکانی شێخ(عەدنان ئیبراهیم)م دەکرد، ئەو بانگخواز و ڕووناکبیرێکە و لە ڤییەنای پایتەختی نەمسا نیشتەجێیە و لەوێ مزگەوتێکی بە دەستەوەیە و وتارەکانی کاریگەری زۆری لەسەرگەنجەکان

هەیە و کەسەکی زۆر ئەقڵانییە.

جا بەو بۆنەیەوە، هەرکەسێک شوێن قسە و وتار و تێگەیشتنە جوان و هێمن و زانستی و ئەقڵانییەکانی ئەو پیاوە بکەوێت، پێی دەڵێن(عەدنانی).
من چەند برادەرێکی عەدنانیشم هەن و دانەیەکیان پێشووتر ئاڕاستە سەلەفیزم بوون.

وەلێ ئەوەش بڵێم: گەنج کە دەبێت بە قورئانی، یان عەدنانی، ئیتر گەر بە تەواوی لە ژێر هەژموونی هەست و سۆز و عاتیفەی دینی بێتە دەر و قورتاری بێت، ئەوە سەرەنجام زۆر واوەتر دەڕوات و ئیتر لە قاڵبی هیچ ئایینێک و تێگەیشتنێکی دیاریکراو سنورێکدا خۆی نابەستێتەوە و لە هیچ خاڵێکدا؟ناوەستێت و بێ لایەن دەبێت لە هەموو ئایینێک و دەبێت بە کەسێکی تر و ئەو قۆناغەی قورئانی بوون، یان عەدنانی بوونیش جێ دەهێڵێت.

بەو بۆنەیەوە بە شۆخی
زۆرجار بە هاوڕێ فەقێکانم دەگووت: چۆن مارکس دەڵێت:
ئیمپیریالیزم دوایین قۆناغی گەشەکردنی کاپیتالیزمە و ئیتر لەوەوە، هێدی هێدی دەوڕزمەی سەرمایەداری لە گەشە و نشونما دەکەوێت و لەناو دەچێت و دەڕوخێت و قۆناغی سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم دەست پێدەکات.

قورئانی بوون و عەدنانی بوونیش ئاوا، دوایین قۆناغی ئاینداری بوون و پێشەکی بێ دین بوونە و ئیتر لەوێ وە (لائیک) بوون دەست پێدەکات.

بە حوکمی ئەوەی هەرکاتێک کە مرۆڤ لە ڕیوایەت و کەلەپووری دینی ڕزگار و ڕەها دەبێت، ئیتر هەست دەکات هەرچی بت و بقە و تابوو و ترس و قورساییە لە سەر شانی لاچووە و ئیدی بتێک و سنوورێک و ترسێک نییە، هەتا بۆی دابنێت و لێی بترسێت.
بەو شێوەیە ئەو دەبێتە هەڵگری بیر و باوەڕێکی لیبڕاڵانە و ئازادانە و بێ ترس و لە دەرەوەی بازنەی ئایین و مەزهەب، بە ڕێگەیەکی زانستی و ئەقڵانی دوور لە میتۆلۆژیا، هەر بیردەکاتەوە و بیردەکاتەوە، هەر دەڕوات و دەڕوات، هیچ شتێک چیتر ئەو ناوەستێنێت.
لە کۆتاییدا دەگات بەو قەناعەتەی کە هەموو ئایینەکان دیاردەی کۆمەڵایەتین، یان و مەولەوی وتەنی(ئاوێنەی هزری پەیامبەرەکان)و

بەرهەمی ناخ و بیرکردنەوە و تێڕامانی مرۆڤ خۆیەتی و هیچیتر.

سەبارەت بەوە،
چەند گەنجێک دەناسم دوو دانەیان ئێستافرێندمن لە فەیسبووک و یەکیان هی دەڤەر و شارەکەی منە، کاکە(ڕا...)ˇ وەختێک لە گرووپی(فیکرخانە)، ئەدمین بوون.
فیکرخانە، گرووپێکی فیکری عەدنانیەکان بوو، ئێستا دانەیەکیان (خا...ی)لائیکە، ئەو هاوڕێیەشم لە شارەکەی خۆم، لەگەڵ سێ دانەیتریشان هەر لەو گرووپە ئەدمین بوو، دوویان بە ئاشکرا مەسیحی بوونی خۆیان لە فەیسبوک جاڕدابوو و ئاینیان گۆڕی لە ئیسلامەوە بۆ مەسیحیەت. دانیەکیتریشان(ح.س). خۆم ئاسا بەرەو ئاڕاستەی نەهلیست بوون و پێچگەڕەتی ڕۆیشت.

جائەوانە لە ئەکاونت و فەیسبووکەکانی خۆیان بە ئاشکرا و بێ ڕتووش گوزارشت لە بیرو باوەڕی خۆیان دەکەن. وەلێ من نامەوێ ناویان ئاماژە پێ بکەم، ئەوەی لائیکیش،(خا...) سەرەتا کەسێکی توندڕەوبوو، ئێستا باوەڕی بە هیچ یەکێک لە ئایینەکان نەماوە. تەنها باوەڕی بە خوداوەند هەیە، وەلێ ئەو خوداوەندە نا کە ئایینەکان باسی دەکەن.
بەر لەچەند ڕۆژێکە، کۆمێنتێکیم بینی لەژێر پۆستێکی خۆیان لە فەیسبووک، لە وەڵامی کەسێکدا، ئاوای نووسیبوو:(
١. خودا هەرگیز پەیامی بۆ هیچ مرۆڤێک نەناردووە.
٢. قورئان و پەیامەکان بەرهەمی ناخی پێغەمبەرانن.
٣. جیهان بەردەوام لە گۆڕان و جوڵەدایە.
٤. ژیان بێمانایە و هیچ باوەڕ و فکرێک ناتوانێت مانای ژیان لە خۆیدا کورتبکاتەوە.
٥. فیقهـ و شەریعەت و بەزم و ڕەزم یارییەکی مرۆڤە.
Seen by Shamal Ismael Kareem at 2:51 PM
Shamal Ismael Kareem
هتد...)
ئەوەش بڵێم سەبارەت بەو کوڕە، لەکاتی نووسینی ئەو بەشەی(بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا..) پێوەندیم پێوەکرد بۆ دڵنیابوون و دووپاتکردنەوەی زانیارییەکان لە زاری خۆیەوە سەبارەت بە خۆی و هاوڕێکانی، پێی گووتم: کە ئەو لە ڕێگەی ئەقڵ و عیرفانەوە، کەسێکی باوەڕدار و (ڕبووب)ی باوەڕه، نەک ئایین.
ئینجا ئەو هەر بە ئاشکرا لائیکە و ڕۆژانە چەندین پۆستی ڕەخنەیی سەبارەت بە ئەقڵی ئایینی و، ئیسلامی سیاسی و مەزهەب و کەلەپووری ئایینی و ئایینەکان پۆست دەکات و ئەو زانیاریانەم سەبارت بە خۆی

و دووە لە هاوڕێکـــانی(ح. س)و (ە. بەردەشـــی) لە زاری خۆی دووپاتکردەوە.

ئەو دوانەی کە بـوون بـە مەسـیحی دانەیەکیان(هـا…کوردی) ئەویـش پێشووتر کەسێکی دۆگماتیک و زۆر وشکباوەڕبوو و ئەندامێکی یەکگرتوو ئیسلامی بوو،
بیرمە جارێک قسەی پێ گووتم لە کۆمێنت لەسەر پۆستێکم، چوونکە ڕەخنەم لە مەلاکان و ئیسلامی سیاسی گرتبوو، ئەوکات من لە ماجستێرم دەخوێند و ئەو قوتابی بوو لە قوتابخانەی ئایینی.
ئەویش لە کاتی نووسینی ئەو بەشەی بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا، پەیوەندیم پێوەکرد و لە ڕێگای چاتەوە نامەمان گۆڕییەوە و نامەکەی سەبارەت بە خۆی و بیر و باوەڕەکەی و بەڕوخسەت و ئاگاداری خۆی و وەکـوو خۆی و بێ هیـچ دەسـتکاریەک لێـرە دادەنێمەوە(خوێـنـدکاری شەریعەی ئیسلامی بووم، ئەو ساتانەی لە فکرخانە ئەدمین بووم.
پاشان بوومە مەسیحی، ئەوە زۆر باش بوو، چێژم لێی بینی، دواتر وازم لە مەسیحیەتیش هێنا، بوومە مولحید، بەڵام وازهێنانم لە مەسیحیەت هەرگیز لەسەر بنەمای دژایەتی نەبوو، ئێستاش عیسام خۆشدەوێت، وە ئیلحادیشم تێپەڕاند…

ئێستا وەک پسپۆڕی خۆم، زیاتر گرنگی بە سایکۆلۆژیا و نەخۆشییە دەروونیەکان و سێکسزانی دەدەم.
من رێبازێکی دیاریکراوم نییە، خۆم لە دەرەوەی رێباز و ئایدۆلۆژیا دەبینمەوە.)

سەبارەت بەو سێ ئەدمینەی تری گرووپی فیکرخانەش کە پێشووتر موسڵمان و عەدنانی بوون، پێی گووتم(خا… نوێ بوو، ئەویش سەرەتا توندڕەو بوو، بەڵام بەهۆی فکرخانەوە گۆڕا.
را.. بووە مەسیحی و ح…یش بووە پووچگەرا)ˇ.

(ها …کوردی)
ئێستا لە زانکۆی سەلاحەدین، لە بەشی دەروونناسی خوێندکارە.
..
سەبارەت بە دانەیەکیان(خ..) گووتم لائیک و بڕوادارە!
لەوەدەچێت ئەو پرسە لای خوێنەران درووست بووبێت و بڵێن:چۆن دەبێت کەسێک(لائیک) و بێ دین بێت و لە هەمان کاتدا بڕوادار و ڕبووبیش بێت!؟

هەڵبەت ئیسلامی سیاسی و سەلەفیزم زۆرجار لەوەش نەزانانە کورد

وتەنی: دۆ و دۆشا و تێکەڵ دەکەن و دێن و هەرچی ئەگنوستیک و ئەتایست و دایزم و لائیکە، تەنانەت زەردەشتی و ئایندارانی سەربەئایینەکانی تریش، لە یەک خانە ڕیز دەکەن و ناویان دەنێن زندیک یان بێ باوەڕ و مولحید، کە ئەوە زۆر هەڵەیەکی گەورە و جەهلێکی موڕەکەب و تابڵێیت چەواشەکاریە.

ئەگنۆستیک: یان ئەگنۆستیکەکان گوومان گەران، واتا باوەڕیان بە ئایین نییە و هەموو ئایینەکان بە وەهم و درۆ دادەنێن، بۆ خۆداوەندیش نازانم گەراو شەکاک و گومانگران، نە بوونی خوداوەند دەسەلمێنن و نەیش ڕەتی دەکەنەوە.
سۆفستاییەکان لەسەردەمی پێش زاین لە یونان ئەگنۆستیک بوون.
ئەوان دەیان گووت: تەمەن هێندە کورتە و بەشی ئەوە ناکات، بێین و خۆمان بەوەها بابەتێک خەریک کەین، ئایە خوداوەند هەیە، یان نییە!
ڤێنکشتاین فەیلەسوفی زمان ناس دەڵێت:خودا لە دەرەوەی زمانە، شتێکیش لە دەرەوەی زمان بێت، ناتوانین نە بیسەلمێنین، نەیش ڕەتی کەینەوە، مادام بابەتەکە میتافزیکایە و لەدەرەوەی زمانە، باشتر وایە بێ دەنگی لێ بکەین.
(فاروق ڕەفیق)یش لەکتێبی(یەک کاتژمێر ماوە بۆ نیوە شەو) بەلای هەمان ڕای فینکشتاین دا دەڕوات.
(تەحسین حەمە غەریب)یش لە کتێبەکەی(فەلسەفەی ئەخلاق)دا، دەڵێت: سەبارەت بە بوونی خوداوەند و نەبوونی، سەلماندن، یان ڕەتکردنەوەی، لە ڕووی فەلسەفیەوە، بەڵگەکان تەکافوئولئەدیلەن، واتا هاوشێوەن، هەم ئەوانەی دەڵێن خودا هەیە، کۆمەڵەک بەڵگەیان هەیە، هەم ئەوانەیش کەدەڵێن نییە، بەهەمان شێوە.

دایزم□کان(Deism□

باوەڕیان بە خودا هەیە، بەڵام بە هەموو شێوەیەک ئایینەکان ڕەتدک□نەوە و هەمان شێوەی ئەگنۆستیکەکان ئایین بەدرۆ و وەهم دەزانن. وەلێ ئەوان باوەڕی تەواویان بەوە هەیه، کە خودایەک بوونی هەیه، بەڵام خودای ئایینەکان نییە، کەواتا□ ئ□وان بێ ئایین(لائیکن)،وەلێ بێ بڕوا و ئەتایست و مولحید نین.

دەتوانین بڵێین(ڕبووبەت: یان دایزم.
مەزهەبێکی فیکری لادینی و فەلسەفی لاهوتیە، دایزمەکان یان ڕبووبیەکان باوەڕیان بە خوداوەند هەیە، بۆچوونیان وایه و دەڵێن لە ڕێگای بەگەڕخستنی ئەقڵ و وردبوونەوە لە سروشت، ب□س ب□ ئەوەی باوەڕت بەوە هەبێت، خودایەک هەیه، بۆیە سەلماندنی ئەو خودایە

پێویستی بە ئایین نییە.
زۆربەی دایزمەکان دەستوەردانی خوداوەند لە کار و باری مرۆق ڕەتدەکەنەوە، بە تایبەتی پەڕچوو و موعجیزە..)

جا ئەو(خ…)یەی کە باسم کرد، لەو جۆرەیانە. واتا دایسم و ڕبووبیە.

ئینجاسەبارەت بە هاوتایکردنی مولحید و ئیلحاد بە چەمکی ئەتایستەوە، کاکە(پەیوەند سلێمانی) ئەتایست، وتارێکی جوان و بەهێزی سەبارەت بەوە نووسیوە و ئەو هەڵەیەی ڕوونکردووەتەوە و بەپەرچی داوەتە، کە ناکرێت هەرگیز، ئیلحاد و ئەتایستبوون لە تای یەک تەرازو دابنێن و یەک وتا و پێناسەیان بۆ دابندرێت.
من لێرەوە چیتر لەسەر ئەوە ناڕۆم.

تێبینی:
خا.. و ها..کوردی لاریان نەبوو ناوەکانیشان لەو بەشەی بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕادابنێم. وەلێ من پێم باشتر بوو و تەنها بە هەماو پیت ئاماژە بە ناوەکانیان بکەم.

دەستایەتی ئەمریکا بۆ رێکخراوە تیرۆرستییەکان بەردەوامە… ئیدریس مستەفا

پێرێکە ئەمریکا بە رەسمی رایگەیاند کە پێنج گرۆپی چەکداری کە پێشتر بە تیرۆرسی لە قەڵەمی داون چیتر لە لیستی تیرۆرەکەیدا نەیانهێڵێ و ئەمجارە بە رەسمی دەستیان بەسەردابهێنێ. دوان لەو پێنج رێکخراوە جەماعەی ئیسلامی لە میسر و مەجلسی شورای موجاهیدین لە فەلەستین. بۆ من هیچ شتێکی غەریب و سەیر نابینم و زۆر بە ئاسایی وەری دەگرم کە ئەمریکا کارێکی وادەکات چونکە هەموو رێکخراوە تیرۆرستییەکانی جیهان بە تایبەت ئیسلامییەکانی وەک سەلەفییەکان و ئیخوانییەکان ئەمریکی لە پشتەتی بەڵام ئەوەی جیگەی

سەرنجی منە کە بۆ لەم کاتەدا ئەم هەنگاوە دەنێ.

لە رووی تراجیدیا-کۆمیدیەوە ئەو بڕیارە هەندێ شتی تیایە جێگەی پێخەنینە بە سیاسەتە خەڵەفاویەکانی بایدن و ئەمریکا، چونکە: رێکخراوی (ئیتای هەرێمی باسکی ئیسپانی و فەڕەنسی) کە لە لیستەکەدایە چوار ساڵە بەیاننامەی هەڵوەشاندنەوەی خۆی راگەیاندووە، رێکخراوی (ئاوم شینیریکیۆ)ی یابانی لە ساڵی ٢٠١٨ەوە نەماون چونکە یابان هەموو سەرکردەکانی لە سێدارەدان و بنبڕی کردن. سێهەمیان کە جوڵانەوەی کاهانایە، جوڵانەوەیەکی توندرەوی یەهودیە و ساڵی ١٩٦٨ لە ناو خودی ئەمریکا و بە یارمەتی و پشتیوانی ئەمریکا دامەزرا بۆ داکۆکی کردن لە جوولەکانی ئەمریکا لەو هێرش و نارەوایانەی دەکرێتە سەر جوولەکانی ئەمریکا لەلایەن ئەوانی ترەوە. دواتر ئەم رێکخراوە چووە ئیسرائیل و لەوی بەشداری کنێستی کرد و کورسیی هەڵبژاردنیشی بردەوە بەڵام لەبەر “گوتارە راسیستی و توندرەوییەکەی” یەکێتی ئەوروپا و ئەمریکا و یابان و کەنەدا بە تیرۆرست لە قەلەمیاندا.

ئەوەی دەمێنێتەوە سەبارەت بە دوو رێکخراوە ئیسلامیەکەیە. دیارە ناوی شەش کەس یاخود سەرکردەکانیان لە لیستی تیرۆردا نەهێشت چونکە هەموویان مردوون. بەیاننامەی ئەمریکا وادەڵێ. لەگەڵ ئەم رابواردنە بە رای جیهانی و خۆشیان دەڵێن سەرباری لادانی ناوی ئەم رێکخراوە تیرۆرستیانە لە لیستی تیرۆر، ئەمریکا هەر بەردەوام دەبێت لە ریشەکێشکردنی تیرۆر. ئەمە جگە لە ئیهانەکردن و گاڵتەجاڕی کردن بە خۆیان و جیهان ساسیەتێکی بۆگەن تری لە پشیتەوە وەستاوە ئەگەرنا سێ رێکخراو و شەش کەس نەمابن تۆ بۆی بیانکەیت بە مەسەلەیەکی گەورە و بەیاننامەی تایبەتیان لەسەر دەردەکەی.

نیڵسەن ماندەلا لەم بارەیەوە…

خاڵێکی تر لەم بارەیەوە گرنگە ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە کە ئەمریکا پێشتر ئەم هەڵوەستە تراجدیا کۆمیدیای نواندووە، بۆ نموونە، نیلسەن ماندەلا کە پێشتر بە تیرۆرست لە قەلەم دەدرا لە لایەن ئەمریکا و ئەوروپاوە و دواتر هەموویان داوا لێبوردنیان لێکرد و بانگهێشتی پەرلەمان و کۆنگرێسی خۆیانیان کرد و جەندان جار سەرۆکەکانیان لە مەراسیمی نێودەولەتی خۆیان و دپلۆماسیدا وەک سەرکردە پێووازیان لە ماندەلا کردووە و لە بە خاک سپاردنەکەشیدا هەموان دەست لەسەر سنگ بۆی وەستابوون، کەچی نیلسەن ماندەلا لە لیستی تیرۆری ئەمریکادا هەر نەسڕایەوە تاوک ئیستاشی لەگەڵدا بێ.

ئێران و میسر دوو ولاتن کە ئەمریکا دەیەوێ بیانکاتە ئامانج. بۆ ئێران خەری تەدایە و بە میسریش شەڕە. جەماعەی ئیسلامی لە میسر ئەوەی لە دەستیان هات لە کوشت و بڕی خەڵکی مەدەنی و حکومی کردیان

و دواتر وتیان واز لە توندرەوی دێنین گەر بەتوو ئەندامەکانمان لە زیندان بەرەڵا بکەن. مەجلیسی شورای ئیسلامی کە جالاکیەکانی لە فەلەستین و بیابانی سینای میسریە، پاشکۆی رێکخراوی ئەلقاعیدەی ئوسامە بن لادن بوو، دواتر سالە ٢٠١٤ بەیعەتی خۆیدا بە داعش و لەو کاتەوە بەردەوامە لە کارە کوشت و بڕ و هێرشەکانی. تەنانەت ساڵی ٢٠١٣ کە باراک ئۆباما سەردانی ئیسرائیلی کرد لەو کاتەدا کە ئەو لەوێ بوو دوو کاتیۆشایان نا بە ئیسرائیلەوە.

ئێستاکانە کە میسر خەریکە سەربەخۆیی خۆی رادەگەیەنێ لە پاشکۆیەتی بە ئەمریکا بەتایبەت لە شەڕی روسیا-ئۆکراین زۆرتر لایەنگری خۆی بە روسیا نیشانداوە، ئەمریکا دەیەوێ بەم هەنگاوە قونجەکێک لە عوبدلفەتاح ئەلسیسی بگرێ و پێی بڵێ ئاگاداربە دوایی وەک ئەنوەر سادات بە ئیسلامیەکان تیرۆرت دەکەم.

ئەم شەر و رەویەی ئەمریکا بە ئەوەشە کە رێگە خۆش بکات لە دوو سبەی لە رێکەوتنی لەگەڵ ئێراندا رێکخراوی سوپای پاسدارانی کۆماری ئیسلامی ئێران لە لیستی تیرۆر دەربکات. ئەم خشکەییە کۆماریەکانی ئەمریکای دەهری کردووە و یەکسەر دەستی بایدن و ئیدارەکەیان کەشف کرد و کەوتوونەتە تانەوتەشەر لێی و بڕیاری رووبەروو بوونەوەیەکی توندیان داوە لەگەڵ بایدن سەبارەت بە کۆی سیاسەتەکانی تری ئەمریکا کە لە کۆنگرێسدا دەبێ بچێتە پێشەوە.

دوایین خاڵ کە دەمێنتەوە ئەوەیە: ئەوانەی کە پێیان وایە دیموکراتەکان لە کۆماریەکان باشترن یاخود رێژەیەک پێشکەوتووترن ئەوا دەرکەوت لە دەمانی باین و دیموکراتەکاندا ئەمریکا بوو بە هۆکاری ئەوەی کۆنەپەرسترین هێزی دینی مێژوو کە تالیبانە دەسەلاتی دەوڵەتێکی گەورەی وەک ئەفغانستانی رادەست بکرێت و بگەرێتەوە سەر دەسەڵات. دووهەمیان، لە دایبوونی فاشیزمێکی نوێی غەربی کە لە مێژوودا هیچ فاشیەتێکی لەو جۆرە نەهاتەتە دەر بەوشێوە شمولییە نەرمیە بەناو ئازادیە. ئۆکراین ئەو بابەتەیە کە رسوایی و دژە ئینسانی و مۆراڵی و هونەری و ئەدەبی و وەرزشی و ئازادی لیبراڵ دیموکراسی بە ئێستا و مێژوو سەلماند.

ئیدریس مستەفا

“شەوانی فرانکشتاین”ی عومەر سەید چاپ و بڵاوکرایەوە

وەشانی نووسیار لە وەرزی نوێی کتێبەکانیدا سێ نۆڤلێتی: (سیانەی تارمایییەکانی بیابان) بە ناونیشانی (شەوانی فرانکشتاین) ی ڕۆماننووس عومەر سەید چاپ و بڵاوکردەوە.

ئەم سێ نۆڤلێتە، لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، بە دەوری یەک بابەتی سەرەکییەوەیە کە ئەویش پرسی ئەنفال و جەنگە، لەدەستدانی ناسنامەی مرۆڤ بوون و دواتر بزربوون و سڕینەوەی کوردبوونە. بە ئەدەب کردنی مێژوویەکی درێژە لە ململانێی و نووشست و فەنابوون لە پێناو پاراستنی شووناسدا. گێڕانەوەی ئازار و مەینەتی قوربانیانی دەستی جاش و دووژمنانە، بەرجەستەکردنی ناڵە و زریکەی چیا و گوند و باخ و بوونەوەرانی نیشتمانە. گێڕانی دووی تارمایە بە شوومار و بە گۆڕەکانی بیابانە. بزربوونی گوڵەکانە لە تراویلکەدا.

نووسەر لە بارەیی کتێبەکەیەوە دەڵێت:
جیا لەوەی کە هەرسێ نۆڤلێتەکە، لە ڕووی تەکنیک و زەمان و گێڕانەوەوە هاوتەریب و هاوشێوەن. لە ڕووی بابەت و ناوەڕۆکیشەوە، هاوشێوەی سێکوچکەیەک، ئازار و پرس و نامەیی ئەو مرۆڤەی هەڵگرتووە کە پێی دەوترێت کورد. ئەو خودەی لە ناو شوێنێکی بزردایە و هاوکات شووناسیشی هەر وابەستەیە بەو شوێنەوە کە فرانکشتاین ئاسا (وەک چەمکە فەلسەفییەکەی) بەردەوام دەخوڵقێن و یەک تەواو دەکەن و دیسانەوە دەبنەوە قوربانی یەکتر. پێکەوە هەوڵێکە بۆ خوێندنەوە و وێناکردنی پرسی ئاڵۆز و تایبەتی ئەو خودە، لە ڕێگەی خەیاڵ و فەنتازیایی ئەدەبەوە.
بەو پێیەی شووناسی مرۆڤ تا ڕادەیەکی زۆر وابەستەیە لە ناو شوێن و مێژوودا، ئەم سێ نۆڤلێتەش، هەوڵێکە بۆ وێناکردنی شووناسی ئێستای کورد لە ناو مێژوویەکی دوور و درێژی جەنگ و جینۆسایدا، لە ناو شوێنێکدا، کە وەک ناوچەوانە نەگبەتەکەی، پڕ کراوە لە هەڵەی سنوور، ئەو هەڵانەی وەک شیشی زیندان، ئەویان لە ناو زیندانێکی ڕۆحی و جەستەییدا گیرکردووە. ئاخۆ لەم جیهانە بچووک و فرە شووناسەدا، ئێمە چۆن دەردەکەوین و چۆن خۆمان دەبینین؟ ئەمە پرسیارەکەیە.

پەرەگرافێک لە کتێبەکەوە:

” لە مێژبوو دەیویست نیشتمان لە پێکەرێکدا بەرجەستە بکات. پێکەرێک ببێتە هەما و سومبل، تیایدا هەم ئازارەکانی مێژوو، هەم بەهای ڕۆحی و ئیستاتیکای هەنوکە و ئایندەی گەش پیشان بدات. لە لایەکەوە جوانییەکانی، شاخی بەرزی هەزار بە هەزار، خەڕەندی قووڵ و دارستانی چڕ، کانی و ئاوی سازگار. سەری بڵند، نیگای پڕ لە سەربەستی. لە لایەکی تریشەوە، زوڵم و ستەمی دوژمن، سووتان و لەتلەت کردنی، جێ برین و پەستانەی چەکمە بەرانی داگیرکەرانی بخاتە بەرچاو. هونەرمەندەکە، چەند ساڵێک بوو سەرقاڵی ئەم پڕۆژە گەورەیەی بوو. چەندین کەڕەت ڕۆیشتبووە ناوچەی جەنگە زۆرەکان و گوند و پێدەشتە سووتاوەکان، بە چیا سەرکەشەکاندا هەڵزنابوو. لە مەرگەوە تا ئاران گوێی نابوو بە خاکەوە، لە ترپەی دڵی نیشتمانەوە، هەستی بە ئازار و سووتانی کردبوو. بە تولە ڕێی بزندا سەرکەوتبووە نێو ئەشکەوتی ڕەوەزی شاخەوە، تا پاشماوە و یادگاریی ئاوارەکان ببینێ. لە ساباتی ئەو بەڕووانەدا پشووی دابوو کە چەندین کەڕەت قەد و سەری گڤیان سووتا بوو. گوللە تۆپ و دەکەزی، پارچەی تانک و مووشەکی کیمیاوی کەکردبووەوە. دەیویست جەستە و قەبارەی پێکەرەکە لە خودی ئەو کەرەستانە بخوڵقێنێ کە ڕۆژگارێک، تا ئێستاش نیشتمانەکەیان پڕ وێران و کاول دەکرد. لە خڕکە ئاسنی جەنگ، قەوانی گەورە و بچووکی تۆپ، فیشەک، سیمی دەکاوی سنوورەکان دروستی بکات. ”

عومەر سەید لە دایکبووی ساڵی ١٩٧٠ شاری کەرکوکە. پێشتر لە بواری شانۆ و ڕۆژنامەگەریدا کاری کردووە. لە ساڵی” ٢٠٠٥”وە چیرۆک و ڕۆمان دەنووسێت. یەکەم کتێبی کۆمەڵە چیرۆکێکە بە ناونیشانی (لە کۆتایی چاوەڕوانیدا) کە ساڵی ٢٠٠٩ چاپ و بڵاوکراوەتەوە. بە گشتی ئەدەبەکەی وێناکردنی ئازار و مەرگی مرۆڤی کوردە لە نێو دۆزەخی ئەنفال و جینۆسایددا. لە پاڵ کاری نووسین وەک نیگارکێش چالاک و ناسراوە. تا ئێستا خاوەنی چوار ڕۆمانە.

بەرهەمەچپکراوەکانی نووسەر

- بازنە ڕاخراوەکانی بابل – ڕۆمان ٢٠١٠
- سەرزەمینی زیکزیکە -ڕۆمان ٢٠١٨
- ئەسپەرە – ڕۆمان ٢٠١٩
- ئاشوبی سین و کەڕەی شین – ڕۆمان ٢٠٢٠

نوێترین کۆمەڵە شیعری گوڵاڵە دروودیان بڵاودەکرێتەوە

وەشانی نووسیار لە وەرزی نوێی کتێبەکانیدا بەم زوانە کۆمەڵە شیعری "جەنابی تۆ ئیزنم هەیە بەدەم باوە شتێ بڵێین!؟ " لە نووسینی خانمە شاعری ڕۆژهەڵاتی کوردستان (گوڵاڵە دروودیان) چاپ و بڵاودەکاتەوە. ئەم کۆمەڵە شیعرە بریتییە لە شێعرهایەک کە لە باری ناوەڕۆکەوە لێوانلێوە لە کەڵکەڵەهای ژنێکی ڕۆژهەڵاتی کە لەگەڵ کۆمەڵگای پیاوسالار و نەریتەکانیدا دەس بە یەخەیە(بە شەڕ هاتووە). ئەم کەڵکەڵەگەلە لە زۆر جێگا لە شێعرەکاندا خۆی نواندووه و شاعیر ویستوویە بە کەڵک وەرگرتن لە تەکنیک و هەروەها زمانێکی تایبەت به خۆی ئەو کەڵکەڵەگە بشێعرێنێ !

لەبارەی ئەم کتێبە گوڵاڵە دروودیان دەڵێت:

بەڕای من شێعر هەوڵێکە بۆ نواندنی ئەزموون های هەر ڕۆژەی ژیان کە زۆر کەس بە وردی شاعیر نایبینن وهەستی پێ ناکەن ؛ لە هەمان کاتدا یارمەتیدەرێکی بێ وێنەیە بۆ تێڕامان و بیرکردنەوە و ڕوانینێکی قووڵ لە مەڕ تەواوی ئەو شتانەی بینراوو نەبینراون.

بە لە بەرچاوگرتنی ئەو خاڵە کە شێعر دیاردەیەکی زمانییە و لە ئامێزی زمان – لە چوارچێوی جوانیناسییەکی تایبەت – دا ڕوو دەدات ، شاعیر ئەبێ ئاگای لەوە بێت کە شێعر هونەری زمانە نە ئامرازێ بۆ نواندن و وتنەوەی شتەکان (بگرە ئەو شتانە هەر ئەو ئەزموونانە بێت کە باسمان کرد) .

لە ڕوانگەیەکی ماکرۆسکۆپیدا ، شێعرەکانی ئەم کۆمەڵە شێعرە لێوانلێوە لە کەڵکەڵەکانی ژنێکی کورد – ڕۆژهەڵاتی کە دەست و پێ و تەنانەت بیر و هۆشی لە چوارچێوەی نەریتەکاندا دیل کراوە . ژنێک کە بە درێژایی مێژوو چەوساوەتەوە و مەحکووم بووە بە بێدەنگی ؛ بێدەنگییەکی مێژوویی کە لە ئاکامدا لە ناخی ئەم شێعرانەدا بە شێوازی جۆراوجۆر خۆی ئەنوێنێ و لە زۆر جێگا پاڵ ئەدات بە یاخی بوونێکی تەواو.

ژنی نوقم بوو لە ناخی ئەم شێعرانەدا ، ئەو ژنەیە کە بە درێژایی مێژووی خۆی ؛ بە هۆی پێشینەی پیاوسالاری ئەو مێژووە ،هیچ کات هەستی بە فەردییەتێکی بەرچاو نەکردووە ؛ فەردییەتێک کە زۆر کات هەر نەبینراوە و نەبیستراوە و بایەخی پێ نەدراوە .

ئەگەر بە دەگمەن دەرفەتی نواندنی خود و بیر و هەستی پێدراوە ،

ەک هەمان سیستەمە پێشووی پەیڕەو کردووە و هیچ دەلاقەیەکی جیاوازی بە ڕوانین پیشان نەداوە و هیچ چەمکێکی تازەی نەخستووەتە سەر ئەم لایەنە مەعریفییە وەهەروەها لە نێو زمانێکی بە کلیشەبوودا پەل داوێژە و ناسەرکەوتووانە لاسایکەری مەنەلۆگێکی زاڵ بووە و هەر بۆیە مەترە کۆنەکانی خۆی دونیای پێواوە و خۆی بە خۆی خاوەن شوناسێکی سەربەخۆ نەبووە و لەوانەیە لە نواندنەوە و وتنەوەی " خۆی"دا گیرۆدەی خودسانسوری و ترسێکی سەپێندراو بووبێ.
لە کتێبەکەوە:

ئەستاش
منم و ژنێک
ئاڵۆزاوێکە لە ناخیدا
لە مێشکیدا
قەرەباڵغە و
لە گوڵە گوڵی کراسەکەیدا
بە شێعرەکەوە ژان ئەمگرێ …
بە دەم ئەم تارماییەوە
چەنە بەیانی خەریکە نایەت

گۆڵاڵە دروودیان لە دایکبووی ساڵی ١٩٨٠ لە کرماشان. خاوەنی بڕوانامەی ماستەرە لە زمان و ئەدەبی فارسی. سەرەتاکانی بە نووسینی کورتە چیرۆک و شیعر دەستی پێکردووە و دوا بەدوای ئەوە بەشداری لە چەندین فیستیڤاڵی ئەدەبی ڕۆژهەڵات و باشوری کوردستانی کردووە. ئەستا مامۆستای زمان و ئەدەبە و نیشتەجێی شاری تاران ـە.

هەڵبژاردنی ڕاستەقینە و هەڵبژاردنی سەختە… زانا ڕەزاق

هەروەک دەزانین هەڵبژاردن یەکێکە لە بنەماکانی دیموکراسی، ئەمەش لەکۆمەڵێک حزب لە کۆمەڵگایەک دەکرێت ، هەر حزبێک بەکۆمەڵێک بەڵێن و کۆمەڵێک کاندید بەشداری تێدا دەکات، ئەوجا دەنگدەران لەسەر ئەساسی هەم کارەکانی ڕابردوویان، هەم بەڵێنەکانی ئەو کاندیدانە و

حزبەکان، لەبانگەشەی هەلبژاردن دەنگدەدەن، بەمەش لەناو حزبەکەش بەو کاندیدە کە بەشایستەی دەزانن کە نوێنەری ئەوان بێ لە پەڕلەمان یان شوێنی تر کە بۆی هەلبێردراوە.

چەندین جۆر هەلببژاردن و سیستەمی هەلبژاردن هەیە. بەلام بە ئێستای کۆمەلگای ئێمە فرەبازنەیی باشتر و چاکترە

بۆچی باشترە؟ چونکە ئەو جۆرەیان ململانە لەنێو هێزەکان دروست دەکات، واش دەکا هیچ هێزێک لەناوچەی نفوسی خۆی بە ترس نەبێت، یانی کاتێک فرەبازنەیی پاک و بێگەرد بکرێت ئەوا هەموویان هەم هەول دەدەن دەنگی باش ،هەمیش نوێنەری زۆر بنێرنە پەڕلەمان، هەمیش پاش ئەوە ووردە ووردە کۆمەلگا لە تەمبەلییەوە بەرەو جولە و گۆڕانکاری دەبات، هەمیش وا دەکات کە حزب و هێزەکانی تر کاری باشتر لە یەکتری بکەن.
ئەگەر بشپرسین بۆ؟ ئەوا ئەگەر وانەکەن دەکرێ بلێین بەشێوەیەکی گشتی لە ئەنجامەکان دەترسن .
لێرەشدا دێنە سەر هەلبژاردنی ڕاستەقینە و سەختە جیاوازییەکانی سود و زیانەکانی دەخەینەڕوو .
یەکەم لە هەلبژاردنی ڕاستەقینە ئەو هەلبژاردنەیە بە پارە بەخشین و بە تەزویر و فرت و فێلەکانی ترە بەلام هەلبژاردنی سەختە بە تەزویر و فرت و فێل و شتەکانی ترە .
دووەم هەلبژاردنی ڕاستەقینە دەکرێ بلێین حزبەکان هی هەموو خەلکە بەلام لە سەختە هی هەموویان نیە.
سێیەم هەلبژاردنی ڕاستەقینە بەلێنەکانیان جێبەجێ دەکەن بەلام لە سەختە نا.
چوارەم لە هەلبژاردنی ڕاستەقینە هەموو دەزگاکانی حکومەت ڕۆژ بەڕۆژ باشتر دەبن بەلام لە ساختە نا.

من نامەوێ هەموو خالەکانی هەردووکیان باس بکەم بەلام هەندێم نووسی بۆ ئەوەی ڕوون بێ دواتر هەلبژاردنی ڕاستەقینە نوێنەرەکان لە شوێنەکانیان بە جولە دەخیت لەوێشەوە بواران و کۆمەلگاش دەخاتە جولە لەوێشەوە بەرەو گۆڕانکاری و پێشکەوتن یانی ئێمە ڕێگایەکە بە پێشکەوتن و گۆڕانکاری
لە کۆمەلگای ئێمە دا تەنانەت لە ئێراقیش حکومەتی بنکەفراوان هەیە هەر کارێکی باش هەمووی خۆی دەخاتە خاوەنی بە خراپیش هەمووی خۆی ناکاتە خاوەنی، من لەگەل ئەو جۆرە دانیم کە کۆمەلێک حزب حکومەت پێکبهێنن لەوێشەوە بە پەڕلەمان چونکە هیچ سودێکی وای نەبوو کە جێگەی دلخۆشی بێت چونکە ململانە لەنێو هێزەکان بە ئەگەرەکی زۆر

دروست،ناکات ئەمە زیانی زیاترە لەسوود بەس مادام ئێستا فرەبازنەییە دەکرێ پاش هەلبژاردن بەپێی زۆری دەنگەکان لە ناوچەکان ئەوا وەکو دەسەلاتێکی بچووکی ئەوە بێت یانی هیچ شتێکی ئەوە نەگۆڕێت بە کەسانی لایەنگری خۆی بەلکو لەڕێگەی پەڕلەمانتارانیەوە ببێتە حکومەتێک بەسەر ئەو ناوچەیە هەمیش چەند مانگ جارێک خەلکی ئەو ناوچەیە بانگهێشتی ئەو پەڕلەمانتارانە بکەن کە وەک نوێنەری دەرچوو بۆ پەڕلەمان کە ئەنجامەکانی بەلێنەکانی بخاتەڕوو چیان کردووە دواتر ئەوە بەردەوام بێ یانی دەکرێ بلێین کەرتەکان دروستت ببێت دواتر شوێنێک هەبێت دەسەلاتی بەسەر هەموو کەرتەکان هەبێت نوێنەری هەموو لایەنەکانی تێدابێ ئەمە بەشێوەیەکی دادپەروەری و یەکسانی و پەروەردەیەکی تەندروستیش ململانێ لەنێو کەرتەکان هەبێ بۆ ئەوەی جارانی داهاتوو دەنگی زیاتری هەم کەرتەکە هەمیش کەرتەکانی تریش بەدەست بهێنێت .

ئەم نووسینە سەرەوە دەکرێ لەڕێگەی نووسەری ترەوە دەولەمەندتر بکرێت ببێتە بنەمایەک بۆ قوناغی ئێستای کۆمەلگای کوردستانی.

تێبینی ئەوە بۆ هەموو شتێک دەبێ کە هەلبژاردن و دەنگدانی تێدا دەکرێ و نوێنەریش هەلدەبژێردرێت هەمیش پێویستە هەم هاولاتیان و هەمیش بوارەکان و هەمیش حزبەکان لەگەڵ ئەو شێوازە بن بێگومان دەکرێ ئەو نووسنەی من دەولەمەندتر بکرێت بۆ زیاتر بەسودبوون

من و تۆ دوو خەیاڵی تەواو نەکراوین… دڵکەش قادر

تۆ،
جوانترین ماچی بەسەر لێومەوە
درێژترین قەسیدەی به سەر زمانمەوه
جوانترین نیگای له نێو دیەمەوه
ئەی میلی کاتژمێری تەمەنم
تۆ ئەو خۆرەی که ئاوا نابیت

له نێو خەیاڵـما جوانرین کۆشکی
که لێتەوه دەڕووانم بۆ شەپۆلەکانی دەریا و
من ئاوێزانی ئەو گریانه دەکەی
که له ماچێك کەوتنه خوارەوه
دوو گوڵ له نێو یەک گوڵداندا
دیلی دوو خەیاڵن
که ئازادیش ناتوانێ دیلیان بکا
دوو باڵێن لەسەر فڕێنی پشتی نەوڕەسێکا
دوو دێڕین له قەسیدەیەکی نەنووسراو
من خەون بەو ڕۆژانەوه دەبینم
که له ماڵی تۆ سەرخەوێ بشکێنم
تۆ خەون بەو رۆژانەوه دەبین
که له ژیر ساباتێکا
یەکتری بنووسینەوه
تۆ خەیاڵ دەکەی لەسەر زمانت دیل بم
من خەیاڵ دەکەم
لەنێوچاوتا ماڵێك به زمانی عیشق
بینا بکەین.
من و تۆ
دوو خەیاڵی تەواو نەکراوین

#سلێمانیی 21/11/2019
دڵکەش قادر

نان و ڕۆن… پشکۆ ناکام

((..پێشکەشە بە هاو□ □□وهاوئیلحادم
کاکە شێرزاد حسن..))

……لە هەزار و چوارسەد ساڵەوە لە بیابان ژیاون، لە دەوەارا نوستوون و شەوانیان بە سووتاننی دار و چیلکە بردو□ت□ سەر…. جگە لە شوانێتی و بازرگانی بە ئافرەتەوە چی تریان نەزانیوە ….شەڕیان کردوە ، بەربونەتە یەکتر، یەکتریان قەتڵوعام کردوە ،

دواتر خەزانیان لە یەکتری دروست کردوە.....
لە هەزار و چوارسەد ساڵەوە چیرۆک و حەدیس و دەقیان بۆ جێ هێشتووین کە وتوویانە
"پیرۆز"ن ، هەر وەک ئەوانەی پێش ئەوان ووتویانە..
دوای هەزار و چوارسەد ساڵ ئەبێ وەک ئەوان بیربکەینەوە...وەک ئەوان خۆمان بپۆشین....وەک ئەوان"تشریب"!!بخۆین ..وەک ئەوان بجەنگێین...وەک ئەوان ناو لە منداڵەکانمان بنێین...
دوای هەزار و چوار سەد ساڵ ئەبێ ئێستاش ئاڵاکان بە "شمشێر" پێ بکرێنەوە وەک هێمایەک بۆ سەربڕین و عەدالەت...
دوای هەزار و چوارسەد ساڵ لە تەزویر و فێڵ کردن و چاوبەستەگی ئەیانەوێ و بە زۆرە ملێ
شایەتی بۆ تەزویرەکانیان بێین...
دوای هەزار و چوارسەد ساڵ خۆ حەشاریان لە پشت چیرۆک و کەسایەتی واوە کە هیچ لە حەقیقەتی بوونیان نازانین نابە عەباکانیان بەر ئەرزکەوە وفەرزە دوایان کەوین و مورشیدمان بن...ئەبێ تۆڵەیان بۆ بکەینەوە و بیانکەینە عەلامەی خۆمان...
هەزار و چوار سەدساڵە لە نوێژ و دوعا کردن دژ بە جولەکە و مەسیحی بۆ تێکدانیان، خۆیان پەرتەوازە بوون و هەرچییەکیان کرد لەسەری خۆیانا شکایەوە....
هەزار و چوار سەد ساڵە لە نوێژی باران بارین باران دونیای گرتەوە جگە وڵاتەکانی خۆیان..
هەزار س چوارسەد ساڵ لە زەکات و سەفترە هەژاری هەر لە زیا بوونایە....
ئای خەڵکی نوستوو....
ئەوانەی ئەوە دژیان نوێژ ئەکەن گەشتنە سەر مانگ و لەسەر ئەرزەکەی نووستن. ...سانییەیان دووبەشکرد ، زەڕەیان وورد کرد...و زەنگی شۆڕشی بەرەو پێش چوونیان لێ یا ، ئ□□و□ش هەر لە شۆڕشی" خورافیات" سەرکەوتوو بوون چونکە ئەوان ئەقڵ و مەعریفەیان کرد بە پێوەر و ئەوەش :"ناوگەڵ"...... بیرکەنەوە لەو هەزار و چوارسەد ساڵە چەن بەرد خرایە سەر یەکتر بۆ دامەزرانی دونیای شارستانی جگە لە وێران کردنی هەر شارستانییەتێک کەوتبێتە دەست خاوەنەکانی مێژووی ئەم هەزار و چوارسەد ساڵە....
ئایا کاتی ئەوە نەهاتوە ئەو شاڵاوی عیلم و مەعریفەیە ئێمەش بگرێتەوە و کاریگەری لەسەر کوالیتی ژیانمان هەبێ یان هەر ئەبێ"بارمتە"ی مێژووییەکی هەزار و چوارسەد ساڵە بین و هەزار و چوارسەد ساڵی تریش تەراویح بکەین..!! بەڵام کاتە" ئەسپ" بە ئەرز کێڵان و "کەر" بە پێشبڕکێ بەکار بێ نە خێر ئەبینین و نە گرەوەکە

ئەبینەوە...؟...

هەزار و چوارسەد ساڵە تەنها داهێنانیان: ئیخوان، سەلەفی، تاڵیبان ، داعش بوە ..لای مولیحدەکانیش : ئەدەب ، هونەر، فەلسەفە، تەکولۆجیا........

هەزارو چوارسەد ساڵە هەر سورەی "بقرة" ئەووترێتەوە ئەوانیش"قیتار"ی لە دەنگ خێراتریان هێنایە کایەوە..

هەزار و چوارسەد ساڵی تریش هەر ئەبێ بڵێین: ئەم نانە بەو ڕۆنە...........

پشکۆ ناکام

سەبارەت بە بڕیاری حکومەتی بەریتانیا بە نادرنی پەنا بەران بۆ ڕواندا... شیرین عەبدوڵڵا

لە درێژەی سیاسەتە دژە پەنا بەرەکانی حکومەتی کۆنسەرڤاتیڤی بەریتانیادا، ئەم ووڵاتە دەیەوێت یاسایەکی نوێ بچەسپێنێت. لە ناوەڕاستی مانگی نیسان/ ئەپریلی ٢٠٢٢ بەریتانیا ڕێکەوتنێکی لە گەڵ ڕواندا واژوو کرد کە بەرپرسایەتی هەڵسەنگاندنی داوای پەنا بەری دەداتە دەست ڕواندا.

بەپێی ئەم ڕێکەوتنامەیە، ولە بەرامبەر ١٢٠ ملیۆن پاوەندی بەریتانیدا، ڕواندا، کە زیاتر لە 6500 کیلۆمەتر دوورە لە بەریتانیاوە، بەرپرس دەبێت لە گواستنەوەی داواکارانی پەنا بەری بەریتانیا، چاودێریی بەرەوپێشچوونی داواکاری□کانیان ولە کۆتاییدا، ئەگەر داواکارییەکەیان قبووڵ کرا، بۆ ماوەی درێژ خایەن لە ڕواندا نیشتەجێ دەکرێن. ئەم ڕێکەوتننامەیە یەکێکە لە بەندەکانی پڕۆژەیاسای هاوڵاتیبوون و سنوورەکان، کە تێیدا هەر کەسێک بە نایاسایی بگاتە بەریتانیا وهەروەها ئەوانەی لە ٢٠٢٢.١.١ ەوە هاتوون، دەتوانرێت نەک هەر تووشی گرتن ودادگایی کردن بن (بە تۆمەتی داخڵ بوونی ووڵات بە نایاسایی) بەڵکو بگوێزرێنەوە بۆ ڕواندا، وبەتایبەتی ئەو گەنجە تاکانەی بە ڕێگای نایاسایی و مەترسیداری وەک بەلەمە بچووکەکان دەگەنە ئەم ووڵاتە.

ئەم ڕێكەوتننامە دژە پەنا بەرو دژە ئینسانیە، دژ بە كەسانێكە بە سەختترین زرووفی ژیانیاندا تێدەپەڕن و بە هۆی شەڕ ونائارامی توندوتیژی و یان كارەساتی سروشتی وئاكامەكانیەوە (كە سیستەمی نایەكسانیی سەرمایەداری خۆی وە بەریتانیا وەك یەكێك لە نوێنەرە جیهانیەكانی، بە ڕاستەوخۆ دروستكەر وخوڵقێنەرین) بە ناچاری هەڵكەنراون لە ڕێ وشوێن وكۆمەڵگای خۆیان وناچاری ژیانی ئاوارەبوون كراون ولەم ڕێگەیەدا تووشی دەیان مەترسی بۆ سەر ژیانیان بوون كە سا□□انە بە سەدان وهەزارانیان لێ دەمرێت و دەخنكێت وبێسەر و شوێن دەبێت..

ئەمە هەنگاوێكی كەی ئەم ووڵاتەیە دژ بە خەڵكی هەژار وچەوساوە، بۆ زیاتر چەسپاندنی نایەكسانیەكان وشان خاڵی كردنەوەی دەوڵەتە لە بەرپرسایەتی لەژیان و خۆشگوزەرانی ئینسانەكان. هەروەك چۆن بەردەوام شاڵاو ئەبات بۆ سەر خزمەت گوزاری ومافی گشتیەكان وەك تەندروستی، پەروەردە و خوێندن، بیمەی بێ كاری وخانووبەرەی دەوڵەتی و هاتوچۆ..هتد. پێیان دەڵێت بەتەمای دەوڵەت مەبن هیچ پشتگیریەك وهیچ ئاسانكاریەكتان بۆ بكات، ووڵات ووڵاتی سەرمایەداران و بانك وكۆمپانیا و كارتێلە زەبەلاحەكانە ولەخزمەت بەرژەوەندی ئەواندایە. تۆ ئەگەر ل□□ت قەوماوە، ئەگەر برسیت، هەژاریت، نەخۆشیت، پەك كەوتەیت، ئاوارەیت، ستەم لێكراویت، نەخوێندەواریت، بێكاریت، بێخانەو لانەیت یان بە هەر جۆرێك پەراوێز خراویت لەم كۆمەڵگاكەدا، ئەوا خۆت بەرپرسیاریت. سیستەمی سەرمایەداری و مۆدێلە نیولیبرالیەكەی هەموو فرسەتێك وهەمو قەیرانێك بەكار دەهێنێت بۆ دەست بەرداربوونی دەوڵەت لە دابینكردنی خۆشگوزەرانی بۆ كرێكاران و نەداران و چەوساوەكان.

ئەم ڕێكەوتننامەیە پشت گوێ خستنی هەموو ئیستاندارێكی جیهانی وتەنانەت ئەو پەیماننامانەی كە خودی بەریتانیا بۆ مامەڵەكردن لەگەڵ پەنابەران تا ئێستا پابەندێتیی***. ئەڵبەتە، برێكزیت فرسەتی دەستبەرداربوونی بۆ خوڵقاندون لەم پەیماننامانە ولە چەندین ئیلتیزاماتی تری نێو دەوڵەتی وەك مافەكانی كرێكاران وەك سەعاتی كار و پشوو، لانی كەمی كرێ ومافی مان گرتن وڕێكخراوبوون ..هتد وتا بە ئارەزووی خۆیان و بە بێ پەیوەست بوون بە هیچ ستانداردێكی جیهانی، دەستیان ئاوەڵا بێت بۆ چەوسانەوەی ئینسانەكان وپەرە پێدانی نایەكسانیەكان لەخزمەت پتەو كردنی سەرمایەداری نیۆلیبراڵی و كەڵەكەی زیاتری سەرمایە.

ئاشكرایە حكومەتە ڕاستڕەوەكەی بۆریس جۆنسۆن بە نوێەنەرایەتی وەزیری ناوخۆ پریتی پاتێڵ، ئەم ڕێكەوتنامە دڕندانەیەی، لە پێناو دەستكەوتی سیاسی حیزبی كۆنسێرڤاتیڤدایە و بۆ ڕازی كردنی ڕای گشتی

ڕاستەوخۆکانی بەریتانیایە کە پێیان وایە پەنابەران سەرچاوەیەکی سەرەکی کێشە ئابووری وکۆمەڵایەتییەکانی ئەم ووڵاتەن وگوایا بەم سیاسەتە بەر بە گەیشتنی نایاسایی پەنابەران دەگرن لەڕێگای کەناڵی ئینگلیزیەوە. شایانی باسە، بەریتانیا و ووڵاتە ئەوروپییەکان بە گشتی، بەردەوام خەریکی داخستن و قورس کردنی هەموو ڕێگەکانی تری پەنابەری وپەنابەریی “یاسایی” بە ئەم ووڵاتانە ڕۆژ بەڕۆژ سەخت و سەخت تر دەبێت. هەمومان دیمەنە دڵتەزێنەکان و تراژیدیای دۆزینەوەی تەرمی ئەو ٢٧ کەسەمان لە یادە کە لە نۆڤەمبەری ٢٠٢١ بەلەمە لاستیکەکەیان لە کەناڵی ئینگلیزی قڵپ بووەوە، کە ئەمە یەکێک بوو لە گەورەترین تراژیدیاکانی لەم جۆرە و ئاکامێکی ڕاستەوخۆی قایم کردنی سنوورەکانە. ئەگەر ڕێگەی یاسایی ئاسان هەبێت بە داواکاری پەنابەری بەچی ئەو گەنجانە چارەنووس وژیانی خۆیان دەخەنە ژێر ڕەحمەتی شەپۆلەکانی دەریاوە.

ناردنی پەنابەران بۆ ڕواندا مەئساتەکانیان چەند قات دەکات وبێ گومان کۆمەڵێک لە کارەسات و گرفتی تازە دەهێنێتە ڕێیان بەتایبەتی ئەوەی کە ڕێژەیەکی بەرجاو لە پەنابەران ژن و منداڵن کە تووشی توندو تیژی وستەم بوون، ئەوان دەنێردرێن بۆ ووڵاتێکی نائارام کە سیستەمی نیشتەجێبوونی ئاوارە وئاسانکاری بۆ ئینتیگرە بوونیانی تیا نیە، کە هەشتا ئاسەوارەکانی جینۆسایدی ١٩٩٤ی پێوە ماوە، (کە لە ماوەی ١٠٠ ڕۆژدا زیاد لە ٨٠٠٠٠٠ کەس، زۆربەی لە توتسیەکان، قەتڵ وعام کران لە شەڕی ناوخۆییدا)، وتەنانەت ساڵی ڕابوردوو حکومەتی بەریتانیا خۆی نیگەرانی لای نەتەوە یەکگرتوەکان دەربڕی سەبارەت بە بانگەشەکانی ‘کوشتن، مردن لە کاتی دەستبەسەریدا، وون کردنی زۆرە ملێ و ئەشکەنجەدان’ لە ڕواندا، وەهەروەها بەرتەسکی مافە مەدەنی وسیاسیەکان لەو ووڵاتەدا.

ئاشکرایە عێراق وکوردستان یەکێکن لە گەورەترین سەرچاوەکانی ئاوارەیی لەجیهاندا ولە سایەی نزیک بە ٣٠ ساڵ لە مۆدێلی ئابووری

سەرمایەداری نیۆلیبراڵی وڕژێمی سیاسی قەومی وتایەفەیی ئەم ووڵاتەدا ژیان بۆتە دۆزەخ هەر بۆیە گەنجانی ئەم ووڵاتە بۆژانە بە لێشاو ڕوو دەکەنە سنوورەکان وبە ناچار، چارەنووسی خۆیان و منداڵ□یان دەخەنە دەست مافیاکانی قاچاخچی بەشەر. ناردنی ئەم کوڕ و کچە گەنج و منداڵ□انە و فامیلیەکانیان بۆ ڕواندا چەپۆکێکی بێ بەزەییە بە ڕوویاندا و کوشتنی هەموو هیوایەکیانە بۆ گەیشتن بە ژیانێکی ئاسوودە وئارام کە مافێکی سەرەتایی ئەوانە.
مافی پەنابەری ونیشتەجێبوون لە ووڵاتێک کە ئینسانەکان سەلامەتیان تیایدا پارێزراوبێت، یەکێکە لەو دەستکەوتانەی ئازادیخوازانی دنیا بە خەباتی چەندین ساڵ بەدەستیان هێناوە. ئەم سیاسەتە ئەگەر سەر بگرێت هەنگاوێکی گەورەیە بۆ دواوە وڕێگە خۆش دەکات بۆ سەندنەوەی زیاتر لە مافە سەرەتاییەکانی بەشەر. ئەم پرۆژە یاسایە شتێک نیی□ جگە لە ئاگر خۆشکردنی گوتاری سیاسی ڕەگەزپەرستی ونایەکسانی وئەرکی ئێمەی ئازادیخوازە کە بە توندی دژی بوەستینەوە.

شیرین عەبدوڵڵا
10.5.2022

- پڕۆژەیاسای هاوڵاتیبوون و سنوورەکان کە لەمانگی تەمموزی 2021 دا خرایە بەردەم پەرلەمان، هەندێک بەندی تری تێدایە دەرباr□ی نەتەوە، پەنابەری، کۆچبەران، قوربانییەکانی کۆیلایەتی و بازرگانیکردن بە مر□ق.

**یەکێک لە بەندەکانی تایبەت بە پەنابەران: ئەو پەنابەرانەی بە نایاسایی داخڵی بەریتانیا دەبن، دەتوانرێت بەناوی سەرپێچیەکی نوێوە دادگایی بکرێن کە ئەویش گەیشتنیانە بە بەریتانیا بە شێوەیەکی نایاسایی ولەوانەیە بۆ چوار ساڵ دەستگیر بکرێن.

***بەریتانیا، پابەندی دوو پەیماننامەی نێو دەوڵەتی پەنابەریە: یەکەمیان: پەیماننامەی پەنابەری ١٩٥١ی نەتەوە یەکگرتوو□کان کە حەوت دەیە پێش ئێستا ئیمزای کردوە کە ناردنەوەی خەڵک قەدەغە دەکات بۆ ووڵاتێک کە مەترسی لەسەر ژیانیان هەبێت وە یان ئازادیان لێ زەوت بکات. دووەم: پەیماننامەی ئەوروپی بۆ مافەکانی مر□ق ک□ هیچ ک□س نابه□ت بخرێتە ژێر زەبری ئەشکەنجەدان وسزای نائینسانی وخراپ مامەڵەکردن وڕیسواکردن.

بە پێی یاسا نێو دەوڵەتیەکان، هەر کەسێک مافی پەنابەری هەیە لەو ووڵاتەی کە پێی دەگات. یاسای یەکێتی ئەوروپا ناسراو بە یاسای ‘دوبلینی سێهەم’ ڕێگە دەدات پەناخوازان بگەڕێنرێنوە بۆ یەکەم ووڵاتی ئەندامی یەکەێتی ئەوروپا کە کەسێک بیسەلمێنێت لێوەی هاتۆتە ناو□. بەڵام لەپاش برێکزیت بەریتانیا چیتر بەشێک نیە لەم ڕێکخستنە وهیچ پلانێکی لەجێیدا واژۆ نەکردوە هەر بۆیە گواستنەوەی کۆچبەران بوەتە کێشەیەک، ولەلایەکی کەشەوە چونکە پابەندی هیچ پەیمانێک نیە، دەستی ئاوەڵا بوە تا بە ئارەزووی خۆی چارەنووسی پەنابەران دیاری بکات.

فیستیڤاڵی گەڵاوێژ و چەند سەرنجێك… سەدیق سەعید ڕواندزی

نکۆلی لەوە ناکرێت کە فیستیڤاڵی گەلاوێژ، نەریتێکی ئەدەبی ساڵانەیە و یەکێکیشە لە چاڵاکییە ئەدەبی و ڕۆشنبیرییە بەرچاوەکان، کە ساڵانە لە سلێمانی ئەنجام دەدرێت و تیایدا چەند کەسێك دەبنە براوەی خەڵاتەکان لە چەند بوارێکەوە. بەڵام هەر کەسێك بە وردی، چاودێری ئەو فیستیڤاڵەی لەم ساڵانەی دواییدا کردبێت، دەزانێت پاشەکشەیەکی گەورە، ساڵ لە دوای ساڵ، بەو فیستیڤاڵەوە دەبینرێت. ئەم پاشەکشەیە، چ لە سەر ئاستی هەڵبژاردنی دەقەکان بێت، بەو پێیەی گەلێکیان دەقی کرچ و کاڵ و نا هونەری و شایستەی بەشداری پێکردن نین (چ جای بردنەوەی خەڵاتەکە) یاخود دەست نیشانکردنی لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان بێت، کە پەیوەندییەکی ئەوتۆیان بەو ژانرەوە نییە کە پێیان دەسپێردرێت بۆ ئەوەی هەڵسەنگاندنی بۆ بکەن. زۆرجار لە فیستیڤاڵەکانی گەلاوێژ و ئەوانی تریش، کەسانێك دەکرێنە لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان، کە بواری کارکردنیان لێکۆڵینەوە و ڕەخنە و هەڵسەنگاندنی دەق نییە، بەڵکو چیر□□کنووسە، دەبێتە لیژنەی هەڵسەنگاندنی چیر□□ك، شاعیرە، دەبێتە لیژنەی هەڵسەنگاندنی شیعر. تەنانەت تیایان دایە، خۆی ئەزموونێکی ئەوتۆی لە بواری نووسینی چیر□□ك نییە، کە چی چیر□□کی کەسانی دیکەش هەڵدەسەنگێنێ. بێگومان مەرج نییە ئەوەی شاعیر یاخود

چیڕۆکنووس بوو، ئیدی لە بواری هەڵسەنگاندن و خوێندنەوەی دەقی ئەدەبی شارەزا و بە توانا بێت. خوێندنەوەی دەقی ئەدەبی، پاشخان و زانیارییەکی زۆری بابەتی و زمانەوانی و ڕۆشنبیری گشتی دەوێت. تەنانەت لە ڕووی زمانەوانیشەوە، دەبێ ئەو دەقانە هەڵبسەنگێنرێن و کەموکورتی زمانەوانیان دیاری بکرێت. گەلێك جار، دەیان هەڵە لە دەقەکان لە ڕووی ناوەڕۆك، مانا، زمانەوانی، بە سەر لیژنەکەدا تێپەڕیون ، کە نەیانبینیوە یاخود شارەزاییان لێ نەبووە. ئەمەش دەبێتە هۆکارێك کە هەمیشە دەقی کەسانێك خەڵات ببەن، کە لە دەرەوەی فیستیڤاڵەکە زۆر لە نووسەران بە ناشایستەیان بزانن. بەڵگەشم بۆ ئەو قسەیەم ئەوەیە، کە هیچ فیستیڤاڵێکی گەلاوێژ نەبووە، بێ ڕەخنەگرتن و توڕەبوونی چەند شاعیرێك، یاخود چیڕۆکنووسێك کۆتایی هاتبێت. بێگومان ئێمە دەزانین، هەرگیز هیچ لیژنەیەکی هەڵسەنگاندن لە هەر بوارێکەوە بێت، هەمووان لە کارەکانی و بژاردەکانی ڕازی نابن و نین، وەك چۆن پەیامبەرانی خوا، هەموو کەسێك لێیان ڕازی نەدەبوون، بەڵام ئەوە گرنگە، کە بە پێوەرێك کاربکرێت، کە هەوڵبدرێت کەمترین ڕەخنە، سەرنج و تێبینی، لەم ڕووەوە بخرێتە ڕوو. هەڵبەتە، لە چەند ڕۆژی ئایندەدا، بیست و پێنجەمین فیستیڤاڵی گەلاوێژ، کە بە یۆبیلی زیوینیش ناودەبرێت، بەڕێوە دەچێت و چەند ڕۆژێك لەمەو بەریش، ناوی بەشداربووانی ئەم خولەی فیستیڤاڵ بڵاوکرانەوە. لە بارەی دەقەکانەوە، تا ئێستا کەس زانیارییەکی ئەوتۆی نییە، چونکە هێشتا فیستیڤاڵەکە نەکراوە، وەلێ ئەگەر لە ڕووی چەندایەتی فیستیڤاڵەوە بڕوانینە بەشداربووان، ئەوا هیچ گومانێك لەوەدا نامێنێتەوە، کە فیستیڤاڵی گەلاوێژ، سەد هەنگاو بۆ دواوە گەڕاوەتەوە، بێگومان ئەمە لە بەر ناوی بەشداربووان نا، کە ڕەنگە کەسانی نەناسراو بن لە نێوەندە ئەدەبییەکە، بەڵکو لە جۆر و ژمارە و بەشداربووانی ڤیستیڤاڵەکە، کە ئاماژەیەکی ڕوونی پاشەکشە و نەمانی سەنگ و بەهای ئەدەبی و مێژوویی و مەعریفی ڤیستیڤاڵەکەیە، لای نووسەرانی کورد. ئەگەر ژمارەی بەشداربووان، هاوتای شوێن و پێگەی جواگرافی بکەین، ئەوا ئەم فیستیڤاڵەنە نێودەوڵەتییە، نە هەرێمیش، بەڵکو لە بازنەی بەرتەسکی چەند دەقێکی ئەدەبی کە ڕەنگە زۆر سادەش بن دەخولێتەوە. چونکە نووسەران چ لە ئاستی دەق و چ لە ئاستی شوێن و شارەکانیش بێت، بەشدارییەکی ئەوتۆیان لەم فیستیڤاڵە نەکردووە. هەڵبەتە ئەمەش هۆکاری خۆی هەیە، کە دواتر ئاماژەی پێ دەدەین. بۆ بیست و پێنجەمین فیستیڤاڵی گەلاوێژ، 8 لێکۆڵینەوە کە (4 هی نووسەرانی ڕۆژهەڵاتن، 2 یان هی قەزای سۆرانن، 1 هی سلێمانی، 1 هی دهۆك) بەشدارن، لە ژانری شیعردا، 11 شاعیر بەشدارن (5 سلێمانی، 6 کەی تر، هەر یەك و هی

شارەکانی هەولێر و بەرلین و کۆیە و چەمچەماڵ و دهۆك و ڕۆژهەڵاتی کوردستانن) لە ژانری چیرۆکدا 7 چیرۆك کە (4 یان هی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و 3 یەکەی تر هی سلێمانی و دهۆك و چەمچەماڵ) ن. گەر سەرنج لە ئاماری بەشداربووان, شوێن و شارەکانی کوردستان بدەین، دەبینین نیوەی بەشداربووانی فیستیڤاڵەکە نووسەرانی ڕۆژهەڵاتن، بێگومان ئەمەش نۆڕماڵە، چونکە ئەوانیش مافی بەشداریکردن و بردنەوەی خەڵاتیشیان هەیە، بەڵام لە بەرامبەر ئەمەدا، دەبێ هەڵوەستە لە ئاست پاشەکشەی نووسەرانی سلێمانی و هەموو شارەکانی دیکەی کوردستان بۆ نموونە (کەلار، هەڵەبجە، ڕاپەڕین، ئاکرێ، خانەقین، کەرکوك، سەید سادق، قەلادزێ)…تد لە فیستیڤاڵەکەش بکەین. ئەم فیستیڤاڵە لە سلێمانی بەڕێوە دەچێت، ئەم شارە پایتەختی ڕۆشنبیرییە، بە دەیان نووسەر و شاعیر و چیرۆکنووسی بە توانای تێدایە، کەواتا بۆچی بەشداری ناکەن؟ کەمی نووسەرانی بەشداربووی ئەم شارە و شوێنەکانی دیکەش، ئاماژەیەکی ڕوونە کە نووسەران متمانەیان بەو فیستیڤاڵە نەماوە و وەك هەر کارێکی دیکەی ئەدەبی و ڕۆتینی لێی دەڕوانن. بە پێچەوانەی سەرەتاکی ئەم چالاکییە کە ناو و سەدا و دەنگی بە هەموو کوردستان و شوێنەکانی دیکەش بڵاو دەبووەوە. ئەم بەراوردکردنە لە ڕووی دەق و جوگرافیاوە، ئەوە دەسەلمێنێت کە گەڵاوێژ، ساڵ لە دوای ساڵ دەگەڕێتەوە دواوە و ئەو بەها ئەدەبییەی نامێنێ و کاڵ دەبێتەوە کە پێی دەناسرایەوە. دیارە ئەمەش هۆکاری خۆی هەیە. بە بڕوای من، ناشێ چالاکییە ئەدەبییەکان هەر تەنها بۆ زیادکردنی ژمارە و خستنە سەری زنجیرەی مێژوویی چالاکییەکان بێت. بەدەربڕینێکی تر، ناشێ بۆ ئەوەی وەك نەریتێکی مێژوویی و ساڵانە، بەردەوامی بە چالاکییەك بدەین، لە سەر هەژماری پاشەکشەی ئەدەب و دەقی ئەدەبی و داهێنەرانە، بۆیە زۆر ئاسایە ڕێکخەرانی فیستیڤاڵ، ساڵێك ئەم چالاکییە بەڕێوە نەبەن و ڕایبگەیەنن ئەو دەقانەی بەشداربوونە لە ئاستی فیستیڤاڵێکی وا دانین. ئێمە ساڵانێکە، تەنانەت لە بوارە هونەرییەکەش، دەستەواژەی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی بەکار دێنین، بێ ئەوەی بزانین مۆرکەکانی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی چین؟ وا دەزانین ئەگەر چەند میوانێك، یاخود نووسەر و هونەرمەندێکی پلە دەی وڵاتێك، کە لە وڵاتەکەی خۆی کەس نایخوێنێتەوە بەشداربوو، ئیدی فیستیڤاڵەکە دەبێتە نێودەوڵەتی. بە پێچەوانەوە ئەگەر بە پێوەری ئاستی بەشداربووانی نووسەرانی کورد، لە سەر ئاستی هەرێمی کوردستاندا سەیری قیستیڤاڵەکە بکەین، ئەوا دەبینین کوردستانیش نییە و بگر لۆکاڵییە، چونکە ڕەنگدانەوەی ئەو پێکهاتە ڕۆشنبیریی و جوگرافیی و ناوچەیەی ئەدەبی کوردی نییە. ئەم فیستیڤاڵە، بۆچی پاشەکشەی کرد؟ بۆچی نەیتوانی وەك سەرەتاکانی بە

داهێنان وجۆش و خرۆشێکی گەورەی ئەدەبیانەوە بەردەوام بێت و نووسەران لەو چالاکییە کۆبکاتەوە؟ لەو ڕوانگەیەوە وەکو خوێنەرێك، دەمانەوێت هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو پاشەکشەیە بکەین و لە ڕوانگەی خۆمانەوە دەست نیشانی ئەو خاڵانە بکەین، کە بوونەتە هۆکاری ئەم پاشەکشێیە و دابەزینی ئاست و توانای دەقە ئەدەبییەکان و بەشداری نووسەران. دەکرێ لەم خاڵانە کورتییان بکەینەوە:_

یەکەم:_

زۆرترین ڕەخنە، کە لە پەراوێزی بەڕێوەچوونی ئەو فیستیڤاڵە گیرابێت، ئاراستەی لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان کراوە. بڕوا ناکەم هیچ فیستیڤاڵێك بێ گازاندە و ڕەخنە و تێبینی نووسەران، لەم بارەوە کۆتایی هاتبێت. بەشێکی زۆر لە شاعیران و چیرۆکنووسان، بڕوایان وایە ناداد پەروەریی، لە پێدانی خەڵاتەکانەوە هەیە و دەقێك خەڵات وەردەگرێت، کە بە بەراورد لە گەڵ دەقێکی دیکە کە براوەی فیستیڤاڵ نەبووە، زۆر لاوازە. گەلێك جار وەك خوێنەرێك، دەقێکی براوەی فیستیڤاڵم خوێندۆتەوە، بە ڕاستی شایەنی بەشداری پێکردنیش نەبووە، چ جای بردنەوەی خەڵاتی دەقەکان. ئەمە وێڕای ئەوەی وەك باسمان کرد، کە زۆرجار لە دیاریکردنی لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان، کێماسی گەورە هەیە. چیرۆکنووسێکی گەنج دەکرێتە ئەندامی لیژنەی هەڵسەنگاندن، کە خۆی ئەزموونێکی ئەو تۆی نییە، ئیدی چۆن دەتوانێ دەقی داهێنەرانە و ئاسایی لە یەکتری جیابکاتەوە؟ یاخود ئەکادیمیەك، کە بوارەکەی هەڵسەنگاندنی شیعرە، وا دەزانرێت هەمان شارەزایی بۆ هەڵسەنگاندنی چیرۆك و ڕەخنە و لێکۆلینەوەش هەیە. بۆیە ئەم تێبینیانە، تێگەیشتنێکی لای نووسەران دروستکردووە، کە ساڵ لەدوای ساڵ لە فیستیڤاڵەکە دوور بکەونەوە. کەمی و دابەزینی ئاستی بەشداربووانی نووسەران و بە تایبەتیش دیارەکان، خۆی لە خۆیدا، پشتڕاستی ئەو بۆچوونەی ئێمە دەکاتەوە. چونکە لۆژیکی نییە لە شارێکی وەکو سلێمانیدا، کە مەڵبەندی ڕۆشنبیریی و داهێنانە، نووسەرانێك نەبن توانا و ئاستی ئەوەیان نەبێت بە شدار بن، بەڵکو شایەنی ئەوەنە خەڵاتیش ببن. بۆیە دەکرێ گۆڕانکاریی لە پێوەر و لێژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان بکرێت، ئەگەر فیستیڤاڵەکە هەر بەردەوام بوو.

دووەم:_

لە فیستیڤاڵی گەلاوێژدا، هەمیشە نووسەرانێك (بە تایبەتی گەنج) دوای بردنەوەی خەڵاتەکان لە بواری شیعرو چیرۆکدا، وەك داهێنەر و دەنگی نوێ و تازە دەناسێنران و لەو ڕوانگەیەشەوە خوێنەرانێکی زۆر، ئومێد و هیوایان لە سەر هەڵدەچنین. بەوەی وەك شاعیر و چیرۆکنووسی

داهێنەر لە ئایندەدا دەردەکەون. کەچی بە پێچەوانەوە، ئەمانە نەك نەیانتوانی بە هەمان هەناسە و گڕوتینی سەرەتا بنووسن، بەڵکو ئێستا کەس وەك نووسەر ناشیانناسێت و ناویان لە کولەکەی تەڕیش نییە! دەتوانم دەیان ناو ڕێز بکەم، لە کچان و کوڕانی گەنج و نووسەرانی دیکەش، کە پێشتر براوە و یەکەمی ئەو چاڵاکییە بوونە و زۆرانێکیش ئومێدی داهاتووێکی پڕ لە داهێنانییان پێ هەبوونە، بەڵام لە بەر ناوبانگییان خۆیان لێ دەبوێرین. ئەمانەی ساڵانێك لەمەو بەر، براوەی خەڵات دەبوون و بە ئێستاشەوە، دەقێکی چیرۆك یان شیعرییان نییە، نوێکارییەکی تێدا بێت. یاخود هیچ نەبێت جیاوازکەوتنەوە و دابڕانێك بێت، لەوانیتر. ئەمەش دەرخەری ئەو ڕاستیەیە کە نە فیستیڤاڵ، نە خەڵات، نە بە یەکەم دەرچوون لە پێشبڕکێی دەقێکی ئەدەبیدا، کەس ناکاتە داهێنەر و شاعیر و چیرۆکنووسی دیار. بەڵکو نووسین ئەزموون و خوێنەوەیە، داهێنان و خۆجیاکردنەوە کردەیەکی یەکجار کەسی و تایبەتی و خودین. هیچ نووسەرێك، بە خەڵات و فیستیڤاڵ نابێتە داهێنەر و بە ناو و دەنگ نابێت. تەنها ئەزموونە کەسییەکانی خۆی، دەیکاتە دەنگی تازە و جیاواز، وەك چۆن گۆران بە شیعرەکانی بووە داهێنەر. دەیان قەڵەمی گەنج، لە فیستیڤاڵە یەك لە دوای یەکەکانی گەلاوێژ، خەڵاتەکانی چیرۆك و شیعر و لێکۆڵینەوەیان برد. ئێستا کێ دەیانناسێت؟ کێ ناویانی بیر ماوە؟ بێگومان ئەمانە خۆیان هەر لە سەرەتاوە هیچ وزە و توانایەکی ئیبداعی و ئەدەبییان نەبووە، بۆیە نەیانتوانیوە دواجار لە پەراوێزی ئەو خەڵاتەوە، دەقی جوانتر و داهێنانەتر بنووسن. چونکە بیرمان نەچێت نە فیستیڤاڵ، نە خەڵات، هیچ کەسێك ناکات بە شاعیر و چیرۆکنووسی داهێنەر. داهێنان وزە و توانا و هەوڵدانێکی خودی و کەسییە، کە دەرەنجام دەبێتە ئەزموونێکی تازە و لە ئەزموونەکانی تر خۆی جیا دەکاتەوە.

سێیەم:_

نەریتێکی نامۆ، لەو فیستیڤاڵە و لەوانی دیکەش، ساڵانێکە هەیە و پەیڕە و دەکرێت، ئەویش پێدانی یەك خەڵاتە بە دوو دەقی جیاواز. بۆ نموونە: خەڵاتی یەکەم بۆ دوو شیعر، خەڵاتی دووەم بۆ دوو چیرۆك…تد. لە ڕاستیدا، هەموو دەقێکی ئەدەبی، زادە و ڕەنگدانەوەی دنیابینی نووسەرە. ئەزموون و تێگەیشتن و دنیابینی هیچ نووسەرێکیش لەوی تر ناچێت، ئیدی نازانم چۆن دوو دەقی ئەدەبی وەك یەك دەبن؟ شیعر، بەرهەمی دنیابینی و خەیاڵ و ڕوانینەکانی شاعیرە، وێناکردنی هەر شاعیرێك بۆ ژیان، بوون و دەوروبەر و هەموو شتێك، وەك شاعیرێکی دیکە نییە، ئیدی چۆن دوو شیعر شایەنی یەك خەڵاتن؟ چیرۆك گێڕانەوەیە، ئەگەر ڕووداوێك بە نموونە دە کەس بیگێڕنەوە، هەر

یەکەیان بە شێوە و جۆرێك دەیگێڕێتەوە، کەواتا چۆن دوو چیڕۆك شیاوی ئەوەن کە ببنە براوەی یەك خەڵاتی هاوتا؟ بە بڕوای من ئەمە هەڵەیەکە ساڵانە لە لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان دووبارە دەبێتەوە. هەڵبەتە بۆ خوێنەوە و هەڵسەنگاندنی هەر دەقێك، نابێ تەنها مانا و چێژ، شیعرییەت و تەکنیك، هونەری نووسین بکرێنە سەنگی مەحەك، بەڵکو دەبێ لە سەر هەموو ئاستەکانی دیکەی زمانەوانی و ڕێزمانیش، هەڵسەنگاندن بۆ دەقێکی ئەدەبی بکرێت. تاکو ئەوە لە یەکتری جیابکرێتەوە، کامەیان لە ڕووی بنەما و شێوازی گرامەرییەوە، شارەزایی لە زمانی نووسین، ئاستەکانی گوزارشت و دەربڕین هەیە. هەرچییەك و هەر چۆنێك بێت، ئەگەر بە پێینتیش بێت، دوو دەق لە یەکتری هەر جیاواز دەکەونەوە، کەواتا دەبێ لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان، هێندە ورد و هەستیار و زیت بن، جیاوازیی نێوان دوو تێکست، لە خاڵێکی یەکجار بچووك و هەست پێنەکراویش ببینەوە. نابێ تەنها ڕەهەندیی بابەتییانەی دەقێك لە بەرچاو بگیرێت، ئەی زمان؟ شێوازی داڕشتن؟ چۆنییەتی بونیادنانی ڕستە بەو یاسا گرامەریەی لە زمانی کوردیدا هەیە؟ بۆ نموونە با سەرنج لەو دوو ڕستەیە بدەین:

منداڵەکە نووست، دوای گەڕانەوەی لە شاریی یاری.
منداڵەکە دوای گەڕانەوەی لە شاریی یاری، نووست.

هەردوو ڕستەکە لە ڕووی واتاییەوە گونجاون ، واتا دەگەیەنن، هاوبەشن لە چەند وشەیەکی دیاریکراو، بکەر و کاریان تێدایە، بەڵام ئەگەر لە ڕووی زمانی نووسین و داڕشتنەوە بەراوردیان بکەین، دەبینین ڕستەی دووەم ڕێزمانیترە، چونکە بە گشتی کار لە زمانی کوردیدا، دەکەوێتە کۆتایی ڕستە و بکەرلە سەرەتایە. مەبەستم لەو نموونەیە چییە، جیاوازکەوتنەوەی شێوازی داڕشتنی زمانەوانییە لە دەقێکی ئەدەبیدا. دەکرێ نموونەیەکی تر بێنینەوە. لەو ڕۆژانەدا، ڕیکلامی بڵاو بوونەوەی ڕۆمانێکم کەوتە بەرچاو بە ناوی (دووایین خەونی سوهەیلا). ئەگەر سەرنج لەو ناونیشانە بدەین و بیخوێنینەوە، ئاسایی مانای تەواوەتی دەگەیەنێت، بەڵام ئەگەر لە ڕووی ڕێزمانییەوە لێی وردبینەوە، دەبینین هەڵەیە، چونکە (دووایین) بە مانای (دووان) واتا گفتوگۆ و قسەکردن دێت، بە هەمان شێوە بە مانای (دوو کەسیش) دێت (دووایین). بۆیە دەبوو بەو شێوەیە بنووسرێت (دوایین خەونی سوهەیلا) واتا بە یەك (و) جگە لەوەی پیتی (ی) درێژدەکرێتەوە دەبێتە دوو(ی). لە ڕۆمانی ڕوحە سەرروەشەکان، ئەمە نووسراوە:(وتم یونس ئەحمەد چی بەسەر هاتووە) لە ڕۆمانەکەدا، (یونس) و (ئەحمەد) دوو کارەکتەری جیان، توانا پرسیار لە یونس

دەکات، کە ئەحمەد چی بە سەر هاتووە؟) بەڵام کاتێ سەرنج لە داڕشتنی ڕستەکە دەدەین، دەبینین تەنها بە دانەنانی وێرگولێك (فاریزە) تەواوی مانای ڕستەکە گۆڕاوە. چونکە لە پەڕەگرافەکەدا، وا دەردەکەوێت کە (یونس ئەحمەد) یەك کەسە. بۆیە دەبوو بەم شێوەیە بێت: (یونس، ئەحمەد چی بە سەر هاتووە؟) ئەم نموونانە، گەلێك جار دەبنە هۆکاری جیاواز کەوتنەوەی زمانی نووسینی دەقێك، بە تایبەتیش زمانی کوردی، کە لەم ڕووەوە یەکجار بە وردەکاریی و دەوڵەمەندە. بە نموونە ئەگەر ئەو وردەکارییانە لە دوو دەقی ئەدەبیدا ڕەچاو بکرێن، ئایا هەردوو تێکستەکە وەك یەك خەڵات دەبەن؟

چوارەم:

یەکێکی دیکە لەو تێبینیانەی لە سەر ئەو فیستیڤاڵە هەیە ئەوەیە، کە بە پێی کام پێوەری ئەدەبی، ئەو دەقانە هەڵدەبژێردرێن کە بەشداری فیستیڤاڵەکە دەکەن. واتا گریمان پەنجا شیعر و هەشتا چیرۆك نێردراوە، لە سەرچ بنەمایەك ئەو دەقانە دەست نیشان دەکرێن کە بخوێنرێنەوە و هەندێکی تریان ڕەت دەکرێنەوە؟ لێرەدا دەمەوێ نموونەیەکی بەرجەستە بێنمەوە. لە بیست و سێیەمین فیستیڤاڵی گەلاوێژ (وەك یەکێك لە ئەندامانی لیژنەی هەڵسەنگاندنی دەقەکان ئاماژەی پێداوە، لە کۆی شەست و هەشت چیرۆك، تەنها شەشیان هەڵبژێردراون، لە و شەشەش، سێیانییان خەڵاتەکانیان بردووە)* کە واتا دەکرێ بپرسین، بە پێی کام پێوەری ئەدەبی، لە کۆی شەست و هەشت چیرۆك، تەنها شەشیان هەڵبژێردران؟ ڕێی تێ دەچێت لە کۆی ئەو هەموو چیرۆکە، تەنها شەشیان شایەنی بەشداریکردن لە فیستیڤاڵەکە بن؟ چۆن ئەوەندەیان دیاری کران و هەڵبژێردرێن؟ کامانەن ئەو پێوەر و بنەمایانەی دەکرێنە پێوانە بۆ دیاریکردنی چەند دەقێکی کەم، لە نێوان دەیان دەقی ئەدەبیدا؟ گریمان ئەگەر لە کۆی ئەو شەست و هەشت چیرۆکە، بیستیان بەشداربوونایە، ڕەنگە کەس سەرنجێکی نەبووایە، بەڵام بە هیچ پێوەرێکی ئەدەبی، فەرهەنگی و زمانەوانی، گونجاو و لۆژیکی نییە، لە وهەموو چیرۆکە، تەنها شەشیان دیاری بکرێن. بێگومان ئەمانە دەبنە پرسیار و جێگەی گومان بۆ ئەوانەی بابەتەکانییان ڕەت کراوەتەوە. دواجار دەڵێین فیستیڤاڵی گەلاوێژ، لە دوا ئاوزینگدانی خۆی دایە، بۆیە باشترین کارێك کە بنکەی گەلاوێژ بیکات ئەوەیە، ئەمە دوا فیستیڤاڵ بێت، چونکە مەحاڵە ئەو چاڵاکییە ڕۆشنبیرییە بەرچاوە، وەك سەردەمانێکی لێ بێتەوە، کە سەردەمی زێڕین و درەوشانەوەی خۆی بوو، بە تایبەتیش لە نەوەدەکان و دەسپێکی دووهەزارەکان.

ڕواندز _ 20/ ئایاری /2022

سەرنجێکی پێویست:
. ڕەنگە خوێنەرانێك، وابیر بکەنەوە کە ئێمە بابەتمان ناردووەو ڕەت کراوەتەوە، بۆیە ڕەخنە دەگرین. سوپاس بۆ خوا، لە کاروانی ژیانی ڕۆشنبیریی خۆمدا، تا ئێستا بەشداری هیچ چاڵاکییەکی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی فیستیڤاڵێکم نەکردووە. تەنانەت لە ڕواندز کە خۆم لەوێ دەژیم، کۆڕ و چاڵاکی ئەدەبی و هونەری دەکرێت و بەشدار نابم. ساڵانێکە بڕوام بەوە هێناوە، کە نووسەر و شاعیری بە توانا، تەنها دەخوێنێتەوە و پێویستی بەوە نییە بەردەوام دەربکەوێت و ببێتە پاڵەوانی شاشە و لاپەڕەکان و چاڵاکییەکان. یان کەس خەڵاتی بکات. چونکە دەقی داهێنەرانە، خۆی خۆی دەسەپێنێت . نە بە خەڵات، نە بە ڕیکلام و فیستیڤاڵ، شاعیر و چیڕۆکنووسی داهێنەر دروست نابن. تەنێ خوێنەوە دەمانکاتە داهێنەر و جیاوازنووس!

- بڕوانە وتاری، بۆ ئەم چیڕۆکانە خەڵاتیان برد، نووسینی: حەمە مەنتك، ماڵپەڕی www.chirok.net بەشی لێکۆڵینەوە.

شەڕی ئایدۆلۆژیاکان، یان مافەکان؟… زانا رەزاق

سەرەتا هەروەک دەزانین ئایدۆلۆژیا کۆمەڵێک خاڵ و ووتە یان نووسراوێکە کە گروپێک یان کەسانێک وەک چوارچێوەیێک یان بنەمایێک لەسەری دەڕۆن ئێمەش بڵێی کە کۆمەڵێک ئامانجیان هەیە یانی سەرەتا ئامانجە بچووکەکان دواتر کۆکردنەوەی هەموو ئامانجە بچووکەکان بۆ ئامانجە سەرەکیەکە و گەورەکە

سەرەتا ئایدۆلۆژیا پەیدابووە دواتر ئایدۆلۆژیای تر دروست بووە ئەویش بۆ ئەوەی تر دروست بووە کە وەکو بۆ دیلێکی باشتر بەلام کە دروست بووە لەجیاتی سود بگەیەنە زیانی هەبووە.

چۆن؟

کاتێک کە پەروەردەیێکی تەندروست و دروست نەکراون بیریان لە پلانی

دوورمەودا نەکـــردۆتەوە ئەوا شەڕی ئایـــدۆلۆژیاکان ووردە ووردە سەریهەلداوە.
ئەگەر مەبەستیان باشە و چاکە بێت هاتوون لایەنی بەرامبەریان ناشرین پیشان داوە بۆ ئەوەی خۆیان جوان نیشان بدەن ئەمەش هەم لە ڕووی دەروونی و مرۆڤناسیەوە لایەنی بەرامبەری تووشی کاردانەوە کردووە ئەویش بە هەمان شت ڕووبەڕووی بۆتەوە. یانی وایانزانیوە ل□ بەرژەوەندییانە بەلام هەردووکی لەسەر بنەمای بەرژوەندی تایبەت بووە ئەویش هی (گروپێک).

ئیدی کۆمەلێک ئایدۆلۆژیا پەیدا بوون هەریەکەشیان هەمان شتیان دووبارە کردۆتەوە و بە هەمان شێوە بوونە مرۆڤانێک نەهاتوون هەلەکـانی ئەوانـی تـر دووبـارە نەکەنەوە لەسـەر هەمـان ململانێـی ناتەندروست ڕۆیشتوون.

لێرە دا ئەوەی ڕاستیەکە بێت ئەوەیە ئایدۆلۆژیاکان خراپنین ئەگەر ململانێی تەندروست بکەن بەلکو ئەوە مرۆڤانێکی ئایدۆلۆژیاکانن بە ناتەندروسـتی و پەروەردەیـی خـراپ و ڕق و کینە و تیۆری فکـری بەرامبەر کاریان کردووە ئەسلەن ئەوە هەلەیەکی گەورەی ئەوان بووە یانی لەجیاتی سود زیانیان گەیاندووە ئەوەش یەکەمجار زیان لە خۆیـان دەدەن بێگومـان لە هەم لە مرۆڤەکـانی خۆیـان هەمیـش لە مرۆڤەکانی ئەو کۆمەلگایەی تێدان.

ووردە ووردەش خەلکیـان لێ دووردەکەوێتەوە بەلام ئەوانە لە جیـاتی مێشکی مرۆڤەکان پڕ بکەن لە ئایدۆلۆژیاکان بێن ئەو ماندووبوونە و پارە خەرج کردنە زۆرەی بۆ ئەو مەبەستەش بەکاری دێنن و گەندەلیەکی زۆر و پارە کۆکردنەوەیەکی زۆر بۆ ئەوەی پێگەی خۆیان بەهێز بکەن؟! زۆر سەیرە ئاوا پێگە و بەهێز نابن چونکە ڕاستیەکان جیاوازن لە درۆ و خراپە و چەواشەکاری یان بەشێوەی تر هەر بە ڕاستی خزمەت بکەن نەک پێویستی بە پارەیەکی خەیالی سەرف کردن بۆ کەسانێک پشتگیری و بکەن ناکات یانی بەدڵی ئایدۆلۆژیاکان قسە بکەن چونکە بەدڵی ئێوە قسە کردن لە دوورمەودا زیانە بەس لە سود قسەکردن لە دوورمەودا پێش کۆمەلگا ل□ بەرژەوەندی ئێوەیە

یانی کاتێک بەڕاستی خزمەت بکەن مرۆڤەکانی ناو ئایدۆلۆژیاکە ڕاسـتیش نەلێـت ئەوانەی دەرەوەی ئایـدۆلۆژیا ووردە ووردە هۆشیـار دەبنەوە ڕاستیەکان د□ل□□ن جا ئەو ناڕاستیەی ناو ئایدۆلۆژیاکان بەهۆی بەرەو پێشچـــوونی کۆمەلگـــا ئـــاشکرا دەبێ، بەلام پـــاش ماندووبوونێکی زۆر؟!

بەس ئەگەر بە ڕاستی خزمەت بکەن هیچ پێویستی بە پارە بەخشینی زۆر بەکەس ناکرێت چونکە ڕاستی هەر ڕاستیە خەلکەکە خۆیان ڕاستیەکە یان ڕاستیەکان باس دەکەن و بەرگریشیان لێدەکەن.

بەداخەوە کۆمەلگای ئێمە و هاوشێوەی ئێمە ئایدۆلۆژیاکان و زۆرێک لە حزبەکان لە جیاتی خزمەت بە خەلک بکەن لەخزمەت کردن بە خەلک سود بە خۆیان بگەیەنن ڕێک پێچەوانەیە، یانی دەن سەدان کتێب و نامیلکە و پێهەلدان و شت لەسەر حزبەکانی خۆیان و کەسانی ناو حزبەکان دەنووسن و دەلێن بەلام بە مافەکانی خەلک وانین و هەلەی زۆر و خراپەکاری زۆر و زۆر شتی تریشیان هەیە کەچی ڕێک پێچەوانە کردنەوە سودیان پێدەگەیەنێت هەروەک پێشتر ئاماژەم پێدا یانی خزمەت کردن بە خەلک وا دەکات ئەو شتانەشیان پێگەیان بەهێز بێ و خەلک خۆشی بوێن بەلام کە مافەکانی خەلک و دابین نەکرد ئەو شتانەشتان باش بووبێت خەلک لای گرنگ نابێ چونکە خەلک و مرۆڤەکانی کۆمەلگا بە خزمەت کردن پشتگیری و دەکەن ئەگەر بشتگیریش و نەکەن دەسەلاتەکان خزمەتی خەلک بکەن خەلکانێک لە دەرەوەی ئەوە ڕاستیەکان دەلێن ئەوەش جۆرێک لەجۆرەکان پشتگیریە بە هەمان شێوەش ئەگەر خزمەتیش نەکەن کەسانێک لە نێو خۆتان باسی خراپییەکانی خۆتان دەکەن ؟! ئەمەش لە دەسەزییە نەک شتی تر …

لێرە دا نموونە سەر ئەوە بهێنینەوە بلێیین لە وولاتەکی پێشکەوتوو خزمەتگواز ئەگەر دەسەلاتەکە باش بووبێت و خزمەتی کردبێت پرسیاریش لەو کەسانەی ناو ئەو کۆمەلگا پێشکەوتووە بکەین چی دەلێن؟

بێگومان ئەو شتانە باس دەکەن کە هەیە بەهەمان شێوەش بە وولاتەکی دواکەوتوو و نادادپەروەری لەوێش کەسانێک هەن هەمان شتی ئەو وولاتە دواکەوتووە باس دەکەن کە هەیە؟! یانی هەردووکیشیان نە پارەو بەرژەوەندی تایبەتە نەک شتی تر خۆشی ئەوە ڕێگا و بیری ڕاست و دروستە.

لە کۆتاییدا ئەوەی گرنگترە بلێم ئەوەیە کەسانێکیش لەدەرەوەی حزبەکان دەن شەڕەی ئەوان دەکەن ئەوانیش پێویستە خۆتان چاک بکەن و هەلەو کەم و کورتی خۆتان ببینن چونکە ئاوا لە جیاتی سود لە خەلک ببینن زیان لە خەلک دەدەن و خۆتانیش بەشێکن لە خراپەکاری ئەگەر بەیەک جنێو و قسەی ناشرینیش بێ، ئەوەشت بیربێ تۆ کاتێک دەبیە نووسەر و چالاکوان و شتی تر ئاوا دەبییە کەسێکی گشتی نەک تەنیا بۆ خۆت و ئارەزووی خۆت جنێو و قسەی ناشرین بکەیت.

هەر کەسێک ئاوا بێت لەناو کۆمەلگا من یەکەم کەسم بە نوێنەری خۆمی نازانم.

دیـــوانی ســـەڵاح شـــوان… کۆی بەرهەمە شیعرییەکان

[بۆ خوێندنەوەی ئەم دیوانە شیعرییە کلیکی ئێر□ بکەن…]()

[SalahShwan_koyBarhamaDownload]()

چیرۆک/ ژاڵە-3-… فەتاح حەسەن

بەشی سێەم

-١-

هەموو شەوانێکی شەمە دەجوە یانەی شەوانەی (ئەرگانا) ، بە هیوای بردنەوەی ژنێك بەدڵی خۆی ئەوەی زۆر سەرنجی ڕاکێشا پیاوێکی چوارشانە بوو لە هەمان شوێندا لەسوچێکدا هەر جارەی ژنێك لەسەر مێزەکەی بوو، پێکەوە نێرگەلەیان دەکێشا نیوقاپ شیفارز و سەتڵێکی بچوك سەهۆڵاو کەچوار بیرەی تێدابوو، لەگەڵ چەرەسدا مێزەکەیانی دەڕازاندەوە، کە دەبوە یانزەی شەو وەکو جەڕەس لێبدات گارسۆنەکەی بانگ دەکرد پاش دانی حسابی مێزەکە بە بێدەنگی بەتەنها دەچوە دەرەوە، ئەویش لەدڵی خۆیدا دەیوت ئەوانە جێگەی بەزەیین□ ک□ ناتوانن سێکس بکەن، ئەوە بوو بوو بەمەراقی ویستی شتێك لەو بابەتە هەڵبکڕێنیت، شەمەیەکیان دوای هەستانی پیاوە چوارشانەکە بەدووی کەوت لەدەرەوەی یانەکە پێیوت بەیارمەتیت دەتوانم پرسیارێکت لێبکەم، ئەویش کارتێکی لەکراسەکەی دەرهێنا ببورە دەرفەتم نییە دەتوانیت لەرێگەی ئەو کارتەوە هەرکات بتەوێت پەیوەندیم پێوەبکەیت. بەیانی زەگێکی بۆ ژمارە تەلەفونی کارتەکە لێدا □ژن□ک،

وەڵامی دایەوە کۆمپانیای خانووبەرەونیشتەجێکردن لەگەڵتانە فەرمووو، ئەویش وتی دەتوانم لەگەڵ خاوەنی کۆمپانیاکەدا قسان بکەم، بەسەر چاو کەمێك چاوەڕوانبە.. / بەڵێ.. – من فڵانەکەسم دوێنێ کارتەکەتت پێدام. / بەڵێ – من.. شوقەم ناوێت بەڵام پرسیارێك لەمێشکمدا گەنگە دەدات دەتوانم لێت بپرسم؟ / فەرمووو.. – شەوی شەممان لە (..) دەتبینم پاش خواردنەوەی بیرەی چوارەم دەڕۆیتەوە و هیچ ژنێکیش لەگەڵ خۆتدا نابەیتەوە. / بە پێکەنینەوە پییوت.. من یەکێکم لە دەوڵەمەندانی ئەم شارە خاوەنی دوو کوڕو ژنێکی سەلارم، ئەوانم لەخۆم خۆشتر دەوێت، لەژیانمدا بێجگە لە ژنەکەم سەرجێیم لەگەڵ هیچ ژنێکی تردا نەکردوە، بۆ زانیاریت خێزانەکەشم ئاگادارە شەوانی شەممان چۆن بەڕێدەکەم، پێش ئەوەی بێم بۆ ئەو شوێنەش جوانترین جلم بۆ دەستنیشان دەکات لەبەری بکەم بەدەستی خۆی بۆنێکی خۆشم لێدەدا.. ئەلوو بۆ بێدەنگی؟ – بێدەنگ نیم، تاساوم ، ئەوە ژن نییە تۆ هەتە فریشتەیە فریشتە.. هەردەم ئاسوودە بن.

-٢-

سبەینان دەبوو چاوساغی پیاوە نابیناکەی دراوسێیان تا شوێنێ تایبەتەکەی خۆی کە گەدایی لێدەکرد، دوای ئەوە، وەڵ دەبوو ، بەدوای پیاوەڕێبەنەکاندا بۆ فرۆشتنی چێژ پێیان، ئەو حەزی بەکاری شەو نەبوو، هەر بەڕۆژ ئەو کارەی ئەنجام دەدا ،ئەڵقەی لە پەنجەی هەر پیاوێکدا بدیایە، لە ئەو – وایە مارە و دەئاڵێتە گەردنی، لەگەڕانەوەدا بەرەو ماڵەوە بڕێك پارەی دەخستە مشتی نابیناکەو ،پاش دوامژ قنچکی جگەرەکەی دەخستە ژێر پێی و تا هێزی تیادا بوو پێی پیادا دەنا وایدەزانی پێدەنێت بەسەری باوەژنەکەیدا و تۆڵەی خۆی لێ دەسەنێتەوە ، ئنجا دەستی نابیناکەی دەگرت و ئاودیوی قاپییەکەیانی دەکرد، خۆشی بەدەم فڕکردنی بیرە و نێرگەلە کێشانەوە شەوی بەڕێدەکرد، ڕۆژی لەدەبەیەوە ملی دەنا بەرەو شەقامی (شارع حسن الثانی).

ژاڵە* کۆمەڵێ ڕوداویکی ڕاستەقینەو خەیاڵین بیرەکەکانیان زادەی گەشتکردنە بۆ شاری ئەگادیر لە مەغریب بەتایبەتی ناوچەی (شارع حسن الثانی) و گەڕەکی (طالبرج) و بازاڕی (سوق الآحد).

فەتاح حەسەن

دانیمارك/ ڤالبی

٢٠/٣/٢٠٢٢

ڕۆژی خۆشی... عەلی حەمەڕەشید

ئەمڕۆ لە قوتابخانە
وەک ئاهەنگ و سەیرانە
هەموو خۆمان گۆڕیوە
دڵخۆش دەم بە قریوە
بە بەرگی هەمە چەشنە
هەر دەڵێی ڕۆژی جەژنە
وەستاوین لە گۆڕەپان
وەکو خونچە گوڵی جوان
ناخ پڕ لە حەز و خۆزگەین
چاوەڕێی نمرە دەکەین
کە مامۆستای ئازیز دێ
زیاتر دڵمان خۆش دەبێ

٢١/٥/٢٠٢٢

کاکە من گۆشت خۆرنیم، بۆتە چی!؟... شەماڵ بارەوانی

بەرلەچەند ڕۆژێکە بابەتی کەسێکم خوێندنەوە، کە لە ماڵپەڕی ڕوانگەو ڕەخنە دابەزیبوو، لە وتارەکە ئەو بەڕێزە ئاماژەی بەوە کردبوو کە:(لە وڵاتی ژاپۆن دەگێڕنەوە ، ڕاپرسیەک کرا لە سەر هۆکاری تەمەن درێژی هاووڵاتیان، لە هەرکەسێکیان دەپرسی بۆچی تا ئێستا تەمەنت زۆرەو تەندروستیشت سالمە، لە دوای تەواو بونی پرۆژەکە بە ئەنجامەک گەیشتن کە ئەوان بە پێچەوانەی زۆرینەی گەلانی جیهان سەریان لە ناو ژیانی خۆیان دایەو چاو لە سەر ژیانی کەسی تر نین تەداخولی ژیانی هیچ کەس و وڵاتێک ناکەن بە کوردیەکەی خۆمان کەمتر قسە دەکەن و زۆرتر فێر دەبن،)

ئەگەر بێت و ئەوە بەراوردی بکەین بە میلەتی کورد، ئەوە بەگوومان معادەلەکە سەت و هەشتا پلە پێچەوانە و جیاوازدە بێت.

بڕوا ناکەم نەتەوە و گەلێکی تر هەبێت لە سەر ڕووی زەوی بەقەد کورد، هەندە قسە لەسەر ژیانی ئەویتر بکات و بچێتە ناو تایبەت مەندی بەرامبەر و سنوری تاکەکان بشکێنێت و ئازادی خەڵک پێشێل بکات.

ئایینت چییە؟

ئەرێ بۆ نوێژ ناکەیت؟

بۆ قژت وا شانەکردووە، ئەو گۆرەویە ناشرینە چییە لە پێت کردووە، شۆرتی بچوک و مایۆ، یان هی گەورە دەکەیتە بەرت؟

ژمارەی پێڵاوەکەت چەندە؟

بۆ ژن ناهێنیت؟

کەی ژن دەهێنیت؟

دە ژنێک بێنە،

تەمەنت چەندە؟

بۆ ڕوەکیت و گۆشت ناخۆیت؟

چۆن گۆشت ناخۆیت، کوڕە دەگۆشت بخۆ،

بۆچ و بۆچ؟

ئەوە ئەو پرسانەیە کە ڕۆژانە و بەردەوام ڕووبەڕووی خۆم و بینومە و دەبینم ئاڕاستەی خەڵکی تر دەکرێت.

ئەرێ کاکە بە ئایینم، ژن ناهێنم، ناڕۆمە مزگەوت، شۆرت لە پێناکەم، ژمارەی پێڵاوەکەم ژمارە ٥٤، قژم وا شانەدەکەم،

گۆشت قوزەلقورت ناکەم،

بەتۆ چی؟

کاکە فەربن ڕێز لە ئازادی و هەڵبژاردن و حەز و خولیاکانی بەرامبەربگرن، مرۆڤی شارستانی هەرگیز، لە ژێر هیچ ناوێک و بە هیچ پاساوێک، ئەو مافە بەخۆی نادات دەست لە ژیانی تایبەتی بەرامبەر وەربدات و بچێتە ناو سنووری مەملەکەتی هیچ کەسێکەوە و قسە لە سەر ژیانی خەڵک بکات.

ئەزیزم دەبێت بزانیت تۆ ئەو مافەت نییە هەرگیز، بڕیار لە سەر ژیانی خەڵکی بدەیت و بە خەڵک بڵێیت وا بکە و بۆ وا دەکەیت و بۆ واناکەیت و دەبێت وا بکەیت.

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند و نووسەر هەندرێن خۆشناو… دیمانە: کهمەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند و نووسەر هندرێن خۆشناو: لە ساڵانی سیەکانی سەدەی رابردووەوە تەنیا لە عێراق نزیکەی سی گۆڤاری گاڵتەجاڕی کاریکاتێری بە زمانی عەرەبی هەبووە
هونەرمەند و نووسەر هەندرێن خۆشناویەکێك لەو هونەرمەندانەی کوردستان کە جێ پەنجەیان لە نێو گۆڕەپانی هونەری کوردستان و عێراق بە تایبەتی لە بواری هونەری کاریکاتێر دیارە،یەکێك لەو هونەرمەندانەی کە هەردەم لە چالاکی هونەر بەردەوامی هەیە، چەندین پیشانگای تایبەتی لەسەر ئاستی کوردستان و عێراق و نێودەوڵەتی کردوە ،بەشداری چەندین پیشانگای هاوبەش کردوە ،لە هەمان کاتدا خۆشناو لە بواری نووسینش خاوەن خامەیەکی جوان و بەپێزە یەکەمین نووسینیشی لەساڵی 1982 لەرۆژنامەیەکی عێراقی بڵاوکردۆتەوە ،لە چەندین گۆڤار سەرنووسەر ،یان لە دەستەی نووسەران بووە ، بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی بە چەند پرسیارێك بەسەرمان کردەوە.

دیمانە- کامەران حاجی ئەلیاس

***سەرەتا ئەگەر، کورتەیەك لە ژیانی خۆت و ژیانی هونەری خۆت بۆ خوێنەرەمان باس بکەیت.**

- من لەدایکبووی گەڕەکی تەیراوەی شاری هەولێرم, قۆناغەکانی خوێندنیشم هەر هەمووی لەم شارەدا تەواوکردووە, لە خێزانێکی مام ناوەندی پەروەردەکراوم, هەر لە منداڵیەوە لە هاویندا کارم کردووە و لە زستانیشدا چوومەتە قوتابخانە, قۆناغەکانی خوێندنیشم بە سەرکەوتوویی بڕیوە, خێزاندارم و دوو کوڕ و کچێکیشمان هەیە, لە منداڵیەوە ئارەزوو و بەهرەی هونەرییم هەبووە, و هەر لە قۆناغی سەرەتاییەوە مامۆستاکان هەستیان پێکردبوو, لە ساڵی 1977 وەکو ژەنیاری ئۆکۆردیۆن بوومە

ئەندام لە یەکەمین تیپی مۆسیقای منداڵانی هەولێر, و هەر لە هەمان ساڵیشدا بەشداریم لە پێشانگا شێوەکارییەکانی بەڕێوەبەرایەتی چالاکی قوتابخانەکان دەکرد, لە بواری نووسینیشدا یەکەم وتاری خۆم بە زمانی عەرەبی لە ڕۆژنامەی (الراصد)ی عێراقی لە ساڵی 1982 بڵاوکردەوە, لە بواری مۆسیقادا تا قۆناغی ئامادەیی بەردەوام بووم, بەڵام لە شێوەکاریدا بەردەوام بووم و لە ساڵی 1986 یەکەمین پێشانگای تایبەتی شێوەکاری و کاریکاتێری خۆم هەر لە هەمان ساڵدا کردەوە لە هەولێر, تا ئێستاش بەردەوامم, بەتایبەتی لە بواری کاریکاتێر و کارتۆندا, لە دوای ڕاپەڕینی 1991 ەوەش بەردەوام کاریکاتێر و کارتۆن و مۆتیف و فۆتۆ و نووسین و وەرگێڕانم لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی هەرێمی کوردستاندا بڵاوکردۆتەوە, لە 1998 بوومە نووسەر و کاریکاتێریست لە گۆڤاری (مەلامەشهور)ی کاریکاتێریی بەردەوام بووم تا داخستنی لە 2003, ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری گۆڤاری (گەپ)یش بووم لە 2004, و دەستەی دامەزرێنەر و بەڕێوەبەری نووسینیش بووم لە گۆڤاری (تەنزوێنە) لە 2006ەوە، هەروا دەستەی دامەزرێنەر و جێگری سەرۆکی ڕێکخراوی (خانی بۆ لێکۆڵینەوەی هزری)م.

***هونەری کاریکاتێر چیە, و مێژووەکەی بۆ کەی دەگەڕێتەوە؟**

- دەتوانین مێژووی هونەری کاریکاتێر بکەین بە دوو بەشەوە, مێژووی ئەم هونەرە لە سەردەمە کۆنەکاندا و لە سەردەمی نوێشدا. لە سەردەمە کۆنەکاندا شارەزایان دەڵێن ئەو وێنانەی کە لەسەر دیواری ئەشکەوتەکاندا کێشراون وێنەی کاریکاتێرین, چونکە پێوەرەکانی نیگارکێشانی ئاسایی تێدا بەکارنەهاتووە, بەڵکو کاریکاتێریانە کێشراون, دوای ئەو سەردەمەش دەتوانین ئەو نیگارانەی کە کێشراون بۆ گاڵتەجاڕی و ڕەخنەگرتن لە دەسەڵاتداران و بەرپرسە زۆردارەکان لە سەردەمی فیرعەونیەکاندا لە وڵاتی قیبتدا (میسر) بە سەرەتای سەرهەڵدانی هونەری کاریکاتێر بژمێرین لە مێژوودا، بۆ نمونە وێنەی ئاژەڵەکان بەکاردەهێنران بۆ ئاماژەکرن بۆ بنەماڵەی دەسەڵاتدار و بەرپرسە نەزان و نەویستراوەکان لەلایەن گەلەوە. و وێنەی مشکێکیان دەکرد و سواری گالیسکەیەکی شاهانە بووە و دوو سەگ گالیسکەکەیان ڕادەکێشا. بۆ ئاماژەکردن بۆ بچوکی و کەمی دەسەڵاتداران و دارودەستەکەیان. هەروەها بەدەرخستنی کەموکوڕیی ئیدارە و

کۆمەڵگە، و وێنەی ئەسپێکی دەریاییان دەکرد لەسەر دارێکی بەرز پاڵکشاوە و هەڵۆیەکیش بە پێبلیکان هەوڵدەدات بگاتە لای ئەسپە دەریاییەکە!، بۆ ئاماژەکردن بە دانیشتنی پیاوی نەشیاو لە جێگەی شیاودا، و سەراوژێریی پێوەرە کۆمەڵایەتییەکان، بەهۆی ئەو وێنە کاریکاتێریانە رەخنەی توندیان لە رژێم و دەسەڵات دەگرت، و وێنەی رێویەکیان دەکرد شوانیی بۆ مێگەڵە مەڕێك دەكات، و وێنەی گورگێکیان دەکرد شوانیی بۆ کۆمەڵێ قاز و مراوی دەکات!.

لە یۆنانی کۆنیشدا سەرهەڵدانی سەرەتاکانی ئەم هونەرە هەبووە، هونەرمەندێك هەبوو بە ناوی (بۆستن)، ئەرستۆ و ئەرستۆفانیس بەوە لە نووسینەکانیاندا وەسفیان کردووە، کە پیاوێکە وێنەی گاڵتەجاڕیی و رەخنەیی دەکێشا بە تایبەتی بۆ پیاوانی حوکم و دەسەڵات، هەتا بە هۆی ئەو وێنانەوە لە لایەن داروەدەستەی پیاوانی دەسەڵاتەوە تیرۆرکرا لە ژێر ئەشکەنجەدانەوە، و لەوانەیە ئەمە یەکەم کردەوەی تیرۆریستی بێ لە جیهاندا، لە دژی هونەرمەندێکی کاریکاتێریی ئەنجامدرابێ.

مێژووی هونەری کاریکاتێریی لەسەردەمی نوێشدا, لەسەرەتای سەدەی حەڤدەهەمدا ئەم هونەرە لە هۆڵەندا بڵاوبۆوە، و لە سەرەتای سەدەی هەژدەهەمدا لە ئینگڵتەرا بڵاوبۆوە، بە تایبەتی لەسەر دەستی هونەرمەند (جۆرج تۆتسهێند) کە زیرەکانە ئەم هونەرەی بەکارهێنا بۆ رەخنەی سیاسی، و دوای ئەویش (ولیەم هۆگارت) هاتە مەیدانەوە، کە بەهۆی تابلۆ کاریکاتێرییەکانییەوە دەربڕی سەردەمێکی مێژووی ئینگلیزی بوو، کار و بەرهەمەکانیشی بوونە هۆی سەرەتایەك بۆ سەرهەڵدانی قوتابخانەیەکی هونەریی کاریکاتێریی لەسەر دەستی هونەرمەندە مەزنەکان (تۆماس رۆڵاندسۆن) و (جەیمس گیلاری)، کە تابلۆ کاریکاتێرییەکانیان هەروەك چەکێك بوو دژی گەندەڵکارانی ئەو سەردەمە، و نیگارەکانیشیان بە رەنگی رەش و سپی لە چاپدەدا، و دواییش بەدەست رەنگیان دەکرد (چونکە چاپی رەنگیان نەبوو), کارە هونەرەکانیان سەنگ و بەهایەکی سیاسیانەی بەرچاوی هەبوو لەو ئانوساتەدا.

لە ئیتاڵیاش (جیروم بوش) لە بواری کاریکاتێریی ناوێکی دیار بوو، کە چەندین وێنەی تەنزاوی دەکێشا, کە رەخنەیان لە کڵێسا دەگرت, و لەدوای ئەویش (یەنبال کاراچی) پەیدابوو، بەڵام زۆرێك لە مێژوونووسان (لیۆناردۆ داڤینشی) بە باوکی هونەری کاریکاتێریی ناودەبەن لە ئیتاڵیادا.

لە فەرەنساش لە سەدەی نۆزدەهەمەوە، ئەم هونەرە پێشکەوتنێکی گرنگی بەخۆیەوە بینی لەسەر دەستی چەندین هونەرمەندی کاریکاتێریی و لە پێشەوەی هەمووشیانەوە (چارل نیلیپۆن) کە گۆڤارێکی کاریکاتێریی دەرکرد، ولە دواییش ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانە بە ناوی (شیڤاردی) لە ساڵی 1830دا، ئەو گۆڤار و ڕۆژنامە کاریکاتێریانە هەموویان ڕەخنەگربوون هەوڵیان دەدا بۆ چاکسازی سیاسی و چاکردنی باری بژێوی خەڵك، و وێنە کاریکاتێریەکانی هونەرمەند (ئەندرێ دۆمێ) کە لەو ڕۆژنامە و گۆڤارانە بڵاودەکرانەوە، و وێنەکانی بە قوڵیی مانا و بزێویەوە دەناسران، ئەو وێنە کاریکاتێریانەش ڕۆڵ و کاریگەریەکی بەرچاویان هەبوو لە ڕۆشنکردنەوەی خەڵکی و بزواندنی ڕای گشتی، بەهۆی ئەو کاریکاتێرانەوەش (ئەندرێ دۆمێ) لە سەردەمی پادشا (لویس فیلیب) خرایە زیندانەوە، چونکە تابلۆ کاریکاتێریەکانی ڕەخنە و گاڵتەجاڕیان بە چینی ئوروستوکراتی و خودی پادشاش دەکرد. (ئەندرێ دۆمێ) بە یەکەم کاریکاتێریست دەژمێردرێ کە هونەری کاریکاتێریی وەکو ڕێکلامێکی سەربەخۆ بەکارهێنا بێت.

لە یەکێتی سۆڤیەتی جارانیش ئەم هونەرە لەسەر دەستی هونەرمەندان (بینۆ سترۆپ) و (لۆرسی ئیڤیمۆڤ) سەریهەڵدا، و تابلۆ کاریکاتێریەکانیان ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە هاندان و وروژاندنی هەستی خەڵکی هەژار و ستەمدیدە بە تایبەتی لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر و شەڕی دووەمی جیهانیدا.

لە ئەمریکاش ئەم هونەرە پێشکەوتنێکی گرنگی بەخۆیەوە بینی بەهۆی زۆریی ڕۆژنامە و گۆڤار و پەرتووکی کاریکاتێریی، و بەتایبەتی لەسەرەتای سەدەی بیستەوە، و هونەرمەند (جۆرج کاپرێت) کە بەڕچەڵەك ئەڵمانیە بە ناودارترین کاریکاتێریستەکانی ئەوکات دەژمێردرێ.

***چۆن دەڕوانیتە هونەری کاریکاتێر لە کوردستاندا، و هۆیەکانی پاشەگەردانی کاریکاتێرچین؟**

- کاتێك کە ئەگەر بزانین لە ساڵانی سیەکانی سەدەی رابردووەوە تەنیا لە عێراق نزیکەی سی گۆڤاری گاڵتەجاڕی کاریکاتێری بە زمانی عەرەبی هەبووە وەکو (بالك، بلبل، دومبلا، جحا الرومی، الهزل، حبزبوز، البهلول، الفکاهە…). لەگەڵ ئەوەی کە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی (کوردستان) لە 1898 پێش 124 ساڵ دەرچووە (بەداخەوە بەبێ وێنە بووە), و گۆڤاری (ڕۆناهی –

Ronahi) کە لە ساڵی 1942 لە شام دەرچووە, یەکەمین گۆقاری کوردی بووە کە کاریکاتێری بڵاوکردۆتەوە، کەچی بەداخەوە تا دوای راپەڕینی 1991 یەك گۆڤاری کاریکاتێریی رەخنەییمان نەبووە, لە ساڵی 1997ەوە هەردوو گۆڤاری کاریکاتێریی (سیخورمە لە سلێمانی و مەلامەشهور لە هەولێر) دەرچوون, بەدوای ئەوانیشەوە گۆڤارەکانی (دەهۆڵ تایمز, گەپ, تەنزوێنە) دەرچوون, ئێستا هەموویان داخراون. ئێستاشی لەگەڵدا بڵێت راگەیاندن بەگشتی و رۆژنامەوانی کوردی بە تایبەتی زۆر کەمتەرخەمە و بێبایەخانە سەیری هونەری کاریکاتێر دەکەن, لەوانەیە هۆی سەرەکی بۆ ئەوە بگەڕێتەوە کە راگەیاندن لە باشوری کوردستاندا راگەیاندنێکی حزبییە, و زۆربەی ئەوانەی لە راگەیاندنەکان کاردەکەن کادیری حزبین، نەك کادیری پیشەگەر, هۆی دیکەش هەن کە هونەری کاریکاتیر لە کوردستاندا لە ئاستی ئاوات و پێویست نیە، لە پێش هەموویانەوە لەوانەیە هۆیە سیاسیەکان بن, ئاشکرایە بە نەبوونی ئازادی کە بە کۆڵەگەی پێشکەوتنی هونەری کاریکاتێری دادەنرێ (چونکە کاریکاتێر هونەرێکی رەخنەگرە) کاریکاتێر پێش ناکەوێ. دیاریشە کە کاریکاتێر بەبێ رۆژنامەگەریی مەودای بڵاوکردنەوەی زۆر بەرتەسك دەبێتەوە، بڵاوکردنەوە و کەوتنەبەرچاوی خوێنەران هاندەرێکی سەرەکین بۆ پێشکەوتنی کاریکاتێر، هۆیەکی تر سەختی باری ژیان لە کوردستان بە گشتی، بۆنمونە کەس لە ئێمە ناتوانێ تەنها بە کاری کاریکاتێریستی بژێوی خۆی و خێزانەکەی دابین بکات، و بەتەنها خەریکی ئەو هونەرە بێ و بەردەوام خەمخۆری بەرەوپێشبردنی هونەرەکەی بێ، بۆیە دەبێ کارێکی تر بکات بۆئەوەی بژێوی خێزانەکەی دابین بکات، ئەمەش بەدڵنیاییەوە کارێکی زۆر نیگەتیقی هەیە لەسەر پێشکەوتنی هونەری کاریکاتێر، و پەیداکردنی بژێوی ژیان کاتێکی زۆر لە هونەرمەند دەکوژێ، و ماوەیەکی کەمی بۆ دەهێڵێتەوە و ئەویش پڕە لە ماندووبون و ئەندێشە و ئازاری مێشك، ئەمەش وایکردووە کە کاریکاتێریستی پرۆفیشناڵمان نەبێ کە هەموو کاتی خۆی بۆ ئەو هونەرە تەرخان بکات، هەموو ئەوانەی لە بواری هونەری کاریکاتێر کاردەکەن لەکوردستاندا (ئەوانەی لە دەرەوەش دەژین) کارێکی دیکە دەکەن بێجگە لە هونەر و کاریکاتێر، و نەبوونی فێستیڤاڵی ساڵانە و بۆنەی تایبەت و پێشبڕکێ بۆ هونەرمەندانی کاریکاتێر، هەروەها هاوکاری نەکردنی کاریکاتێریستان بۆ سەفەرکردن و بەشداریکردن لە

خولی هونەری کاریکاتێریی لە دەرەوەی وڵات بۆ برەودان بە توانای خۆیان و هونەرەکەیان و سوود وەرگرتن لە ئەزموونی گەلانی پێشکەوتوو، و هاننەدان و ڕێزنەگرتنی مادی و مەعنەوی ڕۆژنامەکان بۆ کاریکاتێریستان هۆیەکی ترە، بۆ نمونە لە ئەزموونی خۆم لەم بوارەدا، زۆرێك لە ڕۆژنامەکانی خۆمان، کاتێك کاریکاتێرێکیان بۆ بڵاودەکردیەوە، بۆ خەرجکردنی پاداشتەکەی، یان دەیانگوت پارە و نەسریەمان نیە، یان پاداشتێکی وایان بۆ خەرجدەکردی، کە بەشی خەرجی هاتوچۆی بردنی کاریکاتێرەکە بۆ بارەگای ڕۆژنامەکەی نەدەکرد!!

***لەبارەی مێژووی کاریکاتێر و بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا چی دەڵێیت؟**

- کاتێك کە ئەگەر بزانین لە ساڵانی سیەکانی سەدەی ڕابردووەوە تەنیا لە عێراق نزیکەی سی گۆڤاری گاڵتەجاڕی کاریکاتێری بە زمانی عەرەبی هەبووە وەکو (بالك، بلبل، دومبلا، جحا الرومی، الهزل، حبزبوز، البهلول، الفکاهه…). لەگەڵ ئەوەی کە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی (کوردستان) لە 1898 پێش 124 ساڵ دەرچووە (بەداخەوە بەبێ وێنە بووە), و گۆڤاری (ڕۆناهی – Ronahi) کە لە ساڵی 1942 لە شام دەرچووە, یەکەمین گۆڤاری کوردی بووە کە کاریکاتێری بڵاوکردۆتەوە، بەداخەوە کاریکاتێرەکە بیانی بووە، دەڵێن لە سلێمانی لە ساڵی 1927 هونەرمەند مەحمود شەوقی باوکی ئازاد شەوقی کاریکاتێر و نیگاری کێشاوە، بەڵام لە هیچ ڕۆژنامە و گۆڤارێك بڵاونەکراوەتەوە و بۆیە بەدەست نەکەوتوون، هەروەها شەمسەدین عەبدولقادر ناسراو بە (حەسەن فەلاح) (1910 سلێمانی – 1976 بەغدا) کە بەیەکێك لە یەکەمین هونەرمەندە شێوەکارەکانی کوردستانی عیراق دەژمێردرێ، لە ساڵی 1941 لە بەغدا لە گۆڤاری کاریکاتێری (حبزبوز) کاریکردووە، کە بە زمانی عەرەبی دەردەچوو (و بەرپرسی گۆڤارەکەش نوری سابت بوو عارەب بووە، بەڵام لە سلێمانی لە دایکبووە) و بە کاریکاتێر وێنەی (عەبدول ئیلاهی وەسی) و (نوری سەعیدی سەرۆك وەزیران) کێشاوە. هەروەها لە گۆڤاری کاریکاتێری (الکشکول) وێنەی کاریکاتێری هیتلەر و نوری سەعیدی کێشاوە.

هونەرمەند ئەنوەر سینو تووقی (1927 بامەڕنی – 1994 بەغدا) کە خەڵکی گوندی توقیە لە کوردستانی تورکیاوە هاتونەتە کوردستانی عیراق، یەکێك بووە لە یەکەمین ئەو نیگارکێشانەی

که کاریکاتێریان دروستکردووه و بڵاوکردۆتەوە. ئیدی دوای ئەوانیش بە ماوەیەکی زۆر لە سەرەتای حەفتاکانەوە و لەگەڵ دەرچوونی رۆژنامە و گۆڤاری کوردی لە عیراق، وەکو (هاوکاری) و (بەیان) و (رەنگین) و (تەندروستی) کاریکاتێریان بڵاودەکردەوە، کە زۆربەیان کاریکاتێری سادە و لاواز بوون، لە رووی هونەری تەکنیك و داڕشتنی بابەت و هێلکاریەوە، بێجگە لە کاریکاتێرەکانی مامۆستایان محەمەد ساڵەیی و دارا محەمەد عەلی و عەلی مەندەلاوی، دوای راپەڕین 1991 ش لەگەڵ دەرچوونی ژمارەیەکی زیاد لە پێویست لە رۆژنامە و بڵاوکراوە، چەند گۆڤاری تایبەت بە کاریکاتێر دەرچوون, لە ساڵی 1997ەوە هەردوو گۆڤاری کاریکاتێریی (سیخورمە لە سلێمانی و مەلامەشهور لە هەولێر) دەرچوون, بەدوای ئەوانیشەوە گۆڤارەکانی (دەهۆڵ تایمز, گەپ, تەنزوێنە) دەرچوون, ئێستا هەموویان داخراون. ئەم گۆڤارانە بوونە هاندەرێك بۆ هونەرمەندان بۆ بڵاوکردنەوەی کاریکاتێرەکانیان، نەوەیەکی نوێ لە هونەرمەندانی کاریکاتێر هاتنە مەیدانەوە، بۆیە دەتوانین قۆناغی دوای راپەڕین بە قۆناغی سەرهەڵدانی هونەری کاریکاتێری کوردی لە قەڵەم بدەین، چونکە لە قۆناغی هەوڵدانی تاکە کەسی دەرچوو، و چۆتە قۆناغی کاری دەستەجەمعی و دەرچوونی گۆڤاری تایبەت بە کاریکاتێر کە هەنگاوێکی نوێ بوو، پێشتر نەکراوە و بیری لێنەکراوەتەوە، دەکرێ هەردوو گۆڤاری (سیخورمە) و (مەلامەشهور) بە پێشەنگی ئەو بوارە دابنێین.

***چ جیاوازییەك هەیە لە نێوان کاریکاتێر و پۆرترێتدا؟**

- بە شێوەیەکی گشتی هونەری پورترێت بریتییە لە وێناکردنی کەسایەتییەك لە ڕوانگە و دیدگای هونەرمەندەکەوە, لە رێی پێشکەشکردنی روخسار و دەموچاوی ئەو کەسەوە, جا چ تابلۆ بێت یان وێنەیەکی فۆتۆگرافی یان پەیکەرسازیی یان کاریکاتێریی بێت, ئامانجیش تێیدا وەدەرخستنی روخساری کەسەکەیە بە دەربڕینەکانیەوە, بە هەر ستایلێکی هونەری شێوەکاری بێت, بەڵام لە کاریکاتێردا بە ستایلێکی تایبەت و جیاواز دەکرێت, ئەویش بە وەدەرخستن و زەقکردنەوەی نیشانە دیارەکانی ئەو روخسارە و بە زێدەڕۆییەوە لە کێشانی روخساری ئەو دەموچاوە, بە مەرجێك دەبێت لە ئاکامدا لە روخساری کەسەکە بچێت, نەك هەر روخسار شێواندن بێت.

- بەڕێزتان بەشداریتان کردووە لە چەند پێشانگای کاریکاتێریی لە دەرەوە و ناوەوەی وڵات, و چەند خەڵاتتان وەرگرتووە, ئەگەر ئاماژەیان پێبدەیت
- لەبواری کاریکاتێر لە ساڵی 1986 ەوە تا ئێستا (5) پێشانگای کاریکاتێریی تایبەتم کردۆتەوە, و ئەوەی یاداشتم کردبێت و لەبیریشم مابێت لە (22) پێشانگای هاوبەش لە ناوەوەی کوردستان و عیراقدا بەشداریم کردووە, و لە (103) فێستیڤاڵ و پێشانگای هاوبەشی کاریکاتێریی جیهانیش لە دەرەوە بەشداریم کردووە, چەندین خەڵاتی شەرەفی و ڕێزلێنانیشم وەرگرتووە، بەمدواییانەش لە فێستیڤاڵێك لە کرواتیا خەڵاتی یەکەمم وەرگرت.
- پێتان وایە ئەم هونەرە ڕۆڵی خۆی بینیوە لە هۆشیارکردنەوە کۆمەڵگا؟
- لەبەرئەوەی هونەری کاریکاتێر هونەری ڕۆح سوك و خۆشەویستە لای خەڵکەوە، لە کۆمەڵگاکانی دەرەوە بەتایبەتی دیموکرات و پێشکەوتووان، بەڵێ ڕۆڵی خۆی بینیوە، تا ئەو رادەیەی کە بەرپرسان لە کاریکاتێر دەترسن، بەڵام لە کۆمەڵگای خۆمانەوە، کاریکاتێر ڕۆڵی بینیوە، بەڵام بە رادەیەکی کەمتر، لەبەر چەندین هۆ کە پێشتر باسمان کرد، ئێستا ئەو مەودایەی کە لەبەردەم کاریکاتێریستان و کارتۆنیستان ماوە، لاپەڕەکانی ئینتەرنێتە.

***کاریکاتێریستان تا چەند توانیویانە لە ڕێگای هونەری کاریکاتێر ڕەخنە لە دەسەڵات و بوارەکانی تری ژیان بگرن؟**

- هونەری کارتۆن بە تایبەتی کارتۆنی سیاسی، هونەرێکی ڕەخنەگرە، و جەماوەرێکی بەرفراوانیشی هەیە، لە سەرتانسەری جیهاندا، کارتۆنی سیاسی هونەری پێداهەڵگوتن نیە، بەڵکو ڕەخنە لە کەسایەتی نەرێنی و دیاردە دزێوەکان دەگرێت، بەهیوای بنبڕکردنیان و پێشکەوتنی کۆمەڵگا، لە کۆمەڵگای خۆشمان، لەبەر کەمی ژمارەی هونەرمەندانی ئەم هونەرە و نەبوونی مەودای بڵاوکردنەوەی کارەکانیان، ئەو مەودا و بوارە کەمبۆتەوە بەرتەسکە، بەڵام بەو ژمارە کەمەشیانەوە و بە هەوڵی تاکەکەسی خۆیانەوە، توانیویانە تا رادەیەکی باش ڕۆڵی خۆیان ببینن، و ئەرکی سەر شانی خۆیان بەجێبەگەیەنن.

***ئامادەبوون و پێشوازی جەماوەر لە پێشانگاکان چۆن دەبینی؟**

- ئامادەبوون و پێشوازی جەماوەر نەك لە بواری كاریكاتێر و كارتۆن، بەڵكو لە هەموو بوارەكانی هونەرەوە، شانۆ و سینەما و شێوەكاری، لە ئاستی خواست و ماندووبوون نیە، و وەكو پێویست نیە، ئەگەر نەڵێم زۆر كەمە، ئەمیش چەندین هۆ و هۆكاری گشتی و تایبەتی هەیە.

***رۆژنامەوانی كاریكاتێریست لەگەڵ كاریكاتێریستێكی ئاسایی جیاوازیان هەیە؟**

- كاریكاتێریستی ئاسایی، ئەو هونەرمەندەیە، كە كاری خۆی دەكات، و هەر كە مەودای هەبوو، كارەكانی لە ئەلبومێك یان پێشانگایەك بڵاودەكاتەوە، بەڵام كاریكاتێریستی رۆژنامەوان، ئەو هونەرمەند و رۆژنامەوانەیە، كە بەردەوام لە خەمی بڵاوكردنەوەی كارەكانیدایە لە رۆژنامە و گۆڤار و بڵاكراوەكاندا، بەتایبەتی ئەو كارانەی كە پەیوەستن بە رووداوی سەردەم و رۆژانە و ژیانی خەڵكەوە.

***بەڕێزتان لە بواری نووسینیشدا جێپەنچەتان دیارە, ئایا ئەمە دەبێتە هاوكارتان لە هونەری كاریكاتێردا؟**

- بە شێوەیەكی گشتی نەخێر هاوكارم نین لە كاریكاتێر، چونكە نووسینیش كات و ماندووبوونی خۆی دەوێت، كە ئەمیش لە كاتی هونەری كاریكاتێر و كارتۆن دەگرێت، بەڵام ئەو نووسینانەی كە تایبەتن بە بواری كاریكاتێر، زیاتر بۆ ناسین و بڵاوكردنەوەی رۆشنبیرییە لە نێو كۆمەڵگادا، سەبارەت بە هونەری كاریكاتێر بە هەموو جۆر و شێوازەكانیەوە، كە ئەمیش دەبێتە هۆی بەرەوپێشبردنی هونەری كاریكاتێر بە شێوەیەكی گشتی لە كوردستاندا.

***پەیوەندی نێوان تۆ و هونەرمەندی گەورە (رەسوڵ بێزار گەردی) چیە, لە كاتێكدا ئەو گەردی و تۆش خۆشناویت؟**

- .هونەرمەند رەسوڵ بێزار گەردی یادی بەخێربێت باپیرەمە, باوكی دایكمە و من كچەزای ئەوم, من دایكم گەردییە و باوكیشم خۆشناوە

***زۆر سوپاس بۆ ئەو دەرفەتەی بەئێمەت دا هیوای سەركەوتنی بەردەوامت بۆ دەخوازم.**

-ئێمەش دەستان دەگوشین بۆ ئەو بەسەركردنەوەیە.

Fitriyadi,
Indonesia
Goran Celicanin,
Serbia
Grzegorz Wawrzynczak,
Poland
Gustavo Gal,
Argentina
PEACE
Hader Yehia,
Egypt
Handren Khoshnaw,
Iraq

MAY
2022
2022
2021
Handren
Khoshnaw
2021

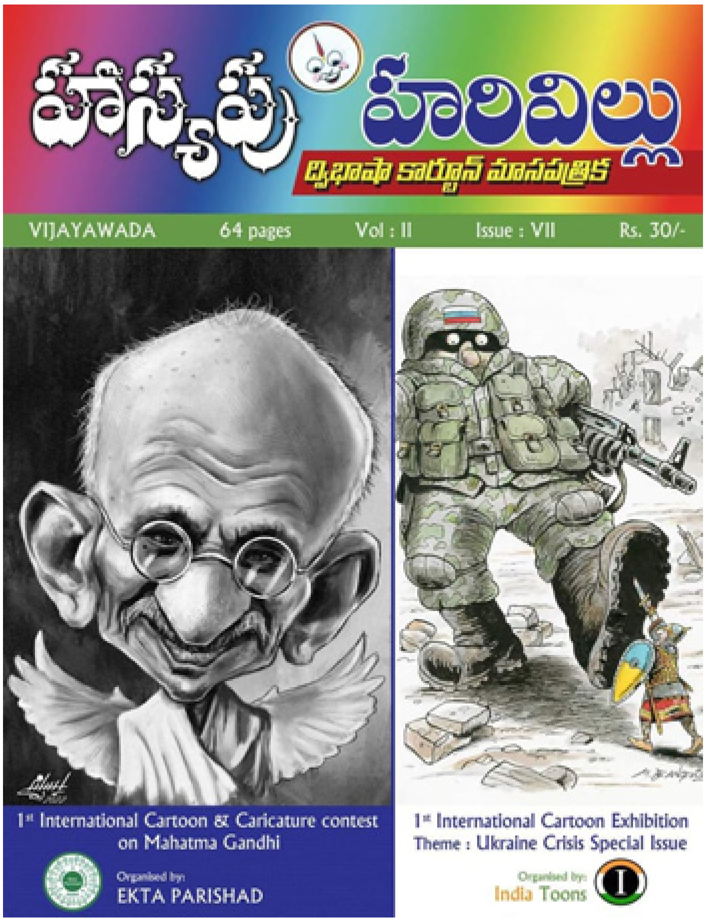
హాస్య హరివిల్లు
ద్విభాషా కార్టూన్ మాసపత్రిక
VIJAYAWADA
64 pages
Vol : II
Issue : VII
Rs. 30/-
1st International Cartoon & Caricature contest on Mahatma Gandhi
Organised by:
EKTA PARISHAD
1st International Cartoon Exhibition
Theme : Ukraine Crisis Special Issue
Organised by:
India Toons

هەندرێن خۆشناو
لە پێنجەمین پێشانگای تایبەتیدا
بێ توانج ...
٣ی ئادار، ٢٠٢٢
OIL

کورد و ناتۆ NATO… ئیدریس مستەفا

تورکیا دەڵێ چەند داواکاریەکم هەیە تاکو رازی بم بەوەی ئەندامەتی فینلەند و سوید قبوڵ لە هاوپەیمانی ناتۆدا. هەموان لە هەواڵەکان گوێمان لێ بووە کە کورد/ پ ک ک یەکێکە لەو بابەتانە بەڵام با کەمێک زیاتر ڕۆبچینە نێو بابەتەکەوە و بزانین دەگەین بە چی.
کورد داوایەکی سەرەکی نیە بۆ تورکیا بەڵکو بیانویەکە و هیچی تر، گەر مەسەلەکە تیرۆر و نەیار و هەڕەشەی کەسان و ڕێکخراوی نەیاری تورکیای ئەردۆغان بێ خۆ ئەمریکا مامۆستاکەی ئەردۆغانی لە لایە و پشتیوانیەکی مادی و سیاسی و پارێزگاریشی لێ دەکات و فشەی بە قسەکانی تورکیا دێت کە جار ناجارێ دەڵێ فەتحوڵڵا گولەنم رادەست بکەنەوە. دیارە بیانوو بەخۆی کەم نیە بەڵام داواکاری سەرەکی لە ژێر ناوی بەوبیانوودا شت هەڵدەگرێ.
تورکیا باش دەزانێ داڵدەدانی کەسێتی ئەندامانی پ ک ک لەو دوورە ولاتەوە ناتوانێ شتێکی ئەوتۆ بخاتە سەر خەرمانی خەباتی کوردان لە ناوەوەی باکور، چونکە خودی وڵاتانی ئەوروپی پ ک ک بە تیرۆرست لە قەڵەم دەدەن و ناشهێڵن هیچ جالاکیەکی ئەوتۆیان هەبێ کە مۆرکی سیاسی وەهای پێوەدیار بێت تا تورکیا بخاتە ژێر مەنگەنەوە.
فینلەندا و سوید، لە لایەکی ترەوە، دوو دڵی لەوە ناکەن کە هەرچی (پ ک ک)یان لە لا هەیە رادەستی تورکیایان بکەنەوە گەر بێتو ئەوان گرفتی سەرەکی بن. تورکیا دەزانێ ئەمریکا چەندە بە تاسوقەوەیە لەم کاتەدا هەر ولاتێک ببێت بە ئەندام لە ناتۆدا، بە تایبەت ولاتانی سەر دەریای بەڵتیک، بۆیە تورکیا ئاستی داواکاریەکانی بەرز دەگرێ.
تورکیا داواکاری گەورەتری لە ناتۆ هەیە و مەسەلەی پ ک ک لە پەراوێزی ئەو داواکاریانەدایە دیارە ئەو پەراویزە زۆر خەتەرە بۆ سەر پ ک ک و لەوانەشە بە ئەرێنی بەسەر مەسەلەی کوردا بشکێتەوە.
ئەم خاڵە بۆ دوایی هەڵدەگرم و ئیستا داواکاریە سەرەکیەکانی تورکیا ئاماژە پیدەدەم:
یەکەم؛ رازی بوونی ئەمریکا بە فرۆشتنی فڕۆکەی جەنگی F35ی ئەمریکی پێی. دواتر بە دەنگی کردن لە کڕینی چەکی گەورەی روسی سیستەمی بەرگری ئاسمانی S-400. دەنگۆی ئەوە هەیە کە ئەم چەکە بە پارە دەست بەسەرداگیراوەکانی خەڵکی هەرێم لە بانکەکانی تورکیا کڕدرا بێ کە نرخەکەی خۆی لە نیو ملیار دۆلار دەدات.
دووەم: داوای لادانی گەمارۆ ئابوری و سەربازیەکانی ئەمریکا و

ئەوروپا کە لە سێ و چوار سالی رابردووەوە لەسەر چەند کەمپانیا و بانکی تورکیدا دانراون بەهۆی شکاندنی ئەو گەمارۆیەی لەسەر ئێران دایاننابوو. لە سەروو ئەم داواکاریەوە، داوای لابردنی گەمارۆی چەک فرۆشتن دەکات بەتایبەت لە لایەن سویدەوە. پێ نەفرۆشتنی کەمەیی چەک و تەقەمەنی دیاریکراو بە تورکیا لە لایەن ولاتانی ئەوروپاوە لە ژیر ناوی "پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ" لەو وڵاتەدا چەند ساڵێکە چالاکە.

سێیەم: بە شەریکردنێکی سەرەکی تورکیا لە مەسەلەی دەرهێنای گاز و نەوت لە ناو دەریای ناوەراستدا کە ئەوروپا و ئەمریکا تا ئیستا رازی نین بە شەریکە بەش گەورەی تورکیا تێیدا.

سێیەم: دووبارە خستنە لیستی تورکیا بۆ بە ئەندامبوون لە یەکێتی ئەوروپادا. ئەم خالە یەکیک دەبێ لە ئەستەمەکان بەڵام لەوانەیە ئەمریکا و ئەوروپا بەڵێن باشە بیرێکی لە دەکەینەوە.

چوارەم: مەسەلەی قوبرس. داوکاردن یاخود هێنانە بەرباسی بەشە داگیرکراوەکەی قوبرس بەوەی دانی پێدابنرێ لە لایەن رۆژئاواوە.

لەگەڵ ئەوەی لە دوا مەنزڵدا تورکیا هەر مل دەدا بە ئەندامەتی بوونی فینلەند و سوید بەڵام تورکیا گەر لایەنی کەمی ئەم داواکاریانەی دەست بکەوێ ئەوا گەلێک خۆشحاڵ دەبێ. دیارە ئاسانترینیان رادەست کردن یاخود قەیدوبەندکردنی زیاتری تەواوی کەسان و ئەندامانی پ ک ک و جوڵەکانیان هەرچەندە، وەک گوتم پێشتر، بە مەمیا کراون.

کورد لەو نیوەدا..

گەر بەتوو و (پ ک ک) یەکان رادەستی تورکیا بکرێنەوە بەتایبەت لەو دوو وڵاتەدا، جگە لەوەی ئەم هەنگاوە خەتەرە بەڵام کورد و کێشەکەی دەباتە قۆناغێکی ترەوە. خودی ئەوەی کە ئیستا کورد لە باس و خواسەکانی ناتۆدا کاغەزێکی فشارە و بگرە بابەتیشە ئەوا بەخۆی خاڵێکی ئیجابیە. کورد لە باکور دەتوانن ئەم مەسەلەیە باشتر ببینن گەر بەتوو بە هزرێکی ئارامەوە لێی بڕوانن. ئەو بزووتنەوەی چەکداریەی ئیستا پ ک ک پێوە گیرۆدە بووە سەردەمی بەسەر چووە و شیوازی خەباتکردنی نەتەوەیی لە قۆناغێکی تردایە. دیارە لێرەدا مەبەستم لە سیستەمی هەڵبژاردنی پەرلەمانی نیە بە تەنها گوایە مافە نەتەوەییەکان تەنها لەویوە بەدەست دێن بەڵکو مەبەستم لەوەیە کە خەبات بە بەدیهاتنی هەر ناسنامەیەکی نەتەوەیی و نیشتمانی و چینایەتی، کە خەباتی دیاریکردنی چارەنوسی میللی نەتەوەیەک بەشێکی دانەبراوەیە لە خەباتی چینایەتی، لە ناو خەڵک و ناو شارەکانەوە دەبێ نەک شاخە دوورەکان.

عادل عەزیز: ڕووبەرێکی دەنگیی فراوان:… ئەحمەد رەزا

کاتێ گوێ لە گۆرانییەکی ئەگرین، یان بەیادماندا ئەگوزەرێ و ئەیڵێینەوە، ڕاستەوخۆ هەست□ک ئەمانخرۆشێنێ، هەستکردن بێ بە جۆش یان غەمباریی، وەک ئەوەی چێژ لە دەسکەوتنی یەکێک لە پێداویستیە گرنگە بیۆلۆژییەکان وەرگرین و غەریزەیەکمان تێر ببێت.. ئەو چێژ وەرگرتن و گوێگرتن لە موزیک یان گۆرانییە، لە کۆمەڵە بازنەیەکی دەماری مێشکەوە سەرچاوە ئەگرن، کە لێکۆڵەرە فسیۆلۆژییەکانی مێشک ئەیگێڕنەوە بۆ ئەو بازنە دەماریيانەی مێشک، کە بەشداریی ئەکات لە هەڵسەنگاندن و هاندان و پاداشتی مێشک، بە تێپەڕین بە چەند کەناڵێکدا، ئەمەش واتە ئەو گۆرانیی و میوزیکە ئەو بازنانە چالاک ئەکەن، بە جۆرێک کە مر□ق ه□ست بە خۆشیی بکات، تەواو وەک هەر تێرکردنێکی فسیۆلۆژیی تر.. لە ئێستاشدا کاری سەرەکی پزیشکە ئەنترۆپۆلۆژیی و بیۆلۆژییەکان، گەڕانە ب□ش□و□ن سەرچاوەی ئەو کارتێکردن و هاندانەی لەسەر مێشکەو بەهۆیەوە چالاک ئەبێت و دەرەنجامی باشیشیان دەستکەوتووە.
گۆرانیی یان موزیک، ئەو کاریگەرێتیانەی لەسەر هەستی مر□ق ه□یە.. کەواتە پێش هەر شتێک یەکگرتنەوەیەتی لەگەڵ چەشنی ئەو بابەتەی لەگەڵ هەر کەسێکدا وێک دێتەوە.

مەبەستی سەرەکیی ئێمە لەم باسەدا، زیاتر ستایل و پێکهاتەی گۆرانییە.. بابەتەکەش دروست لەسەر تەواوی گۆرانییەکانی هونەرمەند عادل عەزیزە، کە بۆ ئەم باسە گۆرانیی ” ناڵەی شەوگار” دیاریکراوە، بەڵام باسەکە بە گشتیی، سەرجەم گۆرانییەکانی ئەو هونەرمەندەیە.
لە پێناسە دەروونزانییەکەیدا گۆرانیی و موزیک: ئامرازێکن بۆ گوزارشتکردن لەو هەڵچوونە دەروونییە جیاوازانەی مر□ق، ک□ پیایدا تێپەڕ ئەبێت و جۆرێکن لە جۆرە دەروونییە خ□□س□ک□کانی، کە لە هەندێک ورتەی کاردانەوەو ڕستەو دەستەواژە پێکدێت، بۆ گوزارشتکردن لە بیری خۆی.”
گۆرانیی دەرپەڕاندنی دەنگ و ئاخاوتنە بەشێوەیەکی ڕێکخراو.. میوزیک لە گۆرانیدا پابەندە بە هەستە وتراوەکەوە.. واتە میوزیک و

دەنگی گۆرانیبێژ، کە هەندەجار جێی میوزیک ئەگرێتەوەو هەم ڕیتم و وتراوەکە، هەموو پێکەوە پابەندن و پێکەوە بەرهەمێک ئەگەیەننە دواپلەو کۆتایی بەرهەمهێنراو.

تایبەتمەندێتییە سەرەکییەکانی گۆرانیی بریتین لە:

- گرنگترین ڕەگەزی بەربڵاو "میلۆدی و گونجاندن و کێشەکان و تۆن و مەقام و پەیژە میوزیکییەکان، کە لە زانستی میوزیکی کوردیدا لەبری مەقام"ە.
- ڕیتم و ئەو چەمکانەی لەگەڵ خۆیدان، وەک خێرایی ڕیتم/تیمپۆو نوارو کرۆش و باڵەکان و وتنی میوزیکی/ النطق الموسيقي.
- جوڵەی دەنگ: قەراو جەواب.. یان ڕیزبەندییەکەی خۆی، کە دواتر باسی ئەکەین.
- سیفەتە دەنگییەکانی چنراوە میوزیکییەکە، لە زۆرباردا بە چەشن یان بە ڕەنگی دەنگەکە ئەناسرێتەوە.

بەڵام ئەوی دەربارەی چینەکانی دەنگی مرۆڤ، بەسەر چەند ناوچەیەکدا دابەش بوون و ئەو پۆلینکردنە ئامرازی گۆرانیبێژو کۆمپۆزەرەکان و شوێن و تەنانەت ئامادەیی وەرگریشە.. بەمجۆرەش دابەش ئەبن:

دەنگی ژنان:

١- soprano

٢- mezzo soprano

٣- contralto

دەنگە پیاوانەکانیش بەسەر چوار جۆردا دابەش ئەبن:

١- countertenor

٢- tenor

٣- baritone

٤- bass ئەم ڕوونکردنەوانە تایبەتن بە پەرفۆرمانس/ أداء ی گۆرانیبێژەوە، کە لە ڕاستیدا یەکێک نییە لە ڕەگەزە بنەڕەتییەکانی موزیک و ڕەگەزەکان بریتین لە: ئاوازو ڕیتم و گونجاندن، یان هاوئاوازیی.. بەڵام دەنگی گۆرانیبێژ گرنگترین کاریگەرێتیی هەیەو بەلانی وەرگرەوە ڕەگەزی یەکەمینە لە پێکهاتەی گۆرانییدا. " هەرچەندە هەموو ڕەگەزەکانیترو بە ئامرازە میوزیکییەکەشەوە ئەکەونە پێش وتن، لە دروستبوونی ماددە میوزیکییەکەدا"

هیگڵیش لە بارەی پەرفۆرمانسەوە ڕای وایە: دوو چەشنی هەیە، یەکێکیان پێاوپێی ئەو کارە ئەدای خۆی ئەکا، کە ڕەنگڕێژ

کراوەو وەزیفەی سەرەکیی ئەو تەنها وتنەوەیەو لەوە بترازێ بەهیچ جۆرێک گوزارشت لە هیچ شتێکیتر ناکات، هەرچی چەشنی دووەمە، هونەرمەندەکە تەنها بەو ئەدایە ڕازیی نابێت کە بۆی دیاریکراوە، بەڵکو لە گوزارشتە میوزیکییەکەوە نەک تەنها لە ماناییەوە، بەڵکو لە ماناکانی خودی خۆشییەوە ئەیەوێت بە ڕەنگە تایبەتییەکانی خۆی ژیان پەخش بکات".. بەڵام ئارۆن کۆبلاندو دواتریش سەعید تەفیق کە هەمان ڕای کۆبلاندی هەیە، پێیانوایە " پەرفۆرمانسی گۆرانیبێژ پەیوەندیی بە سەبکی دەنگییەوە هەیە، پوختەی چەمکی کردە میوزیکییەکە لە میانەی کردەی چێژی میوزیکییەوە ئەگەیەنێت، بە گونجاندنی لەگەڵ ئەو ئامێرە میوزیکیانەی بەکارئەهێنرێت بۆ کارەکە" بەڵام تەکنیکی هونەرمەند خۆی، کە جووڵەی دەنگییەکانی ڕێک ئەخا، ئەوەش یەکێکە لە پێکهێنەرە بنەڕەتییەکانی ئەداو شارەزایی خۆی لەوەدا ڕۆڵی گرنگی هەیە، ئاوازەکە جوانتر ئەکا بە بێ ئەوەی لە ڕەوتی بنەڕەتی ئاوازەکەش دەربچێت.
بۆ نمونە گۆرانیی " نالەی شەوگار" ی هونەرمەند عادل عەزیز، لە بنەڕەتدا ئاوازێکی فۆلکلۆریی ناوچەی لوڕستانە، بەڵام لە وتنەوەو شێوازی ئەدا کردنیدا، بە جۆرێک جوانکاریی تیاکراوە، کە کەمێک ئەستەمە ڕەخنەگر بە خێرایی ئەو ئاوازە بناسێتەوە.. هەڵبەت دیارە لە ناوچەی لوڕستاندا زۆرترین گۆرانیی و ئاواز لەسەر مەقامی " عەجەم" دانرابێت و ئیشی تیاکرابێت.. لە کاتێکدا ئەم گۆرانییە، لەسەر مەقامی " نهاوەند"ەو بە گوێرەی وتەی ڕەخنەگرانیش وەک " محمد صابر عبید" یەکێکە لە مەقامە قورسەکان بۆ ئەدا کردن، بەڵام بە هەردوو جۆر لە گۆرانی شادو غەمگین ئەشێ سوودی لێوەرنگیرێت.
لەم گۆرانییەو زۆرینە ئەگەر نەڵێم تەواوی گۆرانییەکانی هونەرمەند عادل عەزیزدا، بە گشتی جۆرێک لە غەمگینیی ئەبینرێتەوە، کە دروست پەیوەستە بە بارودۆخی ژیانی خەڵکەوە.. هەرچەند هەوڵ بدرێت دۆخەکە بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕیی نیشان بدرێت و کاریکاتێرو گۆرانیی سەیروسەمەرەی بۆ بەرهەم بهێنرێت، لە هەمانکاتدا ئەو هونەرمەندانەی لەگەڵ خەمی خەڵکیدا یەکانگیرن، ڕێچکە ڕاستقینەکە ئەگرن و بە بیانووی جۆراوجۆرەکان لە خشتە نابرێن.

ڕەنگە دەنگی عادل عەزیزو شارەزایی لە لەرە دەنگییەکەیدا، ئەو ئەتمۆسفێرە بخوڵقێنن، کە بەردەوام وەرگر توشی شۆک بکات و لەگەڵ بیستنی هەر گۆرانییەکیدا بەر واقیعی حاڵی خۆی

بکوتو.. ل بوار دنگییکی خیدا زخرفیکی هونریی تواوی بکارهناو، بام ل ووی هبزاردنی مانا، دست ب شیعری لیریکیی استقین ئبات، ک هیچ گر و گکی تیانییو ورگر ب ئاسانیی لی ت ئگات..
ئمش ب خی یکیتر ل پکهنرکانی گرانیی و کمپزر یان گرانیبژ، پویست کات شیعرکی لیریک هئبژرت، بنماکانی ئو جر شیعرش لبرچاو بگرت.
نای شوگار، شیعری محمد پاکژی شاعیرو ب زمانکی شیعریی باش و مانای سادی، چمکی حاتک ئگیت، لگ ئاوازکشدا ب کارامییکی باشو، عادل عزیز توانای بسر ئودا هبوو، هم بیگونجن و هم بیکات ووبرکی فراوان ب گمی لرو جوو دنگییکانی:
شو ک نای زامی سختم دشت و کو ئاوا دکا
بولبولی سرچ ل داخا ترکی باخ، سفا دکا
من ک دیلی داوی زوف و زامداری تیری ئبرم
بمکوژ نامت بژیم دروشی ی خای تم
ت ک ناپرسی ل حام بچیی وا زاریدکی؟
شاهیدن یارو یاوران ت بریندام دکی.
چینی دنگیی عادل عزیز، ووبری فراوانو ل گرانییکانیدا جیاواز نیشانی ئدات تا ئگات ئاستی تینر، ل سرتاو وا ئناسرت ک bass بت، بام بپی پداویستیی ئاوازک، ل گرانییکانی " کن هواران و مخلوق و لیلی و هندکیتردا، چینیتر بر گومان ئکوت و همان ئو هستشمان لادروست ئکاتو، ک تواوی گرانییکانی ئوی گرتووتو.. ئمش پیوندی ب ئیمپرڤیزیشن/ ارتجال ی هونرمندکو هی، ک ل هندباردا پنا ئبات بر پاشخانی ئاوازی خی کاتک چکو ستکانی ئاوازک پکو ئبستتو، " چونک کمپزر/ "ئاوازدانر" ل توانایدا نیی ب تواوتی مودای دنگ سروشتییکان بچسپن، بوجر گرانیبژ ئبت هی درختنی جوانکاریی کسیی خی ل ئاواز بیار لسرداوکدا.. بهی ئوشو ک ل گرانیی کوردییدا دووبار کردنو زر، ووبرکی برفراوانتر هی ب درختنی تکنیکی گرانیبژو ئتوانت ل دینامیکیتی گوزارشتی دنگیی و شیرینکردن و زخرفی ئاوازک، ب پشوودرژییو کار بکات" عادل عزیز بم چشن سوودی ل موداکانی ووبری وتن و پرفرمانس ورگرتووو ب کی

گشتیی، لە دەرەوەی ئەو کەدەنگییەدایە، کە گۆرانیی کوردی وەک بنەمایەک سەقامگیر وەریگرتووە.
بەشبەحاڵی خۆم، لەگەڵ هەر گۆرانییەکی عادل عەزیزدا، شیعرەکەی گۆران داگیرم ئەکات و پێ ئەبم لە حوزن و ماتەم و بەر تەواوی ڕەهەندەکانی ژیان ئەکەومەوە:

بە ڕەنگی زەرد و شەوەی دەست و شمشاڵی کزا، دەروێش
حەزم کرد بەستەیەک ببیەم سەراسەر حوزن و ماتەم بێ
لە سیماتا بەدیم کرد هەیکەلی عومرێکی حەسرەتکێش
وەها دیارە کە بەختت ئاشیانی بولبولی خەم
بێ!
ـــــ گۆران ـــــ

دەنگی عادل عەزیز، لە قەرارو جەوابدا بە ڕەوانیی جێی خۆی کردووەتەوە وەرگر هاوسەنگ ئەکاتەوە لەگەڵ ترپەو ئاراستەکانی گۆرانییەکانیدا، لە بەرئەوە پەیگەی لە گۆرانیی کوردیدا جێگیرە.
کلیپ کردنیش بۆ خۆی یەکێکیترە لە پێداویستییەکانی سەردەم و ئەبێتە پێکهێنەرێکی لاوەکیی لە گۆرانیی تەلەفزیۆنیدا.. لە هەردوو گۆرانیی " کەنە هەواران و مەخلوق" دا کلیپەکان لە ئاستی نوێگەریدان و بە خێرایی سەرنج لەسەر خۆیان کۆئەکەنەوە، بەو هیوایەی لە داهاتووشدا، سیناریۆی گۆرانییەکانی ببێتە بەشێک لە گرتە سینەماییە مۆدێرنەکان.

سەرچاوەکان:

1- محمد منصور- علم الاعصاب/ الموسيقى تحفز دوائر الدماغ- موقع للعلم- ٢٩/ ٣/ ٢٠٢١
2 – علي بدر- تعريف الغناء- موقع مقالة- ١٨/ ٥/ ٢٠٢١
3- أساسيات الغناء ومقامات وطبقات وخصائص الصوت | دليل شامل لعلم الموسيقى والغناء- قسم الدراسة والتعليم لموقع مسار انثى-
4- انواع ونطاقات الصوت- موقع- التقدير الموسيقي Lumenتصنيف الاصوات البشرية- موقع
5- طارق حسون فريد- تأريخ الفنون الموسيقية- وزارة التعليم العالي- بغداد
6 – هيگڵ- فن الموسيقى- ص٩٧
7- ارون كوبلاند- كيف تتذوق الموسيقى- ت: محمد رشاد بدران-

الشركة العربية للطباعة والنشر- القاهرة- ط٤ سنة ٢٠٢٢
8- محمد پاكژ- كۆمەڵە شیعری " ئیمپراتۆری ماچ"
9- قەسیدەی دەروێش عبداللە- دیوانی گۆران.
10- أ.م.د. میسم هرمز توما- عناصر تكوين الموسيقى والغناء-
مكتب الفتح- بغداد- 2018- ص٦٧

چیرۆك شەقامە بازنەییەکان-7-… رەسوڵ بەختیار

بەشی حەوتەم…

هەموو هەنگاوێکی نێو شەقامە بازنەییەکان چیرۆکێکی نوێ و دێرینی هەیە، چیرۆکە نوێیەکان لەنێوەندی هەموو ئەو خۆشی و ناخۆشییەکانەوەیە، ئەگەر کەسێکی راستگۆ بیت ئەوا بەئاشکرا ناخۆشییەکان دەبینی، لەنێوەندی شەقامە بازنەییەکاندا هەموو رەچەڵەکە بیانییەکان دەبینی کارێکیان هەیە، تا وایلێهاتووە بەشێک لەو رەچەڵەکە بیانیانە کاریان بەدەستە و لەرێرێک لەبەرپرسان زیاتر دەستی دەڕوا، بەلالووتەوە سەیرت دەکا وەك ئەوەی تۆ بارگرانی بیت لەسەر ئەو، کاتێکیش تووشی گرفت دەبێ هەزار پاڵانەوە و تکا دەکات، نەوەك پاسەپۆرتەکەی لێ وەربگرن و یەکسەر رەوانەی فرۆکەخانەی بکەن، ئەو کاتە سەر و لموزی ئەوانە دەبینی کاتێک دەتەوێ بچیتە کۆمپانیایەک ئەو بیانییە سەیری سیڤییەکەت دەکات و بەزمانی خۆی دەدوێ بۆ زمانی تۆش کەسێکیان داناوە، ئەو بیانییە وا تێدەگات ئەگەر ئەو لەوێ نەبێ کارەکان ناڕوات، هەقی خۆیەتی چونکە پارەیەکی زۆر وەردەگرێ، خۆشییەکان لێرە وەك هەموو شوێنێك رێژەییە، خۆشییەکان لەوەدایە زۆرێك لەوانەی دەرەوەی وڵاتیان بینیووە و تیایدا ژیاون هەردەم باس لەوە دەکەن لەهیچ شوێنێکی دونیادا نییە هەردەم بتوانی لەتەك هاوڕێ و خزم و کەسی خۆت بیت، بەشێکیش لەخەڵکی شەقامە بازنەییەکان لەهەموو شتێکدا دەستیان دەڕوا و تەخشان و پەخشان بەپارە و سەرمایە دەکەن و هیچ کات دەوروبەری خۆیانیان لەبیر نییە، تەنیا لەگەڵ ئەو رەچەڵەك بیانیانە دەستیان تێکەڵکردووە، ئەو دەست تێکەڵکردنە زۆرجار

دەبێتە مایەی ناخۆشی بۆ بەشێك لەخەڵكی شەقامە بازنەییەكان.
پێی لەسەر پێدا داناوە و خۆی لێ گۆڕاوە و دەڵێت: تۆ پسپۆڕییەكەت بەكەڵك ئەم كۆمپانیایە نایەت، ئێوە بڕۆن كاری دیكە بكەن، دوورمان بخەنەوە لەشەڕ و شۆڕتان.
-باشە دیارە تۆ پسپۆڕییەكەت باڵایە، ئەگەر ئەو دەوڵەمەندی نەبێ تۆش وەك من ئێستا بەدوای كاردا دەگەڕای، خۆت لەبیر مەكە بەڕێز هەمووان یەكتر دەناسین و كەس لەنێوەندی شەقامە بازنەییەكاندا ون نابێ، تۆش ئەگەر دەسەڵات پشت و پەنات نەبێ، دەبوایە وەك پێشتر لەشەقامەكان بخولێیتەوە، تۆ دەزانی چی دەڵێم، كەسی عاقڵ تەنیا ئاماژەیەكی بەسە، ئێستا تۆ تێگەیشتی بەڵام خۆت لێگۆڕاوە و وادەزانی ڕۆژێك بەهۆش خۆت نایەوە و خۆت لەنێوەندی ڕۆژێكی ڕەشدا دەبینی (بەپێكەنینەوە) ئەو كات با ئەو بیانیانە بگەنە فریات.
-ئەوە باسی چی دەكەی، من خەڵكی شەقامە بازنەییەكان نیم، بەرێككەوت بار و بارگەمان لێرە دانا، دوایش كارمان كرد و بووین بەخاوەن ئەو سامانە، لەتۆمان نەدزیووە.
سەرچاوە مێژووییەكان زیاتر باس لەبازنەی یەكەم دەكەن، لەو كاتەی ئیمپراتۆرە گەورەكان ویستوویانە بەسووپا مەزنەكانییەوە، بازنەی یەكەم داگیر بكەن، تەقەی بن پێی سەربازەكان بەهەمان شێوەی بەربەرییەكان بێژە بۆی دەهات، ئەو سەربازانەی خەڵكی بازنەی شارەكانی خۆیان بوون، ترسیان لەهەموو هەنگاوێك بوو، چونكە دەزانن بازنەكان چ بەرگرییەك دەكەن، هەردەم دوژمن بەسەر شۆڕی دەگەڕێتەوە، چەندینجار بازنەی یەكەم داگیر كراوە بۆ چەندین سەدە لەژێر ركێفی داگیركاریدا بووە، تا ئەو كاتە لەژێر داگیركاریدا بوو، كە خودی ئیمپراتۆر لەنێو خانەوادەكەی خۆیدا كودەتایان بەسەردا كردووە، تا هەواڵ گەیشتەتە بازنەی یەكەم سووپا و دەستە و تاقمی ئیمپراتۆر رایانكردووە، بەشێک لەو دەستەوتاقمە دواتر وەك كەسێكی خەڵكی بازنەكان لەوێدا ماوەتەوە، بۆتە بەشێک لە دار و بەرد و كەرپووچ و كۆڵەگەی بازنەی یەكەم، لەسەردەمی دواتردا ئەو خانەوادانە بوونەتە خەڵكی رەسەنی ئەم ناوچەیە، بەڵام لەدوای نەمانی نەوەی یەكەم، نەوەی دووەم هاتوونەتە خوارەوە، بەدوای ژیانی خۆیان كەوتوون، بەشێك لەنەوەی دووەم جێ پەنجەیان دیار بووە، لەپێشخستنی بازنەكان، هەروەها لەشۆڕش و یاخیبووەكاندا رۆڵیان هەبووە و گیانیان فیدا كردووە، لەلایەكی دیكەوە هەندێكیان بەشێک لەبازاڕ و دووكانەكانی خوارەوەی بازنەی یەكەم موڵكی ئەوانە.
-ئێستا تۆ مێژوو دەگێڕیتەوە، یان ئەمە چیرۆكە؟
-نامەوێ خوێنەر پەرتەوازە بكەم، سەرەتا دەمەوێ مێژووی بازنەكان

شارەزا بن و کون و کەلەبەری مێژوو و جوگرافیای ئەو شەقامە بازنەییانە بزانن.
لەبەرامبەر ئەمەدا خانەوادە ئاشوورییەکان لەزۆرێک لەسەرچاوەکانیان دەڵێن: ئەم خاکە موڵکی ئێمەیە بەهەموو بازنەکانیەوە.
-ئەمە بازنەی یەکەممان بنیاتناوە، بۆ چەندین سەدە ئیمپراتوریمان لێرەدا چەقاندووە و کردوومانەتە پایتەختی هەموو زەوی.
-هەر چوار خواوەندەکەی بازنەی یەکەم شایەدن، ئێوە تەنیا لەکاتی شکستدا راتان کردووە، هاتوون لێرەدا نیشتەجێ بوونە، ئێستاش ئێوە، ئێمە بە نامۆ دەزانن.
کامران تەمەنی شەست و پێنج ساڵ چەند ساڵێکە خانەنشین بووە، ئەو کریستیانییە و هەموو کات دەڵێت: لەو ماوەی مامۆستا بووم، تا ئەو کاتەی خانەنشین بووم، زۆرێک لەنەوەکانی ئەم بازانەم پێگەیاند، هیچ کاتێک داوای پاداشتم نەکردووە، من تەنیا ئەرکی خۆم بەجێگەیاندووە، بەڵام زۆر توڕە دەبم، کاتێک یەکێك دەبینم لەرۆژنامە و گۆڤارەکاندا باس لەهاوسەردەمی من دەکا، دەبینی زۆربەی باسەکەی درۆیە، خۆشی دەکاتە پاڵەوان، وەک ئەوەی تەنیا ئەو لەشەقامە بازنەییەکان بێ.
-ئەو قسانەم پێ ناخۆشە، کاتێک بەئارەزووی خۆی باس لە کەسایەتی و خانەوادەکان دەکات.
-واتە خۆی لەو سەردەمەدا تەنیا خۆی وەک شەقاوە نیشانداوە، کەچی لەکاتە ترسناکەکان ترسنۆکترین کەس بووە.
-ناشکرێ ئێمە بێن قسەکانی ئەم و ئەو راست بکەینەوە. -بەو واتایەی بەشێک لەوانەی خۆیان بەئەسڵ زادە و نەجیبزادەی ئەم بازنانە دەزانن، لەبنەڕەتدا درۆ دەکەن.
-درۆ کردنێک، بەڵام جوانیان رازندەتەوە، ئەوان خۆڵێکی دەکەن بەچاوی ئەو بازنانە، کەچی لەبنەڕەتدا مەبەستیان لەخۆیانە، کە چاوی بازنەی یەکەم و بازنەکانی دیکەن لەنزیکەوە هەندێک لە خانەوادە تێکۆشەرەکان دەناسن، بەشێوەیەک خۆیان لکاندووە بەوانەوە، وەک ئەوەی بۆ ئەوان هیچیان پێ نەکراوە.
-ئەوەشیان لەبیرچووە، کە خانەوادە تێکۆشەرەکان، لەترسی ئەو بە چاو و رووانە، جێیان پێ جێ نەبوو، چونکە ئەوان دەستەو تاقمی رژێمە یەک لەدوای یەکەکان بوون. لەو قسانە دابووین، لەنەو بازنەی یەکەم بوو بەهەرا، هەر یەک لەلای خۆیەوە هەی های دەکرد، ئەم هەی هایە لەهەموو بازنەکان مێژوویەکی دوور و درێژی هەیە.
دواتر زانیمان یەکێك لەقەڵبەزەکانی شار دراوێکی ساختەی داوەتە یەکێك، دوای زانینی بۆی گەڕاندنەتەوە، ئەویش هەرچی سوێند هەیە

دەیخوا و دەڵێ تۆ ئەو دراوەت لەلای من نەگێڕیوەتەوە.
لەنێوەندی بازاڕی شەقامە بازنەییەکان ڕۆژانە دەیان کێشە و گرفت و مقۆ مقۆی سەیر و سەمەرە دێتەئاراوە و هەموو ئەوانەی ئەو کارانە دەکەن و کەسان تاوانبار دەکەن، ئەوا دەستیان لەگەڵ تاقمەکاندا بەستووە و جێگەی خۆیان قایمکردووە و دەستیان لەگەڵ چەندین کەسانی گەندەڵ و گەندە تێکەڵکردووە.
-ئەوە باسی چی دەکەی، من چیرۆکێکی سەیرم لەلایە.
-سەیر وەك چی، خۆ نوکتە ناگێڕیتەوە.
-با وەك نوکتە وایە، یەکێك لەدەزگە و کۆمپانیاکان بەڕێوەبەرێك ماوەیەکی زۆرە چەند کەسێکی لەنێو دەزگاکەیدا کردۆتە برادەر یان راستر بڵێم، دەستی لەگەڵ بەرپرسی ژمێریاری و دارایی تێکەڵکردبوو، لەو ڕۆژانە کارەکانی دارایی رادەپەڕاند، کە دەوامی فەرمی نەبووە، ڕۆژی شەمووان هەرچی پەیوەندی بەپارە و داراییەوە هەبووە، لەو ڕۆژەدا رایپەڕاندووە، ڕۆژەیەکی کەمی بۆ دەزگاکە داناوە ئەوی دیکەی هەمووی بۆ خۆی گلداوەتەوە، بۆ ئەوەی کەس هەست بکات، تەنیاش بەرپرسی دارایی زانیوویەتی، دیارە ڕۆژەیەکیش بۆ بەرپرسی دارایی بووە، لەو ڕۆژانە کاتێك چووینە دەزگاکەمان بەڕێوەبەرەکەمان نامەیەکی جێهێشتووە، دوای سڵاو کردن، داوای گەردەن ئازایی لەهەمووان کردووە، لەدرێژەی نامەکەی نووسیوویەتی ئێستا لەئەڵمانیام و چەند ڕۆژێکی دیکە لەکەندام، بەهەمان شێوە بەرپرسی ژمێریاریش دیار نییە و تا ئێستا ئەو هیچ ناونیشانێکی نییە.
-واتە چەند پارەی بردووە.
-زیاتر لە دوو ملیۆن دۆلار.
-ئێستا زۆربەی کارمەندان هەر یەك لەلای خۆیەوە دەترسێ، بەتایبەتی ئەوانەی زۆر لەبەڕێوەبەر و بەرپرسی دارایی نزیك بوون..
سەرەڕایی ئەوەی هەندێک لەوانە بوونەتە بارگرانی بەسەر کۆمەڵگاوە، لەلایەی دیکەوە زۆربەی تاکەکانی شەقامە بازنەییەکان، لەرابردوودا تووشی کێشەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و چەکداری بوونەتەوە، بەشێک لەوانە بۆ ئەوەی سەر بەهیچ لایەنێکی سیاسی بۆ لەساڵانی هەشتاکانی سەدەی بیستەم، دەسگیرکران و چەند تەمەنێکیان خستنە پاڵ.
هەندێک لەوانەی کەوتنە زیندان لەژێر ئەشکەنجەدا گیانیان لەدەستدا، ماڵ و منداڵەکانیش ئاوارەی شاران بوون، ئێستا ئەوان گەورە بوونە، کاتێک بەشەقامە بازنەییەکان تێدەپەڕن یادی باوکیان دهکەنەوە، هەردە فرمێسک لەچاویان دێتە خوارەوە، کاتێک گوێیان لەوە دەبێ کەسانێک موڵک و ماڵی ئەو بازنانە لەختوخۆڕایی دەخوا، ئاهێک هەڵدەکێشن لەوەی باوکی ئەوان لەژێر ئەشکەنجەدا گیانی لەدەستداوە، کەچی کەسانێک لاف و گەزاف بەئازادییەوە با دەدەن.

ئێستا ئێمە لەنێوەندێکدا دەژین، دەتوانین بڵێن لەزۆر لاوە تاریکی باڵی بەسەر ژیانمان داوە، بەڵام هیچ کاتێك خۆمان لەنێوەندی بێ ئومێدی نابینینەوە، بەرزی بڕوامان لەوپەڕی دایە، چونکە لەشان و شەوکەوتی خەڵکی شەقامە بازنەییەکان ناوەشتێتەوە بەرامبەر بەکێشە و تاریکییەکان بچەمێتەوە.

-راستە لەنێو بازنەکان کار کەمە، بەڵام لەدێر زەمانەوە خەڵکی شەقامە بازنەییەکان راهاتوون، کە بێکار بن، ئێمە بڕوامان بەخۆمان بەهێزە، لەکۆتایدا ئەو شەقامە بازنەییانە موڵکی ئێمەن، ئەمڕۆش کار نەبێ بۆ بەیانی هەر کار دەبێ.

-دەڵێی دەست بەدورشم گوتنەوە کرد؟

-دروشمی چی ئەمە راستییە، ئەگەر دڵمان بەو قسانەش خۆش نەکەین، ئەی چی بڵێین، خۆ ئێمە بەشێك نین لەناخۆشی و کولەمەرگی کۆمەڵگەکەمان.

-نا، بەڵام ناکرێ ئێمە دابنیشین و نزا بکەین.

-کەس گوتویەتی ئێمە نزامان کردووە.

-ئێمە خۆمان کێشەکەین، رێگەمان بەخەڵکی ئەولاو ئەولا داوە، ئەئارەزووی خۆیان لەنێو شەقامە بازنەییەکاندا تەڵاتێن بکەن.

هەموو کچ و کوڕانی شەقامە بازنەییەکان بەچاوێکی پڕ ئومێدەوە دەڕواننە داهاتوو، ئێواران لەژێر بەرزی یەکەم بازنەدا بیان بینە هەموو بەپێکەنین و قسەی خۆش پێشوازی لەیەکتر دەکەن، دیارە هەردەم رێز لەوانەش دەگرن لەدەرەوەی شەقامە بازنەییەکان هاتووە، هەموو کات ئەو کوڕ و کچانە باس لەو رۆژانە دەکەن، کە تەنیا خولیایان ئەوە بووە بۆ چەند ساتێك لەژێر سایە و سێبەری یەکەم بازنەدا پیاسە بکەن.

-ئەوەتا ئەو میوزیکژەنە دوای چەندین ساڵ لەئاوارەیی هاتۆتەوە نێو شەقامە بازنەییەکان، ببینە بەچ جۆش و خرۆشێکەوە میوزیك لێ دەدا، هەرچی کلتوور و بەها و کەلەپووری شەقامە بازنەییەکان هەیە لەدووتۆیی میوزیکەکەی رەنگ دەداتەوە.

-ئەو شانۆیانەی لەم دوایەدا نمایش کران، باس لە کوولەمەرگی و ئازایەتی کەسانی پێشتری شەقامە بازنەییەکان دەکەن.

-ئەو شێوەکارە و خۆشنووسەی لەلایەکی شەقامە بازنەییەکان تابلۆکانی داناوە، هەموو هێماکان دەگەڕێنێتەوە بۆ بەها و گەورەیی شەقامە بازنەییەکان.

تەنیا کتێبە زەرهەڵگڕاوەکانی نێو کتێبخانەکانی سەر شەقام شایەدی ئەوەن ئەم شەقامە بازنەییانە چەند مەزنن و تا هەتاهەتایە هەر بەمەزنی دەمێننەوە.

شەقامە بازنەییەکان لەپێشتردا لەهەموو لایەکەوە بەدار و درختەکان

هەردەم سەوز بوون، ناوەندی شەقامە بازنەییەکان درختەکانی ئەوەندە چڕبوون ئەوبەریت نەدەبینی، بەڵام رژێم لەسەرەتای ساڵانی هەشتا بەبیانووی هەبوونی کەسانی تێکدەر هەموو دار و درختەکانی بڕیەوە، نەوەك تێکدەران خۆیان لەنێو ئەو دار و درختانە بشارنەوە و هێرش بکەنە سەر دەستە و تاقمی نابەلەدی ئەو شەقامە بازنەییانە، بۆ دووبارە رەگی ئەو دار و درەختانە چڕۆی کردەوە و سەوزی و رازاوەیی دا بە شەقامە بازنەییەکان، لەتەك ئەوەی ئێستا تا رادەیەك سیمای شەقامە بازنەییەکان گۆڕاوە، بەڵام چیرۆك و گێڕانەوەی چەند نەوەیەکی پێشتر دەتخاتە نێو دونیایەکی سیحراوی، ئەم دونیایە سیحراویەش تەنیا لەنێو کتێب و فیلم و سینەماکاندا دەبیندرێ.
هەرچۆنێك بێ، دیارە کارەساتەکان مەرج نییە هۆیەك بێ بۆ ماڵوێرانی زۆرجاران دەبێتە هۆی ئەوەی تاکەکان داهێنان بهێننەکایەوە، تەنیا بەیەکتر خوێندنەوە و گوێ لەیەکتر راگرتن، دەتوانین هەموو ئاستەنگەکان ببڕین، رابردوو بکەین بەوانەیەك تا لەداهاتوودا سوودی لێ وەربگرین.
ئێستا شەقامە بازنەییەکان کپە، بەرەبەیانە و جوانی دار و بەرد و کەرپووچ و کۆڵەگەکان بەجوانی بەدەردەکەون، ئەگەر بڕوانیتە هەر لایەك، جوانی و هونەر لەهەنگاوەکانی بەرپێت دەبینی، دەبینی بۆ چەندین هەزار ساڵە ئەو کەرپووچ و کۆڵەگانە چۆن بەرگەی ئەو هەموو ساردی و گەرمی و تۆز و با و باران و بروسکەکان بۆتەوە.

رەسوڵ بەختیار

چۆن ڕێکخراوی ئەمنستی ئینتە‌رناشناڵ هاتە پاڵ کەیسی دادگاییکردنی نزار خەزرەجی؟... هیوا ناسیح

دوای ئەوەی لەم پێشەوە کە‌ناڵی العرب چاوپێکەوتنێکی لەگەڵ گە‌ورەتاوانباری شاڵاوەکانی ئەنفال و سوپاسالاری پێشووی رژێمی

سەددام دا کرد، قسەوباسێکی زۆر لەسەر ناوبراو بەدوای خۆیدا هێنا، خەزرەجی سەرۆك ئەرکانی سوپای عێراق لە (١٩٨٧ – ١٩٩١) لە نوێترین دیمانەی تەلەفزیۆنیدا دەڵێت:

((لە قۆناغی یەکەمو دووەمو سێیەمی ئەنفال بەشداربووم… بڕیاری ئەنفالمان دا لە دەرەنجامی هاوکاری کورد بە دیاریکراوی گروپەکەی تاڵەبانیو ئێرانی دوژمن.. ئەنفال پرۆسەیەك بوو بۆ لێدان لە یاخیبوانو چەکدارانی کورد.. بڕیارماندا سەری چەکدارە تێکدەرەکان پانکەینەوە….هتد))

خەزرەجی لە مانگی کانوونی یەکەمی ١٩٨٤ـەوە تا مانگی حوزەیرانی ١٩٨٧ فەرماندەی فەیلەقی بووە، لە ناوچەیەکی فراوانی باشووری کوردستان، لە ١٩٨٧تا ١٩٩٠ سەرۆکی ئەرکانی سوپای عێراق بووە. لە ١٩٨٧ فەرماندەی فەیلەقی بووە، دوای داگیرکردنی کوێت لە ساڵی ١٩٩٠ کراوە بەراوێژکاریی عەسکەری سەدام حسینی سەرۆکی عێراق. ئەم فەرماندە تاوانبار و پلە باڵایەی سوپای عێراق ڕۆڵی کاریگەر و دیاری هەبووە لە سەرپەرشتیکردنی کوشتن و بڕینی خەڵکی راپەڕیوی باشووری عێراقیش، دەیان بڕیاری بۆ کۆمەڵکوژی ئەنفالەکان و ژەهربارانی هەڵەبجە و ناوچەکانی تری کوردستان دەرکردووە.

دوای داگیرکردنی کوێت لە ساڵی 1990 کرا بەراوێژکاریی عەسکەری سەدام حسینی سەرۆکی عێراق.ساڵی ١٩٩٦ دوای ناکۆکی لەگەڵ سەددامدا نزار خەزرەجی لە عێراق هەڵهات و لە ١٤/٣/١٩٩٦ گەیشتە ئاکرێ، لەلایەن دەسەڵاتدارانی کوردەوە پێشوازی لێکراو دوای دووڕۆژ گەیاندیانە زاخۆ و لەوێوە ناردیان بۆ تورکیا، لە ٢١/٣/١٩٩٦گەیشتە عومان. دواتر رووی کردە ئیسپانیا، شەش مانگ لەوێ مایەوە، لە ١٩٩٨ گەرایەوە ئوردەن، لە ٣/٧/١٩٩٩ گەیشتە دانیمارک، لەوێ بە قسەی وەزیری دادی ئەو وڵاتە بێت، هەر دوای دوو ڕۆژ دوای گەیشتنی ناوبراو زانیاریان لەسەر ڕابردووی وەرگرتوە و چاودێریان کردوە، دواتر ئەوە بوو میدیای دانیمارکی بۆ بوونی ئەویان زانی و لەسەریان نووسی، دوای ئەوە داواکاری گشتی لێکۆڵینەوەی لێکرد و دواتر لە ئۆکتۆبەری ٢٠٠١ دا دەوری ماڵەکەی گیرا و کەیسەکە خرایە ژێر لێکۆڵینەوە. ئەو لە ماڵی خۆیدا دەستبەسەر بوو و بۆی نەبوو وڵات جێ بهێڵێت. دواتر)گروپی خستنە گەڕی هەوڵەکان بۆ دادگاییکردنی خەزرەجی (لە لایەن چەند کوردێکی چالاکوانەوە لە دانیمارک دامەزرا و دەستی بۆ چاڵاکی و کارەکانی کرد. یەک لە ئەندامانی گروپەکەش کە کاک شاخەوان شۆڕش بوو وتارێکی بۆ زمانی دانیمارکی لە ڕۆژنامەی پۆلیتیکن لەسەر خەزرەجی و تاوانەکانی بلاوکردەوە.

فەرمانگەی پەنابەران داوای مافی پەنابەراییەکەی رەفز دەکەن بەڵام مافی مانەوەیان بۆ کاتێکی نادیار پێدا، بە هۆی ئەوەی لە

ڕێگەی میدیاکانی وڵاتەکەوە ناوی دەزڕێ و دەناسرێ.، ئیتر کەسێکی ئەوەی نامێنێت وڵاتەکە پەنای بدەن. وەک دەڵێن دواتر لە شاری سۆرو (Soro) لە باشوری کۆپنهاگن لە دەستبەسەرییدا دەژیا لە خانویەکدا و دوو پۆلیس هەمیشە بە ئۆتۆمبیلەوە پاسەوانی و چاودێریان دەکرد. ئیتر ئێمەی چالاکوانان لە وڵاتانی تری ئەوروپیش کەوتنینە خۆ و هەریەک لە ڕێگەی خۆیەوە دەستمانکرد بە کار و چالاکی تا ناوبراو دادگایی بکرێت، چونکە ناوبراو پاش سکاڵالێکردنی دەسگیرنەکرا و تەنها خرایە ژێر چاودێریەوە لە ماڵەکەی خۆیدا (اقامة جبری). ئەمەش گومانێکی بۆ هەمووان دروستکردبوو، کە ڕەنگە دادگایی نەکرێت و ئازاد بکرێت، یان هەڵبێت. خۆ دوای ئەوەش کە بە هاندانی ئەمریکا و گوایا بۆ هاوکاریکردن لە ڕوخانی سەددام و رژێمەکەی پێویستیان پێیەتی حزبە کوردییەکانی باشور پاکانەیان بۆ کرد. ئەو لایەنە کوردیانەی لە پاکانەکانیاندا کە بەفەرمی بۆ حکومەت و وەزارەتی دادی دانیمارکیان نارد، بۆم جۆرێ باسی نزار خەزرەجی یان کرد بوو.

- فوئاد مەعسوم ئەندامی مەکتەبی سیاسیی یەکێتی و بەرپرسی مەڵبەندی دەرەوەی یەکێتی لە لەندەن: خەزرەجی بەشداری لە ئەنفالدا نەکردوەو کەسایەتیەکی سەربازیی نیشتیمانیە.
- دڵشاد میرانی ئەندامی سەرکردایەتی پارتی و بەرپرسی پەیوەندییەکانی دەرەوەی پارتی: خەزرەجی کەسایەتیەکی سیاسیی ناسراوە لە عێراق.
- ئیحسان عەبدولعەزیز بەرپرسی پەیوەندییەکانی بزوتنەوەی ئیسلامی: بەڕێز خەزرەجی کەسایەتیەکی نیشتیمانی بەڕێزە و لە ئەنفالو کیمیاباران بێتاوانە.

بە پێی وتارێکی ڕۆژنامەی (GANG VERDENS) ی نەرویجی ڕۆژی دووشەممە ١٩ی نۆڤەمبەری ٢٠٠١ کە لە لایەن (Holst Forde) ەوە نوسراوە بە ناونیشانی (جەلادەکەی سەددام لە دانیمارک لە ئاسایشدا دەژی) دەڵێت: خەزرەجی نکۆڵی لەوە ناکات کە ئەم بە شێوەیەکی فەرمی و وەک لێپرسراوێک بەم کارە هەستا بێت، بەڵام سورە لەسەر ئەوەی، کە خودی سەددام حوسێن لە دوای بڕیاری کۆمەڵکوژییەکەوە وەستابوو. هەروەها لە چاوپێکەوتنێکیشیدا لەگەڵدا گۆڤاری (DerSpiegel)ی ئەڵمانیدا دەڵێت: ئەوە بە بڕیاری من نەکراوە، ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش گەیشتبوە بڕیارێک و سەددام خۆی و ئامۆزاکەی (عەلی حەسەن مەجید) سەرۆکایەتی شاڵاوەکەیان دەکرد، من بەڵگەم بۆ ئەمە هەیە).

من زیاتر لە ساڵێک بوو ئەندامی ئەمنستی ئینتەرناشناڵ (لێبوردنی نێودەوڵەتی) لە لقی ئەو شارەی تێیدا دەژیام سەتگالن بووم. شایەنی باشە ئەم شارە ناوەندی کانتۆنێکە هەر بەو ناوەوە و یەکێکە لە شارە گەورەکان لە رۆژهەڵاتی سویسرا. مانگانە لقی سەتگالنی ئەمنستی کۆبوونەوەمان دەکرد، لە هەر کۆبونەوەیەکدا دە تا پانزە ئەندام ئامادە دەبوون، دیارە ئێمە سەر بە لقی سەرەکی ئەمنستی بووین لە پایتەختی سویسرا بێرن.
وەک ئەرکێکی سەرشانم ئەوەم بەبیردا هات کە کارێک بکەم ئەمنستی شارەکەم و دواتر هی سویسرا و ئینجا بنکەی سەرەکیان لە لەندەن بێنمە سەر ئەو بڕوایەی کە پشتگیری کەیسی دادگایی کردنەکە بکەن. ئیتر ئاوا وەک لێرە بەڵگەنامەکان دەبینن، کە لە ئەرشیفی کەسیی خۆمدا پاراستومن دەستبەکاربووم.
بە‌ندە لە دوو کۆبوونەوەی دوابەدوای یەکدا قسەم لەسەر ناوبراو کرد،شایەنی باسە هێشتا دوو ساڵێک بوو لەو وڵاتە بووم. ئەڵمانییەکەم باش نەبوو، ئینگلیزیەکەشم ئێستاشی لەگەڵدا بێت ئەوەندە باش نییە، کە بێ کێشە قسەی پێ بکەم، بەڵام هەوڵم دا بە هەردوو زمانەکە و جاربەجار وشەکانی زمانەکانم تێکەڵ دەکرد، گرنگ ئەوەبوو تێیان بگەیەنم، چونکە ئەوان جگە لە کوردێکی باکور، کە کرمانجی باش دەزانی، ئەوانی تر سەرجەم سویسریی بوون، یەکدوانێکیشیان بیانی بوون.
یەکەم کۆبوونەوەکە کە لە ٣٠/١٠/٢٠٠١ سازکرا لە کۆنوسەکەدا بە ئەڵمانی ئاوا هاتوە:
((+عێراق – کوردستان
هیوا لە بارەی یەکێک لە بەرزترین جەنەراڵەکانی سوپای سەددام حوسێنەوە دوا، کە چالاکانە بەشداریی لە جینۆسایدکردنی کوردەکاندا کردوە، ئەم داوای مافی پەنابەریی کردوە لە دانیمارک، کە بەڵام هۆیەوە داواکەی رەفزکراوەتەوە. پاش سکاڵاکردنی کوردەکان ئێستا ئەو لەوێ لەسەر بەشدارییکردنی لە تاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا دەکرێت. هیوا پێشنیاز دەکات، کە ئێمە بە نامەیەک پشتیوانی سکاڵا بۆ سزادانی بکەین. ویلی (یەک لە ئەندامە ئامادەبووەکانی کۆبونەوەکە بوو- ە. ن.) لە ئینتەرنێتدا بەدواداچوون بۆ بابەتەکە دەکات.))
لە کۆبونەوەی دووەمیشدا کە لە ٢٠/١١/٢٠٠١ واتە پاش سێ

هەفتە، جارێکی تر باسی بابەتەکەم کردەوە، بە پشتیوانی هەندێک بەڵگە کەلەگەل خۆم هێنابووم وەک وێنە و کتێبی ئینگلیزی جینۆساید لەعێراق و هێرشەکانی ئەنفال بۆ سەر کورد کـــە Genocide in Iraq The Anfal campaings against kurds ڕێکخراوی چاودێری مافەکانی مرۆڤ Human Rights Watch ساڵی ١٩٩٣ چاپی کردبوو.. پێشتریش دووبەدوو لەگەڵ ڕیتێ مۆریتسی سەرۆکی لقەکە قسەم کرد بوو، ناوبراو کەسێکی تێگەیشتوو وەڵ خەڵکی هەمان شارۆچکە بوو کە من لێی دادەنیشتم لە نزیکی ستگالن بە ناوی ئەبتقیل. لەو کۆبوونەوەیەدا بە زۆرینەی دەنگ بڕیاردرا، کە گەر لقی سەرەکی بێرن لاری نەبێت، ئەوا داواکارییەکەی هیوا جێبەجێ بکرێت.

لە کۆنوسی کۆبوونەوەکەشدا لە نێو ئەو کارانەی پێویستە ئەنجام بدرێن، خاڵی ١.٢ ئاوا هاتوە:

((هیوا و ڕیتێ نامەیەک بۆ حکومەتی دانیمارک لەسەر بابەتی لێکۆڵینـــەوە لـــە جەنـــاڵەکەی پێشـــووی عێـــراق ئەڵلخەزرەجـــی دەنوسن)).

ئیتر ئیمە دەستبەکاربووین پاش هەفتەیەک نامەکە ئامادە کرا و ناردمان، کە ئەمە دەقی کوردییەکەیەتی:

....

ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەوتی

٢٨ی نۆڤەمبەری ٢٠٠١

بەڕێز سەرۆکوەزیران

ئێمە ئەندامانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی – لقی سەتگالن لە سویسرە، خۆشحاڵ دەبین، کە پشتیوانی لە بڕیارەکەتان بکەین لە لێکۆڵینەوەکەتاندا لە سەر کەیسی
ژەنەراڵی پێشوی عێراق نزاز خەزرەجی.

ئەم سەرکردەیە لە هەڵمەتی ئەنفالەکانی ساڵی ١٩٨٧/١٩٨٨ لێپرسراوی ژینۆساید بووە. خەزرەجی سوپاسالار سەرۆکی ئەرکانی سوپای عێراق بووە، یەکێکە لەو کەسانەی کە کلیلی گەیشتن بە ڕاستییەکانە لەسەر کوشتنی زیاتر لە ١٨٢.٠٠٠ کوردی مەدەنی لەو وڵاتەدا. ئەو کۆپییەی ڕۆژنـامەی هاوڵـاتی نۆڤەمبـەری ٢٠٠١ لەگـەڵ نـامەکەدایە، ڕوونـی دەکاتەوە، کە ئەم کۆنە ئەفسەرە نەک هەر تەنها نەخشەی قەتڵوعامی کێشاوە، بگـرە ڕاسـتەوخۆ دەسـتی لـە کیمیابـارانکردنی شـارە کوردییەکانیشدا هەبووە، ئەمەش وەک لە کتێبی Genocide in Iraq: (The Anfal Campaigs against the Kurds, (july 1993 کـە ڕاپۆرتـی ڕێکخراوی چاودێری مافەکانی مرۆڤە، تیایدا هاتوە.

بەناوی مافی مرۆڤ و پشتیوانیانی کوردی ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتییەوە سوپاسی بەڕێزتان و دادی دانیمارکی دەکەین، کە ئێوە ئەم مەسەلەیە بگەیەننە دادگا.

لەگەڵ سڵاوماندا

ڕێتێ مۆریتسی

ڕێکخەری لێبوردنی نێودەوڵەتی لە ستگالن – سویسرا

- کۆپییەک بۆ: لێبوردنی نێودەوڵەتی بێرن / سویسرا

....

نامەکە هاوپێچ کرا لەگەڵ ئەو بەشەی کتێبی ئینگلیزی (جینۆساید لە عێراق و هێرشەکانی ئەنفال بۆ سەر کورد) هەروەها کۆپی لاپەڕەیەکی ڕۆژنامەی هاوڵاتی ئەو مانگە (کانونی دووەمی ٢٠٠١) کە نامەکەی تێدا نوسرا، کە راپۆرتێکی تێروتەسەلە بوو لەسەر بەشداریکردنی خەزرەجی لە ئەنفالەکاندا، نامە‌کەمان بە فاکس و هاوکات بە نامەی پۆستیش بۆ سەرۆکایەتی حکومەتی دانیمارک نارد. ئاگاداریان کردینەوە کە بەدەستیان گەیشتوە و بە‌ هێندی وەردەگرن.

شایەنی باسە هەواڵی نامەکە دەنگدانەوەیەکی باشی بوو، چونکە یەکەمجار بوو ڕێکخراوێکی نێودەوڵەتی و بێلایەنی وەک ئەمنستی بچێتە پاڵ کەیسەکە و ناوی ١٨٢ هەزار ئەنفالکراو بهێنێت و ناوی نزار وەک تۆمەتبار بهێنێت. هەواڵەکە کاتی خۆی لە لاپەرەی یەکەمی ژمارە ٥٢ی ڕێکەوتی ١٠/١٢/٢٠٠١ی ڕۆژنامەی هاوڵاتیدا بە مانشێت چاپکرا و دەقی نامەکەش لە ئەو ژمارەیەی هاوڵاتی و هەروەها ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی ژمارە ٤٤٤ی ڕێکەوتی ١٠/١٢/٢٠٠١وە هاوکات لە سایتە کوردیەکانیشدا بڵاوکرایەوە.

دیارە من هەر بەمەوە نەوەستام هاوکات لەگەڵ ئەم کارەدا هەوڵمان دا کە لقی سویسرا بەگشتی و دواتریش لقی سەرەکی ڕێکخراوەکە لە لەندەن بێنمە پشت کەیسەکەوە، دوای دوو هەفتە کریستینا هێلەر ڕێکخەری گشتی لقی سویسرای ڕێکخراوە‌ وڵامی دایەوە، کە ئەو پشتگیری کارەکەمان دەکات و پێویست ناکات نامەی تر بە ناوی لقی سویسراوە بنێرین، بەڵام بەڵێنیدا نامەکەمان هاوپێچ بەو بەڵگەنامانەوە بۆ بارەگای سەرەکی لەندەن بنێرێت، کە داوامان کردبوو ئەوانیش پشتگیری کەیسەکە بکەن. ئەوە بوو دواتر لە ڕێگەی کریستیناوە وڵامی بنکەی سەرەکی لەندەنمان بۆ نێردرایەوە، کە بە گشتی دژی کارەکەمان نەبوون، بەڵام کەیسەکەیان تەبەنی نەکرد و گوتیان، کە لقی

دانیمارکی ڕێکخراوەکەمان دەکرێت بۆتە پاڵ ئەو کارە، چونکە ئەو کەسانەی گەورەتاوانێکانیان ئەنجامداوە و لە ئاستی نێودەوڵەتیدا دانیپێدانراوە، دەبێت وڵاتەکە سکاڵای لێبکات، هەروەها ئەو وڵاتەی سکاڵای لا کراوە بەرپرسە بەرامبەر بەو کەیسە و لامان وایە حکومەتی دانیمارک بە ئەرکی خۆی هەڵدەستێت.

شایەنی باسە لە کتێبی (ڕەشەبای ژەهر و ئەنفال) نوسەر عەبدوڵا کەریم مەحمود، بەرگی دووەم، لاپەرە ١١٩ تا ١٢١ لە ژێر ناوی: خەزرەجی بەرەو رووی دادگای لاهای دەکرێت، باسی ئەم نامەڵیەی ئاوا کردوە (ڕێکخراوی لێبووردنی نێو دەوڵەتی لقی سەنگالن لە سویسرا نامەیەکی ئاراستەی سەرۆک وەزیرانی سویسرا کردووە، پشتیوانی خۆی لە بارەی لێکۆڵینەوەی نزار خەزرەجی خستوەتە روو.) بەداخەوە نوسەر هیچ ئەرک و ماندوبوونی ئێمەی لەبەرچاو نەگرتوە و ناوی نەهێناوم، تەنها ئەو دوو دێڕەی نوسیوە!! جگە لەوەی هەڵەیەکی زەقیشی تێدا کردوە، چونکە نامەکە ئاڕاستەی سەرۆکوەزیرانی دانیمارک کراوە نەک سویسرا، حکومەتی سویسرا سەرۆک وەزیرانی هەر نییە.

بە داخەوە ئەم هەوڵە و هەموو کار و کۆشش و ماندووبوونمان لەم کەیسەدا بە فیڕۆ چوو، چونکە خەزرەجی تاوانبار لە مانگی سێی ٢٠٠٣ دا بزربوو. کەیسی گرتنی درایە ئینتەرپۆل. ئەوکات رفێنرا و شاردرایەوە، بۆئەوەی بهێنرێتە پێش دادگا ڕفێنرا بۆ ئیمارات و تا ئێستاش دادگایی نەکرا و لەوێ بە ئازادانە دەژی!

بەڵگەنامەکانی هاوپێچ:

▪ نامەکەی ئەمنستی کۆپی ئۆرجیناڵەکەی بە ئینگلیزی
▪ نامەی سەرۆکی لقی سویسرای ئەمنستی بۆ بیتێ مێریتسی ڕێکخەری لقی سەتگالن و وەڵامی بنکەی سەرەکی ڕێخکراوەکە لە لەندەن بۆ ئێمە.
▪ کۆنوسی دوو کۆبونەوەکە، ئەو شوێنانەی باسی بابەتە کراوە دیاریکراوە.
▪ کۆپی لاپەڕەی یەکەمی ڕۆژنامەی هاوڵاتی کە هەواڵەکەی تێدا بڵاوکرایەوە لەگەڵ کۆپی هەواڵەکەی ئاڵای ئازادی.
▪ لینکی چاوپێکەوتنی خەزرەجی، کە دانی پێدادەنێت بەشدار و سەرپەرشتیاری راستەوخۆی ئەنفال بووە.

https://www.youtube.com/watch?v=BDoi_aj-JSY

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا…10…شەماڵ بارەوانی

بەشی دەیەم/

چەن جوێن بە ئیمامی عوسمان دەدەیت..!؟

لە بەشەکانی پێشوو باسم لە ڕوانگە و هێڵە سەرەکییەکانی بیرکردنەوەی قورئانییەکان کرد.
لەو بەشەیش هەر باسی قورئانییەکان دەکەم.

من کاتێک لە حوجرە و لە کۆلێژی زانستە ئیسلامییەکان(شەریعە) بووم، چەندین فەقێم گۆڕین و کردمن بە قورئانی و کەم و زۆر کاریگەری منیان بەسەرەوەبوو. تەنانەت نەک هەر فەقێ، بەڵکوو خوندەکاری کۆلێژی شەریعە و گەنجی دەرەوەی کۆلێژیشم گۆڕی و بە هۆی منەوە بوون بە قورئانی.

بەسەرهاتێکی زۆر خۆش هەیە قەت بیرم ناچێتەوە،
ئەوە لە قۆناغی یەکی کۆلێژ شەریعە بووم و دەستم کردبوو بە ڕەخنەگرتن لە هەندێک کەسایەتی بە ئایکۆن کرا و بە ئەفسانەکرا و پیرۆزکرا و سەرو ڕەخنەکراوی ناو مێژووی ئیسلامی و خەلیفەکانی ئیسلامی و مەزهەب و فیقهی ئیسلامی و کەلەپووری ئاین و دەیان و سەتان ڕیوایەت.

جا لای خوێندەکارەکانی کۆلێژ و فەقێکانی حوجرە و قوتابییەکانی قوتابخانەی ئیسلامی خێرا ناوم بڵاو بووەوە و خەڵکێک لەوانە، وەکوو بۆمبێکی مەترسیناک و کەسێکی هەڵگەڕاو و فەقێیەکی گوومڕاو بابایەکی موڕتەد و دەرچوێک لە ئایین و بازنەی ئیسلام سەیریان دەکردم.

یەکەم خوندەکاربووم لە ناو کۆلێژی شەریعە بەو پەڕی بوێرییەوە دەمگووت: باوەڕم بە ڕیوایەت و کەلەپووری دینی نییە و ڕەخنەم لە هەردووک ئەوەی کە سونەکان پێی دەڵێن(سەحیحی بوخاری و سەحیحی موسلیم) و حەدیسەکانی نێو ئەو دوو سەرچاوەیە دەگرت و باسم له

خ□لیف□کان□د□کرد و دەمگووت: ئەمەیان ستەم کاربوو و خەڵکی دەچەوساندەوە. ئەوەیان بکوژ و دیکتاتۆر و جەلاد و دژی ئازادی خوازان و بۆچوونی جیاواز بوو، حەلاج و گەیلانی دیمەشقی و ئیبنولموقەفەع و جەعدی کوڕی دەرھەم و کێ و کێی تری سەردەبڕی و لەسێدارە دەدان و دەیسوتاندن و ئەویتریان گەندەڵ بوو و کەس و کاری خۆی و کەس□ نزیکەکانی لە دام و دەزگاکانی میری(حکومەت) دادەمەزراندن و ئەوەیتریان لە خەلیفایەتی و ئیدارەدان لاواز بوو و خەڵکی داوایان لێدەکرد لە دەسەڵات بێتە خوار، کەچی ھەرنەدەھاتە خوار و دەیگووت سوڵتە کراسێکی پیرۆزە و خوداوەند کردوو□ی□تیە بەرم و ھەرگیز داین□اکەنم و ئەوەکەیتریان لە سەرزەکات نەدان بە بەیتولمال، تۆمەتی موڕتەدبوون و کافربوونی دەدایە پاڵ خەڵک و جەنگی لە دژ بەرپادەکردن و خوێنی ڕەوادەکردن و دەیکووشتن، ئەوەیتر سەدان و ھەزاران کەنیزه و کۆیلەی ھەبوو و غەرقی عەیش و نۆش و چێژ و ڕابواردنی شەوە سوورەکان و سوارچاکی باوەشی ژن بوو، ئەوەیتریان بە خەلیفە نەخۆشەکە ناسراوبوو..تاد.

جا بە ھۆی ئەو زمان درێژی و نەعەندرایی و ھۆشیاری و ئەنتی باوی و نەچوونە ژێر باری ئەقڵی مێگەڵ و ئەو یاخی بوونەم، ڕوو بەڕووی دەیان و سەتان توانج و تۆمەت و قسەی ڕەق و ناخۆش دەبوومەوە.

وەلێ زۆر خۆڕاگربووم و قەت ورەم بەرنەدەدا و لە بۆچوون و قەناعەتەکانم، یەک گەردیلەش پاشەکشەم نەکرد.

چەندین جار، لە لایان بەرامبەر و خەڵکێکی زۆرەوە
پێم گووتراوە: بەسە چیتر زمانت درێژ نەکەی، پێم دەگووترا مولحید و بێ دین، قەشە، کافر، مارکسی، زەندیک، زەردەشتی و ئێزدی، کافر و گوومڕا..تاد.

جا ئەوە ڕۆژێک لە کۆلێژی شەریعە پیاسەم دەکرد، کوڕێکی جاو شین و شیک پۆش و زەعیفکە(م.میرانی) بەرەو ڕووم ھات، تۆزەک بە توو□□ی□وە گووتی: سەلام عەلێکم کاکە، ئەوە تۆی دەڵێن جوێنت بە ئیمامی عوسمان دایه!؟ ئەوە بێ ئەدەبیە بەڕاستی.

گووتم کاکە بەو شێوازە نییە، ھەڵە حاڵی کراوی، تۆزەک ھێورم کردەوە، ئەلحەق کوڕێکی ڕێک و پێک بوو، ئنتیماشی بۆ ئیسلامی سیاسی ھەبوو، وەلێ حزبی نەبوو، عاتیفەی ئایینی زۆر بەھێزبوو، ھەر لەو سۆنگەیەشەوە لە بەشی زانستی نمرەی بەرزیشی ھێنابوو، کەچی ھاتبوو کولێژی شەریعە، دواتر کە گۆڕا سەبارەت بەو عاتیفیە دینیە خۆی وای

پێگووتم.
جا ئەو کوڕە کەسێکی زۆر بیرتیژ و ئاقڵ بوو، دەمارگیر نەبوو، مەزهەبگەرایی و ئیسلام گەرایی کوێری نەکردبوو. ئەو بە دوای ڕاستیدا دەگەڕا. ئێستاش پێم دەڵێت هەرکاتێک بۆم دەرکەوت ئەو قورئانی بوونە و قەناعەتەی ئێستام هەڵە و ناڕاستە و حەقیقەت شتێکی ترە، بێ دوو دڵی یەکسەر وازی لێ دەهێنم.

با بێینەوە سەر بەسەهاتەکە،
جا کاتێک وا بەهەڵچوونەوە لە ڕووم دوا، گووتم دەتوانین زیاتر لێک تێبگەین، وەلێ ئەو هەویرە، وەکوو پەندە کوردیەکە دەڵێت: ئاوی زۆری دەیوێت.
گووتی باش، دواتر سەردانی حوجرەی کرد و هات بۆ لام یەک دووجار، هێدی هێدی دەستمان کرد بە گفتوگۆ لەبارەی هەندەک ڕیوایەت و مەسائیلی فیقهی و بابەتی حەڵاڵ و حەرام و مێژووی ئیسلام، ئەو هەر دەی پرسی و منیش بە گوێرەی ئەو زانیاری و مەعریفەیەی ئەوکات هەم بوو، وڵامم دەدایەوە، دیاربوو، وڵام و قسەکانی من بۆ ئەو زۆر دڵگیر و جێگای قەناعەت و بڕوا پێکەربوون، هەر دەیگووت ڕاستە، لۆژیکیە، جوان و ماقوڵە.

دواتر یەک دووجار داوەتی ماڵەوەی خۆیانی کردم و گووتی:حەزدەکەم بێیت و قسە لۆبراکانیشم بکەیت و کاریگەریان لە سەر دروست کەیت، منیش دوو جار ڕۆیشتم و شەویش لەوێ مامەوە و هەرقسەم بۆ براکانی و گەنجێکی تریشیان دەهێنا، دەکرد و دیاربوو قسەکانی منیان زۆر پێ خۆشبوو و بەو چەشنە
ئیدی ئەو کوڕە هێدی هێدی گۆڕاو سەرەنجام بوو بە قورئانی و براکانی خۆیشی و یەکێک کەسەنزیکەکانی تریشی(لەکاتی نووسینەوەی ئەو بەشەی بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا.. پی گووتم) لە گەڵ سێ هاوڕێی تریشی کەلەگەڵ ئێمە لە کۆلێژدا بوون، لە شەریعە(هـ..)و (عو..) و (ب..)، ئەوانیشی گۆڕیون و تێگەیشتنیان بۆ ئاین لەگەڵ پێشووتر زۆر جیاوازە و، کاکە م.میرانی تاڕادەکی باش نزیکی کردوونەتەوە لەو تێگەیشتنەی قورئانیەکان.
خۆشم بە تێل قسەم لەگەڵ دانەیەکیان کرد لە کاتی نووسینەوەی ئەو بەشەی بیرەوەریەکان، کە پێشووتر ئەو کوڕە لەگەڵ من فەقێبوو لە قوتابخانەی ئایینی(مەلا عەبدولڵا پەلپیتانی)،
زۆر گۆڕابوو و دەیگووت: ڕیواتەتەکان(فەرمودەکان) وەکوو ئایین وەرناگرم هەرگیز،

جاکاکە(م، میرانی) براکەیشی(ئــــ..میرانی)، چەندین جار بینیومە

لە سۆشیاڵ میدیا، زۆر بە حەماسەت و گەرمیەوە لە ڕووی ئەو چەواشاکاری
Shamal Ismael Kareem
ودرۆیانەی بە دەم زەرەشتەوە کراوە، وەستاونەتەوەو و وڵامی ئیسلامگەراکانیان داوەتەوەو، م.میرانی و داوای لە من کردووە تا یارمەتیان بدەم و پێکەوە لێنگ□□ین ئەو درۆ و چەواشەکاریانەی سەبارەت بە زەردەشت دەکرێت و کراوە و دەیکەن، وا بە ئاسانی بە سەریاندا تێنەپڕێت و چیتر گەنج و ڕۆڵە و هەرزەکاری کورد لەخشتە نەبەن و گوایە زەردەشتیەکان ئاگر پەرستن و دوو خوداوەندیان هەیە و هاوسەرگیری لەگەڵ کەسه نزیکەکانی خۆیان دەکەن و بە میزی گا خۆیان دەشۆن ..تاد. وەکوو ئەوەی پیاوە ئایینیەکان و نووسەرە عەرەبی و ئیسلامیەکان سەبارەت بە ئاڤێستا و زەردەشتیەت نووسیویانە و
ئیسلامیە سیاسیەکان و سەلەفیگەراکانیش، زۆر نەزانانە و قینە لە دڵانە، دێن و هەمان ئالیک کاوێژی دەکەنەوە و لە گرووپ و پەیج و ئەکاونتەکانیان دایدﻩنێنن و بڵاو دەکەنەوە.

جا ڕۆژێک لە کۆمێنت بینیم، ئیسلامیەک لە کاکە ئە.. میرانی پرسی بوو:خۆتۆ قورئانیت، چیت داوە لە زەردەشتیەت و بەرگری کردن لە زەردەشت!؟

ئەویش لە وڵامدا وتبووی: وەکوو مرۆڤێک پێم ناخۆشە چەواشەکاری و درۆ بەدەم زەرەدەشت و هیچ ئاینێک و کەسێکەوە بکرێت و بوختانیان بۆ بکرێت و قسەیان بۆ هەڵبەسترێت.

ئەوەش بڵێم
بۆ نوسینەوەی ئەو بەشەی بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا..
چەندین جار پێوەندیم بە کاکە (م.میرانیەوە) کرد، بۆ دڵنیابوون و دوپاتکردنەوەی زانیاری□کانم، ئەو زانیاریانەم لێی وەرگرت و ئەوەشی پێگووتم، کە لەلایان خەڵکێکەوە بە هۆی قورئانی بوون و دەرچوونیان لە قاڵبی تێگەیشتنی مەزهەبی و سونەکان، ئەگەر هەموو بۆچوونەکانی خۆیان لە بارەی تێگەیشتنی خۆیانەوە بۆ ئایین بڵێن، ئەوە بێگوومان کافر دەکرێن.

بەڕاستی ئەوان مرۆڤی دینداری زۆر ڕێک و پێکن و دژی هیچ یەکێک لە ئاینەکانی تر نین و وەک چۆن باوەڕیان بە قورئان هەیە، هەمان شێوە باوەڕیان بە سیکولاریزم و بیردۆزی ئیڤۆلەیشن و پلورالیەتی ئایینی هەیە.

بەوشێوەیە من و م.میرانی بووین بە دوو هاوڕێی گیانی بە گیانی و تائێستاش هەروایین و ئێستاش پێم دەڵێت سوپاست دەکەم و ئستیفادەم لێت کرد، بە تایبەتی لە بیدایەتەکان کە زانیاریم نەبوو.

ئینجا من و م.میرانی دوای ئەوەی کۆلێژمان تەواوکرد، هەردووکمان ڕۆیشتین بۆ خوێندنی باڵا و ماجستێر، من لە باکوری کوردستان و شاری(وان)، ئەویش (مالیزیا)، پێی گووتم: حەزدەکەم لە گەڵ من بێیت و پێکەوە بڕۆین بۆ مالیزیا، لەوێ بخوێنین، جا خوێندن لە مالیزیا زۆر دەکەوێت. گووتی من کرێی فڕۆکە و مانەوەکەشت دەدەم، ئەگەر دێیت.

پێم جوان نەبوو ببم بە ئەرک و گووتم نایەم و زۆر سوپاستدەکەم و هەندێک پارەم هەبوو و هەندێکیتریشم قەرزکرد و ڕۆیشتم بۆ باکوری کوردستان و لەوێ و لەشاری وان و لەسەر ئەرکی خۆم خوێندم

ئەوە م.میرانی،

ئینجا سەبارەت بەوەی من کاریگەریم لەسەر هەندێک فەقێکانیش هەبوو. قسەیەکی خۆشمان هەبوو، لە حوجرە، هەموو جار لەگەڵ فەقێکان، تێر تێر بەو قسەیە پێدەکەنین(بای دوو پیاسە و دانیشتنەکە)،

من کە بووم بە قورئانی هەشتا قورئانیەکان لە کوردستان هیچ ناو دەنگێکیان نەبوو، کەس نەیدەناسین، قورئانی بوون خێرا دەنگی دایەوە، هەڵبەت من بە گوێگرتن یان خوێندنەوە، یان بەرێک کەوتن لە گەڵ هیچ کەسێکی قورئانی، نەبووم بە قورئانی. وەکوو لە بەشی پێشوو ئاماژەم پێدا.

بەڵکوو خۆم لە دەرەنجامی خوێندنەوە و بیرکرنەوەی چەندین ساڵە و گوومان دروست بوون و هێدی هێدی و پلە بە پلە بووم بە قورئانی، کە بووم بە قورئانی ئینجا زۆر دوای ئەوە دکتۆر(محەمەد شەحرور)ی بیرمەندی قورئانی و قورئانیەکانم ناسی و زانیم قورئانی لە کوردستان هەن و وەکوو ئاماژەم دا، من زۆر لەمێژتر لەو بەروارە باوەڕم بە زۆرێک لە ڕیوایەتەکان نەمابوو، فەرموودەی (ئاحاد)م سەرلە بەری ڕەتدەکردەوە.
تەنها باوەڕم بە چەند فەرموودەیەکی موتەواتیر هەبوو.

فەقێ هەبوو دژم بوو، بەڵام دوایی ئەو فەقێیە گۆڕا و کردم بە قورئانی، جا فەقێکان بە شۆخیی پێیان دەگووتم فلان فەقێیەش بێنین بێت، تا بیکەیتە قورئانی؟

ئەوە بای دوو پیاسە و دانیشتنەکە، واتا فەقەیەکی زۆر کەلە ڕەق و وشکباوەڕ نییە، زوو ڕادەست دەبێت و دەیهێنیتە سەر قەناعەتی قورئانی بوون.

فەقەش هەبوو پێیان دەگووتم پیاسەیەک، یان چوار پیاسە و دوو دانیشتنی دەوێت تا بیگۆڕیت، ئینجا دەماندا قاقا.
گەنجێکم کرد بە قورئانی، فەقەش نەبوو، لە قوتابخانەی پەروەردەبوو، دواترو دوای ماوەیەک، ئەو گەنجەقورئانیش نەما و بوو بە لائیک، خۆی وای پێگووتم و زۆرجار قسەمان پێکەوە دەکرد. ئێستاش هاوڕێین.

لە بەشێکی بیرەوەرییەکانی فەقەیەکی گوومڕا.. باسم لەوە کردووە کە فەقەیەک شەوێک هاتبوو حوجرەکەی ئێمەو شەو لەوێ مابوویەوە، من بەسەردان لە ماڵەوەبووم، فەقێ(خ)، زۆر قسەی پێگوتبووم و جوێنی زۆری پێدابووم، گووتبووی گوومڕایە، دواتر پێکەوە دانیشتین و قەناعەتیم گۆڕی و بوو بە قورئانی.

جائەو فەقەیە کاتێک دواتر و دوای ئەوەی من کۆلێژی شەریعەم تەواوکرد، ئەویش گەیشت بە کۆلێژی شەریعە، ڕۆژێک سەردانی کردم و پێی گووتم: مامۆستا(ئو..)،کە مامۆستابوو لە کۆلێژی شەریعەی هەولێر، کەسێکی ئیسلامی سیاسی بوو و دەیانگووت کۆمەڵی ئیسلامی سیاسیە، کاتی خۆی بزووتنەوەی ئیسلامی بوو، کوڕی مەلا(ت.بەحرکەیی بوو)
جاگووتی پێی گووتم لە هەندێک کەس دوور کەرەوە، گووتی نەیزانی من دەستی تۆم و قورئانیشم، ئینجا لیستێک ناوی داپێم و گووتی ئاگاداری ئەوانە بە، ئەوانە گوومڕا و خەتەرن و گوێیان بۆ مەگرە و موتابەعەیان مەکە و لێیان دوور کەرەوە، گووتی کەسەیری ناوەکانم کرد، دەبینم ناوی تۆ و یونس ڕاوی و عەبدولڕەحمان سدیق و چەند کەسێکیتریشی تێدابوو.

شیعری مناڵان/ خولی فێربوون…

عەلی حەمەڕەشید

هاتووین بۆ خولی فێربوون
تا ئاسۆمان گەش بێ و ڕوون
بە چالاکی و زانیاری
بە وێنە و مەلە و یاری
لێرە کات بەسەر دەبەین
توانای خۆمان دەردەخەین
وانەی تازە فێر دەبین
هی ئەو پۆلەی بۆی دەچین
بە خولیا و بەهرەکانمان
بەکاری باش و جوانمان
مامۆستاکان هاوکارن
لەگەڵمان دەست بەکارن
تا ئێمەی بچکۆلە و ژیر
مرۆڤێک بین ڕۆشنبیر

١٠/٧/٢٠١٨

گرامشی فەیلەسوفێکی شۆڕشگێر… ئەردەڵان عەبدوڵڵا

ئیتالیا خاوەنی شارستانییەتێکی زۆر گەورەیە، لانکەی زۆرێک لە فەیلەسوف و زانا و هونەرمەندی مەزنی جیهانە، کە جێ پەنجەیان بەسەر مێژووی مرۆڤایەتییەوە دیارە، یەکێکیش لەو فەیلەسوف و کەسایەتییە مەزنانەش ئەنتۆنیۆ گرامشییە. ئەم پیاوە مەزنە لە یەک کاتدا، فەیلەسوف، شۆڕشگێڕ، رۆژنامەنووس، نووسەر و چالاکوانێکی مەدەنی ئێجگار گەورە بووە. داکۆکیکارێکی مەزن بووە لە مافی چینی کرێکاران و زەحمەتکێشان، لە هەمووشی گرنگتر شۆڕشگێڕێکی مەزن بووە لە دژی رژێمی فاشیستی ئیتالیا، هەر لە پێناوی ئەم بەها جوانانەشدا زیاتر لە دە ساڵ زیندانیکراوە دواجاریش کاتێک ئازاد

کرا، هەندێ ئازار و ئەشکەنجەیاندابوو، گیانی پاکی لەدەستداوە.

کاتێک دادوەرەکە بڕیاری زیندانیکردنی بۆ دەرکرد رایگەیاند: ئەوا بۆ ماوەی 20 ساڵ ئەم عەقڵەمان راگرت.” بەڵام وەکو نووسەرەکی ئەڵمانی دەڵێت: ئەو عەقڵە نەک هەر رانەگیرا، بەڵکو هەتاوەکو ئێستاش چالاکە.

گرامشی خاوەنی دیدگایەکی ئەجگار تایبەتە و تیۆری خۆی هەیە لە بارەی کەلتور، رۆڵی رۆشنبیر لەناو کۆمەڵگەدا، هەروەها بەچوونێکی رەخنەگرانەی هەیە بەرامبەر بە تێڕوانینی خۆرئاوایی بۆ جیهان و کە خۆی لە فیکری سەنتەراڵیزمی خۆرئاوایی دەبینێتەوە. جگە لە کۆمەڵێک تێڕوانینی تایبەتی لە بارەی یەکێتی سۆڤیەت، فاشیزم، سیستمی سەرمایەداری، پارتی شۆڕشگێر، خەباتی مەدەنی و سیاسیی، دەوڵەت، ئەدەب و هونەر، کۆمەڵێک بابەتی گرنگی تر.

لێرەدا هەوڵ دەدەم تیشکێک بخەمە سەر ژیان و فیکری ئەم کەڵە فەیلەسوفە و کەمێک بە خوێنەرانی ئازیزی کوردی ئاشنا بکەم.

منداڵێکی هەژار

Antonio Gramsci ئەنتۆنیۆ گرامشی لە 22 یانوەری 1891 لە دوورگەی سەردینیای ئیتالیا لەدایک بووەو لە 27 ئەپریلی 1937 لە رۆمای پایتەختی ئیتالیا کۆچی دواییکردووە. ئەنتۆنیۆ سەر بە کەمە نەتەوەی Arbëresh ئاربیرێش کە کەمە نەتەوەیەکی ئەلبانین لە باشووری ئیتالیا دەژین. لە بنەچەدا بنەماڵەی گرامشی خەڵکی ئیتالیا نین و لە ئەلبانیاوە هاتوون، باپیرە گەورەی بە خۆیی بنەماڵەکەیەوە لە سەرەتاکانی سەدەی نۆزدەوە ئەلبانیای بەجێهێشتووە هاتوون بۆ شاری ناپۆلی باشووری ئیتالیا. ناوی گرامشیش لە ناوی شاری ” Gramsci گرامش” ی ئەلبانییەوە هاتووە، کە شارۆچکەیەکی بچووکە دەکەوێتە ناوەڕاستی ئەلبانیاوە.

گرامشی لە تەمەنی 3 ساڵیدا بە دەستی کچە خزمەتکارەکییانەوە دەکەوێتە خوارەوەو پشتی ئازاری زۆری پێ دەگات و ئەمەش هەتا کۆتایی ژیانی کاریگەری گەورەی بەسەر جەستەیەوە بەجێهێشت. بەهۆی ئەمەوە تووشی پشتئێشەی زۆر بووە، لەبەرئەوە نەیتوانییوە زۆر یاری لەگەڵ منداڵانی هاوتەمەنی خۆیدا بکات. پاشانیش وایکردووە کە لە رووی گەشەی جەستەییەوە زۆر پێشنەکەوێت و باڵا کورت و پشت کۆم بێت.

لە رووی ئابووریشەوە سەرەتا رەوشی ژیانیان ئاسایی بووە، باوکی کارمەندێکی ئاسایی حکومی بووە، بەڵام پاشئەوەی ساڵی 1898 باوکی بە تۆمەتی خراپ بەکارهێنانی پۆستی حکومی لە کارەکەی لا دەبرێت و زیندانی دەکرێت، رەوشی بنەماڵەکەیان لە رووی داراییەوە

تێکدەچێت. هەرئەمەش وا دەکات کە لە ڕەوشێکی زۆر خراپی داراییدا خوێندن تەواو بکات، پاشان بۆ تەواوکردنی خوێندنی زانکۆ، بەرەو شاری تورینۆی باکووری ئیتالیا دەڕوات و لەوێشەوە تێکەڵی ژیانی سیاسیی و فکریی ئیتالیا و ئەوروپا دەبێت.

سەرەتای تێکەڵبوون لەگەڵ سیاسەت و فیکردا

ساڵی 1921 لەڕێگەی ستێپەندیەمەکەوە” دەستگیرۆییەکی خوێندنەوە” دەتوانێت لە زانکۆی تورینۆ بەشی ئاداب بخوێنێت. ئەمەش دەرگایەکی گەورەی فیکریی و سیاسیی و ڕۆشنبیریی بەرووی گرامشی گەنجدا دەکاتەوە. هەرچەندە وەکو خۆی پاشتر باسی دەکات، لە رووی بژێوییی ژیانەوە، زۆر ڕەوشی ژیانی خراپ بووەو هەژاریی و برسێتی زۆری چەشتووە. بەڵام زانکۆ و شاری تۆرینۆ دەرگایەکی فراوانی جمووجۆڵی سیاسیی و ڕۆژنامەگەریی و فیکری بۆ دەکاتەوە.
لەو ساڵانەدا لە تەواوی ئیتالیادا بزووتنەوەی کرێکاریی و چەپەکان زۆر بەهێزبوون، گرامشی زوو تێکەڵی ئەم بزووتنەوەیە بوو. لە ساڵی 1917 لە ئیتالیاش راپەڕینی گەورەی کرێکاری دەستیپێکرد، لە شارەکانی باکووردا بزووتنەوەی شورایی لە ناو کارگەکان دروستبوو، کە گرامشی زۆر داکۆکی لێدەکرد. ئەو لەو باوەڕەدا بوو کە لەبرەش هاوشێوەی روسیا، شێوەیەکی کرێکاری روو دەدات و کۆتایی بە سیستمی سەرمایەداری دەهێنێت و سیستمی سۆشیالیستی هاوشێوەی روسیا دروست دەکرێت، بەڵام وا دەرنەچوو.
گرامشی لە ساڵی 1919 دەبێتە سەرنووسەری ڕۆژنامەی سیستمی نوێOrdine Nuovo، لەوێدا زیاتر داکۆکی لە مافی کرێکاران دەکات و بەشێکی زۆری بۆچوونەکانی خۆی دەخاتەڕوو. پاشان دەچێتە ناو ریزەکانی پارتی سۆشیالیستی ئیتالیا، دواتریش لە ساڵی 1921 دەبێتە ئەندامی دامەزرێنەری پارتی کۆمۆنیستی ئیتالیا وەکو سکرتێری گشتی حزبیش هەڵدەبژێرێت.

بۆچوونە فیکرییەکانی

بۆئەوەی لە فیکر و فەلسەفەی گرامشی تێبگەین، هەردوو ڕەگەزی ” کات و شوێن” هاوکاری باشمان دەکەن. ئەو لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا ژیاوە، ئیتالیاش یەکێك بووە لە زلهێزەکانی ئەوکاتی جیهان و کاریگەری گەورەی بەسەر ئەوروپا و جیهانیشەوە هەبووە. لەوکاتەشدا جیهان بەدەست کۆمەڵێک کێشەی گەورەوە دەیناڵاند، زلهێزەکانی جیهان لە جەنگ و ململانەی سەختدا بوون. بیری سۆشیالیزم و چەپگەرایی لە تەواوی ئەوروپا و جیهاندا زاڵ بووە، لە بەرامبەریشدا فیکری فاشیزم و ناسیۆنالیزم و تۆتالیتاریزم زۆر

بەهەز بوو، لە ئیتالیا فاشیزمەکان دەسەڵاتیان گرتبووە دەست، لە روسیاش بەلشەفییەکان دەسەڵاتیان گرتبووە دەست و سیستمی سۆشیالیستیان دامەزراند بوو. ئیتالیاش خۆی لەناو گێژاوێکی گەورەدا دەبینییەوە، هێزە چەپ و راستڕەوەکان لە جەنگ و ململانێی سەختدا بوون. هەموو ئەمانە کاریگەری گەورەیان بەسەر فیکر و دونیابینی گرامشیی هەبووە.
ئەو جگە لە جمووجۆڵی سیاسیی، لە بواری نووسین و فیکر و فەلسەفیشدا، داهێنانی گەورەی کردووە. بەشێکی زۆری فیکر و فەلسەفەکەشی لە زینداندا نووسیوە کە بە ‘ دەفتەرەکانی زیندان” ناودەبرێن و خۆیان لە 32 دەفتەر دەبیننەوە نزیکەی 3 هەزار لاپەڕەن. لەم دەفتەرانەدا باسی کۆمەڵێک مەسەلەی گرنگی کردووە لەوانە” رۆڵی رۆشنبیر لەناو کۆمەڵگەدا، هەژموونی دەوڵەت و کەلتووری سەرمایەداری، رەخنە لە فیکری سەنتەرالیزمی کەلتووری ئەوروپی. سیستمی دەوڵەت، کۆمەڵەی مەدەنی، خەباتی سەندیکایی، دژایەتیکردنی فیکری فاشیزم، شۆڕشی روسیا، کێشەکانی ئیتالیا و ئەوروپا. مەسەلەی شۆرش و خەباتی چینایەتی،،، ” کۆمەڵێک مەسەلەی تر.
لێرەدا هەوڵ دەدەم، تیشکێک بخەمە سەر بۆچوونە فیکرییەکانی ئەم کەڵە نووسەرە.

خەبات لە دژی فاشیزم

بەشێکی گرنگی خەباتی سیاسی گرامشی بریتییە لە خەبات لە دژی سیستم و فیکری فاشیزم، ئەو چ بە قەڵەم یان بە چالاکی مەدەنی دژی رژێمی فاشیزمی مۆسۆلینی دەوەستێتەوە، بۆیە لە ساڵی 1924 بۆ 1926 چەندجارێک دەستگیر دەکرێت پاشانیش لە ساڵی 1926 بۆ تەواوەتی زیندانی دەکرێت و هەتاوەکو ساڵی 1937 لە زیندانی فاشیستەکان دەبێت. لە زیندانیش زۆر ئەشکەنجە دەدرێت، هەربۆیە کاتێکیش ئازادی دەکەن، لە پاش ماوەیەکی کەم بەهۆی نەخۆشییەوە گیان لە دەستدەدات.
ئەو لەرێگەی نووسینەکانییەوە، دڕندەیی و نامرۆیی فیکری فاشیزمی خستەڕوو، بەشێک لەکارە فیکرییەکانی بۆ دژایەتیکردنی فیکری فاشیستی تەرخانکردووە. لەهەمانکاتیشدا پێشبینی بەو کارەساتە گەورانە کردووە کە رووبەڕووی ئیتالیا دەبێتەوە بەهۆی رژێمی فاشیستی ئیتالییەوەو بەسەرۆکایەتی مۆسۆلینی.

دوو جۆر رۆشنبیر

گرامشی پێناسەیەکی تایبەتی بۆ رۆشنبیر کردووە کە تادەیەک جیاوازە لە بۆچوونی فەیلەسوفانی پێش خۆی. لەهەمانکاتیشدا

هەتاوەکو ئەمڕۆش بە یەکێک لە پێناسە گرنگەکان دادەنرێت کە بۆ رۆشنبیر کرابێت. بە بڕوای گرامشی دوو جۆر رۆشنبیر هەیە، یەکەمیان رۆشنبیری تەقلیدیی، ئەمەش ئەو جۆرە رۆشنبیرانە دەگرێتەوە، کە خۆیان لە جەماوەری گشتی خەڵکی بەدوور دەگرن و زیاتر خۆیان بە نوخبەیەک دادەنێن و بە چاوێکی کەمەوە سەیری ئەوانی تر دەکەن و خۆیان لە قەرەی کێشەکانی ناو کۆمەڵ نادەن.
جۆری دووەمی رۆشنبیر ئەوانەیە، کە گرامشی ناوی ” رۆشنبیری ئۆرگانی” لێناون. ئەمانە ئەو رۆشنبیرانە دەگرێتەوە کە خۆیان بە بەشێک لە کۆمەڵگەکەیان دادەنێن و هەڵگری ئازار و مەینتەییەکانی گەلەکەیانن و داکۆکی لەمافەکانیان دەکەن. لەهەمانکاتیشدا ئەو رۆشنبیرانە دەبنە رابەری بزووتنەوە جەماوەریی و شۆڕشگێڕییەکان و هەوڵی رێکخستنی خەڵکی دەدەن، لە هەمووشی گرنگتر هەوڵ دەدەن چینی جووتیار و کرێکاران لە یەکتری نزیک بکەنەوە. هەروەها ئەرکی سەرەکیشیان هۆشیارکردنەوەو رۆشنبیرکردنی چینی کرێکاران و زەحمەتکێشان دەبێت و هەوڵدان بۆ دژایەتییکردنی هەژموونی کەلتووری سەرمایەداریە.
لەمەدا گرامشی پێی وایە کە رۆشنبیری ئۆرگانی دەبێت وەکو سەربازێک لە دژی هەژموونی سەرمایەداری بوەستێتەوەو نەهێڵێت ئەو هەژموونە بەسەر تەواوی خەڵکیدا بسەپێت، کە زۆرجاریش ئەم هەژموونە لە رێگەی دەزگاکانی دەوڵەت و میدیاکانەوە دەبێت. بۆیە ئەو پێی وایە دەبێت رۆڵی کۆمەڵی مەدەنی بەهێز بکرێت لەمەشدا رۆشنبیر رۆڵی سەرەکی دەگێڕێت.

هەژموونگەرایی کەلتوری

خاڵێکی گرنگی تری فیکری گرامشی پەیوەندی بە مەسەلەی هەژموونگەرایی کەلتوری بەگشتی و سەرمایەداریی بەتایبەتی هەیە. ئەم خاڵە زۆر گرنگە کە گرامشی باسیکردووە پێشتر بیرمەندانی تری چەپ بەو شێوەیە گرگنگیان پێ نەداوە. مەسەلەی هەژموونگەراییش دەبێتە خاڵێکی سەرەکی بیرکردنەوەیی و پانتایی باس ل□ کار و بەرهەمەکانی بۆ تەرخان دەکات. جێگەی ئاماژەیە مەسەلەی هەژموونگەرایی لەرێگەی گرامشییەوە، دەبێتە بابەتێکی گرنگی فەلسەفەی جیهان و لەپاش ئەو کۆمەڵێک فەیلەسوف و بیرمەندی جیهان خۆیان پێوەی خەریک دەکەن و ش□□ق□ی دەکەن.

چەمکی هەژموونگەرایی بەشێکی زۆری کارەکانی گرامشی داگیرکردووەو هیچ فەیلەسوفێک بەو شێوە چڕوپڕییە قسەی لەمبارەوە نەکردووە، بەتایبەتی هەژموونی کەلتوری. ئەمەش رێگەی بۆ زۆر فەیلەسوفی تری

جیهان کردەوە، کە لەمبارەیەوە کار بکەن ، بە نموونە ئەدوارد سەعید لە کتێبەکانی "خۆرهەڵاتناسیی، ئیمپریالیزم و کەلتور"، لە ژێر کاریگەری تێزەکانی گرامشی ئەم کتێبانەی نووسیوە، کە بە یەکێک لە کارە گرنگەکانی ئەدوارد سەعید دادەنرێت.
گرامشی پێی وایە کە سەرمایەداری توانیویەتی تاڕادەیەکی زۆر هەژموونی کەلتوری خۆی بەسەر تەواوی چین و توێژەکانی کۆمەڵگەدا بسەپێنێت. هەربۆیە بە رووبەڕووبونەوەی ئەم هەژموونە داوا دەکات کە گرنگی زۆر بە رۆشنبیرکردنی چینی کرێکار و جووتیار بدرێت، ئەمەش ئەرکی سەرەکی رۆشنبیرە کە ئەو بە رۆشنبیری ئۆرگانی ناوی دەبات، لە پاشانیش ئەرکی پارتێکی شۆڕشگێڕییە. جێگەی ئاماژەیە لە سەرەتاکانی شۆڕشی روسیدا زۆر باوەڕی بە یەکێتی سۆڤیەتیی بوو، پێی وابوو کە ئەم شۆڕشە توانیویەتی چینێکی کرێکاری رۆشنبیر و هۆشیاری روسی پێ بگەیەنێت، هەرچەندە پاشان بۆچوونی دەگۆڕێت.

فیکری سەنتڕاڵیزمی ئەوروپی
خاڵێکی گرنگی تری تێڕوانینی گرامشی پەیوەندی بە رەخنەگرتنە لە فیکری خۆرئاوایی، کە ئەمەش یەکێکە لە داهێنانە فیکرییە گەورەکانی. ئەو پێی وایە ئەو فیکرە باوەی کە ئەوروپا بە سەنتڕاڵی جیهان دادەنێت و تەواوی کەلتورەکانی جیهانیش بە چاوێکی کەمەوە سەیر دەکات، بۆچوونێکی تەواو هەڵەیە، چونکە کەلتور و شارستانییەکانی تری جیهانیش، هیچیان لە کەلتور و شارستانی ئەوروپا کەمتر نییە و پێویستە رێزیش لەوان بگیرێت، چونکە رۆڵیان لە پێشخستنی شارستانی مرۆڤایەتی هەبووە. گرامشی یەکەمین کەس بووە کە بەو شێوە راستەوخۆییە ئەم رەخنەیە لە فیکری خۆرئاوایی باو بگرێت، ئەمەش خۆی لە خۆیدا شۆڕشێکی گەورە بووە. ئەو رەخنانەی گرامشیش دەرگایەکی زۆر باشی کردەوە بە زۆر فەیلەسوفی تری ئەوروپایی، کە گرنگی بە کەلتورەکانی تری جیهان بدەن یەکێکیش لەوانە فەیلسوفی ناوداری فەرەنسی لیڤی شتراوس، کە بە یەکێک لە باوکەکانی رەوتی بونیاتگەراکان دادەنرێت، راستە ئەو لە رووی فیکرییەوە دوورە لە گرامشی و بەرەی راستی هەڵبژاردووە، بەڵام لەمبارەیەوە ستایشی تێڕوانییەکانی گرامشی دەکات. جگەلەوەش کۆمەڵێک فەیلەسوف و بیرمەندی تری خۆرئاوایی هەمان رێچکەی ئەویان گرتووە لە پێش هەموویانەوە" جۆمسکی و ئەدراورد سەعید، رۆبەرت کۆکس"

دەوڵەت و کۆمەڵەی مەدەنی
گرامشی پێی وابوو کە دەوڵەت ئامڕازێکە بۆ سەرکووتکردنی خەڵکی،

لەمەشدا تاڕادەیەک بەچوونی لە ئەنارشیستەکانەوە نزیک بوو بەتایبەتی " باکۆنین"، هەربۆیە زۆر دژی چەمکی تەقلیدی دەوڵەت بوو، کە تەنها خۆی لە هێزە ڕەقەکانی دەوڵەت دەبینێتەوە.
گرامشی دەسەڵات دەکات بە دوو بەشەوە . یەکەمیان ناوی لەناوە" کۆمەڵەی سیاسی" کە خۆی لە دەزگا سەرکوتکەرەکانی دەوڵەت دەبینێتەوە لە پێش هەموویانەوە" پۆلیس، هێزە ئەمنییەکان، زیندان، سوپا، یاسا" کە ئەمەش زیاتر دەوڵەتی ستەمکار دەگرێتەوە، لەڕێدا دەوڵەت ڕۆڵێکی خراپ لەناو کۆمەڵگەدا دەبینێت و بەرەو دواکەوتن و کارەساتی دەبات.
دووەمیان " کۆمەڵەی مەدەنی" کە ئەمەش زیاتر هێزە سیاسیی و ئابوورییەکان دەگرێتەوە. لەڕێدا بە پێچەوانەی کۆمەڵەی سیاسییەوە، دەبێت لە ڕێگەی ڕەزامەندییەوە خەڵکی بەلای خۆت ڕابکێشێت. لە لایەکی ترەوە گرامشی پێی وایە، ئەوە کۆمەڵەی مەدەنییە کە دەتوانێت ڕێگە لە ستەمی دەوڵەتی بگرێت و نەهێڵێت دەوڵەت لەلایەن چینێکەوە بە چەوساندنەوەی چینێکی تر بەکاربهێنرێت. هەربۆیە هەمیشە داکۆکی لە کۆمەڵەی مەدەنی دەکرد، کە ئەمەش زیاتر لە پارتی سیاسی شۆڕشگێڕ و سەندیکاکان و چالاکی مەدەنیی و سیاسی دەگرێتەوە.
لە لایەکی ترەوە گرامشی پێی وابوو ئەوە پارتی شۆڕشگێڕە کە دەتوانێت ببێتە ڕێگر لە ستەمی دەوڵەتیی و دیکتاتۆریی، هەرئەویشە دەتوانێت چینی کرێکاران و جووتیاران ڕزگار بکات و شۆڕش بکات، بەڵام لەمەشدا دووبارە پانتایی زۆری بە دیموکراسی و ئازادی ڕادەربڕینی ناو حزب داناوە. گرامشی دژی ئەو فۆرمە حزبیە بوو، کە ستالین پەیڕەوی دەکرد، کە زیاتر فۆرمێکی دیکتاتۆری بوو.

گرامشی و فیکری مارکسیی

گرامشی یەکێکە لە فەیلەسوف و بیرمەندە مەزنەکانی چەپی ئیتالیا و جیهان. ئەو خاوەنی ڕێچکەی فیکری خۆی بوو، بە هەموو شێوەیەک دژی دۆگماتیزم و پەرستنی شەخسی بوو تەنانەت مارکسیش. لە ساڵی 1918 وتارێک لەمبارەیەوە دەنووسێت و دەڵێت: مارکس شایستەی پەرستن نییە، ئەو مەسیح نییە. هەروەها بەشێکی زۆری فیکر و فەلسەفەکەشی قابیلی گۆڕانکارییە جگە لە ڕستە بەناوبانگەکەی نەبێت " ئەی کرێکارانی جیهان یەک بگرن"،جگە لەمە هەموو فیکری مارکسی شایستەی ئەوەیە کە گۆڕانکاری تێدا بکرێت و ڕەخنەی لێ بگیرێت.
ئەو فیکری مارکسی بەسەر سێ بەشدا دابەشکردبوو: 1/ ئابووری سیاسی. 2/ زانستی سیاسیی.3/ فەلسەفە.

ڕەخنە لە یەکێتیی سۆڤیەت

سەرەتا گرامشی یەکێک بووە لە هەوادارە سەرسەختەکانی شۆڕشی روسیی و پارتی بەلشەفی روسیا، لەهەمانکاتیشدا لینینیش بە فیکری گرامشی سەرسام بووە. لە هاوینی ساڵی 1920 لەکاتی کۆنگرەی دووەمی ڕێکخراوی ئەنتەرناسیۆنالی سێهەمدا، گرامشی راپۆرتێکی بەناوی " لەپێناو نوێکردنەوەی پارتی سۆشیالیستی" نووسی. کاتێک لینین راپۆرتەکەی بینی، زۆر بەلایەوە باشبوو، زۆریش پشتگیری بۆچوونەکانی گرامشی کردووە. بەڵام پاشان بە نەمانی لینین، گرامشی بۆچوونی گۆڕا، بەتایبەتی لەپاش هاتنە سەرکاری ستالین. ئەو پێی وایە ستالین هەموو کۆمەڵەی مەدەنی لەناوبردووە و تەنها پشت بە کۆمەڵەی سیاسی دەبەستێت کە خۆی لە هێزی رەقی دەوڵەت دەبینێتەوە کە ئەوانیش " دەزگا ئەمنیی و هەواڵگرییەکان، پۆلیس، سوپا، یاسا و داگا" دەبینێتەوە. لەهەمانکاتیشدا هیچ بوارێکی بە کاری کۆمەڵەی مەدەنی نەهێشتەوە. هەر ئەم ڕەخنانەشی وایکرد کە تۆمەتی ترۆتسکیزمی بخرێتە پاڵ.

دەرەنجام

گرامشی دووبارە پێناسەیەکی نوێی بە ڕۆڵی ڕۆشنبیر و پەیوندی بە کۆمەڵگەوە کردەوە، ئەو لە یەککاتدا کەسێکی سیاسەتمەدار، بیرمەند، چالاکوانێکی سیاسیی و مەدەنیی بوو، هیچ سنوورێکی بۆ چالاکییە فیکرییەکانی دانەنا و خۆی لەناو کتێبخانەیەکدا زیندانی نەکرد. هەروەها ئەو توانی لە ڕێگەی ڕەخنەکانییەوە لە فیکری سەنتەرالیزمی خۆرئاوایی و هەژموونگەرایی، دەرگا بۆ زۆر فەیلەسوف و بیرمەندی تر بکاتەوە کە لەسەر هەمان ڕێچکە، داهێنانی باش بکەن. لە هەمووشی گرنگتر ئەوەیە، ئەمە لە ژیانی گرامشی فێری ئەوە دەبین، کە چەندە رژێمەکان دیکتاتۆر و ستەمکار بن، بەڵام ناتوانن فیکر و فەلسەفە لەناو بەرن.
بەدڵنیاییەوە گرامشی یەکێکە لە فەیلەسوفە دیارەکانی جیهان و کاریگەری تیۆرییەکانی بەسەر تەواوی جیهاندا هەیە. قسەکردنیش لەبارەی ئەم کەسە فەیلەسوفەی جیهانەوە، زۆری دەوێت، من تەنها پێناسەیەکی خێرام بە فیکر و خەبات و ژیانی کردووە، بەو هیوایەی لە داهاتوودا شتی زیاتری لەبارەوە بنووسم.

سەرچاوەکان:

1/ سيار الجميل. مفهوم المثقف عند غرامشي. www.almadasupplements.net/
2/ سعد محمد رحيم.غرامشي والهيمنة الثقافية.

www.almadasupplements.net/
3/ مصطفى شلش. غرامشي في زمن المظاهرات.
www.almadasupplements.net/
4/ . . www.marx21.de.ANTONIO GRAMSCI: DAS HIRN FUNKTIONIERTE WEITER

چرای ڕێی خەبات یان… چرای نیشتمان… یوسف محەمەد بەرزنجی

دەسپێک:

دیکۆمێنت یان ئەرشیف زۆرگرنگ و بەکەڵکە، بەهۆیی دیکۆمێنتەوە زۆربا بەت و کێشەو ڕوداو قەوماو لەمێژووی گەلاندا بەهۆی دیکۆمێنت و بەڵگەنامەو نوسراوی پارێزراوەوە دەتوانرێت زۆر تەمومژو پەڵەهەوری ڕەشی گومان لەمێژووی گەلاندا بڕەوێتەوەو تێشک بخرێتە سەرگومان و ڕاستییەکان و ساخبکرێتەوە، زۆربا بەتیش تەتەڵ□ بکرێت و ببنە کەرەسەی ت□و□ژینەوەولێکۆڵینەوەی چڕو تۆکمەو مێژووی پێ دەوڵەمەند بکرێت. سەنتەرو ناوەندو بەشی تایبەت بەدیکۆمێنت و بەڵگەنامە لەوڵاتدا بکرێتەوەو گرنگی پێبدرێت، لەزۆربەی وڵاتان ودەوڵەتاندا تەنانەت لای دراوسێکانمان لەلایەن دەوڵەتانی بەنمونە:وەک تورکیاو ئێران و وڵاتەعەرەبیەکانەوە بەگرنگییەوە دەپارێزرێن و سەیردەکرێن و لەو پێناوەدا سەنتەرو ناوەندی مەزن و مۆدرێنی سەردەمیانەیان کردۆتەوەو لەنێوەندەکانی کەلتورو مێژووی خۆیاندا بۆ لێکۆڵینەوەو ت□و□ژینەوە زانستییەکان کەڵکیان لێوەردەگرن و مێژووی خۆیان پێدەوڵەمەند کردووەو پاراستویانن.بەڵام بەداخەوە لای خۆمان زۆر گرنگی بەئەرشیف و بەڵگەنامەو دیکۆمێنت و پارێزگاریلێکردن وپاراستنیان نەدراوەو گەلی ئێمە لەو نێوەندەدا زیان و زەرەری زۆرمان توشهاتووەو بەهۆی نەبونی بەڵگ□نامەوە نەمانتوانیوە زۆربا بەتی مێژوویی ڕاستبکەینەوە یان پێداچونەوەی ووردی س□ل□نراوی بۆ بکەین، بۆیە ئەرکی پارت وڕێکخراوەکانە بەحکومەت و دەوڵەتیشەوە بیر لەم سامان وگەنجینە دەوڵەمەندەی گەلەکەمان لەدیکۆمێنت و بەڵگەنامەی نوسراو کەرەسە کەلەپووری و مێژووییەکان، پاشماوە پارێزراوەکان بکەنەوەو

بە ئەوناوانەدانە سەنتەرو مۆزەخانەی نیشتمانیی لەشارەکاندا دابمەزرێنن وبیر لەم بوارە گرنگ و بەکەڵکە فەرامۆشکراوە بکەنەوە زیان لەنەوەی بگەڕێتەوە باشترە.

نامە وەک کەرەسەی گرنگ:

نوسینی نامە لەمێژوودا زۆر پڕبایەخە جاران هۆیەکانی پەیوەندیکردن کەم بوون نامەو نوسراو هۆکاری گەیاندنی ئاگاداری و ڕێنمایی و گەیاندنی ڕوداوقەوماوەکان بوون، نامەکان ئەدەبیی مێژوویی سیاسیی ئابووری کۆمەڵایەتی… هەرشتێکی تربووبن جێگەی بایەخ وگرنگی و سوودبون، گەلان و وڵاتانیش زۆرگرنگیان بەنامەو قەباڵەو بابەتە مێژوییە نوسراوەکانداوەو پارستونیان و ئەرشیفیان کردون و بەلایانەوە گرنگ وپڕبایەخن و بەهۆی نامەو نوسراوە تایبەتی وگشتییەکانەوە زۆر بابەتە داپۆشراو تەمومژاوییەکان ڕوون بوونەتەوەو لەبەرتیشکی لێکۆڵینەوە وتوێژینەوەکاندا سودیان لێوەرگیراوەو بەربەستی زۆر بابەت وڕوداوی هەڵگرتوویان ڕوونکردۆتەوە.

لەمێژووی کوردا کەس بەقەدەر مامۆستای مەزن عەبدوالرەقیب یوسف نرخی نامەی نەزانیوەو تێیی نەگەیشتووە، گەرسەیری بەرهەم و ساید وپەیجەکەی بکەین بەوڕاستییە دەگەین کەهەزاران نامەی پاراستووەو سودی لێوەرگرتووەو بەکەڵکن و جێگەی شیاوی خۆیان لەزۆربابەتدا دەگرن، جێدەستی کەمال مەزهەر ئەحمەد،کەمال نوری مەعروف، کەمال ڕەئوف محەمەد، ڕابەری سەید ئیبراهیم و عەبدوڵا زەنگەنگەنەو… ئەوانی تریش بەنەوەندەکەو پڕبایەخیی ئەم بوارە گرنگەوە دیارە،کەواتە نرخیی نامەو نوسراو لەمێژوودا پڕبایەخە و کەرەسەی خاوی سەرەتایی زۆر بەکەڵکن بۆ گۆشە نەزانراوەکانی مێژوو.

دکتۆر محەمەد سابیر ونامەکان:

دکتۆر محەمەد سابیر، پیاوێکی زانستی و ئەکادیمییە، نیشتمان پەروەرە، ڕاستگۆیە، هاوڕێکانی هەمیشە وەک کەسێکی بەوەفا سەیری ئەکەن، ئەم پیاوە لەهەرشوێنێکدا بوایە دەوڵەت و پارت وڕێکخراوەکان سودیان لەتەمەن و ئەزمەن وتاقیکردنەوەکانی ئەم پیاوە وەردەگرت و گەورەترین سەنتەریان لەپێناوی زانست و نەوەکان دەخستە بەردەستی و هەموو پشتیوانییەکیان دەکردو ئەویش بەپشتیوانییەکانی سودی بەنیشتمان و نەوەکانی دەگەیاند، بەڵام بەداخەوە ئەم گەنجینەیە، ئەم سامانە گرنگانەی نیشتمان ونبوون و لەناوەندەکاندا وەک کورد دەڵێت: پەنجەیان بەزاخدا کراوەو لەپەراوێزادا ژیان دەگوزەرێنن، وەک گۆرانی مەزن دەڵێت:

بەڵێ دیارە لەناو قەومی بەسیتا قەدری سەنعەتکار
وەکو عەعکسی قەمەروایە لەناو حەوزێکی لیخندا
بەڵام تەختی ڕوفاهو تاجی حورمەت میللەتی هوشیار
بەئوستادێ ئەدا وەک تۆلەناو شمشاڵی کون کوندا

.. بەداخەوە بۆ ئەودۆخە گشتگیرەی هەموانی لەتاساندا هێشتۆتەوە، بەهیوام ڕۆژێک بێتە پێشەوە ئەم سامان و گەنجینەگەورا نەی زانست و مەعریفەی وەک دکتۆر محەمەدسابیر لەیاد نەکرێن و ڕێزیان لێبگێرێت.

چرای ڕێی خەبات یان… نیشتمان:
کاتژمێر٤ ی پاشنیوەڕۆی ڕۆژی دووشەممە ١٦ـــ٦ـــ٢٠٢٢، بە ئامادەبوونی ڕوناکبیران ونوسەران و نیشتمانپەروەران، لەهۆڵی تەواری شاری سلێمانی، نوسەر دکتۆر محەمەد سابیر، سێ کتێبی خۆیی لەقەباروشێوەو ناوەرۆکی جیاواز بەناوەکانی، یەکەم: چرای ڕێی خەبات،٣٣٤لاپەڕەی قەبارە گەورە، کەبیریتیە، لەبەشێک ل□ نامەو دیکۆمێنت لە شۆڕشی نوێدا،چەردەیەک نامەی تایبەتیە، دووەم: بیرەوەری□کانم لەغوربەتدا، بیرەوەری،٥٥٥لاپەڕەی قەبارە وەزیری،سێیەم: ئەلبومی تێکۆشان، وێنە تایبەتی و گشتییەکانیەتی، قەبارە گەورە ٢١٤ لاپەڕە، بەرهەمەکانیش هەرسێکیان لەلایەن جەمال لۆلۆوە، ئامادەی چاپکراون. من پیرۆزبایی گەرم بۆ دکتۆر محەمەد سابیرو جەمال لۆلۆپێشکەش و دەستخۆشیان لێدەکەم، بۆئەم بەرهەم بەسودو بەکەڵک و گرنگانە، بەهیوام هەنگاوی دیکەی بەشوێندا بێت و کتێبخانەی کوردی بەم جۆر□ بابەتە بەکەڵک وگرنگ وبەسودانە بڕازێنرێتەوەو سودی بۆنەوەکان و ئایندەه□ بێت.

چرای ڕێی خەبات..
نامەکان بەشێوەیەکی گشتی گرنگن نرخی تایبەتی وگشتییان هەیە،وەک مێژووی نوسراو بەڵگەنامە نامەکانی شێخ مەحموودی حەفید، بۆ کەسایەتیەکان وجەنگاوەرەکانی بەشێکی زۆریان لەنێوچون و فەوتاون ئەرشیف و نامەکانی (کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەند)، ک□ نامەی(مستەفاکەمال ئەتاتورک)ی تێدابووە بۆقارەمانی سەردەمی خۆی کەریم بەگ ل□ بەڵگەنامە گرنگەو پڕبایەخەکان ئەژمار دەکرێت، کەریم بەگ فەرماندەی ئازاو بوێری لەشکری شێخی نەمر بووە،کە دەیان نامەی کەسایەتی تێدابووە بۆناوبراو کە دوایی ساڵانی ١٩٧٦ بەدواوە، بەهۆی نەپاراستن و هەڵنەگرتنی لەشوێنی پارێزراو پێوێستدا لەنێوبراون وبونەتە خۆراکی ئاگر، گەرئەو نامەو دیکۆمێنتانە بمانایە زۆر

تاریکی مەسەلەو کێشەی کوردی یەکاڵاو ڕوندەکردەوە، نامەو ئەرشیفی (شێخ فەرەج)ی بانی بنوک یەکێک لەسەرکردە قارەمان و بوێرو چاونەترس و ئازاکانی سەردەمی شێخ مەحموودی حەفید بوو، ئەویش نامەو دیکۆمێنتەکانی بەهای نەپاراستن و نرخ نەزانینەوە بۆ دەردی ئەوانی ترچوو، نامەکانی خوالێخۆشبوان قازی محەمەد و بارزانی و مام جەلال وکاک نەوشیروان مستەفاو... کەسایەتییەکان لە نەوەندی مێژوودا پێبایەخن گرنگی و ڕونکردنەوەی بەکێک لەسەر هەلومەرجەکان پێشکەش دەکەن، ڕونکردنەوە لەسەردیوە شارەوەوداپێشراو پێتەماوییەکان دەخەنەڕوو، نامەکانی نەو ئەم کتێبەش هەمان بایەخ وسوود بەنوسین وتوێژینەوەو لێکۆڵینەوەی قۆناغێکی نوێ دەهێننە ئاراوەو بەرچاو ڕونیمان دەخاتە بەردەست، پێویستە نوسەران وەڕوناکبیران نەوەندەڕۆشنبیری لەژێر بابەتدا قەتیس وبەرتەسک نەکەنەوەو ڕۆشنبیری ونوسین لەمانا بەرفراوەن و گشتییەکەیدا سەیربکەن و نامەو نوسراوە پارێزراوەکان بەبایەخەوە سەیربکەن، چونکە بەهای دۆخ وهەلومەرج وڕووداو قەوماوەکانەوە لەکوردستاندا هەزاران بەڵگەنامەو نوسراو نامە... بونەتەخۆراکی جانەوەران و مێروزیانبەخش و ئاگر ولەناوچوون. بۆیە داواکارم وهیوامەوایە لەولایەن و کەسایەتییانە وحکومەت و دەسەڵاتدارانە بیر لەسامانی وڵات لەکەلتوورو نوسراو شوێنەوارو گۆڕەکەکەن و ئەشکەوت و قەبرسان و شوێنەوارە مێژووییەکان بکرێتەوەو سەنتەری نیشتمانی بۆئەوبوارە تەرخان بکەن و بەلەدەستنەدانی مێژوو دابمەزرێنن و بەگرنگییبەرزەوە سەیری نەوەندەکەبکەن، کەرەسەکان بپارێزن، نامەش وەک ئەم کتێبەو هەزارانی تر گردوکۆبکرێتەوەو بەباشترین شێوەی سەردەمییانە بپارێزرێت. بۆیە ئەم هەنگاوەی دکتۆر محەمەدسابیر گرنگە وەک هەنگاوێ سەرەتاییەکانی تر کەلەلایەن چەند کەسێکەوە لەپێناوی نامەو پارستن و ئەرشیفکردنیدا نراوە.

ئەم کتێبە بەشێک لەنامەو دیکۆمێنتی دکتۆر محەمەد سابیر لەشەستەشی نوێیەدا، بەرگیی یەکەمیی بەنامەکان لەسەرداناوە، دیارە لەبەرنامەیدایە بەشی دیکەیشی لەبەرهەم بهێنێت، وەک لەکۆڕەکەشدا ئاماژەی پێدرا، دکتۆر خاوەنی بەڵگەنامەیەکی یەکجار زۆرەو خاوەنی ئەرشیفێکی دەوڵەمەندە لەم بوارەدا، بەهیوام کەسانی شارەزا لەهەوە و هاندانی دکتۆردابن بەساخکردنەوەو بەچاپکردنی ئەم ئەرشیفە دەوڵەمەندەو سود بەهەموان بگەیەنێت، ئەوی ڕاستیی بێت من تەنیا هەڵوەستە لەسەر ئەم کتێبەی دکتۆر دەکەم و دەتوانم خوێنەوەی بۆبکەم، چونکە من ئەوینداری دیکۆمێنت و بەڵگەنامەو خوێندنەوەیانم وبەلامەوەجێگەی مەبەست و گرنگیپێدانە، پاش هاتنەماڵەوە، زوبەزوو

دەستم بەخوێندنەوەی ئەم کتێبە گرنگە جوان و پڕبایەخە کرد، زۆر هەستم بەئاسودەیی و گرنگی و سودی ئەم نامانە کردو چێژم لێبینین. کەئەم نامانە چەند بەکەڵک و بەسودن و زۆر ڕووی تاریکی مێژووی ئەوکاتەمان بۆ ڕوناک دەکاتەوە، زۆر بەربەست وەلادەخەن. لەلایەکیی دیوە پاراستن و مانەوەو پاراستنی ئەم نامانە بەم شێوەیە، هەمووی چیرۆکی گەورەو پەیامی جوانیان لەپشتەوەدا حەشارداوە زۆر نهێنی دوای ساڵی ۱۹۷۵مان بەهۆی نامەکانەوە بۆ ڕوون وئاشکرا دەبێت، ڕاستە نامەکان کەسین و بۆ خودی دکتۆر نوسراون، بەڵام لەناوەڕۆک و مەبەستدا گرنگ و پڕمەخزاو ڕاستین، پەند ئامۆزو پڕ لەهیوای ئەوە سەردەمن، ئێمە لەم نامانەوەو کۆدەکانیەوە زۆر نهێنی، زۆر بابەتی گرنگی لێهەڵدەهێنجین، چونکە وەک گوترا نامەکان بەپێی هەلومەرج و کات و سەردەمی خۆی نوسراون، بابەتی لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی وردو پەراوێزو ڕوونکردنەوەی زیاتر هەڵدەگرن، نامەی وشک و بێناوەڕۆک نین، بەڵکو لەڕێگەی نامەکانەوە زیندوێتی و کۆڵنەدان و تێکۆشانی گەلێکی ستەمدیدەو وێڵی ئازادی و تێکۆشان و بەرخۆدان، کەگەلی کوردو نیشتمانەکەیەتی لەنامەکاندا بوونی هەیە، دوژمنانی ناوخۆمان و دوژمنانی دەرکیش لەم تێکۆشان وبەرگرییەی ئەم گەلە کەم تەرخەمیان لەزوڵم وسوتماککردن و خوێنڕشتنی ئەم گەلە بەئاگرو ستەم لەزوڵمی جەبەروتیان قسوریان نەکردووەو بۆ ساتێک دەرفەتەکانیان بۆتاوان و خوێنڕشتن و لەناوبردن لەکیس نەداوە، دکتۆر خۆی خاوەنی عەقلیەتی بەڵگەنامەو دیکۆمێنتە بۆیە بەوپەڕی سەخاوەت وگرنگییەوە لەم بابەتەو بەکەڵکیەکەی ڕوانیوەو وەک مێژووی قۆناغێک خستویەتییە بەر دیدەی ئێمەومانان و ئەو لەئێمە زیاتر پەرۆشی و گرنگی ئەم نامەو نوسراوانە دەزانێت و دەزانێت سودەکەی چییە؟ دکتۆر خۆیشی خاوەنی مێژوویەکی دەوڵەمەندو پڕئەزمۆن وتاقیکردنەوەی ناوەوەی نیشتمان و دەرەوەیە، دەزانێت نرخ وبەهای سەردەمیانەی ئەم نامانە چین و لەکوێدایە، بەهیوام لەهەنگاوەکانی بەردەوام بێت و نەوەستێت لەپێناوی مێژوو قوربانیدانی گەورەی گەلەکەمان، کەلەوپێناوەدا نەوەکان قوربانی زۆریان بەسەروەرو بەرزی خاک پێشکەشکردووە.

بەرئەنجام:

نەوەڕۆک وکاکڵەو ناوەخنی نامەکان بەگشتی وەک وترا گرنگن، هەواڵودنگوباسی وردی ئەو سەردەمەی گەل ونیشتمان پێیدا گوزەری کردووە تێدایە، نامەکان یان فەرمین یان کەسین وکەسایەتییەکان هەموویان پێشمەرگەو تێکۆشەری کوردو سەرکردەکانی یەکێتیی نیشتمانی نوسیویانن، کات و شوێن و هەلومەرجی دیاری کراوە، ڕوداو دۆخی

ئەوسەردەمەی شۆڕش و خەڵک لەگوندو شارەکانی لەخۆگرتووە، باری ئابووری وکۆمەڵایەتی وگەشەو پێشکەوتن و شەڕو چەک و خۆراک و ناوچەئازادو پەیوەندییەکانی شۆڕشی لەناوەخندا کۆکردۆتەوە، شەڕی ناوخۆو هەکارو داکشان و هەڵکشانی تێدایە، ناوی زۆرشەهیدی سەرکردەو کات وساتی شەهیدەکان وڕونکردنەوەو بەچونی لە ئامێزی نامەکاندایە، زۆرهەڵوێست و هەلومەرج ئاماژەی پێدراوەو ڕونکردنەوەو باری سەرنجی لەخۆگرتووەو شەڕی ئێران عێراق وهەڵوێستی پارتە کوردی وعەرەبیی وئیقلیمی و نێودەوڵەتییەکان باسکراوە، گەلێک بابەتی دیکەیش لەبارەیانەوە دواون.. هەموو نامەو دیکۆمێنت وبەڵگەنامەکان گرنگ و مێژووین.

هەندێ وردە سەرنج بۆ نامەکان:

یەکەم: دەبوو پەراوێزەکان زۆرتربوونایە ڕونکردنەوەو مێژوو بەرواروی زیاتر تێدابوایە.

دووەم: رونکردنەوە لەسەرکەسایەتییەکان شەهیدەکان هەبوایە، قەبارەو جۆری کاغەز ئاماژەی پێبدرایە.

سێیەم: دەبوو لەتایپکردنی نامەکان ڕێنوسی ئەمڕۆ بە دەستەواژەو نوسین لەبەرچاوبگیرایە نەک بەشێوەی کلاسیکی و سەردەمی خۆی تایپ بکرێت، ڕێنوس بۆ بەڵگەنامەو جوانکردنی لەئێستادا گرنگەو بەخوێنەریش باشترو سەرنج ڕاکێشترە.

چوارەم: ڕیگەی زۆرێک لەنامەکان ناوی گەیەنەرو شوێنی ناردن وگەیشتنی دیارنیە دەبوو لەوبارەوە ڕونکردنەوەو ئاماژەدان هەبوایە.

پێنجەم: دەبوو نوسەری نامەکان مردن وەفاتیان یان شەهیدبوونیان وەک مێژوو بنوسرایە ئەمەگرنگی میژوویی خۆیی هەیە، بۆ لێکۆڵینەوەو توێژینەوە.

شەشەم: دەبوو هەرسێ بەرهەمەکەی نوسەر لەڕووی دیزاینەوە لەیەک شێوەو قەبارەدا بوایە، چونکە لەنێوکتێبخاندا، هەم بابەتەکان لێکەوەنزیکن، هەم بۆنوسەریش باشترە کتێبەکانی لەتەنیشت یەکەوە ڕیزبەندی بکرێن وجێگەی شیاوی خۆیان بگرن.

بەرهەمی حەوت ساڵ... بەختیار

یەکێک لەو کارانەی کە لە سەرەتای هاتنی دەسەڵاتی کوردی و لاچونی دەسەڵاتی بەعس دەبوو بکرایە ئەوە بوو دەست بکرێ بە کۆکردنەوە و ڕێکخستنی زمانی کوردی کە ساڵەها بوو بە هۆی گوێ پێنەدان و پەرگەندە بوون لە لێواری لەناو چون بوو. لەناو چون بە مانایە نا کە نەزانی بە کوردی بدوێی، بەڵکو بە خاوەن و بە ناز و بەهێز و لاوازی زمان وا ئەکات کە کاڵ بێتەوە. هەڵبەتە لێرە و لەوە چەندان نوسەر و شاعیر هەبوون، بەشێکی زۆریان هەمبانەی ووشەی جوان و شیرینی کوردیان پێ بووە.

بەڵام بە ڕاستی زمانی کوردی ئەگەر چی هەر وەک کورد خۆی سەرسەختییەکی بەهێزی کردووە لە مانەوەدا، بەڵام هەر زمانێک ئەگەر نوێژەن نەکرێتەوە ووشەی بە زیاد نەکرێ پێ بە پێی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و هاتنە ناوەوەی چەمکی زمانەوانی تازەی جیهان لە هەموو بوارەکاندا، ئەوا ئەو زمانە تیژییەکەی خۆی لەدەست ئەدا و کول ئەبێ ناچار ئەبێ چەمکی زمانەکانی تر بەکار بهێنێ و وورده وورده چراکەی کز ئەبێت.

دەسەڵاتی کوردی سەرەڕای ئەوەی کە لە چەندین لایەن و کەسایەتییەوە ئاگادار کراوەتەوە، خەڵکانێک هەبوون شارەزا لە زمانی کوردی و توانای ئەوەیان هەبوو زمانەکە بە شێوەیەکی زانستی و سەردەمی کۆبکەنەوە لە لاوازی ونەمان ڕزگاری بکەن، لە هەمانکاتدا ببێتە سەرچاوە بۆ نوسەران و نەوەکانی داهاتوو بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە سەری لە کاتی پێویست و کاری زمانەوانیدا، بەڵام بە داخەوە دەستیان بۆ ئەو کارە نەبرد، سەرەڕای ئەوەی ئەوە کاری هەر دەسەڵاتێکی حاکمە لە هەر ووڵاتێکدا کە زمانەکانی ناو ووڵاتەکەی بپارێزێت لە لەناوچوون ڕزگاری بکات، لەبەر ئەوەی کەلتوری ووڵاتەکەیە.

زاتێک بە ناوی (بێکان جاف) کە بەخەمی دەسەڵاتی بەم شێوەیە بینی ناچار بە تەنها قۆڵی لەهەڵماڵی و ئەو کارەی خستە ئەستۆی خۆی حەوت ساڵی تەمەنی تەرخان کرد بۆ ئەوەی زمانی کوردیش وەک زمانەکانی تری دنیا ببینرێ لە پلاتفۆرمی گۆگڵ وەک زمانەکانی تری ئەم سەرزەمینە، پێموانییە کە ئەم زاتە تەنها گەنج بەرزی کوردایەتی وای کرد بێ ئەو کارە بکات، یان تەنها بە دەرکەوتن و بەرژەوەندی تاکە کەسی ئەوەی کرد بێ.

لەبەر ئەوەی کارێکی وا تەنها کەف و کوڵی کوردایەتی نییە پاش ماوەیەک بنیشێتەوە، بەڵکوو کارێکە داهاتووی لەسەر بنیات ئەنرێ، ئەمە یەک لەو کارانەیە کە کۆڵەگەکانی ووڵاتی لەسەر بنیات ئەنرێ.
ئەبێ بە بنیاتنانی سەرلەنوێی کەسایەتی کورد کە دوژمنەکانی هەمیشە لە هەوڵی شکاندن و شێواندنین، بەم شێوەیە بیر لە ئەنجامدانی کارەکان بکرێتەوە، بە هۆش و بیرێکی ژیرانەی وا بە دوور لە دەمارگیری و هاش هوش، کە ئاستەکەی لە چینایەتیدا زۆر بەرزتر بێت.
ئەمە ئەو هۆشیارییەیە کە پێویستە بە بەرەنگار بوونەوە لەبەرامبەر لەناو چوون و پەراوێز خستن، پێویستە هەر لاوێکی هەڵچووی کورد شوێن پێی (بەکان) هەڵگرێت بە ئەنجامدانی کارێکی ڕاست و ڕەوان، باشترە لەوەی لەعنەت لەو ڕۆژە بکات کە ئەو تیایدا بە کوردی لەدایک بووە.
لە سایەی دەسەڵاتی ئەم ڕۆژگارەی کوردیدا، ئەبێ تاکەکان پشت بەخۆیان ببەستن و دەست لەدەستی یەکتر بکەن گیانی یارمەتی و لەبوردەییان هەبێت بەرامبەر بە یەک، هەمیشە چاوەڕوانی ئەوە نەبن کە دەسەڵاتێک هەیە ئەبێ ئەم ئەرکانە بەجێ بگەیەنێ، ئەبێ قایل بین بەوەی کە ئەم دەسەڵاتە ئەوە ناکات، ناکرێ چاوەڕوان بی و هیچ نەکەی. ئەبێ هەرکەسێک توانایەک لە خۆی بەدی ئەکات هەوڵ بدات بەرەو پێشی بەرێت. نموونەی لەو بابەتە لە ناو کورددا زۆرن کە ئەتوانین هەندێکیان لێرەدا بهێنینەوە وەک (کاک هەمەر و کەیسی ئەنفال و گۆقاری ئەنفالستان، چەند ساڵێکە باری قورس و چیرۆکە تاڵەکانی ئەنفالی لەسەر شانی خۆی ناوە)، (کاک گۆران و ماڵپەڕەی دەنگەکان، کۆمەڵێک کەسی بە ئەمەکی لە دەوری ماڵپەڕەکە کۆکردۆتەوە)، (ماڵپەڕەی ڤیژین کە کۆمەڵێک لاوی ڕۆژهەڵاتن، کاری کۆکردنەوەی فەرهەنگە کوردییەکان ئەکەن خستویانەتە بەردەستی هەموان)، (کورد ئایتی گروپ کۆمەڵێک لاوی شارەزا و خوێن گەرمن، لە هەوڵی خزمەتکردنی کوردن لە ڕێگای ئای تییەوە)، (کورد فۆنت کۆمەڵێک کەسی شارەزان فۆنتی زۆر جوانی کوردیان ساز کردووە)، ڕەنگە زۆری تریش هەبن لێرە و لەوێ بە کاری زۆر بەسوودەوە سەرقاڵن، کارەکانیان کونجێک پڕ ئەکاتەوە خەڵکانی تر سودی لێ ئەبینن.
ئەم کەس و گروپانە هیچ لایەنێکی دەسەڵات یارمەتییان نادات، بەڵام سەرباری سەختی ژیانی تاکە کەسی خۆیان کاتێکی زۆر و تاقەتێکی زۆر بەکار ئەهێنن بە بەردەوامی ئەو کارانە لە پاڵ سەختی ژیاندا، کە بەشێکیان کاری دەسەڵاتەکە توانایەکی ماڵی لەبەردەست بێت، بەڵام ئەوان ئەو کارە ئەکەن بە توانای خۆیان لە گیرفانی خۆیان.
ئەمەی لێرەیا ئەوترێ بەو مانایە نییە کە ئیتر ئەو کارە لەسەر ئەستۆی دەسەڵات لابرێ و ئەوە ببێتە سوننەت و کاری تاکەکانی ناو

کۆمەڵگا، هەروەها بەو مانایەش نییە هەرکەس بەر ماڵەکەی خۆی پیس بوو، بەڵێ (بەخوا حکومەتەکی خراپمان هەیە). لە ڕاستیا هەر بیرەکەیەک و کارەک سەرەتا لە تاکەکەوە سەرچاوە ئەگرێ، ئەگەر دەوڵەتیش یارمەتیدەر بێت، هەوڵی تاکە کەسییەکان ئەبێ جێگای خۆی هەبێت بۆ ئەوەی کەسێتی تاک لەوەی ئێستا هەیە تۆکمەتر بێت.

ئەو هەوڵانەی (بەکان) لە کاتێکدا دەستی پێکردووە کە کورد بوون لە باکور ئاسان نییە و کورد بە بێ دەنگی جینۆساد ئەکرێ، لەو کاتانەدا هەوڵی لەناودانی کورد هەبوو لە ڕۆژئاوا، لە ڕاستیا هەمیشە پیلان ئامادەیە لەسەر مێزی دوژمنەکانی کورد.

ئەو هەوڵانەی (بەکان)لەو کاتانەیا دەستی پێکردووە کە کورد بە لەشاو لەدەست ترسی لە ناو چون و نا دادپەروەری ووڵاتیان بەجێ ئەهێشت، زۆرێک هەبوو تفیان لە ووڵات ئەکرد.

بەڵێ ئەو هەوڵانەی (بەکان) کە ئێستا بە ئەنجام گەیشتووە مایەی ڕێز و خۆشەویستییە لە لایەن هەموو تاکەکەوە.

لەو ڕۆژانەی ڕابردوودا پۆستێکم بینی لە لایەن بەڕێزێکەوە کرابوو تیایدا وێنەی ئامارێکی دانابوو کە کورد چەندن لە هەر ووڵاتێک لە ووڵاتەکانی ئەوروپا و هەندە شوێنی تر وێک خۆی دەیڵێ هەوڵی داوە لە دەزگاکانی بەرپرس لەو بابەتە زانیارییەکانی بەدەست هێناوە. ئەم کەسە بە هەوڵدان لە ماوەی شەش مانگدا بەم ئامارە گەیشووە. لە بەرامبەردا ئەبێ ئەم کارە بەرز بنرخێندرێ و دەستخۆشی لێ بکرێ کەسێک کارێکی ئەنجامداوە لە ماوەی شەش مانگێک کەم نییە جوهد و تاقەتێکی بۆ خەرج داوە لەو پێناوەدا، بەڵام کاتێک کە ویستم کۆمێنتێکی دەستخۆشی بۆ بنێرم، چاوێکم خشاند بە کۆمێنتەکاندا، لەو کاتەدا وێک کارەبا لێم بدا هەندێ کۆمێنتم بینی بە ڕاستی بۆ خوێندنەوەی هەستم ئەکرد هەموو جەستەم ژەهراوی ئەبێ، لە بێ ڕێزی کردن، بەکەم نیشاندان، بەدرۆخستنەوە بە ستایلێکی زۆر ناشرین، گاڵتەجاری کردن، و زۆر شتی ناخۆشتر کە جێگەی باسکردنی نییە، بۆ کەسێک کە هەوڵێکی داوە زانیارییەک بەردەست بخا.

ئەمە نەخۆشییە ئەبێ چارەسەر بکرێ لە عەقلییەتی تاکەکاندا.. ئەگەر بتەوێ کۆمەڵگا پێش بکەوێ، پێویستیت بە هێزی بازوو نییە، پێویستیت بە چەکی قورس و پێشکەوتوو نییە، بەڵکوو زۆر پێویستیت بە عەقڵێکی هاوسەنگ و هۆشیارییەکی سەردەمیانە هەیە، هۆشیارییەک کە زادەی بیرێکی هاوسەنگ بێت، ئەبێ دەست بەدەستی یەکەوە بگرن ڕێگە پیشانی یەکتری بدەن، بەو شێوەیەی ئەتوانن بەرەنگاری لەناوچون ببنەوە...

ئەبێ هانی لاوانی تازەپێگەیشتوو بدرێ بەو شێوەیە بیر بکەنەوە بەو شێوەیەی (بەکان) بیری پێ کردەتەوە چونکە ئەوە ڕێگەی ڕاستە. زۆر خۆشحاڵم لەم سەردەمەدا ئەژیم کەسانێک لە وێنەی (بەکان) هەن.

بەختیار
2022-5-14

دوو قەسیدەی دی لە شاعیری میسری (محەمەد ئەلقلینی)ـەوە… و: نەژاد عزیز سورمێ

ئێمە زۆر پێك دەچین

ئێمە زۆر پێك دەچین
کەس تێبینی جیاوازی نێوانمان ناکا
دە وەرە ئەی درەخت
ڕۆڵی خۆمان بگۆڕینەوە
تۆ دەچیتە ماڵی من و
وا پێشان دەدەی تۆ منی
منیش هێ لەو چۆلاییە
لە جێی تۆدا دەوەستم
وای نیشان دەدەم تۆم
هاوسێکانم بە قسەوقسەڵۆکان غەیبەتت دەکەن
وەك ئەوەی ڕاهاتوون لەگەڵ منیش وا دەکەن
وەکو منیش
لە بەروبوومی بە تامت زیاتر لێ هەڵناوەڕێ
مناڵە برسییەکانیشم
یەك بەرت لێ ناکەنەوە
چوون فێرم کردوون
هیچ خەونێك نەدروونەوە
گەر بە ئارەقەیان تەڕ نەبووبێ ..

وەرە درەخت ڕۆڵمان بگۆڕینەوە !
بەڵێنت پێ دەدەم
چڵەکەکانت
ئەگەر لەسەر سنگیشم نووستن

بێداریان نەکەمەوە
پرچی با دابێنم و
دەست بە قوڵگی پڕ لە هاواری دادێنم
بەڵێن دەدەم
دوو عاشق
کە ماچێکی بە دزی
لە پشتی ترسەوە دەکەن
بشارمەوە
هەرگیز خۆم
لە گەرمای پڕوکێن نەدزمەوە ..

وەرە ئەی درەخت با ڕۆڵمان بگۆڕینەوە !
تا لە تۆ فێر بم
ڕەگ و ڕیشەی خۆم خۆش بوێ
کە بە هێز و تاوەوە لە خاکم دەچەسپێنێ
کە خۆشم دەوێ
تەنانەت کە ڕێگەی هەڵاتنیشم
لە سیمای دارکەرێکی مۆومێچ لێ دەگرێ .

هیچ قەسیدەیەکم
لەبارەی دەریاوە نەنووسیوە

هیچ قەسیدەیەکم لەبارەی دەریاوە نەنووسیوە
چونکە ترساوم وشەکانم
بەر پاپۆڕە نقووم بووەکان بکەون
یا قەڵەمم بە ڕشانەوەی گەنجێك پیس ببێ
وەختی هەڵاتنی بۆ وڵاتێکی سنگفراواتر
دەریا تووشی سەرسووڕانی کردووە ..

دیسان هیچ قەسیدەیەکیشم
لەبارەی ئاسمانەوە نەنووسیوە
چوون خەونەکانم بە بێ باڵیش دەمگەیێنن
پاشان تفەنگەکان لە دەرەوە
پاسارییەکیان نەهێشتووە نەیانکوشتبێ
هەوڵیشم نەداوە
قەسیدەیەك لەبارەی ڕێگاوە بنووسم
چوون غوربەت
پێیەکانمی خواردووە

سەرەڕای ئەوەی دزەکان
تریفەی مانگیان لە گیرفانییان کردووە و
ڕێگایان بە تاریکی هێشتووەتەوە ..

تەنانەت قەسیدەم
لەسەر بەهەشتیش نەنووسیوە
چونکە من خۆشەویستێکم نەبووە
لەسەر مەمکی بنووم
کە ئۆقرەیشم وشك هەڵاتووە
لێوی ژنێکم نەمژیوە

من شاعیرێکم
تا ڕادەیەك لەسەر هیچم نەنووسیوە
تەنیا جارێك
قەسیدەیەکم لەبارەی گۆڕێکەوە نووسی
بە قەبارەی نیشتمان
پاشان جەستەی خۆمم تێهاوێشت و
مردم .

من شاعیرێکی تا بڵێی هەژارم
کە منداڵ□ەکانم برسی دەبن
قەسیدەی فرێشیان دە‌ گەرووی داوێم
کە ژنەکەیشم ترسی ئایندەیەتی
لە پەراوێزی تێکستێکی خراپ دەیشارمەوە
چوون چاوی شەیتانان
بە سرووشتی خۆیان
بەسەر دەق دا نەبێ ناسووڕێن
لە باتی نان و پەنیر و شیری پاکژی مناڵان
دیوانێکی شیعر و
بەستەیەك کاغەزم کڕی
ژنەکەم هاواری کرد
((تۆ باوکێکی خراپیت))
لە کاتێکدا
بە تووڕەییەوە دیوانەکەی دەخوارد
بەڵام ڕێگەی دام ئەو ڕستانەی
بە لێویەوە نووسابوون
تا دوا پیتی وشەی (خۆشم دەوێی)
بلێسمەوە .

ناوبانگ لە دوو قۆناغی جیاواز… راستی بەهادین

بە ناوبانگ بوون یەکێکە لە ئارەزووە گەورەکانی مرۆق، لە کۆنەوە تا ئێستا، هێزێکی پاڵنەر و کاریگەرە بۆ گەیشتنی مرۆق بۆ ئاستی رێبەرایەتی و لێپرسراوێتی، ئەم حەزە لە خەسڵەتی مرۆڤدا کۆنە و پەیوەندی بەو ململانێیانەوە هەبووە مرۆڤەکان لە قۆناغە جیاجیاکانی ژیانیان کردوویانە لەگەڵ یەکتردا، ناوبانگ بوون کارکردنە لە سەر لە خود ناسین و گەیشتنی وێنای خۆی و شێوەی، روخسار و رەنگ ی، داهێنان و تواناکانی بۆ خەڵك، ئەڵبەتە بە زۆرترین خەڵك، ئەمەش مافێکی سروشتی مرۆڤە،
بەڵام دوو جۆر ناوبانگ هەیە
ئەرێنی و نەرێنی
ئەرێنی ئەم جۆرەیان لە لایەن یاسا و رێسا ریگەپێدراوەکان رەوایەتی پێدەدرێت، ئەو رەوایەتیە ناوبانگی ئەرێنی بەو مرۆڤانە دەبەخشن، ئەو مرۆڤانە بە نەمری دەمێننەوە، ناوبانگی ئەرێنی لەگەڵ تەمەن نیە، پاش مەرگیش کاریگەری ئەمێنێتەوەوە، نەوەکانی دواتریش ئەتوانن شانازی پێوە بکەن،

هەردوو رووەکەی (ئەرێنی و نەرێنی)لە لایەن مرۆڤەوە هەوڵی گەورە بۆ دەدرێت، دیارە هەر قۆناغە و کەرەستە و هۆکارێك رۆڵی بینیوە لە گەیشتن بەم ئامانجە، کەرەستەکانی رابردوو(سوارچاکی و ئازایەتی و راووشکار، جوانی و دەنگ خۆشی)
لە ئێستادا (بینەر و زۆری لایک و کۆمێنت هتد..)

لەم قۆناغە ناو بانگی ئەرێنی بە ئاسانی بە دەست نایەت، لە بەر قووڵ بوون و گەورە بوونی ململانێیەکان لە ناو یەکتردا، وە پێشبڕکێیەکان خێراتر بوون، وە خودی ناوبانگ تەمەنی دەوێ، قوربانی و شەو نخونی، توانای گەورەی دەوێ تا بتوانی بکەویتە بەر دڵان و

وینای بینینی خەڵك،

ئەوەی ئێستا لە دنیای سۆشیاڵ میدیادا هەیە هەر لە سوکایەتی کردن بەیەک و شکاندنی یەکتر و تا ئەوەی وەک بوکەڵەیەکی سێکسیش خۆیان دەردەخەن ، جۆرێکی ناشرینی بەدەستهێنانی ناوبانگە تەمەنێکی کەم بە شێوەیەکی ناشرین دەکەونە بەرچاوی خەڵکی و دواتر نامێنن.

لە وڵاتە پێشکەوتووەکانی دنیادا بۆ دەستهێنانی ناوبانگ، بە هیچ شێوەیەك ئاسان نیە، کەسانی نائاسایی و، بەتوانا و بە بەهرە، هەرگیز ڕێگەیان پێنادرێت لە ڕێگەی میدیاوە دەربکەون و بەناوبانگ بکرێن. هاوکات خەڵکەکەش کە کەسایەتییەك تەواو لەهاتوو نەبێت لە بوارەکەی خۆیدا، قبووڵکردنی ئەستەمە. بەڵام بەداخەوە، لە وڵاتەکەی ئێمەدا و لەناو میدیای کوردیدا، دۆخەکە تەواو پێچەوانەیە، هەر ئەوەندە کەسەکە توانای دەرکەوتنی هەبێت ، ئیتر بەبێ بەهرە و لەهاتووی لەلایەن میدیاکاناوە گەورەدەکرێن و بۆ کۆکردنەوەی بینەر بە چەندەها شێوەی جیاواز بەکاردەهێنرێن. دەبینین میدیا زۆرجار بە ناونیشانی مۆدێلەوە، چاوپێکەوتن لەگەڵ هەندێ لەم کچانە دەکات کە نە مۆدێلن، نە فشانن، نە ستایلن، وەلێ میدیا هەم ناوبانگیان بۆ درووست دەکات و هەمیش دەیانکات بە بەزمی سۆشیاڵ میدیا..بێ گومان ئەگەر لایەنی پەیوندیدار مەبەستی بێت زۆر ئاسان دەتوانێت کۆنتڕۆڵی ئەو میدیانە بکات کە بە مەبەست،ناوبانگ بە کەسانی بێ بەهرەو بەتوانا پەیدا دەکەن.

ناوبانگ لای عاریفان

هەبوونی ناو و ناوبانگ لای عاریفان بە پێچەوانەوەیە. لای ئەوان گرنگ نییە ناوبانگیان لێرەدا چۆنە، گرنگ ئەوەیە ناوبانگیان لەولا (دوای مردن) چۆنە.

مەحوی وتەنی: بەبێ نامی ژیام و نامەوەر چووم…

:

مەولانا سەبارەت بەم بەڵایە دەفەرموێت:

نردبان خلـــق ایـــــــــن ما و منیست

عـــــاقبت زیـــــــن نردبان افتادنیست

هــــــر که بالاتـــــــــر رود ابلەترست

که استخوان او بتر خــواهد شکست

مەولانا پێی وایە کە هەر کەس لە پەیژەی (من من و ئێمە) سەر بکەوێت، لە کۆتاییدا هەر بەردەبێتەوە. واتە هەرکەس بە پەیژەی ناو

و ناوبانگ و خۆپەرستی و خۆویستی و شوهرەت دا سەربکەوێت، دواجار بەشی هەر کەوتن و مل شکاندنە. هەرکەس زیاتر سەربکەوێت گەمژەتر و نەفامترە، چونکە تا بەرزتر ببێتەوە خراپتر ئێسك و پروسكی تێكدەشكێت.

ناوبانگ وەکو فودانە (میزەڵدان) وایە، هەتا گەورەتر بێت دەنگی تەقینی گەورەتر و حەیابەرتر و ئابڕووبەرانەتر دەبێت. هەر کەس زیاتر بەم پەیژەیەدا سەربکەوێت، ئەگەر بەر بێتەوە گێزەکەی دەستی زیاتر دەزرنگێ و سەدای بەرزترە. وەسف و ستایش و پێداهەڵدانی خەڵکیش نرخی قروشێکیان نییە، چونکە ئەم خەڵکە وەکو کەوان وان، هەتا زیاتر لە ئاستتدا بچەمێنەوە ئەو تیرەی کە بێت دەهاون مەرگبارتر و کوشندەتر دەبێت.

ناوبانگ یەکێکە لە سەربازەکانی نەفس، ئەگەر زوو فریای نەکەوی مەملەکەتی دڵت داگیر دەکات.

غەزالی رەحمەتی خوای لێبێت لە بابی (مهلكات)ی کتێبی (احیاء علوم الدین)دا زۆر بە شێوەیەکی مەترسیدار باسی ئەم بابەتەی کردووە.

ئەوەی لە دنیای ئەمڕۆدا دەیبینین ئەوەیە کە بازاڕی ناوبانگ لە هەموو شتی تر ڕەواجی زیاترە. مرۆڤ لە پێناوی بەدەستهێنانی ناوبانگدا هەموو کارێك دەکەن. بۆ ئافرینێك لە دەیان دەرگای ناشرینی نەفرەتی تەقولباب دەکەن.

مەحویی گەورە فەرموویەتی:

دەخاتە فکری ئەهلی مەعریفەت شێوەی جەجاڵ ئەلحەق
دەبینی بەعزە ئەشخاصێ بە دوویا خەرگەلەی مەخلوق

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گوومڕا...9...شەماڵ بارەوانی

بەشی نۆیەم/

قورئانییەکان سزای ناوگەڵ و هەفتاو دوو حۆرییەکەی بەهەشتیش لێتدەکەنەوە..!

بێگومان،

لە کوردستان قورئانییەکان زۆر چالاکن و لە سۆشیال میدیاوک،

ئەوەندەی من ئاگام لێیەتی، دوو گرووپیان هەیە بە
ناوەکانی(پرسیارە فیکریەکان)و، (2ڕێگا).
کۆم□□ک کەس سەرپەرشتیان دەکەن، هەندێکیان دەناسم کە پێشووتر
ئیسلامی سیاسی و یەکگرتووبوون و دانەیەکیان مەلاش، م□لا(عەزیز
غەفور). هەڵە نەبم ئەدمینە لە گرووپی(پرسیارە فیکریەکان)،
بەر لە ماوەیەک، با بەتێکیم بینی لەماڵپەڕی(دا بڕان)،
بە ناوی:(تۆقاندنی موسوڵمانان)و لەوێ زۆرلۆژیکی باسی هۆکاری
باران نەبارین و، سزای ناو گۆڕ و دۆزەخ و ترسان و تۆقاندنی
مرۆڤەکان، بە ئاگری دۆزەخ لە لایان بانگخوازەکان کردبوو و
لەوتارەکە نووسیبوو(لەم ماوەیەدا بیستم گەنجێکی تازە پێگەیشتوو
باری دەرونی تێك چووە بەهۆی ئەوەی گوێی لە بانگخوازێك گرتووە کە
باسی سزای گۆڕی کردووە، ئەمیش لە ترسان ئیسراحەتی لێ بڕاوە! ئاخر
سزایەك کە هیچ بنەمایەکی قورئانی نیە و بە یەك ئایەت لە قورئاندا
باس نەکراوە ئەم هەموو ترس و تۆقاندنە چیە؟ بۆچی خوداتان
کردووەتە جەلاد حاشا لە مەقامی ئەو کە بەو جۆرە وێنای دەکەن کە
چاوەڕێیە تا موسوڵمانان بچنەوە ژێر دەستی و لە ناو ئەو قەبرەدا
ئەمر بکات دارکاری بکەن و بیسوتێنن و ماری بۆ بێنن؟ بە چ
مەنتیقێکی دادپەروەری پێتان وایە ئەو خەڵکە لەو قەبرەدا پاڵی
داوەتەوە و راکشاوە و جوڵەی نیە و دارکاری دەکرێت و پەراسوەکانی
بەسەر یەکدا دەبرێن بەبێ دادگایی؟).

ئینجا مەلا عەزیرغەفور هەر لەو وتارە وەکوو هەموو قورئانیەکانی تر
سزای ناوگوڕی ڕەتکردبوویەوە و نووسیبووی(ئەم چیرۆکی ئەژدیها و
ماروموره هەموو درۆیە و پێچەوانەی کەلامی خودایە.
: ئەو ئایەتەی کە باسی ئالی فیرعەون دەکات دەفەرموێت ئەمان
دەبرێنە سەر ئاگر نەوەك ئاگر دەهێنرێت بۆ ئەمان و بەهیچ شێوەیەك
پەیوەست نیە بە گۆڕەوە).

سەبارەت بە دۆزەخیش نووسیبووی(ئەزیزان تکایە ئەمەم لێ وەرگرن:
دۆزەخ تەنها جێگای دوو کەسە: بێ باوەڕێك کە حەقیقەتی بۆ رون
بووبێتەوە بەڵام ئینکاری بکات.
ستەمکارێك کە ستەمی گەورەی لە مرۆڤەکان کردووە، چ باوەڕدار بێت چ
بێ باوەڕ.)
وتارێکیتری مەلای ناو هاتیم خوێندەوە، کە لە ماڵپەڕی (ڕوانگە و
ڕەحنە)یش بەناونیشانی(دابەشکردنی باخاتی بەهەشت) دابەزی بوو،
ڕەخنەی ئەوەی لە واعیزەکان و پیاوانی ئاینی گرتبوو بەوەی بەپێی
ڕیوایەت و ئەنجامدانی هەندەک زیکر و نزاو خوێندنی چەند ئایەتێکی

قورئان و جێبەجێکردنی چەند ڕیتوڵ و سروتێکی تری ئایینی بە دەی خویان دەن و بە ناوی خوداوەند و بە کەفالەتی پەیامبەرەوە،

کەمەڵێک بەڵێنی زل و ساختە بە خەڵکی دەدەن و پێیان دەڵێن بە خوێندنی فڵان سورەت، یان فیسار زیکر و فلان مەئسورات و نزا، رزق و ڕۆزیتان زیاد دەبێت و خوداوەند و پەیامبەر لەبەهەشت واو واتان بەدەکەن و

بەو چەشنە بە دەی خەڵان و زێوی و کۆشک و حۆری و باخاتی بەهەشتەت بەسەر خەڵکی دابەشدەکەن(هەندێ لەو واعیزەکان وادەزانن خەڵك کرێکاری بێ خودا دەکات، ئیتر تا خودا زیاتربدات باشترە، بەیە بەناوی خوداوە بەردەوام خەریکن عەمەلی ساحی وردیلەی وەك زیکر و دوعا مەئسورەکان و خوێندنی هەندێ سورەتی قورئان دەخەنە موزایەدەوە و هەر ئەژمێ و ئەجرەکیان لەسەر دادەنێن.. ئەژمێك لە بەرامبەر یەكەك لەوانەوە قەسر دابەش دەکەن و ئەژمێك دار و درەخت و باخاتی بەهەشت و ئەژمێك حۆری .. یەکەکیان دەڵێت ئەگەر ئەو دوعایە بخوێنیت ئەوە شەیتان ئەو ڕۆژە نایەت بە دەورتدا و ئەویتر ئەڵێت ئەگەر خوێندت رزق و ڕۆزیت زیاد دەکات و یەکێ تر دەڵێت ئەگەر هەموو ڕۆژێك یان دوای هەموو نوێژێك بیخوێنیت ئەوە دەچیتە بەهەشتەوە .... هتد.
ئایا پێت وایە خودا باخ و کانیاو و درەخت و حۆریەکانی داوەتە پێغەمبەری خودا تاوەکو ئەویش بەپێی فڵان زیکر و خوێندن فڵان سورەت دابەشیان بکات؟ ئەزیزم… بەهەشت ڕەحمەتی خودایە و خودا خۆی دابەشی دەکات).

باسم لەوەکرد کە قورئانیەکان گرووپەکیان بەناوی (پرسیارە فیکریەکان)گرووپەکیتریشیان هەیە بە ناوی (2ڕێگا)و زۆر چالاکن.
ئینجا هەزاران کەس لەو دوو گرووپە ئەندامن و ڕۆژانە گفتوگۆ و پەستی ئەقڵانی و قورئانی دەکەن و بانگەشە بۆ قورئانی بوون دەکەن و کەناڵەکی لەکاتیش هەیە، پێیان گووتم کەناڵەکە ئاڵاستە قورئانیە، کەناڵی(چ)،
بەڕاستی بەرەکەی کەسێکی قورئانیە، هەرچەندە کاتێک لە فەقیاتیو کەلەژی شەریعە و حوجرەبووم، ماوەکی باش موتابەعەی کەناڵەکەم کرد، تا بزانم چی دەڵێت و چی پێشکەشدەکات، ئەوەی من تێبینیم کرد،
کەناڵەکە زۆر بە حەزەر و هەمنیەوە پەخشی ڕۆژانەی خۆی دەکات و خۆی لەو جەدەلەی قورئانی بوون و ڕەتکردنەوەی ڕیوایەت و ڕەخنەگرتن لە کەلەپووری دینی و فیقهی ئیسلامی و ئەوشتانە بە دوور دەگرێت و، زیاتر لە ڕێگای بەرنامەی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی و لەو جۆر و

تەرزە با بەتانە هەوڵی ڕۆشنبیرکردنی کۆمەڵ دەدات.

ئەوەش بڵێم:قورئانیەکان ئەوەیان لا خۆشنییە پێیان بگووترێت قورئانی و ئەوان دەڵێن خوداوەند لە قورئان ناوی ناوین موسوڵمان و بەس(هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ).

ئارەزووی ژیان لە فەزای مەرگەساتدا لە کۆمەڵە شیعری ” حەسرەت” ی ئاراس عەزیزدا… نووسینی/ عەتا قەرەداخی

لێکۆڵینەوەی ئەدەبی:

حەسرەت دیوانە شیعرێکی ناو جوگرافیای شیعری کوردیە کە ماوەی نووسینی نزیکەی سێ دەیەی خایاندووە، لە کۆتایی حەفتاکانەوە دەست پێدەکات هەتا نزیکی کۆتایی دەیەی یەکەمی سەدەی بیست و یەک. واتە دەقەکانی ناو ئەم دیوانە شیعریە هاوشانی زیاتر لە نەوەیەکی شاعیرانی کوردە، هەروەها لە رووی ئەو قۆناغە مێژوویەوە کە دەقەکانی تیادا بەرهەمهاتوون، دیسان دوو سەردەمی جیاواز لەخۆدەگرن، کە ئەوانیش سەردەمی پێش راپەڕین و سەردەمی دوای راپەڕینن. بێگومان سەرباری بڕوابوون بەوەی کە داهێنان کاری تاکەکەسی و با بەتی زۆر تایبەتە، بەڵام ئەوەش ئاشکرایە کە واقیعی ژیان چ ژیانی تاکەسیی داهێنەر خۆی بێت، یان واقیعی کۆمەڵایەتی و دەرەوەی دەق راستەوخۆ، یان ناڕاستەوخۆ کاریگەریان لەسەر دەق هەیە. بۆیە ناکرێت هیچ دەقێکی ئەدەبی بە دابڕاو لەو واقیعەی تیایدا بەرهەمهاتووە خوێندنەوەی بابەتیانەی بۆ بکرێت. بە مانایەکی تر دەمانەوێت بڵێین بۆ خوێندنەوەی دیوانی حەسرەت وەکو هەر دەقێکی تری زیندوو پێویستە ئەو زەمینەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتوریە بناسین کە دەقەکانی تیادا بەرهەمهاتوون. هەڵبەت ئەمەش بەو مانایە نییە کە دەق کۆپیکردنی واقیع بێت، نەخێر بەڵکو بە مەبەستی زانین و تێگەیشتنە لەو پاشخانە کۆمەڵایەتی و

کەلتوری و فیکری و عەقڵی و جوانناسیەی کە لە پشتی هەر دەقێکی هونەریەوە راوەستاوە و لە شێوازی جۆراوجۆردا لە ناو دەقدا لە شێوەی هێما، دەلالات، پرسیارو جیهانبینیدا ئامادەبوونی دەبێت.

دیوانی " حەسرەت" لە بیست و یەک دەقی شیعری پێکهاتووە و سالی ٢٠٠٨ بە شێوەیەکی جوان چاپکراوە. بێگومان ئەم دیوانە شیعریە پێش باسکردن لە هەر خاسیەتێکی، لە ئاستی بینراودا بە دوو رەگەزی سەرەکی بەرهەمهێنانی شیعریەت دەوڵەمەندە، کە ئەوانیش زمانێکی پاراوی شیعریە لەگەڵ چنینێکی هونەریانەی وێنەی شیعری، بەجۆرێک کە وێنەکان لە رووی بەکارهێنانی زمانەوە وەها بەناویەکدا چوون دەقەکان وەکو تابلۆی رەنگاوڕەنگ پێشکەش دەکەن. زمانی بەرزو پاراو و دەوڵەمەندی دەقەکان و وێنەی شیعری یەک بەدوای یەکدا، پێکەوە بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی جوانی دەق، یان بنیادی ئێستێتیکی دەقەکاندا، کە ئەوەش سەرئەنجام بێجگە لەوەی بەشداری دەکات لە بەرهەمهێنانی پرسیارەکانی دەقەکان و جیهانبینی شیعری دەقەکاندا، دیسان بەشداریش دەکات لە بەرهەمهێنانی چێژی دەقدا. کەواتە لێرەدا ئەوە روون دەبێتەوە، ئەوەی لەم دیوانەدا لە بەردەستی ئێمەدایە کۆمەڵێ دەقی زیندووی شیعریە، کە هەوڵدەدەین لە سەربنەمای شیکردنەوەی بنیادی زمانی دەقەکان و لە رونگەی شیعریەتەوە خوێندنەوەیان بکەین و بە دوای ئاشکراکردنی پرسیارەکانی ئەم دەقانەو چۆنێتی ئاراستەکردنیاندا بگەڕێین و لەوێشەوە رووناکی بخەینە سەر جیهانبینی گشتی دەقەکان. لە کاتێکدا دەقەکان لە رووی جیهانبینیەوە بەهێزێک پێکەوە بەستراون و لە دەوری تەوەرێکی دیار دەسووڕێنەوە، کە ئەویش پەیوەندی هەیە بە دالی " حەسرەت " و هەموو ئەو مەدلول و مانایانەوە کە هەڵیاندەگرێت.

ناونیشانی ئەم دیوانە شیعریە " حەسرەت" ناونیشانی یەکێک لە دەقەکانی ناو دیوانەکەیە. ئایا ئەم ناونیشانە دەبێتە ناونیشانێکی کۆکەرەوە، یان دەبێتە ئەو چەترەی کە جیهانبینی گشتی دەقەکان لە خۆیدا کۆبکاتەوە؟ یان ئایا وشەی حەسرەت دەتوانێت گوزارشت لە جیهانبینی گشتی دەقەکان بکات؟ ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت ئایا کەی دەقەکان لە روانگەی ناونیشانی دیوانەکەوە بە رایەڵەیەکی دەلالی یان واتایی یان مەعریفی ئەوتۆ پێکەوە بەستراون، کە لە چوارچێوەی ناونیشانێکدا کۆبکرێنەوە، کە ئەو ناونیشانەش تەنیا یەک وشە بێت؟ کەواتە با لێرەدا بپرسین ئایا" حەسرەت" وەکو یەکەیەکی زمانی کە وشەیە وەکو دالێک چ مەدلولێک هەڵدەگرێت، یان وەکو یەکەیەکی سەرەتایی زمان چ مانایەک دەدات یان چ مانایەکی هەیە؟

حەسرەت کە لە بنەڕەتدا وشەیەکی عەرەبییە (حسرە) بەرامبەر بە Repetance, Alas ی ئینگلیزی دێت و ئەم وشەیە بە مانای پەشیمانی دێت ، هەروەک ڕەگوڕیشەیەکی ئایینیشی هەیەو لە ڕوانگەی ئایینەوە بە مانای تەوبەکردنیش دێت. بەڵام لە کوردیدا بەجگە لە پەشیمانی بە مانای بەداخبوون بۆ شتێک کە لە دەستچووە، یان بۆ کارەساتیک کە ڕوویداوە بەکاردێت. لەم ڕوانگەیەوە دواتر دەردەکەوێت کە ئەم ناونیشانە تا چ ئاستێک هەڵگری مانای دەقەکانە.
بەگشتی دەقەکانی نێو ئەم دیوانە لە چەند خاڵێکدا لێکدەدەن و بەریەک دەکەون، کە ئەویش پێش هەر شتێکی تر بەداخبوون و ئاخهەڵکێشانە بۆ لەدەستچوونی کۆمەڵێک شت کە ئەوانیش بریتین لە جوانییەکانی ڕابردوو، هاوڕێیان و خۆشەویستان، پەیوەندییە ڕاست و سادەو خاوێنەکانی ئەوسا، وەفاو ڕاستگۆیی، مانا ڕاستەقینەکانی ژیان. کەواتە ئەوەی دەقەکانی نێو ئەم دیوانە یەکانگیر دەکات ئەو هێڵە سەرەکییەیە کە ئەوی شاعیر، یان قسەکەری دەقەکان لە پێگەیەکدا وێنا دەکات، کە هەموو شتێ پێ بەهاکانی ژیانی ڕابردووی و ئیستای لە دەستچووەو هیچ هیواو ئومێدێکیشی نییە کە داهاتوویشی لەدەست نەچێت. ئەم لەم پێگەیەدا بەو پەڕی نیگەرانی و خەمگینییەوە داخ بۆ ئەو هەموو لە دەستچوونانە هەڵدەکێشێت.

ئەگەر شرۆڤەبینەوە بە ناو بنیادی زمانی دەقەکان ئەوە تێبینی ئەوە دەکەین هەستکردن بە تەنیایی و هەستکردن بە نامۆبوون خاسیەتێکی گشتی دەقەکانە. ئەم هەستکردن بە تەنیاییە بەرەو ئاراستەیەکی ترسناکتر لە هەستی تەنیایی دەکشیت و دەگات بە خاڵی کۆتایی کە مردنە. کەواتە دوو خاسیەتی گرنگ لە دەقەکانی ئەم دیوانە شیعرییەدا باڵادەستن کە تەنیایی و مردنن. سەرجەم ڕەگەزەکانی تری بنیادنانی دەقەکان لە پێناوی ئامادەکردنی زەمینەو کەشی تەنیایی و لێکەوتەو دەرکەوتەکانیدان. کە ئەمانەش لە ئاستێکی تردا کاردەکەن بە ئامادەکردنی زەمینەیەک کە ئەوی قسەکەری دەقەکان لە بەردەم مەرگدا ڕادەگرن. واتە گەیشتن بە مەرگێک کە ئەم لە لایەک وەکو ڕزگاربوون سەیری دەکات، بەڵام لە بەرامبەردا هێشتا پەیوەندی ئەم بە ژیانەوە نەپچڕاوەو ئەوە ئەو خراپی ئەو بارودۆخەیە کە دەوری ئەویان داوە وای لێدەکەن کە مردن نەک هەر بە ئاسایی وەربگرێت، بەڵکو تەنانەت بەجۆرێک وەکو ڕزگارکەر لێی بڕوانێت و لە چاوەڕوانی هاتنیشیدا بێت. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم هاوکات خوازیاری مانەوەو ژیانە، بەڵام ژیانێکی بەمەرج، ئەویش مەرجی گەڕانەوەی گوێگرتن و هاتنی ئەوی بەرامبەر، یان ئەوی یار، یان ئەوانی هاوڕێیان، یان مەرجی گەڕینی هەموو شتەکانە بۆ بارێکی باشتر.

شیعری یەکەم بە ناونیشانی " پاڤێڵ"ە. پاڤێڵ کەسێتی سەرەکی رۆمانی دایکی ماکسیم گۆرگیە، کە نموونەی مرۆڤی خۆڕاگرو ئازاو کۆڵنەدەرە، واتە مرۆڤی خاوەن پەیام کە لە پێناوی گەیشتن بە ئامانجەکەیدا تێدەکۆشێت و هیچ هێزێک ناتوانێت بیوەستێنێت. بە ناونیشانکردنی کەسێتیەکی خاوەن پەیامی لەم جۆرە ئاماژەیەکە بە بوونی ئومێدی ئایندە. کەواتە سەرباری ئەوەی لەسەرەوە باسی کێشی تەنیایی و کارەساتی مردنمان کرد وەکو خاسێتی دیاری ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرە، بەڵام لە بەرامبەر ئەوەدا لە رێگای بە ئامرازکردن یان بە کەرەستەکردنی کەسێتیەکەوە لە بەرهەمهێنانی ئەم دەقەدا، کە ئەم کەسە هەڵگری پەیامی ژیان و ژیاندۆستیە، ناڕاستەوخۆ ئاماژە بە ئەوە دەکات ئاسۆیەک هەیە کە ئاسۆی ئایندەو ژیانێکی پڕ لە جوانی و بەهاو سەروەریە وەکو ئەو ژیانەی کە پاڤێڵی پاڵەوانی رۆمانی دایک بەدوایەوەیە. ژیانێک کە کارو ماندووبوون و کۆشش کردن لە پێناوی درێژە پێدانی ئەو ژیانەدا بەڵام بەشێوەیەکی سەربەزانە نەک چۆکی پێدانادات بەڵکو دەبێتە پاڵنەرو پاڵپشت بۆ کۆڵنەدان لە پێناوی گەیشتن بەو پەیامەی کە هەڵیگرتووە.

لە دەقەکەدا هاتووە:
ئەی مرۆڤە مەزنەکە / لەگەڵ ژان و ئازاریشتا / خەمە تاڵەکانت، لە پریاسکەیەکی گەورە نابوو / بە لێژایی ئەو هەورازە سەخت و بەرزە، پێ ئەکەنیت./
سەرەتای ئەم کۆمەڵە شیعرە بەم دەقە دەست پێدەکات. دەقێک کە بەرجەستەی پاڵەوانێک دەکات بۆ رووبەڕووبوونەوەی کۆسپ و سەختیەکانی ژیان. پاڵەوانێکی نەبەزیووی خاوەن پەیام. ئەمەش پەیوەست بە ئەزموونی شیعری ئاراس عەزیز، ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە سەرباری کێشەو گرفتەکانی بەردەم ژیان، هێشتا مرۆڤ لە هەوڵدان ناکەوێت و نابەزێت. لەسەر بنەمای ئەو روانینە کە دەگوترێت: دەشێت مرۆڤ تێکبشکێت بەڵام ناشێت ببەزێت. دەشێ مردن ئەو تێکشکاندنە بێت، بەڵام ناشێت مرۆڤ لە بەرامبەر مردندا ترس دایبگرێت و هەرەس بهێنێت و چۆک دابدات و ببەزێت. ئەوەتا دەبینرێت پاڤێڵ کە ئەم دەقە بەرجەستەکردنی ئەو و پەیامەکەی و هەڵوێستەکانیەتی، رووبەڕووی هەموو سەختیەکان دەبێتەوەو بە پێکەنینەوە هەنگاو بەرەو ئایندە دەنێت.
شیعری دووەم " هەڵەم". ئەگەر سەیری ئەم ناونیشانە بکەین کە وشەی " هەڵەم"ە، ئەوا دەزانین لە رووی زانستیەوە هەڵەم دۆخی سێیەمی مادەیە، واتە لە دوای دۆخی رەقی و شلی دێت. ئەگەر لەم روانگەیەوە سەیر بکەین ئەوا هەڵەم باری پەرش و بڵاویی و رکێف نەکردن و جوڵەو

نەگرتن نیشان دەدات. لە دەقەکەدا هاتووە:

شوێنێ نیە رووی تێبکەم / شوێنی نیە مەسکەنم بێ / بۆ ئەو یەک دوو ڕۆژەی ماومە / کەساسەتی تیا بەسەربەم…خوایە چی بکەم؟! شوێنێ نیە ڕووی تێبکەم / یەکێک نیە بە لەپی دەست / بازنەیەک لە تەمی ڕووی / شووشەی پەنجەرەکەی بسڕێ! / تا بمبینێ / هەر هیچ نەبێ بمباتە ژوور/.

ئەمی قسەکەر خۆی وەکو بێ نەوایەک پێشکەش دەکات و باسی ئەوەش دەکات کە تەمەنێکی کەمی ماوەو بۆ ئەو تەمەنەش شوێنێک نییە تیایدا بحەوێتەوەو کەساسی و بەدبەختی خۆیی تیادا بەسەر ببات. تەنانەت تەم وایکردووە هەموو شتەکان بشارێنەوە، یان نەبینرێن. تەم پەنجەرەکانی گرتووەو ڕێگا نادات کەسێک ئەم ببینێت و بیباتە ژوورەوە. وەکو ئاماژەمان بۆ کرد لێرەدا وێنەی بێ نەوایەک دەبینین. بەڵام سەرباری ئەو بارەی تیایدایە، پێشکەشکردنێکی هەیە بۆ هەر کەسێک کە بیباتە ژوورەوە، ئەویش ئەوەیە کە شیعری بۆ بخوێنیتەوە. ئەم لەم بارە ناهەموارەیدا باسی ئەوە دەکات کە لە ژیانیدا دوو شتی زۆر گرنگی نەبینیووە کە ئەوانیش خوداو بەختیارین. خودا بوویەکی نەبینراوەو لە ڕێگای کارەکانیەوە هەستی پێدەکرێت. هەروەک بەختیاریش هەستی پێدەکرێت و مرۆڤ تیایدا دەژی، بەڵام ئەویش بوویەکی ڕێژەییەو بوونی لە دەرەوەی ئیرادەی مرۆڤ خۆیدایە.

من دوو شتم نەبینیووە / خواو بەختیاری/ …دایکم دەیگووت ڕۆڵەی کلۆڵ / ئەو ڕۆژەی تۆ بۆ یەکەم جار…/ گریەت ناخی هەراو ژاوەژاوی/ دنیای جەنجاڵ!/ هەر ئەو ڕۆژەش،/ (گۆدۆ)ش لە نێو دێی بەکەت لە دایک بوو./

ئەم دایکی بە کڵۆڵ ناوی دەبات. ئەمەش سەرنجمان بۆ بوونی پێشینەیەک لەو بارەوە سەبارەت بە ڕابردوو هەروەها چارەنووسی ئەم ڕادەکێشێت. ئایا ئەم لە قەدەری نووسراوە کە کەسێکی کڵۆڵ و کەساس و بەدبەختە، یان لە دایکبوونیەوە ڕووداوانی کارەسات و بەدبەختیەکان پەیوەست بەم ئەوەیان سەلماندووە، کە ئەم کەسێکی کڵۆڵە. دایکی دوو بەڵگە بۆ کڵۆڵیەکەی ئەم دەهێنێتەوە، یەکەمیان ئەوەیە ئەگەر ئەم کەمێ زووتر لەدایک ببووایە، ئەوا خودای دەبینی، دووەمیان ئەم و پاڵەوانی شانۆنامەی لە " چاوەڕوانی گۆدۆ"دا لە یەک ڕۆژدا لە دایکبوون. هەڵبەت بینینی خودا جۆرێکە لە خەیاڵ، هاوشێوەی ئەو خەیاڵەیە کە شیعر بەرهەم دەهێنێت. هەربۆخۆی خەیاڵکردن لە بینینی خودا شیعریکی نەگوتراوە، واتە دەقێکی شیعری بیر لێنەکراوەیە.

گۆدۆ نموونەی کەسێتی دیار یان پاڵەوانی ئەدەبی بێهودەیە. واتە ئەم کەسێتییە بەرجەستەی ئەو جیهانبینییە دەکات کە ژیان هیچ

بھایکی نییو مرق توانای هیچ گرانکارییکی نی مادم بوویکی بیار بدراو و بکراو نک بوویک خی بیاری چارنووسی خی بدات. وات ئم کستن نموونی برجستی ئو ئاراستی بیرکردنویی ک پی وای بوون و نبوون همان شتن و مرق ب خی دروستکراوکی ب ئاسو ب ئایندی مادم همیش لبردم مترستی مرگدای. ئمی قسکرو ئم پاوان بناوبانگی ئدبی بهودی ل یک رژدا ل دایک بوون. ئمش ب ئویی ک پمان بت ئمیش همان شوی گدی هگری پیامی بدبختی و کی مرق و ب مانایی ژیان، بی چاوان ناکرت ئاینییکی گش یان ئاسیکی روونی هبت. هر ل راستیشدا ل رونگی ئم جر کستیو شتک نیی ناوی ئاینو ئاسی گش بت. کوات ئم همان شوی گدی ل بوونیدا ماکی بدبختی و کی و چار شی هگرتوو. خی هر ل راستیشدا ل روانگی گدو هموو مرقایتی بو رگز ترسناکان بارگاوی کراو ک ماکی ورانبوون و مرگیان هگرتوو. لبر ئوی ئم و گدی ل رژکدا ل دایکبوون و گدش همای ب ئومدی و ب هیواییی، بی وای ب دچت ک هیچ هیواو ئومدک نبت ب ئوی ئم ب بختیاری بگات. گدی ئو کسی، یان ئو همایی یان ئو شتی ک هرگیز نایت و ب هتا هتایی چاووانی هاتنی دکرت. ئم بختیاری خی دچونت ب گدی، وات بختیاری ئمیش شتک هرگیز نایت و نایبینت.

شیعری سیم (چلکی بجماوی ئوارانی). قسکر باسی ئو دکات ک سری مردنتی و داوا لوی برامبر، یان داوا ل یار دکات ک نزیک بت لی چونک هیچ لباری ئایندی خیو نازانت، تنیا ئو نبت ک دزانت مردن لبر درگا چاووانی دکات. ب مردنی خیشی فرمسک و گریان و شین و لاواندنو رت دکاتو. بگومان ئم خی وکو شاعیر دناسنت بام شاعیرکی کساس. وات ئم بردوام خی ب لاوازو ب توانا و ناکارا پشکس دکات. مبست لوش ونا کردنی تنیا خی نیی وکو تاکسکی ناکاراو ب توانا، بکو خی وکو نموونیک ب هموو مرقایتی پشکش دکات و ئو دخات روو ک مرق ب گشتی بوویکی ناکاراو قدرییو خی خاونی هیچ بیارک نییو ل دروی خی بیاری ب ددرت، ئمش هکاری کساسی و چارشی و بدبختیکانتی.

لم دقدا هاتوو:

سەرەی مەرگمە ، نزیک بە لێم! / ئەشکم ناوێ.. سنگ کوتان و شینم ناوێ/.. نزیک بە لێم، مردن نەبێ../ من هیچ شتێ لە سبەینێی خۆم نازانم / من حەزدەکەم وەک چۆلەکەی بەجێماوی ئیوارا نێ../ رووبکەمە بەرزترین چڵی دارتووی حەوشەکەتان / تۆف و سەرمای چاوەڕوانی کۆتم بکاو رەق ببمەوە…/ نزیک بە لێم وا ماهیچەی هەموو لەشم پوکایەوە/ نزیک بە لێم، خۆم دەزانم گەر گیان دەرچێ و تۆم لا نەبی/ گەورەترین شاعیریش بم/ بەسەرتاپای شیعرەکانم غەریب دەبم./

ئەم نایەوێت مردنێکی ئاسایی بمرێت، بەڵکو دەخوازێت وەکو چۆلەکەیەک بفڕێتە سەر بەرزترین چڵی دارتووی حەوشەکەی مال□ی یارو لەوێ رەق بێتەوەو بۆ هەمیشە لە بیربچێتەوە. ئەم باسی ئەوە دەکات کە لە بەردەمی مەرگدا لاشەی دەپوکێتەوە، ئەوەش سەرەتای مەرگە. بەڵام لەم ساتەدا داوا لەوی یاردەکات کە نزیک بێت لێی، ئەوەش بۆ ئەو□ نا کە رێگا لە مردنی بگرێت، بەڵکو بۆ ئەوەی بە شیعرەکانی خۆی نامۆ نەبێت. کەواتا□ ئ□وی یار هۆکارە بۆ ئەوەی ئەمی شاعیر لە دوای مردنیشی هێشتا لەگەڵ شیعرەکانیدا بژی. ئەوەی لێرەدا ئاشکرایە ئەم لە چاوەڕوانی مەرگدایەو لەو مەرگەش ناترسێت، بەڵام جۆرێکی تایبەتی مردنی دەوێت. مردن بە رەقبوونەوە لە سەر چڵی دارتوو، بە مەرجێکیش ئەوی یار لە تەنیشتیدا بێت. لێرەدا دەشیا لەبەرامبەر ئامادەبوونی مردندا ئەوی یار، یان ئەوی کەسی دووەم وەکو رزگارکەری ئەم لە مردن پێشکەش بکرایە. لە بارێکی وەهاشدا دووانەیەک دروست دەبوو وەکو دووانەی ژیان / مردن. بەڵام لە راستیدا ئەمە تەنیا گریمانەیەکەو ئێمە دامان ناوە. ئەگینا لە راستیدا لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا دووانەیەکی لەم جۆرە لە ئاستی بینراودا دروست نابێت و ژیان لە هەر چرکەساتێکی ژیانی ئەوی شاعیر، یان قسەکەری دەقەکاندا لە لایەن مەرگەوە هەڕەشەی لێ دەکرێت و هیچ بەربەست و رێگرییەک لە بەردەمی مەرگدا نییە. کەواتا□ ل□ شیعری ئەم شاعیرەدا جەمسەری مەرگ و کۆی ئەو رەگەزە زمانیانەی کە باسی مەرگ دەکەن و دۆخی مردن بەرجەستە دەکەن، باڵادەستن بەسەر جەمسەری ژیان و کۆی ئەو رەگەزە زمانیانەی لە دەقەکاندا کەشی ژیان و ژیاندۆستی ئامادە دەکەن. لێرەدا تێکشکاندنێک لەو لۆجیکە دایەلێکتیکیەدا هەیە کە هاوسەنگی، یان لەبەرامبەر یەکتر وەستانی نێوان دووانەی ژیان و مردنە. کە لە ئاستێکی تردا دەتوانین بە لەبەرامبەر یەکتر وەستانی ئیرۆس و ساناتۆس باسی بکەین، کە دەشێت ئەم پەیوەندیە لە ئاستێکی تردا لە شێوەی دووانەی دژ یان دووانەی بەرامبەری ژیاندۆستی / مەرگدۆستی-دا دەرب□رێت. لێرەدا ئیرۆس یان ژیاندۆستی سەنگەری بۆ ساناتۆس یان مەرگدۆستی چۆل کردووە. ئەمەش لەخۆیدا تێکدان یان تێکچوونی هارمۆنیای سروشتە، چونکە هاوسەنگی

ن□وان ئ□م دووان□ دژ□و دووان□ دژ□كانی تر□ ئ□و هارم□نیای□ دروست د□كات ك□ گ□ردوونی ب□ هاوس□نگی راگرتوو□.

شیعری چوار□م (ئ□واران□ ه□ست ب□ پیربوونی خ□م د□ك□م!). ئ□م د□ق□ ل□س□ر بن□مای دووان□ی ب□ختیاری/ خ□م، گ□نج□تی / پیر□تی، ژیان/ مردن بنیادنراو□. ئ□وی شاعیر وا د□بین□ت ك□ ج□مس□ری ی□ك□می ئ□م دووانان□ ج□گیرن و ل□ رووی راستی□و□ پ□ویست□ ل□ ه□موو ك□س□كدا ه□بن، یان ه□موو مر□ڤ□ك ژیان و گ□نجیتی و ب□ختیاریی ه□ب□ت. ك□چی و□كو د□رد□ك□و□ت ئ□و هیچ كام ل□م شتان□ی و□كو ئ□و□ی پ□ویست□و د□ب□ت نیی□. ب□ام ج□مس□ری دوو□می دووان□كان با□ی ب□س□ردا د□ك□شن. ئ□و خ□مبار□، ه□ست ب□ پیر□تی د□كات و ل□ ئ□نجامی پیر□تیشدا ئاراست□ی جو□□ ب□ر□و مردن و ك□تاییهاتن□. ئ□و□ی ت□بینی د□كر□ت لای ئ□م خ□م شت□كی خواستراو نیی□، ه□رو□ك ناش□ت و□ها س□یر بكر□ت ك□ خ□م د□رئ□نجامی رووداو□ك، یان بارود□خی تایب□تی ژیان ب□ت، ب□□كو خ□م لای ئ□و خاس□ت□ك□ ل□ مندا□ی□و□ ل□گ□□یدا د□ژی ك□ ئ□و د□یچوو□ن□ت ب□ پ□رك□م□ك ك□ ل□ مندا□ی□و□ ل□گ□□یدای□ ك□ د□ش□ و□كو خاس□ت□كی ب□ماو□یی س□یر بكر□ت.

ه□رو□ك ئ□م خ□ی ب□ ك□□□ و چار□ □□ش باس د□كات و و□كو شاعیریش ه□موو ت□م□نی خ□ی ب□ شیعری ت□ماوی و□سف د□كات. وریاییش د□دات ب□ ه□موو ئ□وان□ی ك□ ح□ز ل□ شیعری ئ□و د□ك□ن، یان ناو، ش□و□، ر□نگیان ل□و د□چ□ت، د□ب□ت بزانن ه□موویان ك□□□ و ب□دب□ختن و خ□م و داخ پیریان د□كات، واته ب□ر□و م□رگیان د□بات. ئ□م س□رباری ناكارایی و ه□ست ب□ پیری كردنی خ□ی هیوای□كی ه□ی□، ب□□ام داخی ئ□و□ د□خوات ك□ ئ□و هیوای□ی ب□دینای□ت، ئ□ویش داخی ئ□و□ی□ ك□ ناگات□ ب□رزایی□ك ه□تا ل□و□و□ ئ□وی ب□رامب□ر دوور یان نزم ببین□ت و ل□ ب□رامب□ریشدا ئ□و ئ□م ب□رز ببین□ت. ك□واته ل□ ر□دا ئ□و□ ئاشكرا د□ب□ت ك□ ئ□م س□رباری خ□م و س□رباری ه□ست ب□پیری كردن، ب□□ام د□خواز□ت پ□ش ئ□و□ی بمر□ت بگات□ ب□رزایی. ئ□م□ش ئ□و□ د□گ□ی□ن□ت ك□ تا ئ□ستاس ئ□و ل□ نزماییدای□، واته ئ□گ□ر ب□رزایی/ نزمایی و□كو دووان□ی□ك دابن□ین، ئ□وا دیسان ئ□و ل□باری، یان ل□ ج□مس□ری نزم یان ن□گ□تیفدا ماو□ت□و□. ك□واته ل□م د□ق□شدا و□ن□ی ك□س□تی□كی ن□ر□نی، یان ناكارا ب□رج□ست□ د□ب□ت ك□ ب□ ئومیدی و ر□شبینی با□ی ب□س□ردا ك□شاو□ و ئ□ویش ب□ هیچ هیواو ئوم□دیک ب□ر□و ك□تایی یان مردن د□چ□ت.

شیعری پ□نج□م (د□م□و ش□ف□ق□كی باراناوی)□. ل□م د□ق□دا قس□ك□ری شیعر□ك□ باسی خ□ی د□كات كات□ ت□م□نی بیست سا□ی ت□پ□□اندوو□. ئ□و ل□م ت□م□ن□دا ه□ست ب□ ت□نیایی د□كات و ئار□زووی مردن د□كات و

دەیەوێت تەمەنی بەردەوام نەبێت. ئەو هەر لە منداڵیەوە هەستی بە پایزو خەزان کردووە، واتە بە منداڵی پیر بووە، بۆیە نایەوێت بە کردەوە بگاتە تەمەنی پیری. ئەو هۆکاری گەیشتنی بەم بارەی تێیدایە ئاشکرا دەکات. کاتێک دەڵێت:

شەوانی من گیرخواردن و ڕێ ون بوونی ناو ئەشکەوتە!/ شەوانی من دۆزەخێکی بی سروەتە / ناڵەم وەکو لورەی گورگی قەراخ شارە / شەوانی من وێستگەیەکی پڕ ئازارە!/ من بە ڕۆژیش، دارێک، ماڵێک، نیشانەمە / تا خانووەکەم لێ تێکنەچێ! کە ئەوەندە کۆڵەوارە؟!

ئەم باسی خراپی ئەو بارودۆخە دەکات کە تیایدایە، بارودۆخێکی پڕ لە ئازارو ژانە. هۆکاری گەیشتنی خۆیشی بەو باروخۆخە ئاشکرا دەکات. ژیانی پڕ لە ئازارو ژان و چەرمەسەری وای لێکردووە هەر بە گەنجی هەست بە پیری بکات. ئەو هیواخوازە هەر لە ئێستادا مەرگ بێت و بەرەو هەناوی خۆیی ببات. ئەم ناڵەو هاواری خۆی دەچوێنێت بە لورەی گورک. گورگ زیاتر لە برسا دەلورێنێت، واتە ئازاری برسێتی وای لێ دەکات بلورێنێت. دەشێت نزیکی لە نێوان سەرچاوەی ئازارەکانی ئەم و سەرچاوەی ئازارەکانی گورگدا هەبێت. ئەمەش لە راستیدا بۆ زیاتر خراپ نیشاندانی ئەو بارودۆخەیە کە تیایدایە.

هاوشێوەکردن، یان لێکچواندنی سەرچاوەی ئازارەکانی مرۆڤ لەگەڵ ئازارەکانی گورگدا لە ئاستی بینراودا لێچواندنێکی ئاساییە، بەڵام لە ئاستی قوڵدا لێکچواندنی ئازارەکانی مرۆڤێک کە زیاتر وەکو قوربانی دەردەکەوێت لەگەڵ ئازارەکانی دڕندەیەکی وەکو گورگدا ناجۆر دەردەکەوێت. بەڵام دیسان ئەو دەلالەتەش هەڵدەگرێت کە ئەگەر مرۆڤ خۆی بداتە دەستی غەریزە ئاژەڵییەکانی، دەشێت رووی گونجاو بۆ لێکچواندنی گورگ بێت. بەڵام ئەم ئێستا لە بارودۆخێکی زۆر خراپدایەو سەرباری لێکچواندنی سەرچاوەی ئازارەکانی بە سەرچاوەی ئازارەکانی گورگ، ئەم بە تەواوەتی وەکو قوربانیەک دەردەکەوێت و هیچ خاسیەتێکی نەرێنی نییە. بەڵکو ئەم تا ئەو ئەندازە ناکاراو لاوازو بێ توانایە، ناتوانێت بە باشی شوێن بناسێتەوە، کە مەبەست شوێنی خۆیەتی، واتە ماڵەکەی. واتە ئەم گەیشتووەتە قۆناغێکی ترسناک لە ژیانی خۆیدا، ئەویش قۆناغی نەناسینەوەی شتەکانە، ئەوەش سەرەتای ونبوون و ڕێگاکردنە بەرەو نادیارو لەناوچوون.

ئەو دەڵێت: دەترسم پیریش ببینم،/ ڕۆژێ یێت، مەرگ تیایدا یەخەم بگرێ!/ کەی دێ؟ کەی دێ؟ مەرگ کەی دێ؟

لێرەدا بە ئاشکرا دیارە کە ئەو نەک هەر چاوەڕوانی مەرگ دەکات، بەڵکو دەخوازێت مەرگ بە زوویی بێت و پێش ئەوەی پیربێت بەرەو نادیاری ببات. کەواتە لێرەشدا کێشی مەرگ و مەرگدۆستی ڕووبەری ئەم

دەقەی داگیرکردووەو رووبەری ژیاندەستی تەواو تەسک بووەتەوە.

شیعری شەشەم (پووش) باسی هەست بە نامۆیکردن و تەنیایی دەکات لە سەردەمی لاوێتیدا. هەروەک باسی ئەوە دەکات کە ئەم وەکو شاعیر بە دیوانە و عاشقەکە هیچ کەسێک لەگەڵی بەردەوام نا بێت. ئەوەش هۆکاری سەرەکی هەست بە نامۆیکردن و تەنیایی ئەوە. شیعرەکانیشی دەربڕینی ئەو بارە ناهەموارو پڕ لە کەسەر و ژانەیە، کە بەو تەمەنە کەمەوە کە بیست ساڵانە تیایدا دەژی. ئەو دەڵێت:

من گەنجێتیم غەریبێکی ئاوارە بوو/ لە نێو کەشی سەرماو سەهۆڵی تەنهایدا رەق بووەوە/.. من تا ئێستا ئەو شاعیرە بە دیوانەم/ هیچ خانمێ.. دوانزە مانگەی ساڵی عەشق/ لەناو دەما تەواو ناکا../ شیعرەکانم باسی خەم و مەرگ و پایزانە!/ هەمووی باسی کەساسێتی، رۆژەکانی شاعیرێکی بیست ساڵانە./

لێرەدا کەسێکی تەمەن بیست ساڵان دەبینین، کە لە باری نامۆیی و تەنیایدایەو شیعرەکانیشی گوزارشتکردنە لەو بارە ناهەموارەی تیایدا دەژی، کە فەزای تاریکی و بێ ئومێدی و خەم و پایزو خەزان دەقەکەی داگیر کردووە، کە هەموو ئەمانەش دەلالەتی کەوتن و مردن و لەناوچوون هەڵدەگرن. ئەم هۆکاری ئەو بارە ناهەموارە دەگێڕێتەوە بۆ رابردووی خۆی. ئەم گەنجێتیەکەی وەکو غەریبێکی ئاوارە وابووەو هەرگیز خۆی لە ئامێزێکی گەرمدا نەبینیووەو سەرباری ئەوەی کە ئەم خۆی وەکو شاعیر دەناسێنێت، بەڵام تا ئیستا شاعیرێکی بە دیوانە. بێگومان شاعیر لە رێگای بەرهەمەکانیەوە دەناسرێت و ئەو بەرهەمانەش لە رووی راستیەوە دەبێت لە دیواندا بن، چونکە دیوان تۆماری شیعرو مێژووی هەست و خەیاڵ و سۆزە راستەقینەکانی ئەوی شاعیرە. کاتێک ئەم دیوانی نەبێت، واتە ئەو تۆمارەی نییە. ئەمەش بۆ گەورەی ئەوی شاعیر جۆرێکە لە کەموکورتی. ئەم خەمێکی لەوە گەورەتریشی هەیە، خەمی نەمانەوەی هیچ خانمێک لەناو دڵیدا، واتە ئەم ئەگەر وەکو عاشق سەیری خۆی بکات، کێشەی گەورەی ئەوەیە هیچ مەعشوقێک دریژە بە عیشق نادات لەگەڵ ئەمدا. ئەمەش بەخۆی خەمێکی وێرانکەرەو دەشێت سەرچاوەی هەست بە نامۆیکردن و ئاوارەبوونەکەی بێت.

شیعرەکانی ئەم گوزارشت لەو خەم و نیگەرانی و نامۆیی و تەنیایی و کەساسی و بەدبەختیانە دەکەن، ئەم بەم تەمەنی بیست ساڵانەوە تیایدا دەژی. کەواتە سەرچاوەی هەموو ئازارەکانی ئەم تەنیاییە، تەنیایی ئەمیش دەرئەنجامی شکستی عیشقە. بۆچی هیچ خانمێک ناتوانێت وەکو مەعشوقەی ئەم بمێنێتەوە؟ گرفت لای ئەوانی خانمانە، واتە رەگەزی بەرامبەر، یان گرفت لە بوونی ئەمدایە؟ بێگومان مادەم هەموو خانمەکان بە زوویی ئەم بەجێدەهێڵن، کەواتە ئەم ناتوانێت

ئەو عاشقە بێت کە دڵی ببێتە واری عەشقێکی هەتاهەتایی و مەعشوقەیەک بۆ هەمیشە ئاوەدانی بکاتەوە. لێرەوە دەشێت سەرچاوەی سەرەکی هەست بە تەنیاییکردن و نامۆیی و ئازارو ژانەکانی ئەم، پەیبردنی خۆی بێت بەو هۆکارەی کە ناتوانێت پارێزگاری لە عیشقێکی هەتاهەتایی بکات.

شیعری حەوتەم (باکەلێر)ە، کە تیایدا د□ل□□ت: سنگم تەنگە، سی□کانم پڕ حەسرەتن!/ تۆزو گەردی ئازارێکم هەڵمژیوە../ قورس و دێرین!/ سنگم تەنگە، من ک□قناری ئەم زەمانەم!/ کوا سروەیەک سی□کانم فێنک بکات؟! کوا سروەیەک لە ئازاری / باکەلێری ئەم تەمەنە رزگارمکات؟!/ سنگم تەنگەو سبەی دەمرم!/..خۆم دەزانم ئەو رۆژانەش / کە خەڵکی دێن بۆ دیدەنی مردووەکانیان / تەنها منم / تاقە گۆڕی بێ هاودەمی گۆڕستانم/.

لەم دەقەدا باسی بێ دەرەتانی و خراپی باری خۆی دەکات، کە ناتوانێت هەناسە بدات. هۆکارەکەیشی ئەوەیە کە سی□کانی پڕن لە حەسرەت و ئاخ و ئۆف. ئەویش دەرئەنجامی ئازارو ژانی رابردووە. زەمانە لەگەڵ ئەم دۆست نەبووەو رۆژێ لە رۆژان لە بەختی ئەم نەگەڕاوە، بەڵکو هەمیشە لە دژی ئەم بووە. ئەم هەناسە تووندی و بێ دەرەتانیەی ئەم دەرئەنجامی بێ مروەتی زەمانەیە. ئەم لەم بارودۆخە ناهەموارەیدا دەخوازێت سروەیەک، هیوایەک، تروسکەیەک بێت و رزگاری بکات، بەڵام ئەوە روونادات. ئەم پێشبینی ئەوە دەکات ئەو بارەی تیایدایە بەرەو مردنی ببات. دەترسێت نە لە کاتی مردندا کەسێک هەبێت لێی بپرسێت، نە لە گۆڕستان کەسێک هەبێت سەردانی بکات. ئەم خەمی ئەوەیەتی هەر چۆن لە ژیاندا تەنیا بووە، لە دوای مردنیشی گۆڕێکی بێکەس بێت. دیسان هەمان فەزای تەنیایی و ناکارایی و پایزو خەزان و مەرگەسات باڵی بەسەر جوگرافیای گشتی ئەم دەقەدا کێشاوە. واتە وێنەی کەسێتیەک بەرجەستە دەکات کە لە تراژیدیای تەنیاییەوە بەرەو تراژیدیای مەگ و بەرەو تراژیدیای ونبوونی نێو گۆڕستان دەچێت. واتە ئەم دەقە وەک ئۆتۆبایۆگرافیای وونبوویەک یان کەسێکی بی شوناس، وایە کە لە ژیاندا نەیتوانیووە هەناسەیەکی ئاسودەیی هەڵبمژێت و دەترسێت دوای مردنیشی کەس لە گۆرەکەی نەپرسێت و لە گۆڕستانیش گۆڕێکی تاک و تەنیا و بێکەس بێت.

شیعری هەشتەم(قەناعەت). لەم دەقەدا دەڵێت:

خۆر ئاوابوونێک دەرکەوە / ئێستا ناخم،/ ئەشکەوتێکە بێ سەروبن!/ چەند هیوای گەنجێتیمی تێدا مردن!/ ..ئێستا دڵم / سارا یەکە رووتەن و چۆڵ / خوێنی وشکی تیا دەپرژێ / ئێستا پیرێکی پەککەوتەم!/ وەکو جاران توانام نییە / ..خۆر ئاوابوونێک دەرکەوە / من نامەوێ ئەوڕۆ

بمرم / دەتەنگ و مات!/ نەگەییمە قەناعەتە،/ هەر بە ساتە بەختیارمکات!/

ئەوی شاعیر لەم دەقەدا داوا لە کەسی دووەم دەکات ئامادەبەت گوەی بە رایەەیت، تا ئەم باسی خراپی باری خەیی و بە توانایی و ناکارایی خەیی بە بکات، کە وەکو پیرەکی پەککەوتە خەی نمایش دەکات، یان هەر لە راستیدا وا دەردەکەوەت، چاوەەوانی کەوتن یان لە دەستچوونی ئەندامانی جەستەی خەی و مردن و کەتایی بکات و ئەمانەش بە ئەوی گوەگر باس دەکات. ئەو دەزانەت دەمرەت بەەام نایەوەت ئەمەە بمرەت، چونکە نەگەیشتووەتە ئەو قەناعەتەی مردن بەجەرەک جەختەوەری بکات. دیسان لەرەشدا کەسەتیەکی ناکارا لە بەردەمی مەرگدا دەبینرەت و رەگەزەکانی دەقەکەش بە وشەو وەنەوە بەرجەستەی ئەو باری ئامادەبوونە بە کەوتن و مردن دەکەن.

شیعری نەیەم (تەز). شاعیر ئەم دەقەی بە دووری هاوەەیەکی خەی نووسیووە لە تەمەنی بیست و دوو سالەیدا، کە تیایدا باسی خەم و نیگەرانی خەی بە دووری ئەو هاوەەیە دەکات و ناەاستەوخەش لەوە دەدوەت کە چەند پەویستی بەوی هاوەەیەتی. هەروەها باسی ئەوە دەکات کە چەن کاتە ئەوی لەلا نەبەت خەم سەر دەژەنەتە رەحی و گەنجی لەناو دەبات و سەرئەنجام بە بە ئەو دەمرەت و کەسەکیش نابەت بەتەنگ تەرمەکەیەوە بەت. ئەو دەەەت:

تەم لە لا نیی، وا لەرەدا راوەستاوم!/ دەەوانمە (پە کوەە)ی خەم!/ دەغە و دانی ئەم گەنجیەم وەران دەکا!/ کە دەمگاتە؟ سەر: تەزاوی! سیی: سیلاوی!/ پەنجەش وەکو بامەی زەردی بەر خەرەتاو!/ کە دەمگاتە؟ کە حەز بە نیهالی غوربەتی من دەکا؟!/ تە لە لام نیی، من دەمرم و کە بەزی دە../ لاشەم لەسەر تاتە شەری مزگەوتەکا درەژ بکا؟!!

لەرەدا دووری هاوەەیەک هەکارە بە هەست بە تەنیایی کردن، کە ئەوەش دەبەتە هەی لاوازی و ناکارایی کەسی قسەکەرو لە رەگای چەندین وەنە و دەربەینەوە ئەو باری لاوازی و ناکاراییەی خەی بەرجەستە دەکات و سەرئەنجامیش باسی پەگەی گرنگی هاوەەکەی دەکات لە ژیانی ئەمدا، بەجەرەک کە دوور لە ئەوی هاوەەی، خەی لە وەنەی مرەقەکی لاوازی خەمباری نامەدا نیشان دەدات، کە ئەگەری ئەوەی نییە خەی لە بەردەم باری قورسی ژیاندا رابگرەت. ئەم باسی ئەوە دەکات کە دووری ئەوی هاوەەی هەر چەن بووەتە هەکاری سەرەکی تەنیایی و نامەیی ئەم، دەشەت نەتوانەت بە ئەو لەسەر ژیان بەردەوام بەت، هەربەیە دووری ئەو دەبەتە هەی مردنی. بەەام خەمی گەورەشی ئەوەیە کاتەک دەمرەت کەسەک نیيە بایەخ بە جەستەی بە گیانی بدات. یان لە راستیدا کەس

بەزی نایەت خۆی بکات بە خاوەنی لاشەی مردووی ئەم. ئەمەش لە راستیدا لە لایەک ترسی ئەو نیشان دەدات کە لە مردنیشدا کەس بەفریای ناکەوێت. لەلایەکی ترەوە وێنەی کەسێتییەکمان بە بەرجەستە دەکات کە بەردەوام خۆی لە دەرەوەی کۆمەڵگا دەبینێت و هیچ متمانەیەکی بەوە نییە کە دوای مردنی بایەخی پێ بدرێت. لە کاتێکدا لە کۆمەڵگاکەی ئەودا وەکو کۆمەڵگایەکی نەریتی رۆژهەڵاتی، ئەوە ئەرکی کۆمەڵایەتی و ئایینی خەڵکە بایەخ بە تەرمەکەی بدەن. لەرەوە سەرباری ئەوەی کە دەزانین هەست بە تەنیاییکردن خاسێتێکی ئینتەلێجیانەی مرۆڤەو هەموو کەسێک بەجۆرێک لە تەنیایدا دەژی، بەڵام هەکارێکی سەرەکی ئەم هەستکردنەی ئەمی قسەکەری شیعرەکە لاوازی ئاستی کۆمەڵایەتیبوون و بایەخنەدانە بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، کە ئەوەش دیوارێکی گەورەی لە نێوان ئەم کەسێتەو دەوروبەردا دروستکردووەو ئەم بەردەوام وێنای خۆی بەجۆرێک دەکات کە لە بیابان و چۆڵەوانیدا بژی.
بێگومان ئاشکرایە کە هەست بە تەنیاییکردن پەیوەندی بەوەوە نییە مرۆڤ لە کوێ و لەگەڵ کێ دەژی، چونکە هەستی تەنیایی شتێکە لە بوون و ماهییەتی مرۆڤدا هەیە، بەڵام بە ئاستی جیاواز. ئەو هەستە لای قسەکەری ئەم دەقە شیعرییانە وا وێنا دەکرێت کە هەستێکی بەهێزی ئەوتۆیە، دیوارێکی پتەوی بەدەوری ئەم کەسێتەدا دروستکردووەو لە دنیای دەرەوەی خۆیی دابڕیوەو کردوویەتییە بوویەکی نامۆو تەنیا.
شیعری دەیەم (پەروو). ئەم دەقە شیعرییە وێنەی کەسێک بەرجەستە دەکات لە ماڵێکی کۆن و دەرگا شەق و شێوە داگیرکراو بە بەنی کونج و زەراب و سیخناخ بە قیڕەی بەقی چەمدا دەژی. ئەو کەسێکی بێکەس و تەنیایە، لە نێوان مردن و ژیاندا لاشەیەکی ساردو سڕە. ئەو دەمرێ، بەڵام پێش مردنی ناتوانێت شیعرەکانی بە گەلێ ئەستێرەیەک بخوێنێتەوە.

سەرئەنجام شیعرەکانی دەبن بە قالۆنچەو دەفڕن. لەم دەقەدا هاتووە:
ئەو ساتەی کە هەشتا بەنی کونج و زەراب/ عەتری قژی شەوی چوار دەور ژوورەکەمە!/ ئەو ساتەی کە هەشتا قیڕەی بەقی چەم دە../ وەرنە سەرم! ئای دەمبینن!/ بێکەس تەنها! لاشەیەکی ساردو سڕم! پێش ئەوەی چوار شان/ هەڵمبگرن بە گۆرستان/ ئەو شیعرانەی کە ناتوانم/ شەوانە بە پەروویەکی بخوێنمەوە/ هەموو دەبن بە قالۆنچە/ یەک لە دوای یەک قالۆنچەکان فڕکە دەکەن!!/
لێرەدا کەش و هەوای مەرگ جوگرافیای دەقەکە داگیردەکات. کاتێ ئەم کەسە خۆی دەمرێت، شیعرەکانی بەشێوەیەکی ناڵەجیکانە دەگۆڕێن بە قالۆنچە. ئەمە کە دیمەنێکی لەم جۆرە دەتە پێش چاومان، دەشێ

راستەوخۆ خەیاڵمان بۆ لای پاڵەوانی رۆمانی میتامۆرفیسی کافکا بچێت. سەرباری جیاوازی گێڕاوەکان لە رۆمانەکەو لەم دەقە شیعرییەدا، کە لە رۆمانەکەدا مرۆڤ دەگۆڕێت بۆ قالۆنچە کە ئەوەش دەلالەتی بۆ بەهابوونی ژیانی مرۆڤ هەڵدەگرێت. لێرەدا شیعر دەبن بە قالۆنچە، واتە لێکچوون لە نێوان شیعرو مرۆڤدا دروست دەبێت کە هەردووکیان دەگۆڕێن بۆ بوونەوەرێکی ناشیرین و بێ بەها. هەروەک لە لایەکی ترەوە گرنگی و بایەخی شیعر دەردەکەوێت کە دەبێتە هاوتای مرۆڤ. ئەگەرچی لە ئاستێکی قوڵترداو لە روانگەی روانینی ئەدەبی بەهودەوە مرۆڤ و ژیانیش بەهایەکی ئەوتۆیان نییە. هەربۆیە بەردەوام لە دووانەی ژیان و مردندا لەم روانگەیەوە جەمسەری ژیان دەبەزێت و مردن باڵادەست دەبێت، کە ئەمەش لە رووی راستیەوە ئاراستەیەکی باڵادەست نییە لە ژیانی مرۆڤایەتیدا، چونکە مرۆڤ ئەو بوونەوەرە ژیرەیە کە ئەرکی بنیادنانی مرۆڤایەتی بە هەموو رەهەندەکانیەوە لە ئەستۆیە. هەربۆیە دروست ئەوەیە کە مرۆڤ بە ئاسانی خۆی نادات بەدەستەوەو چۆک دانادات و تا لە توانایدا بێت لە رووی مردندا بوەستێت و لە پێناوی بنیادناندا کۆشش بکات.

شیعری یانزەیەم (تاوە باران). شاعیر لەم دەقە شیعرییەدا دەڵێت:
ویستم بمرم تۆ لام نەبووی/ دیوانەکەم دەربهێنی چەند شیعرێکی گەنجێتیم بۆ بخوێنیەوە/.. هەر نەهاتی پاش گیان دەرچوون، پێخەفەکەم بپێچیەوە/ مردن یادی ئەو ساتانەی بیرخستمەوە/ کە کێڵان و هاوڕێکانم بەجێدەهێشت/ ویستم بمرم! تۆ دیار نەبووی/ لەوە ترسام دیوانەکەم/ بکەوێتە بەردەست جەردەو شەوکوتەکان!/ لەوە ترسام پەڕەکانی/ ببنە لوولەی گوڵە بەڕۆژەی دەست منداڵان.
ئەم دەقە وێنەی کەسێتیەک بەرجەستە دەکات کە دەیەوێت بمرێت، بەڵام چاوەڕوانی ئەوی کەسی دووەم یان یار دەکات، هەتا لەبری یاسین خوێندن دیوانەکەی دەربهێنێت و چەند شیعرێکی گەنجێتی خۆیی بۆ بخوێنیتەوە، بەڵام ئەو هەر نایەت، تا لە کاتی مردنیدا لەوە بێت و لەپاش مردنی پێخەفەکەی بپێچیتەوە. ئەم لەسەرە مەرگدا ئەو کاتانەی بیردەکەوێتەوە کە کێڵان و هاوڕێکانی بەجێهێشتووە. دیارە لە مردندا ئەوان و هەموو شتێک بە هەتاهەتایە بەجێدەهێڵێت، بۆ تایبەتی دیوانەکەی. لەوەش دەترسێت دیوانەکەی بکەوێتە دەستی کەسانێک کە بەهاکەی نەزانن، ئەم دەیەوێت پێش مردنی، ئەو بێت بەو ئومێدەی دیوانەکەی کە وەکو بوون و مێژووی ئەمە وایە رزگار بکات. واتە ئەم پێیوایە تاکە شتێکی بەهادار کە لێی بەجێبمێنێت دیوانەکەیەتی، کە دەشێت دوای مردنیشی ناوی ئەم بە زیندووی بپارێزێت و بیهێڵێتەوە. کەواتە لێرەدا لە ئاستی نەبینراودا ئەو

دەلالەتە بەرهەم دەدات کە سەرباری ئەوەی فەزای مردن فەزایەکی باڵادەستە لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا، بەڵام هێشتا ویستی ژیان و مانەوەی ناو و ناوبانگی بە زیندوویی بە ئاشکرا دەبینرێت. هەروەک لەسەرەدا دەردەکەوێت کە لە روانگەی ئەمەوە شیعر نەک هەر بایەخ و گرنگییەکی زۆری هەیە، بەڵکو خاسیەتی پیرۆزیشی هەیەو دەشێت بخرێتە شوێنی سورەتی یاسین کە سورەتێکی قورئانەو پێش گیان دەرچوون لە بری یاسین خوێندن شیعر بە مرۆڤ بخوێندرێتەوە.

شیعری دوانزەیەم بە ناونیشانی(تاعوون)ە.شاعیر لەم دەقە شیعرییەدا دەڵێت:

خەم سمۆرەی پاییزەکی نەسرەوتووە!/ لەشی منیش،/ قەدی پیری درەختیکی پەککەوتووە!/ ئەگەر شەوەک قەسیدەیەک بە غوربەت و/ عومری وشکم نەخوێنمەوە../ تەوری پاییز دەتەوەزێم!/.. ئەو ئازارە پیری کردم!/ ئێستا وەکو مامە پیرەی گەچان بەدەست / سارای چۆڵی تەمەن دەبەم / ئێستا دوێنم دەخنکێنم / شەوان درەنگ../ وەکو مشکی تاعووناوی ژوورەکی چۆڵ / ژەنگی شیشی پەنجەرەکەم دەکرۆژنم / لەم دیوەوە،/ دەرگای ژوورم کلۆمداوە / حەزناکەم بەیت!/ ئا لەم ژوورە کۆڵەمدا،/ چی شک دەبەم بەختیارتکات؟!

ناونیشانی ئەم دەقە "تاعوون"، راستەوخۆ هەڵگری مانای مردن و لەناوچوون و وێرانبوونە. ناونیشانی ئەم دەقەو پێکهاتەی دەقەکە پێکەوە کەشێک دروست دەکەن تیایدا لاوازی و ناکارایی ئەوی قسەکەری دەقەکە بەرهەمدێت. لەم دەقەدا قسەکەر خۆی دەچوێنێت بە قەدی درەختەکی پیرو پەککەوتەو خەمیش دەچوێنێت بە سمۆرەیەکی هارو هاجی پاییز. ئەم خۆی بە درەختەکی پیر ناودەبات کە لەبەر رەحمەتی دەمی تەوردایە، بەڵام تەوری پاییز. لەسەرەدا یەک هەز هەیە بیپارێزێت ئەویش هەزی شیعرە. ئازار ئەمی پیرکردووەو بە سارای تەمەندا بە یارمەتی گەچان دەجوڵێت و خەریکی سڕینەوەی رابردووی خۆیەتی. رەنگە ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات: ئایا بۆچی ئەو رابردووی خۆی دەسڕێتەوە؟ ئایا رابردوویەکی ناشیرینەو دەیەوێت خۆیی لە پاک بکاتەوە، یان رابردوویەکی پڕ لە خەم و ناسۆرەو نایەوێت لە ئێستادا هیچ کاریگەرییەکی لە بوونی ئەمدا هەبێت؟ بەڵام لە راستیدا رابردووی هەرکەسێک و هەر کۆمەڵگایەک ئاوێنەی بوونی ئەو کەسە، یان ئەو کۆمەڵگایەیەو سڕینەوەی کارێکی ئاسان نییە. ئەو جارێکی تر خۆی دەچوێنێت بە مشکێکی تاعووناوی کە لە ژوورێکی چۆڵدا ژەنگی پەنجەرەکان دەکرۆژنێتەوە. ئاشکرایە کە مشک هۆکاری بڵاوبوونەوەی تاعوونە. ئەم خۆی دەچوێنێت بە مشکێک کە هەڵگری تاعوونەو داواش لەو دەکات کە نەیەت، کەواتە دەشێت وای لێکبدەینەوە سەرباری ئەو

بارە ناهەموارەی خۆیی تێدایە، ئەم نەیەوێت ئەو بێت بۆ ئەوەی تووشی تاعوون نەبێت. بەڵام ئەم لەپاڵ ئەوەشدا پاساوێکی تر دەهێنێتەوە بۆ حەزنەکردنی لە هاتنی ئەو، ئەویش ئەوەیە کە هەست دەکات هیچ شتێکی نییە ئەوی پێ بەختەوەر بکات، هەربۆیە حەزناکات ئەو بێت و لەبەرئەوەش دەرگای ژوورەکەی کڵۆم دەدات، کە بە ژوورێکی کلۆڵ ناوی دەبات. زاراوەکانی تاعوون و خەم و نەسرەوت و پیری و پەککەوتن و غوربەت و ئازار و ساراو چۆڵ و خنکاندن و ژەنگ و دڕاو و کۆن و زەرد وبێداری و کڵۆڵ..کەشێک دروست دەکەن کە کەشی ما تەم و مەرگەساتە، کەشێکە تیایدا هیچ ئاماژەیەکی ژیان نابینرێت. هەرچەندە کاتێ ئەم حەزناکات ئەو بێت ئەگەر پاساوەکەی بۆ تووش نەبوونی تاعوون بێت، یان لەبەر ئەوە بێت کە هیچی نییە ئەو بەختەوەر بکات، مانای وایە ئەم هێشتا دەیەوێت ئەو بژی. کەواتە هێشتا تروسکەیەک بۆ مانەوەو پەیوەستبوون بە ژیانەوە ماوە. هەروەک دەشێت ئەم لەم بارە شلۆق و ترسناکەدا حەزنەکات ئەو بێت، واتە نایەوێت لەو بارودۆخەدا ئەو بیبینێت، بۆیە دەرگای ئەو ژوورە تاریک و چۆڵە لە ژوورەوە دادەخات بۆ ئەوەی ئەو لەو بارە شکست و داڕماوەدا نەیبینێت.

شیعری سیانزەیەم (زێمار)ە. لەم دەقەدا هاتووە:
ئەوە دڵمە زەردو ک□ز□□ !/ ئەوە دڵمە، لە میان جووتێ سی پڕ دووکەڵ!/ کێ ئەوەندەی دڵی تەنگی ئەم شاعیرە / خوێنی عومری پڕ حەسرەت و/ غەریبێتی تێ رژاوە!؟ پەردەی ژووری چ تەنهایەک / ئەوەن پەڕەی دڵی رەشەو،/ شەوان هەتا دەمەو شەفەق نەسرەوتووە../ بەدەم سەمای رەشەباوە؟!/ تاوێکی تر ئەم گەردا□ / ئ□ختەبووتی مەینەتییە / لە گەردنی کەشتی عومری من ئاڵاوە / تاوێکی تر پارچە تەختەی جەستەی رزیو / لە کەناری لماوی دا لەنگەر دەگرن / ..گۆڕستانم با دەریا بێ!/ کاتێک دەمرم، تۆ محەمەد!/ فڕێمدەرە ناو دەریاوە / با زیماری مەرگی خۆمم گوێ لێ نەبێ/.
ئەم شیعرە پێشکەش کراوە بە شاعیری غوربەت و پایز محەمەد عومەر عوسمان. ئەم دەقە وێناکردنێکی وردو جوانی ئەم شاعیرەیە بە هەمان زمانی شیعری ئەو. دەقەکە باسی ئازارو خەم و نیگەرانییەکانی خۆی دەکات و ئەوەش بۆ ئەو شاعیرە باس دەکات کە بێجگە لە هاو□ی□تی، نزیکی ئاشکرا لە نێوان جیهانبینی شیعری هەردووکیاندا هەیە. لەم دەقەدا دەردەکەوێت ئەمی قسەکەری شیعرەکە کە دەشێت بڵیین شاعیر خۆیەتی نیگەرانە، ئەوەش دەرئەنجامی هەست بە نامۆییکردنی ئەوە لە بوون، لە ژیان، لە یاساکانی گەردوون کە ئەو بە ناجۆر دەیانبینێت. هەروەک لەپاڵ باسکردنی خەمەکانی خۆیدا، شاعیر باسی خەماکانی ئەوی

هاوڕێ شاعیرەکەی دەکات و پێیوایە لەم گەردوونەدا کەس بە ئەندازەی ئەو تەنهاو نیگەران دڵ پڕ لە کەسەر نەژیاوەو کەس بە ئەندازەی ئەو حەسرەتی هەڵنەکێشاوە. هەروەک شاعیر ئەم ژیانە وەکو گەرداوێک باس دەکات و تەمەنی خۆیشی وەکو کەشتییەک باس دەکات بەدەم شەپۆلی سەختی گەرداوەوە پارچە پارچە دەبێت و پاشانیش ماسیگری تەنهای رەخ پارچەکانی جەستەی دەسوتێنێت. ئەم داوا لە هاوڕێ شاعیرەکەی دەکات، کاتێ ئەم بەمجۆرە بە گەرداو دەمرێت و پێشبینی دەکات لە کەناری دەریادا پارچەکانی جەستەی بسوتێنرێن، هەست بە نیگەرانی دەکات، بۆیە داوا لەوی هاوڕێی دەکات رێگا بەوە نەدات و تەنانەت پێیشی دەڵێت نایەوێت لە گۆڕستانی ئاسایدا بنێژرێت، بەڵکو دەیەوێت ئەو فڕێی بداتە ناو دەریاوە بۆ ئەوەی بە یەکجاری ون ببێت و گوێی لەوە نەبێت لە پرسەکەیدا چۆن شینی بۆ دەکرێت و چی لەبارەیەوە دەگوترێت. ئەو دەیەوێت لە ناو دەریادا ون بێت و لەوانی تر جیابێتەوەو تەنانەت لە گۆڕستانی ئەوانیشدا نەنێژرێت، کە ئەمەش بانگەشەکردنە بۆ تەنیایی هەتاهەتایی و بۆ بیرچوونەوەی کات و شوێن و هەموو شتێک و ئەوەش وەکو دوا جیابوونەوە وەسف دەکات، واتە جیابوونەوەی هەتا هەتایی. بێگومان کەشی ئەم دەقە شیعرییەش وەکو زۆربەی دەقەکانی تری ئەم دیوانە کەشی مردن و لەناوچوون و کۆتاییهاتنی هەتا هەتاییە.

شیعری چواردەیەم بە ناونیشانی(ئێوارە تابوتێک)ە. ئەم ناونیشانە راستەوخۆ ئەوە دەگەیەنێت کە کەسێک مردووەو دەمی ئێوارە خراوەتە ناو تابوتێکەوەو بەرەو دوا ئارامگای بەرێ دەکرێت. ئاشکرایە تابوت و مردن دوو وشەی پێکەوە بەستراون و هەردووکیشیان ئاماژەن بۆ کۆتاییهاتنی ژیان. ئەم دەقە شیعرییە وێنای کەسێک دەکات کە زەمەن هەر بە گەنجی پیری کردووەو پێش ئەوەی بگاتە هیچ ئامانجێکی ژیانی بەرەو کۆتایی دەڕوات. ئەو هەست بە خەم و نیگەرانییەکی زۆر دەکات چونکە زەمەن پیری کردووەو هەست دەکات ئەم لە هەموو هاوڕێانی لاوازترو بێ تواناترو ناکاراترە. ئەوەش بەوە دەردەبڕێت کە ئەو لە هەمووان نەخۆشترە. ئەو خەونی ئەوەی هەبوو بگاتە بەرزایی، بەڵام لە هەموو لاوە فشاری لەسەربووە. ئایا ئەو بەچی لە هەموو لایەکەوە فشاری لەسەربووە؟ یان ئایا بە راستی وەکو خۆی دەڵێت ئەو لە هەر چوارلاوە پەستانی لەسەر بووە، یان خۆی هەستیکی لەوجۆرەی هەبوو؟ ئەم بە ئومێدی ئەوە بووە بگاتە بەرزاییەک، کە ئەوەش کاتێ دەهاتە دی، کە ئەم قەسیدەکەی تەواو بکردایە، بەڵام ئەو قەسیدەکەی تەواو نەکردووەو بەوەش پێش ئەوەی بگاتە بەرزاییەک هەڵخزاوە. لێرەدا ئاماژەیەک بە خلۆربوونەوەی بەردی سیزیف هەیە کە ئەوەش دەلالەتی خولانەوە لە بازنەی بەتاڵدا هەڵدەگرێت و مەبەست بێهودەیی ژیان و

ناکارایی مرۆڤ و بێ واتایی هەموو ئەوەیە کە دەیکات. ئەم لەکاتێکدا ئومێدی گەیشتن بە بەرزی هەیە، مردن دێت و راپێچی دەکات. دوا ئاواتی ئەوەیە کاتێ دەخرێتە تابووتەوە، خەڵکی لەبەر دەرگاکانیانەوە بیبینن کە بەسەر شانی چەند کەسێکەوەیەو لە ئاستیکی بەرزتردایە لەوان. بە بەدیهاتنی ئەو ئامانجە، داوا لە ئەوانی تر دەکات کە کاتێ لەناو تابوتدایەو بەسەر شانی چوار کەسەوەیە، دەرگاکانیان بکەنەوەو سەرنجێکی لێ بدەن، بۆ ئەوەی ئەم هەر هیچ نەبێت لە مردنداو لەسەر شانی ئەوانی ترەوە، هەست بکات کە لە بەرزایدایە. ئەو دەڵێت:
ئەم زەمەنە هەر بە گەنجی / گۆچانی پیرێتی خەمی دایە دەستم / چەن وەڕزیی کەتم نەکا،/ ئێستا لە نێو هاوەڵاندا،/ لە هەموویان نەخۆشترم!/ لەوەتەی بووم، من هەر ماندووم!/ لە چوارلاوە دەپەستێورەم!/ قەسیدەکەم تەواو نەبووە،/ نەگەیشتوومە(بەرز)ییەکیش،/ وا خەریکە هەڵدەخزێم!/.. ئێوارەیەک دەرگاکانتان بکەنەوە!/ راکشاوی نێو تابووتی سەر چوار شانم!/ سەیرم بکەن!/ هیچ نەبێ با بە مردوویيم/ هەست بکەم وام بە بەرزایی دوو مەترەوە!!.
ئایا بۆچی ئەم کەسێتیە خەونی ئەوەی هەیە کە هەر هیچ نەبێت ئەگەر لەناو تابوتەکەیشیدا خەڵک بیبینن بەسەر شانی چەند کەسێکەوەیەو، شوێنەکەی لەوان بەرزترە، دڵخۆش دەبێت؟ بێگومان ئەم دەربڕینە لە ئاستی نەبینراودا ئەوە دەگەیەنێت کە مرۆڤ سەرباری بێ ئومێدی و سەرباری بێ باکی لە ژیان و سەرباری چاوەڕوانکردنی مردن، بەڵام هەرگیز ناتوانێت دەستبەرداری هەموو خواست و ئارەزووە غەریزەیی و وەرگیراوەکانی بێت. سەیرکردنی خۆ و خۆبینین لە ئاستێکی بەزتر لەچاو ئەوانی تردا، بوونی خواستی دەسەڵات و هەژموونکردن بەسەر ئەوانی تردا نیشان دەدات. واتە ئەم سەرباری ئەوەی کە دەزانێت دەمرێت، بەڵام هێشتا خواست و ویستی دەسەڵاتی هەیەو دەیەوێت تەنانەت ئەگەر بە مردوویش بێت خۆی لە پێگەیەکی بەرزتر لەوانی تر ببینێت. بینینی خۆی تەنانەت بە مردوویش لە پیگەیەکی بەرزتر لەجاو ئەوانی تردا. بەجۆرێک ئاسودەو دڵخۆشی دەکات.

شیعری پانزەیەم (ئێوارە ئاوابوونێک)ە. لەم دەقەدا هاتووە:
هەر ساتێک بە من دەکەوم!/ کەستی عومری خەم بینیوە،/ ئێوارەیەک بەم گەنجیە ئاوا دەبم!/ بەم گەنجییە کەستی عومری خەمم بینی!/ ئەوڕۆ لە تۆ، سبەینێش لە دایک و باوک / خوشک و برا، جیا دەبمەوە / پاشی ئەوەی زەمەنم مرد!/ شیعرەکانم بدەرە دەست کچی پاییز/ با بزانێ (ئاراس) ێک بوو / ئەوەندەی ئەو تەنهاو رەنگ زەرد/.
ئاوابوون وەکو ناونیشان دەلالەتی مردن هەڵدەگرێت، واتە ئەم دەقە

باسی مردن دەکات، هەڵبەت مردنی ئەوی قسەکەری دەقەکە. هەر خۆیشی لەبارەی مردنی خۆیەوە دەدوێت، واتە لە ڕێگای گێڕانەوەوە. ئەم کەسێتە ئەوە دەگێڕێتەوە کە چۆن پێشبینی کەوتن و مردنی خۆیی کردووە، یان دروستتر بڵێین ئەوە دەگێڕێتەوە کە چۆن بەگەنجی مردنی خۆیی بینیووەو لە ئێستاشەوە لە ئەو و لە کەسە نزیکەکانی تری جیادەبێتەوەو ماڵئاوایی لەو دنیایە دەکات. ئەم لە ئێستادا داوا لە ئەو دەکات کە دوای مردنی، شیعرەکانی بداتە دەستی کچی پایز، چونکە خۆی ڕەنگ زەرد نیشان دەدات هەمان شێوەی پایز. ئەم بە دوای ناودا ناگەڕێت، بەڵکو وادەردەکەوێت کە حەزنەکات ببێتە جێگای سەرنج و بایەخی خەڵکی. هەربۆیە دەترسێت پاش مردنی ببێتە شاعیرێکی گەورەو خەڵکی خەم و حەسرەتەکانی کۆبکەنەوە.
شیعری شانزەیەم بە ناونیشانی(ڤەهەڕە)ە. ئەم لە ئێستادا وەستاوەو دەڕوانێتە سبەینە، بەڵام بە هیواوە نا بەڵکو بە نیگەرانیەوە دەڕوانێت، چونکە دڵنیایە کە سبەینێشی لە ئەمڕۆ و دوێنێی باشتر نابێت. ئەمڕۆ دوو دڵە و نیگەرانە، چونکە بە سبەینێ چاوەڕوانی خەم و کۆست و کارەسات دەکات. دوێنێشی کە سەردەمی گەنجێتی بوو، ئەم تیایدا ناکاراو بێ توانا بوو، تەنانەت ساتێکی رابردووی خۆیی بیرناکەوێتەوە کە تیایدا کارێکی کردبێت یان ڕەنگێکی بینیبێت. واتە ئەم نە لە رابردوودا و نە ئێستاش نەبووەتە بکەرێکی ڕووداو دروستکەر، بەڵکو هەمیشە ئەم کاری لەسەر کراوە. هەڵبەت ئەم بە داهاتوویش تەنیا چاوەڕوانی پیری دەکات، کە پیریش قۆناغی ناکارایی و گۆشەگیریی و هەنگاونانە بەرەو کۆتایی. ئەو دەڵێت:
سبەینێش دێ، دێ لە دەرگای ژوورم دەدا/ من چیم هەیە چاوەڕێی کەم/ جگە لە خەم، کۆست، کارەسات/ من بە گەنجیش دەنگەکانم باش نەدەبیست/ من بە گەنجیش شتەکانم باش نەئەدی/ نووسینی سەر تەختەی ڕەشم، بە چاویلکە ئەخوێندەوە/..هەمیشە هەر کەنەفتی ژێر لێفەی شە بووم!/ هەمیشە هەر چاوەڕوانی، کارەساتی جەرگ بڕ بووم!/ ڤەهەڕەی نەو زەمەنەکم هەر بە گەنجی دەمی شکاند/ ڤەهەڕەی نەو زەمەنەکم هەر بە گەنجی/ تەوی کەساسیم تیا وەشاند!/ خەونم دیووە، خەونی ناخۆش! کەم هەیە بەی بگەڕێمەوە؟!/ ئای ئەوەکە چەند دوو دڵم!/ ئای خوایە چەند لە سبەینەی خەم ئەترسم!!/ سبەینێش دێ/ لە پیریی زەتر چیم هەیە چاوەڕێی کەم!
ئەم هەر لە بنەڕەتەوە خۆی بە خەم و ئازارو بەدبەختی ئامادە کردووە. هەرکاری ئەمڕۆش بە ئەوە دەگێڕێتەوە کە رابردووی تروسکەیەک، ئاسۆیەک، هیوایەک، خۆشییەکی تێدا نەبووە. هەربۆیە چاوەڕوانی ئەوە ناکات نە ئێستاو نە لە ئایندەشدا لەم بارە ناهەموارە رزگاری بێت. ئەم باسی ئەوە دەکات کە بە گەنجی لە رووی فیسیۆلۆجیەوە کەموکورتی

هەبووە. ئەم لە گەنجیدا نە دەنگەکانی بە باشی بیستووە، نە شتەکانی بە باشی بینیووە، بەردەوامیش چاوەڕوانی کارەسات بووە. ئەم وێنەای خۆی وادەکات کە لەگەڵ لە دایکبوونیدا بەدبەختی و چارەڕەشی و بێکەسی لەدایکبوون. وایشی بۆ دەچێت ئەم لە چارەنووسی نووسراوە هەموو ژیانی بەم جۆرە بەسەر ببات و ئەو بۆچوونەی لا دروستبووە کە قەدەری ئەم بەمجۆرەیە. لێرەدا ئەم دەقە کەسێتیەکی نەرێنی و ناکاراو روو لە بێهودەیی و پشت لە هیواو ژیان بەرجەستە دەکات. سەرجەمی رەگەزەکانی بەرهەمهێنانی شیعرییەتی ئەم دەقە فەزای بێهودەیی و مەرگەسات دروست دەکەن. فەزایەک تیایدا رابردووی گەنجێتی خەم و ژان و کەسەر بووە، ئێستاش ژیانی خەمی زیاتر و بەدبەختی و تفت و تاڵی خراپترە، داهاتووشی کە پیرییە بریتی دەبیت لە ناکارایی و ئازارو ژان و هەمان دەشکاندنی رابردوو. ئێستا فەزای گشتی ئەم دەقە فەزایەکی ماتەم و ئامادەکراوە بۆ رووداوی کارەسات، کە ئەویش کارەساتی مردن و کۆتاییهاتنە.

شیعری حەڤدەیەم بە ناونیشانی(ئاژەر)ە. شاعیر دەڵێت:
پیر دەبیت و کە وەکو تۆ / تەمەنێکی ئاوا مەزن بەسەر دەبات؟!/ پیر دەبیت و کە وەکو تۆ / لە زمانی بەفرو زوقمی / بەیانیانی زستانی تووش!/ گەرمای چلەی / دۆزەخی هاوین تیدەگات / پیر دەبیت و سییەکانت/ رەشی و تەنیی لە دەنیشێ!/ قاچ ورد دەبێ! دەست دەپەڕێ!/ چاو کوێر دەبێ! گوێ کەڕ دەبێ!/ بەڵام هێشتا لەناو خوێنتا/ ملیۆنەها دەست و قاچ هەن/ پشتی ماشەن بدەن لە عەرد!/ ملیۆنەها چاو و گوێ هەن/ تاریکایی کارگە راونێن./ گوێ رادێرن بە گەرانی پاشەڕۆژی ئینسانی مەرد!/ بەیانیانە کە ئاژیر دێ / پێش وەی بە کارگەکەت بکشێی،/ چەند ماچێکی قووڵ و گەرم،/ لەسەر لێوی جێ دەهێڵی!/ چاو هەڵدەبڕە../ بنوو جەرگم!/ وا ئاژیر هات / بەرەو کارگە بانگم دەکات!/.. ئێوارانیش جەرگەکەی تۆ/ لەبەر دەرگا / چاوەڕوانی هەڵهاتنی / باڵای ئارەقاویت دەکا./
ئەم دەقە گێڕانەوەی دوو ساتی کورتی ژیانی کرێکارێکی کارگەیە. یەکەمیان ئەو ساتەی بەیانی کە دەنگی ئاژیری کارگە دێت، ئەم بە ماچی خۆشەویستی منداڵەکەی بەجێدەهێڵێت و دەڕوات بۆ سەر کار. دووەمیان ئەو ساتەیە کە لەکار دەگەڕێتەوەو منداڵەکەی لەبەر دەرگا چاوەڕوانی دەکات و بەرەو پیری باوکی دەچێت و خۆی هەڵدەداتە باوەشی. لە پاڵ ئەم دوو ساتە هەستیارە لە ژیانی هەر رۆژێکی کریکارێکی کارگەدا وەسفیکی ئەو کارە دەکات کە ئەوی کرێکار وەکو نموونەی چینێکی کۆمەڵایەتی گرنگ ژیانی خۆیان لە پێناوی بەدەستهێنانی پاروی رۆژانەی خۆیان و خێزانەکانیاندا دەفرۆشن تا

پیردەبن و توانای کاریان نامێنێت. ئەم دەقە ناڕاستەوخۆ باسی ئەو سیستەمەی کاری سەرمایەداری دەکات کە چۆن هەمان شێوەی ئامێرو ئامرازەکان سەیری ئەوی کرێکار دەکات و کەی توانای بەرهەمهێنانی نەما وەکو پارچە ئامێرێکی لەکارکەوتوو سەیری دەکات و فڕێی دەدات. لەپاڵ ئەوەشدا باسی ئەو تەمەنە مەزنە دەکات کە ئەوی کرێکار بە سەربەرزانە بە عەرەقی ناوچاوانی بژێویی ژیانی خۆیی و خێزانەکەی بەدەستدەهێنێت. هەروەها باسی ئەوە دەکات کە سەرباری ئەوەی ماشێنە نوێیەکانی بەرهەمهێنان و قورسی کاری ڕۆژانە دەبنە هۆی تێکشکاندنی جەستەی ئەوی کرێکار. بەڵام هێشتا مانای گەوهەری قوڵی مرۆیی ئەوی کرێکار لە پێناوی پارێزگاریکردن لە مانای ژیانی راستەقینەو لە پێناوی پاراستنی کەرامەتی مرۆڤایەتی مرۆڤی ڕەنجدەرو بەرهەمهێندا هەموو ڕۆژێ زیاتر پتەوو بەهێز دەبن بۆ راگرتنی شکۆی راستەقینەی مرۆڤی کارکەرو بەرهەمهێن.

شیعری هەژدەیەم بەناونیشانی(حەسرەت)ە، کە ناونیشانی ئەم دەقە بووەتە ناونیشانی ئەم دیوانە شیعرییەی ئاراس عەزیز. وشەی "حەسرەت" وەکو پێشتر باسمان کرد بە مانای داخ هەڵکێشان دێت. ئەم دەقە بەرجەستەی ئەو بۆچوونە دەکات کە هیچ کەس لەسەر ئەم زەوییە نامێنێتەوەو هەمووان یەک بەدوای یەکدا بەرجێی دەهێڵن. ئەوەش هەرچەندە بەشێکە لە یاسای ئەم سروشتەو هارمۆنیای سروشت بەو شێوەیە ڕێکخراوە، بەڵام مردن بۆ خۆی کارەساتێکەو هەمیشە مایەی نیگەرانی و ترس و خەم و ئاخ بۆ هەڵکێشان و داخ خواردنە.
ئەوی قسەکەری دەقەکە لە ڕێگای پێشبینیکردنەوە وێنەی ئێوارەیەکی مات و پڕ لە نیگەرانی دەخاتەڕوو، وای بۆ دەچێت شێوەکی نائاسایی و نووتەک و تار بێت. وەکو ئەوەی مزگەوتیش لەو پێشبینیکردنەدا بەشدار بێت، چونکە هەتا ئەو کاتە دەرگای مزگەوت بە کراوەیی دەمێنێتەوە، وەکو ئەوەی چاوەڕوانی میوانێک بکات، ئەو میوانەش بێگومان تەرمەکە. بەڵام ئەوی قسەکەر خولیای ئەوەیە بزانێت ئەوە کێیە ئەمشەو دەمرێت. سەر ئەنجام دەکەوێتە گومان و ترسەوە لەوەی کە ڕەنگە ئەو تەرمەی مزگەوت چاوەڕوانی دەکات ئەم بێت. ئەوەتا دەڵێت:

من لەبەرەوە چەند مەراقمە/ ئاخۆ کێ بێ ئەمشەو دەمرێ؟!/ ئەگەر ئەمشەو من نەمردم/ دوا قەسیدەی (حەسرەت)ی خۆم دەنووسمەوە./
ئەم سەرباری ئەوەی دەترسێت ئەوەی ئەمشەو دەمرێت خۆی بێت، مەرجێک بۆ خۆی دادەنێت کە ئەگەر ئەمشەو نەمرێت ئەوا دوابەش یان دوا قەسیدەی حەسرەتی خۆی دەنووسێت، کە ئەوەش وەکو خوێندنی یاسینی خۆی

پێشکەش دەکات، واتە دوا بەشی حەسرەت لە پێش مەرگیدا دەنووسێت. ئەمەش لە ئاستێکدا ئەوە نیشان دەدات کە خوێندنی سورەتی یاسین لە سەرە مەرگدا چەند گرنگە بۆ کەسی بڕوادار، نووسینی دوا شیعر بۆ ئەوی شاعیر ئەوەندە گرنگە. لێرەوە پێگەو بەهای شیعر بەرز نیشان دەدرێت وەکو پێگەو بەهای ئایەتێکی قورئان کە چەند گرنگە بۆ بڕواداران. شاعیر دەڵێت:

من هەرچیم ویست نەهاتە دی/ هەرچیشم دی ویستم نەبوو!/ هەر بۆ گەنجی خۆشەویستم لە من هەڵات/ ئاخ! گەر ئەمشەو نەمردمایە…/ دوا قەسیدەی (حەسرەت)ی خۆم دەنووسییەوە/ کە دەزانە سبەی زەمەن بۆ کوێم دەبات/ تاکو زیاتر بۆ ساڵا چم/ شیعرم زۆتر خەمگین دەبێ!/ ئەگەر یەکە رۆژەکانی ئاوا بڕوات/ ئەگەر یەکە کەستی ئاوا کەتی بکات/ کە دەتوانێ روو لە ماڵی و دەی بکات؟! بەڵێ ئاخر من چیم داوە بە ئاڵۆزی زەمەنەوە/ ئەوەڵ، سبەی هەر شتە بە./ رۆژگار بۆ من هەر نەهاتە!!./

ئەمی قسەکەری دەقەکە لە دەستپێکدا واینیشان دەدات کە نازانێت کە دەمرێت، بەڵام دواتر لە رێگای دەربڕینەکانیەوە تێدەگەین کە پێشبینی مردنی خۆی دەکات لەم شەوەدا. دەشێ باس نەکردنی راستەخۆی مردنی خۆی لە راستیدا بۆ دوورخستنەوەی مردن و مەترسی مردن بێت لە خۆی. ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە سەرباری ئەوەی بابەتی مەرگ رەگەزێکی تەواو باڵادەستە لە ئەزموونی شیعریی ئەم شاعیرەدا، بەڵام ئەم ناخوازیت بمرێت، بەڵکو ئەوە مردنە بە لە دەرگادان و بی مۆڵەت وەرگرتن دەرگا لەم دەگرێت.

ئەم دەزانێت ئەمشەو کەسێک دەمرێت و گومانیشی هەیە کە ئەو کەسە خۆی بێت، بۆیە نزا دەکات کە ئەمشەو هیچ کەس نەمرێت، دەنگی گریان و شین و لاواندنەوە لە هیچ ماڵێکەوە بەرز نەبێتەوە. ئەمەش بە پلەی یەکەم نزاکردنە بۆ ئەوەی خۆی نەمرێت، بە پلەی دووەمیش ئەگەر ئەو کەسەی پێشبینی دەکرێت بمرێت، خۆی نەبێت، دیسان نزادەکات هیچ کەسی تریش نامرێت بۆ ئەوەی ئەم بتوانێت دوا قەسیدەی “حەسرەت”ی خۆی بنووسێتەوە. لەپاڵ ئەم نزاکردنەدا ئەم باسی رابردووی خۆی دەکات، کە چۆن خۆشەویستیی بەجێهێشتووەو چۆن شیعرەکانی خوازیاری ئەوە بوون بەرز ببنەوە، یان بگەنە ئاستی نەمری. لەگەڵ ئەمانەدا ئەو ئاواتەخوازی مانەوەیە، بەڵام هەر خۆیشی وەڵامی ئەو خواست و ویستەی خۆی دەداتەوەو دەڵێت کەسێک ئەم رابردووەو ئەم ئێستایەی هەبێت هەمیشە بە ئەو هەر نەهاتە، واتە مانەوەش گرنگی و بەهایەکی ئەوتۆی نییە. ئەم باسی ئەوە دەکات ئەگەر کەسێک رۆژەکانی بە شێوەیەکی ناخۆش و پڕ لە نیگەرانی و بەدبەختی بڕوات و هەموو ژیانی

ناسۆر بێت، ئەستەمە کەس لە دەرگای دڵی بدات. واتە لێرەدا هۆکاری سەرەکی ئەم هەموو حەسرەت و داخەی ئەم دەردەکەوێت کە پەیوەندی بە رابردووی ناجۆرو پڕ لە کێشەو گرفت و بەدبەختیەوە هەیە. رۆژگار بەهەر شێوەیەک بڕوات بۆ ئەم هەمان شتەو ئاشکراشە ک□ تاییەکەی مردنە.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت سەرباری ئەوەی کە مردن ئامادەبوونێکی هەمیشەیی و بەردەوامی هەیە لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا، بەڵام واپێدەچێت پاڵنەری بەرهەمهێنانی ئەم بۆچوونەو باڵادەستبوونی فەزای مردن لەوێوە هەڵنەقوڵێت کە لایەنگری و خواست و ئارەزوو بێت بۆ مردن، بەڵکو لەوێوە سەرچاوە دەگرێت کە ترس لە مردن و هەڕەشەی مردن لە لایەک، رێگرە لە بەردەم ئاسودەیی مرۆڤدا، لە لایەکی تریشەوە، هەڕەشەی مردن وادەکات مرۆڤ هەمیشە لە چاوەڕوانییەکی ترسناکدا بێت و ئەوەش بەربەست بێت لەبەردەم دروستکردنی رووداوی گرنگداو هەمیشە مرۆڤ بە ئاستێک لاواز نیشان بدات و بخاتە ڕوو کە بێ تواناو ناکارا بێت بۆ ئەنجامدانی کاری گەورەو هەڵهێنانی هەنگاوی گرنگ.

شیعری نۆزدەیەم (شتێک لە وەسێتەکانی با)یە، کە دەشێت وەکو "بەشێک لە ئۆتۆبایۆگرافیای " با" ش باس بکرێت. دەشێ ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات: ئایا با هەر با-یەو بەس؟ یان با شاعیرەو بەشێک لە یادەوەری خۆی و هاوڕێکانی دەنووسێتەوە، یان با پێشمەرگەیەو لە دەباشان و ئەزمڕەوە خۆی دەکات بە شاردا واتە سلێمانی، یان لە مەسیف و کەسنەزانەوە خۆی دەکات بە هەولێردا. دەکرێت با ناوێک بێت لەژیر ماسکداو شاعیر خۆی، یان پێشمەرگەی کاتی بەرهەمهێنانی دەقەکە، یان هەر ناوێکی تر بێت.

شاعیر ناوی ریزێک خەڵک دەبات کە دەشێت بە دەستەی هاوڕێکان بناسرێن وەکو(بەرزان و جەمال و سەباح و ئەنوەرو ئەوانی تریش) کە پێدەچێت ئەو هاوڕێیانە ئێمە هەمووومان بین، واتە هەموو هاووڵاتیانی هاوزێدی شاعیر کە رابردوو ئیستاو داهاتوومان یەکە. گەڕانەوە بۆ یادەوەرییەکانی رابردوو، زیندووکردنەوەی جوانی و سادەییەکانی رابردووە بەمەبەستی پەیوەستکردنمان و گەڕانەوەمان بۆ ناو بوون و مێژووی خۆمان. ئەویش بە مەبەستی دروستکردنەوەو بەهێزکردنی پەیوەستبوون و ئینتیما بەو رابردووەو بە بوونی خۆمانەوە.

ئەوخۆی وەکو با دەناسێنیت بەڵام بایەکی بەخشندەو خۆنەویست، خۆی دەکات بە شارداو بە هیواشی لە شووشەی پەنجەرەی ماڵەکان دەدات و دیاری ئەو شیعرە، دەیەوێت وەکو بەرچاییەکی بە چێژ پێشکەشی ئێمەی بکات. ئەو بایەکی بەرهەمدارەو خەمخۆری ئێمەیە. داوا دەکات رێگای

پێبدرێت هەور بە ئێرە بانگهێشت بکات، چونکە چەمەکان وشک بوون و زیندەوەران لە بە ئاویدا دەخنکێن. ئەو باسی ئەوە دەکات ئەمە بووین بە پەندی زەمانەو دەنگ و باسی بەدبەختیمان گوێی دنیای پڕکردووە. ئەو دەیەوێت بگاتەوە بە هاوڕێکانی سەردەمی منداڵی و گەنجێتی و یادەوەرییەکانی کۆڵانەکانی مەکەندی و پیرەمەسورو سابوونکەران و کوران و سەتاقان و شەخەڵا وەبیربێنێتەوە. هەموو ئەمانەش بە مەبەستی پەیوەستبوونەوەیە بە رابردووەوەو وەبیرهێنانەوەی هەست و بەهاو مانا جوانەکانی رابردووی خۆی و هاوڕێکانی و هەمووان. ئەم بایە، بایەکە بە کەمێک خاسێتی دەگمەنەوەو وەسفێتی خۆیی هەیە بە ئەمە. ئەوەتا دەڵێت:
من (با)م و لە لوورەم بێزار مەبن./ من (با)م و وەسێت بە/ ملم مەکەن بە پەتی کورتە بارانەکی ئێوارانە !/ من (با)م و گەلەک نهێنی خۆڕەندو / شاخ و چەم و شارو دەهاتم پێیە! / من (با)م و ڕەنگ ناگرم تا نەمناسنەوە! / من (با)م و بۆن ناگرم تا نەمدۆزنەوە! / من (با)م و (با)م و (با)م…
ئەو کە خۆی وەکو (با) دەناسێنێت و خاسێتەکانی (با) دەداتە پاڵ خۆی، داوا لە ئەمە دەکات لە لوورەی ناسازی ئەو کە راستەوخۆ لوورەی ڕەشباکەی سلێمانیمان بیردەخاتەوە، بێزار نەبین. ئەو بایە، لەبەر ئەوە ناکرێت بە کورتە بارانەکی دەمەو ئێوارانەک کەتایی پێبێت. واتە ئەو هەڵگری خاسێتی بەردەوامی و درێژدانە بە بوونی خۆی. ئەم باسی ئەوە دەکات کە نهێنی هەموو شوێنەکانی سروشت یان وڵاتی پێیە چونکە دیارە هەموو لایەکی تەیکردووە. ئەو بایە، بایش نە ڕەنگی هەیەو نە بۆن، کە ئەمانەش بە هەکاری نەناسینەوەو نەدۆزینەوەی دادەنێت. لێرەدا دیسان ئەو پرسیارەی سەرەوە خۆی دووبارە دەکاتەوە: کەواتە ئەم (با)یە چییەو چ شوناسێکی هەیە؟

شیعری بیستەم بە ناونیشانی(دە ساڵ ڕەیشت)، چیرۆکی ڕەیشتن و ونبوون و نەگەڕانەوەی کەسێکە، کە ڕووبەڕێکی فراوانی لە هەست و بیرکردنەوەی شاعیردا داگیرکردووە. ئەو کەسەش “دیاری” برایەتی کە دەستی غەدر لەناوی بردووە. ئەم باسی ئەو بەیانیە دەکات کە ئەو لە دەرگای حەوشەکە چووە دەرەوەو ئیتر جارێکی تر نەگەڕایەوە. لە بینینی جلە ڕەشەکانی دایکی، ئەو دەنیا دەبێت کە جارێکی تر براکەی نابینێتەوە. بەڵام تاکو ئێستایش دایکی هەر چاوەڕوانە ڕۆژێک کوڕەکەی خۆی بکات بە ژووردا. ئاشکرایە ئەم چیرۆکی ڕەیشتنە دەرەوەو نەگەڕانەوەی دیاری برای ئەم، نموونەیە بە ڕەیشتنەدەرەوەو نەگەڕانەوەی چەندین لاو و گەنجی هاووڵاتیانی ئەمە لە بارودۆخی رابردووی ئەمەو کاتی زەبردەستەیی رژیمە داگیرکەرەکانی

وڵاتەکەماندا لای هەموومان ئاشکرایەو تاکو ئێستاش ئەم جۆرە ڕووداوانە تەواو نەبوون. کە هەر چۆن مردن بەردەوام مرۆڤەکان بەرەو نادیارو هەناوی خۆی ڕاپێچ دەکات، بەهەمان شێوە ئەو دەسەڵاتە نەیارەی ئەمەش بەردەوام لاوانی ئێمەی بەرەو نادیار ڕاپێچ دەکرد. کاتی ڕۆیشتن و نەگەڕانەوەی دیاری ئاشکرا نییە، بەڵام لە ژیانی ئەو کۆمەڵگایەی دەقەکەی تێدا بەرهەمهاتووە شتێکی زانراوەو نامۆ نییە. ئەو مێژووی دیارنەمانی دیاری بە تەمومژاوی بەجیدەهێڵێت. لە ناونیشان و دەقەکەدا دەڵێت دە ساڵ ڕۆیشت بەسەر نەگەڕانەوەی دیاری دا، لە کۆتایی دەقەکەشدا نووسیووەتی (١٩٩٧-٢٠٠٧) واتە ئەم دەقە شیعرییە لەو ماوەیەدا نووسراوە، کە یانزە ساڵ دەکات. کەواتە ئەگەر لە ساڵی ٢٠٠١ یش ئەم دەقەی نووسیبێت، مانای وایە دیاری لەسەردەمی دەسەڵاتی داگیرکەردا دیارنەماوە، بەڵام ئەگەر دوای ئەو مێژووە بێت، ئەوا لە سەردەمی دەسەڵاتی خۆماڵی کوردیدا دیارنەماوە. ئەوی شاعیر بەجۆریک ئەوەی بە تومومژاوی بە خوێنەر بەجێهێشتووە.

ئەم دەقە گەڕانەوەی نموونەیەکی ئەو ڕووداوە تراژیدیانەی رابردووی ئێمەیە وەکو دەقێکی هونەری و بەرهەمهێنانی شیعریەت لە ئاستیکی جواندا لە ڕووداوێکی واقیعی بەرهەمهێنراوە. ئەو دەڵێت:

دە ساڵ ڕۆیشت وا دەزانم بەیانییە/ بە بەرچایی قەمسەڵەکەت دا بە شانتا / تا نانێکی کونجی گەرم و/ جامێک ماستی بەسووت بەنی / ڕۆیشتیت و نەهاتییەوە!!/ دە ساڵ ڕۆیشت./ هێشتا پێڵەی دەسەی غەدری ونبوونی تۆ / دەمەو بەیان بای توی مەلیک دەنی و دەیبا / دە ساڵ ڕۆیشت ئێستا دەم شیعرێکە مات!! / بەو هیوایەی کە لەو دنیا بە دیدارت شاد ببمەوە! / دە ساڵ ڕۆیشت ئێستاش دایکم / هەر (شەمالە) دەگرێتەوە / بەو نیازەی کە ڕێبوارێ تێپەڕ ببێ و/ بڵێ (ڕۆژە هەر دێتەوە !!) .

بێگومان هەرچۆن کاتی دیارنەمانی دیاری بە تەمومژاوی بەجێهێڵراوەو ئەوەش ئەگەر لە داهاتوویەکی دووردا سەیری ئەم دەقە بکرێت دەشێت وەکو دروستکردنی ڕووداوێک لە خەیاڵدا سەیری دیارنەمانی ئەم کەسە بکرێت. هەڵبەت لەبەرامبەر ئەم ڕووداوەدا وێنەی بەرجەستەی دایکێک نیشان دەدات کە هەتا ئەو کاتەی دەژی لە چاوەڕوانی گەڕانەوەی کوڕەکەیدایە، کە لە ڕاستیدا ئەوەش هەمان شێوەی چاوەڕوانیی هاتنی گۆدۆیە. ئەم دەقە وێنای دوو تراژیدیا دەکات، یەکەمیان تراژیدیای ونبوونی مرۆڤێک، دووەمیشیان تراژیدیای ژیانی پڕ لە چاوەڕوانی دایکێک بۆ گەڕانەوەی کوڕەکەی.

شیعری بیست و یەک بە ناونیشانی(مەجهول)ە. ئاشکرایە مەجهول وشەیەکی عەرەبییە کە دەشیا کوردیەکەی بەکاربهێنرایەو بە هەمان

مانای مەجهول بارگاوی بکرایە، بەڵام دەشێ ئەم زاراوەیە بە لای شاعیرەوە زاراوەیەکی شیعریتر بێت. مەجهول مانای نادیار، یان ون هەڵدەگرێت. کەواتە ئەم ناونیشانە مانای دەقەکە لە خۆیدا کۆدەکاتەوە، یان لە خۆیدا چڕدەکاتەوە، لەکاتێکدا کە دەقەکە باس لە دیارنەبوون، یان ونبوونی هاوڕێیانی بەرهەمهێنی دەقەکە دەکات. ئەم هاوڕێیانە هەندێکیان لە رووی شوێنەوە دوورکەوتوونەتەوەو لەم جیابوونەتەوە، هەندێکی تریان مەرگ بەرەو نادیارو نەزانراو راپێچی کردوون. هەروەک دەشێت هەندێکیان هەم لە ژیاندا مابن، هەم لە رووی شوێنەوە لەم نزیک بن، بەڵام دیسان بەربەستی جۆراوجۆری تایبەتی، واتە زاتی، یان بەربەستی بابەتی- مەوزوعی- لێکتری پەرت کردبن. مرۆڤ ئەو بوونەوەرە هەستیارەیە کە هەندە جار نەک لەوانی تر بەڵکو بەخۆیشی نامۆدەبێت و پەرت دەبێت. ئەوەش نەک نادیاری، یان ونبوونی ئەوانی تر بەڵکو ونبوون و نادیاری خۆی دروست دەکات.
ئەم لە دووری هاوڕێکانی، یان لە ئەنجامی نامۆبوونی بە خودی خۆی و بە هاودەمی دەبێتە هاوڕێی با. ئەم با-کان بە ماڵی خۆی دەباتەوەو دەبێتە هاوڕێی ئەوان، بەڵام کام بایانە؟ بێگومان با ماندوو بە نەواکان، ئەو بایانەی شوێنێک نییە ئارامی تێدا بگرن. ئێستا لێکچوون لە نێوان ئەم و با-کاندا هەیە، کە هەردووکیان تەنیاو بە هاودەمن. نزیکی ئەم لە با-کان وای لێ دەکات ببێتە هاوڕێی هەرە نزیکیان و باسی ئەوە بکات کە کەس لەو باشتر با-کان ناناسێت. ئەم دەبێتە هاوڕێی با-کان بەو هیوایەی لە تەنهایی رزگاری بێت. بەڵام با ناتوانێت لەو بارە پڕ لە تەنیایی ونامۆییە رزگاری بکات، بۆیە داوا لە هاوڕێکانی دەکات بگەڕێنەوە چونکە ئێستا دەزانێت تەنیا ئەوان دەتوانن لە تەنیایی و نامۆیی رزگاری بکەن. ئەو باسی ئەوە دەکات کە لە ژیانیدا هیچ هەنگاوێکی نەرێنی یان نائاسایی لەوجۆرەی نەناوە کە بووبێت بەهۆی ئەم تەنیایی و نامۆییەی، لەبەرئەوە خۆی بە شایانی ئەو تەنیایی و نامۆیی و ونبوون و ژیانی شێوە تاراوگەییە نازانێت. لەبەرئەوە دەربڕینەکانی جۆرێک لە ناڕەزایی بەرامبەر بەو یاسایانەی گەردوون تێدایە کە هەڕەمەکی بەسەر مرۆڤەکاندا دەسەپێنرێن. ئەو دەڵێت:
خوایە من نە رێگای هات و نەهاتم گرت!/ خوایە من نە لە جەنگەڵ و شارو لادێ غەریبەکاندا / سەگ و پۆلیس پێم وەڕین / خوایە من نە لە نێو بەلەمێکی / پڕ لە گەنجی چەکن و ریش هاتوودا / شەپۆلە زەبەلاحەکانی دەریا شایەتمانیان پێهێنام!/ خوایە من نە ماڵئاوایم لە کەس و کارم کرد / خوایە من نە شیعرەکانم بە ئەمانەت دایە دەست کەس!/ … خوایە من ئەمانەم هیچی نەدی و نەکرد!/ کەچی لەم تاراوگەیەدا خۆم بینیەوە!/

ئەستا ئەو لە بارێکدا دەژی خۆی بە تاراوگە وەسفی دەکات. ئاشکرایە تاراوگە زاراوەیەکە لەگەڵ ماناکەیدا خەم و نامۆیی و ژانی تەنیایی و تەنانەت ژانی ونبوون هەڵدەگرێت. واتە ئەستا ئەو لە ونبووندا دەژی. لە خودا دەپاڕێتەوە ونبوون و نامۆیی ژیانی شێوە تاراوگەی بە بکات بە قەسیدەو، گریانی دایکی بە بکات بە گۆرانی. کەواتە سەرباری ئەوەی کە فەزای گشتی ئەم دەقە شیعریە، خەم و نیگەرانی و ئازارو دۆخی مەرگەسات باڵی بەسەردا کێشاوە، بەڵام لە پشتی ئەو هەموو نیگەرانی و ناڕازیبوونەوە، ئەم دەخوازێت لەو بارە رزگاری بێت. ئەو لە خوازیارانی بێ ئومێدی و ڕەشبینی و مەرگ نییە، بەڵکو ئەوە بە مانایی ژیان و قەدەرو زەمەنە کە مەرگیان کردۆتە شتێکی هەمیشە ئامادە لە بەردەمیدا. ئەوەتا ئەم دەخوازێت و نزادەکات خودا ئەم ونبوونە، کە ئەم بە مەجهول ناوی دەبات بکات بە قەسیدەیەک. ئەمەش مانای ئەوەیە دەیەوێت کارەسات و ماتەم و خەم بگۆڕێن بە ئاسودەیی و بەختەوەری و پێکەنین. واتە ئەم دەخوازێت هێزی ژیاندۆستی بەسەر هێزی مەرگدۆستیدا زاڵ بێت و فەزای ژیان و خەندەو بەختەوەری باڵ بەسەر ژیاندا بکێشێت. هەروەک ئەم کۆچکردن و دوورکەوتنەوەی هاوڕێکانی بە هۆکاری ئەم ونبوونەی دەزانێت و دووری ئەوان ناچاری دەکات بەردەوام بگەڕێتەوە بۆ یادەوەرییەکانی رابردوو، بەو ئومێدەی یادەوەرییەکانی رابردووی کە بەراورد بە ئەستای سیخناخ بە تەنیایی و نامۆیی و ونبوون، سەردەمێکی خۆشتر بووەو هێشتا بەهای شتەکان وەکو ئەستا هەرەسیان نەهێنابوو، هێشتا جوانییەکان تەڵخ و ناشیرین نەبووبوون و هێشتا هاوڕێکانی کە ئەم ئاسودەیی خۆی دەبەستێت بە بوون و نزیکی ئەوانەوە، لێی دوورنەکەوتبوونەوە. واتە ناڕاستەوخۆ ئەم لە تەنیایی و نامۆیی و ونبوونی ئەستایدا، رابردووی خۆی دەلاوێنێتەوە چونکە هەست دەکات بەلایەنی کەمەوە لە رابردوودا هەستی بەم تەنیایی و نامۆیی و ونبوونەی ئەستای نەکردووە.

شاعیر دەڵێت:

لە تاو تەنهایی خەم / ئێواران (با) کان بە ماڵە دەبەمەوە/ بایە تەنهاو مانووەکان / بایە بێ جێ و مەسکەنەکان / کەس وەک من باکان ناناسێ / کەس وەک من لە نهێنی خەفەبوون و / گەڕانەوەی باکان نازانێ/.. وا چل و پێنج ساڵە لە تاو تەنهایی / هاوڕێیەتی (با)کان دەکەم! / ئەو بایانەی بە ڕێوەیەک مەشی موزعیجەوە / تەزو خەڕیان دەکرد بەسەر دەم و چاومدا /.. هاوڕێکانم ئەوە یەک یەک کۆچتان کردو/ منتان دایە دەست ئازاری بیرەوەری! / شەوان لە تاو تەنهایی خەم / روودەکەمە دەریاکانی گەنجێتی /.. ئەوە یەک یەک کۆچتان کردو / منیش لە تاو تەنهایی خەم / خەم دایە دەستی ئەم

مەجهولە!.. ئەم مەجهولە هەر دەمێنێت / ئەم مەجهولە تەمەنی نیە پیرنابێت / خوایە ئەم مەجهولەم بۆ بکە بە قەسیدەیەک / گریانەکەی دایکم بۆ بکات بە ستران / خەمبارییەکەی دایکم بۆ بکات بە تریقە /.. کەی دێنەوە ئێستا پاشای بەساڵاچووی/ مەملەکەتە بیرەوەریم؟!

وەکو ئاماژەمان بۆ کرد ئەم لە دووری هاوەڵەکانی هەست بە تەنیاییەکی خنکێنەر دەکات. ئەم تەنیاییە بۆشاییەکی گەورە لە ژیانی ئەمدا دروست دەکات و وای لێ دەکات بە دوای جێگرەوەیەکدا بگەڕێت بۆ پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییە. ئەم بۆ پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییە ئێواران (با) لەگەڵ خۆی دەباتەوە. ئاشکرایە با نە جێگای هەیەو نە لە هیچ شوێنێک رادەوەستێ، هەمیشە لە جوڵەدایەو ناسرەوێت. ئەم با- کان دەچوێنێت بە خۆی لەو رووەوە کە ئەوانیش وەکو ئەم تەنیاو بێ شوێن و جێگاو ماندوون. ئەم تەمەنی خۆی هەمووی بە تەنیایی باس دەکات و لەو رووەوە مێژووی هاوڕێیەتی خۆی و با- کان دیاری دەکات، کە بریتیە لە هەموو تەمەنی ئەم. هەروەک باسی ئەوەش دەکات کە با- کان پێشتر تەزو خۆیان بەسەر ئەمدا کردووە، بەڵام ئەوانی کردووەتە هاوڕێی خۆی. هەر لە راستیشدا دەشێت لە ئاستێکی تردا مەبەست لە با- کان هاوڕێکانی بێت، کە چۆن وەکو با هاتن و تێپەڕین و ئەمیان بە تەنیا بەجێهێشت. کە ئەوانیش رۆیشتوون ئەم هیچی بۆ نەماوەتەوە تەنیا گەڕانەوە بە یادەوەرییەکانی رابردوو نەبێت. یادەوەرییەکانیش سەرباری رووە جوان و گەشەکانیان، بەڵام دیسان ئازاربەخشن، بەتایبەتی کاتێ بە روانینی ئێستاوە دەگەڕێتەوە بە ئەوساو لەبری ئەوەی هاوڕێکانی لە تەنیشتیدا وەستا بن، تەنیا خۆی دەبینێت کە کەسێکی تەنیاو بێ هاودەم و نامۆیە. لێرەوە لە تاو ئازارو ژانی تەنیایی، خۆی دەداتە دەست ونبوون و نادیار- مەجهول-، ونبوونێک کە ئەوسەری دیار نییەو نازانێت بە کوێی دەبات و بە کوێ دەگات. ئەم وەکو کەسێکی لاوازو ناکارا دەردەکەوێت و هیچ کاریگەرییەکی لەسەر جوڵەو ئاراستەی هەنگاوەکانی خۆیشی نییە، هەر بۆیە بەوجۆرە خۆی دەداتە دەستی نادیارو ونبوون. هەروەک لە بری ئەوەی هەنگاوی کردەیی بنێت بە کۆتاییهێنان بەو ونبوونە، ئومێد لەسەر هێزی نادیاری خودا دادەنێت کە لەو بارە ناجۆرەی ونبوون و تەنیایی رزگاری بکات و گریان و فرمێسکی دایکی بۆ بکات بە گۆرانی و زەردەخەنە. بێگومان فەزای باڵادەست لەم دەقەدا فەزای تەنیایی و ونبوونە و سەرئەنجام هەنگاونانە بەرەو نادیار و بەرەو کۆتایی. واتە دیسان لەم دەقەشدا پاڵنەری مەرگدۆستی و هەژموونی تاناتۆس باڵادەستە بەسەر پاڵنەری ژیاندۆستی و ئیرۆسدا.

دەرئەنجام:

ئەمە پێشتر ئاماژەمان بۆ ئەوە کرد کە هەندێک لە سەرەتاوە بە کۆتایی دەقەکانی ئەم کۆمەڵە شیعرە پێکەوە دەبەستێت، کە ئەویش باڵادەستبوونی فەزای مەرگە لە دەقەکاندا، کەواتە با لە سەرەوە سەرنجی ئەو رەگەزە زمانی و وێنە شیعریانە بدەین کە فەزای مردن لە دەقەکەدا بەرهەم دەهێنن. لە راستیدا لە بنیادی زمانی دەقەکاندا چەندبارەبوونەوەی چەند وشەیەک دەبینرێت، کە رۆڵی دیار دەبینن لە بەرهەمهێنانی جیهانبینینی دەقەکاندا، کە لە چوارچێوەی مردن و چەمکی مردندا بەرجەستە دەبێت. ئەو وشەو وێنە شیعری و دەربڕینانەی کە پەیوەندییان بە مردنەوە هەیە رووبەرێکی فراوان لە کۆی دەقەکانی ئەم دیوانەدا داگیردەکەن.

لەم دیوانە شیعرییەدا زیاتر لە شەست جار وشەی مردن هاتووە، وشەکانی خەم و حەسرەت نزیکەی چل و پێنج جار بەکارهێنراون. وشەکانی کەساس، کۆڵە و کەست وکارەسات نزیکەی چل جار بەکارهێنراون. وشەکانی تەنهایی و غەریبی زیاتر لە سی جار هاتوون. وشەکانی پیری و ئەو وشانەی ناکارایی و بێ توانایی نیشان دەدەن زیاتر لە پەنجا جار بەکارهێنراون. وشەکانی پایز، زستان، شەو، تەم، ساردو سڕ، ئەشک، شین، گریان زیاتر لە سەد جار بەکارهێنراون. بەگشتی وشەکانی پیرەتی، پایز، رەنگ زەرد، وشکبوونەوە، کەست، کەوتن، گۆڕستان، تاتە شۆر، ماڵئاوایی، کۆچکردن، جیابوونەوە، شین، رەقبوونەوە یان راستەوخۆ مانای مردن هەڵدەگرن، یان وەکو دال مەدلولی مردن هەڵدەگرن. هەروەک وشەکانی خەم، حەسرەت، ئەشک، تەنهایی، کەساس، کۆڵە، غەریبی...دەلالەتی ناکارایی و جیابوونەوە هەڵدەگرن، کە ئەوەش لە ئاستێکی تردا ئاماژەن بەرەو کۆتایی، واتە بەرەو مردن. ئەو رووبەرە فراوانەی لە دەقەکانی ئەم دیوانەدا کە ئەم وشانە داگیریان کردووە لە رووی سیمانتیکەوە ئیقاعی دابەزینیان هەیە، کە ئەوەش دەلالەتی گەڕانەوە بەرەو هەناوی خاک هەڵدەگرێت.

ئەگەر سەیری بنیادی پێکهێنەری زمانی دەقەکە بکەین ئەوا رووبەری رووداو یان کردار لە چاو ئەو رووبەرەی ناو و راناو و ئاوەڵناو و فرمانی ناتەواو داگیریان کردووە زۆر کەمە. ئەوەش وایکردووە دەقەکان لەبری ئەوەی لە رووی بنیادی زمانەوە ببنە دەقی کرداری، یان رووداو بەرهەمهێن، زیاتر دەقی وەسفین و لەبری بینینی رووداو یان کار، رووبەرێکی فراوان لە لێکچوون دەبینرێت، کە ئەویش لێکچواندنە لە نێوان قسەکەر یان کەسی ئامادەی نێو دەقەکان، کە بە راناوی کەسی یەکەمی تاک دەدوێت، واتە راناوی من دەچوێنرێت بەو رەگەزو توخمە زمانیانەی کە راستەوخۆ مەرگ دەنوێنن، یان دەگەیەنن،

یان ناڕاستەوخۆ مانا، یان دەلالەتی مردن هەڵدەگرن.
لە سەدەقی یەکەمی دیوانەکەدا ژمارەی ناو و راناو و ئاوەڵناو زیاتر لە چوار ئەوەندەی فرمانن. زیاتر لە نیوەی فرمانەکانیش فرمانی ناتەواون. ڕێژەیەکی بەرزی فرمانە تەواوەکانیش فرمانی تێنەپەڕن. کەمی فرمانی تەواو لاوازی کردار و بەرهەمنەهێنانی رووداو دەگەیەنێت. فرمانی ناتەواو زیاتر لە وەسفکردندا بەکاردێت. راستە فرمانی تێنەپەڕ جۆرێک لە رووداو دروست دەکات، یان ئەنجامدانی کارێک نیشان دەدات، بەڵام ئەو کارە تێناپەڕێتە سەر بەرکارێک، بەڵکو تەنیا بکەر کارێک دەکات کە لە سنووری خۆیدا دەمێنێتەوە، بۆ نموونە ئەم فرمانە تێنەپەڕانە لە دەقەکاندا دەبینرێن (ئەتەقێ، نەهات، پێدەکەنێت، ئەگری، لە دایک دەبێت، دێت، سەرهەڵدەدا، دەمرێت، دەفڕێت، دەکەوێت، دەخەوێت، دەتوێتەوە، دە- لێدەدا، دێن، دەچن، دەردەچێت، هەڵدێ، هەڵدەتروشکێ، دەڕوات،...). ئەوەی بۆ گوێرەی فرمانە تێنەپەڕەکان گرنگە ئەوەیە کە تەنیا جوڵە، یان کاری بکەرن بێ بوونی بەرکار. ئەمەش بە تەواوەتی لەگەڵ بنیادی دەقەکاندا هاوتایە، کە تاکە جەمسەرێک هەژموونی بەسەر جوگرافیای دەقەکاندا کردووە، ئەویش مردنە. لەبەرامبەر هەژموونی مردندا، هەژموونی ژیان نائامادەو نادیارە. واتە ئەو دووانە دژانەی کە هاوسەنگی و هارمۆنیای سروشت بە هەموو رەگەزەکانیەوە پێکدەهێنن لە دەقەکانی ئەم دیوانە، یان لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا نائامادەن.
ئەگەر ئەم دەقانە پەیوەست بکەین بەو زەمینە کۆمەڵایەتی و کەلتوری و شارستانێتیەی کە تیایدا بەرهەم هاتوون، واتە ئەگەر خوێندنەوەیەکی سیۆسیۆلۆجیانە بۆ دەقەکان بکەین، ئەوا دەقەکان ڕەنگدانەوەی دروستی واقیعی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای ئەمەن، کە ئاشکرایە دەقەکان لەرێ بەرهەمهاتوون. لە رووی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتیەوە کۆمەڵگای ئەمە تا ئەندازەیەکی ئاشکرا ئەگەر کۆمەڵگایەکی وەستاو نەبێت لە مێژوودا، ئەوا کۆمەڵگایەکی نیمچە وەستاوەو رووداوی گەڕان بەرهەمهێنی تیادا بەرهەم نایەت. کۆمەڵگای کوردی بکەرێکە لە شوێنی خۆیداو ناتوانێت کار لە سەردەرەوەی خۆی بکات. واتە هەرچەن لە دەقەکەدا کردار لاوازە و رووداوێکی دیار کە کەسی ئامادە یان قسەکەری دەقەکان کە منی شاعیرە لە پشتیەوە بێت نابینرێت. بەهەمان شێوە لە واقیعی دەرەوەی دەقەکانیشدا بکەری کۆمەڵایەتی بکەرێکی لاوازەو رووداو دروست ناکات، بەڵکو لەباری وەستاندایە. قسەکەری دەقەکان وەسفی باری تەنیایی و نامۆیی و غەریبی و ناکارایی دەکات، کە هەر بە گەنجی وەنای پیربوونی خۆی و راوەستانی لەبەردەم مەرگدا دەکات و نەک هەر لە مەرگ ناترسێت،

بەڵکو چاوەڕوانی مەرگیش دەکات و هەندێ جار مەرگ وەکو دواچارەسەرو رزگاربوون سەیر دەکات.
بە هەمان پێوانە، یان لە رووی لێکچوونەوە بکەری کۆمەڵایەتی دەرەوەی دەقەکان وەکو بووەیەکی دەرەوەی مێژوو بەراورد بە کۆمەڵگاکانی تر لە باری تەنیایی و نامۆیی و ناکاراییدایە. لە راستیدا بکەرێتی ئەو کۆمەڵگایەی کە ئەم دەقانەی تیادا بەرهەمهاتوون هاوشێوەی کەسی ئامادەی ناو دەقەکانە کە هیچ جوڵەو بەرهەمێکی نییەو هەست بە پیرێتی دەکات و لە چاوەڕوانی مەرگدایە. ئەم بکەرە کۆمەڵایەتییەش هەر ئەوەیە تەنیا زیندووە، ئەگینا ئامادەبوونی بەراورد بە ئامادەبوونی ئەوانی تر لە ئاستی نەبووندایە و مانەوەیشی بەو شێوەیە هەمان شێوەی مانەوەی کەسی ئامادەی ناو دەقەکانە، کە چاوەڕوانی مردن دەکات.
ئایا ئەو هۆکارانە چین کە وایان لە قسەکەری دەقەکان کردووە هەست بە تەنیایی بکات، یان باسی ئەو تەنیاییە بکات کە تیایدایەو وەکو سەرەتایەک بە ناکارایی و پیربوون و مردن باسی بکات؟ بێگومان دوو جۆر لە هەستکردن بە تەنیایی هەن. یەکەمیان تەنیایی حاڵەتێکی ئۆنتۆلۆجییەو لە بوونی مرۆڤدا بوونی هەیە، کە لە راستیدا هەموو مرۆڤێک بە ئاستی جیاواز هەست بە تەنیایی دەکات. دووەمیان هەست بە تەنیایی کردن بەهۆی جیابوونەوەو دابڕانەوەیە لە کەسە نزیکەکان، کە ئەمەیان بە یەکگرتنەوە لەگەڵ ئەوانەی جیابوونەوەیان ئەو هەستکردنە بە تەنیاییەی بەرهەمهێناوە، دەشێت کۆتایی بێت. جۆری یەکەمی تەنیایی رەهەندی فەلسەفی و فیکری هەیەو بەردەوام دەبێت، بەڵام جۆری دووەمیان رەهەندی کۆمەڵایەتی هەیەو بەلاچوونی هۆکاری دروستبوونی کۆتایی دێت. ئەو تەنیاییەی لە دەقەکانی ئەم دیوانە شیعرییەدا بەرجەستە دەبێت لە ئاستی بینراوی دەقەکاندا وادەردەکەوێت بەهۆی جیابوونەوەو دوورکەوتنەوەی هاوڕێیان و خۆشەویستانەوە بێت، لەراستیدا لە ئاستی قوڵ یان نەبینراوی دەقەکاندا ئەوە ئاشکرا دەبێت، کە بابەتی تەنیایی لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا بابەتیکی پەیوەستە بە مەسەلەی بوونەوە، واتە لەجۆری یەکەمەو رەهەندی فیکری و فەلسەفی هەیەو پەیوەستە بە روانینی قسەکەری دەقەکانەوە بە مەسەلەی ژیان و مردن.

ئایا هەستکردن بە تەنیایی بارێکی پۆزەتیفە، یان نێگەتیف؟ لە راستیدا لە ئاستی باودا بەگشتی تەنیایی وەکو بارێکی نێگەتیف دادەنرێت و لەو روانگەیەوە سەیر دەکرێت، کە مرۆڤ ئەفریدەبوویەکی کۆمەڵایەتییەو بوون و ئامادەبوونی کۆمەڵایەتی شوێن و پێگەی ئەو دیاری دەکات. بەڵام لە رووی راستییەوە تەنیایی، یان هەستکردن بە

تەنیایی، یان وازهێنان لە دەوروبەرو ئەوانی ترو گەڕانەوە بۆ دنیایی تایبەتی و سنووری خود، بارەکی پۆزەتیفە بە تایبەتی بۆ داهێنەرانی هەموو بوارەکان. هەروەک گەیشتنی مرۆق بەگشتی، یان تاکەکەس بە تەنیایی رەها هاوشێوەی گەیشتنە بە ئازادی رەهاو بە سەربەخۆبوونی رەها، چونکە لە بارەکی لەو جۆرەی تەنیاییدا مرۆق بە تەواوی دەگەڕێتەوە بۆ ناو ناخ و قوڵایی بوونی خۆیی و بە تەواوی لە دنیای دەرەوەی خۆی پەرت دەبێت. واتە سنوورەکانی دەرەوەی خۆی بەگوێرەی ئەو هیچ مانایەکیان نامێنێت. ئەو کەسەی دەگات بە تەنیایی رەها مانای وایە دەگات بە ئاستی ناسینی تەواوەتی خۆیی و لەسەر ئەو بنەمایەش مامەڵە لەگەڵ بوونی رەهای خۆی و بەهای راهای بوونی خۆیدا دەکات، کە ئەوەش تەنیا لە لوتکەی ئازادی و سەربەخۆییدا دەگاتە ئەنجام.

کەواتە لەم روانگەیەوە تەنیایی بارەکی پۆزەتیفەو ئەو کەسەی دەگات بەو بارە نەک هەر نیگەران نابێت و لەبەردەم هیچ ترسێکدا نابێت بەڵکو لەبارەکی دەنیایی تەواو و لە بارەکی پڕ متمانەی تەواودا دەبێت. ئەوەش گەیشتنە بە ئازادی تەواو بە گوزارشت لەخۆ کردن کە هاوشێوەی ئازادی رەهای رۆحە، کە لێرەدا ئەمە پێی دەڵێین بوونی رەها. لە بوونی رەهاشدا هیچ ترس و نیگەرانییەک نامێنێت. کەواتە لێرەدا ئەو پرسیارە تەوەرییەی سەبارەت بە کەسی ئامادەی دەقەکانی ئەم دیوانە سەرهەڵدەدات ئەوەیە: ئایا ئەم کەسە گەیشتووەتە ئاستی تەنیایی رەها؟ ئایا ئەگەر گەیشتووەتە ئەو ئاستە بۆچی لەباری ترس و نیگەرانیدایە؟ ئایا نیگەران و دوودڵەو لە کۆتایی و مردن دەترسێت؟ ئایا بوونی رەها باکی بە مردن هەیە؟ یان لە راستیدا ئایا بوونی رەها لە رووی مەعنەویەوە دەمرێت؟ ئایا ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەی ئێمە توانیوەتی باری تەنیایی رەها بەرهەم بهێنێت، یان لە رووکەش و ئاستی بینراوی تەنیاییدا ماوەتەوە؟ ئایا ئەزموونکردنی تەنیایی رەها بەو مانایەی کە هاوتای ئازادی و سەربەخۆیی رەهای تاکەکەس لە جوگرافیای شیعری کوردیدا دەبینرێت؟ بەگومان وەڵامی بەڵێی ئەم پرسیارانە نە لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەو نە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا وەکو وەڵامێکی بابەتی دەستناکەوێت.

هاوینی ٢٠٢١

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

ئـازاری ڕەش شیعـری: عەبـدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

لای من ناخۆشترین کاتم سەعات پێنج و پەنجا دەقەی بەیانیانە
خەڵکی لە خەوی شیریندان
من لەناو جێ دەردەپەڕم و بەدەم ئومێدی ئەو ڕۆژە
ڕوو لە بازاڕی کار دەکەم
ناخۆشتر لەوەش ئەوەیە هەر هەمان ڕۆژ لە سەعات نۆ و پەنجا دەقە
بەدەست بەتاڵی دێمەوە و کەسێک نەبووە هێزی کارم لێ بکڕێ
کەس لێی نەپرسیووم ئاخۆ کتێبی دڵی پڕ خەون
چەند چیرۆک و چەند شیعر و گۆرانی تیایە
دەستێک نەهات بەسەر سەرما بملاوێنێ و
بڵێ قەینا تۆ ئەمڕۆت لە دوێنێ جیایە
دەچمەوە مال□؛ د□رگای ئومێدی ئەو ڕۆژە لەدوای خۆم دادەخەم و
بە بێدەنگی دەڕوانمە چاوەکانی هاوژینەکەم
ئەویش وەکچۆن لەگەڵ برسێتی ڕاهاتووە
نیگام ورد دەخوێنێتەوە و
بە هەناسەی ساردوسڕی بەبێ ئەوەی پێی بزانم
لە دڵەوە دەگری بۆ خۆی و بۆ من و چارەنووسمان
بە ڕاستی نا، لەدڵەوە، بەڵکە هەر بۆ فریودانی خۆمان بزە بۆ یەک دەکەین
دەڵێین قەینا ئەمڕۆش نەبێ سبەی پەیدا دەبێ کارێک
بەبێ ئەوەی مرازی دڵ بژاکێنین
چەتری ڕۆژێکی برسی تر، دەکەین بە سێبەری شارێک.
ئەوەتانێ سەری مانگە و خاوەن خانووش پارەی دەوێ
ئاخر چلۆن بەو بێکارییەم بتوانم سەر لە سەرین کەم
ئازاری ڕەش ساتێ پشو بدا و بنوێ
چوون دەزانم سبەینێش هەر هەمان حەمامە و هەمان تاس
چاری دەردی من ناکات سەبر و تەحەموول
یان خواردنی نێو عەلاگە و ناو سفرتاس
من ناتوانم پەنجەرەیەک نەکەمەوە بەسەر ئەم شەوە تارەمدا
قەت ناتوانم هەروا بێباک بڕوانمە خواروخێچی و

دەستەووەستان بکەوم بەلای ئەم بارەمدا
نەفەسکێشێکم دەوێ تا بمخاتە سەر ڕێی دەربازبوون
دەرمکێشێ لەنێو چاڵی نووتەک ئاسا بێ هاوئازاریی و بێنازبوون
بسکی خەمی نەهامەتی هەتاکو کەی بھۆنمەوە
داستانی ڕەنجی ژیانم، بە چ جۆرێ لەنێو شیعرا بھۆنمەوە
دەفری ئازارم لێێ دەڕژێ و دان بەخۆما دەگرم بەس ئاخ
پشت دەکەمە فریودانی دەست قەدەر و
نابمە گوێڕایەڵی دەستی ستەم و داخ
ئیتر مەشخەڵێک هەڵدەکەم بڵێسەی با لە ئاسمان بێ
دەنگی ئێمەی بێکار لە ژین
لێوانلێو نووچە و باسمان بێ.

شیعری : عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)
٢٠٢١-١-١١

کەی وەفـــــــاتی میللـەت ڕائەگەیـەنـن..!!… شیعـر: نـزار قبـانی.. بـە کـوردی کـردن: پشکۆ ناکام

1

لە مناڵیمەوە ئەمەوێ

وێنەی ووڵاتێک بکێشم

” ئەگەر وا ناو بنرێ”، بە:

بە ووڵاتی کورد ناو ئەبرێ

کە لێم ببورێ گەر شوشەی مانگم شکان

و

سوپاسم بکا گەر قەسیدەیەکی

خۆشەویستیم نووسی

و

ڕێگەم با وەک هەموو

چۆلەکەکانی سەر درەخت

بۆ کردەی خۆشەویستی جووت بم

ئەمەوێ وێنەی ووڵا تێک بکێشم

فێری کردبم هەردەم

لە ئاستی عەشقا بم

هاوینان عەبای خۆشەویستیت بۆ ڕاخەم

لە باران بارینیشا

کراسەکەت بچۆڕم

“”””””””’

2

ئەمەوێ وێنەی ووڵا تێک بکێشم

پارلەمانێکی لە نێرگس

و

گەلێکی ناسکی نێرگس ئاسای هەبێ

کۆترەکان لەسەر سەرم بنوون

و

مەنارەکانی لە چاوما بگرین

ئەمەوێ وێنەی ووڵا تێک بکێشم

هاوڕێ ی شیعر بێ

و

خۆی هەڵنەقورتێنێتە بیر کردنەوەکا نم

و

چەکدارەکان بەسەر ناوچەوانما نەڕۆن

ئەمەوێ وێنەی ووڵا تێک بکێشم

گەر شیعرێکم نووسی خەڵا تم کا

و

گەر ڕووباری “شێت”ێتیم

بوو بە لافاوێ

……لێم ببورێ

“”””””””””””””’

3

ئەمەوێ وێنەی شارێک بکێشم

لە هەموو گرێ کوێرەکان، ڕزگار کرا بێ

” مێ” یەتی تیا سەرنەربڕدرێ

و

لەش و لار دانەپڵۆسێنرێ

“”””””””””””””

4

باکور گەڕام

باشور گەڕام

هیچ….سوودێکی نەبوو

“چا”ی هەموو چایخانەکان وەک یەک بوو

هەموو یەک بۆنیان هەیە

و

پیاوەکانی خێڵ خوارد ناجوون

و

بەیەک سانیە ئافرەت هەڵئەلوشن

“””””””””””””’

5

لە سەرەتاوە هەوڵم یاوە

لە یەکێکی تر نەچم

قسەی “قوتوو”م قبوڵ نەبوە

پەرستنی هیچ “بت”ێکم قبوڵ نەبوە

“””””””””””’

6

ئەمەوێ هەموو ئەو دەقانەی

ل□ بەرم کردوون ، بسوتێنم

هەندێک قەسیدە “گۆڕ”ن

و

هەندێک زمان “کفن”

و

لـە گەڵ دوا ئافرەتيا ڕێككەوتم

بەڵام كە گەيشتم

تێپەڕى بوو زەمەن

”””””””””””“

7

ئەمەوێ خۆم لـە دەستەواژەكانم

و

زمانى ڕستە و ووشەى لـێكدراو

پاک بکەمەوە

خۆم لـە تەپ و تۆزم بتەكێنم

و

بە ئاوى باران دەم و چاو بشۆم

ئەمەوێ لـە دەسەڵاتى شاخ بكشێمەوە

ئيتر ماڵ ئاوا : خێڵ

ماڵ ئاوا بابان

ماڵ ئاوا ووڵات

””””””””””””“

8

ئەمەوێ وێنەى ووڵا تێك بكێشم

شوێنى خەوم جێگير بێ

شوێنى سەرم جێگير بێ

تا جياوزاى نێوان ووڵات و پاپۆڕ بزانم

بەڵام” ئەوان” پەڕەی وێنەکەیان لێ سەنم

نەیا نهێشت،

سیمای ووڵات بکێشم

“”””””””””’

9

لە مناڵیمەوە ئەمەوێ

کەش و هەوایەکی نێرگس ئاسا

دروست کەم

و

لە هەموو مێژووی کوردا

بۆ پێشوازی لە عاشقان

یەکەم “ئوتێل”ی خۆشەویستیم

دامەزران

هەموو جەنگەکانی نێوان ژن و پیاو

و

نێوان کۆتر و ئەوانەی سەریان ئەبڕن

و

نێوان بۆرەک و ئەوانەی سپێتی بۆرەک زامار ئەکەن

......هەڵوەشا نەوە

بەڵام ئوتێلەکەیان داخستم

ووتیان :

خۆشەویستی نا لایەقە

بە ڕابردووی کورد

و

بە پاکێتی کورد

و

بە میراتی کورد

” ئای لە سەیر وسەمەرەیی کورد…..!!”

“”””””””””””””

10

ئەمەوێ شێوەی وووڵات

بێتە بەرچاوم

ئەمەوێ بچمە یەکەم شوێنم لای دایکم

و

دزی ئاوی ڕۆژگار مەلە بکەم

و

هەنجیر و قۆخ و گوێز بدزم

و

وەک چۆلەکە بە داوی پاپۆڕەکانا بفڕم

ئەمەوێ بەهەشتی سەر ئەرز

بێنمە بەر چاوم….

و

چۆن پشووم لە نێوان دەریا دانش بوەکان

و

دەریاکانی ماست بەسەر بەرم

…..کاتێ هاتمەوە سەر خەم

تێک شکانی خەوەکەم بە دەرکەوت..!!

لە ئاسمانی ئەمەیا مانگ نیە

و

لە "سیروان" ماسی نیە

و

لە بەهەشتی سەر ئەرز

……چا نیە

“”””””””’

11

ئەمەوە بە شیعر

دەست بەسەر مەحاڵا بگرم

و

دارتوویەک بچەنم

بەڵام لەم ووڵاتەی ئەمەیا

قژی دارتوو ئەبەن

ئەمەوە ئسسپی ئەرە بکەمە باشترین ئەسپ

بەڵام خەڵکی شار

لە ئەسپ ، بێزارن

“””””””””’

12

خانمەکەم ؛

ئەمەوێ لە دەرەوەی هەموو کەش و هەوایەکا

لە دەرەوەی هەموو دەقێکا

و

لە دەرەوەی هەموو شەریعەت و ڕژێمێکا

خۆشم بوێ ی

بۆ هەچ مەنفایەک چووم

خۆشم بۆێ ی

تا ڕۆژێک خستمیتە باوەشم

هەست کەم خۆڵی ووڵات

وا لە باوەشم

’”””””””””“

13

لە مناڵیمەوە ئەمەوێ

هەرچی کتێبێک دەربارەی:

پەیامبەری کورد ،

فەرمانڕەواکانی کورد ،

شاعیرانی کورد ، هەیە بخوێنمەوە

“زۆر بە دەگمەن نەبێ..!!”

تەنها ئەو قەسیدەیەم دی

کە لە پێناوی پاروویەک و چەن هەزارێ

قاچی”سولطان” ئەلێسنەوە

” ئای چەن سەیر و سەمەرەیە کورد..!!”

هەر خێڵم بینی کە جیاوازی

لە نێوان گۆشتی ژن و پیاوی بێ توک” کۆستە” ناکەن..!

هەر ئەو ڕۆژنامانەم دی

کە جلی ژێرەوەیان، بۆ هەموو سەرۆکێ

کە لە غەیبەوە هاتبێ

و

هەر ئەفسەرێ بەسەر لاشەی

میللەتا بێت و بچێ

و

هەر بازرگانێ بە ئاسانی ئاڵتون بخاتە سەر یەک

دانەکەنێ......

ئای چەن سەمەرەیە..!!

“”””””””””””””

14

پەنجا ساڵە سەیری حاڵی کورد ئەکەم

ئەبن بە هەورە تریشقە...و

باران نابارێنن

ئەچنە شەڕەوە ...و

هاتنە دەرەوە لێ ی نابینن

“”””””””””’

15

پەنجا ساڵە

ئەمەوێ وێنەی ووڵا تێک بکێشم

جارێک بە ڕەنگی دەمارەکان

و

جارێک بە ڕەنگی "توڕەیی"

وێنەم کێشا ،

کە تەواو بوو ، لەخۆم پرسی:

گەر ڕۆژێک وەفاتی کوردیان ڕاگەیان

لە کام گۆڕستان ئەینێژن..؟

و

کێ بۆی ئەگری..؟

و

نە کوڕی هەیە .. نە کچ

نە هیچ غەم…!

و

نە هیچ کەسێکی غەمبار

""""""""""

16

لە سەرەتای شیعر نووسینمەوە

ئەمەوێ نێوانی خۆم و باپیرە گەورەکانم

بپێوم……

لەشکرم دی ، لەشکریش نەبوو

سەرکەوتنم دی ، سەرکەوتنیش نەبوو

و

هەموو جەنگەکانم

لەسەر شاشەی تەلەفزیۆن دی

کوژراو لەسەر شاشە

زامار لەسەر شاشە

و

لە خواوە سەرکەوتنەکمان بەڕێوەیە

….هەر لەسەر شاشە

“”””””””””””

17

ووڵاتەکەمیان کردووە

بە ئەڵقەی ”دڕاما“ی ترس

هەموو ئێوارەیەک سەیری ئەکەین

گەر کارەبایان لێ بڕین

….چۆنی ببینین!!

“”””””””””””

18

دوای پەنجا ساڵ

ئەمەوێ ئەوەی دیومە ، تۆمار کەم

میللەتەکم دی پێ ی وایە :

پیاوانی “پاراستن”ی!! نیشتمان

وەک سەریەشە......

وەک هەڵامەت......

وەک سورێژە......

وەک کۆرونا …. .

ئیرادەی خوایە..!

لە مەزاد خانە ، کوردایەتیم

بۆ زەم کردن بەسەرا دی

بەڵام…

کورد خۆیم نەدی......

“”””””””””””””””

“””””””””””””””,

(..ئەم شاکارەی نزار قبانی لەسەر چەوسانەوەی عەرب□ ل□ □ل□

لایەن دەسەڵاتدارەکانی□وە ، لە یەک چوونی ناوڕۆکی

قەسیدەکە لە گەڵ ڕابردووی ئێمە و ئەوەی ئەمڕۆ ئەگوزەرێ

بە چاکم زانی بە کەمە دەسەتکارییەکەوە بیکەم بەکوردی

بە هەمان چێژ و ناو□□ک□ □□سەنەکەی کە گوزارشت لەمڕۆی

خۆمان بکا…) .

پشکۆ ناکام ” “

شیعر/ بنووسە کچەکەم بنووس.. ن.نەوال سەعداوی.. و.شەمامە بارەوانی

بنووسە کچەکەم بنووس،
تا بە نەمری بمێنیتەوە،

نووسین لە ژنەکان و کۆیلەکان قەدەغەکرابوو
ئەوان بە مەرگ مەحکوم بوون و مردنیان بۆ نوسرابوو

مانەوە تەنها بۆ خوداوەندەکان و بۆ
نێرەکان بوو

لە منداڵیمدا من دەترسام،
بەهۆی ترسی زۆرمەوە گوێڕایەڵیم دەنواند
بۆ فەرمانەکانی خوداوەند و پاشا،
بۆ نیشتمان و باوک و دایکم

هەمیشە ناوی دایکم لە کۆتایی دەهات
لە کاتێکدا من جگە لە ئەو هیچترم نەدەبینی
ئەو یەکەم ڕوخساربوو بینیم و
یەکەم دەنگیش بوو ببیستم
ئەو دەستپێکبوو
کەچی پاڵیان پێوەنا
بۆ دواوە

دایکم بە نهێنی دەینووسی و
وشەکانی لە ژێرزەویدا حەشاردەدا
ئەو وەکو من دەترسا
تامرد

کچەکەم تەهاوشێوەی من مەبە
بنووسە بنووس کچەکەم تا نەمریت و
بۆ نەمری بمێنیتەوە..
...

ن.نەوال سەعداوی

و.شەماڵ بارەوانی

-6- چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان
رەسوڵ بەختیار

6

بازنەی هاوڕێیەتی لەشەقامە بازنەییەکان توندوتۆڵە، مەرجیش نییە، ئەم توندوتۆڵییە بەردەوام بێ، ئەمەش دەکەوێتە سەر هەڵسوکەوتی بەرامبەرەکان، لەکاتێکدا زۆربەی خەڵکی بازنەکان یەکتری باش دەناسن، ناسینێکی دوور و نزیک بەشێکیان هەر لەدێرینەوە خانەوادەکانیان یەکتر دەناسن، بەشێوەیەک هەموو سەروکاریان لەگەڵ یەکتردا بووە، لەناخۆشی و خۆشییەکاندا لە شەڕ و ئاشتیدا، لەلایەکی دیکەوە هەموو خەڵکی شەقامە بازنەییەکان زۆر بەئاسانیش لەگەڵ خەڵکی دەرەوەی بازنەکانی دیکە دەبنە ناسیاری یەکتری، لەپرسە و ئاهەنگەکاندا کاتێک یەکتر دەبینن وەک هاوڕێ و ناسیاری یەکتری مامەڵە لەگەڵ یەکتردا دەکەن، تا وای لێدێ متمانەی پێدەکەن و نهێنی خۆشیان لەلا دەدرکێنن، نهێنییەکانی شەقامە بازنەییەکان زیاتر لەڕووی کار و بازرگانییەوەیە، کە لەدێڕ زەمانەوە چەند خانەوادەیەک دەستیان بەسەردا گرتووە، بەڵام کاتێک دوو هاوڕێ لەمنداڵییەوە یەکتر دەناسن،بابەتەکە دەگۆڕێ، دیارە هاوڕێیەتی لەهەموو رووەکانەوە زۆر هەڵدەگرێ تا چیرۆکەکانی هاوڕێیەتییەکان بگێڕینەوە.

فەرهاد هاوڕێی منداڵیمە پێکەوە چووین بۆ قوتابخانە، لەگەڵ ئەوەی چەند ساڵێک لەمن گەورەترە، بەڵام لەتەسکەرەی نفووسەکەی هەمان ساڵی لەدایکبوونی من نووسراوە، بەشێکی زۆری قۆناغەکانی خوێندنمان بەیەکەوە تەواو کرد، ئەوەی سەیرە ئەو ساڵەی من دەرنەچووبام، ئەویش بەهەمان شێوە دەرنەدەچوو، پێدەچوو ئاستی تێگەیشتنیشمان هەر لەیەک دەچوو، یاری تۆپی پێ و هەموو یارییەکانمان لەبازنەی سێیەمدا بوو، بەڵام باوکمان لەبازنەی یەکەمدا کاری دەکرد، هەردەم کاتێک باوکمان ئێمەی دەبردە بازنەی یەکەم دڵمان زۆر خۆش دەبوو، منداڵانی بازنەی یەکەم زۆر جار بەڕقەوە سەیری ئێمەی دەکرد، بەڵام

هەندێکی دیکە هەستیان دەکرد ئەمە دەبین بەهاوڕێیان بەڵێ پێیان دەگوتین خۆتان لەهەندێک منداڵی بازنەی یەکەم بەدوور بگرن.
کاتێک دەچووینە قوتابخانە هەردەم ئەو کتێبە قورسانە لامان بارگرانی بوو، لەقۆناغی ئامادەیدا پێمانوابوو، ئەگەر خوێندن تەواو بکەین وەک ئەوەیە، گەورەترین بارگرانی ژیانمان لەکۆڵ دەبێتەوە، کێشەی ئەمە خوێندنەکە نەبوو، بەڵکو قورسی کتێبەکان بوو، رۆژانە پێنج کتێبمان دەبردە قوتابخانە، سەردەمی ئەمە جانتایەکی واش نەبوو، تا وەک کۆڵەپشت هەڵیگرین، بەڵکو بەلاستیک دەمانبەستایەوە، هەرچەنێک بە چەند ساڵێکی دیکە لەقۆناغەکانی خوێندن بەیەکەوە بووین، ساڵی خوێندنی نوێ، یەکەم رۆژی خوێندن چوومە ماڵی فەرهاد، کە چەند مەترێک لەماڵی ئەمەوە لەولاتر بوو، کاتێک پرسیاری فەرهادم کرد، دایکی گوتی: چیتر فەرهاد ناخوێنێ، باوکی لەبازاڕ دوکانێکی بۆ گرتووە، لەوێ کار دەکات، بەڵام تۆ وەک ئەو مەبە، دەتوانی درێژە بەخوێندن بدەی.
-چۆن واتە لەمەودوا بەتەنیا بچمە قوتابخانە، فەرهاد لەگەڵم نایەت، ئەوە بە واتان کرد، خۆ چوونە قوتابخانە رەنگە لەهیچ ناگرێ.
-بەڵێ بەتەنیا دەچی، ئەگەر تۆش کارێکت دۆزیەوە، دەتوانی واز لەقوتابخانە بێنیت، کوێم مەکتەب، خزمەت بەکەس ناکات، بەڵێ بۆ خۆت پیشەیەک فێربە.
کاتێک لەوێ ڕۆیشتم وامزانی دونیا بەسەرمدا رووخاوە، هەرچی یاد و یادگاری هەبوو، هەموو بەمێشکمدا گوزەری دەکرد.
ئەو کاتەی هەرزەکار بووین، دەچووینە کۆڕ و سمینار، فەرهاد زۆر حەزی بەکۆڕ و سمینارەکان نەدەهات، هەمیشە دەیگوت: لەو قسە گەورانە هیچ شین نابێ، سەیری رووخساری بکە، پێدەچێ نەخۆشی کەم خوێنە هەبێ، لەجیاتی ئەو قسانە بابچێ چارەسەرێک لەخۆی بکات، ئەو قسە زلانە فلسێک ناکات.
کەچی کاتێک من و فەرهاد دەچووینە ئاهەنگ و کۆنسێرتێک، دەیگوت: باشە، دەتوانین کەمێک مێشکمان بحەسێتەوە، لەو هەموو چەنجاڵییەی رۆژانە تووشی دەبین. (ئەو کات تەمەنمان بە شانزدە حەڤدە ساڵان دەبوو).
لەبیرمە گۆرانیبێژێکی ناوداری عەرەب هاتبووە یەکێک لەهۆڵەکانی ئەودیوو
بازنەی سێیەم، لەقاتی سەرەوەی هۆڵی جەماوەردا جێگەمان بۆوە، من گۆڤاری ئەلف بام لەلا بوو، ئەو گۆرانیبێژە عەرەبە وا قسەی دەکرد وەک ئەوەی لەشارێکی عەرەب نشین بێ، منیش لەو قسانە وەڕسبووم، دەمویست کارێک بکەم ئاهەنگەکە بشێوێنم، بۆیە دەستم کرد بەدڕاندنی گۆڤارەکەی دەستم هەموو لاپەڕەکانم دڕاند و چەند لاپەڕەیەکم دەکرد

بەتۆپەڵەیەک لەسەرەوە فڕێم دەدایە خوارەوە، هەموو ئەوانەی رقیان لەو گۆرانبێژە هەڵسابوو، هاوکاریان دەکردم، لەرێکخستنی تۆپەڵە کاغەز، هەریەکەو لاپەڕەیەکی لوول دادا و فڕێی دەدایە خوارەوە تاوەکو لەناوەندی شانۆکە بکەوێتە خوارەوە.
تەنیا فەرهاد نەبێ گوتی: ئەوە چی دەکەی، خەریکی ئاهەنگەکە لەهەمووان تێک دەدەی.
ئەو راستی کرد، ئێستاش ئەو گۆرانبێژە عەرەبە کاتێک چاوپێکەوتنی لەگەڵدا دەکەن و لێی دەپرسن: لەچ ئاهەنگێک پەشیمانی.
گۆرانیبێژە عەرەبەکە: کاتێک لەشەقامە بازنەییەکان ئاهەنگم ساز دەکرد، ناخۆشترین رۆژ بوو لەژیانمدا، دواتر هەستم دەکرد، جەماوەرەکە حەز بەوە دەکەن، گوێیان لەگۆرانی بێ، بەڵام بەزمانی خۆیان، بۆیە چەند کەسانێک لەجەماوەرەکە لەو نێوەندە کێشەیان هێنا ئارا، منیان سەخڵەت کرد، بەچەند کردەوەیەک کۆتاییان بەئاهەنگەکە هێنا.
لەهەموو بازنەکان کەسانێک هەن حەز بەهونەر و ئەدەب و زانست دەکرد، زۆربەی ئەوانەی ئەو خولیایەیان هەبوو ئێستا لەنێوەندی هەموو ئەم د□ق□ر□ بەخولیایەکانیان ناودارن، کەسانیکن بوونەتە سەرچاوەی ئەدەب و هونەر لەبازنەکان.
با لەچیرۆکی هاوڕێیەتی دوور نەکەوینەوە، مەرج نییە هەموو هاوڕێیەتییەک سەرکەوتوو بێ و هەردەم ببن بەپشت و پەنای یەکتر، کاتێک گوێبیستی ئەوە دەبووین، دوو هاوڕێ لەسەر چەند باتێک کێشەیان کەوتۆتە نێوانیان، یەکێکیان دەمانجەی لەسەر سەری هاوڕێیەکەی داناوە و کوشتوویەتی.
-چ□ن؟
-ی□ک□کیان پ□یوەندی لەگەڵ کچ□کدا ه□بوو□، کات□ک زانیووی□تی هاو□□ی□کی چ□ت□ داخوازی و کچ□ و دایک و باوکی رازی بوون□، ئ□و هاوڕێیەی پەیوەندی لەگەڵ کچەدا هەبووە، لەگەڵ هاوڕێیەکەی رێککەوتووە، تا لەدەرەوەی بازنەکان مەی بخۆنەوە، دوای مەستبوون، کوڕە ئەویندارەکە چەند گولەیەک بەسەر هاوڕێیەکەوە دەنێ و دەیکوژێ.
-دواتر کارەکە کەوتە دادگا، کوڕە ئەویندارەکە لەزیندان حوکمی بیست ساڵەی بەسەردا سەپێندراوە.
-ئەی کچەکە چی بەسەر داهات؟
-کچە شووی بەکوڕێکی دیکەی هاوڕێی کرد.
ئێستا کوڕە ئەوێندارە لەزیندانە و کچەش دوو کوڕ و کچێکی هەیە.
کێشەکان لەشەقامە بازنەییەکان ئەوەندە زۆرن، لەژمارە نایەن، کاتێک بەشەقامێک داداڕۆی بێ ئەوە پرس بکەی، لەچاوانی رێبوارەکان

خەمێکی گەورە دەبینی، ئەم بینینە تەنیا لەچاوانی بەتەمەنەکان نییە، بەڵکو لە چاوانی هەرزەکار و گەنجەکانیش داهاتوویەکی نادیار دەبینی.
-ک□ش□ت چیی□؟
-ر□ژنام□ی ش□قامە بازنەییەکان بەرۆژی نیوەڕۆ، راستییەکان چەواشە دەکەن، کەس کاغەزی کەس ناخوێنێتەوە.
-ئ□ها م□ب□ستت□، ت□نیا د□یان□و□ قس□ی گ□ور□ بک□ن، ت□ش ب□رامب□ریان ب□□یت، ت□ راستی و ه□ر ت□نیا ت□، ک□چی ت□ د□زانی راستییەکان چییە، هەست بەکڕۆکی هەموو بابەتەکان دەکەی .
-تا ئێستا لێت تێنەگەیشتووم، دەتەوێ چی بڵێت؟
-تۆش ناتەوێ تێبگەیت، تۆ یەکێکی لەنێو شەقامە بازنەییەکانت، باپیرانیشت هەر لێرە بوونە. چۆن نازانی کێشەی ئێمەی گەنج چییە، یان دەتەوێ وەک ئەوانی دیکە باس لەشاکارەکانی دەسەڵات بکەم.
باوکم زۆر جاران بۆی گێڕاومەتەوە، کە شەقامە بازنەییەکان هەر لەدروستبوونییەوە تا ئێستا هەر وابووە.
-کوڕم بۆ کەس خۆت خەتابار مەکە، گۆڕانکاری زەحمەتە، مەگەر دەسەڵاتێکی دیکە بێ سەر لەنوێووە هەموو شتەکان بەرەواژ بکاتەوە، دەزانم ئەو دەسەڵاتە سەرەتا بەهێز حوکم دەکا، بۆ ماوەیەکیش دەیەوێ خۆی شیرین بکات، بەڵام لەژێرەوە هەرجی شیرینی ئەم شەقامە بازنەییانە هەیە دەیخۆن و دەیکەن بەمەزەی مەی خواردنەوەکانیان، کێشەکە لەوەدایە ئەگەر قسان نەکەی دڵ و دەروونت کرمی دەبێ، قسانیش دەکەی زیاتر خەفەتی پێدەخۆی، کەسانی ماستاوچیش نان و ماست بەقسەکانت دەخۆن.
-بازن□ی ی□ک□م م□ژووی□ک□ی ب□ چ□ند ه□زار سا□□ک د□گ□□□ت□و□، د□یان ش□□ و ش□□ ب□ داگیرکردنی بازن□ی ی□ک□م دراو□، هیچ کات□ک بازن□ی ی□کەم خۆی رادەست نەکردووە، چارەنووسی هەردەم بەدەست خۆی بووە.
-دەتەوێی بڵێی ئێستا داگێرکراوین، داهاتوومان دیار نییە، چاوەڕوانی چارەنووسی خۆمان دەکەین.
لەم دوایەدا فەرهادی هاوڕێم دیتەوە، ماوەیەکی باش لەگەڵ یەکتردا دانیشتین، ئەو هەردەم باسی لەوە دەکرد و دەیگوت: تۆ زۆر دەست لەکونان وەردەدەیی، باوەڕ بکە هیچ سوودی نییە، بۆ خۆت هەر دەبێ لەو شەقامە بازنەییانە بیخولێنیی□وە، ئەو گۆرانکاریانەی تۆ و دەیان کەسی دیکە باسی لێوە دەکەن، مەترێک بڕ ناکات، بۆ خۆت هەڕ بڵێ.
وەک لەپێشتردا باسم کرد، فەرهاد چەند ساڵێک لەمن گەورەتر بوو، ئەو عەقڵی بەسەر زۆر شتدا دەشکا، هەمیشە دەیگوت: خۆتان سەخڵەت مەکەن، کار و کاسبی خۆتان بکەن و نوێژ و رۆژووی خۆتان بگرن، قەت

خۆتان تووشی کێشەی لابەلا مەکەن، چونکە بەهیچ کام لەئێوە ئەو دۆخە ناگۆڕێ.
چەندین خاڵ و بابەتم دەخستە پێش فەرهاد، بەڵام ئەو هیچ کات لەگەڵ بۆچوونەکانم نەبوو.
فەرهاد: ئێمە لەبیست ساڵییەوە ئەو قسانەمان دەکرد، ئێستا تەمەنمان لەپەنجا تێپەڕیووە، هەر هەمان قسە دەکەین، وەک شەقامە بازنەییەکان تەنیا لەدەوری خۆمان دەخولێینەوە، ئەگەر یەک خاڵ بەرەو پێش چووبێ ئەوا هەقتە ئەو قسانە بکەی.
لەکاتی نووسینی ئەم چیرۆکە ئێستا لەخوارەوەی بازنەی یەکەمداین، خانوو پێشتر خانووەکان یان تەلارەکانی سەردەمی زوو دەیڕوانییە دەشتاییەکان، کەچی ئێستا دەڕوانیتە چەند شووقەیەکی پەرش و بڵاوی کاولبوو، ئەوەندە پیس و پۆخڵە تەنیا گەشتیارە عەرەبەکانی باشوور پێی رازی دەبن، بۆ چەند شەوێک لەبەرامبەر پارەیەکی کەم تیایدا دەخەون. کەچی تەنیا حەفتا ساڵ پێش ئێستا جووەکان ئەو شوێنەیان کردبووە خۆشترین بازاڕی ئەو کات، پەرستگەکانیان لەو دەورە بوو، تا ئەم دوایەش ئەستێرەی داوود لەسەرەوەی خانووەکان لەگۆشەیەکدا نەخشێندرا بوون، بەم دواییە کەسانێک دەمارگیر بۆ سڕینەوەی ئەو مێژووە، هەموو نەخشەکانی ئەستێرەی داوودیان شێواند، بەڵام ل□و ت□ی ئەوان ڕۆیشتوون، ئەم شوێنە بۆ ماوەیەک لەلایەن کەسانێکەوە داگیر کرابوو، وەک ئەوەی وەک میرات بۆ ئەوان ماوەتەوە، ئێستا ئەم خانووانە هەمووی چۆڵە و کەسی تیادا نییە، بەو بیانووەی شوێنەواری بازنەی یەکەمە، کەچی ماوە نا ناماوە چەند خانوویەک دەڕووخێندرێ و دەکرێتە گەراجی ئۆتۆمبیل.
وەک باسی لێوە دەکەن جووەکانی بازنەی یەکەم بۆ ماوەی هەزران ساڵ لەبازنەی یەکەمی خوارەوە ژیاون، راستە ژمارەیان زۆر نەبووە، بەڵام توانیبوویان جێ پەنجەی خۆیان لەهەموو کارێک جێبھێڵن.
زۆرێک لەوانەی لەبازنەی یەکەمدا ژیاون ئێستا تەمەنیان نەوەد ساڵ دەبێ، کەمێکیان بیریان ماوە، کە چۆن هەڵسوکەوت□یان کردووە، سەبارەت بەهاوڕییەتی نێوان مووسڵمان جووەکان، مام سڵێمانی تەمەن نەوەد ساڵ باس لەوە دەکات، کە جووەکان حەزیان بەهاوڕێیەتی هەبووە، هەردەم دڵکراوە و کەسانی میواندار بوونە، کەچی مووسڵمانەکان زۆر بەکەمی هاوڕێیەتیان لەگەڵ جووەکاندا کردووە بەو بیانووەی غەیرە دینن.
زۆر جار لەگەڵ فەرهاد باسمان لەمەرگ و ژیان دەکرد، هیچ کات لەمردن نەدەترساین، پێمانوابوو ژیان دەرفەتێکە تا بتوانین خزمەت بەکەسە نزیک و دوورەکان بکەین، هەمیشە مشتومڕمان بوو لەسەر ئەوەی چۆن جێ پەنجەی خۆمان جێبھ□□ین، ئینجا بەکار و کردەوە و نووسین و

داهێنان یان هەر پیشەییەک بێ، سەر لەبەری مێژووی ئەو ناوچەیەمان دەخستە بەر باسەکانمان.

ماوەیەکی دوور و درێژ بوو فەرهادم نەبینی بوو، لەگەڵ ئەوەی لەبۆنە و یاد و جەژنەکاندا سەردانی یەکترمان دەکرد، چەند رۆژێک پێش جەژن ویستم سەردانی فەرهاد بکەم، دوای ئەوەی لەدەوام هاتمەوە، برایەکم تەلەفۆنی بۆ کردم، زۆر بەپەشۆکاوی گوتی: فەرهاد جەڵتە لێداوە و نەگەیشتۆتە نەخۆشخانە و کۆچی دوایی کردووە.

کاتێک ئەو هەواڵەم بیست بۆ چەند خولەکێک بێدەنگ بووم، قوڕگم پڕ گریان بوو، نەمدەزانی چی بڵێم.

ئێستا هاوڕێی منداڵیم چۆتە دونیایەکی دیکە، ناوێرم سەردانی ماڵەوەیان بکەم نەوەک دایک و باوکی دووبارە دەست بەگریان بکەنەوە.

ئیتر فەرهاد لەنێوەندی هەموو نووسین و چیرۆک و وتارەکانم رەنگدەداتەوە، ئەگەر رستەیەک هی خۆم نەبێ، ئەوا بێگومان فەرهاد خاوەنییەتی.

هەردەم یاری و رۆژانی قوتابخانەم دێتەوە یاد، فەرهاد یەکێک لەو هاوڕێیانە بۆ دووبارە لەشەقامە بازنەییەکان دووبارە نا بێتەوە.

رەسوڵ بەختیار

پرۆگرامی خوێندن خەمی هەموانە… سەردار جاف

لەم رۆژانە و بە دیاریکراوی ڕۆژی ١٢/ ٥/ ٢٠٢٢ لە هوتێل ڕۆتانە دیدارێکی زانستی سەبارەت بە پرۆگرامی خوێندن بۆ پۆلی یەکی بنەڕەتی سازدرا، بە داخەوە لەوێ نەبووم، ئەوەی دوور بە دوور لێی بە ئاگا بووم، برادەرێک بە ناوی فریاد فازڵ گوایە داهێنانێکی تازەی داهێناوە، کتێبێکی نوێی پێشکەشی وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان کردووە بۆ ئەوەی ببێتە وانەی خوێندنی کوردی بۆ ئەو پۆلەی لە سەرەوە ئاماژەمان پێداوە، جگە لە هەندێ بڕگەی زیاد کراو بۆ کتێبەکەی ڕەوانشاد ئەمین باڵدار هیچی دیکەی تێدا بە دی ناکرێ، لەم سۆنگەیەوە ئێمە بۆ خۆمان تێبینی و سەرنجی

تایبەتمان هەیە، بە هۆی ئەو بەرەڵاییەی لە رێنوس و بواری زمانەوانی هەیە، وای لێهاتووە پیتەکانیش ڕەنگاوڕەنگکراون، بۆیە هەڵویستەی دڵکارانەی لە ئاست وەردەگرین، ناکرێ لە ئێستاوە (مەبەستم لە ئێستا… قۆناغی یەکی بنەڕەتییە) مناڵەکان و نەوەی دادێ بەو جۆرە سەقەتە پەروەردە بکرێ، هەڵبەتە مەبەستم میتۆدی خوێندنەکە نییە، مەبەستم لەوەیە رەنجی باڵدار و کەسانی دیکە بدرێ بە کەسێکی دی، ئێمە زۆر پێویستمان بە پرۆگرامێکی سەرەتایی هەیە، هەتاوەکو نەوەیەکی ساغلەم بۆ نیشتیمانەکەمان پەروەردە بکەین، بزانە چ تاوانێکە منداڵی کورد وا تێبگەیەنرێ کە ئەوەی هەیە بەرهەمی باڵدار نییە و کەسێکی دی هاتۆتە سەر سفرەی ئامادەکراو و لە خوانەکەی دەخوا، زمان کۆڵەکەی هەم نەتەوە و هەم کەڵچەڕەکەیەتی، پێم وا بێ ئەم بێسەر و بەرییەی زمانی کوردی گرتۆتەوە لە دەرئەنجامی ئەم جۆرە کۆڕ و دیدار و سمینارانەیە کە لەو دیو دەرگا داخراوەکانەوە ساز دەدرێ، با هیچ کەسێ وا تێنەگات دنیا سەرگەردانییە و هەر کەس بۆ خۆیەتی، مر□ق وا هەست دەکات کە کەسێک دەخرێتە پێشەوە لە ئاکامی قاڵبوویی□تی نییە، وەلێ دۆراندۆرەکەیە و لە چوارچێوەی ((المحسوبیة و المنسوبیة)) ناترازێ، رێک ڕووپەرمایی و خۆچەماندن نیشان دەدا، سەرکەوتن بە سەر گازەرەی پشتی ئەم و ئەو گەرەکە پێی بوترێ ستۆپ تائێرە و بەس، سڕێنەوەی ناوی ئەوانەی رۆژگارێکی زۆر زۆر خزمەت بە زمان و خوێندنی کوردی کردووە جگە لەوەی تاوانێکە و هیچ پاساوێک هەڵناگرێ، ئەوا لە کتێبە نوێیەکەیشدا تازەگەرێتییەکی تێدا نابینی جگە لە جوینەوەی رابردوو.

لێرەوە ڕووی ئاخاوتنمان دەکەینە وەزیری پەروەردە و پێی دەڵێین ئامانەتێکی گەورەتان لە ئەستۆ دايە و ناکرێ کارێکی وا بکەن قەڵەمی نوسەر و ڕەخەگر و پسۆری بوارەکە لێتان بێتە دەنگ و بەزەیی پێتاندا نەیەتەوە، بە پێچەوانەیشەوە مێژوویی□کی پاک بۆخۆتان تۆمار دەکەن، کە نها ناوی چاکەکاری بەڕێوەبردنتان سنووری وڵاتی بەزاندووە، با (العد التنازلی) دەست پێنەکات، هەرچەندە کەمێکی وا تێگەیەنراوم کە وەزیر بەم دیدارەوە ڕاناوەستێ، بە هیواین پرۆگرامی خوێندن ئەو ڕەوتە پاکەی بگرێتە بەر کە هەموو خودان قەڵەمی بە حەسرەتن بۆی، لەم دەرگاوە واسیتە و خاتر و خۆتر نەخوا، گرینگ بوژانەوەی پرۆگرام بێت، قسە زۆرە و بەم چەند دێرە کۆتایی پێدێنم، لێرە و لەوێ خەلکی غەیرە کورد و رۆژنامەوانیش گەواهی ئەوە دەدەن کە کورد سەرباری ئەوە بە درێژایی مێژوو لە لایەن دوژمنەکانییەوە سەرکوت دەکرێ و گەمارۆ دراوە کەچی زمانەکەی خۆی

لە دەست نەداوە ماوە و گەشەی پێداوە، لە خۆڕایش نییە زمانزانەکانمان پەنایان بە زمانی لادێی دەڤەرە جیاجیاکان بردووە، چونکە پاکی زمان وا لەوێ.

سەردار جاف / ئەڵمانیا

دیواری تابۆ… شەمامە بارەوانی

درگای دیواری تابۆ بشکێنە و
پەردەی پەنجەرەی شەرم لابە

وەرە تاریکی باڵەخانەی تەنیاییم
بە فانۆزی ڕوت ڕووناککەرەوە

لەواری ئەتەگی ئشتیات
بە تەنافی بێ ئۆقرەییم هەڵواسەو
دەمی قەسیدەت بخەرە نێو دەمی شیعرمەوە

ستیانی هەستت
لە لقی بای حەزی جەستەما ببەستە
و
بە دەستی بوێریت
زنجیری پانتۆڵی بەختم بکەرەوە و
یاری بە ملپێچی هەوەسم بکە

لەسەر قەرەوێڵەی بوونم
دەشەگی ترپەی دەمم بە ڕاخستووی
لە ناو نوێنی تامەزرۆییمدا ڕاکشێ و
لەسەر سەرچەفی حەزەکانم
ڕووحت ڕووت کەرەوە

سەرت بخەرە سەر سەرینی گەنام و
دەست بنە گەردنی تاسەی هەناسەکانم

بە شیرینی ماچی سۆزت

لاقەی تینوێتی تاڵی مەراقم بکە

ئاوێتەی ئینجانەی خەیاڵم بە و
لە ئامێزی خولیام بتوێوە

مایەی چاوەڕوانی داکەنە
لەگەڵ تارمایی خەونمدا جووت بە
و
بە ئیرۆتیکی وشەکانت
ئەرگازمی ئارامی
ئاوێتەی پێخەفی موشتاقیم کە

پەرستار...هۆنراوە بە منداڵان...عەلی حەمەڕەشید

پەرستار

هۆنراوەی:عەلی حەمەڕەشید

ئەو مرۆڤە بەخشندەی
هەمیشە ماندووی کارە
لەنێو نەخۆشخانەدا
چالاک و دڵسۆز دیارە
کەسێکی خۆشەویستە
بیناسن پەرستارە
...
وەک فریشتە بەفریای
نەخۆشەکان دەکەوێ
دەبێتە مایەی خۆشی
بە نەخۆش کە دەرکەوێ
دڵنیام هەموو کەسێک
پەرستاری خۆشدەوێ
...

مرۆڤەکە میهرەبان
بەگیانی پڕ هاوکاری
بە شیفای نەخۆشەکان
خەندەی پێیە بەدیاری
گشت پێزانینمان هەیە
بۆ پیشەی پەرستاری
…
١٣/٩/٢٠٢١

سیمیناری سەرکەوتن ئامانجمانە

سەنتەری ڕۆشنبیری شەقڵاوە
لە درێژەی کارو چالاکییەکانی دا سیمینارێکی ناساندنی کتێب لە ژێر ناوی سەرکەوتن ئامانجمانە، بە هەردوو نووسەر و وەرگێڕ (دڵشاد کاوانی و ڕێوەند سەباح) بە ناساندنی کتێبەکانی (بیرۆکەکانی سەرکەوتن و سەرکەوتن دوای شکست) سازدەکات. …

لە کۆتایی سیمینارەکە دا کتێبەکان لەلایەن نووسەرەکانەوە دەبەخشرێن بە ئامادەبووان.
بەهاتنتان سیمینارەکە دەوڵەمەندتر دەکەن.

- ڕۆژی چوارشەممە.
- بەرواری ١٨/٥/٢٠٢٢.
- کاتژمێری (٥) ی ئێوارە.

- شوێن: باخچەی کتێبخانەی گشتی شەقڵاوە. تەنیشت بارەگای سەنتەری ڕۆشنبیری شەقڵاوە.

هاتن بۆ هەمووانە….

ڕاگەیاندنی سەنتەری رۆشنبیری شەقلاوە

دۆڕان هەر دۆڕان دەهێنێت… کاوە جەلال

دۆڕان دازناندن و لێڵبوونی پێشچاو دەهێنێت، بۆیە دۆڕاوانی کۆڵنەدەری سیاسی توانستی بیناکردنیان نییە. بێگومان بەبێ ڕەچاوکردنی کردەکێتی ناتوانین تا ڕادەی شیان لە پرۆسەی دۆڕان نزیک بکەوینەوە.

سەرەڕۆیی هەوەسی چەکداری و زیتکردنەوەی "گەلەکەمەکە" کە ناوی "پارت"ی پێدا هەڵدەواسرێت، "ڕێکخستن" نییە، چونکە ڕێکخراو دامەزراوەیە و لە نێویدا هەر ئەندامێک / بەکرەیەک کارایی بزواندن و پێشقەبردنی وەردەگرێت. ڕێکخستن لە بنەڕەتدا پرۆژەی نێو جڤاکی مۆدێرنە کە تێیدا تاکەکەسان، بەئاگاهاتوو لە کەرامەتی مرۆڤی و پێداویستیی سۆسیال و رۆڵی تاک لە ژیانی سیاسیدا، مەبەستمەندانە هەڵوێست وەردەگرن، خۆیان ڕێکدەخەن، بەمەش دامەزراوە دەهێننە گۆڕێ. بێگومان ئەمە ڕەوشێکی ئیدیال نییە، کەواتە بەدەر نییە لە ناکۆکیی نێوکەسیی. لە گەلەکەمەکەدا بە پێچەوانەوە هەڵوێستانی بونیادنەری تاکەکان لەگۆڕێ نییە، بەڵکو ناسیاری و هاوسۆزیی نەوەیەکی هەن، بۆیە لە نێویدا هەنگاونانی سۆزمەند و هەستێکی باڵادەستی وەردەگرێت، لێرە ئاوەزی پراکتیکی (وەک چۆن بۆ نموونە لەکاتی پەڕینەوە بە شەقامێکدا لە مەترسیی سەر ژیان دەمانپارێزێت) دەشێت کەم یان زۆر ژیانپارێز بێت، یان بەرژەوەندیی خۆیی دابینبکات.

لە گەلەکەمەکەدا کە دامەزراوە نییە، هەر کەسێک خۆی مەبەستە، ئەوجا گەلەکەمەکەکەران پێکڕا بە تەکنیکی لە دەرەوە وەرگیراوی

ڕێکخستن بەسەر خوارەوەی خۆیاندا زیتی دەکەنەوە، بەتایبەتی بەسەر گەنجانی ناسەلاردا کە ناخیان سۆزمەنداន□ ب□ □□وشە سیاسییەکەی گەلەکەیان وروژاوە. گەلەکۆمەکێکەران کە بەدەرن لە ئاوەزی تیۆرییانە، هیچ ڕێبازێکیان نییە، بەڵێ ڕێباز بە دەروونی ئەوان نامۆیە، ئاخر ڕێباز، بەگوێرەی “هەنبانە بۆرینە”، “ڕێگەی ناسراو”ە، وەک ئەوەش ئامانجی پێناسەکراوی هەیە و پلانی گەیشتن پێی دانراوە. ئێمە دەتوانین ڕێباز وەک تێگە کوردییەکەی ستراتیژی دابنێین.

لەم ڕوانگەیەوە گەلەکۆمەکێی بێڕێباز، هەر ئەوەندەی بەنێو ژیانی جڤاکدا زیتکرایەوە، ل□ تەک خۆیدا چەندین دەروو بۆ هەڵپەی پێگەگرتن ئاوەڵا دەکات و فاکتەرێکی کاریگەرە بۆ دۆڕان، چونکە ئەم ڕەوشە، گرێدراو بە ڕەوشە ناوبراوەکەی سەرەڕۆیی هەوەسی چەکداری و بێڕێبازییەوە، بەدپەیوەندی لە کایەی سیاسیدا دەخاتەوە: سەرەڕۆیان کە لە گەلەکۆمەکێدا خۆم□ بەستن، هەموو پلان و تاکتیکیان ئاڕاستی پێگەگرتن یان لەپێگەلابردن (درەنگتر پۆستگرتن یان لەپۆستلابردن) دەکەن. پرسی پۆست لە هەلی هەڵکەوتووی سیاسیی دامەزراوەییدا دێتە نێو جەرگەی چالاکبوونە سیاسییەکانەوە و تەنانەت دەبێت بە بەدنەریتی سیاسی. ئاخر لە هەڵپە سیاسییەکاندا کە پاڵهێزی پسیکۆییان هەیە، بەرژەوەندییەکی گشتی وەک ئامانجی سیاسی لەگۆڕێ نییە، ئەویش چونکە سەرەڕۆیانی دۆڕاو کە بەتایبەتی تێهەڵدراوەکانی کۆتایی هەشتاکانن، ناتوانن لە هەقیقەتی پسیکۆییانەی خۆیان و پیاوانی بندەستیانەوە گشت-بین بن، هاوکات توانستی بیناکردنیان ه□ بێت.

بێگومان □وداوی دۆڕان تەنیا ئەوە نییە کە گرووپێک لە شەڕدا دەیدۆڕێنێت، واتا دەرەقەتی گرووپی بەرانبەری نادات و ئەوجا دەشێت بێئابڕووانە ببێژێت: “خۆ مارەیی دایکمم لەسەر ئەم شاخە دانەناوە، ئەم نا یەکێکی دی”! (ئەوە گۆیا شەڕی پارتیزانی دەکات!). دۆڕانی گەلەکۆمەکێکەران هەروەها بریتیشە لە: کوژران و لەدارداني لەڕادەبەدەر زۆری گەنجان، وێرانبوونی گوند و ڕاگواستنی گوندنشینان، سووتاندنی ڕەز و باخ، تەقاندنەوەی کانی، فرۆشتنی کچان بە مەلهاکان، تێکدانی مێژووی شارەکان، لە هەمووشیان ستەمتر: ژاربارانی شار و ناوچان یان کۆمەڵکوژی. بە شێوەی کۆنکرێت بڕوانین، پرۆسەی دۆڕان لای کوردەکانی ئێراق لە 1961 بەدوواوە، بەسەر ئاشبەتاڵ و تێهەڵدانە بەهێزترینەکەی کۆتایی هەشتاکان و ماوە مێژووییەکەی دوای ڕاپەڕیندا، تا هەنووکە درێژدەبێتەوە،

چونکە خۆدەوڵەمەندکردن و تەنینەوەی هەژاری، کۆچکردنی گەنجان و خانەواندان بۆ هەندەران، شەڕی نێویەکی، تەقاندنەوەی ناکۆکی لە پێناوی پۆستدا، تێکدانی ژیانی ئابووری و نەریتی زانستی-سوننەتییانەی زانکۆکان، پێکڕا سەر بە دۆڕانەکانی تێهەڵدراوانی سنگدەرپەڕیون.

لەبەر ئەوەی ئێمە دۆڕان دوای دۆڕانمان هەیە، ئەوا بەمە هەروەها ناڕاستەوخۆ گۆتومانە کە "هەرێم" بەرهەمی سەرکەوتن نییە، یان ئەوە نییە کە دۆڕاوەکان درۆزنانە وەک "بەرهەمی خوێنی شەهیدان" پێیدا هەڵدەدەن، واتا گۆڕانێکمان نییە کە هەنگاو بە هەنگاو ناوچە بە ناوچەی ڕزگار کردبێت و هاتبێتە نێو شارەکانەوە، ئەوجا پرۆگرامی سیاسیی خۆی ل□ نێو پێکرای جڤاکدا خستبێتە بواری پراکسیسەوە. نەخێر، هەرێم بەهۆی جەنگی کەنداو و هێنانی بێگانان و خۆگرێدان پێیانەوە، کەواته سەرلەنوێ بە خۆفرۆشی باوی دەسەڵاتگەرایان، "زیتکرایەوە". لەم ڕوانگەیەوە **"هەرێمی کوردستان زۆڵێکی سیاسییە"**. بەڵی ستەمتر لەوەش، "هەرێم" وەک زۆڵی سیاسی تا ئەمڕۆ نەیتوانیوە ڕیشە دابکوتێت، بەڵکو لە سەرەتای زیتکردنەوەیەوە جۆلانە دەکات، لە نێوەندی ئەو جۆلانەکردنەشدا خواست و داواکاری بۆ "پۆست و پارە و سێکس" پێشتریان هەیە. ئاغاکانی دۆڕاوان چەندین جار بەئاشکرا ئەم هەقیقەتەیان داوە بە ڕووی ئەوانی نۆکەریاندا.

دۆڕانی بەردەوام کۆتایشی هەیە کە دوا-دۆڕانە. ئەوە بێگومان مایەی خۆشحاڵی نییە، چونکە دۆڕانی سیاسی دەشێت نەهامەتیی بۆ جڤاک، تەنانەت دەشێت کارەساتی لێبکەوێتەوە، هاوکات – ئەمەش زۆر شیاوە بەهۆی بێئابڕووییەوە – دۆڕاوان وەک بەرزەکی بانان بۆی دەربچن. بۆیە ئەو پرسیارە بەکراوەیی دەمێنێتەوە کە داخۆ ئەو زۆڵە سیاسییە سەرباری نا-جۆرێتییەکەی هێشتا هەر بەهۆی ڕەوشی کوردانەوە باشتر نەبێت لە لەناوچوونی و هەرچۆنێک بێت هەوڵ بۆ چاککردنی بدرێت. وەلێ کێشەکە لێرەدا ئەوەیە کە زۆڵی سیاسی وەک نا-جۆر چاک ناکرێت، چونکە ئەو بێڕیشەیە و بە حەواوە جۆلانە دەکات، ئەوجا باوک دەیدات بە کوڕ، ئەویش وەک بەدخوو و پێنەگەیشتوو و چڵێس ناتوانێت جۆلانەکردنی بگیرسێنێتەوە، بەڵکو گوڕی پێدەدات.

سەرباری هەموو شتێک، دوا-دۆڕان هیچ نەبێت شیمانەی دەستپێکردنەوە لەتەک خۆیدا دەهێنێت، هاوکات ڕەنگ□ □□ ب□ هەمیشە لە مۆتەکەی "کوردایەتیی ڕیال" ڕزگارمان بێت کە هەرگیز هیچ پەیوەندییەکی بە کوردایەتییە(کە)وە وەک ناسیۆنالیزم نەبووە، نەخێر ئەو بە ڕەوانبێژی تەنیا خۆی پێوە باداوە، بەو ناوەوە بازرگانیی کردووە.

ئاخر ناسیۆنالیزم "جۆر"ە، وەک ئەوەش دەشێت وەربگیرێت یان ڕەتبکرێتەوە.

بێگومان بەبێ پرسیاری ئێتیکی (ئەخلاقناسی) کورتهێن دەبین. ئاخر کردنی ئەو پرسیارە زۆر گرنگ و ڕۆشناییدەرە کە داخۆ دۆڕاوەکان چە پەرچەکردارێک لەسەر دوا-دۆڕانی خۆیان بنوێنن. ئێمە دوای 1991 بینیمان کە دۆڕاوەکان، تێهەڵدراوەکان، هەروەک نە با و نە بۆرانیان دیبێت، دەستیان بەسەر ژیانی سیاسیدا گرت، ئەوە تەنانەت بە سنگی دەرپەڕیوەوە!! ئەوەندە بێئابڕوو بوون!! لەم ڕوانگەیەوە پەشیمانی و دانیشتن، خۆکوشتن وەک سەرئەنجامی قبووڵنەکردنی ئەو نەهامەتیانە کە بەسەر خەڵک و وڵاتیاندا هێناوە، لە ئەوانی دۆڕاو ناوەشێتەوە. ئەوان ویژدانیان پووکاوەتەوە، ئاخر هەر ئەوەندەی "ئاڵۆشی دەسەڵات" وروژا، تا مەرگ دانامرکێتەوە گەر هاتوو "لە دەرەوە" دانەمرکێنرێتەوە.

گومانی تێدا نییە کە واژەی "ئاڵۆش" سێکسوێلییە، بە پێچەوانەی دەستەواژەی "شەیدایی بۆ دەسەڵات" کە دەشێت پسیکۆلۆگیانە، یان تەنانەت هۆزانی بێت. وەلێ واژەی "ئاڵۆش" گونجاوترە، چونکە دەسەڵات و سێکس دوو دیوی ڕەوشەکەن. مرۆڤ با لەو هەموو "کچ کوونکردن" و دەستبردنە زۆرەکییە بۆ کەرامەتی نێو فەرمانگە و بارەگا بەناو حیزبییەکان بروانێت کە دۆڕاوەکان دوای گەڕانەوەیان بۆ نێو شارەکان ئەنجامیاندان! ئەوە بێگومان وەک درێژکراوەی دەستبردن بۆ کەرامەتی کەیبانووی گوند!

ئامانج لەفیلمی ئەزموونی شەوکەت ئەمین دا… حەیدەر عەبدولڕحمان

زۆربەی فیلمەکانی شەوکەوت ئەمین بۆ فیستیڤاڵە جیهانیەکان بەرهەم دەهێندرین ، بۆیە شەوکەت ناوێکی دیارە لەو دەرهێنەرانەی کە شوێنی تایبەتی خۆی هەیە لە نێو دەرهێنەرانی ئاسیا.
دوا فیلمیشی) ئەزموون (Te Axam کە لە بەرهەمهێنانی محەمەد

ئەکتاشە، لەلایەن شەوکەت ئەمین و سیناریۆی محەمەد رەزا جەوهەری نووسراوە.

هەر سێ وڵاتی هەرێمی کوردستان و ئەڵمانیاو قەتەر وهەردوو کۆمپانیای (میتۆس فیلم) و (مەستی فیلم) بەشدارییان لەبەرهەمهێنانی فیلمەکەدا کردووە.

فیلمەکە باس لە کۆمەڵێ بازرگان دەکات لە رێگەی غەش و بەکارهێنانی مۆبایل و بلوتوسەوە

بازرگانی بەپرسیارەکانی ئەزموونی بەکەلێربا دەکەن و بەهێزی پارە، ماندوو بوونو شەونخونی کۆمەڵێ قوتابی بەتوانا دەدزن و لەشوێنی ئەواندا قوتابیە بۆ تواناکان شوێنیان دەگرنەوە .

لەنێوانیاندا قوتابیەکی هەژار (رێژین) بەهاکاری خوشکەکەی و فروشتنی خشڵەکەی، بەئاواتی گەیشتن بەزانکۆو زامن کردنی ئایندەیەکی زامن بەشداری لەو تاوانە دەکات، بەڵام لەئەنجامدا دەستگیر دەکرێت و خۆی و خوشکەکەی روو بەرووی چارەنووسێکی رەش دەبنەوە.

وەزیفەی سینەما وەزیفەیەکی هەمە لایەنەیە، بەڵام لەبنەڕەتدا لەهەر جەمسەریکدا بۆی بچیت هەر فیلمێك ئامانجێکی دیاری کراوی خۆی هەیە و دەیەوێت پەیامێك بگەیەنێت، بەڵام لەرەسەندا خزمەتێك پێشکەش بەکۆمەڵگاو بەمرۆڤایەتی دەکات.

لەو پێودانگەوە ئەو پرسیارەی من دەمەوێت بپرسم ئەوەیە، ئاخۆ ئەو فەلسەفەو ئامانجەی فیلمی (ئەزموون) هەڵی دەگرێت چیە؟

چەندیش ئەو ئامانجە لەخستنە رووی دیاردەیەکی کاتی وەك غەش کردن لەو فیستیفاڵە جیهانیانەدا خزمەتێکی بەنەتەوە، یا نیشتمانی ئێمەی کورد دەکات؟

ئایا بەهۆی گوتاری ئەو فیلمە دەمانەوێت بڵێین گەلێ ئێمەی کورد گەلێکی غەشاشین و بازرگانی بەزانست و مەعریفەو بڕوا نامە کانمانەوە دەکەین ؟

نەوەکانمان کە بەرپرسیاریەتی ئایندەی ئەو گەلە هەڵدەگرن ئەوانەن کە لەسەر بناغەیەکی پووچەڵی خورافات پەروەردە دەکرێن، بە هیوای نوشتەو جادو نزاوە روو لەهۆڵەکانی ئەزموون دەکەن؟

مامۆستاکانمان ئەوانەی تەمەنی خۆیان بۆ پێگەیاندنی نەوەکانمان تەرخان کردووە، وا بە ئاسانی ویژدانی خۆیان دەفرۆشن و بۆ کەمێ پارە بەشداری لەتاوانێکی گەورەی نیشتمانیدا دەکەن؟

ئایا ئەم دیاردە کاتیە قێزەوەنە شوناسی ئەو گەلەیە کە لە جیهاندا وەك گەلێکی ئازادیخوازو جەزرە

دراو ناسراوەو خاوەنی سەدان کارەسات و روداوی جەرگ بڕی نەتەوەیی، تەژی لەکولتوورێکی دەوڵەمەندی پڕ لەداستانی قارەمانیەتی و

مێژوویەکی پڕ لە سەروەریە ؟
لەنێو هەموو ئەوانەدا ئێمە هیچمان نەبوو لەو فیستڤاڵانەدا نیشانی بدەین تەنیا دیاردەیەك نەبێ خۆمان و نەتەوکەمانی پێ سووك بکەین و گەلانی دنیا بەنەزانی و جەهالەتی خۆمان بخەینە پێکەنین؟
لەوە سەیرتر ئەوەیە حکومەتی هەرێمی کوردستان بەپارەی خۆی فیلمێك بەبەرهەم دێنێ بۆ سوکایەتی پێ کردنی خۆی، چونکە ئەو تاوانە لەژێر دەسەڵاتی ئەودا دەکرێت، تاوانبارە گیراوەکانیش لەژێر دەسەڵاتی ئەودا دوای چەند ساتێك دەستگیر کردن ئازاد دەکرێن و قوتابخانەیەك دەکەنە مارکێتێکی تورکی بۆ بازرگانی.
بۆیە خەڵکی لەو فیستیڤاڵانەدا بۆی هەیە بپرسێ ئەوە ئەو یاسایەیە کە ئەو حکومەتەی پێ بەڕێوە دەچێت ؟
سینەما گواستنەوەی مێژوویەك، واقعێك نیە وەك خۆی، بەڵکو بەرجستە کردنی واقێکی جوانتر لە خۆیەتی.
هەمیشە سینەما وەك کارتێك بەکار دێت بۆ ململانێی سیاسی و ئایینی و ئایدۆلۆژی گەلان، چونکە ئەو کاریگەریەی سینەما دروستی دەکات، لەسەر ئایدۆلۆژیەتی گەلان ، لەهەموو کارتێکی تر کاریگەرترە .
لیبیا سەرمایەکی خەیاڵی خستە بەردەم مستەفا عەقاد، بۆ بەرهەم هێنانی فیلمی (عومەر موختار) چونکە دەیزانی ڕۆژێ دێ لەرێگەی ئەو فیلمەوە لیبیا بەوڵاتی عومەر موختارەوە دەناسرێتەوە.
تا ئێستاش زۆربەی ئەو فیلمە ئاینیە دیارانەی بەرهەم هاتوون چەشنی (پیاوانی ئەنجلێس ، یوسفی راستگۆ ، موسا پێغەمبەر) بەسەرپەرشتی کردن و بودجەی تایبەتی (خامەنەئی) بەرهەم دێت، چونکە خامەنەئی دەزانێ چۆن بەسینەما شەڕی وڵاتانی تر دەکا .
مایکل مۆر ـــ ی دەرهێنەری ئەمریکی لەدوا ڕۆژانی هەڵبژاردنی ئەمریکا، فیلمی (11 فەهرەنهایت) ی بۆ لێدانی (جۆرج بۆش) نمایش کرد، لەهەمان کاتدا بەڕاوێژی کۆنگریسی ئەمریکا داوا لە جانێ ڕۆژبەیانی کرا فیلمێك لەسەر کۆمەڵکوژی کورد بەرهەم بهێنێ.
تورکیا بە دەیان فیلمی دژ بە نەیارانی خۆی بەرهەم هێناوەو چ تاوان و تیرۆرو ڕەش کوژی هەیە خستویەتیە سەر ئەستوی ئەوان، بۆ شێواندن و ناشیرین کردنیان،

سیناریۆ دوو بارەکان:
جگە لەوانەش چەند پرسێکی هونەری تریش لەفیلمەکەدا هەن مایەی سەرنجە:
دەرهێنەر وای کردووە (ڕۆژین) دوای دەستگیر کردنی لەئەزموونەکە و بێهودە بوونی هەوڵی مامۆستاکەی بۆتاقیکردنەوە، بەناکامی لەهۆڵی تاقیکردنەوە دەردەچێتو دەچێتە سەر پردێك دەوەستێ ، بەڵام دوای

هەوڵێکی زۆر بۆ دۆزینەوەی سۆراغی نابێ، ئەمەش ئەوە دەگیەنێت کە رۆژین لەپردەکەوە خۆی هەڵداوەتەوە خوارەوەو خنکاوە.

لە دیمەنێکی تردا بەهەمان سیناریۆ خوشکی (رۆژین) و هاوسەرەکەی دەچنە سەیران، ئەویش دەچێتە سەر دەریا بەهەمان سیناریۆی خۆ کوشتنەکەی رۆژین لەسەر دەریاکە دەوەستێ، بەو شێوەیەی بینەر هەست بکا خۆی دەکوژێ و دیمەنەکە بە جێ دێڵێ .

دەرهێنەر سیناریۆی خۆ کوشتنی هەردوکیانی بەیەك فۆرم دووبارە کردۆتەوەو هیچ چێژێکی بۆ دیمەنەکە نەهێشتۆتەوە.

پاشان بینەر هەردوو خۆ کوشتن بەزۆدە رۆیی دەزانێ، جگە لەوەی کاری سینەماش نیە چارەسەرێکی جوانتری لا نەبێت جگە لەخۆ کوشتن نەبێت.

هەر کات سینەما واقعێکی تاڵی وەك خۆی نیشاندا، بەمانا دەستە پاچەیە لەبەرجەستە کردنی وەزیفە راستەقینەکانی سینەما.

هەروا دەرهێنەر لەهەندێ دیمەنی تردا بەسەر هەندێ دیمەنی ناوازەدا باز دەدا، وەك ئەوەی هاوسەری شیلان (حوسێن حەسەن) کاتێ هەست بە ناوازەی هاوسەرەکەی دەکات ، دەچێتە بازاڕ دەمانچە بکڕێت، بینەر پێشبینی ئەوە دەکات ئەو بۆیە دەمانچەی کڕیوە هاوسەرەکەی پێ بکوژێت ، کەچی دواتر دەردەکەوێ کە دیمەنی کڕینی دەمانچەکە دیمەنێکی زێدەیەو هیچ سوودێکی نەبووە .

لە دیمەنێکی تردا هەر هاوسەری خوشکی رۆژین هەڵدەکوتێتە سەری و لەکەشو هەوایەکی گرژدا دەیەوێت بەزۆر و بەراکێشان کچەکەی خۆی لەدایکی بستێنێتەوەو ئەویش رایدەکێشێ، کەچی بۆ ئەوەی هیچ دیمەنێکی هێور بوونەوەو چاکبوونەوە هەبێت ، دیمەنی چوونە سەیرانی پیاوەکەو ژنەکەو مناڵەکە دێت لەولوکێشنە ژنەکە دەچێتە سەر دەریا بۆ خۆ کوشتن ، جگە لەو دژایەتیەی دروست بووە لەئەتمۆسفیری دیمەنەکە، چونکە گونجاو نیە کەسێك لە حالەتێکی ئارامی وەك سەیران کەسێك لەسەر ئەوەی خوشکی خنکاوە لەکاتی سەیران کردندا خۆی بکوژێ.

ئەکتەرەکان بە گشتی بەتایبەت شوان عەتوف ،نیگار عوسمان، ئاڤان جەمال ، ڤانیا سالار،حسین حەسەن، سولاف حەمە غەریب، حەمە رشید هەرەس ، هوشیار زیرو نیروەیی ، کاوە قا در، رۆڵێکی بەرچاویان بینی.

سوپای عێراق هەزاران ئێزدی ناچار بە هەڵاتن دەکات… ئینگە ڕۆگ و. لە ئەڵمانییەوە: هیوا ناسیح

(ئینگە ڕۆگ ژنە ڕۆژنامەنوسی ناودار لە فرایبورگ – ئەڵمانیا لە دایکبووە، کۆمەڵناسی و مێژوو ئیتنۆلۆجی خوێندوە، ئەو یەکێکە لە ڕۆژنامەنوسە ناسراوەکانی بەناوبانگی ڕۆژنامەی (NZZ) ی سویسری, زیاتر لە بیست ساڵە بەردەوام ڕاپۆرت و وتار لە سەر ناوچە گەرم و قەیراناوییەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست دەنوسێت بەتایبەت عێراق و تورکیا و سوریا و ئێران. کتێبکی لەسەر تورکیا هەیە بە ناوی (تورکیا گەلە تەواونەکراوەکە، خەونەکەی ئەردۆگان بۆ ئیمبراتۆریەتی عوسمانی).)

هاوکات لەگەڵ هێرشی تورکیادا بۆ سەر گەریللاکانی پارتی کرێکاران لە باکوری عێراق سوپای عێراقیش هێرشێکی بۆ سەر میلیشیا ئێزدییەکان لە ناوچەی شەنگال دەستپێکرد. زۆر لە ئێزدییەکان گومانییان هەیە کە بەغدا بە فشاری تورکیا کاری وا بکات.

ئێستا جارێکی تریش کەوتنەوە هەڵاتن. هەزاران کەس لە کەمینەی ئاینیی ئێزدییەکان لە ڕۆژانی ڕابردوودا بەرەو دەرەوەی ناوچەکانی دەوروبەری شەنگالی باکوری عێراق هەڵاتون، بەڵام شەپۆلی ئاوارەبوونی ئەمجارە بە هۆی ئیسلامە توندڕەوەکانی داعشەوە نەبووە، کەوا پێش هەشت ساڵ تاوانی گەورەیان دژ بەم کەمینەیە پیادە کرد، بەڵکو بە هۆی سوپای عێراقەوە ڕوویداوە.

بە ئۆتۆمبیلی زرێپۆش و تۆپی قورسەوە یەکەکانی سوپای عێراق سەرەتای هەفتەی پێشوو پێشڕەوییان بۆ گوندەکانی دەوروبەری شەنگال لە ڕۆژئاوای موسڵ کرد. هەڵمەتەکە بۆ سەر یەکەکانی پاراستنی ئێزدییەکانە، کە میلیشیایەکی ناوچەیی ئێزدین، کەوا ناوچەیەکیان لە سنوری نێوان سوریا و عێراق لەژێر کۆنترۆڵدایە. ئەو میلیشیایەی کە بە کوردی و بە کورتی ناوەکەیان یەبەشە ناسراوە، ساڵی ٢٠١٤ پاش گەورەتاوانەکانی لەلایەن داعشەوە دژیان کرا دروست بوونە.

نزیکبوون لە پارتی کرێکارانەوە وەک بیانویەک

سوپای عێراق داوا دەکات کە یەبەشە خاڵەکانی کۆنترۆڵ ڕادەست بکات

و لە ناوچەکە بکشێتەوە. ئەوان دەڵێن رێگە نادەن کە جێپێ بە سەروەرێتی عێراق لێژ بکرێت، ئەمە لێدوانی سەرکردەی سوپاکەیە. بەڵام لە نەستی زۆر لە ئێزدییەکاندا ئەو بەسەرهاتە دەزرنگێتەوە، کەوا سوپای عێراق و هەروەها هێزی پێشمەرگەی هەرێمەکە لە هاوینی ٢٠١٤ دا هەڵاتن و ئێزدییەکانیان بێ پارێزگاری بۆ جیهادییەکان بەجێهێشت.
لەوکاتەدا تەنها هێزێک، کە بە خێرایی گەیشتنە جێ بۆ هاوکاریی ئەوان، گەریللاکانی پارتی کرێکارانی تورکیا پێکاکا و هێزەکانی نزیکی ئەوان بوون لە ناوچە هاوسنورییەکانی سوریا، کە ناویان هێزەکانی پاراستنی گەل (یەپەگە)یە. ئەوان دواتر ڕاهێنانیان بە شەڕڤانە کوڕ و کچەکانی ناوچەی سنجار کرد. لای کەمی لە ڕووی سیاسی و ئایدۆلۆژییەوە پەیوەندییەکی نزیک لە نێوانیاندایە.
زۆر لە ئێزدییەکان و چاودێران ڕایان وایە کە ئەو پاساوە تەنها مەهانەیە. ئەوان باوەڕیان وایە کە حکومەتی ناوەندی بەغدا لە ژێر فشاری تورکیادایە. ئەنقەرە ئەو گروپانە بە تیرۆریست دەناسێنێت، کە وا لە پارتی کرێکارانەوە نزیکن. زۆر جاران تورکیا هێرشی کردوەتە سەر ناوچەی دەوروبەری شەنگالی بە درۆن و بەرپرسی باڵای هێزەکانی ئێزدی کوشتوە، کەوا پێش هەشت ساڵ دژی داعش جەنگاون و ژیانی هەزاران ئێزدییان ئەوکات لە مەرگ رزگار کردوە.

کوردەکان دژ بە کوردەکان

هێرشی سوپای عێراق بۆ سەر میلیشیا ئێزدییەکان هاوکاتە لەگەڵ هێرشی سوپای تورکیا بۆ سەر پێگەکانی پارتی کرێکاران لە باکوری عێراقدا. لە ١٨ی نیساندا هێزە کۆماندۆکانی تورکیا لە سنورە درێژە سەدان کیلۆمەترێکەی نێوان زاب و سێگۆشەی سنوریی تورکیا، عێراق و ئێرانەوە هاتنە ناوەوە. هاوکات فڕۆکە شەڕکەرەکانی جێت و درۆنەکانی تورکیا دەستیان بە بۆمبارانکردنی ناوچەکە کرد. لە ناوچەی شاخەکانی قەندیل کە پارتی کرێکاران بارەگای سەرەکیان تێدا داناوە، کە ناوچەیەکی سەختە و دەیانساڵە بووتە ناوچەیەکی گرنگ بۆ کشانەوەی هێزەکانی پارتی کرێکاران.
پاش ئەوەی سوپای تورکیا لە رابردوودا سەرکەوتوو بوون لە وەدەرنانی هێزەکانی پارتی کرێکاران لە نێو تورکیادا، ئێستا مەبەستیانە ناوچەکانی سوریا و عێراقیش لەوانەی پێیان دەڵێن (تیرۆریستەکان) پاکبکرێنەوە.

هەرچەندە حکومەتی عێراق هێرشەکەی لە قاوداوە، بەڵام سەرۆکی تورکیا ئەردۆگان سوپاسی خۆی بۆ هەر یەکە لە بەغدا و هەروەها

حکومەتی هەرێمی کوردەکان دەربڕی بۆ (هاوکاریی نزیک)یان لەگەڵیاندا. ئەردۆگان دەتوانێت لە هاوکاریی چالاکانەی پارتی دیموکراتی کوردستان و خێزانی بارزانی بەهرەمەند بێت، کە ناوچەکەی نزیک سنوری تورکیایان لە ژێر کۆنترۆڵدایە. پارتی دیموکرات داڵدەی دەیان بنکەی سەربازی سوپای تورکیای داوە. لە کاتێکدا سەربازانی تورکیا لە شەڕێکی سەختدان لە گەڵ چەکدارانی پارتی کرێکاراندا، پێشمەرگەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان لە کاردان، بۆ ئەوەی ڕێگەی ئەگەری هەڵاتنی ئەوان ببڕن.

دوو کەسی ئەوروپی دەسگیرکراون

ناوچەی شەنگال و دەوروبەری بە هۆی نزیکی لە سنوری سوریاوە ناوچەیەکی ستراتیژییە لە شەڕی دژ بە پارتی کرێکاراندا. هەر کەس ئەوێ کۆنترۆڵ بکات، ڕێگای هاتووچۆ و کۆمەکی ئەوان دەبڕێت. پێش چەندان ساڵ ئەردۆگان ڕایگەیاند، کە ڕێگا نادات لە شەنگالدا قەندیلی دووەم دروست ببێت. هاوتەریب لەگەڵ هێرشی تورکیادا هێزەکانی حکومەتی عێراقیش لە ١٨ی ئەپریلدا دژ بە میلیشیاکانی شەنگال و دەوروبەری پێشرەوییان کرد.

لە میانەی بەڕێوەچوونی ئۆپەراسیۆنەکەدا سەربازە عێراقییەکان دوو چالاکوانی بیانییان دەسگیر کرد، ئەوان هاوڵاتی ئەڵمانی مارلین فۆریستەر و سلۆڤینی ماتیچ کەڤجیجن، هەردوو وەک دوو ڕۆژنامەنوسی ئازاد کاردەکەن. ئێستا هەردوکیان لە زیندانێکی بەغدادان، چییان بەسەر دێت، جارێ ڕوون نییە.

جگە لە بەغداد حکومەتی هەرێمی کوردیش، لە پێشدا پارتی دیموکراتی کوردستان ناوچەکە بە جێنفوزی خۆی دەزانێت. لە ئۆکتۆبەری ٢٠٢٠ دا ئەوان ڕێککەوتن لەسەر بەڕێوبردنێکی هاوبەش بۆ ناوچەکە. لە پاڵ ئاوەدانکردنەوەی ناوچەکەدا باسی کشانەوەی پارتی کرێکارانیان لە ناوچەکە و میلیشاکانی ئەوێ کرد، بەڵام ئەمە جێبەجێ نەکرا. لە بری ئەمە لە ئێستادا ناوچەکە لە لایەن سوپای عێراق، پۆلیسی فیدراڵی عێراقی، پێشمەرگەکانی پارتی دیموکرات، میلیشیاکانی نزیک لە ئێران و هەروەها میلیشیاکانی ئێزدی وەک یەبەشە کۆنترۆڵی ناوچەکەیان کردوە.

ئێزدییەکان داوای پارێزگاریی لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی دەکەن

هەموو لایەک ئێزدییەکانیان بەسەرباز کردوە. بەڵام بۆ ئاسایشی ناوچەکە هاوکار نین. ئەم ڕەوشە لاوازبوون و دابەشبوونی نێوان ئێزدییەکانی زیاتر لێکەوتێتەوە، ئەمەش ئەگەری ئەنجامدانی کۆمەڵکوژیی بەرامبەریان لەلایەن داعشەوە زیاتر دەکات. ئیسلامییە

توندڕەوەکان ساڵی ٢٠١٤ هەزاران پیاوی ئێزدییان قەتڵوعام کرد و هەزاران لە ژنان و کچانی ئەوانیان ڕفاند و کرد بە کەنیزەک و سەبایا و دەسدرێژیان کردنە سەر.
ڕێکخراوە خێرخوازییەکان و نەتەوەیەکگرتووەکان میلیۆنان دۆلاریان سەرف کردوە، تا ڕزگاربووە ئێزدییەکان بگێڕنەوە بۆ جێوڕێی خۆیان. بەڵام بە هۆی ناسەقامگیریی ڕەوشی ئاساییشەوە تا ئەمڕۆش زۆربەیان لە کوردستان ئاوارەن. بە هەزارانیشیان بەرەو ئەورووپا هەڵاتوون.
هەڵگری خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی و ڕزگاربووی کۆمەڵکوژییەکان نادیە موراد دوای گرژییەکانی ئەمجارە داوای کۆمەک لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی دەکات، کە کێشەکە چارەسەر بکەن و دانیشتوانی سیڤیل بپارێزن. لە ئەورووپا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە هیچ ئیرادەیەکی سیاسی بەدی ناکرێت، کە خۆیان تێکەڵ بە کێشە ئاڵۆزەکە بکەن. دیارە تا ڕەوشەکەش ئاوا بمێنێتەوە، ئێزدییەکان وەک تۆپێکی یاریی لە نێوان دەستەڵات بەدەستانی ناوچەێکە و هەڕەشەکانی ئەنقەرەدا دەمێننەوە.

سەرچاوە: ڕۆژنامە و سایتی نۆیە تسویرخە تسایتونگی سویسری (NZZ).

https://www.nzz.ch/international/irak-armeeoffensive-zwingt-tausende-jesiden-erneut-in-die-flucht-ld.1682212?fbclid=IwAR0Fxz21BJ7t1bUscrKzpTrAqHcQyxYHTThQGvkw2FT39lTFgTRYVpgBAaM

لە وەڵام بۆ ڕەخنەکانی کاک پێشڕەو محەمەد… ئیدریس مستەفا

بۆ بەڕێز پێشڕەو محەمەد

کاک پێشڕەو محەمەد لە وەڵامی فەیسبوکی خۆی وەڵامێکی بابەتێکی منی داوەتەوە کە لەسەر جولەکەیی بوونی هیتلەر نوسیومە دوو ڕۆژ پێش ئێستا. هەرچەندە کاک پێشڕەو نەچووە بۆلای بابەتەکەی مندا و زۆرتر بەیانی هەندێ لایەنی زانیاری خۆی کردووە بەڵام من ئەمڕۆ چەند خاڵێ بە پیویست دەزانم. کاک پێشڕەو دەڵێ "نوسینەکەی منی بۆ ڕێکەوت

دیوە!!" بەڵام من خۆم بۆی دەنێرم و بە راستگۆییەوە دەڵێم هاوڕێیەکی ئازیز نوسینەکەی ئەوی بۆ ناردم :

یەکەم: من بۆخۆم رەخنەم لە لیدوانەکەی سێرگی لاڤرۆفی وەزیری دەرەوەی روسیا هەیە و بە هیچ کلۆجێک لەگەڵ نەزەرەکەی نیم و نوسیویشمە کە من لەوێدا ناچمە سەر ئەو بابەتە؛ قسەکەی ئەوەم وەک بەڵگەیەک هێناوەتەوە تاکو ئەوەی دەمەوێ بیڵێم لەو بارەیەوە.

دوو: بەڵگەکەی هانز فرانک وەک هەر بەڵگەیەکی تر لەو بارەیەوە کە هەیە تەماشا دەکرێ و ناکرێ بڵێین ئەوەیان راست نیە و ئەوەیان کۆنسپیرەیسی تیئۆریە (نەزەرەیەی موئامەرە) یە و بە دڵی خۆمان کاممان دەوێت هەڵی بژێرین. هەڵبژاردنی بەڵگەکەی هانز فرانک لای من وەک هەر بەڵگەیەکی ترە لەو بارەیەوە.

سێ: جولەکەیی بوونی هیتلەر یاخو رەگێکی جووی هەبووبێ یان نا هیچ لە نازیزم و فاشیەتەکەی ناگۆڕێ یاخود بمانەوێ فاشێتی ئەوی پێ بەتاڵ بکەینەوە. ئەوەی لەویدا بۆ من مەبەستە ئەو رق و نائینسانی بوونەی ئەو لەوە نیە کە سەرچاوە غەربیەکان باسی دەکەن کە بۆچی هیتلەر رقی لە جوو هەستاوە، بەڵکو من دەمەوێ بڵێم کە هیتلەر گەر جووش بێ یان نا هەر فاشیە و ئەو جووانەش کەم نەبوون کە ئاین و ناسنامەی خۆیان گۆڕی و بوون بە نازی. گەر هەر کەمایەتیەکی تر لە ئەلمانیا هەبوایە هیتلەر سیاسەتە فاشیەتیەکەی خۆی بەسەردا تاقی دەکردەوە و گەر کەمایەتی ئاینی و رەگەزی تری نەبوونایە شتێکی تریان هەر دروست دەکرد. فاشیەتی جاپانی، بۆ نموونە لەو سەردەمەدا، خۆ لەسەر رقی جوو دروست نەبوو یاخود سیاسەتی دژە جوویی بە مانای نازیزم نەبوو.

چوار: ئەوەی کە هیتلەر جوو بێ گوایە لە تاوانە مێژووییەکەی کەم دەکاتەوە ئەوە ئەسڵی نیە بەڵکو کۆمەلکوژیەکانی مێژوو زۆرتر لەسەر دەستی یەک نەتەوە و یەک زمان و زۆر جاریش هاوئاینی بوو. خۆ جووەکانی ئەڵمانیا هەر نەتەوەی ئەڵمانی بوون و زمانی ئەڵمانی قسەیان دەکرد بەڵام تەنها رووگەی خوداپەرستی ئاینیان جیاواز بوو. کاک پێشڕەو خۆی لە من باشتر دەزانێ کە جوداییزم ئاینە نەک نەتەوە. بۆ نموونە DNA کەسێک دیاری ناکرێت ئایا جووە، بودیمزمە یان موسڵمان یا مەسیحی. رۆمانەکەی نیشتمانی سارای میران ئیبراهیم بەڵگەیەکی مێژوویی مۆرکراوە کە جووەکانی کوردستان کوردبوون و ناسنامەی رەگەزی و نەتەوەیی کوردبوونیان لە سەروو بیروباوەڕە ئاینیەکەیەناوەیە.

پێنج: لەو چەند ساڵەی لە زانکۆ خوێندم لە دەرەوەی وڵات، دوو وەرزی خوێندم سەبارەت بە جینۆسایدی میللەتان بوو. یەک وەرزیان تایبەت بوو بە جینۆسایدی جووەکان لە مێژووی دوو سەد ساڵەوە تاکو کۆتایی جەنگی جیهانی دووەم. باسەکانم ماون دەکەونە بەردەستی خوێنەر، ئەمە بۆیە دەلێم تاکو بە کاک پێشڕەو بڵێم کە بەندە ئاگادارە لەوەی چی گوزەراوە و چی دەگوزەرێ لە ژیانی جووەکاندا. باسکردنی ئەوەی هیتلەر جوو بووە پیویست بە هیچ شاگەشکەییەک ناکات و هیچیش نە للە هیتلەر و نە لە فاشیستەکەی دەگۆڕێ و نە لە جینۆسایدی جووەکان کەمد ەکاتەوە و بگرە جەخت لەو خاڵە مێژووییە دەکاتەوە کە کۆمەڵکوژی پەیوەندی بە فکر و ئەخلاقێکی دژە ئینسانی و پاوانخوازی و سەردارێتی و دەستگرتن بەسەر ماڵ و سامان و خاکی فراواندایە جا ئەو کۆمەلکوژییە کەسێک یان گروپێک دەکرێ لە ناو یەک قەوم و یەک ئاین و یەک دەوڵەتدا بێت. ئەو کۆمەڵکوژییە دەکرێ لە ژێر ناوی ئایندا بێت وەک بەرامبەر بە جوو کرا یاخود دەکرێ لە ژێر ناوی ئایدۆلۆجیای سیاسیدا بێت وەک ستالین و ماوتسی تۆنگ چەندان ملیۆن لە خەڵکی نەتەوەکەی خۆیان قەتڵوعام کرد.

شەش: ئەوەی ئێستا وڵاتی ئیسرائیل و جووەکانی ئۆکراین دەیکەین لە پشتیوانیان لە نازیەکانی ئۆکراین نەک هەر هەڵەیەک بەڵکو تاوانێکی گەورەی مێژوویی دەکەن و بگرە خودی سیاسەتی ئیسرائیل و جووەکانی ئۆکراین دەخاتە ژێر پرسیارێکی ئەخلاقی مێژووییەوە کە چۆن پشتیوانی مادی و لۆجستی و میدیایی و مەیدانی ئەو هێزە دەکەن لە ئۆکراین کە ئیستا دەسەڵاتی هەیە و لە هیچ کەسیش نەیانشاردۆتەوە کە نازیزم و هیتلەرین.

حەوت و هەشت و …هتد زۆرن بەڵام با هەر ئەوەندە بەس بێ.

گۆڤاری زمان و زار ژمارە ٣

گۆڤارێکی زمانناسیی وەرزییە

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە 3ی گۆڤاری زمان و زار کلیکی ئێرە بکەن…]

Zman_W_Zar_3Download

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک-9-… شەماڵ بارەوانی

بەشی نۆیەم/

لەوێ هەموان لەسایەی سیستەمی سیکۆلاریزم و لەژێر سێبەری بنەماکانی سیکۆلاریزمدا.، موکەڕەم و موعەزەز، پارێزرا و ڕێزلێگیراون. کەواتا سیکۆلاریزم ئەو دەعباو دیکتاتۆر و مەتەکە و دڕندە تۆقێنەرە نییە، کە ئیسلامگەراکان زۆر چەواشەکارانە، دەیانەوێ بە خەڵکی بناسێنن. نەخێر، هەرگیز، ئەو درۆ و چەواشەکارییە ڕاست نییە، کە سەلەفیزم و ئیسلامگەراکان لە دژی سیکۆلاریزم دا دەیکەن و سیکۆلاریزم بە دژایەتی کردنی ئاین یەکسان دەکەن.

لە بەشەکانی پێشوو باسمان لەوە کرد، کە سیکۆلاریزم هیچ کاتێک بە واتای دژایەتی کردنی ئایین و قەدەغەکردنی ئایین و موورادیفی بە دینی نایەت، وەکو ئەوەی ئیسلامگەراکان وای پێناسەدەکەن و بە هەڵە و مەبەست و نەزانانە، بە دەروێشەکانیان و خەڵکێکی سادە لەوح، ئیعراب و شرۆڤەی دەکەن.

ئەو ئیسلامگەرایانەی بە هەڵە و چەواشەکارانە، دیسان بە مەبەست بە لێدان لە سیکۆلاریزم، کۆمۆنیست و ماتریالیست تێکەڵ دەکەن و عەلمانیەت هاوتای بێ دینی و یەکسان بە ئیلحاد و بێ بڕوایی دەکەن. ئەوسەلەفیگەرایانەی بە مەبەست و زۆر چەواشەکارانە پڕۆپاگەندەی بۆ بنەماو بەتاڵ دەکەن، نەخێر و هەرگیز، عەلمانیەت بە هیچ شێوەیەک دژایەتی کردنی دین نییە، بەڵکو عەلمانیەت دەیەوێ" ئیتر دیانەت، خواپەرستی، نوێژ، زکر، تەهلیلە، مزگەوت، تەکیە، خانەقاو ئەو شتانە پتر بخرێنە قاڵبێکەوە کەڕێگە لەگەشەکردنی کۆمەڵایەتی نەگرن١٦٤.»*

ئەو سەلەفیە توندڕە فەندەمەنتالیستانەی « وائەزانن لەوڵاتی ئێمە خەڵک زۆرتر خوا پەرستە، لەوڵاتە دیموکراتی و ئازادی و مەدەنیەکانا خەڵک زۆر لەخوا هەڵگەڕاوەتەوە، بەپێچەوانەوە، لەویا مەسائیلی خواپەرستی و ئازادی عەقیدە زۆرترە لەلای ئێمە، زۆر زیاترە.٢١٢)*، وا حاڵی بوونە «عەلمانیەت ئیلحاد ئەگەیەنێ..گوایە

عەلمانیەت دژی ئایین، خواو، یەکتاپەرستی ، پێغەمبەر، ئەسحابەکان، قورئان دڕاندن و سوتاندنە.١٦٢»*،

لە کاتێکدا لەوڵاتە عەلمانیەکان، ئەو وڵاتانەی بە تەواوی و بە واتای وشەو بە کردەنی عەلمانین، نەک تەنهابە دروشم و ناو، لە نموونەی وڵاتانی ئەوروپا، کەهەموویان عەلمانین و ئازادی ئایین و مەزهەبیش لەو وڵاتانە لەوپەڕیدایە و خەڵکی ئازادە پەیڕەوی لە چ ئایینێک دەکات و لە چی ئایینێکیش ناکات و دەڕوات بۆ کام پەرستگایش، کەسیش ڕێگری لێ ناکات و هیچ دەوڵەتێک لەو دەوڵەتە عەلمانیانەیش نەچوونە تا مزگەوت و کلێسا و ئاتەشگا و مەعبەدەکان بڕوخێنن و ئایین قەدەغە بکەن.

کەواتا مرۆق هەندەی لە ناو بازنەی دەوڵەتێکی سیکۆلارو لەسایەی سیستەمێکی سکولاریزمدا ئازادی ئایینی و بیرو باوەڕ و مافەکانی پارێزراو دەبێت، سەدا یەکیش لەژێر هەیمەنەی دەوڵەتێکی سیوکراتی و حکومەتێکی ئایینی و مەزهەبی و ئیسلامیدا ئازادی و مافەکانی زامن و پارێزراو نابن. مێژوو واقیعیش ئەمەیان سەلماندووە.

......

١-مەلابەختیار، (دیموکراسی و دوژمانی)، پ١٦٣.

٢-سەرچاوەی پێشوو، پ٢١٢.

٣-هەمان سەرچاوە، پ١١.

شیعر/ وشەکان… ئاواز سامان

پێشکەشە بە ماریاکان

وشەکانت دەمبەنەوە بەردەم یادەوەریی ئەو هەیوانەی کە لە خانووە کۆنەکان دەچوون.

تۆ هاتیت و
منت لە
ئاوێنەکەی خۆتدا دۆزییەوە
لە نێو پەڕاوە شیعرەکاندا
وشەت دەباراندە جەستەم
حەزم دەکرد لە گەڵتدا

سەما بکەم
لە بەردەم ئەو هەیوانەی
ساڵانێک بوو
بۆنی تەنیایی لێ دەهات….
تۆ وەرە ببینە
ئازاری ئەو ژنەی کە رابردوو و یادەوەرییەکانی
لەو خانووە کۆنە جێهێشتووە
تۆ یەقین بە لەوەی توند
پەنجە شکاوەکان بگریت و
دەست بنێیت بە دڵێکی بریندار.
ئاه….
ساڕێژ بوون چەند سەختە لە زەمەنێک کە
وشەکان پووچەڵ و تێکشکاون….
دە وەرە
تۆ دەتوانی لەو
جەنگڵستانە
ژنێک بناسیت و ئەوین بنیاد بنێیت.

ئاواز سامان

شیعر/ پەنجەکانت… یونس تانج

پەنجەکانت
هەنگویندانی فیردەوس بوون
لەسەر سینەی گڕو پشکۆ.
پەنجەکانت
ژەنیاری بە کام گەیشتنتی
تەناهی بوون..
بۆچ هەڵفڕین.
پەنجەکانت
لە نێڵەی هەتاودا
دوا بەفراوی سەرە مەرگ بوون
سێبووری بوون..

شەوگاری حەسرەتێک
لە وردە ماچ
بە سەمای دەخستن
بێچ دیار نەمان.
پێنجەکانت
مینای سپی
سوکنایی بوون
ڕووناهی بوون..
بە غەریبی
کە بردنی.

ی.تانج
٢٠٢٢-٥-١٢

ئەفسانەی جووبوونی هیتلەر...
نووسینی: پێشڕەو محەمەد

وەڵامێک بۆ بەڕێز ئیدریس مستەفا

کەمێک پێش ئێستا بەڕێکەوت لە فەیسبووک نووسراوەیەکم بەرچاو کەوت بەناونیشانی «بەڕێز هیتلەر جولەکە دەرچوو!» نووسینی ئیدریس مستەفا، خێرا کردمەوە و سەیرمکرد، کەی وتارەکە لە کاردانەوەی خێرا بەرانبەر بە بانگەشەیەکی سێرگی لاڤرۆڤی وەزیری دەرەوەی ڕووسیا نووسراوە بۆ وروژاندنی سیاسەتی ئیسرائیل بەوەدا گووتوویەتی «هیتلەر بۆیە پەلاماری ڕووسیای دا چونکە جوو بوو و ڕقی لە ڕووسیا بوو، زیلینسکیش بە هەمان شێوە». ئەم بانگەشە بێ بنەما پڕوپاگەندەییەی سەردەمی جەنگ، بووەتە هۆکار بۆ نووسینی وتارێکی وەها لەلایەن بەڕێز ئیدریس مستەفاوە (کە بێگومان هیچ سەرچاوەیەکی مێژوویی و زانستیی تێدا نییە، بگرە هەر سەرچاوەی نییە) بەدووی بانگەشەکەی لاڤرۆڤ بکەوێت.

هەڵبەت ئەفسانەی جووبوونی هیتلەر شتێکی تازە نییە، کۆنە و ڕیشەکەی بۆ سەردەمی هیتلەر خۆی دەگەڕێتەوە. بەڵام بانگەشەی ئەوەی کە هیتلەر جوو بووە بۆیە ڕقی لە ڕووسیا بووە، بانگەشەیەکی سەردەمی پووچیی و گەمژەییە، چونکە هەر کەسێک کەمێک زەحمەت بەخۆی بدات و بڕوات ئەدەبیاتی نازیی، «خەباتی من»ی هیتلەر، پڕۆژەی بارباڕۆسا (هێرش بەسەر یەکێتیی سۆڤێت) و فرمانەکانی «چارەسەری دوایین» بخوێنێتەوە تێدەگات، پەلامار بەسەر یەکێتیی سۆڤێت کتومت بە مەنتیق و پاڵنەرێکی پێچەوانەی بانگەوازە پووچگەرییەکەی لاقرەڤەوە بووە. لەگەڵ شۆڕشی ئۆکتۆبەری ۱۹۱۷دا ڕاستڕەوە ئەڵمانییەکان و ناسیۆنالیستەکان بەردەوام بانگەوازی «بەلشەڤیزمی جوو»یان دەکرد و دەیانگوت جوو شۆڕشی لە ڕووسیا هەڵگیرساندووە و دەیەوێت سەرتاپای ئەوروپا بکاتە جوو. هیتلەر لە سەرتاپای کتێبی «خەباتی من»دا مارکسیزم و ئەنتەرناسیۆنالیزم بە دەسیسە و پیلانی جوو ناودەبات کە ئێستا سوکانی کەشتییەکەیان لە ڕووسیا بەدەستەوە گرتووە و چارەکەیان بەرەو ئەوروپا لێداوە. هەروەها شۆڕشی ئۆکتۆبەر بە گەفی جوو دەزانێت بۆ هەڵگیرسانی جەنگ و لە ۱۹۳۹دا دەڵێت دەرەنجام بەجووکردنی ئەوروپا نابێت بەڵکو قڕکردنی جوو دەبێت لەسەرتاسەری ئەوروپا. هیتلەر کە پەلاماری سۆڤێتی دا، لەژێر ناوی پاککردنەوە و قڕکردنی جوو بوو، چونکە ڕووسیای بەتاکە قەڵای بەهێزی جوو دەزانی. باش ئەوەی دەزانی ئەگەر ڕووسیا لەناو نەبات ناتوانێت خەونی ئەوروپایەکی بێ جوو بەدیبهێنێت. تا ئێرە من نامەوێت بچمە ناو ڕیشەکانی پرسی بینینی کۆمۆنیزم، بەلشەڤیزم و سۆڤێت وەک پیلانی جوو، خوێنەر دەتوانێت بۆ ئەم مەبەستە بگەڕێتەوە بۆ کتێبی «ڕەچەڵەکناسیی کەمپ و کەرنەڤاڵی شکستخواردوان»، لەوەدا بەشێوەی زانستیی و دوور و درێژ ئەم پرسانە شیکراونەتەوە.

بەڵکو ئەوەی دەمەوێت پووچەڵکردنەوەی ئەو بانگەشەیەیە کە دەڵێت هیتلەر لە خێزانێکی بەڕەچەڵەک جوو هاتووە، بەڵام ڕقی لەخۆی بووە یان ئەوەی پێیدەگوترێت «نەفرەتی جوو لەخۆی». یەکێک لەو هۆکارانەی بیانووی داوەتە دەستی کۆنزەرڤاتیڤ و بەشێک لە لیبراڵە ئەڵمانییەکان بڵێن گوایە هیتلەر ڕیشەیەکی جووی هەبووە، بەهۆی نادیاریی شوناسی بەشێک لە خێزانەکەیەوە بووە. ئەم بانگەشەیە هەڵبەت ڕیشەیەکی قووڵتری ئایدیۆلۆژیشی هەیە، بەوەدا دەیەوێت وەحشیگەریی و تاوانی نازیزم لەوەی دەگوترێت «کولتوور و شارستانێتیی ئەوروپیی» دابماڵێت و یان وەک ئەرنست نۆلتە، فەیلەسوفی کۆنزەرڤاتیڤی ئەڵمانیی باسی دەکات، تاوانەکە هیچ ڕیشەیەکی ئەڵمانیی نییە، بەڵکو ڕیشەیەکی ئاسیایی هەیە کە

لەڕووسیای «جووەوە» دەت[١]. هەڵبەت زۆر ناچمە ناو ئەم پرسەوە و لە دوو کتێبی ناوبراودا باسی ئەم بابەتانەش کراون.

ناوی باوکی هیتلەر، ئەلیۆس شیکلگروبەر (Alois Schicklgruber) بوو بەڵام هەر زوو واز لە پاشناوەکەی دەهێنێت و دەیکات بە هیتلەر و ئەدۆلف لە گەورەییدا خۆشحاڵبووە بەوەی باوکی پاشناوەکەی فڕێداوە و «هیتلەر»ی هەڵبژاردووە، چونکە بۆ «پاڵەوانێکی نەتەوەیی» سڵاوکردنی وەک «هایل شیکلگروبەر» (Heil Schiklgruber) دەنگدانەوەیەکی «مۆسیقیی» نەدەبوو، بەڵکو «هایل هیتلەر» مۆسیقییتر و کاریزماتیکترە[٢]. نەنکی هیتلەر ناوی ئانا ماریا بووە و ساڵی ١٨٣٧ لەدایکبووە، باپیری هیتلەر ناوی یۆهان گیۆرگ هیدلەر (Hiedler) بووە، لە کڵێسا کاتێک باپیرەی هیتلەر ناوی ئەلیۆس، باوکی هیتلەر، لەکاتی غوسلدا تۆمار دەکات، لە هیچ بەڵگەنامەیەکدا نەهاتووە کە هیچ ڕەگێکی ئەو خێزانە چ لە دایک، چ لە باوکییەوە بچێتەوە سەر جوو. یەکێک لەو هۆکارانەی هیتلەر نەیدەویست قسە لەسەر ڕیشەی خێزانەکەیان بکات، بەهۆی نەنکە هەژارەکەیەوە بووە کە بەگوێرەی عاداتی ئەو سەردەمە بەنایاسایی لەگەڵ باپیرەی هیتلەر، یۆهان گیۆرگ هیدلەر خەوتووە و ئەلیۆسی لێبووە، بەڵام پاشان بە فەرمیی لە کڵێسا تۆمار کراوە تا وەک «زۆڵ» «بێ ناسنامە» نەمێنێتەوە. لە بنەڕەتیشدا فۆرمەکانی پێشووی ناوی هیتلەر ئەوە پشتڕاست دەکەنەوە، پێش ئەوەی یۆهان گیۆرگ بە هیدلەر بانگبکرێت، ڕیشەی خێزانەکەی دەچووەوە سەر «هوتلەر» (Hüttler) کە بەماناکانی «ڕەنجبەر، کوخنشینی هەژار، هەژاری کۆڵیتنشین، کەلاوەنشین، وەرزێر، مسکێن و هتد» دێت، بەڵام لە ڕەوتی گۆڕانی ناوەکەدا، واتا وردە وردە کاتێک باوکی هیتلەر لەڕووی ئابوورییەوە کەمێک باش دەبێت پاشناوەکەشی دەگۆڕێت، بەرەو «Hiedler»، «Hütler»، «Hietler» و پاشان لەسەر فۆرمی «Hitler» دەگیرسێتەوە، کە ڕیشەی واتاسییەکەی، بە مانای «پشکهەڵگری بچووک»، یان «دوکاندار»، یاخود لە مانای ئەمڕۆییدا کە بێگومان هیتلەر خۆی زیاتر قبوڵی بووە «وردە-بۆرژوازیی» یان «جووتیاری خاوەن زەوی»[٣].
دەکرێت ئەمڕۆ بە باوکی هیتلەر بگوترێت لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە ڕوولەسەر (sozialer Aufsteiger)، پێیباشبووە لە کۆتاییدا لەسەر پاشناوی «هیتلەر» بگیرسێتەوە، چونکە لە کۆتاییەکانی تەمەنیدا لە هەژارییەوە بەرەو چینی ناوەڕاست سەردەکەوت و فۆرمی ناوی «هیتلەر» کەمتر دەنگدانەوەی دێهاتییبوون و لادێییبوونی هەبوو. هۆکاری ئەوەی کە ئەدۆلف هیتلەر لە هیچ شوێنێکدا هەوڵنادات باسی

پێشینەی باوکی و دایکی بکات، بە ئەو حاڵەتی شەرمەزاربوونە لە هەژاریی دەگێڕێتەوە.

ئێستا با بێین ئەو ئەگەرە تاقیبکەینەوە کە دەڵێت باپیرەی هیتلەر، یۆهان گیۆرگ هیدلەر، جوو بووە. لە ڕاستیدا بۆ یەکەمجار دەنگۆی بڵاوبوونەوەی جووبوونی باپیرەی هیتلەر لە ناوەڕاستی دەیەی ١٩٢٠ لە قاوەخانەکانی میونشن بڵاودەبێتەوە، و بڵاوبوونەوەی ئەم دەنگۆیانەش بە جیهاندا بەهۆی چاپەمەنیی بیانییەوە بووە. بۆ نموونە یەکەمجار ڤێرنەر ماسێ، نووسەر و کۆنزەرڤاتیڤێکی پرۆتستانتی، لە بنەماڵەیەکی ئەریستۆکرات، ئەم ئەفسانەیە بڵاو دەکاتەوە. ماسێ بانگەشەی ئەوە دەکات کە پاشناوی «هوتلەر» (Hüttler) پاشناوێکی جوو بووە و ڕیشەیان دەگێڕێتەوە سەر جووەکانی بوخارێست لە ڕۆمانیا، هەروەها دەشڵێت باوکی هیتلەر لەیانە بارۆن ڕۆتشیلدەوە وەک خزمەتکار لە ڤییەننا دامەزرێنراوە[٤]. بەڵام بەربڵاوترین و جددیترین دەستاودەستکردنی دەنگۆکە دەربارەی جووبوونی هیتلەر لە ناوەڕاستی جەنگی دووەمی جیهاندا ڕوودەدات و ڕاستەوخۆ دەکرێت ڕیشەکەی لە یادەوەرییەکانی یەکێک لە پارێزەرانی نازیی و حوکمڕانی گشتیی پۆڵەندا، هانس فرانک ببینرێتەوە. فرانک دەڵێت لە کۆتایی دەیەی ١٩٣٠دا هیتلەر بانگی کردووە و نامەیەکی لە برازاکەی، ولیام پاتریک هیتلەر پیشان داوە (کوڕی زڕبراکەی باوکی، کە بۆماوەیەکی کەم لەو کاتەدا زەواجی لەگەڵ ژنێکی ئیرلەندیی کردووە و ناوی خۆی لە ڤیلهێلمەوە گۆڕیوە بۆ فۆرمی ئینگلیزیی ولیام)، کە هەڕەشەی ئەوە دەکات کەمێک حیکایەتێک دەربارەی پێشینەی هیتلەر بڵاودەکاتەوە کە «خوێنی جوو بە دەمارەکانیدا دێت و دەچێت». فرانک دەڵێت هیتلەر پێیگوتووم جارێکی دیکە بە ڕەنگ و ڕیشەی خێزانەکەیدا بەواتە خوارەوە، فرانک دەڵێت هەندێک زانیاریی دەستکەوتووە کە نەنکی هیتلەر ماریا ئانا شیکلبورگەر کاتێک وەک چێشتلێنەر لە خێزانێکی جوو بەناوی فرانکنبێرگەر لە شاری گراتز لە نەمسا خزمەتی کردووە، کوڕەکەی، ئەلیۆس، واتا باوکی هیتلەر، لێیداکبووە. هەروەها دەڵێت فرانکنبێرگەر نەک تەنها مووچەی ماریا ئانا، بەڵکو پارەیان بۆ منداڵەکەش، ئەلیۆس، بڕیوەتەوە. فرانک دەڵێت هیتلەر پێیگوتووە کە دەزانێت باوکی و داپیرەی گووتوویانە باپیرەی بەهیچ جۆرێک جوو نەبووە، بەڵام لەبەر ئەوەی داپیرەی و مێردی دواتری زۆر هەژاربوون، ناچاربوون لای خێزانێکی جوو کاربکەن، خێزانە جووەکەش وەک بەزەیی پارەیان پێداون[٥]. یاخود بەگوێرەی دەنگۆکان، دەکرێت نەنکی هیتلەر «بەناشەرعیی منداڵی لە جوویەک بوو بێت».

لەڕاستیدا حیکایەتەکەی هانس فرانک دوای جەنگ لە ناوەڕاستی دەیەی ١٩٥٠دا بە فراوانیی بڵاوکرایەوە، یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانیش، ئەڵمانیا ناچاربوو خۆی بونیاد بنێتەوە، بۆ ئەم مەبەستەش پێویستی بەوە هەبوو بەشێکی زۆر لە بەرپرس و بیرۆکرات و فەرمانبەر و سەرباز و ئەفسەرە نازییەکان لە دەوڵەتدا دابمەزرێنێتەوە، بۆ ئەم مەبەستەش پێویستی بەوە هەبوو کەی گوناهەکان بە کەسێک هەڵواسێت و ئابڕووی خۆی پێبکڕێتەوە، باشترین بژاردە هیتلەر خۆی بوو، بە ئەریستۆکرات و کۆنزەرڤاتیڤە ئەڵمانییەکان هیتلەرێکی هەژار لە خێزانێکی خزمەتکاری نەمساییەوە، قۆچێکی قوربانیی ئاسان بوو.

بەڵام لەڕاستیدا ئەگەر بە وردیی مێژووی خێزانە جووەکانی شاری گراتز هەڵبگرینەوە لە نەمسا و لە شارەکەدا هیچ تۆمارێک نییە بەهیچ شێوەیەک پشتیوانیی لە هەبوونی خێزانێک بەناوی فرانکنبێرگەر بکات، بەدیاریکراویش لەو ساڵەی ئەلیۆسی تێدا لەدایکبووە، خێزانێک بەو ناوە بوونی نەبووە. لە ڕاستیدا هیچ خێزانێکی جولەکە لە سەرتاپای ناوچەی سیتریا لەو سەردەمەدا بوونی نەبووە، بەڵکو تا کۆتاییەکانی دەیەی ١٨٦٠ و سەرەتای ١٨٧٠ هیچ جوویەک بەگوێرەی یاسای نەمسا ڕێگەی پێنەدراوە لەو ناوچەیە نیشتەجێ ببێت. خێزانێک بەناوی فرانکرایتەر (نەک فرانکنبێرگەر) لە گراتز دەژیان، بەڵام جوو نەبوون. تەنانەت هیچ بەڵگەیەک بوونی نییە بیسەلمێنێت ماریا ئانا هەرگیز شاری گراتزی بینیبێت. هیچ نامە و بەڵگەیەکی تۆمارکراو بوونی نییە پیشانی بدات ماریا ئانا پەیوەندیی بە فرانکنبێرگ یان فرانکنڕایتەرەوە هەبووبێت. ئەو ئەفسانەیەی دەڵێت ئەلیۆس لە فرانکنبێرگی جوو لەدایکبووە، بەڵام لە ئەسڵدا ناوی فرانکنڕایتەر، ئەوکاتەی ئەلیۆس لەدایکبووە، فرانکنڕایتەر تەنها تەمەنی دە ساڵان بووە (ئەم تۆمارە مێژووییە ساختانەی هانس فرانک دروستی کردوون، ئەگەر بگەڕێنرێنەوە بۆ ناو سیاقی مێژوویی خۆیان، زۆر بەسانایی بەدرۆ دەخرێنەوە). تەنانەت ئەو بانگەشەیەی هانس فرانک کاتێک پووچەڵ دەبێتەوە کە دەڵێت هیتلەر لە داپیرەیەوە حیکایەتی خزمەتکاربوونی لەماڵێ جووەکە بیستووە، ماریا ئانا ساڵی ١٨٤٧ مردووە، لەکاتێکدا هیتلەر لە ١٨٨٩ لەدایکبووە، چل و دوو ساڵ پێش لەدایکبوونی ئەدۆلف مردووە.

تەنانەت ئەوەش گومانهەڵگرە کە فرانک باس لە گەیشتنی نامەکەی پاتریک بە هیتلەر دەکات، فرانک فەڵێت هیتلەر پێی گوتووە نامە هەڕەشەئامێزەکەی لە ١٩٣٠ پێگەیشتووە، لەکاتێکدا پاتریک تا دیسەمبەری ١٩٣٨ لە ئەڵمانیای نازیی ماوەتەوە، چۆن دەکرێت و ڕێی تێدەچێت هەڕەشەیەکی هێندە گەورە لە ڕاوێژکارەکەی ئەڵمانیا، ژیانی هەڕەشەچیی نەخاتە مەترسییەوە و تەنانەت ئازادانەش وڵا تەکە

جێبێڵێت؟ بەکورتیی باپیرە و داپیرەی هیتلەر هەرشتێک بووبێتن، جوو نەبوون. وەک باسکرا، بەکورتیی: بەجوودانانی هیتلەر خزمەت بە ئایدیۆلۆژیای کۆنەپارێزی ئەڵمانیی دەکات بۆ خۆپاککردنەوەی لەو تاوانە گەورەیەی لە مێژوودا ئەنجامی داوە و هەروەها نیگایەکی کەمیش بەسە تا تێبگەین سێرگی لاقر□قی وەزیری دەرەوە، قسەیەکی گەمژانە و کاردانەوەیەکی ساویلکانەی بەرانبەر ئیسرائیل ئەنجام داوە و خودی قسەکە، ڕیشەیەکی قووڵی دژە-جوایەتیی هەیە.

نووسینی: پێشڕەو محەمەد

سەرچاوەکان

1. Ernst Nolte, Der europäische Bürgerkrieg 1917–1945: Nationalsozialismus und Bolschewismus, Propyläen-Verlag, Frankfurt am Main, 1988.
2. August Kubizek, Adolf Hitler. Mein Jugendfreund, Graz (1953), 5th edn 1989, 50.
3. Rudolf Koppensteiner (ed.), Die Ahnentafel des Führers, Leipzig, 1937, 39-44.
4. Werner Maser, Hitler: Legend, Myth and Reality, Harpercollins College Div, 1975, pp.12-15.
5. Hans Frank, Im Angesicht des Galgens, Munich/Gräfelfing, 1953, 330–31.

ئایا دەکرێت ئەم سیستەمە لە ڕێگای ریفۆرمەوە چاکبکرێت؟... زاهیر باهیر

پێش هاتنە سەر باسەکە دەبێت ئەوە بڵێێم بە هەزاران پەرتووک و توێژینەوە و وتار لەسەر ئەم بابەتە نوسرەاون و بە دەیەهاش بڕوانامەی دکتۆرای لەسەر وەرگیراوە. لەبەر ئەوە ئەمەم نوسینە نەك ڕەنگە جێگای ڕەزامەندی گەلێك نەبێت، بە دڵنیاییشەوە مایەی

قەناعەتکردن بە هیچ کەسێکیش نییە بەڵام دەکرێت پرسیار لای خوێنەر بوروژێنێت.
هەمیشە سێ جۆر تێڕوانینی جیاواز هەبووە بەرانبەر بە سیستەمی مەوجوود. تێڕوانینی یەکەم کە تێڕوانینەکی باو و سەردەمیانەیە نوێنەرایەتی ئەو کەس و لایەنانە دەکات کە گۆڕانکاریی ڕەت دەکەنەوە و ڕادەستی سیستەمەکە بوون. تێڕوانینی دووەم دەزانن کە ئەم سیستەمە کەم و کوڕی هەیە و بەڵام تا ئێستا ئەمە باشترین سیستەمەکە لای ئەمان کە بەشەرییەت بە خۆیەوە دیوە. بە ڕای ئەمان دەکرێت بە بەردەوامی لە نێو هەناوی خۆیدا ڕیفۆربکرێت و باشتر ببێت. بە ئەمەش باوەڕیان بە هەڵبژاردن و گروپی فشاریی و جۆرە چالاکییە چاکسازییەکان هەیە ، کە دەتوانین ناوی لایەنی ڕیفۆرمیستیان لێبنێین. لایەنی سێیەم کە کەمایەتییەکی زۆر کەمن و لە لایەن زۆرینەوە بەڵگە و پاساوەکانیان ڕەتدەکرێتەوە ، ئەمانەش ئەو کەس و لایەنانەن کە باوەڕیان بە گۆڕانکاریی سەرەکی/ بنەڕەتیی واتە هەڵتەکاندنی تەواوی سیستەمەکە و گۆڕینی بە سیستەمێك کە کۆمەڵی ناچیانیەتی و ناپلەبەندییە.

من خۆم لە لایەن و کۆمەڵی سێیەمدا دەبینمەوە. ڕەنگە نەتوانم جێگرەوەیەکی دروست بخەمە بەردەمی هەموو ئارگویمێنیتکەران چونکە کەسێك نییە کە بتوانێت گوزارشت لە کۆمەڵی ئایندە بکات جگە لە پێشبینی ئەوەی کە مرۆڤایەتی ناکرێت هەتا هەتایە لە سای ئەم سیستەمەدا ژیان بکات بە ڕیفۆرمیش ئیسڵاح ناکرێت. بەڵام دەتوانم بە بەڵگەو بە ئامارەوە گوزارشت لە باش و خراپی کۆمەڵە و سیستەمی سەردەم بکەم .
هاوکاتیش گرانە بۆ من کە قسە لەسەر بارودۆخی کۆمەڵایەتی وڵاتانی دیکەی ڕۆژئاوا و ئەمەریکا و کەنەدە بکەم، بەڵام بە قسە لەسەر بریتانیا گرفتێك لەوەدا نابینم.
بریتانیا کە خاوەنی یەکەم شۆڕشی پیشەسازی و دایکی سیستەمی پەڕلەمانی جیهانی و یەکێکە لە وڵاتە گەورەکان کە کۆڵۆنایزی گەلێك وڵات و نەتەوەی کردووە ، هەر ئاواش دووەم یا سێیەم وڵاتی ئەورووپا و شەشەم وڵاتی دونیایە لە دەوڵەمەندی و پێشکەوتنی پیشەسازییەوە، دەکرێت نموونەی زیندوو و واقیعیمان بداتە دەست لە ژیانی کۆمەڵەکەی و ئاراستەو بەردەوامبوونییەوە.
من لەم نوسینەدا هەوڵدەدەم زۆرێك لە لایەنەکان و دەزگە خزمەتگوزارییەکان و ژیانی خەڵکەکەی هەر زۆر بە کورتی بە ئامار و بەڵگەوە بخەمە بەردەم ئەوانەی کە ئەم وتارە دەبینن تاکو، گەر بیانەوێت، ژیان لە سای سیستەمەکەدا وەکو خۆی ببینن.

یەکەم: ژیان بە گشتی لە بریتانیا: ژیان لەرە ڕۆژ بە ڕۆژ گران و گرانتر دەبێت . گرانییەك كە بریتانیا لە دوای حەفتاكانەوە و هەندێك لە توێژەرەوانی بواری ئابوریی دەڵێن لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە، ئەم وڵاتە نەیدیوە بە خۆیەوە. من لە زۆرێك لە پۆستە فەیسبووكییەكانما و لە نوسینەكانی دیكەمدا باسم كردووە. كەلەنی نێوانی سەرمایەداران، سامانداران لەگەڵ خەڵكەكەی تردا لە گەورەبووندایە، داهاتی خەڵكی لە داكشاندابووە زۆر لە پێش شەڕی ڕوسیا و ئۆكرانیاوە. پێش شەڕەكە بانقی ناوەندی بریتانیا ڕایگەیاند كە لە ساڵی 2023 دا داهاتی خەڵكی دەگەڕێتەوە ڕادەی داهاتی ساڵانی پێش 2010 وە، واتە پێش قەیرانە دارایییەكە. بێ گومان لە ئێستادا دەتوانین بڵێین بە هۆی ئەم جەنگەوە لە ساڵی 2023 دا ئەمە ڕوونادات. هەندێك لە ئابووریناسەكان دەڵێن لە ساڵی 2030 دا داهات بۆ داهاتی پێشس سەردەمی قەیرانی دارایی 2008 ڕێكدە بەێتەوە.

بە گوێرەی ڕاپۆرتێكی ئەم ڕۆژانە كە ڕاپرسی لەسەر كراوە لە بریتانیا 2 ملیۆن خەڵكی پێگەیشتوو [ڕوشد] ناتوانن كە هەموو ڕۆژێك خواردن بخۆن بە هۆی گرانییەوە، واتە هەر لە 7 كەسی ڕوشد یەك كەس . ئەم گرفتە لە مانگی جەنیوەری ئەمساڵەوە بە بڕی لە سەدا 57 زیادی كردووە .

وەزیرەكان بە حەلی ئەم بارودۆخە ناهەموارە چارەسەری سەیر سەیریان پێیە بۆ نموونە وەزیری هاتوچۆ پێشنیاری ئەوە دەكات كە پشكنینی ساڵانەی سەیارە ببێتە هەر دوو ساڵ جارێك گوایە ئەمە بۆ هەر سەیارەیەك 23 پاوەند دەگەڕێتەوە، بە گویدانە پرسی سەلامەتی ڕێگاوبانی هەموان. وەزیری پەروەردە، نەدیم زەهاوی، كە كوردە پێشنیاری ئەوەی كردووە كە ساڵێك زووتر منداڵ لە قوتابخانە وەرگیرێت و تەمەنی چوونە قوتابخانە نزمبكرێتەوە، گوایە ئەمە پارەی ساڵێكی دایەن و دایەنگا بۆ دایكان و باوكان دەگەڕێتەوە.

لە ساڵی 2010 و تاكو ئێستا حكومەت بە بڕی لە سەدا 60 بودجەی شارەوانییەكانی كەمكردۆتەوە ئەمەش بووەتە هۆی داخستنی سەنتەری گەنجان، كتێبخانە گشتییەكان، كەمكردنەوەی پاسە لۆكاڵییەكان و گەڕینی ڕۆژانەویان، كارایی لەسەر ریسایكلین داناوە هەروەها لەسەر هونەر و كولتوریش.

كەلەنی نێوانی توێژاڵی دەستەبژێر [ئەلیت] و كرێكاران بە ڕادەیەكی ئێكجار زۆر فراوانتر بووە. بە گوێرەی توێژینەوەیەك و ڕاپرسییەك كە ساڵێك زیاتر پێش لە ئێستا كراوە ژمارەی جێ بەجێكەرانی هەندێك لە كەمپانیاكان [بەڕێوەبەرە گەورەكان] كە

350 کەسن بڕی موچەیان 53 جار ز یاترە لە کرێکارێکی ئاسایی. لەم ژمارەیە 43 بەڕێوەبەریان موچەیان 100 جار زیاترە لە کرێکارێکی ئاسایی. موچەی ساڵانەیان لە 15.5 ملیۆن پاوەندەوە تا دێتە سەر 8 ملیۆن، ئەوەیان کە موچەی لەوانی دیکە زیاترە جێ بەجێکاری کۆمپانیای ئەسترا زینیکە-یە.
دووەەم: وزەو سووتەمەنی: غاز و کارەبا و بەنزین و گازۆیل بە گشتی لە هەموو ئەوروپا بەرزبوونەتەوە بەڵام لە بریتانیا بە ڕادەیەکە کە جێگای باوەڕ نیە. لە سەرەتای مانگی نیسانەوە غاز بە ڕێژەی لە سەدا 54 چوەتە سەرەوە و لە مانگی ئۆکتۆبەریشدا دووبارە سەردەکەوێتەوە لەبەر ئەوەی کە بڕیارەکەی حکومەت لە سەر دانانی نرخی غاز بەسەر دەچێت و ئەو کاتە کۆمپانیاکان لە بەرزکردنەوەیدا ئازاد دەبن. ئەمە لە کاتێکدا کە بە گوێرەی ڕاپۆرتێکی ئەم چەند ڕۆژە کۆمپانیای پیترۆلی بریتانی لە ماوەی 3 مانگی یەکەمی ئەمساڵدا 5 ملیار پاوەندی قازانج کردووە کە دووقاتی ساڵانی پێشووە بۆ هەمان ماوە، 3 مانگ. هەر ئاواش کۆمپانیای ' شێڵیش' ش بۆ هەمان ماوە 7.3 ملیار پاوەندی قازنج کردووە. نرخی بەنزین و گازۆیل لە ماوەی ئەم دوو مانگەدا 30 پێنس زیادی کردووە .

ڕاستە بەشێکی گرانبوونی ئەمانە و س□رمایای پێداویستییەکان هاتنە دەرەوەی بریتانیایە لە یەکێتی ئەوروپا و بوونی شەڕەکە و بەردەوامبوونێتی. بەڵام لە ڕاستیدا ئەوانەش نەبوایە ژیان ساڵانە سەختتر دەبێت . هەڵئاوسانی پارە لە مانگی ئازاردا لەسەدا 7 بوو کە زیاترە لە 30 ساڵ لەمەوبەر و وا پێشبینی دەکرێت کە لە مانگی ئۆکتۆبەردا سەرکەوێت بۆ لەسەدا 10. هەموو ئەمان□ لانی کەم داهاتی ساڵانەی خێزانێکی ئاسایی بە بڕی 1500 پاوەند دابەزاندووە.
ڕاستییەك هەیە کە ڕێژەی بێ کاریی زۆر نزمە بەڵام ئەوە بە هۆی ئەوەوەیە کە خەڵکێکی زۆر ناچارن کارێك بکەن کە کرێیان لە خوار لایەنی کەمی کرێوەیە، نزیکەی ملیۆنێك کەسیش وێڕای کارکردنیان بەڵام موچەیان ئەوەندە نزمە بە یارمەتی سێنەتەرەکانی خواردن بەخشینەوە دەژین. ئەمە جگە لەوەی کە زیاتر لە یەك ملیۆن و نیو لەوانەی کە کار دەکەن لەسەر سیستەمی زیڕۆ کۆنتراکت-ن واتا بێ گرێبەستیی و هیچ ج□رە مافێکیان لە پارەی نەخۆشی و نەخۆشی منداا□یان و هۆڵیدەیی و خانەنشینیەوە نییە ، هەموو چرکەیەکیش خاوەنکار بۆی هەیە دەری بکات و ئەمڕۆ کاری پێدەکات و بەیانی نایەوێت. هاوکاتیش خەڵکێکی زۆر خۆیان تۆمار کردووە کە کار بۆ خۆیان دەکەن تاکو لە فشار و هەراسانکردنی دەزگەی سۆشیال ڕزگاریان بێت و هیچ نەبێت یەك دوو دانەیەك لەو بیمانەی کە وەری دەگرن

بەردەوام بێت.

سێیەم : بەشی تەندروستیی: لە ماوەی ئەم 30 ساڵەی دواییدا هەموو کارئاساییەك بۆ کردنەوەی خەستەخانە و عیادەی تایبەت کراوە تا ڕادەی فەرامۆشکردنی هەندێك لە بەشەکانی خەستەخانەکانیش وەکو بەشی چارەسەری کتوپڕی و بەشی منداڵبوون کە کاتی خۆی لە هەموو خەستەخانەیەکدا هەبوون ئەوە چەند ساڵێکە کە هەر بۆ سێ خەستەخانە یەکێك لەو بەشانەی تێدایە . بەشی ئیسعاف و فریاکەوتن کەرتی دەوڵەتی و کەرتی تایبەتی بە هاوبەشی بەڕێوەی دەبەن. کەرتی تایبەتی لەمەدا پارەیەکی خەیاڵی بەدەست دەهێنێت. لە سەرو 6 ملیۆن کەس لە ئینگلەندا ، لە لیستی چاوەڕوانی خەستەخانەدان بۆ وەرگرتنی چارەسەر. خەستەخانەکان نزیکەی 5 هەزار دکتۆر و 40 هەزار نەرسی دیکەیان پێویستە. زۆر جار نەخۆش لە بەشی ئیمەرجنسی 24 کاژێر و هەندێك جاریش 48 کاژێر چاوەروان دەکات تاکو بگوێزرێتەوە بۆ قاوشەکان ، هەندێکیش کە داوای ئیسعاف دەکەن چەند سەعاتێك چاوەڕانی دەکەن تا ئیسعاف دەگات.
لە بواری دانسازیشدا وردە وردە لە سای حکومەتی موحافیزین و حکومەتی لەیبەردا زۆرێك لە عیادەکان کرانە کەرتی تایبەتی. لە ساڵی پارەوە زیاتر لە 2000 دکتۆری ددان کەرتی دەوڵەتیان بەجێهێلاوە ، ژمارەیان 23،733 دکتۆر بووە لە کۆتایی ساڵی 2020 و دابەزیوە بۆ 21،544 . لە ئێستادا وا خەمڵێنراوە کە 4 ملیۆن کەس لە بریتانیا بێ دکتۆری ددانن. لە هەندێك ناوچەدا بۆ 100،000 کەس تەنها 32 دکتۆری ددان هەیە.

چوارەم: پرسی خانووبەرە و بێ جێگا و ڕێگایی: کێشەی خانووبەرە و بێ جێگایی و بێ ڕێگایی لە ساڵی 1979 وە کە مارگرێت تاچەر هاتە سەر حوکم ئەم گرفتە لە گەورەبوون و فراوانبوودایە . هۆکاری سەرەکی بۆ ئەمە دروستنەکردنی ژمارەی خانوی تەواو بوو لە لایەن حکومەتی موحافیزینەوە، هاوکاتیش تاچەر یەکێك لەو ڕیفۆرمانەی کە کردی سیاسەتی Right to Buy بوو واتە مافی کڕین. بۆ پیادەکردنی ئەم سیاسەتە ئەو کەسانەی کە لە خانوەکانی شارەوانی و خانوەکانی جەمعییەکانی خانووبەرەدا دەژییان، مافی کڕینی خانوەکەیان پێدارا بە داشکاندنی 15 هەزار پاوەندی ئەو کاتە . لە ساڵی 2015 دا ئەم برە پارەیە واتە خەڵاتە بەرزبووەوە بۆ 50 هەزار پاوەند. بێ گومان ئەم سیاسەتە نەك هەر وای کرد کە ژمارەی ئەو خانوانە کەمببێتەوە و سەرەی دەستکەوتنیان بچێتە سەرەوە و بەڵکو ئەمە دانیشتوانی خانووەکان بوونە خاوەن خانوو و بەستنیەوە بە خاوەنکارەوە کە لە

کاتی مانگرتندا جاران یەک جار بیریان لێکردبێتەوە ئێستا دەبێت جەند جارێك بیر لە مانگرتن بکەنەوە چونکە بە مانگرتنیان یانی بە پارەیان ، ئەمەش یانی نەدانی سلفەی عەقارەکەیان بە نەدانیشی لە لایەن بانقەوە دەست بەسەر خانووەکەدا دەگیرا. هاوکاتیش بانقی پێ دەوڵەمەندتر کرد بە هێنانی سلفەوەرگری زیاتر بۆ کڕینی خانووەکانیان.

بە گومان هەکاری دیکەش هەن بۆ ئەمە هەر وەکو کەمکردنەوەی بیمەی خانوو کە لە لە کاتێکدا دانیشتوان کاریان بکردایە، هاتنی خەڵکی زۆر بۆ ئەم وڵاتە و کڕینی خانوویەکی زۆر لە لایەن نەك هەر دەوڵەمەندەکانی ناوخۆ بەڵکو دەوڵەمەندەکانی شوێنەکانی تریشەوە وەکو دەوڵەمەندانی وڵاتانی کەنداو. ئەمانە هەموی کارایی خۆی لەسەر زیادکردنی کەسانی بێ خانوو و ئەوانەی کە لەسەر شەقامەکان شەو و ڕۆژ بەسەر دەبەن دانا. بە گوێرەی ڕاپۆرتەکی نوێ ڕێژەی ئەوانەی کە لە سەر شەقامەکان دەژین لە ساڵی 2010 وە تا ئەمساڵ بە ڕێژەی لە سەدا 38 زیادی کردووە.
پێنجەم: منداڵان لە سای حوکمی لیبراڵیدا: لەم کۆمەڵگە بەناو مەدەنییەدا منداڵان و ژنانی تەنهابان [واتە هەر خۆی لە تەك منداڵەکانیدا دەژی] و کەمئەندامان و خانەنشینان گەورەترین باج دەدەن. لێرە بە گوێرەی ڕاپۆرتی فەرمی نزیکەی 3 ملیۆن منداڵ لە هەژاریدا دەژین ، بە هاتنی ئەمساڵیش 350 هەزار منداڵی دیکە لەو لیستەدا ناونوسکران . خراپی ژیان و گەرمە و کێشەکانی، ژیانی خێزانی هەڵوەشاندنەوە و ئیدمانبوونی زۆرێك بە مادە هۆشبەرەکان و خراپ مامەڵەکردنی منداڵان تا ڕادەی لاقەی جنسی کە بەشێکی لە لایەن خودی خێزانەکە و دەور و بەری نزیکەکەیانەوەیە، هەموو ئەمانە وای کردووە کە زۆرێك لەم منداڵانە کە ژیانێکی زۆر خراپیان هەیە یاخود مامەڵەی خراپیان لەگەڵدا دەکرێت ببرێنە بەشی خزمەتگوزاری سۆشیال یاخود شوێنی بێ ئاگابوون لە منداڵان . بەڵام هەندێك لەم منداڵانە لە تەمەنی مێردمنداڵییاندا ڕووبەڕووی گرفتی گەورەی وەکو مادە هۆشبەرەکان و شەڕ و چەقۆ وەشاندن دەبنەوە ئیتر دەنێرێنە شوێنێك کە پێی دەڵێن Custody [بەشی ئاگالێبوون – ڕیعایە] هەم بۆ گەورەکردن و هەم بۆ پەروەردەکردنیشیان بۆ ڕزگارکردنیان لەو گرفتانەی کە هەیانە.
بە گوێرەی ڕاپۆرتی دیوانی محاسبەی نیشتمانی [The National Audit Office] کە لە ساڵی 2021 دەریکرد دەڵێت نیوەی لەسەدا 53 ئەو منداڵانەی کە لە بەشی کەستەدی-ن لە گروپە ئیتنیکییەکانن . پێشبینی ئەوە دەکرێت کە ژمارەی ئەوانەی کە لە کەستەدین لە ساڵی

2024 دووقات ببەتەوە.
هەفتە نییە لە شارێک لە شارەکانی بریتانیا چەندەها کەس بە چەقۆ یاخود گولە نەکوژرێن لە ژن و گەنج و تا دەکاتە پیرە پیاو و پیرەژن ، بەشێك لەمانە مێردمنداڵانن کە بە هۆیێك لە هۆکارەکان ئاڵاون لە مادە هۆشبەرەکانەوە و لە لایەن گەورەکانی دەڵاڵە و قاچاخچی ئەو مادانە، ئەو منداڵانە بەکاردەهێنرێن. بە گوێرەی ئامارێکی نوێ تاوانکردن بە ڕێژەی لە سەدا 14 سەرکەوتووە. کوشتنی ژنان لە لایەن مێرد و برادەر و کەسانی ناسیاویانەوە ڕووداوێکە کە هەفتانە لانی کەم دوو ژن دەبنە قوربانیی.

شەشەم: دیمۆکراتیی و ئازادیی: کە باس لە دیمۆکراتی دەکرێت وادەزانرێت هەر هەموو دەزگەکان لە هەموو بوارەکاندا بە هەڵبژاردنە بەڵام لە ڕاستیدا ئەو هەڵبژاردنە تەنها بۆ ئەندام پەرلەمان و ئەندامانی شارەوانییە کە نە نوێنەرایەتی گەل دەکەن و نە نوێنەرایەتی کەمەنەتییەکە بەڵکو نوێنەرایەتی دەنگدەران دەکەن . ئەوەی کە گرنگە بە هیچ شێوەیەك دەنگی لەسەر نادرێت کە ئەویش ئەو سیاسەتە سەرەکیانەیە کە حکومەت دەیکێشێت بۆ نموونە لە دروستکردنی شەڕ و داگیرکردنی وڵاتانی دیکە ، بڕین و کەمکردنەوەی بیمەکان ، فرۆشتنی خانوەکانی شارەوانی ، دانانی یاساو ڕێساکان ، کەمکردنەوە و زیادکردنی باج و دانانی ڕاوێژکارەکانیان . لە لایەکی تریشەوە دانانی دادوەر و سەرەکی پۆلیس و دەزگە سیخوڕییەکان و سەرەکی بانق و بەڕێوەبەرە گەورەکانی کۆمپانیاکان و دەزگەکانی دیکە بە دەنگدان نییە.
سەبارەت بە ئازادیی-ش لەم وڵاتەدا هیچ جۆرە ئازادییەك نییە کە کاراییەکی کەم لەسەر سیاسەتی دەوڵەت دابنێت تەنانەت ئەو گروپە فشاریانەش کە دروستدەبن بە هەموو شێوەیەک لەژێر چاودێری پۆلیس و دەزگەی سیخوریدان. پۆلیس لەم وڵاتەدا دەسەڵاتی رەهای هەیە ، ئازادیی نییە لە خۆپیشاندان و پرۆتێست و مانگرتندا. کەسە چالاکە نقابییەکان یا چەپەکان و سۆشیالیست و ئەنارکستەکان لەژێر چاودێری سەر و مەی پۆلیسدان لە کات داواکردنی ئیش دا یاخود گواستنەوە بۆ ئیشێکی تر شوێنی کاری تازە بەهۆی پۆلیسەوە کونییەی کەسەکەی لە لایە و بەو شێوەیەش ئەو کەسە لە وەرگرتنی کارەکە مەحروم دەبێت .

هەر لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی پێشووەوە بە نزیکەی 40 ساڵە زیاتر دەزگە سیخوڕییەکان و پۆلیس چاودێری 1150 گرپی چەپەکان کردووە و چوونەتە ناویانەوە. لەم ماوەیەدا 131 پۆلیس تێکەڵاوی گروپەکانی ژینگە و چەپەکان و ئەنارکیستەکان بوون بە سیخوڕیکردن

بەسەریانەوە. ئەمەش لە سەرەتای ئەم چەرخەوە دەرکەوت و ئێستا پاش داوا قەیدکردنی ئەو کچە گەنجانەی کە پێیان هەڵخەڵەتان و منداڵیان لەدروستکردن و دواتر خۆیان ون کرد ، لە سەریان لە پارەکەوە لیپرسینەوە و لەگەڵ پۆلیس و بەرپرسانیان بۆ ئەم مەسەلەیە دەکرێت. هێشتا ئەو لێکۆڵینەوەیە بەردەوامە و دووبارە بە بەشێکی دیکەیان لە ڕۆژی سێ شەمەوە، /09/05 وە لێکۆڵینەوە دەستی پێکردۆتەوە.
من پێشتر بە دەیەها بەڵگە و ئامارەوە بە وتار و پۆستی فەیسبوکی ئەمەم خستۆتە بەردەم خوێنەر.

حەوتەم: گەندەڵی و ڕسوایی [فەزیحە]: ئەو گەندەڵییەی کە لەم وڵاتەدا هەیە وەرای هەبوونی میدیا و سۆشیال میدیایەکی چالاك و لایەن و دەزگەی وۆچ دۆگ و هۆشیاریی خەڵکەکە لەم وڵاتەدا هەیە، ڕەنگە ئەم گەندەڵییە هەر لەو وڵاتانەدا هەبێت کە کاتی خۆی کۆڵۆنی بریتانیای عوزما بوون وەکو عێراق و پاکستان و هیندستان و نایجیریا و … بەڵام تەنها جیاوازییەکە لێرە و لەوێ بە یاساییکردنی دزی و گەندەڵییە بەناوی کردنی لەبیی-یەوە. من لەسە رئەمە لە ساڵی 20111 دا وتارێکی دوور و درێژم نوسی بەڵام لەو کاتەوە گەندەڵییەکان زیاتری کردووە نەك کەمتر وەکو کڕینی خەڵاتی مەلیکە کە حیزبەکان بۆ تایبەتی حیزبی موحافزین کەسەکان هەڵدەبژرێت، کڕینی پلەی نەبە و Sir خاتوون / خانم و پایەی حکومەیی، وەرگرتنی کۆنتراکت و قۆنتەرات ، بۆ تایبەت لەو کاتەوەی کە پەتای کۆرۆنا سەری هەڵداوە بە دەیەها ئابڕوچوون و گەندەدەی لە حکومەت دەرکەوتووە.

هەشتەم : پرسی ژینگە: باوەڕ ناکەم کەس بتوانێت بەرگریی لە سەلامەتی ژینگە کە سەلامەتیی هەموو گیانلەبەر و زیندەوەرێکە بە مرۆڤیشەوە لە سای ئەم سیستەمە و دەوڵەتەکانییەوە لە هیچ شوێنیکی ئەم دونیایەدا بکات و ژینگەش پارێزراو بێت . ڕووداوە سروشتییەکانی وەکو سەرکەوتنی پلەی گەرمیی تا ڕادەی ئاگرکەوتنەوە و وشککردنی هەموو شتێك وەکو چۆن پارەکە لە کوردستاندا ڕویدا ، لافاو و تۆفان ڕوداوێکن کە بە بەردەوامی ڕوودەدەن و ساڵ لە دوای ساڵ زیاتر و بە دەوامتر ڕوودەدەن. باوەڕ ناکەم کەسێك هەبێت نکوڵی لەمە بکات . ئەم بارودۆخەش مرۆق کردە نەك خوا کرد، سەرەنجامی سیستەمی چینایەتی و باڵادەستی و سەروەریی و بزنسە و دەوڵەت ناتوانێت لغاوی بزنس و تەماحی کەڵەکەی زیاتری سەرمایە بکات و ژمارەی سامانداران مەحف بکاتەوە لەبری زیاترکردنیان. .

ئەنجامگیریی

من لێرەدا لەو کەسانە پرسیار دەکەم کە لەم وڵاتە و وەکو ئەم وڵاتەدا دەژین کە ئەگەر ئەم هەموو گیروگرفتەی هەبێت و ساڵ بە ساڵیش خراپتر دەبیت ئایا دەکرێت ئومێدی ئایندەی باشتری لیبکەیت؟ دوای ئەوەش لەو کاتەوەی کە من لەم وڵاتەدا دەژیم فرمانداریی هەر سێ حیزبە سەرەکییەکە : پارتی موحافیزین ، پارتی کرێکاران [لەیبەر] پارتی لیبراڵ دیمۆکرات هەر هەموویانمان بینی لەگەڵ پارتی سەوزی ئەڵمانی کە جیراڵد شرۆدەڕ-ی سەرۆکی پارتی سەوزی ئەوێ بووە چانسلەر، ئێستا سەرۆکی پرۆژەی Nord Stream ئەندامێکی چالاکی بۆردی Gazprom یشە. ڕاستە ‘پارتی کرێکاران’ لێرە [بریتانیا] کە هاتە سەر حوکم چەند ڕیفۆرمێکی کردووە وەکو زیادکردنی بیمەی منداڵان و دانانی جۆرێکی دیکە لە بیمە بۆ هاوکاری زیاتری ئەوانەی پێویستیان پێیەتی و بەرزکردنەوەی بڕێکی کەم لە داهاتی خانەنشینان بەڵام هاوکاتیش سسیتەمی کاری هاوبەشی کەرتی دەوڵەت و کەرتی تایبەتی دانا، فرۆشتنی خانووەکای شارەوانی زیاتر کرد ، بەپشتی دەوڵەتی ئێرە ئەمەریکا شەڕی ئەفغانستان کرد و عێراقی داگیرکرد، مەنحەی قوتابییانی زانکۆی بڕی و کردی بە قەرز جگە لە [illegible] زۆر کەم کە دەکرێت بە بەلاش زانکۆ تەواو بکەن. قەرزی قوتابییانی زانکۆ کە ساڵانە لە 9 هەزار پاوەندەوە دەستپیدەکات پارەیەکی ئێکجار زۆرە کە بڕێکیان تا کۆتایی ژیانیان ڕەنگە نەتوانن ئەو پارەیە بدەنەوە.

با واز لە هەموو ئەو ئامار و ئاماژانە کە من لەم وتارەدا پێنام بە بردوون بهێنین و بیانخەینە سەبەتەی خۆڵەوە و پشتی پێنەبەستین ، بەڵام حەقیقەتێك هەیە ، واقیعێك هەیە و تەرجومەی ژیانیحاڵی کۆمەڵ دەکات کە ساڵ بە ساڵ بارودۆخی بژێوی و سیاسی و کۆمەڵایەتمیان خراپتر دەبێت. من نامەوێت لیستی ئەوانە بکەم چونکە هەموومان ئەوە لە ژیانا دەبینین. بەڵام دەکرێت پرسیارێکی دیکە بکەین هەر لەو واقیعەوە، گەر ژیانی خەڵکی باشتر بووبێت بە تێپەڕینی 12 ساڵی ڕەبەق کە 3 هەڵبژاردنی گشتی بەڕێکرد و پاش فشارێکی زۆری گروپە فشاریەکانیش ئەی بۆچی لە هەلبژاردنی ئەندامانی شارەوانییەکانی ڕۆژی 5 ی ئەم مانگە [ئایار] دەنگدەر سزای حیزبی حاکمیان دا نزیکەی 400 کورسییان لەدەست چوو؟ بۆیی خەڵکی بە هەڵە ئەمەیان کردبێت؟ یاخود بە عەقڵ بووبێتن و هەستیان بە باشبوونی ژیانیان نەکردبێت پاش تێپەربوونی ئەم هەموو ساڵە؟ بۆچی خەڵك بە بەردەوامی لەسەر شەقامەکانن سەبارەت بە پرسی ژینگە ، ئازادیی ، کوژرانی ژنان ، قورسبوونی ژیان ، چاکسازی لە

خەستەخانە و قوتابخانەکان، خانوو بەرە و بێ جێگا و ڕێگایی..؟
حوکمڕانانی بریتانی نەك هەر لە باشکردنی ژیانی هاووڵاتیانیانا شکستیان هێنا بەڵکو لە سیاسەتی دەرەوەیان و باشکردنی ژیانی هاووڵاتیانی وڵاتەکانی دیکەش لە ڕێگای گۆڕینی رژێمەکانیانەوە شکستێکی ئێکجار گەورەیان هێنا : نموونەی زیندوو عێراق ، سوریا ، لیبیا ، ئەفغانستان . ساڵانە لە ئەفغانستان 4.5 ملیار پاوەندیان سەرف کردووە بەڵام لە کۆتاییدا تالیبانیان هێنایەوە سەر حوکم.

بێ گومان دەبێت ئەوەش بزانرێت ئەوانەی کە دێنە سەرحکوم جێ بەجێکەری فرمانەکان و پیدوایتستییەکانی بزنسن بۆ سەرمایەی زیاتر بە کردنی داخوازییەکانی بزنس بە یاسا بۆ هەژارکردنی هاووڵاتیان و کۆلەبچەکردنی “یاسا شکێنان” .
لایەنگری لە دەوڵەت و سیستەم بە دانی لەسەدا 80 موچە بە ئەو کرێکارانەی کە کاریان لە سەردەمی کۆرۆنادا، دەکەنە دەسکەگوڵی دەوڵەت و باشی دەوڵەتمان پێدەفرۆشنەوە. لە ڕاستیدا ئەوە سەراپای دەوڵەتەکانی ئەورووپا هەمویان هەمان سیاسەتیان بەکارهێنا. مەسەلەکەش لە مرۆقدۆستی و دڵسۆزی و وەلایان بۆ کرێکاران نەبوو بەڵکو لەبەر خاتری خۆیان و پاراستنی دەوڵەت و سیستەمی کاریکرێگرتە بوو. دەتوانیت چاوەڕوانی چی بکەیت کە 28 ملیۆن کرێکار لە بریتانیادا بکەیتە بەتاڵە و فڕێیان بدەیتە سەر جادە ، جگە لە پرۆتێست و ڕاپەڕین و دەستبەسەراگرتنی هەموو سوپەرمارکێت و کارگەکان و دەزگە دەوڵەتی و کەرتە تایبەتییەکان؟ 28 ملیۆن کرێکار لانی کەم 40 ملیۆن کەس بە موچە و کرێی ئەوان دەژین. ئەمە جگە لەوەی گەر موچە نەبێت خەڵك چۆن قەرزی بانق و سلفەی عەقار و کرێی خانوو قیستی کۆمپانیای تەئمین و پارەی غازو کارەبا و سوتەمەنی بداتەوە ، ئایا بزنس لە دەوڵەت خۆش دەبێت لە حاڵەتی ئاوادا؟ بێ گومان نا.
بە ئەمە دەوڵەت 5.2 ملیار پاوەندی سەرف کرد کە لەمە 3.5 ملیاری چوونە لای کەسان و کۆمپانیا و بزنسی ساختە کە هەندێکیان هەر وجوودیان نەبوو. حکومەت لەم بڕە پارەیە 2 ملیار پاوەندی ئەو قەرزەی سڕییەوە چونکە خۆشیان نەیاندەزانی چۆن سەرفیان کردووە . ئەوەشی کەماوەتەوە لە غەر غەرەدایە. ئەمە هاوکارییەکەی دەوڵەت بوو .

زاهیر باهیر
10/05/2022
Zaherbaher.com

گ□قاری زمان و زار.. ژمارە ٢

گ□قارێکی زمانناسیی وەرزییە…

بۆ پەیوەندی ب□ گ□قاری زمان و زار
Fereydunsaman61@gmail.com

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ی 2 گ□قاری زمان و زار کلیکی ئێر□ بکەن…

Zar_W_zman_2Download

ڕۆشنبیری کورد و دواڵیزم بوون، نووسەرێکی زل و عەزیم بە نموونە..! شەماڵ باروانی

بەشی یەکەم/

سەرەتادەمەوێ ئەوەبڵێم: دوور لە عەرزی عەزەلات و بە خۆدا□□گووتن، کەمن ئەوانەی هێندەی من ڕاشکاو بێ گرێ و قس□ ل□ □□ووبن.
چەندێن هاوڕێم هەن، دەڵێن سەرەڕای جیاوازیمان لە بیر و باوەڕ، ل□ بەر ئەو ڕاشکاوی□ت□ ز□رمان خۆشدەوێیت.

بۆ ئەم ڕاشکاوی و بێ گرێیییەم(بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا)بخوێننەوە، کە هەفتەی بەشێکی لە ڕۆژنامەی(ڕێگای کوردستان و هەردووک ماڵپەڕەکانی:(دابڕان) و (دەنگەکان) ب□□او دەبێتەوە.
لەوێ، لە زۆر شوێن ڕەخنەی خۆم دەکەم و ل□ □□□ه و کەم و کوڕیەکانم دەدوێم.

جامادام خودی خۆم و زاتی خۆم، لە زمانی ڕەخنەییم و نووکی قەڵەمەکەی خۆم بە دەرنەبن، بە دڵنیایییەوە، بەڵێنم بە خۆم داوە،

کە تا دوا هەناسەم، هیچ کەسێک، کە شایەنی ڕەخنەبوو، لەو ڕەخنە لێگرتنەی من قورتاری نابێت و زۆر ڕاشکاوانە ڕەخنەی دەکەم.
جا با ئەو کەسە وەکوو ئاماژەم بۆکرد خۆم و هەردووک چاوەکانم، یان نزیکترین کەس و ئازیزترین هاوڕێشم بێت.

بێگوومان، ڕەخنەی نەبێت بیربۆگەن دەکات و ژیان دەوەستێت.
هەڵبەت ڕەخنەی بونیادنەرانە و دڵسۆزانە دەڵێم، نەک ڕەخنەی ڕوخێنەر و تێکدەرانە.
ڕەخنەیەک، کە لەسەر بنەمای ڕق و تۆڵە و غەرەزی شەخسی بێت.

هەڵەنەبم ئەڕستۆیە سەبارەت بە پلاتۆن دەڵێت: پلاتۆنمان خۆشدەوێت، وەڵێ ڕاستی زیاتر، قسەیەکیتری هەمان شێوەی ئیبنولتەیمیەی تیۆرسەنی هزری ڕادیکاڵی و موفەکیری فیکری توندئاژۆیی لەکتێبێک و لەکاتی فەقێیاتیم بەرچاوکەوتووە، کەسەبارەت ئەحمەدی کوڕی حەنبەل دەڵێت: ئیمای ئەحمەدم خۆشدەوێت بەڵام حەقیقەت زیاتر.
.

هیوادارم لەو دوو قسەیە، دووشەشم لە دوو بێشی نەدابیتن و ناوەکانم بە هەڵەنەگووتبیتن، چونکوو ئەوەم زۆر لەمێژە و لە کاتی فەقێیاتیم و لە سەردەمی خوێندنم لە حوجره و قوتابخانەی ئایینی خوێندووەتەوە.
زۆر هەوڵم دا سەرچاوەی ئەو دوو قسەیە بدۆزمەوە، ئەفسوس نەمتوانی.

ئینجا با بێینەوە سەر ئەسڵی مەسەلەکە(ڕۆشنبیری کورد و دواڵیز و دەبڵ مۆڕاڵی).
دەبڵ مۆڕالی لە هەڵسوکەوت و دوالیزم بوون لە نێوان بیرکردنەوە و کردار، لە تیور و نووسین، لە دەرەوە و سەر شەقام و کونجی ماڵەوە.

گوتراوە قسە بێ دەسەڵات و بەستەمانە، هەموو کەسێک پێی دەوێرێت، یان قسه فڕێدان ئاسانە.
لینین وتەنی: شۆڕشکردن ئاسانە، وەلێ بەرگری کردن لە دەستکەوتەکانی شۆڕش و لە بنەماکانی شۆڕ سەختە.

دەبڵ مۆڕاڵ و دوو ڕوو کێیە!؟
بێگوومان،
دوو ڕوو دەبڵ مۆڕاڵ: ئەو کەسەیە لە لایەک بانگەشە بۆ شتێک دەکات و لەلایەکەیتر خۆی س□□ت و هەشتا پلە دژی ئەو شتەیە کە بانگەشەی بۆ دەکات.

ئەو دوو ڕوویی و دەبە مەحاڵییەی لە ناو هاوپیشەکانم، لە نووسەر و شاعیر و ڕۆژنامە و نووس و میدیاکار و ڕاگەیانکاردا، دەیان نموونەم بینیوە.

نووسەرێک دەناسم و دەیان کتێب و نامیلکەییم لە سەردەمی فەقێیاتی و خوێندنی قوتابخانەی ئایینی و حوجرە خوێندووەتەوە و خاوەنی گونیەک کتێب و نامیلکە و نووسین و کاری وەرگێڕانی بابەتی فکری و ئەدەبی و سیاسییەوە و سەری زمان و بنی زمانی باسی ڕەخنە و ئازادی و مرۆڤ و چی و چییە و خۆی لە سەرووی دەیان ئەرەگۆن و میشێل فۆکۆ و دێریدا و گیڤارا و کێ و کێیتر دەبینێت و خۆی هێندە قورس و سەنگین و بە کەسایەتی پیشان دەدات و هەیبەت و ویقار بە خەڵکی دەفرۆشێتەوە و پۆستی کۆمێدی دەکات و قبوڵیشی نییە هیچ کەسێک لەسەر پۆستەکەی بە لایک و کۆمێنت پێکەنێت و هەرکەسێک ئەوە بکات، لەکۆمێنت قسەی پێدەڵێت و دەڵێت
(من هەر باسی کوێرەوەریم دەکرد و عەوامیش هەر بە پێکەنین لایکیان دەکرد.)
پێکەنین لەسەر پۆستەکانی گوایە لە ویقار و کەسایەتی دەهێنێتە خوار، ئەو بابە مادام بە شتی کۆمێدی و پێکەنیناوی پۆستدەکەیت و بە فرەندەکانیشت دەڵێیت نابێت پێبکەنن؟ هاهاها لەو مەهزەلەیە، چەند جار ویستوومە لە کۆمێنت بۆی بدەمە قاقاو نەموێرایە و زانیومە تووڕەدەبێت و ئەو کاکە شکۆدارە هەیبەتی بریندار دەبێت و قسەمان پێدەڵێت و لە شێوەی هەرزەکارێکی هەچوو مامەڵە دەکات .

ئینجا ئەو کاکە نووسەرە، ئەو زلە ڕووناکبیر و ڕەخنەگرە عەزیمە، لە پۆستێکی فەیسبووکدا،
باسی سینگ فراوانی و قبوڵ کردنی ڕای جیاواز و ڕێزگرتن لە ڕەخنەی کردبوو و نووسیبووی دەبێت تۆزێک دڵ فراوان و سینگکراوە بین و شارستانیانە لەگەڵ ڕەخنە ڕەخنە مامەڵە بکەین و ڕەخنەمان خۆش بوێت و بە ڕۆحێکی وەرزشی ڕەخنە قبوڵ بکەین.

سوێند بە مرۆڤایەتی و هەموو ئەو پڕەنسیپانەی خۆم باوەڕم پێیانەو لە پەناویانە تێدەکۆشم.
هەر لە ژێر ئەو پۆستە، سەجار کۆمێنتم کرد، هەر دەی سڕییەوە، بە هۆی ئەوەی لە کۆمێنتەکەم یەک تۆز کە ڕەخنەم لێی گرتبوو.

جائەو زلە نوسەر و ڕووناکبیرە عەزیمە، لە فەیسبووک فرەندمەوە و موتابەعەی ئەوەم کردووە، هەموو کۆمێنتێکی ڕەخنەیی خەڵکی لەسەر پۆستەکانی دەسڕێتەوە و تەنها کۆمێنتی دەستخۆشی و هەر بژی و وەی

چەند موهیمیت و ئەڕڕەک کە نووسەرێکی ئەفسانەیی و قەڵەمەکی فشەکەری نموونەیی و کەسێکی عەزیم و زۆر بەلاحیت و هەی ماشاڵڵە و لەبەت و لە چاوی بەد و ناحەزانی ڕەخنەی ئازاد و مرۆڤی جقەدان تەنگ و کەمەنت سەینەوە بە دوور بیت دەهەڵێتەوە.

بەرژەوەندی گشتی چییە؟ بەرژەوەندی تایبەتی چییە؟… زانا ڕەزاق

سەرەتا بەرژەوەندی گشتی هەموو قسە و کردارانەی هی مرۆڤێک یان کەسانێک یا گروپێک یا دەولەتێک دەگرێتەوە کە لە سودی بەرژەوەندی گشتی دەبە بەرژەوەندی گشتی لەدەکەوێتەوە .

بێگومان ئەوەی پەیوەستە و کاری ئەقلە نەک هەست و سۆزەکان لە هەمان کاتدا هەم کورت مەودا هەمیش دوورمەودا سودی لەدەکەوێتەوە.

دوای ئەوە پرسیارێکی تر بکەین بڵێین:
چۆنیش بزانین ئەو قسەیە یان کردارە بەرژەوەندی گشتییە؟

ئەوە لەسەر بنەمای و بیرکردنەوەی ئەقلانی بڕیاری لەسەر دەدەین ، سەیری قسەکە یان کردارەکە یان هەر شتێکی تر دەکەین دواتر بیری لێدەکەینەوە.
ئایا ئەوە بەرژەوەندی گشتییی لیدەکەوێتەوە؟ یان بەرژەوەندی تایبەتی و شتی تر؟

بۆ نموونە
ئازادی ڕادەبرین لەناو گروپێک یان شوێنێک یان جێگاو کۆمەڵگایەک ئەوا بەرژەوەندی گشتیی لێدەکەوێتەوە
بۆ بەرژەوەندی گشتییە؟ چونکە هەمووان دەتوانن بیروڕا بە ئازادانە دەربڕن یانی لە بەرژەوەندی هەموانە نەک تەنیا کەسانێک.

یان نموونەی تر

لەسەر سەروەربوونی یاسا ، یان یاسا سەروەر بێت ئەوا ئەوەش هەموو کەس دەتوانێ لەسەر هەر کەسێک بیەوێ سکالا تۆمار بکات مافی خۆی وەرگرێت و کەسەش بەپێی خال و مادەکانی ئەو سکالایە سزای خۆی وەرگرێت.

یان نموونەیەکی گرنگتر ئەویش ڕێزبوون بە نانەواخانەکان و هەموو ئەو شوێنانەی ڕێزبوونی بەدوای یەکتری تێدایە ئەوەش چونکە بەرژەوەندی گشتییە چونکە لە سودی هەموو ئەو کەسانەیە کە ڕێزدەبن.

پێویستیشە هەر لەسەر بنەمای ئەوەش قسە بکەین ڕەفتار و کردار بنوێنین چونکە قسە و کردارکردنی ئاوا هەم سودی بۆ خۆمان شوێنەکەو کۆمەلگاش دەبێ بێگومان ئەوەش هەم بەکورت مەودا هەمیش دوورمەودا.

جا شتەکی تریش هەیە لێرە بلێم ئەویش هەموو باس کردنەکی شەتک لەسەر بنەمای بەرژەوەندی گشتی لێبکەوێتەوە کارەکی باشە چونکە سودی لێدەبینین یانی پێش قسە بکەین کردار بنوێنین بیری لێبکەینەوە بزانین ئەوە بەرژوەندی گشتی لێدەکەوێتەوە یان نا.

بەرژەوەندی گشتی بیری ڕاست و دروستە جۆرێک لە جۆرەکانیش چاکەکارییە ئەمەش هەم گروپ و کۆمەلگا و ناوچەکە و جیهانیش دەبوژێنێتەوە.

ئەی بەرژەوەندی تایبەتی چییە؟

لێرەش دەتوانین بلێین بەرژەوەندی تایبەتی هەموو ئەو قسەو کردارێک هی مرۆڤێک یان مرۆڤانێک یان گروپێک و کۆمەلگایەک دەگرێتەوە کە بەرژەوەندی تایبەتی لێدەکەوێتەوە یانی ئەوەش ناوەکەی هەر لە خۆیەوەیە کە لە بەرژەوەندی کەسێک یان گروپێک لە کۆمەلگا یان دەولەتێک لە ناوچەکە و جیهاندایە ئەوەش کاری هەست و سۆز و ئارەزووەکانە نەک ئەقل لە هەمان کاتدا ئەگەر کورتمەودا لە بەرژوەندی خۆی بێ ئەوا لە دوورمەودا لە زیانی خۆیەتی یان خۆیەتیان

چۆنیش بزانین بەرژەوەندی تایبەتە؟
ئەوەش لەسەر بنەمای بنەمای بیرکردنەوەی ئەقلانی بڕیاری لەسەر دەدەین کە سەیری قسەکە یا کردارەکە یان هەر شتەکی تر دەکەین دواتر بیری لێدەکەینەوە ئایا ئەوە بەرژەوەندی تایبەتە یان بەرژەوەندی گشتی و شتی ترە.

نموونە کاتێک کەسێک بە واستە و خزم خزمێنە و شتی تر لە خوێندن دەردەچوێندرێت بەلام زۆرێک کەسانی تر نا یانی جیاوازی دەکرێت و یەکسانی تێدانیە ئەوا ئەو کەسە لەکورت مەودا سودی لێببینێت بەلام دوورمەودا سودی لێنابینێت چونکە هیچ فێرنەبووە هەر بە واستە و خزم خزمێنە دەرچووە بەلام کەسانی تر هەم کورت مەودا هەمیش دوورمەودا سودی لێدەبینن چونکە زانست و زانیاری فێربوونە.
ئەو کارە هەم هەلەیە هەمیش بەرژوەندی کەسێکە و بەرژەوەندی تایبەتە.

یان نموونەی تر

گەندەلی و بەرتیلوەرگرتن ئەوەش بەرژوەندی تایبەت و خراپەکارییە.
بۆ؟
چونکە گەندەلییەکە زیان لە دارایی دەدات مافی ماندبوونی کەسانی ترە نەک ماندووبوونی ئەو کەسەی داراییەکەی بردووە زیاد تر لە هەقی ماندووبوونی خۆی بردوویەتی دزیویەتی بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆی.

یان نموونەی تر
یاسا سەروەر نەبوون لە بەرژوەندی کەسانێکە یانی لە سەرووی یاساوەن ئەوە لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی سەروەر نەکراوە بۆ ئەوەی هەرچی بکەن کەس لێپێچینەوەیان لێنەکات یانی هەم هەلەیە هەمیش لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی

ئیدی ئەگەر مر□ق و گروپیش لە نێو کۆمەلگا لە بیرکردنەوە وابن وەکو ڤایرۆس وایە، یانی بەرژەوەندی تایبەتی یانی ڤایرۆس یان بەشێوەی تر بەرژەوەندی تایبەتی لە بیرکردنەوە قسە و کرداری ناڕاست و نادروستە جۆرێک لە جۆرەکانیش خراپەکاریشە ئەمەش هەم بۆ کەسە و گروپ و کۆمەلگا و ناوچەکە و جیهانیش وەکو ڤایرۆس وایە.

لێرە و پێش تێبینیەکان بنوسم پێویستە ئێمەی مرۆڤە چاکەکارەکان ئاگاداری خوێندنەوەی ڕوودا□کانیش بین بەتایبەت ئەوانەی بەرژەوەندی تایبەت و خراپەکاری دەیانگرێتەوە یانی باسیان نەکەین چونکە کەسانی خراپ سود لە شێوازەکەی وەردەگرن بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان و گروپ و ئایدۆلۆژیاکەیان هەروەها پێشتر هەلەی زۆر وا کراوە پێویستە هەلەکانی خۆمان ڕاست بکەینەوە هەموو شتی باس کردنی نییە.

تێبینی یەکەم لە کۆمەلگا ڕۆژهەلاتیەکان زۆرینەی بەدوای بەرژەوەندی

تایبەتە زەرینەشی زیانی بەردەکەوێت لە هەمان کاتدا کۆمەڵگا ڕۆژئاواییەکان زەرینەی بە دوای بەرژەوەندی گشتیە بەیەش زەرینەی سودی پێدەکەوێت.

تەبینی دووەمیش پەیوەستە هەر لەسەر ئەو بنەما و نموونانەی هێنامەوە بەیاری لەسەر شتەکان بدەین بزانین لە بەرژەوەندی گشتیە یان تایبەتی جا تایبەتی ئایدۆلۆژییە یان گروپ و کەسانێک
لەچی بزانین؟ لە قسە و کرداریان
نەک پارە و مادی ئەوە هەم لە بەرژەوەندی تایبەت هەیە هەمیش لەکەسانی لە بە بەرژەوەندی گشتی هەول دەدەن بەس ئەوەندەی من زانیبێتم مرۆڤانێک هەن لە کۆمەڵگای ئێمە بەرژەوەندی تایبەت بە پارە و مادی تێگەیشتوون نەک لە قسە و کردارەکان

شیعر/ چیمەن... سەردار جاف

چ تەلیسمە لەت ئاڵاوە وا ڕووخسارت لە هەستمە
شەرابی زوڵفی ڕەشماریت دەزەدە و مەیلی نەستمە
لە شینایی زرەبارا چیمەن هەڵدە و لەنگەر دەگرە
کوڵمت سوورسوور تەدارەکە باڵات لە ڕەخی ئاستمە
قامک و مەچەکی بە تینم گیرەدەی پرچی خاوتە
دووری مەودای نێوانمان ژانە و هەمیشە کەستمە
برۆت قەپیەکی یاخی هەناسەم شنەی حەسرەتە
بە تیری برژانگت لاشەم خەڵتانی خوێنی خەستمە
گەردانەی زێڕ شەرمەزارە کە تە بە خەت پە یاقوتی
شیلە و چؤڕاوی لێوان و سینەت جەباری دەستمە
گەردنە خەی کریستاڵە بە گەلی ئاوەڕەی هەشووە
لێوم شەرارەی ئازارە و گەرمە ماچە مەبەستمە
بە جوانیت جوانیم وتووە زەدەڕؤیی لە من نایە
ئامەزت پەشمەک مینایە و ڕەحت وشەی هەڵبەستمە

باد کامبەرگ / ئەڵمانیا

شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەك بۆ بەرهەمە شیعری "بەرەواژ"ی نارین ڕۆستەم-3- … سۆران محەمەدسوورە

-3- كۆتایی

چوارەم: بگێڕەوەی منداڵ:

مرۆڤ، بەگشتیی مامەڵەیەکی نامۆی لەگەڵ منداڵیی و ڕابردووی خۆی هەیە، بەڵام لەنێوان ئەم مرۆڤانەدا کەسانێك هەن کە سرووشتێکی نامۆتر و شێتانەتریان لەگەڵ منداڵییدا هەیە، ئەوانیش شاعیرانن. شاعیران بۆ ئەوەی منداڵیی خۆیان ببیننەوە‌، بۆ ئەوەی قەرەبووی دڵبڵندیی منداڵییان بکەنەوە، بە زمانی منداڵیی -نەك بە زمانی شیعری منداڵیی- شیعر دەژێنن، کە لە گەورەییدا لێیان ستێندراو و سنووردارکراوە، هەمیشە لەو خەیاڵ و لەو منداڵییەدا دەژن، کە دەستیان پێیان ناگاتەوە. جا ئیتر ناخۆشیی و کوێرەوەریی بێت یان خۆشیی و خەندە، چونکە منداڵ، بەتایبەتیی بگێڕەوەی نێو ئەم چوار شیعرانەی کە لە خوارەوەدا ناویان هاتووە، هەردەم شتەکانی وەك کایە و یاریی بینیووە.

لە شیعرەکانی "کڵاو، زۆرانبازی، قوتوو و حەمام"دا بگێڕەوەیەکی منداڵ هەیە. لەو شیعرانەدا کە شاعیر باس لە خێزان دەکات، لەوێدا منداڵێکە و خۆی شاعیر نییە. بۆیە لەو شیعرانەدا بگێڕەوەی منداڵییەك دەبینین، بەڵام لە شیعری کڵاو و حەمامدا بگێڕەوەی منداڵ، چاوێکی گەورەشی لەسەرە. واتە بگێڕەوە هەر لە زەمەنی منداڵییدا نییە. بۆیە شاعیر بەم بگێرەوە منداڵە لە شیعرەکاندا، وەك جندارێك دەست لە شیعر دەوەشێنێت. هەرچەند ئەگەر بگێڕەوەی منداڵ لەنێو ڕووداو و مەترسییدا ژیابێت، ئەوە بە چاوێکی منداڵانە ڕووداوەکانی بینیووە و لێکی داونەتەوە‌، بەتایبەت لە هەردووك لە

شیعرەکانی "زۆرانبازی و قوتوو"دا، چونکە لەم دوو شیعرەدا بەرگی منداڵێکی گەورەبوو نییە، بەڵکوو ڕاستەوخۆ منداڵێکی بگێڕەوە هەیە. واتە بگێڕەوەی منداڵ ڕووداوەکانی وەک کایە و گاڵتە بینیوون و منداڵی نێو ئەو ڕووداوانە، منداڵێکی لەگەڵ ڕووداوە مەترسییەکان، بە ترسەوە یاری ناکات. کەچی لە شیعری کڕاو و حەمامدا بگێڕەوەی منداڵ هەیە و بەرگی منداڵێکی گەورەبوو بەسەر ڕووداوەکانی ئەم بگێڕەوە منداڵەدا هەیە. واتە جگە لە بگێڕەوەی منداڵ، ئەوە لەپاڵ ئەوەدا تێگەیشتنێکی گەورەبوونەش هەیە، لەوەی کە ئەو ڕووداوانە پڕبوون لە مەترسیی. هەڵبەت ئەم جۆرە شێوازە وایکردووە، شیعر بپەڕێنێتەوە ئاستێکی بەرزی شیعریی، هونەریی و ئێستاتیکیی.

ا/ شیعری قوتوو:

شاعیر لە شیعری "قوتوو"دا خەیاڵ، تێڕوانین و دنیابینیی منداڵیی خۆی -ناڵێم دەیکات بە شیعر، چونکە منداڵیی، خۆی شیعرێکی نەنووسراوە- بەبەر شیعردا دەکات و منداڵیی خۆی بە شیعر پەروەردە دەکات و دەیژێنێت، هەر بۆیە ئەم بەرهەمە بەدەستلێدان لە "منداڵیی شاعیر" سەرڕێژە:

"قوتوویەکی بێسەرە ماڵەکەمان
هەندێك جار شەکری تێ دەکرێت و
زۆر جاریش خوێ." (ڕۆستەم. 2021: 21)

شاعیر لە منداڵییدا ماڵەکەی خۆیانی بەشێوەیەکی زۆر جیاواز بینیووە، ماڵێك لەشێوەی قوتوو، کە سەری نەبووە، تا ئاسمان سەری بووە. دنیای منداڵ هەردەم دنیایەکی بێخەوش و بێگرێیە، هەردەم بێ گرێیەکانی ژیانی ئەوانی لەخۆگەورەتریش گرێیەکان هەر بەو تێڕوانینە دەکاتەوە، کە خۆی وێنایان دەکات، نەك بە وێنای ئەوان. بۆیە ژیانی منداڵیی، جیهانی شاعیرانەیە. مرۆڤە گەورەکان بەردەوام پێویستیان بە شیکردنەوە هەیە، هەربۆیە شیکردنەوەی دونیای منداڵیی بۆ مرۆڤە گەورەکان قورسە، چونکە لێی تێناگەن، ئەوەندە ناخەکییە، کە مرۆڤە گەورەکان پێویستیان بە شیکردنەوەیەك هەیە کە دەبێ بۆیان بەراورد بکەی بە باڵا، قەبارە و ژمارە. 'مرۆڤە گەورەکان هیچ کات خۆبەخۆ تێناگەن و ئەمەش بۆ منداڵان/شاعیرانی نێو مەتەڵ، تاقەتپڕووکێنە کە بەردەوام شتەکانیان بۆ شی بکەنەوە'. (ئێگزوپێری. 2019: 8-9)، هەر ئەمەشە شیعر؛ کە وەك پەتێکی چنراو وایە، کە هەر سەرەی بە داوێك لە "داوی منداڵیی" دەستپێدەکات. بۆیە هیچ کاتێك نییە، کە شیعر و منداڵیی بەبێ یەکتر هەڵبکەن، ئەمەش وا دەکات لەنێو خۆیدا هەڵگری دژیەکیی، بێزاریی، شەیدایی و ئاوازی کینەی شادیی بێت.

منداڵ هەر لە گچکەییەوە زمانی بەر شیرین و تاڵیی دەکەوێت، ئەگەر چی ناتوانێت باش سەردەریان لێبکات، لەوێوە، لەو شیرین و تاڵییەوە هەست بە دووانەکانی ژیان دەکات، دووانەی ژیان و مردن، خۆشیی و ناخۆشیی، ماڵ و کرێچییایەتیی، ئازار و ساغڵەمیی. ئیدی لە کۆپلەی دووەمدا ئەم ماڵە چیتر ماڵی منداڵ، کە ئاسمان سەری بووە، بەو سادەییە نامێنێتەوە و بەر شیرینیی لەخۆگەورەترەکان دەکەوێت، واتە هەر لەگەڵ ئەوەی کە خوشکەکەی مێرد دەکات، شیرینیی دەچێژێ و تامی خۆشیی دەکات و ئەو دەمە دەبێت خۆی تەیار بکات بۆ شیکردنەوەی دونیای خۆی بۆ دونیای ئەوانی دیکە، ئەگەر چی شیکردنەوەیە، بەڵام شیکردنەوەکەش هەر لە دونیای منداڵییدا دەژێت:

“کە خوشکم چووە ناو جلی بووکێنییەوە،
ماڵمان شەکردان بوو” (هەمان، 21)

بەڵام ئەوەندە ناخایەنێت، ئەم شیرینییە، ناتوانێت تاسەر بەتەنیا بەبێ دژەکەی بژێت، ئیتر خوێ کە ئازار بەسۆتر، ڕەنج تێختر و ڕەش تاڵتر دەکات، دەبێتە میراتگری ئەم ماڵە بێسەرە، کە ئاسمان سەریەتی:

“ئەو ڕۆژەی بەلووعەی تانکی ئاوەکەم لەدەست پەڕی و
خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ
قوتووەکە پڕببوو لە خوێ.
دەرمانخانەکان لە جیاتی دەرمان، بلیتی یانەسیبیان دەفرۆشت. (هەمان: 22)

لەدەستدەرپەڕینی بەلووعەی تانکی ئاو، کەوتنە نێو ژیانێکی ترە، کە ژیانی خوێ و شیرینییە، ژیانی دووانەکانە، نەك ئەو ژیانەی کە ماڵ تێیدا هەردەم وەك قوتوویەکی بێسەر بێت. سەیر ئەوەیە لەگەڵ هەموو ئەمانەدا، بگۆڕەوە هەر منداڵ دەمێنێتەوە، دەرمانخانە بە شوێنی فرۆشتنی بلیتی یانەسیب، لە جیاتی دەرمان تێگەیشتووە و قووتدانەوەی ئەکبەریش لە کاتی کۆخینی بانگدەردا، وێنای نەخۆشیی بۆ ناکات.

“بانگدەر (أکبر)ـەکەی (اللە)ی قووت دایەوە.” (هەمان: 22)

بەمپێیە قووتدانەوەی وشەی “ئەکبەر” لێرەدا ئەوەندەی بەر تێگەیشتنی منداڵێك دەکەوین، ئەوەندە بەر مانا ئاینییەکەی ناکەوین.

“لە ناوەڕاستی ئەم قوتووەدا،
ئاسمان پارچەڕایەخێکی موتفەڕکە،
هەڵواسراوە
هەر پەڵەهەورێکی چڵکنی بکەوێتە سەر،
دایکم بە گەسك لایدەبات

(ئەوە دەشارمەوە کە دایکم بە قەرەوێڵەیەکەوە نووساوە و پەڵەهەورە چێکنەکان دەژمێرێ)
بە سواری گەسکەکەوە بەسەر قوتووەکەدا دەفڕم،
باوکم…
پێکێك عەرەق هەڵدەدا و
فو بە فانۆسەکەدا دەکات
من لە گەسکەکە بەردەبمەوە و
بەناو قاپی جاجیکدا دەکەوم،
تەباغەکە کوژاوەتەوە
بەشی ساڵێکی دیکە نەگبەتی کوڵاوە." (هەمان: 23- 24)

بۆیە منداڵیی شاعیر/نارین ناتوانێت بەشدار نەبێت لە پێکهاتە و ناوەڕۆکی شیعرەکانی. منداڵیی دەستێکی خودایی بەسەر ناوەڕۆك و ڕووخساری شیعرەوە هەیە، ناوەڕۆك زۆرجار لە خەیاڵ و ئەندێشەدا، ڕووخساریش لە ئاکار و مامەڵەی ڕۆژانەی شاعیردا دەبینرێتەوە. وەها منداڵێکی زیت و وردبین لەگەڵ منداڵییدا، ئاقیبەتێکی باشی نابێت و سەرەنجام لە پزیشکی شێتیی یان دەروونیی هەڵدەنووتێ. ئەمە سەرەنجامی زۆربەی شاعیر و وێژەوانانی داهێنەر و نوێخواز بووە.
هایدیگەر لە وتاری "شیعر چییە؟"دا ئاماژە بەوە دەدات کە "شاعیر تەنیا پەیوەستە بە دەنگی خۆیەوە." (هایدیگەر، 2017: ٥٠)، ئەو دەنگە دەنگێکە کە لەناو خۆیدا دەژیێت و مەرایی بۆ کەسی تر نییە. ئەو دەنگە ناکرێت هەمان ئەو دەنگی منداڵییە نەبێت کە هەڵیگرتووە، ئەو دەنگەی کە هەزاران وێنە، خەیاڵ و فێینی لە مێشکدا دەزرنگێتەوە.

ب/ شیعری زۆرانبازی:

شیعری زۆرانبازی یەکێکە لە شیعرە هەرە جوانەکانی نێو بەرهەمی بەرەواژ. شیعرێك کە وەك فیلمکارتۆنێك دەبینرێت، بەڵام نەخێر، ئەم شیعرە باسکردنە لە خێزانی کورد، لە ژن و مێرد، کە چۆن کێشە و گرفتەکانیان لەبەردەم منداڵەکانیاندا یەکلایی دەکەنەوە. ئەمە پرسێکی گرینگە و بەدەگمەن خێزانێك هەیە کە لەناو ئەم کێشەیەدا نەخوولێتەوە. بگێڕەوەی منداڵ، هەمان ئەو منداڵەی نێو خێزانێکی کوردە، کە ژن و مێردەکە لە کێشە و شەڕەکانیاندا، دەیکەنە بینەری خۆیان، جڵەوی گۆڕینی ئەم بەرنامەیەش لەدەست منداڵدا نییە، هەرچەند ئەگەر ئەو منداڵە شەش فیکە زیاتریشی پێبێت.
"ئەمن
شەش فیکەی ناو چپسی یانەسیب بە ملمەوە و ناتوانم ئەم یارییە ڕابگرم." (هەمان: 18)

بەگشتیی لە وێژەی کوردیی و شیعر بەتایبەتیی بەهیچ شێوەیەك وەها بگێڕەوەیەکی منداڵ نابینرێت، کە تێیدا بووەتە بینەری یەکلاییکردنەوەی ئارێشەکانی دایباب. بۆیە ئەم شیعرە لەم ڕووەوە دەبێت جێگەی بایەخپێدانی خوێنەر و ڕەخنەگران بێت. بەتایبەت کە بگێڕەوەی منداڵ ڕووداوەکە وەك ڕاستییەکی خێزانیی نابینێت، بەڵکوو وەك یارییەك دەیبینێت و دەیگێڕێتەوە، هەر ئەمەشە هێلی نوێخوازیی.
بۆ ئەوەی خوێنەر لە شیعری “زۆرانبازی”دا بەر ئەو بگێڕەوە منداڵە بکەوێت، ئەوە بۆ ئەو مەبەستە تەواوی شیعری “زۆرانبازی” لێرە دادەنێین:

“هەر جارەی تەلەڤزیۆنە ڕەشوسپییەکە
تەقەتەقی لێ هەڵدەستا و
یاری زۆرانبازی پێشان دەدایین،
باوکم
خۆی لێ دەبووە پاڵەوان،
دەبوو قاپێک شووتیی قەڕەو بخوات.

دایە
سەری شووتییەکانی دەپەڕاند،
ئێسکەکانی شووتیی ورد ورد دەکرد:
زۆرانبازە دۆڕاوەکە بوو.

ئەمن
ناوبژیوانێکی بێفیکە،
بە شەڕێتی خەتخەتەوە دەسووڕامەوە.
کە کارەبا دەکوژایەوە،
دنیا ڕەنگاوڕەنگ دەبوو.
باوکم
قاپی شووتیی بەرز دەکردەوە
بەڕاستی ببوو بە پاڵەوان.

زۆرانبازە دۆڕاوەکە
سەری لەناو کۆشی و
لە حەمام
پارچەی قاپە شکاوەکانی لە گۆشتی دەردەهێنا.

ئەمن
شەش فیکەی ناو چپسی یانەسیب بە ملمەوە و ناتوانم ئەم یارییە ڕابگرم.” (هەمان: 16- 18)

پێنجەم: پێیشکی ناو بێهوودەیی شیعری "سێ برادەر"

مرۆڤ ماندووە، بەڵام پرسیاری بۆ ماندووبوونەکەی نییە، ئەمە گرێکوێرەی کوردانە. زۆر جار بەخۆت وتووە، کە ئیتر لەمەڕ هیچ شتێکەوە نازانم، بەڵام هێندە نابات، خۆت قووچدەکەیتەوە، کە هەموو شتێک تێدەگەیت و هیچ شتێکیش تێکنادەیت. ئەوەندەش بەخۆیانە، کە هیچ کەشێیەکت نەبێت. بۆ؟ ئەمە پرسیارگەلی منداڵییی خۆمان بۆ هەواڵەکان سەودا کرد و حزبمان کرد بە پێشەنگی بیرکردنەوە لەخۆمان؛ لەڕێوەبوو گێرانییەکان وەندا بوون، ڕووحمان گەنە هەڵەی ماسیی، تەمەن مەرانە لەییدا. تەنیا ئەو کاتەش دەرک بەو بەمەشبوونە دەکەین، کە شیعرێک دەخوێنینەوە. شیعری سێ برادەر، وەک زۆربەی شیعرەکانی تری ئەو بەرهەمەکە، نە بۆ زمانێکی زبر، نە بۆ زمانێکی واوەیلا و نووزەنووس، دێت سەرپێش لەسەر خەونەکانمان هەڵدەداتەوە و یێژێت، ئەی ڕووحی سمراو، هەوایەکی ئازاد هەڵبمژە، دنیا زووە و بەربەیان لە چاوشارکێنی تێدا هەرمەی ئومێدی لێ گەییینە.

شیعری سێ برادەر، لە ڕیزبەندیی ژمارە سێی شیعرەکانی ئەو بەرهەمەکەدایە و هاوکات ژمارە سێش خراوەتە پێش وشەی برادەر، ئەمە موویەکی ماتماتیکیی تێدایە؛ گرینگ و پێویستە خوێنەر بەرچاوڕوونی ئەوەی هەبێت کە خاڵێکی گرینگی ئەم بەرهەمە شیعرە ئەوەیە کە بیرکارییانە (ماتماتیکی)یانە کاری تێدا کراوە، بەهەرحاڵ با ئەم ئاماژە کورتەیە، وەك بەرچاوخستنێك بێت بۆ خوێنەری خۆشەویست و ئیتر نەگەڕێینەوە سەر ئەم لایەنە.

شیعرەکە سێ برادەر، بەڵام سێ برادەری گچکە و منداڵ دەگرێتە خۆی، یەکێکیان بەرگدروو، دووەمیان مامان و سێیەمیش شاعیرێکە. یەکەمیان دەبێتە بەرگدروو، خەون دەدوورێت، کەچی خەونی شاعیرەکە لەبەر ڕەقیی و یاخیبوون، لەبەر سەختیی و جێکەوتنەبوونی خەونەکانی لە وڵاتدا، دەرزی و داوی دروومان نایبات. کەسایەتی یەکەم و دووەم مردنێکی ئاسایی دەمرن، کاتێك بەرگدرووەکە دەمرێت، بە شاعیر دەڵێن لەوێ بەفر ڕەشە و بە بوتڕێك وڕسکی ئەمە بکە شیعر، بەڵام ڕەشیی قووماشە، نە عەبەسیەتییەکەی، هەر بۆیەشە مردنی ئەو نابێتە شیعر، وەك چۆن عەبەسیەتی شاعیر دروومان نەیدەبرد. ئەوی تریش کە مامانە دواجار لە بگێڕەوە/شاعیرەکە بزر دەبێت و لێکهەڵدەبڕێن، هەمان ئەو ساڵەی کە هاوڕێی مامانی بزر دەکات، سی هەزار و دووسەت منداڵ دەکەونە کێشی زەوییەوە:

"برادەرەکەم مامان بوو،
ژنان لنگیان بۆ هەڵدەبڕی
ئەویش: مامۆستا، لەحیمچی، نەخۆشەکانی داهاتووی لێ دەردەهێنان."

(هەمان، 12)
بزربوونی مامان لێرەدا دەکرێت گوزارشت لە قۆز لە سێکسکردنێکی زۆر و بێچێژ، وەچەخستنەوەیەکی زۆر و پەراوێزی پەروەردەیەکی تەندرووست لە کۆمەڵگەدا بێت، بۆیە بزربوونی مامان، خۆبزرکردنیەتی، کە وەك بێزاربوون دەبینرێت. بۆیە مردنی مامان، مردنی دایکی هێنانەدنیایە، کاتێك کە دەشمرێت منداڵە خەمۆکەکان، لە دەوری تەرمەکەیدا پەشیمان دەردەکەون و بە داهاتووی سبەینێی خۆیاندا دەکۆشن، کە بۆچی هێنانیە دنیاوە.

"لەناو تەلەڤزیۆن
منداڵە خەمۆکەکان
بە چواردەوری تەرمی مامانەکەمان
پەشیمان...
بە ناوچاوانی سبەینێی خۆیاندا دەکۆشن" (هەمان، 14)

دواجار شاعیرەی سەرگەردان و عەبەسییەکەی هاوڕێمان، لەناو کۆمەڵگە، ڕاودەنرێت، وەك شێتێك دەیبینن و ڕەتدەکرێتەوە، بۆیە کەڵکەڵەی خۆکوشتن "بانگکردن" دەکەوێتە سەری، پەتێك دەخاتە ملیەوە و خۆکوژیی دەکات. کەڵکەڵەی خۆکوشتنی شاعیرەکە دەکەوێتە نێو نەخۆشەکانی شێتخانە و ختووکەی بنی پێی شێتەکانی ئەوێ دەدات، بەڵام شێتەکان بە حەبی ڤالیۆم دەمیان ئاخنراوە و خەوێنراون، بۆیە نایانەوێت لەدەرەوەی کۆمەڵگە و باو، بانگ بکرێن و خەونەکانیان گەڵاڵە بکەن.

خۆکوژیی نێو ئەم شیعرە بێزارییە لەدەست نەریتی باوی کۆمەڵگە، کە ئەوەی خەونی هەیە، ناتوانێت "بانگ بکات"، ئەوەی باسی خەون و خولیاکانیشی بکات، وەك شێت سەیری دەکەن و ڕەوانەی شێتخانەی دەکەن، یان دواجار ناچار بە خۆکوژیی دەبێت.
لەم شیعرەدا شاعیرەکە لە ململانێیەکی سەختدایە، ململانێ لەگەڵ واقیعی کۆمەڵگەیەك کە منداڵ دەخاتەوە، بەڵام ئاوڕی لێناداتەوە، وەك نەخۆش و خەمۆك دەڕوانێتە منداڵێکی نائاسایی و خاوەن خەون. دەکرێت ئەم ململانێیە پێیوەست بێت بە ڕووحی سرک و ڕادەستنەبووی شاعیر بۆ ژیانی ڕۆتین. بۆیەشە شیعر لەلای شاعیر دەچێتە ئاستێکی جیاواز، لە فۆڕم و کەرەستەکانی شیعرییدا.
بۆیە ئەم شیعرە، کە یاریکردنی بە زەمەن، پچڕپچڕیی کۆپلەیی، تێکاڵۆزکاندنیان و سێ کەسایەتیی وایکردووە شیعرەکە ئاسان خۆی نەداتە دەستەوە و خوێنەر دوای تەواوکردنی وەربارە بگەڕێتەوە سەری، بۆیەشە "سێ برادەر" لە پیت، وشە، دەنگ و ڕستەکاندا خۆی وەك کۆمەڵێ وێنەیەکی ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگەی جێگیر و تاکی بزواو خۆی

دەنوێنێتەوە. بۆیە هەر دوای کۆپلەیەک، یەکڕاست کۆپلەیەکی دیکە، بارگاویی بە زەمەنی جیا بەدوای خۆیدا دێنێت، ئەمەش وادەکات مانای جێگیرنەبوون و وێنەی شیعریی دووبارەنەبووەوە بەرهەم بهێنێت.

بەهەر حاڵ، دەنگی شاعیری نێو شیعرەکە، دەنگێکە بە ئاڕاستەی ناباو. دەنگێکە بای کوێستانەکانی چیای، لەخۆیان ناڕەونەوە و دەگەڕێنەوە نێو خۆیان، هەر ئەمەشە وایکردووە کە لەم شیعرەدا خوێنەر بەتەنگەوە بێت بۆ دیدەنیی و گفتوگۆ لەتەک خۆیدا، کە هەمیشە ئێستا بۆ دەنگی ناوەوەی خۆی دەلەرێنێتەوە، بۆیە دەنگی ئەو دەنگی دەرەوە نییە، کە دەنگی دەرەوەش نەبێت، ئەوە بێگومان دەنگی ناوەوەی منداڵێکی ڕاماو لە ئێستا و چاو لە ئایندەیە. بۆچی چاو لە ئایندەیە؟ بێگومان ئەم پرسیارە ڕەنگە خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی شیعرەکەدا و یەك جار خوێندنەوە، لەخۆی بکات؛ ڕاستە عەبەسیەت و بێهوودەیی زۆر بەسەر شیعرەکەدا باڵکێشە، بەڵام ئەم باڵکێشییەی نەبووەتە هۆی ئەوەی پزیسکی نێو پانتایی بێهوودەیی بکوژێت، هەرچەند کە شاعیرەکەش لە بێزارییدا خۆکوژیی هەڵدەبژێرێت، بەڵام دەکرێت کۆتایی ئەم شیعرە بەم شێوەیەی خوارەوەش بخوێنینەوە:
پەتی ملی شاعیرەکە، ڕەشبینییە، بەڵام ڕەشبینییەك کە سەر لە هیوا هەڵدەسوێت، بێزارە، بەڵام بێزارێکی دانەسەکناوە، تووڕەکراوەیە، بەڵام تووڕەکراوێکی کونجکاو و مەیل لە جوانیی ژیانە. ئەو شاعیرە ئازاردراوە دەزانێت، ئەگەر مرۆڤ خەون و خەیاڵی نەبێت، ناگەشێتەوە، بۆیە گەشانەوەی ئەو پەیوەستە بە ململانێکردن، ململانێش بەری ئازار، شکاندنەوە، دەرکردن و تاڵاوچێشتنە، بۆیە بۆ ئەوەی مرۆڤ بە پزیسکی شادیی بگات، دەبێت لە هەناوی کۆمەڵگەکەیەوە بژێت و ململانێیەکە بکات، بەڵام چی کە خۆکوژیی ئەو/شاعیر لەلایەن ئەوانەوە بەسەریدا بڕاوە و کۆمەڵگە خستوویەتییە وەها دۆخێکەوە، کە خۆکوژیی هەڵببژێرێت، هەڵبژارتنی ئەو خۆکوژییە، دەستەوەستانبوونی نییە، ئەوەندەی بەرتەکێکە لە بێڕووحیی و ساردیی کۆمەڵگە، کە دەرووی تێگەیشتنی نییە. بۆیە خۆکوژییەکە، وەك پێشکی ناو بێهوودەیی دەردەکەوێت.

شەشەم: بەزەییی ساختە و شیعری ئێکسپایەر

لە شیعری “ئێکسپایەر”دا بەزەیی، موشتەریی و پشیلەیەك هەیە. شیعرەکە بە وشەی بەزەیی دەستپێدەکات و بە ژیانیش کۆتایی پێهاتووە. موشتەری بە نیشانەی کڕیە، کە بریتین لە دادوەر، بازرگان، نووسەر، یووتوبەر. کەچی پشیلەکە بە نیشانەی تاکە. بەمجۆرە بەزەیی مووشتەریەکان، واتە بەزەیی ڕۆتینات و ساختەی

ژیانی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی. ئەو دۆخەی کە بەزەییی تەنیا بۆ مەرام و بەرژەوەندیی، یان چاوبەستکردنی خەڵکان دەبێتە پرسێکی گرینگی ژیان.
کەوایە پشیلە تاکە، تاکێك لە کۆمەڵ، "پشیلەیەکی زەردی ئاساییە" (هەمان: 25) چۆن؟ ئەمە شیعرێکە لە چوارچێوەی ڕەخنەی کۆمەڵایەتیی و سیاسییدا دەخوولێتەوە، تاکێك کە دەنێو گیروگاڵێدایە. لە وشەی ئاسایی تێدەگەین کە لە چینی خوارەوە دایە، ئەو چینەی کە ژیانێکی ئاسایی دەژێت، بەڵام بەدەست چینی سەردەستەوە دەتڵێتەوە. ئەو چینەی کە دەبێت یاسا و مافی بۆ دابین بکات، بەڵام بەپێچەوانەوە لەژێردەستیدا دەناڵێنێت، بۆیە کاتێك پەنا بۆ دادگە دەبات، ئەوە لە جیاتی ئەوەی دادگە مافی بۆ دەستەبەر بکات، ئەوە تووشی دەردەسەریی زیاتری دەکات. کاتێکیش پەنا بۆ بازرگانان دەبات، ئەوە بۆ بەرژەوەندیی، یان مەرامی خۆیان بەکاری دەهێنن. کاتێکیش پەنا بۆ نووسەران دەبات، ئەوە شەلتر، سەرگەردانتر و بێپەناتر دەبێت:
"بوتڵێك بیرە دەوەشێنێ.
پشیلە، شەلەشەل
دەکەوێتە تۆڕی یووتوبەرێك" (هەمان: 28-29)
کاتێکیش شەلتر و بێپەناتر بووە، دەکەوێتە بەر بەزەیی سۆشیال میدیا، ڕۆژنامەنووسەکان و دەبێتە هۆی ئەوەی ئەوانیش بازاڕی لایك، دەستخۆشیی و پاداشتێك بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن. بۆیە پشیلەکە دواجار بەسەر بەزەییی ساختەی کۆمەڵایەتیی و سیاسییدا هەڵنجەدات، پلاردەگرێت و دەڵێت:
"وەرن بەبێ سڵاو…
هەرکەس، پارچەی خۆی بباتەوە و بژی" (هەمان: 28)

حەوتەم: ئازار؛ کۆمێدیای جەماوەر

نارینی شاعیر، شاعیری ساتەوەختەکانی ژیانی ڕۆژانەی خۆیەتی، شاعیر لەنێو قۆناغێکدا دەژیێت، کە ئاڵۆزییەکی زۆر دەبینرێت بۆ سەردەمێکی نوێ، ئەم ئاڵۆزییەش ڕاستەوخۆ نەک نیشتبێتە سەر شیعرەکانی، بەڵکوو ڕووحی جوڵاو و ئاوێنەی شیعرەکانی نێو بەرهەمەکەن. بێگومان ئەم شاعیرە یەکێکە لە چەق یان خاڵی ئەم قۆناغە نوێیەی شیعری کوردیی کە بەڕێوەیە، ئەو قۆناغەی هەڵواش و ئاڵۆز دەکات.
لە شیعری "دەستێك بە شەش پەنجەوە" ڕاستەوخۆ ئومێدێکمان بۆ هەڵناهێنجێت، بەڵکوو لە دووردەستەکانی داهاتوو هەرتك لە دەستەکانی لێکاڵاندوون. هاوکات لەو ساتەوەختەی کە تێیدایە و دەستەکانی تێکاڵاندوون، بەدوای گەڕان هەڵوەدایە، گەڕان بەدوای

ئەو شتانەی کە بەرچاوی گشتیی ناکەون، فڕێدراون، پشتگوێ و دوورخراوەن، کەچی هەمیشە بەکاریان دەهێنین، تێیاندا دەژین، بۆیە گەڕانی شاعیر گرتنی ئەو ساتانەیە. گەڕانێکە لەنێو شەقام، دووکان، وایەر، مەکینە، ماڵ و قووتووودا و دواجار وێنای ئەو ژیانە دەکاتەوە کە سارد بە تەنیشتماندا ڕادەبرێت و شاعیر نا، ئێمە پشتسەرمانی دەخەین:

“تایەی لۆریی زبڵڕێژەکە
قرچەی لە شتێك هەستاند:
پەنجەی مامۆستای بیرکاریمانە
گەنگەرین پەڕاندی.” (هەمان: 8)
یان:
“با فوو لە عەلاگەیەکی ڕەش دەکا
پەنجەی دکتۆری تێدایە
دکتۆر ئالوودەی هێرۆیین بوو،
سەماعە بە ملیەوە…
بۆ دۆزینەوەی سەرەسیفۆن
هەناوی تەنەکەزبڵ نەما نەیپشکنێ
مووسێك پەنجەی ژەهراوی کرد.
ئەم کارتۆنە بێدەرگایە
پەنجەی مێژوونووسی تێدایە
مێژوونووس
لەنێوان وشەکانی (سەرۆك) و (بەرمیل)
فاریزەی لەبیر چوو.” (هەمان: 8-9)

ئەم نموونەیەی سەرەوە، لە شیعری “دەستێك بە شەش پەنجەوە”وە وەرگیراوە. شیعرەکە دەکرێت چەندین خوێندنەوە و لێکدانەوەی بۆ بکرێت، بەتایبەت ڕەهەندی سیاسیی شیعرەکە. سەرباری ئەوە ئەو یاریکردنەی کە لەگەڵ پەنجەکانی دەستیدا دەیکات و دواجار پەنجەی قرتاوی شەشەم و پێنجەم کە خاوەنەکەیان لێبووکێکە، دەیەوێت لە دەمی گریان و ئازاردا، لە ساردیی ڕۆژگاردا، لە کوێنکی گەورەتر، دڵنیاتر بێتەوە لە بینینی پێکەنینی بە کۆمەڵی خەڵك.

کۆتایی
سۆران محەمەدەسوورە

سەرچاوەکان

کتێب:

- ڕامبۆ، ئارتۆر (2007). نامەکانی ڕوانینوانێك و مەرگ، و: هەندرێن. چ1، چاپخانە: وەزارەتی ڕۆشنبیریی، هەولێر.
- سانت ئێگزوپێری، ئانتوانت دو (2019). شازادە چکۆلە، و: سەلاحەدین بایەزیدی، چاپخانەی مانگ.
- پیرباڵ، فەرهاد (2021)، مێژووی شیعری کوردی، چاپ: مایا، سلێمانی.
- شێخانی، ڕزگار (2017) پۆل سیلان و زمانی دایك، گۆڤاری شیعر، ژمارە سێ.
- کارسون، آن (1397)، چگونه شعر نخوانیم. ب: سعید امیری. انتشارات آنیما، تهران.
- هاو، نیلس (2016)، شیعر بۆ ترسۆکەکان نییە. و: ئالان پەری. چ1، چاپخانە: تاران.
- هایدیگەر، مارتن (2017)، شیعر چییە؟ و: شاهۆ عوسمان، گۆڤاری شیعر، ژمارە سێ.
- ڕۆستەم، مارین (2021) بەرەواژ، بڵاوکراوەی نووسیار.

ئەنتەرنێت:

-1

https://newsin.ir/fa/content/14866839/%D8%B1%D9%85%D9%88%D8%B2-%D8%B4%DA%AF%D9%81%D8%AA-%D8%A7%D9%86%DA%AF%DB%8C%D8%B2-%D9%88-%D8%AC%D8%A7%D8%AF%D9%88%DB%8C%DB%8C-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D8%AF-1-%D8%AA%D8%A7-9-%D9%85%D8%B9%D8%B1%D9%88%D9%81-%D8%A8%D9%87-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D8%AF-%D9%81%D8%B1%D8%B4%D8%AA%DA%AF%D8%A7%D9%86.html

-2

1 □□□ □□□□□ – □□□□□□□□□ □ 1 □□□ □□□□

بەشی یەکەم…

بەشی دووەم…

بەڵێ هتلەر جولەکە دەرچوو!… ئیدریس مستەفا

بەڵام رق و نائینسانی بوونەکەی لە جوولەکە لە کوێوە هاتبوو؟!

بەهۆی شەڕی ئۆکراینەوە کێشەیەکی توند کەوتە نێوان روسیا و ئیسرائیلەوە. ئیسرائیل سیاسەتێکی زۆر ناحەکیمانەی پەیڕەو کردووە لەم تەنگژەیەدا کە روسیای نیگەران و توڕە کردووە لە خۆی. سیاسەتی ئیسرائیل لەو شەڕەدا چیە و چی نیە ئەوە بابەتی ئێرەمان نیە، بەڵکو ئەوەی دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە کە هتلەر جولەکە دەرچوو بەڵام ئەو رقەی لە جولەکە لە چیەوە هاتبوو. دیارە رێژەیەکی زۆری ئۆکراینی بە ئاینزایی جوو لە ئۆکراین دەژین و وەک دیارەسەرۆکی وڵاتیش، فلادیمێر زیلینسکی، جولەکەیە بەڵام ئەوەی هەموو دنیا واقی وڕماوە ئەوەیە کە ئۆکراین ئیستا لانکەی نازیەت و فاشیەتی هیتلەریە. دەرکەوت و بە ئاشکراش راگەیەنرا کە ئەوانەی یارمەتی دارایی و لەجستی بە نازیەکانی ئۆکراین بەتایبەت کەتیبەکانی بەتالیۆنی ئازۆق دابین دەکەن بلیۆنێری جولەکەی بەناوبانگی ئۆکراینیە بەناوی “ایهور کۆڵۆمۆیسکی.” ئەوەی روسیای زیاتر پەست کردووە کە ئیسرائیل بە ئاشکرا چووە بەرەی ناتۆ و غەربەوە دژ بە روسیا لە کاتێکدا لە رووی مێژوویی و جوگرافیەوە ئەوەندەی روسیا نیزیکە بە ئیسرائیل و جوو ئەمریکا ئەوەندە نزیک نیە بە ئیسرائیل و جوو.

بەسر پێرێکە، سێرگی لاڤرۆف، وەزیری دەرەوەی روسیا گوتی هتلەر رەگێکی جولەکەی بووە رقی لە روسیا بوو، زیلینسکیش جولەکەیە و رقی لە روسیایە. ئیسرائیل بەم قسانە ئاوری تێ بەربوو بەڵام من لێرەدا ناچمە سەر ئەو ئاگر تێبەربوونەی ئیسرائیل و کێشە لێدوانیەکانیان لەگەڵ روسیادا. ئەوەی گرنگە بۆ من سەرچاوەی ئەوەی هیتلەر رەگێکی یەهودیهەبووە و بۆچی ئەوەند رقی لە جوولەکە بووە. لە رۆژئاوا دەیانەوێ رەتی بکەنەوە و ئەم راستیە بە تیئۆری موئامەرە ناوبەن بەڵام سەرچاوەی ئەسڵ لای هیتلەر خۆیەوە بووە. چۆن؟ پارێزگارە تایبەتەکەی هتلەر کە ناوی “هانز فرانک” بووە لە یادەوەریەکانی خۆیدا نوسیویەتی کە دەنگۆیەکی ئاوها لە ناو خەڵکدا بڵاو بوو

گوایە پاشخانی هتلەر بۆ ئاین جووە. دەڵێ هتلەر بەتایبەت رایسپاردم کە بە دوای ئەو بابەتەدا بچم. دەڵێ دوای ئەوەی لێکۆڵینەوەم لەسەر کرد وادەرچوو کە نەنکی هتلەر لە باوکیەوە جولەکە بووە و ئەمەشی بە سەڵمێنەوە بە هیتلەر وتووە. بەڵام ئەوەی جێگەی پرسیار و تێڕامانە بۆچی هیتلەر ئەوەندە رق ئەستور و نائینسان بووە بەرامبەر بە جولەکە.

هەموو ئەو حاڵەتە سایکۆلۆجی و مەسەلی دایکی و دەمانی گەنجێتی هتلەر گوایە وای لێکردووە رقی لە جولەکە بێت بنەمایەکی ئەوتۆی بابەتی نییە و شاردنەوەی راستییەکانە. ئەو راستیانەی کە پڕە لە مێژووی مرۆڤایەتی. ئەو مێژووەی پڕە لە کێشە و ململانێ و دوژمنکاری و سەرکەوتن بەسەر یەکدیدا لە پێناو دەسەڵات و خۆڕادان و سەردارێتیدا. ئەو رق و دوژمنکارێتیەی لە نێوان کەسە نزیکەکاندا هەیە لە نیوان خەڵکانی دووردەستدا نییە. مەسەلەیەکی ئەڵمانی هەیە دەڵێت لە رقی ئەو کەسە بترسە کە پێشتر ئازیزت بووە. ژیانی کۆمەڵایەتیمان چ لە چوارچێوەی خیزانیەکانی وەک برایەتی و هاوڕێیەتی و هاوسەری و خزمایەتی و چ لە چوارچێوەی سیاسی و ماڵی دا پڕە لە رق و ناحەزێتی بەرامبەر بە یەکتر تارادەی بەیەکدادان و یەکتر شکاندن و تەنانەت کوشتنی یەکتریش؛ کەچی بەرامبەر خەڵکانی دوور ئەم رەوشە بەو پلەیە بوونی نییە و هۆکارەکەش ئەو ئەرزیەتە نزیکایەتییە کە ململانێکانی تێدا دەڕواتە پێشەوە. شەڕی مێژووی براکان لە هابیل و قابیلەوە دەستی پێکرد. پەیوەندیە خزمایەتیەکان خراپترین پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانن، هاوسەرگیری زۆر جار وەک دانوستان و دامرکاندنەوەی شەڕ و دوژمنکاری ئەژمارکراوە. ژن لە تۆڵەی خوێن لەبرەوە سەرچاوە دەگرێ. ئەمە رەدەچێتە ناو سیاسەت و پاشقوکگرتن و کوشتنی هاوڕێ و خزم و تەنانەت کەس و کاری خوێنیش وەک برا و ئامۆزا حاڵەتێکی ئاساییە و مێژووی سیاسی دەسەڵاتدارەکان پڕیەتی لەم نموونانە و لای خۆشمان هەن کە لە پێناو دەسەڵات و سەردارێتیدا چۆن باو و کوڕ و برا و ئامۆزا و خزم و کەس و دەست و هاوڕێی ئازیزی یەکتریان کوشت و دەشیکەن. داخەکە لیرەدایە کە بە نیوەندە سیاسیەکە ئاساییە واتە خەڵک بە ئاسایی وەری دەگرن سەرکردەیەک کەس و کاری خۆی بکوژێ یاخود وڵات تاڵان بکات کەچی لێی خۆش دەبن و بگرە چەپڵەی بۆ لیدەدەن و دەنگی بۆ دەدەن و لە هەموو شوێنیکش داکۆکی لێدەکەن لە کاتێکدا گەر ئەوە لە ئاستێکی کۆمەڵایەتیدا بچێتە پێش ئەوا ئیتر بە چاوی خراپ و عەیب و عارەوە سەیر دەکرێ و کۆمەڵگەی ئەمە پڕە لە حاڵەتی ئاوها.

بەهەرحاڵ،

ئەوەی من لێرەدا مەبەستمە ئەو رق و دوژمنکارییەی هتلەر لە چەوە هاتبوو بە رامبەر بە جوو لە کاتێکدا خۆی جوو بووە. ئاینەکان هەمان رەنگدانەوەی ئەو حاڵەتە کۆمەڵایەتی و نزیکایەتییان هەیە کە پێشتر ئاماژەم پێدا. وەک دەزانین ئاینەکان ئاوها هاتوون: جودایيزم (ئاینی جوولەکە)، کرسیتیانەتی (مەسیحیەت)، ئینجا ئیسلام. هەرسێ دیانەتەکەش لە یەک شوێن و یەک سەرچاوەوە هاتوون و بگرە تێکستەکانیش ئەوەندە لە یەکەوە نزیکن هەر بە برا و ئامۆزای یەکتر دەچن. تەنانەت وەکو قەومیش موسا جوو بووە، عیسی جوو بووە، تاکو ئیستا بە تەواویش دیار نیە پێغەمبەری ئیسلام سەر بە کام قەوم بووە بەڵکو تەنها ئەوە زانراوە وەک لە سەرجاوە مێژووییەکانی خۆیاندا هاتووە کە یەکەم هاوسەری محمەد کە ناوی خەدیجە بووە جولەکە بووە و نزیکتری کەسیش لە محمەدەوە ئامۆزاکەی خەدیجە بووە بە ناوی "وەرەقە بن نەوفەل."

جودایيزم هەردووکیان، مەسیحیەت و ئیسلام، رەت دەکاتەوە و دانیان پیدانانێ و ئەوانیش رقێکی مێژوویيان لە هەڵگرتووە. سەرباری پێکەوەژیانی جودایزم لەگەڵ هەر دوو ئاینەکەی تردا، بەڵام جووەکان هەمیشە بە نەفرەتکراون لە لایەن مەسیحیەت و ئیسلامەوە. مێژووی پەلاماردانی جولەکە لە لایەن مەسیحیەتەوە پێش هتلەریش رووی داوە و چەندان جار جووەکان توشی کۆمەڵکوژی هاتوون و ئەو کین و رقەی ئیسلام و مەسیحیەت لە جوو هەیانە یەکێکە لە رقە مێژووییە ترسناکەکان و لە هەر شڵەقانێکدا جووەکان پەلامار دەدرێن بەڵام ئەمجارە جووەکان، ئیسرائیل، بوون بە بەشێک لە بڕیارێک کە نەدەبوو ببن. قفڵکردنی ئاینی جوو و داخستنی بە رووی ئەوانی تردا هەم جووەکانی وەک ژمارە بە کەمی هێشتەوە و هەم رێگەی خۆشکرد بە دوو دینەکەی تر ئاسان پەلاماریان بدەن و ئەزیەتیان بدەن و نابودیان بکەن و ماڵ و حاڵیان تاڵان بکەن و بەکۆمەڵ کوژیان بکەن. ئەم پەلاماردانانە هیچ بنەمایەکی ئینسانی و ویژدانی و ئەخلاقی و بگرە خودایيشی نیە بەو مانایەی خودا هیم هەموانە بەڵام بۆ ئەوەی دەسەڵاتێک جیگیر بکەیت و سیاسەتێک بڕیتە پێشەوە تۆ دەبێ حیلەیەکت هەبێت یان بیانوویەکت هەبێ و شتەکانی خۆتی لەسەر کەڵەکە بکەی. لە دەورانی حوکمی ئاینی و راسیستی و فاشیتبووندا ئاسانترین و باشترین ئامانج ئەو کەمایەتییە ئاینی و نەتەوەییانەن کە لە پەنا دەستی خۆتدا دەژین. پەلاماری هیتلەر بە گیان جووەکان لەرەوە هەنگاو هەڵدەهێنێ ئەگەرنا هیتلەر لە هەموو کەس باشتر دەیزانی رەگەکی جولەکەیە و ئەفسەرە پلە بەرزە دەسەزەکەی لە دەمانی جەنگی یەکەمی جیهانیدا جولەکە بوو، بگرە لە سەرەتاوە ژمارەیەکی زۆر لە

جووەکان چوونە ناو پارتەکەیەوە و هەندێکیان هەر مانەوە لەگەڵ ئەوەی بە رواڵەت ئاینی خۆیان گۆڕی بەڵام لە ناوەخندا هەر جوو بوون و نزایەانیش ئەمەیان ابش دەزانی. بۆ نموونە ئێلی وایزێڵ گەنجێکی جووی هەرزەرکار لە کامپی ئەشفیتز دەڵێ ئەو دکتۆری ددانەی کە دەهات دگانە ئاڵتونی و زیوییەکانی لە دەم دەرھێنا ین جولەکە بوو. بەهەرحاڵ،

مەبەستم لەوەیە کە بەڵام گەر جوو لە ئەڵمانیادا نەبوونایە و هەر کەمینەیەکی تری ئاینی و نەتەوەیی هەبوونایە هیتلەر هەمان شتی دەکرد؛ چونکە هەر کۆمەڵێک کەم بن ئامانجەکەی ئاسانتر و باشتر دەپێکی و هەرچی ئاستە سیاسی و فکرییەکانیشت کە مەبەستت لێی هەیە شتێکی پێ بکەی لەوەدا لە مەودایەکی دیاریکراودا تاقی دەکەیتەوە و هەڵخراندنی خەڵکیش بە دەوریدا ئاسانە و هەدەفەکە زووتر دەپێکەنرێ. جا لەو روانگەیەوەی کە مەسیحیەت و مێژووە دژ بە جولەکییەکەی وەک مادەیەکی خاو لە بەردەستدا هەبوو هیتلەر ئەو مادە خاوەی بەکارهێنا بۆ مەرامی سیاسی فاشستانەی خۆی. کەسی سیاسی لەو جۆرەی هیتلەریش، هەر وەک چۆن لە هەموو شوێنێکی دنیا هەیە، گرنگ بۆیان مانەوە و دەسەڵاتدارێتی و سەردارێتیە و دەست بەسەردا گرتنی ماڵ و سامانە و گرنگ نییە کە دەبێتە ژێر پاوە گرنگ ئەوەیە بەسەر لاشەکاندا بڕۆم و بگەمە دەسەڵات جا ئەو لاشانە هی خزم و کەس و دراوسێ و هاوڕێ و دەست بێت فەرقی نییە و ئەوە چارەنوسەکەیانە. فاشستەکان و رەگەزپەرستەکان، هەر وەک چۆن عەلی حەسەن مەجید دەیگوت قەیچێکە با نیوەی گەلی عەراق بکوژرێ لە پێناو سەرۆکی فەرماندە سەدام حسێن، ئاوهاش هیتلەر چەندە بە سەر لاشەی جووەکاندا رۆیشت بیست ئەوەندە گیانی هاوڵاتیە ئەڵمانیە مەسیحیەکانی خۆی کردە قوربانی دەست بەرزکردنەوەیکی خۆی.

کێشە و ململانێک نێوان جووەکان وەک هەر گرۆپ و خەڵکێکی ئاینی تر جیاوازی بیر و کردار و تێزی ئاینی و سیاسی و ئینسانیان هەیە و بە چەسپاندنی دەسەڵا تێکیش گروپێک یا کەسێک ئامادەیە هەموو ئەوانی تر بکاتە قوربانی خۆی وەک هیتلەر کە خۆی جوو بووە و نەیهێشتووە کەس بزانێ تاکو زانراوە و بە رەسمیش پارێزەرەکەی پێی گوتووە نمونەیەکی بەرجەستەی ئەم خاڵەیە و نمونەی تری زۆریش هەن لە شوێنە جیاوازەکانی تری ئەم دنیایەی ئێمە.
من وەک خۆم بەو پێودانگەی مێژوو دەبینم هیچ بەم سەیر نییە و سەرسام نابم بەوەی کە هیتلەر گەر خۆی رەگێکی جولەکەی هەبێ و جولەکەی قەتڵوعام کردبێ. یەکەم شت جولەکەیی بوون ئاینە نەک

نەتەوە و پاشان لە مێژوودا ئەوانەی کۆمەڵکوژی یەکتریان کردووە زۆرتر لە قەوم و تیرەی یەکتر بوون. مێژووە ئاینەکان پیشانی دەدا کە هەموان یەک زمان بوون کەچی باوەڕ و خوداپەرستیەکەی جیاواز بووە بەڵام ئەو کوشت و کوشتارەی بە یەک کردوویانە هیچ پەلاماردانێکی مێژوویی ئەوەی تێدا نەکراوە. هەر بۆ نموونە کوردی خۆمان ئەوەی لە دەستیان هات دژ بە کوشتنی یەکتر لە دەستیان هات. بۆ نموونە، ئیبراهیم پاشای بابان کە بە دامەزرێنەری سلێمانی دادەنرێ و پەیکەرێکی گەورەی لە ناو شاری سلێمانیدا بۆ کاروە و زۆر کوردی خۆشمان بە ڕەمزی نەتەوەیی دادەنێن لە شەڕی کۆمەڵکوژی نەتەوەکەی خۆیدا کوژراوە. ئیبراهیم پاشا جاشی حوسمانیەکان بووە و چەندان جار شەڕی یەزیدیەکانی کردووە لە ناوچەی موسڵ و شەنگار و لە دوایی جاریشدا هەر لەوێ دەکوژرێ و مەیتەکەشی لەوێ دەنێژرێ.

ئەوەی ئێستا جووەکانی ئۆکراین دەیکەن بە هاوکاری و یارمەتیدانی ماڵی گەورە بۆ نازیەکانی ئۆکراین شتێکە لەم جیرۆک و باسە مێژووییە کۆمەلایتیە سیاسیە ئەگەرنا چۆن دەبێ بلیۆنەرێکی جوو، سەرۆکێکی جوو، یاخود دەولەتێکی جووی وەک ئیسرائیل نە هەر بچێتە بەرەی نازیزمی ئۆکراینی و ناتۆ و غەربەوە بەڵکو پشتیوانی دارایی و سەربازی و لۆجستی هێزێک و قەوارەیەکی نازی هیتلەری بکات. ئەو پڕوپاگەندانەی لە غەرب دەکران وەک هۆکارێک باس دەکرا گوایە بۆچی هیتلەر رقی لە جولەکەیە و مەسەلەکەیان بە شتێکی شەخسی دەگێڕایەوە ئەوا نەک هەر راست نەبوو بەڵکو درۆیەکی شاخدار بوو کە خودی هەڵوێستی ئیستای ئەوروپا بۆ پشتیوانی کردنیان لە نازیەکانی ئۆکراین ئەو درۆیە دەسەلمێنێ.

ئیدریس مستەفا

٧ی ئایاری ٢٠٢٢

دەوڵەت، چەمک و تیۆر... کتێبێکی نوێی نووسەر و رۆشنبیر سمکۆ

محەمەد

پێشەکی

دەوڵەت هەم قەوارەی جوگرافیا و هەم شوناس و هەم سەربەخۆیی ئابوری و هەم مانایەکە بۆ بوون، بۆیە مەسەلەی دەوڵەت بەدرێژایی مێژوو هەم لەرووی مەعریفیەوە بۆتە جێگەی بایەخی میتۆدی کۆمەڵناسی سیاسی و لەزانکۆکانی جیهاندا دەخوێنرێ، هەم لەرووی تیۆری سیاسیەوە بایەخی پێدەدرێت کە هەریەك لە تۆماس هۆبز و ژان ژاك رۆسۆ و هیگڵ و مارکس و هتد، بەزانستیانە شیکاریان بۆ کردووە و رەخنەشیان لێگرتووە، هەم لەڕووی جوگرافی و نەتەوەیی و قەوارەییەوە بۆ کۆمەڵگەیەك، یان ئاینەکان یان نەریتە جیاوازەکان کە لەرووی مێژووییەوە لەرێگەی هێزو سوپاوە وەدەستهاتووە، موناقەشەی ئەوەش کراوە کە مافی هەر نەتەوەیەك، یان کۆمەڵگەیەکە ئەگەر داوا بکات خاوەن قەوارەیەکی سیاسی و جوگرافی لەو شێوەیە بێت، ئەمەش بۆ کردنەوەی ئەو گرێ سایکۆلۆژیە سیاسییە بێت کە بۆماوەی پشتاوپشتە، چونکە هەر ئەم لایەنەیە کە تائێستاش هەمان کەشوهەوای سیاسی پێوەدیارە کە بەئاسانی بۆ نەتەوەکان بەدەست نایات، بەتایبەتی ئەو نەتەوانەی کە تائێستا فرەستیان بۆ نەڕەخساوە ببن بەدەوڵەت و نوێنەریان هەبێت لە نەتەوە یەکگرتووەکان، بۆ هێزە گەورە و خاوەن دەسەڵاتەکانیش ئاسان نییە دەستبەرداری ئەو هەزموونە جوگرافیە بن کە چێژی لێدەبینن.

ئەم کتێبە لەمانای تێرمەکەوە بگرە تادەگاتە هەموو ستایلەکانی دەوڵەتی موناقەشە کردووە، بەڵام فۆکس خراوەتە سەر دەوڵەتی نەتەوەیی کە پێشتر داواکارییەکی گشتی بوو، لەڕووی نێودەوڵەتیشەوە رەوایەتی سیاسی وەرگرتبوو، بەڵام ئەم ستایلە زیاتر لەدوای شکستی سۆڤیەت و نەمانی دوو جەمسەری و نەمانی چەمکی ناسیونالیزم بوو بۆ بەدەستهێنانی دەوڵەت لەلایەن نەتەوەوە، باشترین سەلمێنەریش ئەوەیە کە ویستەکە بۆتە مەسەلەیەکی لاوەکی و چۆتە دەرەوەی ئامانجی نەتەوەکانی رۆژئاوا، تەنها بۆ ئەو نەتەوانە بایەخی ماوە کە گرێی سایکۆلۆژیان هەیە و نەبوونی ئەو قەوارە جوگرافییە بەکەموکورتی سیاسی دەزانن، چونکە نەمانی مۆدێلی دەوڵەتی نەتەوەیی، جگە لەوەی هیچ بەهایەکی نەماوە دوای ئەوەی رۆژئاوا گەیشتە قۆناغی دەوڵەتی فرەیی لە مەزهەب و ئاین و نەتەوە و کولتوور، لێرەوە ئەم قەوارەیە بەخاتری ئەوانی دیکە کە لەپەنای نەتەوە بێ دەوڵەتەکانن تاکو نەبنە پەراوێز و جارێکی تر نەتەوەی سەردەست و ژێردەست درووست نەبێت، ناو و شوناسی دەوڵەتی نەتەوەیی گۆڕا، نموونەش ئەوەیە کە

داواکاری دەوڵەتی کوردی گۆڕا بۆ دەوڵەتی کوردستان، چونکە لەپەنا کورد سریانی و کلدانی و تورکمان و پاشماوەکانی عەرەب، کولتووری غەیرە کوردی لە کوردستان هەن، بۆیە ئەو پێشنیارە قەبوڵ کرا کە دەوڵەت بەناونیشانێکی دیاریکراوی نەتەوەییەوە نەمێنێت، بەڵام شوناسی نەتەوە لەدەست نەدات.

بەهەرحاڵ ئێمە لەم توێژینەوەیەدا موناقەشەی هەموو لایەنە میتۆدی و سیاسی و مێژوویەکانی ئەم چەمکەمان کردووە بەپێی سەرچاوە باوەڕپێکراوەکان، بەڵام ئامانجەکە خودی ئەو مانا نوێیەیە کە لەدوای هاتنی چەمکی جیهانگەرایی هاتە ئاراوە، بۆیە مانایەکی دیکەی موناقەشەی نوێ بۆ دەوڵەت، لەفەزای ئابوری کراوەدا خۆی مانیفێست کردۆتەوە، ئەویش لەجیاتی ئەوەی وەکو جاران دەوڵەتی گەورە کۆمپانیا بەڕێوەببات، ئێستا بەپێچەوانەوە بۆ رزگاربوونی دەوڵەت لە ئەرکە قورسەکانی، هەروەها بۆ گۆڕینی گرێبەستی نێوان هاوڵاتی و دەوڵەت کە دیاریکردنی ئەرك و ماف بوو لەنێو دەستووردا، پێچەوانە بۆتەوە بۆ گرێبەستی نێوان هاوڵاتی و کۆمپانیاکان، لەباشترین حاڵەتیشدا هەندێکجار دەوڵەت بۆ نەتەوە زۆر دەستەکان درووست دەکرێت، تاکو لەرێگەی ئەو سامانەی کە هەیەتی وەکو کۆنیالیلێکی ناڕاستەوخۆ بمێنێتەوە بۆ زلهێزەکان، نمونەش هاتنە پێشەوەی بەدەوڵەتبوونی ئەمازیغی و سکۆتلەند و کوردستان و کەتەلۆنیا و قرمی ئۆکراینا و هتد. هەروەها ئەو دەوڵەتۆچکانەی کە لەنەخشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ناویان هاتووە کە لەرووی جوگرافیاوە، سەر بەدەوڵەتی گەورەی وەکو ئێران و تورکیا و سعودیە و لیبیا و جەزائیر و تەواوی وڵاتانی عەرەبیین و کەیسەکانیان بۆ کاتی نادیار داخراون.

ئامانج لەم کتێبە لەسەرەتاوە ئەوەبوو کە کورد بەگشتی ئەم چەمکەی وەکو ویستی سیاسی و وەکو ویستی نەتەوەیی لەسەر زار بوو، بەڵام کە سەرینەگرت بەهەر هۆیەکەوە بووبێت لەکاتی خۆیدا، لەوێوە سەرچاوەی گرتبوو ئەو نەتەوانەی وەکو کوردن و هەمیشە ستراتیژی سیاسیان بەئاڕاستەی دەوڵەتە، بەڵام ئیرادەی سیاسی سەربەخۆیان نیە، چونکە درەنگ فریای ئەوە کەوتن بچنە نێو هاوکێشەی سیاسی و ببن بە لێگێیەك و لەرێگەی ئەو لێگێ سیاسیەوە بناسرێن، ئەم بۆچوونەش ئەگەر نیگەتیڤ نەکەوێتەوە، ئەوەیە کە دەوڵەت لەم سەردەمەدا دەسەڵاتە سیاسی و ئابوریەکەی هێندە سنووردار کراوە، تائەو جێگەیەی کە دەوڵەتی نەتەوەیی بەهای جارانی نەمێنێ، چ لەناو مەحفەلی نێودەوڵەتی و چ لەئاستی نێوخۆ، چونکە بەگشتی ئەو ویستە گشتیەی جاران هەبوو بۆ دروستکردنی دەوڵەت لەرێگەی ئامانجێکی سیاسی و سەرکردەکانیەوە، ئێستا ئەو دەنگە بەشێوەیەك لەشێوەکان

کزبووە، چونکە سیاسەت بەهۆی میدیا و سۆسیال میدیاوە، تارادەیەك شەفاف بووە و بووەتە کردەیەکی ناشیرین و شوناسە جوگرافیاکەشی بەهۆی دەسەڵاتە سیاسیەکەوە ناشیرین بووە، چونکە ویستی خەڵك بەگشتی بۆ خۆشگوزەرانی و پێکەوەژیانی نەتەوە و ئاینەکان زیاترە، ئەمە کاریگەری لەسەر بوونی فکری ناسیونالیزمیش کردووە بەرامبەر بەئەوانی تر، بەوپێیەی کە زۆربەی نەتەوەکان دوای ئەوەی شاهیدی ئەوەبوون سیاسەت رادەستی بازاڕ و ئابوری کرا، ئیدی نەتەوەخوازی بووە ئامانجی لاوەکی بۆ دەوڵەت.

ئێمە لێرەدا تائەو جێگەیەی فریای چەمکە سیاسیەکانی پەیوەست بە تێرمی دەوڵەت کەوتووین، هەروەها دەستکاری هەندێك کۆنتێکست و وشە و بابەتی زمانەوانی بووینە کە لەچاپی پێشووی هەڵەو کەموکورتی تێدابوو، فریای ئەوەش کەوتووین هەموو لایەنەکان موناقەشە بکەین، چ بەپێی لایەنە فەلسەفیەکە بێت چ لایەنە مێژوویەکە بێت، چ ئەو ستایلە نوێیەی کە پێناسەیەکی نوێی بەچەمکی دەوڵەت بەخشیوە، بەهیوای ئەوەی ئەم کتێبە بتوانێ موناقەشەیەکی فکری بەرهەمبهێنێ و وەکو لێکۆڵینەوەیەکی جددی تەماشای بکرێت و کتێبخانەی کوردیش دەوڵەمەند بکات.

سمکۆ محەمەد
20/2/2022

چیرۆك/ شەقامە بازنەییەکان- 5- رەسوڵ بەختیار …

5

هەموو لاڕێ و رێگە لاوەکی و لق و پۆپ و راستەڕێییەکان، دێنەوە سەر یەکەم بازنەی شەقامە بازنەییەکان، هەرچی بکەی، چەندین رێگە بدۆزیتەوە، هەر دەبێ بۆ چەند ساتێک لابدەیتە چایخانەی چەقی بازنە، چل تا پەنجا ساڵێک پێش ئێستا، واتە لە هەشتاکانی سەدەی بیستەم، ئەو کات من منداڵێکی تەمەن دە دوانزدە ساڵان دەبووم، هەستم دەکرد باوکم لەچ ئازارێکدایە، ئەو سێزدە بۆ چواردە ساڵ لەنێو شەقامە

بازنەییەکاندا فیرار بوو، دواتر تەمەنی گەورە بوو و ئەوانەی وەك ئەو لەسەربازی بوردران، بەفەرمانێکی سوپا هەمووو ئەو تەمەنانە لەسەربازی دەبورێن، لەگەڵ ئەوەی جەنگی نێوان عێراق و ئێران لەو پەڕی بوو، ڕۆژانە دەیان تەرم بۆ نێوەندی شەقامە بازنەییەکان دەگەڕایەوە، تەمەن دوای تەمەن بانگی سەربازی دەکران.

ئەوانەی فرت وفڕێیان لەتەسکەرە و نفوس و دەفتەر خدمەی سەربازی کردبوو، ئەوانە فیراری عەسکەری بوون، هەندێکیان بەهەموو شێوەیەک نەیاندەویست عەدەم تەعورزی سەرۆک جاشێک وەربگرن، بۆیە دەمێک لەبەر مشتەرێکە و جاش و جەشک و مەفرزە خاسەکان خۆیان لەبیر و کەندووێکی ناو دوا ژووری ماڵەوە دەشاردەوە، ئەو شوێنەشیان دادەخست وەك ئەوەی لەبنەڕەتدا وابێ، زۆرجار ئەوانەی بەدوای فیرارەکاندا دەگەڕان، شارەزاییان لەم جۆرە خۆ شاردنەوەیە هەبوو، بەڵام هیچ کات بۆیان نەدەدۆزرایەوە.

دوای ئەوەی کەمێک دۆخەکە هێمن دەبۆوە، هەرچۆنێک بێ بە هەناسەدان. بەڵام بەترس و لەرزەوە خۆیان دەگەیاندە نزیکترین چایخانەی بازنەی یەکەم، ئینجا هەر بەترس و لەرزەوە دادەنیشتن لەهەر چایخانەیەك چاو ساغێکی دڵسۆزی ئەو فیرارانە هەبوو، ئەگەر هەر کەسێکی خۆمانەی ناپاک لەوێدا هەبوایە ئاماژەیەکی دەکرد تا لەوێدا دانەنیشن بچن بۆ چایخانەیەکی دیکە، خودی چاوساغەکە بۆی دیاری دەکردن، هەر ئەو چاوساغە دڵسۆزە بیزانیایە یەکێک لەئەمنەکان دێیەوە بۆتە چایخانە ئەو لەدوورەوە دەیبینی بەفیرارەکانی رادەگەیاند لەوێ بڕۆن، نەوەک خۆی و ئەوان تووشی بەڵایەک ببن، بەمجۆرە بەشێک لەخەڵکی بازنەی دووەمی شەقامەکان بەو شێوەیە دەژیان، دەبێ ئەوەش بگوترێ، هیچ کام لەوانە ئەو وزە و تاقەتەی نەبوو بڕیار بدات تا روو لەشاخ بکات.

-هەندێکیان چوونە شاخ، بەڵام لەپێناوی ئامانجێک نەبوو تا دژ بەو دار و دەستەی سەردەم ببنەوە.

–تەنیا جانتاکانیان هەڵگرت، دواتر زاندرا ئەوان چوونەتە وڵاتێکی ئەورووپی و لەخۆشترین ژیاندا.

بۆ بەتەمەنەکان لەو سەردەمە زۆر تاریک بوو، جگە لە بەدەستهێنانی بژێوی ژیانی ڕۆژانە، ترسیان لەوە بوو، نەوەک یەکێک لە پاشەڵە پیسەکانی رژێم ناویان بدا و تاوانی پەیوەندی لەگەڵ مخەربین بەسەریاندا بسەپێنن، زۆرێک لەوانەی بەبێ گوناه کەوتنە بەندینخانەکان ئەشکەنجەیەکی زۆر دران، کاتێکیش لەبەندینخانە دەرچوون، نیوە ئادەمیزادێک بوون، زۆرێک لەوانە تووشی دەیان نەخۆشی ترسناک و کوشندە بوون، بەشێکیان بەئازاری نەخۆشییەکانیان کۆچی دوایان کرد، هەندێکی دیکەش لەناو بەندینخانە پیادانیان لەسەر خۆیان نووسی، لەدواتردا لەسێدارە دران.

ئەگەر پاشەڵی پیسەکانی هاوزمان راپورتیان بنووسیبایە بەوەی گەنجێکی خانەوادەیەک چووبێتە شاخ و دژی رژێم دەجەنگێ، ئەوا دواتر شەفڵەکانی رژێم لەبەرچاوی هەموو خەڵکی گەڕەک خانووەکەیان دەڕووخاند، ئەوانەی پاسەوانیان لە شەفڵەکە دەکرد، کەسانی چەکداری هاوزمانی بەکرێگیراو بوون، هیچکات باکیان بەوە نەبوو، بەوەی ئەوانە هاوشار و هاوبازنەن، زۆر بێشەرمانە قسەی ناشیرینیان بەخەڵک دەگوت، چاویان لە خەڵک سوور دەکردەوە، ئەوانە شەوانە کوزکەشیان بۆ ئەمنە عەرەبەکان دەکرد و دەبوون بە پاسەوانیان.
جاشەکان شانازیان بەخۆیانەوە دەکرد، کاتێک دژ بەخەڵکی شەقامە بازنەییەکان هەڵسوکەوتیان دەکرد. زۆرجاریش هێزەکانی شاخ دەهاتنە خوارەوە، ئەو بەکرێگیراوانەیان خەڵتانی خوێن دەکرد، ئەمە هەناسەیەک بوو بۆ خەڵکی شەقامە بازنەییەکان، بەڵام جاش و بەکرێگیراوەکان ئەمجارەیان زۆر دڕندانە دەکەوتنە وێزەی خەڵک، بەڕۆژی نیوەڕۆ جەند گەنجێکیان گولەباران دەکرد. هەموو ئەوانەی ئەو تاوانەیان ئەنجام دەدا وا خۆیان نیشان دەدا ئەوان لەسەر هەقن و دەیانەوێ سەروەری رژێمەکەیان بپارێزن، بۆیە هەردەم لەلایەن سەرەکەکانیانەوە دەستخۆشیان ئاراستە دەکرا، ئەوانیش پف دەبوون، هەنگاویان دەنا تا روو لەشاخ بکەن، هەرچی پەیوەستە بەشاخ و چیاکان بیانهێننە خوارەوە و لە پێش چاوی خەڵک ریسوایان بکەن، کەچی ئەمە پێچەوانە دەبووە تەنیا کەلاکیان دەهێندرایەوە، ئەمجارەیان بەجۆرێک چاویان سوور دەبوو، بەڵێشبگیرانە لەسەر شەستەی شەقامە بازنەییەکان خەڵکیان دەستگیر دەکرد و تاوانی پەیوەندییان لەگەڵ شاخ دەخستە پاڵیان، بۆ دووبارە چەند خانەوادەیەکی دیکە ماڵوێران دەبوون، هەر یەکەو بەرەو لایەک ئاوارە دەبوون.
تەنیا بەکرێگیراوەکان زوڵم و ستەمیان نەدەکرد، بەڵکو دەستە دەستەکانی شاخیش هەندێکجار بێ ئەنقەست زوڵمیان لە کەسانێک دەکرد، کەهیچ پەیوەندییەکیان بە بەکرێگیراوەکان نەبوو، ئەشکەنجەیان دەدان، هەر بۆ ئەوەی بۆ خەڵک بیسەلمێنن ئەوانیش دەتوانن لە نێو شەقامە بازنەییەکان هێزێکن.
ماڵوێرانی لەو کاتەوە دەستی پێکرد، کە هەردوو لا بەگوێوتینێکەوە بەرەنگاری یەکتر بوونەوە، رژێمیش بزەی خەندەی دەهات، چونکە هەرچۆنێك بێ ئەوا خەڵکی شەقامە بازنەییەکان دەکوژرێن، رژێم باکی نەبوو تا چەند ئەو شەڕ و ماڵوێرانییە درێژە دەکێشێ، گرنگ ئەوەیە هەرچی ئەو لەو بنەچەیە هەن دەبێ ئاوارە و بێدەرەتان بژین، هەردوو لاش بیریان چووبۆوە ئەوان کارەسات دەهێننەئارا، بێ باکانە لەهەموو شوێنێك تەقەیان لەیەکتر دەکرد، زۆرجارانیش خەڵکی بێ گوناه دەکوژران، ئەم کێشمە بەردەوام بوو، لەلایەکی دیکەوە پیاوانی

رژێم راودووی خەڵکیان دەنا تا بن بەسووپای میللی و دوای سووکە راهێنانێك دەنێردرانە جەنگێکی ماڵوێرانی نێوان هەردوو هێزی گەورەی عێراق و ئێران، تەرمی بەشێك لەوانیش دەگەڕایەوە، زۆربەی ئەوانەی دەستگیردەکران تا بن بەئەندامی سووپای میللی تەمەنیان گەورە بوو، بەشێکیان بەساڵاچوو بوون، ئەوان سەرەڕایی ئەوەی چەندین نەخۆشییان هەبوو، ڕۆژانەش لەبەرەکانی جەنگ بەرگریان لەگیانی خۆیان دەکرد، دەیانزانی تووشی چ بەڵایەك بوونەتەوە و رزگاربوونیان مەحاڵە ئەگەریش رابکەن، ئەوا ماڵ و منداڵیان دەنێردرێنە زیندان، ئەگەریش دەستگیر بکرابوونایە ئەوا لەبەردەم هاوڕێیەکانی ناپاکیان لەنێوچاوانیان دەنەخشاند و دەکوژران.

لەهەموو روویەکەوە بۆ هاووڵاتییانی شەقامە بازنەییەکان سەردەمێکی تاریك بوو، ئەوانەی لەدوورەوە هاتبوون بۆ ناو شەقامە بازنەییەکان بەشێکیان لەگەڵ رژێم دەستیان تێکەڵ کردبوو، ئەمنە عەرەبەکانیش کاتێك دەگوازرانەوە نێو شەقامە بازنەییەکان ئەوا خانەوادەکەیان ئاهەنگیان دەگێڕا، چونکە دەیانزانی دەوڵەمەند دەبن، بەدەستگیرکردنی چەند لاوێکی شەقامە بازنەییەکان، تۆمەتێك دەخرایە پاڵیان دواتر دوای پارەیەکی زۆریان دەکرد، تا هەر نەبێ کەسوکارەکەی سەردانی بکەن، هەروەها بۆ ئازادکردنیان داوای پارەیەکی قەبەیان لێدەکردن، بە دووسێ کاری وا ئەو ئەمنە عەرەبانە دەوڵەمەند دەبوون، دیارە هەموو ئەو کارانەش بەهۆی ئەو کەسە پاشەڵ پیسە هاوزمانەکان بوو، چونکە ئەوان دەیانویست بەوردی راپۆرتیان بۆ بنووسن و هیچ بوارێك نەمێنێتەوە تا لەبەردەم یاسا رزگاریان بێ، ئینجا چ یاسایەك یاسایەك بەهەموو شێوەیەك بەپێی قسەی خۆیان بۆ مانەوەی سەروەری نیشتمان و دەستەکانیانە.

سەرێك جاشەکان یان بەناوێکی دیکە موستەشارەکانی فورسان کێبڕکێیان دەکرد بۆ ئەوەی سەرکارە عەرەبەکانیان رازی بکەن، ئەوا جلێکی پێشتە و سمێڵ بابڕەکانیان هەردەم دەستیان لەسەر سینگ بوو بۆیان، هەردەم لەچاوانیان دەخوێندرایەوە ئەوان دەستیان بەخوێنی هاووڵاتییانی شەقامە بازنەییەکان سوورە، لەناو خەڵکیش خۆیان بەپیاوچاك نیشان دەدا، تا هاوکاری ئەم و ئەو بکەن و ڕۆڵەکانیان بپارێزن لەهەموو ناخۆشییەك و دواتر بێنە ریزیان، لەم رووەوە زۆر کەس لەترس و برسییەتیدا چوون بۆ ریزی ئەو سمێڵ بابڕانە، بەڵام زۆری نەدەبرد لەیەکێك لەشەڕەکاندا ئەوانەی لەنوێوە چووبوونە ریزی بەکرێگیراوەکان، دەکوژران.

دەبێ ئەوەش لەبیر نەکەین، زۆرێك لەوانەی خۆیان بەهاوزمانی ئێمە نەدەزانی، یان بەشێکی کەم لەهاوزمانەکانمان لەگەڵ عەرەبەکان پەیوەندییان دەبەست، ئەم پەیوەندییە گەیشتبووە ئاستی ژن و

ژنخوازی، زۆر بەشانازییەوە باسیان لەوە دەکرد، کە زاواکەیان عەرەبە و لەهەموو شوێنێك دەستی دەڕوا.
لەو سەردەمە تاریکە کار لەشەقامە بازنەییەکان بەدەست نەدەکەوت، بۆیە بەشێکی زۆری خەڵکە پیشەوەرەکە دەچوونە شارە عەرەبییەکان و لەبازنەی یەکەمی ئەو شارانە نیشتەجێ دەبوون، لەوێدا دەستیان بەکار دەکرد، زۆر بەکەمی دەگەڕانەوە نێو بازنە کانی خۆیان ترسیان لەهەموو شتێك بوو، نەوەك قین لەدڵێك تۆمەتێکی بۆ ڕێکخا، کاتێك لەیەکێك لەشەقامە بازنەییەکان چاوی پێبکەوێ، کێشەکان لەنێو ئەو شەقامانە ڕۆژ بەڕۆژ زیاتر دەبوو، کەس بەهانای کەسەوە نەدەهات، یان ترسی لەوە بوو هاوکاری هاوڕێیەکی بکات، نەوەك تۆمەتێك بخەنە پاڵ، لەلایەکی دیکەوە بەشێك لەوانەی بۆ گەشتیاری دەهاتنە شەقامە بازنەییەکان، کاتێك سەیری چاوانیانت دەکرد، هەستدەکرد ئەوانیش لەزوڵمێك هەڵاتوون، بەڵام دەیانەوێ بەو گەشتەیان خۆیان لەبیر بکەن، هەموو شتێکی نالەباریان دەکرد، سەرنجی ئەولاو ئەوڵایان بۆ خۆیان رادەکێشا، خۆیان بەبەختەوەر دەزانی کاتێك متمانەیان بەیەکێك بوایە دڵ و دەروونی خۆیان دەکردەوە، کەسانی نێو شەقامە بازنەییەکانیش تەنیا گوێیان رادەگرت، نەوەك ئەمە فێڵێك بێ تا دڵ و دروونی خۆیان بکەنەوە، بۆیە تەنیا گوێیان دەگرت، زۆرجار چایخانەکان تەنیا کەسانی گەشتیاری تیادا بوو، بەزمانێك قسەیان دەکرد، بێزاری پێوە دیار بوو، بەڵام ئەوانیش نەیاندەتوانی بەتەواوی هەرچی لەدەڵیاندایە بیدرکێنن.
تەنیا دەیانگوت شەقامە بازنەییەکانتان بەشێوەیەك رازاوەیە دڵ و دەروونی هەمووان دەکاتەوە، ئەمە بەهەشتێکە ئێوە تیایدان، ئێوە تەنیا کەمێك کەلە رەقن دەنا دەتانتوانی خۆشترین ژیان بەسەر ببەن و تەلارەکانتان وەك خۆتان بەرز بێ.
گەڕەکە دوورەکانی دوا بازنە، زۆربەیان کریستیانی بوون لەرووی هەوادارییەوە زۆربەیان سەر بە بازنەی رژێم بوون، ئەوانیش ترسێکی گەورەیان لەرژێم بوو، کەچی بەهۆی دامەزرێنەری دەستەی رژێم خۆیان کردبووە بەشێك لەرژێم، ئەوان لەترسی کەسانی خراپ و دەمارگیر خۆیان بەژێمەوە هەڵواسیبوو، نەوەك لەم ژمارەیە کەمتر ببن و بۆ جارێکی دیکە، ئەو بەشەی ماوە روو لەهەندەران بکەن، زۆر بەکەمی پێوەیان دیار بوو زوڵم لەخەڵك بکەن، بەشێکیان پێیان شورەیی بوو ئازاری کەسانی نێو هاو شەقامە بازنەییەکانیان بدەن، هەردەم دەیانگوت “دونیا شەو و ڕۆژێك نییە”، ئێمە سەردەمانێك ئیمپراتۆریەتمان لەسەر ئەو خاکە هەبوو، بەڵام دەبینی ئێستا ئێمە تەنیا کەمینەیەکین، بۆیە زوڵم و زۆری تەنیا تاوانێکە و لەئەستووریدا دەپسێ، کەچی بەشێك لەوانە لە بارگای رژێمەکەیان

لەنێو شەقامە بازنەییەکان پەرت و بڵاو بوون تا خۆیان لەهەموو پەرتەوازەیەك و دووبارە شکانەوە ببن، چەند تاکێکی ئەو گەڕەکە دوورە کریستانیانە بوو بوون بەبەشێك لەشاخ و خۆیان لە شەقامە بازنەییەکان جیا نەدەکردەوە، مێژوو شایەدە هەندێکیان گیانیان بەختکرد بۆ ئامانجێك، کە باوەڕیان پێی هەبوو، خەڵکی گەڕەکە دوورەکانیش، کە لەدوا بازنەدا بوون، ترس و دڵەڕاوکێ گیانی ئەوانیشی داگیر کردبوو.

سەرەڕای هەموو ئەو ناخۆشی و ئەشکەنجە و ئازارە ژیان بەردەوام بوو، هەندێکجار شەقامە بازنەییەکان لەکەلاوە دەچوو، هەندێکجاریش گەشاوە دەبوو، بەڵام هەردەم ترس لەسەر هەموو شتێکدا زاڵ بوو، زاڵبوونێك هەموو شتێکت لێ بوو بووە سیخوڕ، ترست لەوە بوو لەنێوان دەرزەکانی ماڵەکەتدا قسە و وتەکانت بپەڕێتەوە و تۆمەتێکت بۆ هەڵبەستن، هیچ دایك و باوکێك قسەی تەواوی دەروونی بۆ منداڵ و نەوەکانی نەدەدرکاند، نەوەك لەکۆڵان بیگێڕنەوە و خۆی قوڕ بەسەر خۆیدا بکات.

ئیتر بەو شێوەیە چیرۆکی شەقامە بازنەییەکان بەو شێوەیە بەردەوام بوو، هیچ ئاسۆیەك نەدەبینرا، خەڵکەکە راهاتبوو تا خۆیان لەگەڵ دۆخەکە بگونجێنن.

کێشەی سەرەکی خەڵکی ئەو بازنانە خودی خۆیان بوون، واتە ترسیان لەهەموو شتێک بوو، زۆر جار لەناکاوێکدا بەهەواڵێک دەیان دادەخورپا، یان ئەوەتا یەکێک لەسەربازەکانی ئەو بازنەیە لەبەرەکانی جەنگ تەرمەکەیان بۆ ئەتۆمبیلێکی تەکسی یان سووپا دەهێنایەوە، هەروا شێوانە شاخ دادەبەزییە نێو شار، ئەمە مایەی دڵ خۆشی شەقامە بازنەییەکان بوو، بەڵام کاتێک رۆژ دەبووە، هیچ تروسکەیەکی رووناکی نەدەبیندرا، هەرچی جاش و ئەمن و مەفرزە خاسەکان هەبوون ناو شاریان دەتەنی بۆ ئاماژەی سیخوڕەکانیان، شۆفڵەکان خانوویەکیان دەڕووخاند، بەو بیانووەی لەشەودا پێشوازییان لەشاخ و چیاییەکان کردووە، دیمەنێک بوو تا ئەو پەڕی جەرگبڕ بوو.

رەسوڵ بەختیار

چاوەکانت بەشوێنمدا دەگەڕێن...
دڵکەش قادر

ئەگەر من مردم
تۆ لە کام چاوگەی هیواوە سەردەردەکەی؟
لە کام ئولفەتی خۆشەویستییەوە
پێکەنین بەیان دەکەی؟

ئەگەر من بوومە قوربانی،
تۆ لە کام چاوگەوە دەڕۆیت و
داوای هیوا دەکەی؟
لە کام پێکی مەمکەوە داوای پاکبوونەوە دەکەی؟

ئەگەر من گوومبووم
لەکام باخچەدا پشوویەک دەنۆشی و خەیاڵێک دووگیان دەکەی و بەدیار
چاوی دڵکەشەوە دەگری؟
لە کام کۆشکدا سەرخەوێ دەشکێنی بەبێ گریان؟

ئەگەر من لە هیچ شوێنێ نەبووم
ئەو ڕۆژە دێت
چاوەکانت بە شوێنما دەگەڕێن
هەمووجێ لە چاوتا
لە هزرتا
لە خەیاڵتا
دەبنە وەسوەسەی نەدۆزینەوە و
گەڕان.

ئەوکاتەی دڵتەنگ بووی
سەرێک بدە لە ماڵە چۆڵەکەی سینەم و
تەماشای شکڵە هەڵواسراوەکان بکە
چۆن بە دیواری دڵمەوە
چۆن بە تاقی سینەمەوە
بەبێنازی سەمای تەنیایی دەکەن
چۆن بەبێهیوایی سەیری خۆرئاوابوون و
ئاسۆغەمگینەکان و
شەکەتی ڕێگای ونبوون دەکەن.

ئاخ بەنازی گووشین و
بە مەیلی مەستبوون.

سلێمانیی
دڵکەش قادر

هەراری ڕێـــویی کاپیتـــاڵیزم… مەحمود عەبدوڵڵا

مرۆڤی بەڕۆبۆتکراو ،وێڵ بەدوای چێژو ، بەختەوەری “گا ئاسا”وەک نیچە دەیگوت:مرۆڤی مۆدێرن دەیەوێت بەختەوەر بێت وەک گا یەک. ژیان کورت دەکرێتەوە لەوەی تۆ بخۆیت و بخەویت،هیچ پێویست ناکات مەراقی کۆمەڵکوژی ملیۆنان مرۆڤ بیت ، پێویست ناکات خەمی ئەوانیترت بێت،لێگەڕێ با خەڵک لەنەهامەتیدا بژین،ئەگەر تۆ شوێنەکەت ئارامبو ئەوا کێشەی تۆنییە خەڵکیتـــر بەهۆی جەنگەکـــانی کاپیتــــاڵیزمەوە ئاوارەن،لێگەڕێ گرنگ تۆکارو ئابوریەکی باشت هەیە،سوپای بێکاران بەتۆچی. نیچە لێـرەدا دژی فەلسـەفەی تـاکگەرایی مۆدێـرنەیە کە مرۆڤەکە بیریش ناکاتەوە بۆئەوەی گەدەی تێک نەچێت.
نوح هەراری بە پشت بەستن بەفەلسەفەی ئەبیکۆڕ و بێنتهام و میل ،مەیلێکـی وانیشانـدەدات،ئەلبەت هەردەبێ پەنا بەزانستیش ببات ،چونکە ئەمڕۆ هەندێک خوڕافە بە پاڵپشتی زانست مومکین نین.
زیرەکی هەراری لەوەدایە بەشێوازێکی گریمانەیی ،مێژوی ئایندەمان بۆ دەخوێنێتەوە،وەک فاڵگرەوەیەکی سیستەم گریمانەی ئایندەیەکی زێڕیـن دەکـات ،لەلایەکیـش وا نیشانـدەدات کە ئەوە هەر خەیـاڵێک بێت،گریمـانەیەکی دور بێـت،وەلێ دەســتبەرداری ئەوە نـابێت کە پێمانبڵێت:ئەوگریمانـانە پێویسـتین بۆ سیسـتەمی سـەرمایەداری . چ گریمانەیەک ؟ قسە لەسەر دوگریمانە و پێشبینی بۆئایندە دەکات ، نەمری و بەختەوەری.
سەیر ئەوەیە هەراری ئەوانە وەک پێویستی کاپیتاڵیزم دەبینێت،واتا سەرمایەداری ئەو دو ئارەزوە دەکاتە پڕۆژەی خۆی،بەڵام دەڵێت:نەک لەبەر خودی مرۆڤ بەڵکو لەپێناو قازانج،ئێ دیارە دەبێ وابـێت چونکە سەرمایەداری بەچاوی قازانج سەیری هەموشت دەکات تەنانەت

ئەخلاق و مر□ق و خودی ژیانیش . ئەو پێیوایە کە مر□ق ل□سەدەی ۲۱ دا، پشکێکی گەورەی دارایی دەخەنە گەڕ، بۆ درێژکردنەوەی تەمەن، هەروەها جەنگ لەدژی مەرگ و پیری لەسەدەی بیست و یەک درێژکراوەی کلتوی مۆدێرنە بەبڕوای ئەو.
کێشەکە ئەوەنیە کەمر□ق خ□یاڵێکی وای لەسەرداهەیە، بەڵکو ئەم خەونە شتێکە لەدیدی ئەودا کە بۆ ژیانی کاپیتاڵیزم پێویستە. باسی ئەم هەوڵانەش دەکات کە ل□ ئێستاوە خراونەتەگەڕ، وەک تەرخانکردنی لەسەدا سی وشەشی دارایی گۆگڵ بەدروستکردنی
کۆمپانیای کالیکۆ ، بۆ بۆ چارەسەری کێشەی مەرگ …کالیکۆ کۆپانیایەکی تایبەتە لەلایەن گۆگڵ دامەزراوە.
پێشبینیەکانی ، ئ□ب□رای گ□رای و ڕەی کۆرزوێل بەنمونە دێنێتەوە، کەدەڵێن هەرکەس دوهەزاروپەنجا خاوەن لەشێکی تەندروست و هەژمارێکی بانکی پڕ بێت دەتوانێ دەساڵ تەمەنی درێژبکاتەوە، دەساڵ تەمەنی درێژ دەکاتەوە. ئەمە لەڕاستیدا قوربانیدان بەئێستایە لەپێناو داهاتو، وەک ئایدیۆلۆژیا کانیتر، ڕەنگە وەهمێکی خۆشی نیولیب□را□□کان بێت، بۆئەوەی ئیدی مر□ق ل□ئێستا وە چاوی لەسەر ساڵی ۲۰۵۰ بێت. زۆر خۆشخەیاڵانە دەڵێت : پیتەر تیێل دامەزرێنەرانی□ر پ□ی پال کۆمپانیای بواری ئاڵوگۆروگواستنەوەی دراو بەشێوەی ئەلیکترۆنی لەسەردیواری کۆمپانیاکەی نوسراوە:
ماڵئاوا یەکسانی بەخێربێیت نەمری! ئەمە چ جۆرە خەیاڵ پڵاوێکی کاپیتاڵانەیە، ئەم سەرمایەدارە لەسەردیواری کۆمپانیاکەی نوسیو□ ه□زاری و نایەکسانی فشەیە، جا قوڕبەسەری ئەوەی□ ه□زاران تاهەتای□ ه□زاربن! ڕەنگە مردن ب□ه□زاران باشتربێت. بەڵام ئەم سەرمایەدار بێگومان دەزانێت تا ئەوکاتە ئێسقانیشی نامێنێت، بۆیە پێی ئاساییە ئێسقانی ه□زاران ببینێت. نوح هەراری دەڵێت:
جەنگلەدژی مەرگ لەلوتکەی پڕۆژەکانی سەدەی بیست و یەک دا دەبێت.
بەڵام لەئێستاوە ئێمە دەبینین چ ڕودەدات، ئەم ڕێویە زیرەکە لەجەنگی ئۆکرانیاش دەیەوێت یەخەی پۆتین بگرێت، نەک خودی سیستەم.. لەوانەیە ئەویش پێی وابی□ت شەڕخوازی پۆتین خەتای ئەوەیە زۆر لیب□را□ نییە! وەک چۆن نیولیب□را□□کان هەمیشە کێشەکان دەگێڕنەوە بۆ کەمی لیب□را□ب□ون، ئ□م بان□ش□یەش وەک هی مەلاکانە کەدەڵێن: چارەسەر لە ئیسلامدایە! نوح هەراری دەڵێت:
گەرباوەڕی خۆمان بەپیرۆزی ژیانی مر□ق و پێشکەوتنی زانستی بەردەوام و پایەدار"پێشکەوتن لەدیدی نیچەوە هەڵەیەکی مۆدێرنیتەیە" لەبەچاوبگرێن کەلەسەرەوەی هەرەمی پێداویستی ئابوری سیستەمی سەرمایەداری دێن.

ل□ب□ر□ئ□و□ ج□ن□گ دژى مەرگ ناچاريە.مرۆفەكان بەھەرھۆكارێك بمرن بۆئێمە بەسانايى قبو□ن□اكرێت، ئەم خەباتـە دژى مەرگ بۆ پايەدارى زانست و سيستەمى سەرمايەدارى حاشا ھەڵنەگرە.
بەبڕواى حەرارى خەمى سەرمايەدارى بەختەوەرى و نەمرى مرۆڤە ،ولەلوتكەى داخوازى سيستمدايە زانايان و دەڵاڵانى بانك ئەوەيان بۆگرنگە تا دەستيان بەداھێنان و قازانجى نوێ بگات ،ئايا زانست و زانايى لەمە زيرە كانەتر ھەيه.بەڵام ڕاستى بۆ قازانج شتێكى وا پێويست نييە بۆسەرمايەدارى بازرگانى چەك و مرۆڤ كوژى و شەڕ قازانجى زياترە.ھەروەھا دەڵێت:
ئەگەر ماھيەتى پێويستيە ئابوريەكانى ى سيستم بەس نەبێت ترس لەمردن ئەوھەستە دەوروژێنێت.بەلاى ھەراريەوە پێش ھەرشت ئەم پڕۆژانە پڕۆژەى سەرمايەدارين،ئەوسێستەمەى زانستيشى قۆرغكردوە بۆ مەبەستى خۆى.سەيرە سيستەم بەم ھەموو توانا يە خۆى لە ھەژارى و بەدبەختى و ج□ن□گ و نەخۆشيە كۆمەڵايەتيەكان گێلبكات،بەڵام لەخەياڵى ئەوەدابن لەداھاتودا مرۆڤ نمربێت،پرسيار ئەوەيە ئەوكات لەشكرى بێكار دەمێنێت ،كە پێويستى حەتمى مانا وەى سيستەمى كاپيتاڵى قازانج پەرستە.پاشانحەرارى دەڵێت:
بەشێكى گەورە لەداھێنانە ھونەرى وپرەنسيپە سياسى و خۆپارێزيەكان، ئاينى سەرچاوەيان بۆترس لەمەرگە.ئەمەش بە ھيچ شێوەيەك ڕاست نيي□،ئەوداھێنانە بۆباشتركردنى ھەل و مەرجى كۆمەڵايەتين!
ودى ئالن: وتويەتى من نامەوێ لە ڕێى ھونه ر نەمربم .دەمەوێ بەنە مريبگەم..
ھەرارى دەڵلێت كاتێك خەڵكى بير لەدەرفەتى ڕاستەقينەى نەمرى بكەنەوە ويستى ژيان لەواندا ھەموو بيانويەك بۆ ھەڵگرتنى بارى قوڕسى ئايديۆلۆژيا"،وھونرو ئاين پوچەڵدەكاتەوە.
بەكورتى دەمەوێت بڵێم :سستەمى سەرمايەدارى كە ئايديۆلۆژياى زيرەكانەى ليبڕاليزم تەبەنى دەكات بەردەوام نكۆڵى لەئايديۆلۆژيا دەكات،لێرەدايە كە ڕێويبونى حەرارى دەردەكەوێت "بارى قورسى ئايديۆلۆژيا"نوح پێماندەڵێت :واز لەبيروباوەڕ بێنن،چونكە بەختەوەر نابن،بەڵام لەڕاستيدا مرۆڤى بێئايديۆلۆژيا بەختەوەر نييە،ڕاستە ئايديۆلۆژيەكان كێشەش دەخوڵقێنن،بەڵام ئەوەى واش دەكات مرۆڤ نەبێتە ڕۆبۆت و پەيوەنديەكى ڕوت"ئاژەڵيانە"ى بەجيھانەوە نھبێت بيروباوەڕو ئايديۆلۆژيايە.دەشێت شانبەشانى زانست و تەكنەلۆژيا ،بيروباوڕو بەھاى نوێ بخوڵقێت .بەڵام زانايانى تەكنيك و زانستى تەكنەلۆژى كە دەيانەوێت زانست عەرشى فەلسەفە داگيربكات،نكۆڵى لەتوانای فەلسەفە دەكەن بۆ كێشەكانى مرۆڤايەتى،مرۆڤ دەكەن بەڕۆبۆت.وەك نيچە دەڵێت:بەھۆى نكۆڵى

لە فەلسەفە یان داگیرکرانی لەلایەن زانست تەنانەت لە ئەوروپا لەڕێکخستنی سیاسیدا گەیشتونە ئاستی داڕوخان. نەخۆشی مۆدێرنیتە دابڕانە لە مەعنەویات و تاکگەرایی ڕەها و لەهەمانکاتدا تاکگەرایی ئەمڕۆ لەسەر حیسابی ئەخلاقە . نکۆڵیکردن لەهەرجۆرە بابەتێکی مەعنەوی وەک سەرچاوەی بەختەوەری، لەوانەیە تەنیا لەلێواری تیۆریدا بسەلمێندرێت،واقیع شتێکیترە. بەدیدی ئەو ، بەپشتبەستن بە بەنتهام و میل ،لەدەرەوەی چێژو ئازار هیچ شتێک مایەی خۆشنودی نییە، یان بەد بەختی،وەلێ ئەمە تەنیا بەڕۆبۆتکردنی ئینسانە.داماڵینیەتی لەهەستی مرۆڤانەو کەمرۆق. بەدابڕینی تاکەکان و چەککردنیانە ،چەکی فیکر،کە تەنیا چەکە دەتوانێت بەرامبەر وێرانکاری و بێ ئەخلاقی سەرمایەداری بوەستێت و مرۆڤایەتی ڕزگاربکات،لەمەترسی وێرانبونی ژینگە،ودیکتاتۆریەتی تەکنەلۆژی ئایندە، بەگومان لەناوبردنی مرۆق و کۆمەڵکوژی لەوانەیە پڕۆژەی شاراوەی سیستەم بێت.نەک گەیشتن بەنەمری.ئەمە شایەتی ئەو حەقیقەتەین کە مرۆڤەکان هەندێجار لەپێناو ئامانجێکدا تێدەکشن گیانی خۆیان دەبەخشن هێشتا هەستبەبەختەوەری زیاتر دەکەن،لەوانەی کە لەبانیە خۆیان دەشێن و فێڕکەی تایبەیان هەیە ، ئەمڕۆکە وڵاتانی پێشکەوتوی سەرمایەداری چیتر لەڕێگەی چەکەوە پێویستیان بە مرۆق نیە بەسنورەکانی خۆیان ،سەرمایەداری لەسەردەمی فەتحکاریدا بۆیە گاڵتەکردن بە نیشتیمانپەروەری و بەرژەوەندی گشتی لەوڵاتانی جێتەماحی حکومەتە نیولیبڕاڵەکان فەلسەفەیەکی پێویستە. نابێت مرۆق بیر لەئازادی بکاتەوە،با کۆمپانیاکان ئازادبن لە تاڵانی وڵاتانی جیهانی سێیەم! خەمی گشتی، بەرژەوەندی گشتی ئەمانە لە فەلسەفەی نیولیبڕالدا گەلێتین،بخۆ و بنو بەختەوەربە وەک گا یەک.لەژێر سایەی ئەم تاکگەراییە بە هەستە دەسەڵاتی دیسپلینکەر هەموو دەستدرێژیەک دەکاتە سەر ژیان و ژینگەو کۆمەڵگە و مرۆڤیش دەکاتە ڕۆبۆتێکی بێ هەست و ڕوح،دەبێت خەریکی پڕکردنی هەژماری بانکی بێت، نەک مێشکی،چونکە لەداهاتودا بتوانێت تەمەنی درێژبکاتەوە بەو پارەیە. ئەگەر پێویستبکات چێژی سێکسی بە درێژ دەکرێتەوە، ئەمانە گریمان و خەمی زانستی کۆنتڕۆڵکراوی سەرمایەدارین.

مەحمود عەبدوڵڵا

باسێک لەسەر نووسەر و بوارەکانی کۆمەلگای کوردستانی… زانا ڕەزاق

ڕۆشنبیری ناوچەو بەتایبەت کوردی شتێکی نیە بەناوی مەعریفەی نوێ و بیرکردنەوە ئەوەی هەیە تەقلیدی و لاسایکردنەوەی فەیلەسوف و بیرمەندانی ڕۆژئاوایە هەمان بیرکردنەوەیە

دەبوایە ڕۆشنبیری ناوچەو کوردی بەرھەمھێنەری زانین و مەعریفە لەگەل باس کردنی دەشبوایە بنەما شتەکان بناخەکانی ،بەپێوەر و خالەکانی هەبایە یانی خاوەن جیھانبینیەک بایە.

دەتوانم لێرە بلێم بۆ ئەوەی ناوی بمێنێتەوە وەکو بیرمەندان یانی ڕۆشنبیری زەمەنی نەبن بەلکو ئامانجێکیان ئەوەبا کە ڕۆشنبیری بەردەوامی بان یانی بەردەوامی زیندووبان ناویان و نووسینیان پاش مردنیش هەر زیندووبا وەکو:
(ئەرستۆ ،ئەفلاتون ،ئەوانی تر)

هەروەها چونکە کۆمەلگاکان جیاوازن چونکە ناوچەکان جیاوازن چونکە ڕۆژهەلاتی ناوین جیاوازە لە ڕۆژئاوا هەم بەمیتۆدێک هەمیش ڕێچکەیان هەبا بەشێوەیەک هاتبانە مەیدان وەکو ئەقلیەتی ئەو ناوچەیە و ئەو کۆمەلگایە یانی خوێندنەوەیەکی دروستی بۆ مرۆڤەکانی کۆمەلگا و بوارەکانی هەبایە پاشانیش لە بنەڕەوە دەستیان پێکردبا .

لێرە دا ئەتوانم بلێم هەروەک چۆن خوێنەرمان هەیە ئایدۆلۆژین شوێنکەوتووی ئایدۆلۆژیان ،هەروەک چۆن خوێنەرمان هەن کۆیلەی نووسەرن ،بەهەمان شێوە ڕۆشنبیرو نووسەری ئێمە ئاوان دەبوایە وانەبان بەشێوەی تر بان چونکە ئێمە چ جیاوازیەک لەگەل خوێنەر هەیە؟ دواتر بەچ پێناسەیەک و سیفاتێک ڕۆشنبیر لە خوێنەر جیاوازن ؟

هەر چەندە نابا نووسەر و بوارەکانی تریش یانی خاوەنەکانیان خوێنەری کۆیلە لە بیرکردنەوەیان هەبا چونکە ئەوە زیانە نەک سود بەلکو دەبوایە خوێنەری ئازادیان لە بیرکردنەوە و ڕاو بۆچوون ئەمە هەبایە هەم نووسەران هەم بوارەکان چونکە ئاوا سودت پێدەگەیەنێ نەک شێوەی تر

خۆی هەروەک ووتمان دەبێ بەرهەمهێنەری مەعریفەو بیری نوێبان ، بەلام هی ڕۆشنبیران و نووسەرانی کۆمەلگای ئێمە و ناوچەکە ،زۆرێک نووسینەکانیان دووبارەن
بۆ نموونە :

ئەگەر سەد کتێبمان هەبێت ئەوا نەوەدی دووبارەن یانی هەم ،لەهی دەرەوە دووبارەن هەمیش لەناوەخۆ دووبارەن نەدەبوایە وا بوایە بەلکو ئیزافە و زیادەی خۆیان بۆ سەر نووسین و شتەکانی ئەوانی تر هەبا

ڕۆشنبیرو نووسەرمان هەیە ڕووبەڕوو نازانێت قسە بیکات یانی لە تۆڕەکۆمەلایەتیەکان و لەڕاگەیاندن و کۆڕەکان جیاوازە، بەتایبەت کاتێک پرسیاری ڕووبەڕووی لێدەکرێت.

پاش ئەمەش ڕوشنبیری کۆمەلگای ئێمە دەبێ بەشێوەیەک بێت کاریگەری دروست بکات، نەک خەلک کاریگەری لەسەر دروست بکات، بەداخەوە ئێمە لەم ڕووەو ڕووەکانی تریش لەکێشەی گەورەداین .

هەروەها زیاتر باسی پشت شتەکانی کردبا و خوێندنەوەی بۆ هەبایە یانی بەشێوەی تر زیاتر باسی دیاردەکانی نەکردبا بەلکو دەبوایە پشت دیاردەکان لەگەل هۆکار و چارەسەرکردنیشی باس کردبا.

جگە لەوانەی سەرەوە دەبوایە گرنگی و سەرنجی زیاتر لەسەر هەموو شتە خۆمالییەکان بدابایە نەک هی دەرەوەی پەرە پێبدات چونکە ئەمە زیانە نەک سود یانی دەبێ زانیاری نەبێ ؟!

چونکە ئەمە وەکو مامۆستا و نووسەر و هەموو بوارێکی تری کۆمەلگایە کە زانیاری و باسی شتەکانی بۆ فێرخواز و بینەر و بیسەر و ئەوانی تر دەکات.

دەبوایە لە جیاتی ئەوەی زانیاری ڕوکەش بلاو بکاتەوە دەبوایە کاری لەسەر هۆشیاریەکی گشتگیر کردبا بۆ ئەوەی تاکێکی تەندروستی بۆ کۆمەلگا و بوارەکان دروست کردبا
چونکە کۆمەلگای ئێمە هاوشێوەی ئێمە لەناو کۆمەلگا و بوارەکانیشی کۆمەلین و جەماوەرین دەشبوایە لەو شوێنانە کۆڕ و سیمینار کرابایە کە پێویستی پێ هەبووە نەک لە شوێنێک کە هەمووی وەکو ئەوانن یان باشترن.

یانی بلێین لە کۆڕ و سیمینارەکان و هەلبژاردنی بابەتەکانیش بۆ

ئەو کەسانە کرابایە پێویستیانە.

هەر بۆ نموونە کێشە و گرفت و هۆشیار کردنەوەش بە ئەو خەلکە باس کردبا پێویستیانە یانی کێشەی ژن بە ژنەکان کێشەکانی تریش بەهەمان شێوە نەک بە یەکتری باس بکەن چونکە ئەوە دەبێ گوێ لەوان بگرن و هۆکارەکانی دەست نیشان بکەن و بەهۆی هۆکارەکانیش چارەسەرکردنی بدۆزنەوە.

ئەمە پێویستی بە هۆشیار کردنەوە و تاکێکی تەندروستە لەسەر ڕێچکەیەکی دروست بۆ ئەوەی لە گشت بوارەکان سود بە کۆمەلگا و مرۆڤەکانی بگەیەنێت.

یان بەشێوەی تر بلێم کاری زیاتر لەسەر ئاگایی و نائاگایی مرۆڤەکان لەگەل هەست و نەستی مرۆڤەکان کردبا بەهەمان شێوەش مامۆستا مامۆستای دروست کردبا نووسەر نووسەری دروست کردبا هەموو بوارەکانی تریش بەهەمان شێوە نەک زانیاری ڕوکەشی کتێب و هی خۆیان بە خوێنەر و گوێگر و بیسەرەکانیان بدایە.

تێبینی ئەو نووسینەم کۆکراوەی پۆستەکانی سالی دوو هەزار و بیست و یەکە هۆکاری یەکەمیش بۆ ئەوەش کۆم کردەوە بۆ ئەوەی خەلکی تر لە شوێنی تر سودی لێبینێت.

تێبینی دووەمیش دەبوایە بناخەو پێوەری بۆ هەموو بوارەکانی کۆمەلگا دانابا
یانی ڕۆمان و چیرۆک و شعر و سینەما و فلیم و دراما و پەخشان و
یانی هەموو شتە جەمالیەکان
بە شێوەیەک بە نوێگەری و بەرەو پێشچوون

گێژاوە سیاسییەکان لە یەک دووربینەوە... سەنگەر نیزام ڕەزا

کاتێک هەر مرۆڤێک لەدایک دەبێت، لەگەڵ لەحزەی هاتنی بۆ ئەم ژیانە پڕ لەجەنجاڵی و سەختگیرییەدا، گەورەترین بەڵاو ڕەشترین چارەنوس

کە سروشت بەسەریدا دەسەپێنێت، ئەوەیە: لە چ نیشتیمانێکدا، لە ژینگەی چ کۆمەڵگایەکدا، لەژێر سایەی خۆشگوزەرانی چ دەوڵەتێکداو وە لە چ خێزانێکدا چاوی بەدونیا هەڵدەهێنێت. چونکە هەموو ئەمانە زۆر گرنگن بۆ بونیادنانی کەسایەتی مرۆڤ. بەدەست ئێمە نییە، قبوڵ یان ڕەفزی بکەین ئەوا ئەم ژینگانە کاریگەری لەسەر کەسێتی، کەسایەتی و بیرکردنەوەمان دروست دەکەن. من پێشتریش لەزۆر کۆوکۆمەڵ وتوومەو لەسەرەش ئەیڵێمەوە کە، ئەگەر من لەجیاتی کوردبوونم، تورک، فارس، چینی یان چاو سەوزو قژ زەردەکی ئەوروپی یان هەر قەومێکیتر بومایە، ئەوا ژیانم زۆر لە ئێستا خۆشترو سەلامەتترو جێگیربوتر دەبوو. یانی هەر قەومێکیتر بومایە ژیانم باشتر دەبوو جگە لە کوردبوون. چونکە ئەوەی کورد بوون پێیبەخشیوم، بریتی بووە لەوەی، لەوەتای لەدایک بووم، دەربەدەرو هەڵاتووی ئەمشارو ئەوشاتین. هەستمان بەهیچ ئاسایشێک نەکردووە. هیچ خۆشگوزەرانیمان نەبینیوە. وڵات و دەسەڵاتێکی دادپەروەرمان نەبووە. لەهەمووشی قێزەونتر ئەوەیە کۆمەڵگای کوردی، کە زۆر جار من بە (کۆمەڵ+گا)ی کوردی ناوم هێناوەو زۆر جار هەڕەشەی جدیشم لێکراوە، لەسەر ئەم ڕەخنانەم لە کوردبوون و لە ئاستی نزمی ڕۆشنبیری کۆمەڵگای کوردی.

من مرۆڤێکی ڕاشکاووم ئیمانم بە موجامەلە نییە، وە مرۆڤێکی ئازادم و پێویستە بەئازادانە بدوێم. بۆیە دوبارەی دەکەمەوە ناتوانم شانازی بە کوردبوونمەوە بکەم. وە زۆر هەستێکی ناخۆشە بەم، کە بیر دەکەمەوە ئەندامێکم لە جاهیلترین و دواکەوتوترین کۆمەڵگاکانی دونیادا. شانازی هەستێکە کە خۆڕسکانە تەنها بۆ ئەم شتانە دروست دەبێت کە، جوان و باش و ئیجابی و پڕ بەرهەم و دەستی پێ لەدەستکەوتن. بەڵام کورد خاوەنی هیچ جوانی، ئیجابیات و باشییەک نییە. ئاخر بەرهەمی کورد جگە لە شەڕی براکوژی، خیانەتی گەورەی نیشتیمانی، دزینی سامانی گشتی و شکاندنی پێنجەکانی یەکتر چیتری هەبووە؟ هەروەها عێراق پێکهاتووە لە سێ پێکهاتەی سەرەکی، وەکو کورد، سوننە و شیعە. لەڕاستیدا ئەگەر قسە لەسەر ئاستی نزمی سەقافی و جەهالەت و نەخوێندەواری تاکی سوننەو شیعە بکەم ئەوا زۆر لەکورد دواکەوتوترن. بەتایبەتی شیعە. کە ئایدۆلۆژیایەکی قێزەون و پڕ لە چەمکی توندئاژۆ دەرخواردی مێشکی شوێنکەوتووانیان دەدەن و بەڕادەیەک مێشکیان دەشۆنەوە کە، تەنها مەزهەب لەسەر ئاستی جیهان کە وا لەشوێنکەوتووانی دەکات، تەنانەت جەستەی خۆیان ئازاربدەنو بە نوکی شمشێری تیژ ئەدەن لە سەریان و سێ تەبەقەی پێستی سەریان دەبڕن و بەڕای ئەوانیش هەرچەند خوێنیان لێبچۆڕێتەوە هەندە پاداشت

و سەدەقە کۆدەکەنەوە. زۆر جار دەبینین مناڵەکانیشیان فێری لەخۆدان دەکەن. بەڤیدیۆ لەیوتوب هەیە، کە تەنانەت پیاوێکی شیعەی گەمژە فیشەک ئەنێت بە سکی خۆیەوەو لەپشتی دەردەچێت، پێش ڕوداوەکەش دروشمی مەزهەبیی دەڵێتەوەو پێیوایە کە فیشەکەکە لەپشتی دەردەچێت و خوێنی لێنایەت و یەکسەر چاک دەبێتەوە. بەڵام کاتێک فیشەک ئەنێت بەخۆیەوە، یەکسەر دەکەوێت و بە ئەمبوڵانس دەگەیەندرێتە مستەشفەو دەمرێت. دەی ئاخر من چۆن شانازی بەوە بکەم کە لەکۆمەڵگایەکدا لەدایک بووم کە ئەمە بیروباوەڕی تاکەکانی بێت؟ ئاخر ئەگەر بەر لە لەدایکبوون پرس بەخۆم کرابوایە، هەرگیز نە عێڕاقیبوون، نەکوردبوون، نە ژینگەی کۆمەڵگای کوردی و عێڕاقیم هەڵدەبژارد. ئاخر من چۆن هەستی شەرمەزاری نەمکوژێت کاتێک، دەبینم خەڵکی وڵاتەکم، کە کورد لەناوخۆیدا بەڕادەیەک ناکۆکن و گێژاوە سیاسیەکان بەڕادەیەک هاوڵاتیانی لوول داوە، کە یەکێتی خوێنی پارتییەکانی حەڵاڵ کردووە. لەولاوە پارتییەکان خەڵاتی گرانبەهایان دیاری کردووە بۆهەر کەسێک کە سەری گەریلایەکی پەکەکە بێنێتەوە. ئیسلامییەکان یەکێتی و پارتی بە کافر دەزانن و پێیانوایە بەکوشتنیان بەهەشتی نەبڕاوە بەدەست دێت. یەکێتی و پارتیش ئیسلامییەکان بە تیرۆریست و قومبەلەیەکی مەترسیداری ناو کۆمەڵگا وەسف دەکەن. لەولاوە پەکەکە هەموویان ڕەفز دەکات و دەڵێت یەکێتی و پارتی جاشی وڵاتانی دوژمنن و ئیسلامییەکانیش کوڕی شەرعی ئیخوان موسلیمینی نێودەوڵەتین و کوردایەتی بەس لایەقی ئەمەیەو تەنها ئەمە خاوەنی کوردستانین. کە شۆڕبینەوە بۆخواروی عێڕاقیش دەبینین. کە بەینی سوننەو شیعە بەڕادەیەک قێزەونە هەر نازانین لەکوێ و چۆن دەستپێبکەین. بەڕای من بەگشتی سوننەی میانڕەو سەلامەتو ئاشتیخوازە، لەوێنەی دایکو باوکانی ئەمە کە فریشتەئاسا خواپەرستی دەکەن و دین و سیاسەت تێکەڵ ناکەن. بەڵام گروپە توندئاژۆکانی وەکو قاعیدەو داعش و تاڵیبان ئەمانە کە بەقسەی خۆیان نوێنەرایەتی مەزهەبی سوننە دەکەن. تابڵێی توندڕەوو خوێنڕێژن.

وە ئەوانە بازرگانانی دینن، وە هیچ خاڵی هاوبەشیان نییە لەگەڵ ناوەڕۆکی ئیسلام. بەڵام ئیتر گروپگەلێکی سیاسیین. لەم سەردەمەشدا سیاسیەکان دەبێت کەرەستەیەکیان هەبێت بۆ برەودان و وزە بەخشین بە جوڵانەوەکەیان. ئەوانیش لە ئیسلام باشتریان دەست نەکەوتووە کە بزنزی پێوە بکەن و بەپاساوی جیهادی قیتال و جێبەجێ کردنی شەریعەتی ئیسلام و فتوحاتی دینی، ئەوا هیچ کردەوەیەکی قێزەون و دژە مرۆڤایەتی نەما نەیکەن. تەنانەت ناکۆکی و شەڕی تولانی بەینی سوننەو شیعە لەبەرژەوەندی ڕێبەرانی هەردوکلایەو سەرکردەو

مەرجەعەکانی هەردولا بەردەوام بەنزین بەم ئاگرەدا دەکەن و ڕێگە نادەن ئاشتی بچەسپێت. چونکە ئاشتەوایی بەینی ئەم دوو مەزهەبە بەواتای مەرگی ئەوان دێت و بەردەوامی ناکۆکیش لەبەینی مەزهەبەکان، ئەو بوتەیە کە هەناسەی دەستکرد دەرخواردی سینگی ڕێبەران دەدات. من ڕام وایە وەکچۆن سەرکردەکانی یەکێتی و پارتی شەوانە پێکە شەڕاب بەیەکەوە دەخۆنەوە لەگەڵ سۆزانییەکانی چێژ لەژیان وەردەگرن و بەڕۆژیش هوتافی سیاسیی و ئاگرین لەدژی یەکتر دەدەن بەئەوەی هەردولایان زۆرترین هاوڵاتی گەمژە بکەن و لایەنگرانیان زیاد بکەن و ئیتر لەسەر حیسابی ئەوان ژیانێکی ڕەفاحەت و خۆشیان بۆخۆیان بونیاد ناوە. بەهەمان شێوەش سەرکردەو مەرجەعە باڵاکانی سوننەو شیعە لەپشتی پەردە بەیەکەوە کۆدەبنەوەو مەڕی برژاو دەخۆن و لەسەر شاشەی تی ڤیش شوێنکەوتووانیان لەدژی یەکتر هان دەدەن. جا من ڕام وایە ئەمە لانیکەم هەتا سەدەیەکیتر بەردەوام دەبێت. چونکە ئەم سەرکردانە لە کۆمەڵگای کوردی و سوننەو شیعە گەمژەترو نەخوێندەوارتر نادۆزنەوە هەتاکو بەو جۆرە وەکو تۆپی ناو یاریگا یاری بە مێشکی ئەم خەڵکە بکەن و هەتا خەڵکی عەوامیش گەمژەتربێ ئەوا پاروی دەستی ڕێبەرانیان چەورترو سکیان تێرتر دەبێت.

ئەمەی لەسەرەوە باسم کردن، زیاتر گێژاوە کۆمەڵایەتی و مەزهەبییەکان بوون. ئینجا با تۆزێک بچمە سەر باسی گێژاوە سیاسیی و شەڕە خوێناوییە ناوخۆییەکان. لەدوای جەنگی جیهانی یەکەمەوە کەم کەم کورد شەڕی پارتیزانی هەبووە لەگەڵ حکومەتی عێڕاق. بەڵام لەسەرەتای ١٩٦٠ بەدواوە شەڕەکان فراوان بوون بە شۆڕشێکی گشتگیرتر. یانی لەوساوە کە ٥٢ ساڵە کورد بەس لە گێژاوە سیاسیی و سەربازییەکاندا دەخولێتەوە. شەڕو شۆڕش بەردەوام بووە هەتا ڕێککەوتنی ٧٤ و دواتر هەرەسی شۆڕشی کوردی و دواتر لەساڵی ١٩٨٢ هەڵگیرسانی شەڕی عێراق و ئێران هەتا ١٩٨٨ لەوماوەیەشدا شەڕی کوردو حکومەتی عێڕاقیش بەردەوامی هەبوو. دواترلەکۆتایی هەشتاکاندا کیمیابارانی هەڵەبجە و ئەنفالی کوردەکان ڕوویداو بەتێکڕایی نزیکەی ٢٠٠ هەزار هاوڵاتی کورد قەتڵوعام کران. دواتر هەڵگیرسانی شەڕی عێڕاق و کوەیت و ئینجا جەنگی ڕەوی بیابان و هاوپەیمانان لەدژی سەددام حوسەین لە ١٩٩١ و دواتر دوای ماوەیەک ڕاپەڕینی کوردو ئازادکردنی ناوچە کوردییەکان. دواتر هەڵگیرسانی شەڕی ناوخۆیی لە بەینی یەکێتی و پارتی. دواتر پەکەکەو پارتی و پەکەکە و یەکێتی. ئینجا لە ٢٠٠٣و داگیرکردنی عێڕاق لەلایەن ئەمریکاو دوای ئەمەش ماڵوێرانی زۆر یەخەی عێڕاقییەکانی گرت. کە

کاریگەرترینییان هاتنی داعشی تیرۆریست و خوێنڕێژبوو. بەڵام لەداعشیش مەترسیدارتر دامەزراندنی هێزی مەزهەبیی میلیشیایی حەشدی شەعبی شیعیی بوو. چونکە ئەم هێزە تەواو هێزێکی نانیزامییە. لەدەرەوەی دامەزراوەی دەوڵەت و وەزارەتی بەرگرییە. هێزێکی میلیشیایی سەف مەزهەبییە، کە تەنها شت بۆی گرنگ بێت ئەوەیە کە شعەیە فریشتەیەو ئەوەی کوردو سوننەش بێت شەیتانەو خوێنی حەڵاڵە.

مەترسی ئەم هێزە ئەوەیە کە یەکێکیترە لەو مەقاشە سیاسیی و سەربازیانەی کە بەدەستی ئێرانەوەیەو هەر جارەو گوێچکەی یەکێکی پێدەگرێت. بینیمان کاتێک داعش پەرەی سەندو لەسنورەکانی ئێران نزیک بویەوە. ئەوا بە دوو لچی مەقاشی حەشدی شەعبی زمانی داعشی چوزاندو گەڕایەوە دواوە. دواتر کاتێک سوننەکان لە ۲۰۱۸ لەهەڵبژاردن بردیانەوە. دیسان ئێران مەقاشەکەی حەسدی شەعبی خستە ناو سندوقەکانی هەڵبژاردن و دەنگی شیعەی سەرخست بەسەر دەنگی سوننەدا. دواترو لە۲۰۱۷ کاتێک کوردەکان ڕیفراندۆمیان کرد بەسەربەخۆیی و ترسی ئێران لەدروستبوونی دەوڵەتێکی دەستی ئیسرائیل لەسەر سنورەکانی خۆی. ئەوا دیسان مەقاشی حەشدی شەعبی بەکارهێناو هەموو ئەم پەنجانەی بەڕیفراندۆم مەرکرابوون چزاندنی و تەواوی هەرێمی کەرکوک و دووزخورماتوو و دەوروبەری داگیرکرد. لەم داگیرکاریەدا هێزە میلیشیاکانی شیعیی تیرۆریست و توندئاژۆ، هەزاران تاوانی جەنگیان ئەنجامدا، سەدان پیاوی سفیلی کوردیان کوشت و تەنانەت کار گەیشتە ئەوەی دەستدرێژی سێکسیشیان کردە سەر دەیان کچ و ژنی کورد. کە تراژیدیاترین کەیس ئەوەبوو کاتێک باوکێک لە دووزخورماتوو خۆیکوشت لەداخی ئەوەی بەبەرچاوی خۆیەوە هێزە تیرۆریستییەکانی شیعیی دەستدرێژی سێکسیان کردبوویە سەر کچە ۱۸ ساڵیەکەی.
لەلایەکیترەوە داعشیش زیانی ماددی و گیانی زۆری لە کورددا. بەتایبەتی لە شەنگال کە بەیەکجار ٦٠٠٠ ژنی ئێزیدیان ڕفاندو کردنیان بەسەبایەو ئەمەش گەورەترین دەستدرێژی سێکسی بەکۆمەڵە لەمێژووی دوو سەد ساڵی ڕابردوودا. هەروەها زیاتر لە ٤٠٠٠ پیاوی ئێزیدی سفیل و بێگوناهیان کوشت.

لەسەر باسکردنی گێژاوە سیاسییەکان بەردەوام دەبین و دێینە سەر ئەم خەنجەرانەی کورد لە کوردی داوە. ئەوەی لەسەرەوە باسمکرد حەشد و داعش عەرەبی دوژمن بوون. هەموو کارێکی قێزەونیش لەدوژمن چاوەڕێ دەکرێت. چونکە کورد کێشەی مەزهەبی لەگەڵ شیعە هەیە. وە کێشەی خاکی لەگەڵ سوننە هەیە. وە کێشەی دەوڵەتداری و دیموکڕاسی لەگەڵ

هەردوکیان هەیە. بۆیە پشتی کورد شوێنەواری سەدان خەنجەری دەستی عێڕەبی پێوەیە. بەڵام لە هەموویان ئازاربەخشتر خەنجەری دەستی کوردە لە پشتی کورد. بنەماڵەی خێڵەکی حوکمداری کوردی وەک تاڵەبانییەکان و بارزانییەکان، دوو هەندەی دوژمنانی کورد کوردیان کوشتووە. لە شەڕی ناوخۆی ساڵانی ١٩٩٤بۆ ١٩٩٨ بەگوێرەی لێکۆڵینەوەکان ٣٣٠٠٠ گەنجی کوردیان کوشتووە. دەیان خیانەتی گەورەیان لە یەکتر کردووە. پارتی دیموکڕاتی کوردستان گەورەترین خیانەتی مێژوویی ئەنجامدا لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦و بەهێیەوە تانک و هەلیکۆپتەری حکومەتی عێڕاقی هێنایە سەر پایتەختی کوردستان و پەڕلەمانی کوردستانی ڕازاندەوە بۆ ئاغای ئەوکاتی عێڕاق. لەم ئۆپەڕاسیۆنەشدا هەزاران چالاکوانی سیاسیی ئۆپۆزیسیۆنی عێڕاقی لە هەولیر بەدیلی گیران و گوللە باران کران. مەسعود بارزانیش چەند جار وتویەتی خەزگە ئەمتوانی ئەم مێژووە بسڕمەوە. بەڵام ئیتر ئەم رووداوانە لە مێژوودا تۆمارکراون و ناسڕێنەوە. بەڵام ئەوەی مایەی شەرمەزارییە بۆ مەسعود بارزانی خائین و خۆفرۆشی جاشی سەددام، ئەوەیە کە لەجیاتی داوایلێبوردن بکات لە گەلی کورد، کەچی هەندە بە ئابڕووە دەڵێت ئەوکات ئەمە نەبوینە جاشی بەعس بەڵکو بەعس بوو بە جاشی ئێمەو. ئەمە ئەوانمان بەکرێگرتبوو بۆ داگیرکردنی هەولێرو وەدەرنانی تاقمەکەی جەلال تاڵەبانی.

لەلایەکیترەوە لە ١٦ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧و لە دوای ٢١ ساڵ لەخیانەتە گەورەکەی ٣١ی ئاب. تاقمیکی ناپاک و خائین و داردەستی وڵاتانی دوژمنی کورد. لەناو یەکێتی نیشتیمانی کوردستان هەڵسان بە فرۆشتنی تەواوی کەرکوک بە ئێران و شیعەی توندڕەو. لەوڕۆژە ڕەشەدا کە پیاو تف لە کوردبوونی خۆی دەکات. تاقمەکی پاشڕۆ پیس لەسەرکردایەتی یەکێتی وەک بافڵ تاڵەبانی، لاهور شێخ جەنگی، ئاسۆ مامەند، ئاراس جەنگی و وەستا ڕەسو. ئەمانەو چەندانیتر ڕێککەوتنێکی ژێربەژێریان لەگەڵ ئێران و حەشدی شەعبی کردو لەگەڵ دەستپێکردنی هێرشی شیعەکان، پاشڕۆ پیسەکانی قوتابخانەی جەلالیزمی ناپاک و گۆڕبەگۆڕ کشانەوەو لەماوەی شەوو ڕۆژێکدا کەرکوک و دەوروبەری داگیرکران و بەمەش تۆڵەی ٣١ی ئابی لە پارتی کردەوەو شکستی بەئەنجامەکانی ڕیفراندۆم هێناو لە پاداشتیشدا تەنها پۆستی سەرۆککۆمارو بڕی ٢٠٠ ملیۆن دۆلاریان وەرگرتو بەهەمیشەش ڕووی خۆیان ڕەش کرد. تەنانەت ڕووی مناڵەکانیشیان ڕەش کرد. لەداهاتودا ڕۆژێک دێت مناڵەکانی ئێمەومانان تف لە ڕووی مناڵەکانی ئەو ناپاکانە دەکەن.

شتێکیتری زۆر نهێنی هەیە کە کەم کەس درکی پێکردووە. ئەویش ئەوەیە

کە لەدوای ٢٠١٧ شکست هێنانی ڕیفراندۆم. جار جار هێرشی موشەکی دەکرێتە سەر هەولێرو مەتاڕەکەی و دەیانەوێت نیشانی جیهانی بدەن کە هەولێر ئارام نییە، بۆئەوەی هەولێر داببڕن لە تۆڕی پەیوەندی دیبلۆماسی نێودەوڵەتی و پاشەکشەی قونسوڵەکانی وڵاتان لەم شارەدا. دیارە نکوڵی لەوە ناکرێت کە هێزە چەکدارەکانی شیعە لەپشتی ئەم هێرشانەوەن. بەڵام ئەوەی جێگەی مەترسییە ئەوەیە، کە لاهوری شێخ جەنگی کە بە دژە پارتییەکی سەرسەخت ناسراوە، لەژێرەوە هاوکاری حەشدی شەعبی کردووە بە ئەنجامدانی ئەم هێرشانەو لەهەولێرەوە لەڕێگەی جیهازاتی ئیستیخباڕاتی بەهێزەوە ئامانجە ستراتیژیەکانی لەناو جەرگەی هەولێر بە حەشدی شەعبی دیاری کردووەو ئەوانیش موشەکبارانیان کردووە.

شتیکیتر هەیە، سەبارەت بە داگیرکارییەکانی سوپای تورکیا. هێزە دەسەڵاتدارەکانی عێڕاق گشتیان دژی یەکترن، بەس هیچیان جورئەتی ئەوە ناکەن بەچی هێزەکانی تورکیا بەتانک و تۆپ و چەکی قورسەوە هاتونەتە ناو بەشەکی زۆری خاکی عێڕاق و بەپاساوی بوونی پەکەکە ڕۆژ دوای ڕۆژ گوندو دۆڵ و چیاکانی عێڕاق زیاتر داگیردەکەن. لەلایەکیترەوە ئێران دەیان کیلۆمەتر هاتۆتە ناو خاکی عێراق و تەنانەت سنورەکانی عێڕاق هەر پاسەوانیشی لەنییە. بەڵام هیچ هێزێکی کوردی و عێڕاقی نقەیان لەوە نایەت. کەچی وزەیەکی زۆر خەرج دەکەن بە دژایەتی و شکاندنی پەنجەی یەکتر. تەبعەن لەناو هەموویاندا ئەوانەی زۆر مەترسیدارن و خاوەنی تاوانی جەنگن و تاوانبارن بە کوشتنی هەزاران عێڕاقی و دزینی سەدان و هەزاران ملیارد دۆلار ئەوا یەکێتی و پارتی کوردی و، هەروەها داعشی سوننیی و حەشدی شەعبی شیعیین. سەرچاوەی تەواوی گێژاوە سیاسییەکانی عێڕاق ئەم چوار هێزەیە بەدەرەجە یەک. وە ئەوان بەرپرسن لەوەی ژیانی ٤٠ ملیۆن عێڕاقی وێران بووەو بەردەوام سەدان گێژاوی سیاسیی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و مەزهەبیی یەخەی ئەم میللەتەی گرتووەو دەگرێت…!
تێبینی: لەم نوسینەدا باسی چەند بابەتێکی جیاوازم کردووە. بۆیە نوسینەکەم بەدیاریکراوی لەسەر یەک مەوزوع نییە، چونکە ویستم باسی تەواوی گێژاوە سیاسییەکانی عێڕاق بکەم. بۆ ئەمەش کتێبێکی هەزار لاپەڕەییمان پێویستە، بەڵام من بە کورتی کێشەکانی عێڕاقم باسکرد.

سەنگەر نیزام ڕەزا

بیرەوەریەکانی فەقێیەکی گوومڕا...8...شەماڵ بارەوانی

بەشی هەشتەم/

قورئانیەکان باوەڕیان بە پلورالیەتی ئایینی هەیە..!

ئەوان ئەوان باوەڕیان بەو مەرج و کلیلانە نییە، کەسونیەکان و مەزهەبگەراکان کردوویانن بە هۆکاری چوونە بەهەشت، بۆ نموونە:شەش بنچینەکەی ئیمان و پێنج بنچینەکەی ئیسلام.
ئەوانە ناکرێت بکرێنٍ بە مەرج،((مَنْ آمَنَ بِاللەِ والیومِ الآخرِ و عَمِل صالحاً)) پێوەرە.
بۆیە لە ڕوانگەی قورئانیەکانەوە. چۆن موسوڵمانێک دەچێتە بەهەشتەوە، ئێزدی و جولەکە و مەسیحی و زەردەشتی و کاکەییەکی و هیندۆسی و ، بوودیەکیش تەنانەت گەر بڕوای بەخوداوەند و ڕۆژ دوایی هەبێت هەمان شێوە. قورئانیەکان زیاتر پێوەری چاکەکردن و باشەکردن و خزمەتکردنی مر□ق ب□ ژیان و مر□قایەتی دەکەن بە پێوەر و هۆکاری چوونە بەهەشت. نەک ئایین و مەزهەب و ڕوانگەیەکی دیاریکراو.

قورئانیەکان وەکوو ئاماژەم بۆ کرد:
لایان ئاساییە موسڵمانێک ببێت بە گاور، یان زەردەشتی، یان ئێزدی و هەرئایینێکی تر و ئایین گۆڕین، یان وازهێنان لە ئایین، بە بەشێک لە ئازادی و ئیختیاری تاک دادەنێن و کەس بۆی نییە لەسەر ئەو ئایین گۆڕینە و بە پاساوی ئایین گۆڕین، یان هەڵگەڕانەوە لە ئایین، خوێنی هیچ مرۆڤێک حەڵاڵ بکات و بڵێت(مَنْ بَدّلَ دینَەُ فاقْتُلوەُ)سزای بدات و بیکوژێت.

سەبارەت بە لەچک و باڵا پۆشیش دەڵێن: ئەوە ئەرک نییە ژنی موسڵمان بی□ان پۆشێت و کولتوور و دابوو نەریتی هەرگەلێک و نەتەوەیەک سەبارەت بە پۆشاک، لەوەدا ڕۆڵ دەبینێت. ئەوەی قورئانیش: { یَا أی□هَا النّ□ِ□ قُلْ لأزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِ□َ یُدْنِ□َ عَلَیْهِن□ مِنْ جَلابِیبِهِن□ } باسی جلبابە و ،(وَلْیَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنّ عَلَی□ جُیُوبِهِنّ) باسی (خومورە)و (جیوب)ە و نەجلباب و نە خومور و نەجیوبیش، هیچ

کامیان لەچەک و سەرپێش و باسی قژی ئافرەت نییە و ﴿ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ﴾یش باسی حیجاب و خۆ داپۆشین نییە و دواتر ئەوە لەگەڵ شتێکی تریەتی و ئینجا تایبەت بە خێزانەکانی پەیامبەرە و لەگەڵ ئەوانیەتی و لە هەموو قورئانیشدا، تەنها (٨)جار وشەی (حِجاب) هاتووە و لە هیچ کامێک لەو هەشت شوێنەیش، وشەی(حِجاب) بە مانای(لِباس) و پۆشاک نییە و
ئەو جلباب و شتەیش بە دوورگەی عەرەب و سەردەمێکی جیاواز و کولتوور و دابوو نەریتی نەتەوەیەکی جیاواز و کۆمەڵە خەڵکێکی جیاواز و دیارکراوە، ناکرێت تۆ بڵیت و شێوازی پێشینی ژنانی بەدوو و دوورگەی عەرەب نشین، بەسەر هەموو ژناندا، لەوسەری دنیادا، بۆ ئەو پەڕی جیهان بگەشتێنیت و بسەپێنەت.
وە(دکتۆر محمد شحرور، لە ڤیدیۆیەکی(٢٢)خولەکی دا، لە ڕێگای ئایەتەکانی قورئانەئەوە، ئەوە دەسەلمێنێت کە لە ئایینی ئیسلامدا (حیجاب) کردنی خانمان بە هیچ شێوەیەک، ئەرک نییە و نە خوداوەند و نە پەیامبەری ئیسلامیش داوای وەها شتێکیان لە ڕەگەزی مێینە و ژنانی موسڵمانان نەکردووە.
ئینجا باس لەوەکات کە باڵا پۆشی و حیجاب کردنە ئەرک بە ناوی ئایین و شەرعەوەو پاشان سەپاندن و گشتاندنی بە سەر تەواوی خانماندا لە هەموو سەردەمەکان، ئەوە تەنها دەمارگیرییەکی عەرەبییە و هیچیتر، نەک ئەرکەکی ئایینی، یان ئیسلامی، ئەو حیجاب و پۆشاکەی ناویان ناوە لیباسی ئیسلامی و حیجابی شەرعی، جگە لەعاداتەکی کۆنی عارەبی سەردەمی پێش ئیسلام و ئەوەی هەرخۆیان پێی دەڵێن(سەردەمی جەهالەت) و گواستنەوەی ئەو عاداتەی عەرەب، بۆ نەتەوەکانی تری ناعەرەب و بۆ سەردەمەکانیتر، هیچیتر نییە، ئەو عاداتەی کە هەرگیز نە ئایین بووە نەیش پەیوەندی بە ئایینەوە هەیە.
خۆزگە ئەوانەی زمانی عەرەبی دەزانن و تاقەتی خوێندنەوە و موتاڵای کتێب و شتیان نییە، هەرهیچ نەبێت بە وردی هەموان گوێیان لەو ڤیدیۆیە(٢٢)خولەکییەی محەمەد شەحروری ڕۆشنهزر و ڕیفۆرمخوازی ئایینی دەگرت، ڤیدیۆکە لە یوتوب هەیە..
Shamal Ismael Kareem
ئینجا، قورئانییەکان: کوشتنی مرۆڤ لەسەر سێکس و بە ناوی شەڕەف و لەژێر پەردەی ئایین و ڕەجم کردن و ئەو جۆرە تێگەیشتنانە، بە تەواوی ڕەتدەکەنەوە.
هەروەها قورئانییەکان سەبارەت بە حوکمی دەست بڕینی دز و ئەو ئایەتەی ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ

حَكِيمٌ)ەكە لە قورئان باس لەو دەست بڕینە دەكات. ئەوان دەڵێن (فَاقْطَعُوا)، مەبەستی بڕین نییە، بەڵکو(منع و امساک)و گرتنە، ئێنجا لە زۆر شوێنی تر لە قورئان و، یان ئەوەی سونەکان پێیدەڵێن (سونەت و فەرمودە)و قورئانییەکان پێی دەڵێن(ڕیوایەت)، وشەی(قطع) بە مەبەستی تر بەکارهاتووە، نەک بڕین، بۆ نموونە:(قاطیعوالـ ّرحم)، و(قُطّـــاعوا الطّريــق)، و(وَتَقْطَعُــونَ السَّبِيــلَ)، و(وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ)، و (وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ)، و(وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ)ش، كە لێرە بە شیددە هاتووە، واتا بە مانای بڕینە، نەک لێکردنەوە.
دوواتر(فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) ئیدهما لێرە (جَمْع)، ئەگەر مەبەستی بڕین بوایە، دەیگووت(يَدَيْهِما)واتا بە(مُثَنَّى)دوو دەیهێنا، ئە خۆ ناکرێت کەسێک دزی کرد یەکسەر هەردووک دەستەکانی ببڕێتەوە، کەواتە تەگەیشتنی (سونەکان)هەڵەیە و ئەو ڕیوایەتانەش ڕاست نین، کە باس لە بڕینی دەست دەکەن.

ئەوەی بییەوێت زیاتر لەسەر قورئانییەکان بزانێت، با بگەڕێتەوە بۆ کتێبەکانی (محەمەد شەحرور)، یان وتار و چاوپێکەوتن و دیباتەکانی، هەمووی لە یوتوب هەن.

بە گشتی ئەوە هەندێ گشتیەکانی بیرکردنەوەی قورئانییەکان بوو کە باسم لێوەکرد.
ئەوەش بڵێم: هەڵبەت من کە بووم بە قورئانی هەشتا قورئانییەکان لە کوردستان هیچ ناو دەنگێکیان نەبوو، کەس نەیدەناسین. قورئانی بوون خێرا دەنگی دایەوە، بەگوومان من بە گوێگرتن یان خوێندنەوە، یان بەرێک کەوتن لەگەڵ هیچ کەسێکی قورئانی نەبووم بە قورئانی.
بەڵکوو خۆم لە دەرەنجامی خوێندنەوە و بیرکرنەوەی چەندین ساڵە و گوومان دروست بوونی قۆناغ بە قۆناغ و سەرەتا لەهەندێک ڕیوایەت و دوواتـــر زۆر و پاشـــان ڕەتکـــردنەوەی ســـەرلەبەری ڕیوایەتەکـــان و مەزهەبەکانی ئیسلام و کەلەپووری ئایینی و هەدی هەدی و پلە بە پلە بووم بە قورئانی.
کە بووم بە قورئانی ئینجا زۆر دوای ئەو بەروارە و دوای تەواوکردنی کۆلێژی (شەریعە)، دکتۆر(محەمەد شەحرور)ی بیرمەندی قورئانی و شێخ (حسن فرحان المالکی) و عەبدولڕەزاق جوبران و قورئانییەکانی ترم ناسی و ئینجا دواتر
سەیری زۆرێک لە ڤیدیۆکانی شەحرەرم کرد لەیوتیوب و
کەمێکیش کتێبی شەحرورم خوێندەوە، لەوانە:
-الکتاب والقرآن: قراءة معاصرة.

-النبأ العظيم: قراءة معاصرة في التنزيل الحكيم.
-الكتاب والقرآن: رؤية جديدة.
-تجفيف منابع الإرهاب.
-نحو أصول جديدة للفقه الإسلامي: أسس تشريع الأحوال الشخصية.
-الدين والسلطة: قراءة معاصرة للحاكميّة.
-السنة الرسولية والسنّة النبوية: رؤية جديدة.
-أمّ الكتاب الكتابوتفصيلها: قراءة معاصرة في الحاكمية الإنسانية، تهافت الفقهاء والمعصومين.
-الإسلام والإنسان: من نتائج القراءة المعاصرة.
-دليل القراءة المعاصرة للتنزيل الحكيم: المنهج والمصطلحات.

تەنانەتدوو کتێبی شەحروورم ئەو کاتە خوێندەوە کە دەستبەرداری بیر و باوەڕی قورئانی بوونیش ببووم،(السنة الرسولية والسنّة النبوية) و (أمّ الكتاب الكتابوتفصيلها: قراءة معاصرة في الحاكمية الإنسانية، تهافت الفقهاء والمعصومين)و ئەو دوو کتێبەم لای کاکە مەریوان میرانی هاوڕێی سەردەمی کۆلێژی شەریعەم برد، کەمن بۆم دەستنیشان کرد لە پێشانگای نێودەوڵەتی ئەویش کڕینی.

هەروەها لەسەر سێ لە کتێبەکانی عەبدولڕەزاق جوبران(کۆماری پێغەمبەر، چەتەکانی خودا، و کودەتای پەرستگا)م نووسی و لە هەریەک لە ڕۆژنامەکانی(ڕێگای کوردستان)، و(کوردستانی نوێ)،و هەفتەنامەی(تاراوگە)، و ماڵپەڕەکانی(گەلاوێژ)، (ڕوانگە) و (ڕەخنە)، (دابڕان) و(دەنگەکان) بڵاوبوونەوە.

کتێب/ زمان و یاسا… ئامادەکردنی: فەرەیدوون سامان

توێژینەوەکانی دووەمین کۆنفرانسی زانستیی نێودەوڵەتیی زمانی کوردی و زاراوە یاساییەکان

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن…

Zman_W_YasaDownload

ڕۆشنبیر و بوارەکان لەگەڵ نووسین.. زانا ڕەزاق

سەرەتا ڕۆشنبیر بریتیە لەو کەسەی کە جیهانبینی و ڕێچکەیەکی تایبەت بەخۆی هەیە بەلام ئەو بیرو بۆچوونانە و بیرانەی کە هەیەتی لە سودی کۆمەلگایە نەک حەزی خۆی بەرەی خۆی یانی دەبێ بەشێوەیەک بێ بە سودی کۆمەلگا بێ نەک بۆ حەزی خۆی و بەرەی خۆی کاتێک دەبنە کەسێک لە بەرەکەیەک ئەوا بیرو بۆچوونی دەچێتە خانەی بەرهەم هێنانی ئەو بەرەیە

یانی خۆشی دەبێتە بەشێک لە کێشە نەک ببێتە بەشێک لە چارەسەر یانی دەبێ کەسێک بێ بە چاک و ڕاست بلێ ڕاست و چاک بە خراپ و هەلەش بەهەمان شێوە ئەوەش کاتێک دەکرێت کە دووبەرەکێ دوو بۆچوون دەردەبڕن تۆ دەتوانی لەو دوو بۆچوونە بۆچوونێک بەڕاست بزانی یەکێک بە هەلە ئەمە ئەو کاتە ڕوودەدا کە بزانی کامەی هەلەیە و کامەی ڕاستە یان بەشێوەی تر هەیە دوو بۆچوونی تر دەردەبڕت ڕۆشنبیر بەدیلی باشتر هەلدەبژێرێت لەو دوو بۆچوونەی کە هەیە یان شێوەی تر هەیە ئەمەیان زیاتر دەچێتە خانەی میتافزیک بێگومانیش میتافیزیک لەوە دەتوانێ دەبێ وەکو بێلایەنێک دەرکەوێت بیرو بۆچوونەکان لەسەر ئەوە بکاتە ڕێژەیی بەو شێوەی کە بلێی هەقیقەتی ڕەها لای کەس نیە بەلکو لای هەموو یەتی بەشێوەی ڕێژەیی و یەکسان لێرە با بێینە سەر ئەو پرسیارەی کە ڕۆشنبیر و بوارەکانی کۆمەلگای کوردستانی چۆن لەگەل نووسین؟

پێش هەموو شتێک ڕۆشنبیرانێک ئەوانەی بۆ سیاسیەکان دەنووسن زۆرێک لەوان بەرهەمهێنەری بیری ڕاستی نین بەلکو بەرهەمهێنەری رەوایەتی دان یانی ئەوانە بۆ حەزی خۆیان بەرەی خۆیان دەنووسن نەک سودی گشتی تەنانەت ئەو جۆرە دوورمەوداش بیر ناکاتەوە بیرکردنەوەیەکی کورت مەودایە ئەگەر نا لە دوورمەودا زیان لە خۆیان دەداتەوە هەروەکو چۆن بلێین ئەوانە سالانێک دەنووسن ئێستا ئەگەر بپرسین ئەوانە ماندووبوونیان بە فیڕۆ نەچووە؟ مەبەستم سالانێک دەنووسن کوا بەرهەمەکەی بۆ خودی بەرەی خۆیان؟

خۆیان پێش هەموو کەس زیانیان بەردەکەوێت بێگومان لە کورت مەودا نا دوورمەودا ئەو جۆرە تەنیا خۆتان بگۆڕن و بۆچوون و ڕا پێچەوانە بکەنەوە سودی ئەوانە پێچەوانەش مەبەستم بە ڕاست بلێن ڕاست بە هەلەش بلێن هەلە پاشان هەر لەو جۆرانە خوێندنەوە و قسەی بۆ بواری تریش هەیە بەلام لێرە جیاوازتر دەردەکەوێت لە خوێندنەوە و قسانەی لەسەر سیاسەتی بەرەی خۆیان دەکەن یانی بۆ بوارەکانی دەرەوەی سیاسەت باسی خراپە و چاکە و کێشە و گرفتانیش دەکات بەلام کاتێک باسی سیاسەت دەکرێ وانیە و باسیشی ناکات؟!

ئەوانە دەکرا لەناو هەر بوارێک چەندین بەرە هەیە بەڕاو بۆچوونی جیاواز و ئایدۆلۆژیای جیاواز ڕێچکەیەکی دروست کردبا پێکهاتبا لە باشییەکانی ئەو بۆچوون و ڕایانەی لە ناو ئایدۆلۆژیا و بەرە و گروپەکاندا هەیە لێرە دەردەکەوێت ئەو جۆرە ئازادی بیروبۆچوونی نیە لە نێو چوارچێویەکن تەنیا دەتوانن لەو چوارچێوە قسە بکەن یانی وەکو تاکێک دەرناکەوێت وەکو کەسێکی داگیرکراو لە ئایدۆلۆژیا و بەرە و لایەندار دەردەکەوێت تەنانەت بۆ ڕاو بۆچوون لەسەر دەستور و یاساش ئاوان ؟!

یانی بۆ دەستور و یاساش دوو بۆچوون هەیە پێشوەختە دەزانی کامە بەرە چی دەلێ کامە بەرەش پێچەوانەی ئەو دەلێت کەچی هەر ئەوانە باسی تاکی سەربەخۆ و دروستکردنی تاکی بیرکەرەوە دەکەن کەچی خۆیان وانین پێویستە پێش ئەوەی باسی شتی وا و هەموو شتێکی تر بکەن خۆیان وابن یانی لە مێشکی خۆیاندا هەبێ و بڕوایان بەوە هەبێ یان نازانم ئەوانە تاک بە چ تێگەیشتوون و پێوەری تاک لای ئەو جۆرە چییە؟

کە دەشلێم وانین کاتێک دوو بەرە قسە دەکەن ناگەنە هیچ ئەنجامێک ئەنجام بەو مانایەی یەکێک هەموو شتی خۆی پێڕاستە ئەوەی تر هەموو شتی خۆی پێڕاستە ئەمەش هەروەکو ئایدۆلۆژیا وان تەنانەت ئەگەر لە دەرەوەی هەموو بەرەو گروپ و شتی تریش بیت ئەو شت□ ه□بێ هەمان ئایدۆلۆژیایە بەس بەشێوەی تر و بەرگی تر بەلام تاکی سەربەخۆ و بیرکەرەوە ئەوەیە لەگەل شتی باش و چاک و بەدیلی باشتر بێ بۆ هەموو شتێک هەر ئەو جۆرە دوو شێوەی تریش هەن خوێندنەوە و ش□□ڤکردنی بۆ هەموو ڕوودا□کی جیهانیش دەکەن هەن لایەندارییە و بە حەز و بەرژەوەندی لایەنی خۆی ئەوانە ژمارەیان گەلەک زۆرە هەشن بێلایەنی و ڕاست و دروستی بۆچوون دەردەبڕێت لێرە پێویستە هەردووک جۆر ئەکادیمی بنوسن وەک ئەکادیمی نەک بۆ ئەوە بۆ هەموو شتێکی تر دەرکەون تەنانەت هەندێکمان هەن لە کام وولاتی ئەوڕوپی بن کە قسە

لەسەر ئەو وولاتە دەکەن وا هەست دەکەی کە قسەکانی لە چوارچێوەی ئایدۆلۆژی دان نەک وەک ئەکادیمەک بەچوون و ڕا لەسەر شتەکان بخاتەڕوو یانی کە قسە دەکەن دوو قسە و بەچوونیان نیە لەسەر هەلە و خراپی ئەو وولاتەی تێدا دەژین وەکو بلێین وولاتەکە لە هەموو ڕوویەکەوە تەواو پێشکەوتووە و هیچ هەلە و کەم و کورتی نەبێت بێگومان کە باسی ئەوە دەکەم مەبەستم بەشێوەیەکی گشتیە نەک بلێم هەموو ئاوان لەرێش ئەی بوارەکانی کەمەلگای کوردی چەنن؟

ئەگەر ئەو بابەتە درێژتر بکەینەوە بە بوارەکانی تر و کەسەکانی ناو بوارەکانی تریش بە هەمان شێوەن یانی ئەوانەش لە چوارچێوەیەکن کە وەکو خالانەک بەیان دانراوە ناتوانن ئەو چەقبەستویەی هەیانە بشکێنن یانی دەکرێ بلێین ئەوانەش تاکێکی سەربەخۆ لە بیرکردنەوە و ڕاو و بەچوون نیە بەلکو وەک کەسێکی بەرهەمهێنەری ئەو ڕێچکەیەن لەسەری دەڕۆن.

ئەمەی سەرەوە یەکێکە لە هەرە هەلەکانی ئەوانەی ئاوان دەبوایە وانەبوان و ئازادی تەواوی ڕاو بەچوونیان هەبایە و بەیان دابین کرابایە یانی دەکرێ هەموو کەسەکانی بوارەک هەموو وەکو یەک بن و لەگەل هەموو ڕاو بەچوونەکانی بەرەی خۆیان بن ؟

ئەگەر نموونەیەکیش لەسەر ئەوە بهێنینەوە کە بلێین ئایا دەکرێ هەموویان یەک جار لە ناو هەموو کارەکان و قسە و کرداریان کەسەک نەبە بلێت ئەوە هەلەیە و ئەوەش ڕاستە؟مەبەستم ئەوەیە کە لە بەرەی خۆی بە ناڕاست بزانە بەرەی بەرامبەر بە ڕاست بزانە؟

بێگومان خۆم ئەوەم نەدیوە و نەشبیستووە شتی وا هەبە لە کەتایدا خۆی ئەگەر دووبەرە هەبن ئەوا سالانێکی زۆریش ئەو دووبەرەیە لە ململانە بن ئەوا هەموو بەچوون و شتەکانی ئەوان کارلەک دەکەن و ئاوەتەی یەکتر دەبن ئەو شتانە دروست دەبن کە باشتر و چاکترە بە کەمەلگا و مرۆڤەکانی بێگومان ئەمەش ئاستی بەرزی هۆشیارییەوە دروست دەبێ تەبینی لە ناو نووسینەکە ووتم نووسەری لایەندار و بەرەو گروپ لە ڕاو بەچوون ئازاد نین بەلکو بەرهەم هەنەری بەرەی خۆیانن ئەمە لەم کەمەلگایە هەیە جگە لە نووسەر وڕۆشنبیرانی ئاوان دەبە وا بکرە هەموو ئامرازەکانی ڕۆشنبیری لە نووسەر و میدیا و هەموو ئەوانی تر ئازاد بن نەخرێنە ژێر کۆنترۆل و بەویست و حەزی خۆیان ئەو ئامرازانە ئاڕاستە بکەن چونکە ئەمە خالێکی هەر گرنگی پێشکەوتنە ووردە ووردەش بەرەو پێش دەچن دەبە هەموویان واش بکەن چونکە هەموویان باسی پێشکەوتنی کەمەلگاش دەکەن؟!

زانا رەزاق

تێبینی دووەمیش دەبوایە لە بنەڕەتەوە ئاوا هاتبا یانی وەک بنەما با بۆ هەموو ئەو ئامرازانەی کۆمەلگا بۆ بواری ڕۆشنبیری تێبینی سێیەمیش کاتێک من شتێک دەنووسم مەبەستم بۆ شێوەیەکی گشتییە لە هەمان کاتدا لەسەر ئەو شتانەشە کە دەیبینم یانی ئەوانەی دەیبینم ئاوان.

فینومینۆلۆژیای هوسێڵ.. ئەوسن حەسەن… وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: ئەردەڵان عەبدوڵڵا

پاشئەوەی ململانێی فەلسەفی لە نێوان " خودێتی و بابەتی بوون" دا توندتر بوو، ئەو ململانێیەی کە لە سەردەمی رێنانسازەوە دەستیپێکرد و هەتاوەکو سەرەتای سەدەی بیستەم بەردەوام بوو. هەتا ئادمەند هەسێڵ فەیلەسوفی چیکی پەیدا بوو . ئەو کۆتایی بەم ململانێ توندە هێنا و دەستیکرد بە یەکبوونی هەردوو پڕەنسیبەکە کە بریتی بوو لە: پڕەنسیبی ئەزمونگەرایی و عەقڵانیی. هەوڵدان بە یەکبوونی هەردوو پڕەنسیپەکە لە یەک پڕەنسیپ، کە چوارچێوەیەکی زانستی هەبێت و لە فەلسەفەشەوە نزیک بێت و ڕەچکەکەشی بەرەو سەنتەری ئاوەزی مرۆڤ بەرێت و تێیدا لێکۆڵینەوە لە بارەی کاردانەوەکانی هەستی مرۆڤ لە بارەی جیهانی دەرەکیی و شتەکانی دەوروبەری بکات.
لە هەمانکاتیشدا هەوڵیدا کە فەلسەفە بکاتە زانستێکی گشتگیری راست و دروست و ببێتە بنەمایەک بۆ هەموو مەعریفە و زانستەکانی تر، ئەمەش بە پشتبەستن بەو پەیوەندییە مێژووییەی لە نێوان فەلسەفە و زانستدا هەیە، فەلسەفە کە وێنەیەکی مەبەستداری گشتگیریی هەیە و زانستیش کە دەرەنجامی یەقینی هەیە، هەردووکیشیان کاریگەری گەورەیان لەسەر مێژوو و داهاتووی مرۆڤایەتی هەیە.

دەکرێت مەعریفە بکرێتە دوو لقەوە:

یەکەم: مەعریفەی کەڵەکە بوو
ئەم جۆرە مەعریفەیەش " فەلسەف و هونەر و ئەدەب" دەگرێتەوە، ئەمانە دەکرێت لە هەموو سەردەم مێژووییە جیاوازەکاندا، فیکرەکانیان دووبارە بکرێنەوەو لە یەکترییەوە نزیک بێت. هەندکجاریش دەکرێت داهێنان بکرێت لە رووی شێواز و ئامڕاز و ڕێگەچارەکان، ئەمەش بە پێی ئەو سەردەمەی کە تێیدا دەژین.

دووەم: مەعریفەی نا کەڵەکە بوو
ئەم جۆرە مەعریفەیەش زیاتر زانست و داهێنانە زانستییەکان دەگرێتەوە، کە "تازەکە" ئەوەی پێش خۆی لەناو دەبات، ئەمەش زیاتر ئەو مەعریفە نوێیانە دەگرێتەوە کە پێشتر نەمانزانییوەو ئاگامان لێیان نەبووە، لەمەدا ناکرێت ئەو داهێنانە نوێیانە کە لەلایەن زاناکانەوە ئاشکرا کراوە، جارێکی تر لە سەردەمانی تردا دووبارە بێتەوە، چونکە ئەو داهێنانە زانستیانە تەنها یەکجارەو ناکرێت دووبارە بکرێنەوە.

ئایا فەلسەفە کۆتایی پێهاتووە؟
ئەگەر هەموو مەسەلەکانی فیکری مرۆڤایەتی، فەیلەسوف و بیرمەندەکان لە ماوەی هەزاران ساڵ قسەوباس و لێکۆڵینەوەیان لەبارەوە کردبێت، بە جۆرێک هیچ دیاردەیەکیان نەهێشتێتەوە بە بێ ئەوەی قسەی لە بارەوە نەکەن یان لێکۆڵینەوەی ووردی لە بارەوە نەکەن. هیچ هزرەکیش بە بێ لێکۆڵینەوە نییە، هەروەها هیچ کێشەیەکیش بەبێ چارەسەر نییە، جا گەورە بێت یان بچووک، مرۆیی بێت یان سروشتی. لێرەدا بۆمان هەیە بپرسین: ئایا چی نوێ هەیە کە دەکرێت بخرێتە سەر توراسی فەلسەفی؟ ئایا بەراستی سەردەمی فەلسەفەدان و داهێنانی بابەتی نوێ لە بواری فەلسەفەدا کۆتایی پێهاتووە؟
ئێستا زەحمەتە بابەتی نوێ لە بواری فەلسەفەدا زیاد بکرێت، بەشێوەیەک لە تەواوی سەردەمەکانی پێشوودا، لە فیکری فەلسەفییدا تەواوی بابەتەکان کۆتاییان پێهاتووە و لەلایەن فەیلەسوف و بیرمەندەکانەوە. هەموو بابەتەکان باسکراون و قسەیان لەبارەوە کراوە. ئەوەی دەکرێت کە لە بواری فەلسەفەدا زیاد بکرێت، ڕێگەچارەو شێوازی نوێی دروستکردنی پڕنسیبی نوێیە، چونکە فەلسەفاندان بێتە هەقیقەت و واقعێک لە فەلسەفەی مۆدێرندا.

فینۆمینۆلۆژیا و کاریگەرییەکانی تری هەسرڵ
دەکرێت فەلسەفەی هەسرڵ پێش فینۆمینۆلۆژیا بکرێتە سێ قۆناغەوە:
1/ زانستی ژمێریاریی
2/ زانستی لۆژیک " منطق"

3/ زانستی دەروونناسیی" سایکۆلۆژی"
تەنها بەمشێوەیەش دەتوانین لە گەشەسەندنی فیکریی و فەلسەفی هەسرڵ پێش فینۆمینۆلۆژیا تێبگەین.

سەرەتا لە قۆناغی ماتماتیکیدا گرنگی زۆری بە کردەی دەروونی دەدات بە مانا پراکتیزەکردنەکەی، پاشان واز لەم قۆناغە دەهێنێت و هەموو گرنگییەکی دەچێت بە مەعریفە، کە دەتوانین بە قۆناغی مەعریفەی هەسڕڵ ناوی بەرین، لەم قۆناغەشدا هەسڕڵ لە مانای سەرەکیی و هەقیقی مەعریفە تێدەگات، لەهەمانکاتیشدا درک بە بەهای شتەکان دەکات.
لە قۆناغی " سایکۆلۆژی" زانستی دەروونشیکاری فینۆمینۆلۆژیدا، هەسڕڵ دووانەیەکی لە نێوان منی ئەزمونوگەرایی و منی باڵادا، تێی مەعریفەی باڵای دروستکرد بوو، هەروەها سنووری ئەزموونگەراییشی فراوانتر کرد بۆ ماهیەتی باڵا، کە هەموو رووداو و بوونەکان بگرێتەوە.

مێژووی چەمکی فینومینولۆژیا
دووبارە گەڕانەوە بۆ فینومینولۆژیا و پێش ئەوەی هۆشیاریی و زانینی هەسڕڵ لە بارەی فینۆمینۆلژیا گەشە بکات و بیکاتە پڕەنسیپ و فیکری بنەڕەتی خۆی، دیارە بە ماوەیەکی زۆر پێش هەسڕڵیش وشەی فینۆمینۆلۆژیا بوونی هەبووە و لە لایەن خەڵکی ترەوە بەکارهێنراوەو چەندین مانای جیاوازی هەبووە. لەمبارەیەوە لالاند مێژووی بەکارهێنانی ئەم وشەیە بۆ هەموو ماناکانییەوە شیکردۆتەوەو پێی وایە کە بۆ یەکەمجار لە ساڵی 1764 دا وەکو تیۆرییەک دەرکەوتووە، ئەمەش ناونیشانی فەسڵێکی کتێبێکی نوێی لامپیر ئارگانون بووە. لە پاش لامپێریش، کانت هەمان چەمکی لە زۆر بەرهەمەکانیدا بەکارهێناوە گرنگترینیان لە کتێبی " رەخنە لە عەقلی پەتی" کە لە ساڵی 1780 دا نووسیویەتیی و بە یەکێک لە کتێبە گرنگ و ناسراوەکانی کانت دەژمێردرێت.
لەپاش کانتیش هیگل هات و هەمان وشەی بەکارهێنا بەڵام بە مانایەکی جیاواز تر، ئەمەش بە یەکێک لە کتێبە گرنگەکانی دانا کە ئەویش کتێبی " فینۆمینۆلۆژیای رۆح" بوو کە لە ساڵی 1807 دا چاپ و بڵاویکردەوە. لە پاش ئەویش هاملتون لەوانەکانیدا لە بارەی زانستی دەروونناسی و لۆژیک و میتافیزیک بەکاریهێنا. لە ساڵی 1869 دا، هەمان وشە لە کتێبەکەی هارتمان بەکارهێنرا ئەوش کتێبی " فینۆمینۆلۆژیا و ویژدانی ئەخلاقیی". هەمان وشەش لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەدا لە بەرهەمەکانی هەردوو فەیلەسووفی فەرەنسی رافیسۆن

و ئەمیل بەکارهێنراوە.
فینۆمینۆلۆژیا لە زانستی زمانەوانیدا بەوە ناسراوە، کە زانستی دیاردەکانە یان لە دیاردەکان دەکۆڵێتەوە، کە ئەوانیش بریتین لە شتەکانی دەرووبەری مرۆڤ، یان ئەو رووداوانەی کە گوزارشت لە هەستەکی پێتی دەکەن و دەبننە بابەتەکیش بۆ دەرک پێکردن و پاشانیش دەبنە کۆڵەکەی بنەڕەتی بۆ مەعریفە. فینۆمینۆلۆژیا لای هۆسڕڵ زانستی سەرەتا و بنەمای راستییەکانە، کە هەموو مەرجەکانی مەعریفە و زانستی لەسەر بونیات دەنرێت. سەرەتاش لە هەستەکی پاکوبێگەرد دەستپێدەکات و سەربەخۆشە و دووریشە لە هەموو شرۆڤەکارییەکی ماهیەتی شتەکان.
هۆسڕڵ دەیویست لە فەلسەفەدا ململانێی پڕەنسیبی نێوانی میتافیزیکیی و ریالیزم خۆی بە دووربگرێت، چونکە ئەو وایکرد کە فینۆمینۆلۆژیا ببێتە پڕەنسیبێک بۆ هەموو زانستێکی گشتی و ببێتە وەسفێکی باڵاش بۆ ئەوەی جیهانی دەرەکیی وەڵامی جیهانی خودێتی بداتەوە، بۆ ئەوەی هەموو شتەکانی ناخی بەشێوەیەکی راستەوخۆ ئاشکرا بکات و دەرکیش بە ماهیەتی هەموو هەستێکیش بکات.

سێ کۆڵەکەی فینۆمینۆلۆژیای هۆسڕڵ

فینۆمینۆلۆژیای لای هۆسڕڵ لە سەر سێ کۆڵەکەی سەرەکی دامەزراوە، کە ئەوانیش بریتین لە : ماهیەتی شتەکان. هەڵپەساردنی حوکمدانی شتەکان “ئیپۆخییەت” منی باڵا.
هۆسڕڵ فیکرەی ماهیەتی بەرجەستەکراوی لە ئەفلاتون وەرگرت، بەڵام فیکرەی وێنە و شتی هەستپێکراوی ڕەتکردەوە، ئەو پێی وابوو کە ماهیەتی شتەکان لە درکی راستەوخۆی شتەکان و عەقڵەوە دروست دەبێت، بەشێوەیەک لایەنی دەرەکی شتەکان بریتییە لە ماهیەتیان، لێرەدا ماهیەتی شتەکان، هەقیقەتی بابەتی شتەکانن، بە تایبەتیی کاتێک گوزارشت لە سیمایەکی تایبەتی هەستیی بکات. کێشەی سەرەکی لای هۆسڕڵ بریتی بوو لە شرۆڤەکردنی چۆنێتی هۆشیاریی بەو هەقیقەتان و پیشاندانیان وەکو مەبەستی کرۆکی شتەکان.

ئیپۆخییەت Epoche

هۆسڕڵ پڕەنسیبی گوماناویی دیکارتی بەکاردەهێنا لە بواری چەمکی ئیپۆخیەت ئەو زۆر سەرسام بوو بە مەنهەجیەتی دیکارت سەبارەت بە دانانی یاسا و ڕێسا و بنەماکانی یەقینی بە مەعریفە،ئەمەش لە ڕێگەی پشتبەستن بە پڕەنسیبی گومانکردن لە جیهانی دەرەکی و هەموو ئەو بوونە ماتریاڵانەی کە تێیدایە و دانانی جیهانی دەرەکیش لە نێوان دوو کەوانەدا. بەڵام هۆسڕڵ دژی کوجیتۆی دیکارتی

دەوەستێتەوە کە ئەویش گوزارشت لە وتە بەناوبانگەکەی دیکارت دەکات کاتێک وتی: “من بیر دەکەمەوە ، کەواتە من هەم.” چونکە هۆسڕڵ هەمیشە دەیوسیت فیکر لە هەموو شتێک جیابکاتەوەو بوونێکی سەربەخۆی هەبێت، چونکە پێی وابوو کە فیکر بەرەوە شتێک هەنگاو دەنێت، بەمشێوەیەش کوجیوتی دیکارت لەم حاڵەتەدا دەبێت بەم شێوەیە بووترێت: من بیر لە شتێک دەکەمەوە.

منی باڵا

ئەوەی پەیوەستە بە چەمکی ” منی باڵا”ەوە هەموو ئەو هەقیقەتەی کە لەگەڵ خۆی هەڵیگرتووە، هۆسڕڵ ئەم چەمکەی لە فەیلەسوفی ئەڵمانی لایپتز وەرگرتووە، بەڵام بەشێوەیەکەی سەربەخۆ و لە فیکری میتافیزیکی و گونجاندنی لەگەڵ فیکری لاهووتی دابڕیووە .

جیاوازی نێوان منی باڵای کانت و هۆسڕڵ

لێرەدا گرنگە کە جیاوازی لە نێوان منی باڵای” ئیگۆی ترانسدنتاڵی” لای کانت و منی باڵای هۆسڕڵ بکەین. لە لای کانت منی باڵا بەکاردێت بۆ هەموو ئەو شتانەی کە پێشتر وتراوەو زەرووری بوون بۆ هەموو مەعریفەیەک یان ئەزموونێکی بەرجەستەکراو. مەعریفە لای کانت پەیوەستە بە هەموو تێڕوانینەکانی پێشووتر و جیاوازیشە لە هەموو شتێکی هەستپێکراو کە دەرفەتی لەدایکبوونی ئەزمونێکی نوێ دەدات، بەم شێوەیەش عەقڵ دەبێتە یاسایەکی سروشتیی، ئەگەرچی ئەو شتێکی ناوخۆییشە.
بەڵام منی باڵا لای هۆسڕڵ بەکاردێت بۆ هەموو ئەو کارانەی کە منی باڵای پێی هەڵدەستێت، بەشێوەیەک کە وەکو شتێکی یەقینی پێشوەختە دەردەکەوێت، ئەمەش پاش دوورکەوتنەوە لە جیهانی هەستپێکراویی دەرەکیی و گەڕانەوە بۆ ناو جیهانی هەسپێکراوی ناوخۆیی، ئەمەش بەبێ ئەوەی عەقڵ هیچ رۆڵێکی سەرکردایەتی هەبێت لە سروشتدا.

دابەشکردنی دیاردەکان

هۆسڕڵ دیاردەکان بۆ دوو بەش دابەش دەکات:
دیاردە سروشتییەکان: ئەمەش هەموو ئەوانە دەگرێتەوە کە لە رووی دەرەکیی شتەکانەوە دەردەکەون و لە رێگەی هەستەکانیشەو□، م□ر□ق ه□ستیان پێ دەکات و پاشان ئەمانە دەبنە بابەتی مەعریفەی عەقڵی.
دیاردە عەقڵیییەکان: ئەمەش هەموو ئەوانە دەگرێتەوە کە لە هەستی م□ر□ق□و□ دەردەچن لە بارەی رووداوە عەقڵیی و دەروونیی و ناوخۆییەکان، ئەمانەش لە رێگەی چاودێریکردن و هەستی ناوەخیییەوە دەردەکەون.

بەمشێوەیە دیاردە لای هۆسڕڵ خۆی لە خۆیدا هەر شتەکان و رووداوە گۆڕاوەکان لە جیهانی هەسپێکراودا د□گ□ر□تەو□ و هەموو ئەو گۆڕانکاریی و گەشەسەندنانەشی کە بەسەریدا دێت. بەشێوەیەک کە مر□ق ناتوانێت بیریبکەوێتەو□ و هەستی پێبکات و خەیاڵی بکات، ئەمانەش دواتر لە عەقڵدا دەگۆڕدرێن بۆ بوونی بەرجەستەکراویی یەقینی، ئەمەش لەرێگەی وەڵامدانەوەی هەستی باڵا یان ئەوەی کە پێی دەڵێین فینۆمینۆلۆژیا.
جێگەی ئاماژەیە هۆسڕڵ دەیویست پڕەنسیبی دیاردەناسی بەسەر تەواوی زانست و مەعریفەکانی تریشدا پراکتیزە بکات، بەشێوەیەک کە فینۆمینۆلۆژیا ببێتە زانستێکی تەواو دروست و ببێتە بنەما یەکیش بۆ هەموو مەعریفە و زانستێک.

چەمکی مەبەست و هەستی مەبەستدار

بنەما فیکری مەبەستداریی دەگەڕێتەوە بۆ فەلسەفەی پەروەردەیی سەدەکانی ناوەڕاست، " مەبەست" یش لای ئەوان، هەموو ئەو کردارانە دەگرێتەوە کە عەقڵ دەیکات بۆئەوەی لە بابەتێک بگات و هەستی پێبکات.
برنتانۆ باشتر چەمکی " مەبەستداریی" شیکردۆتەوەو پێی وایە کە ئەم چەمکە لەسەر بنەمای ئەوە دروستبووە کە هەستە ناوخۆییەکان بەرامبەر بە بابەتە دەرەکییەکان بگوازێتەوە، پێشی وایە کە هەموو ئەزموونێک لایەنێکی دەروونی تێدایە کە ئەویش خۆی لە کردار و لایەنی بابەتی شتێک دەبینێتەوە، هەریەکەشیان بەرەو ئ□□استەیەکی دەڕۆن و لە کۆتایشدا یەکتری تەواو دەکەن.
جێگەی ئاماژەیە بۆچوونەکانی برنتانۆ کاریگەری گەورەو راستەوخۆیی لەسەر دروستکردنی چەمکی فینۆمینۆلۆژیای هۆسڕڵ هەبووە، نابێت ئەوەشمان لەیادبچێت کە هۆسڕڵ خوێندکاری ئەو بووە لەسەر دەستی ئەو فێری فەلسەفە بووەو بەشداری زۆربەی وانەکانی کردووە کە لە ساڵانی 1884 بۆ 1886 لە زانکۆ وتوی□تی□وە.
چەمکی " مەبەستداری" لای هۆسڕڵ لەوەدا کورتکراوەتەوە، کە هەموو ئەو شتانەی کە لە جیهانی دەرەکی بوونیان هەیە، بۆئەوە دروستبوون تاوەکو هەست تێیانبگات و بەمشێوەیەش کردار و بابەتەکە یەکتر تەواو دەکەن و دەبنە یەک شت.
باشترین مەبەستداریش بۆ هەست برتییە لە کردار و بابەتێک کە دەرکی پێ بکەیت، هەموو کردارێک لە کردارەکانی هەستێک، بەرەو بابەتێکی جیاواز هەنگاو دەنێت، پێدەچێت ئەو بابەتە شتێکی ماتریاڵ بێت، یان پێدەچێت ماهیەتێکی عەقڵی بێت، یان پێدەچێت دەرەنجامی هەڵچوونێک یان خەیاڵێک و بیرکردنەوەیەک بێت.

دوو جۆر هەست

هەست لای هۆسڕڵ لەکاتی بەستنەوەی بە چەمکی " مەبەستداری" دەکرێتە دوو جۆر: هەستی بێ لایەن و هەستی موجەرەد.

هەستی بێلایەن: ئەو جۆرە هەستەیە کە هێشتا دەستی نەکردووە بە شڕۆڤەکردنی مەبەستی نێوان بابەت و کردار.

هەستی موجەرەد: ئەو جۆرە هەستەیە کە راستەوخۆ دەستدەکات بە شرۆڤەکردن و شیکردنەوەی پڕۆسەی دەرەکی مەبەستداریی لە زۆربەی دیاردە مەعریفییەکاندا لەوانە" یادکردنەوە، خەیاڵکردن، ویست و حەزەکان" ئەمەش بە ئامانجی کەشفکردنی کرداری مەبەستدار و بابەتەکەی.

مەبەستی کردار، هەقیقەت و سەرەکیی و بنچینە دەگرێتەوە، لەکاتێکدا مەبەستی بابەت خۆی لەخۆیدا هەقیقەت نییە، بەڵکو پەیوەستە بەوەوە، بۆ نموونە کاتێک دارێکی سێوی بەرهەمدار و جوان دەبینیت، لەمەشدا دەبینین پ□□س□□ی دەرککردن بە دارەکە ، لەرێگەی کارێکی مەبەستدارەوە کراوە کە ئەویش لە ناو□□کیدا واقعێکی هەقیقییە، دواتر دەستدەکەین بە دروستکردنی بابەتێکی مەبەستدار لەناو هەستماندا کە ئەویش " دارێکی دەرک پێکراوە" کە خۆی بە تەنها هیچ هەقیقەتێکی سەرەکیی " بنەڕەتی" نییە، بەڵکو دەرەنجامی کردار□کی مەبەستدار دروستبووە، ئەمەش ل□ بەرئەوەی بابەتی مەبەستدار، لەگۆڕانی بەردەوامدایە، بەڵام پاشان بە هۆی کردارێکی دەرکپێکراوەوە یەکدەگرێتەوە.

ئەو یەکگرتنەوەیەی پێشووی نێوان کرداری مەبەستدار و بابەتەکەی، دەبێتە هۆی دروستبوونی سیمایەکی تری مەبەستداریی کە ئەویش بریتییە لە پڕۆسەیەکی چاودێریکردنی بەردەوام کە تێیدا، هەست بە هەموو کردارە د□رکپێکراوەکان دەکەیت و ئامادەشە بۆ وەرگرتنی بابەتە دەرەکییەکانی تر.

فینۆمینۆلۆژیا و سایکۆلۆژیەتی

ئەگەر فینۆمینۆلۆژیا گرنگی بە هەموو ئاگاهییەک لەبارەی دیاردەو شتەکانەوە بدات، ئەوا هەموو چالاکییەکی ئاوەز و یادگەش بەشێکە لەم ئاگاهیی و ڕێچکەکەی، لێرەدا رووبەرووی پرسیارێک دەبینەوە، ئەگەر سایکۆلۆژی، لێکۆڵینەوە لە بارەی ئاگاهیی شتەکان و رێگەی دەرککردنیان بکات، ئایا فیننۆمینۆلۆژیاش ناچێتە چوارچێوەی مەعریفەی سایکۆلۆژیی□ تەوە؟

سایکۆلۆژیەتی مەعریفە گرنگی بە حاڵەتە مەعریفییەکان دەدات و وەکو حاڵەتێکی عەقڵانی دایاندەنێت و ئەمانەش پەیوەستن بە ئەرک و سلوکیاتی ئاوەزی مرۆڤەوە، بەڵام فینۆمینۆلۆژیا هیچ گرنگی بەو

حاڵەتە عەقڵیی و زیهنییە نادات کە لەگەڵ پرسە مەعریفییەکەدا دروست دەبێت، بەڵکو تەنها گرنگی بەو ئامادەکارییە مەعریفیانە دەدات، کە لەناو ناخی مرۆڤدا بوونیان هەیە، ئەوانەی کە دەتوانن مەعریفەی یەقینی دروست بکەن. ئەم ئامادەکاریانەش هیچ سایکۆلۆژیی نین بەڵکو پەیوەندیان بە ئاگاهیی تایبەتییەوە هەیە پێش ئەوەی پەیوەندییان بە ئەزموونی پراکتیزەکراوەوە هەبێت.
لەبەرئەوە دەبینین کە هۆسڕڵ رەخنە ئاڕاستەی هەردوو پڕەنسیپی ئەزموونگەرایی و میتافیزیکی دەکات کە لەو سەردەمەی ئەودا زۆر باویان هەبوو. هەربۆیە لەکاتی خوێندنی سایکۆلۆژیدا، هەوڵی ئەوەی دەدا کە سایکۆلۆژیەتی ماهیەتی دروست بکات، کە گرنگی بە لێکۆڵینەوە لە بارەی هەستەوە دەدات لە چوارچێوەی وێنە مەبەستدارییەکەی، هەروەها ڕۆڵیشی لە پڕۆسەی دەرککردندا دەربخات. هەروەها گرنگیش بە کاری دەرککردنەوە بدات لە جیاتی ئەوەی خۆی بە ناوەڕۆکی دەرککردنەوە خەریک بکات.
سایکۆلۆژیەت زیاتر گرنگی بە " منی باڵا" دەدات، لە جیاتی ئەوەی گرنگی بە " منی ئەزموونگەرایی گۆڕاو" بدات، کە ئەویش بەشێکە لە جیهانێکی گۆڕدراو. هۆسڕڵ لە کتێبەکەیدا " تێڕامانە دیکارتییەکان" دا باس لە چۆنێتی گەڕینی منی دەروونی بۆ منی باڵا دەکات، ئەوەش لەرێگەی پڕۆسەی راگرتنی حوکمدانەوە، کە تێیدا منی دەروونی خۆی لە بەرامبەر خودی موجەرەدییەوە دەبینێتەوە.

رەخنە لە فینۆمینۆلۆژیای هۆسرڵ

میکانیزمی سەرەکی کە هۆسرڵ بەکاریهێناوە بۆ ئەوەی بگاتە هەقیقەتی یەقینی بریتییە، لە تێڕامانی عەقڵی خودێتی"، کە فیکر لە ناوخۆیدا رەنگدانەوەی خۆی تێدا دەکات، بۆئەوەی خۆی بخاتە ناو ئەملاو ئەولای هەستی باڵاوە، هەروەها هەستیش بە هەقیقەتە ماتەیاڵە شاراوەکانیش بکات. مادام ئەم میکانیزمەش سیمایەکی خودێتی هەیە و کەسیش ناتوانێت مومارەسەی بکات جگە لە خاوەنەکەی نەبێت، لەبەرئەوە زەحمەتە بۆ خەڵکانی تر بتوانن لێکۆڵینەوە لەبارەی راستیی و دروستی ئەو دەرەنجامانە بکەن کە هۆسرڵ پێی گەیشتووە. لەبەرئەوەی کە میکانیزمەکانی تەواو جیاوازە لە میکانیزمەکانی پێشوو، تەنانەت ئەگەر هەمان رێچکەی تێڕامانیش بەکاربهێنن بۆئەوەی بچنە ناو قووڵایی خودێتییانەوە، ئەوا ئەوان دەرەنجامی تریان دەستدەکەوێت، کە تەواو جیاوازە لەو دەرەنجامەی هۆسرڵ، ئەمەش بەهۆی جیاوازی خودێتی مرۆڤەکانەوە.
دیارە هۆسرڵ تیۆرییە فینۆمینۆلۆژییە قوورسەکەی خۆی پێڕەو کردووە لە دەرهێنانی ماهیەتی هەندێک شتی ئاسان وەکو : "خانو، دار"

ئەمانەش بە سروشتی خۆیان شتێکن کە بنەمایەکی راگیر و نەگۆڕیان هەیە و ئاسانیش دەرکیان پێ دەکرێت و فۆرمەکانیشیان لەرووی دەرەوە، بوونی ماتەریالیان، ئاسان دەردەکەوێت، بەڵام باشە حاڵەتەکە چۆن دەبێت ئەگەر ئێمە بچین لێکۆڵینەوە لە بارەی دیاردەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی ئاڵۆزەوە بکەین، کە واقیعێکی زیندوویان هەیە و هەمیشەش لە گۆڕانی بەردەوامدان؟.
لەبەرئەوە بەهیچ شێوەیەک ناتوانین فینۆمینۆلۆژیا وەکو زانست دابنێین، هەروەها لە شێوەی زانستیش نییە، بەڵکو لقێکی فەلسەفی دروستکراوە لە بواری مەعریفەدا، هەروەها ناشتوانرێت بخرێتە ژێر لێکۆڵینەوەی زانستی و هەڵسەنگاندنی ئەزموونییەوە، ئەوەش بەهۆی سروشتە فەردانییەت” تاکگەرایی” و پێکهاتە خودێتییەکەوە.
لەگەڵ هەموو ئەو هەوڵە فەلسەفیانەشی کە هۆسرڵ لەم بوارەدا دای بەئەوەی بتوانێت هەردوو پڕەنسیپی میتافیزیکی و سروشتی لە یەک پڕەنسیپدا کۆبکاتەوە، بەڵام هەموو هەوڵە بەردەوامەکانی بۆ دروستکردنی ئەم پڕەنسیبە یان رێچکە فیکرییە کە پشت بە زانست و مەعریفە دەبەستێت، هەموویان شکستیان هێنا. ئەمەش بەهۆی ئەو مەیلە میتافیزیکییە توندڕەوی کە لە فیکری هۆسرڵ دا هەبوو. بەتایبەتی ئەوەی کە پەیوەندی بە ئەزموونی باڵا و” من” و بڕوابوونی تەواویشی بەوەی کە هەقیقەت و یەقینی ڕەها لەرێوە سەرچاوە دەگرێت. بەمەش رۆڵی دەرەکی پشتگوێ دەخات، کە لەسەر بنەمای گۆڕانی بەردەوام دروستبووە.
جێگەی ئاماژەی هۆسرڵ خۆشی دان بە ئەستەمی ئەزموونی باڵاوە ناوە، هەرچەندە نکووڵی لە میتافیزیکیەتی فەلسەفەکەی کردووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا فەلسەفەکەی تەنها وەکو لقێکی جیا لە تێڕامانە عەقڵیی و هەستییەکان دادەنرێت.
هۆسرڵ پێی وابوو کە لقێکی نوێی لە فەلسەفەدا دروستکردووە، هەروەها رێچکەیەکی فیکری تایبەتیشی دروستکردووە کە عەقڵ لە هەموو کەلەپوور و وەهمەکانی بەردەمی رزگار دەکات، ئەمەش لە رێگەی تێکەڵکردن و ئاوێتەبوونی فەلسەفە کۆنەکان و مۆدێرنەکان لە یەک فۆرمدا. بەڵام پاشتر ئەم فۆرمە لەسەردەستی خوێندکارەکانی هۆسرڵ لەناودەچێت، بەتایبەتی ئەوانەی کە بزووتنەوەی فەلسەفی بوونگەراییان داهێنا، کە تەوەری سەرەکیان ئازادی مرۆڤ و ئارەزووەکانی بوو لەم جیهانەدا.
جێگەی ئاماژەی زۆربەی فەیلەسوفەکانی بوونگەرایی، داڕمانی دەروونی مرۆڤایەتیی و نائارامی و پشێویان بینوە، کە هەردوو جەنگە جیهانییەکە خوڵقاندبووی کە لە سەرەتا و نیوەی سەدەی بیستەمدا روویدا، ئەوان نەیانتوانی ئەو ناکۆکییە گەورەیە ببینین، کە لە

ن􏰀وان خودی ئینسانیی و ترسی جیهانی د􏰀ر􏰀کی ه􏰀ی􏰀، چونک􏰀 ل􏰀 لای ئ􏰀وان جیهانی د􏰀ر􏰀کی هیچ نیی􏰀 جگ􏰀 ل􏰀 ع􏰀د􏰀م ن􏰀ب􏰀ت.

و􏰀رگ􏰀􏰀انی ل􏰀 ع􏰀ر􏰀بیی􏰀و􏰀: ئ􏰀رد􏰀􏰀ان ع􏰀بدو􏰀􏰀ا

س􏰀رچاو􏰀:
www. Middle east online.com. الفینومینولوجیا عند هوسرل

شیعر و شاعیریی و خو􏰀ندنەوەیەك ب􏰀 بەرهەمە شیعری "بەرەواژ"ی نارین 􏰀􏰀ستەم-2-… س􏰀ران محەمەدەسوورە

-2-

س􏰀یەم: شیعری ک􏰀او و شیعری حەمام

ا

لە بەرهەمەکەدا شیعری ک􏰀او یەکەم شیعرە و شیعری حەمام ک􏰀تا شیعریەتی، هە􏰀بەتە ئەم دوو شیعرە بە مەبەست لە دوو شو􏰀نی تایبەت و گرینگ داندراون، هەر ئەم شو􏰀نەشە کە هە􏰀وەستەمان پ􏰀دەکات. شیعری ک􏰀او بە پ􏰀ی 􏰀یزبەندیی شیعرەکانی ن􏰀و بەرهەمەکە دەکەو􏰀تە ژمارە یەك و شیعری حەمامیش دەکەو􏰀تە ژمارە ن􏰀. هە􏰀بەت هەریەك لە ژمارەکان ژمارەی تاکن. ژمارەی تاك هە􏰀گری نه􏰀نیی و پیر􏰀زییەکی تایبەت بە خ􏰀یانن.

ئەم دوو شیعرە بەدەر لە خو􏰀ندنەوەی جیاوازی سەربەخ􏰀ی شیعرەکان، ئەوە ئەگەر ب􏰀ت و هەردووکیان بەیەکەوە بەراورد بکەین، ئەوە ئەو قسەیەی کە وتمان بەمەبەست لەو شو􏰀نە دانراون، ئاشکراتر دەب􏰀ت. ئەم دوو شیعرە پەیوەندییەکی نه􏰀نیی لەن􏰀وانیان دایە، پەیوەندییەك کە نه􏰀نیی پیر􏰀زی ژمارە بە􏰀􏰀وەیان دەبات.

بەر لەوەی سفر وەك ژمارە بخر􏰀تە پا􏰀 یەك، ئەوە ن􏰀 ک􏰀 یەك دەیکرد بە یازدە. واتە شیعری یەکەم کە ژمارە یەکە و شیعری حەمام ژمارە

نۆیە، هەردووکیان بە یەکەوە، وەك چۆن تاکن، ئەوهاش تابن بە دە، بەڵکوو دەبن بە ژمارەیەکی تر کە تاکە، ئەویش ژمارە یازدەیە، دوو دانە یەك کە ژمارەی تاکن، خراونەتە پاڵ یەکتر. یازدە ئاماژەیە بۆ وزەیەکی گەورە، هەر بۆیەش ژمارەیەکی پیرۆزی کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکان بووە، ئەفسانە، دین و فەرهەنگی ئەم میللەتانەی داگیر کردووە. هاوکات هەردووك لە شیعرەکان "کڵاو و حەمام" بە خستنەپاڵی یەك سفر، دەبن بە ژمارەیەکی جووت، واتە سفر بەشدارە لە درووستکردنی بڕبڕانەوەی بەردەوامیی، کەواتە لەم ڕوانگەیەشەوە ئەم دوو شیعرە لەگەڵ یەکتردا گەشەی بەردەوام بە فرەمانایی و فرەڕەهەندیی خۆیان دەدەن.

شیعری ژمارە یەك "کڵاو"ـە، یەك نیشانەی خواست، سەربەخۆیی، وزەی ئەرێنیی، هەروەها لەخۆگری نارسیزم، ئاواتی زۆر و زانینە. سەرباری ئەوە یەك نیشانەی دەسپێکێکی نوێی ژیانە، لە بەرهەمی بەرەواژدا شیعری کڵاو دەستپێکە. هەموو شتێکی نوێ سەرەتایەکە، واتە بە یەك دەستپێدەکات، هاوکات لەنێو هەموو شتێکیشدا، شتێك هەیە، ئەم شتەش ناوی دەنرێت تاقانە. مرۆڤی کۆن بەم تاقانەییە لە پەیوەندییدا بوون، ئەو شتگەلەی کە لەبەین دەچن، دواجار یەك شتیان لێدەمێنێتەوە. بۆ نموونە خودا تاقە، بەڵام بەرلەوەی تاق بێت، بە فرەخوداییدا ڕۆیشتووە و خوداکانی تر لەبەین چوون. ئەو شتانەی کە هەن، تا دێت لەبەین دەچن و وزەیان لە یەکدا کۆدەبێتەوە. بەهەر حاڵ وەك وتمان، یەك دەستپێکە و نۆش شا. بەوپێیە لەم بەرهەمە شیعرەدا بە یەك "کڵاو" دەستپێدەکات و لە شیعری نۆ "حەمام"دا بە کەماڵی خۆی دەگات. ژمارە نۆ، لەنێو ژمارەکاندا بە ژمارەی شا ناسراوە، نیکۆلا تێسلا (Nikola Tesla)، کە تا ئەوکاتەی مرد، نزیکەی 700 داهێنانی هەبوو، ژمارە نۆ یەکێك بووە لەو سێ ژمارە دەگمەنەی کە ئەم بلیمەتە نامۆیە هەمیشە جەختی لەسەر کردووەتەوە. تێسلا گوتوویەتی: ئەگەر دەتزانیی ژمارە3، 6، 9* چەندە گرینگن، ئەوە کلیلی هەموو دونیات لەبەردەستدا دەبوو. باوەڕبوونی تێسلا بەم ئەندازەیە، بووبووە هۆی ئەوەی کە خاوەنی هەڵسوکەوتێکی سەیریش بێت، بەڵام تا ئێستاش هیچ ڕوونکردنەوەیەك بۆ وەها ڕەفتارەکەی نییە (ئەنتەرنێت. 1). بەهەر حاڵ ژمارە نۆ، ژمارەی ڕیزبەندیی کۆتایی شیعرەکەیە و بەرهەمەکە گرێ دەدات.

شیعری حەمام کە لە ڕیزبەندی نۆ دایە و شیعری کڵاو لە ریزبەندی یەك دایە، ئەگەر نۆ کەم یەك بکرێت، ئەوە ژمارە هەشت دەردەچێت، میسرییە کۆنەکان بڕوایان وابووە، کە ژمارە هەشت نیشانەی هاوسەنگیی لە جیهاندا، هەروەها فیساگۆرس نیشانە و هێمای خۆشەویستی و هاوڕێیەتیی پێبەخشیبوو (ئەنتەرنێت:1). کەواتە هەشت

نیشانەی هاوسەنگیی، هاوڕێیەتیی و خۆشەویستییە. بەمپێیە پەیوەندییەکی هاوخوێنیی لەنێوان ئەم دوو شیعرەدا هەیە:
ئەم دوو شیعرە هەردووکیان بەپێی گرینگی ئەو شوێنەی لێی داندراون، هەریەکەیان لە چەند کۆپلەیەك پێکدێن، هەم دیسان کۆپلەکان پێنج کۆپلەن، واتە تاکن و جووت نین. ژمارە پێنج لە شارەستانییەتە کۆنەکاندا بە ژمارەیەکی گرینگ و کاریگەر دانراوە، لە سەردەمی فیساگۆرسدا ئەم ژمارەیە بە ژمارەیەکی تەواو و پووخت بۆ مرۆڤ دانراوە. لە ئایینەکانیشدا گرینگیی تایبەتی خۆی هەبووە، هەروەها وەك هێمایێکی گرینگی کولتووریی بەکار هێنراوە (ئەنتەرنێت:1).
ژمارە پێنج پەیوەندیی بە سەرکێشیی و گۆڕانەوە هەیە؛ کاتێك گوێ لە جەستەت، لە دەروونت دەگریت؛ لە کۆتا کۆپلەی شیعری حەمامیشدا، وشەی "هاوار" هەیە، واتە گوێگرتن لە جەستە، لە دەروون هەیە‌. هەمان هەڵگری نهێنیی ئەم کۆپلەیەیە کە پێنجەم و دوا کۆپلەی شیعرەکەیە. هاوکات منی ناو شیعری "حەمام" کە هاوار دەکات، تابلۆی قیژەی ئێدڤارد مۆنك (1863- 1944)مان دێنێتەوە پێشچاو.
بەهەرحاڵ، ئەم دوو شیعرە بەتایبەتیی و بەرهەمەکە بە گشتیی لەڕووی ڕەمز و ڕازی ژمارەوە نهێنیی زۆرتر لەخۆ دەگرێت و وردبوونەوە و گەڕانی زۆرتری پێویستە.

ب- پێکهاتەی شیعرەکان:
بۆ ئەوەی ئێمە لە هەردووك شیعرەکە بگەین، ئەوە پێویستە پێکهاتەی هەردووك لە شیعرەکان و پەیوەندیی هەر یەکەیان بەوی تر بخەینەڕوو. بەڵام بەر لەوە دەبێ ئەوە بزانین کە هەریەك لە شیعرەکانی "دەستێك بە شەش پەنجەوە، سێ برادەر، بووکەڵەی سووپەرمان، ئێکسپایەر و شەڵەپشیلە" بگێڕەوەکەیان هەر تەنیا منداڵێك نییە، بەڵکوو منداڵییەکی گەورەبووشە. واتە دەتوانین بڵێین، ئەو منە زیاتر و بە چاوێکی قووڵی منداڵیی، پێگەیشتوویی و شاعیرییەوە، ڕۆدەچێتە ناخی ڕووداوەکانەوە.

شیعری کڵاو
کۆپلەی یەکەم:
ئەو: باوك، خەمۆکیی و شاردنەوە
کڵاوی چەرمیی، شاعیر
لە کۆپلەی یەکەمی شیعری کڵاودا باوك هەیە، کە دەیەوێت خەمۆکییەکەی بشارێتەوە، بۆیە کڵاوێکی چەرمیی دەکاتە سەری و دەبێتە‌ شاعیر.

کۆپلەی دووەم:

ئەو: برا، برینی سەر، سەرتاشین
کڵاوێکی ڕەش، ئیماندار
من/شاعیر: کڵاوی جادوویی، بزربوون.

کۆپلەی دووەم دوو بەشە، لە بەشی یەکەمدا برا هەیە، کە بەهۆی هەژارییەوە سوود لە مووسی هەرزان، وەردەگرێت، کە سەری بریندار دەکات، بۆ ئەوەی برینەکانی سەری بشارێتەوە کڵاوێك لەسەر دەنێت. بە مانایەکی تر، سەری براکە دەکەوێتە ناو کڵاوێکی ڕەش، واتە دەبێتە ئیماندار و مێشکی خۆی تەسلیمی دین دەکات. “سەری لوول دا و فڕێی ددایە ناو بازنەی کڵاوێکی ڕەش” (هەمان: 5)

بەڵام کۆپلەی چوارەم ئەنجامی کۆپلەی دووەمە و بە بۆ کۆپلەی چوارەم ئەم کۆپلەیە لەم شیعرەدا بۆ ئامانج دەردەکەوێت، چونکە کڵاوی ڕەش، کە سەرەنجامی ژیانی برایەکەیە، فڕێدەدرێتە نێو کڵاوەکەوە، ئەوەی ئەم فڕێدانەش ئەنجام دەدات، چارەنووسە.

لە بەشی دووەمی کۆپلەی دووەمدا من “نارین/ شاعیر” هەیە. کە کڵاوێکی جادوویی لەسەری دەنرێت و بزر دەبێت. لە کۆپلەی پێنجەمدا “من” بەدوای کڵاوە جادووییەکەدا دەگەڕێت.

کۆپلەی سێیەم:
کڵاوی چەرمیی= شاعیر (باوك)، پاڵکەوتن/مردن

کۆپلەی سێیەم ئەنجامی کۆپلەی یەکەمە، کە باوك دەیەوێت خەمۆکییەکەی بشارێتەوە و دواجار دەبێت بە شاعیر. خەمۆکیی لە کۆپلەکەدا نیشانەی دڵەڕاوکێ، پەرێشیی و خەمخۆریی باوکە بۆ ئەو و من/ ڕۆڵەکانی. بەڵام لەم کۆپلەیەدا ئەوە ئەو کڵاوەی کە دەیکات بە شاعیر، لە جەکمەجەی دۆڵابەکە کڕ دەکەوێت، واتە پاڵ دەکەوێت. لە شیعرەکەدا دوو ململانێمان نیشان دەدات، ململانێی زانین و دین. ململانێی یەکەم کە زانینە پەیوەستە بە کۆپلەی یەکەم و سێیەم، بەڵام ململانێی دووەم کە دینە پەیوەستە بە کۆپلەکانی دووەم و چوارەمەوە. بەوپێیە یەکەمیان هەردەم لە گۆڕاندایە، یان مرۆڤ تێیدا جێگیر نییە، بۆیە تووشی خەمۆکیی دەبێت و ئەوەندەی دینیش ناخایەنێت و نامێنێتەوە. بۆیە ململانێی دووەم کە ئایینە ڕیشە و ڕەگی قووڵترە و بە ناخی مرۆڤدا ڕەگ دادەکوتێت. کەواتە لایەنی یەکەم دەبێت پاڵ بکەوێت، واتە پاشەکشە بکات، لەبەرانبەر کاریگەریی لایەنی دووەمدا.

کۆپلەی چوارەم:
کڵاوی ڕەش= ئیماندار، قیر

لە کۆپلەی چوارەمدا، هەم دیسان کڵاوی برا هەیە، کە لە کۆپلەی

دووەم کڵاوێکی ڕەش بووە. بەڵام لەم کۆپلەیەدا ئەم کڵاوە دەبێت بە قیڵ و بەسەریەوە دەنووسێت، کە دەکرێت ئایدیۆلۆژیای دینیی بێت، کە مرۆڤ بەزۆر دەتوانێت لێیەوە بێتە دەرەوە، چونکە زووتر و خێراتر مرۆڤ گیرۆدەی دین دەبێت.

کۆپلەی پێنجەم:

کڵاوی جادوویی= بزربوون، گەڕان، بزربوون

بەشی دووەمی کۆپلەی دووەم، پەیوەستە بە کۆپلەی پێنجەم. لە کۆپلەی پێنجەمدا کڵاوی جادوویی هەیە، کە منی شاعیر بەدوایدا دەگەڕێت، بەڵام بزری دەکات و بزر دەبێت. لەنێوان کڵاوی چەرمیی و کڵاوی ڕەشدا، کڵاوی جادوویی گوزارشتە لە من، کە منی نووسەر/شاعیرە. شاعیر لەنێوان ئەم دوو کڵاوەدا، ون دەبێت، یان سەرگەردان دەبێت، نازانێت کامیان هەڵبژێرێت و بچێتە ژێر کام ململانێوە، ئایە ڕێچکەی باوك بگرێتە بەر، یان ڕێچکەی برایەکەی، ئاخۆ ببێتە شاعیر یان دیندار؟ بۆیە ئەو منە سەرگەردانە، ڕێی نەرێنییە و بزر دەبێت.

شیعری حەمام

کۆپلەی یەکەم:

ئەو: باوك شاعیر

گڵی زەوی، خەمخۆریی و ئەرك.

لە شیعری حەمامدا باوك هەیە، بەڵام ئیتر ناڵێت بوو بە شاعیر، چونکە پێشتر شاعیر بووە، بۆیە دەڵێت، "باوکم شاعیر بوو" (ڕۆستەم. 2021: 33).

کۆپلەی دووەم:

ئێمە: کاغەزی زەرد، کەرەستە.

ئەم کۆپلەیە نوێنەرایەتیی کۆپلەی سێەم دەکات، واتە ئێمە لە کۆپلەی سێیەمدا دابەش دەبێت بەسەر من کە نووسەرە، هەروەها برا، لەگەڵ ئەوەشدا لە بەشی یەکەمی کۆپلەی چوارەمدا کە وشەی خوشك دەهێنرێت، دەرگەی خێزانێکمان بەڕوودادەکاتەوە، بۆیە ئەم خوشکەش هەمان "من"ـەکەی شاعیرە.، یان ئەویدیکەی شاعیرە، من ئەویترە (ڕامبڵ، 2007: 20). "خوشکم…/ بەدوای شانەی پرچیدا ڕۆیشت/ نەگەڕایەوە." (هەمان: 35)

ئێمە گوزارشتە لە ئەندامانی خێزان، بەتایبەت خوشك و برا، لە بەشێك لە شیعرەکانی نێو بەرهەمەکەدا ژینگەی خێزان، منداڵیی و ژیانی شاعیر بەرگیان بەسەر ڕووخسار و ناوەڕۆکی شیعرەکاندا پۆشیوە، بەڵام ئەم کارە زۆر بە وردیی و هونەرییانە کراوە. هەر بۆیەشە جێناوی کەسی سەربەخۆی "ئێمە" دەستوپەنجەی لەگەڵ شادییدا

نەرم نییە، ئەوەندەی ئەو "ئێمە"یە مانای خەمناکیی دەگەینێت. لە کۆپلەکەدا ئێمە هاتووە، نەك من، ئەمەش ئەوە نیشاندەدات کە "من" ناتوانێت لەنێو کۆدەنگیی و ئەواندا خاوەن هەڵبژاردەیەك بێت، بۆیە لەو شوێنەی کە جێناوی کەسیی سەربەخۆی "ئێمە" دێتە گۆڕێ، ئەوە مرۆڤ دەکەوێتە نێو خەمناکیی و نەخۆشییەوە. ئێمە: کاغەزی زەرد= خەمناکیی و نەخۆشیی.

سەرباری ئەوە لەکۆتایی کۆپلەکەدا تەکەز دەخرێتە سەر ئەوەی کە ئێمە "خوشك و برایەکان" ئەرکیان پێئەنجامدەدرێت، نەك ئەوەی ئەرك ئەنجام بدەن. واتە ئێمە لەژێر خواست و فەرمانی خۆماندا نین، بەڵکوو لەژێر خواست و فەرمانی ئەویگەورەترین.

"جوان بیانشۆن،/ چڵك و برینەکانیان داماڵن/ دەمەوێ بە پاکی بیانبەمە ناو شیعرێکمەوە" (هەمان، 34)

کۆپلەی سێیەم:

من/ شاعیر: سابوون، هەڵخلیسکان و هاوار

ئەو: برا، گەورەبوون

عەبایەکی ڕەش، بزماری ژەنگاویی، هەڵواسران

ئەو: خوشك، ڕۆیشتن و نەگەڕانەوە.

کۆپلەی سێیەم بەسەر سێ بەشدا دابەش دەبێت، بەشی یەکەم پەیوەستە بە منی شاعیر. شاعیر هەردەم منداڵە، منداڵێك دوای گەورەبوونی لە قوڵنیچکێك یان گۆشەیەکی ماڵەوە سەیر دەکات، نەخۆش و ڕەشبینکراوە، هەربۆیەش دەیەوێت بژێت، وەك دایکێك ئەم نەخۆشیی و خەمۆکییە پەروەردە بکات و دەست بەسەریەوە دابێنێت، چونکە زۆربەی خەڵکان لێی دەسڵەمنەوە، لەکوێدا نەخۆشیی و خەمۆکیی هەبوو، لەوێدا تاسەی دەردەمنیی خوویایە.

هەربۆیەش ئەم منداڵە گەورەبووە لەم گۆشەیەوە دەبینێت کە منداڵێك -کە دەکرێت هەمان منداڵیی خۆی بێت- قاچی لە سابوون هەڵدەخلیسکێت، سابوون لێرەدا گوزارشتە لە داڕمانی بەها، ململانێ و بێتەکووزیی کۆمەڵگە، هەربۆیەش ئەم ئاڵۆزیی و ململانێیە واناکات ڕەشبینێکی ناچالاك و دژەژیان بێت، بەڵکوو دەبێتە هۆی ئەوەی هاوار بکات، دەمەوێت بژیم. هەرچەندە دوای وشەی هاوار یەکڕاست سێ خاڵ دانراون. ئەمەش دەرگە بۆ فرەمانایی و لێکدانەوە زیاتر دەکات. هەر لەم ڕوانگەیەوەش ئێمە ئەو تێگەیشتنەی خۆمان هەڵهێنجاوە.

بەشی دووەمی کۆپلەی سێیەم پەیوەستە بە ئەو، کە برایە. نێر هەر لە وەسەرپێکەوتنییەوە دەبێتە میراتگری باوك، هەر بۆ ئەمەش ئامادە دەکرێت. بۆیە شاعیر کە لە سووچێکی ماڵەکە، یان لە قووژبنێکەوە وەستاوە، سەیری برای ئەو منداڵەی تر دەکات، بەڵام لە هەڵسوکەوت و

مامەڵەی لەگەڵ بەرانبەرەکەیدا دەبینێت کە ئەو منداڵە بە منداڵیی گەورە بووە. چ سەیرە ئێمە منداڵییش وەك منداڵیی تێیدا نامێنینەوە و ناژین.

بۆیە ئەو منداڵە، کە ئیتر منداڵ نەماوە، وەك عەبایەکی ڕەش، وەك پاسەوانی نەریت چاودێرە و هەردەم لە ڕوانینی بەرانبەرەکەیدا هەڵواسراوە. هەڵواسرانی ئەو برایە بە مزمارێکی ژەنگاوویی حەمام، گوزارشتە لەوەی کە برا هەر دوای ئەوەی کە منداڵ نامێنێت، دەبێتە پارێزەری ناموس، یان شەڕەفی بەرانبەرەکەی، بەڵام بزماری ژەنگاویی، ئەوە نیشاندەدات، کە ئەم دەسەڵاتە ساختە و لەرزۆکە، نۆڕمێکی ژیانە و زوو یان درەنگ ئاوادەبێت.

لە بەشی سێیەمی ئەم کۆپلەیەدا، خوشك هەیە، کە دەکرێت هەمان منی شاعیر بێت، کە شاعیر هاتووە وەك یارییەك، یان وەك هونەرێك بۆ ئەوەی من دووبارە نەکاتەوە، سوودی لە خوشك بینیووە. یان دەیەوێت لەڕێگەی هێنانی خوشکەوە بڵێت ڕۆیشتم، بەڵام هاوارکردنم منی نەگەڕاندەوە و بزری کردم. بۆ؟ چونکە دەنگی شاعیر لە تەواوی بەرهەمەکەدا هەردەم دەنگێکی بزر و خۆحەشاردەرە، کەسێك نییە کە ببینرێت، دەنگێکی کزە و لە پەراوێزدا ئامادەیی هەیە.

یان دەکرێت ئەو مانایە بدات، کە ئێمەی خوشکان، هەردەم بەدوای شانە، بووکۆڵە و... دا دەبردرێین، تا لە ڕوانینی ئەواندا جێگەمان ببێتەوە، تا چەند دوای ئەمانەش بکەوین، ئەوە لە ناسینی خۆمان دوورتر دەکەوینەوە و بزر دەبین. بەمپێیە ئەو خوشکە هەمان منی شاعیر دەردەکەوێت.

کۆپلەی چوارەم:

ئێمە: بەکارهێنان و بە ئامرززانینیان بۆ کەرەستەی شیعر.

شاعیر لە کۆپلەی یەکەمدا بەبێ ئەوەی بڵێت "ئێمە"، ئەوە سوود لە جێناوی لکاو وەردەگرێت، لە کۆپلەی دووەمدا "ئێمە"ی هێناوە و لە کۆپلەی سێیەمدا ئێمە هەڵدەوەشێنێتەوە، بەڵام وەربارە لە کۆپلەی سێیەمدا ئێمە دێنێتەوە و لە دوا کۆپلەدا هاواری ناڕازیی من دەبیسترێت.

کەرەستەکان کە باوك بۆ شیعر دەیەوێت بەکاریان بێنێت "ئێمە"یە، تەنیا بۆ ئەوەی براوە بێت، براوەبوون پشتەستوورە بە قەبووڵی ئەوان، بەڵام قەبووڵی ئەوان هەرمان نییە، بۆیە گڵی زەوی، کە "ئێمە/خێزان"ـە لە دەستیدا دەخزێت.

کۆپلەی پێنجەم:

من/ شاعیر: هەڵاتن و هاتنەدەرەوە لە تێکچڕژاوویی و حەمامی بازاڕ.

حەمامی بازاڕ گوزارشتە لە كۆمەڵگەیەكی نەریتیی خاوەن مقۆمقۆ و دەنگەدەنگ.
لەم كۆپلەیەدا كە كۆتایی شیعرەكەیە بە سووڕی بەرەواژبوونی خۆی دەگات. ئەوەتا من/شاعیر دەیەوێت لەنێو حەمامی بازاڕ، ژیانێك كە تێیان خزاندووە هاوار دەكات و دەڵێت دەمەوێت بێمە دەرەوە. چیتر نامەوێت كەرەستەی ئەوانی تر بم، هاتنەدەرەوە لە شیعری باوكدا، هاتنەدەرەوەیە لەژێر چەتری هەرەوەزیی، پچڕاندنی زنجیرەی نەریتی كۆمەڵگە و بازاڕیی.

ج- پەیوەندیی هەردووك لە شیعرەكان بە یەكترەوە:
{لە پێشتردا هەندێك خاڵ ئاماژەیان پێكراوە بۆیە لێرەدا ئاماژە بە هەموویان نادرێتەوە.}
1- شیعری كڵاو "پێنج كۆپلەی"یە، شیعری حەمام "پێنج كۆپلەی"یە.
2- كۆپلەی یەكەمی شیعری كڵاو سێ كۆپلەیە و شیعری حەمام پێنج كۆپلەیە، بەیەكەوە دەبن بە هەشت، هەشت مانای خۆشەویستیی دەگەینێت. بەوپێیە پەیوەندیی هاوخوێنیی یان خۆشەویستیی نێوان ئەم دوو شیعرە بەیەكەوە دەردەكەوێت.
3- كۆتایی هەردووك لە شیعرەكان بەپێچەوانەی كۆپلەی یەكەم كە بە باوك دەستپێدەكەن، ئەوە بە منی شاعیر كۆتاییان دێت. دیسان پێنج هەمان جادوو و نهێنیی ژمارە لەخۆ دەگرێت، كە هاوكاتە لەگەڵ هاوژمارەییی هەردووك لە شیعرەكان.
4- لە یەكەم كۆپلەی شیعری "كڵاو"دا باوك هەیە، كە دەیەوێت خەمۆكییەكەی بشارێتەوە، بۆیە كڵاوێك دەخاتە سەریەوە و دەبێت بە شاعیر. هاوكات لە یەكەم كۆپلەی شیعری "حەمام"یشدا باوك هەیە، بەڵام ناڵێت بوو بە شاعیر، بەڵكوو پێشتر لە یەكەم شیعری نێو بەرهەمەكەدا كە شیعری "كڵاو"ـە دەبێتە شاعیر، بۆیە لە شیعری حەمامدا، دەڵێت "باوكم شاعیر بوو" (هەمان: 33).
5- خەمی باوكی نێو هەریەك لە شیعرەكان هەمان خەم و پەرێشیان هەیە.
6- لە شیعری كڵاودا باوك، برا و منی شاعیر هەیە، لە شیعری كڵاودا هەر سێكیان هەن و خوشكیش زیاد كراوە، كە ئەویدیكەی شاعیرە. یان ڕوونتر كۆپلەی یەكەمی شیعری كڵاو پەیوەستە بە كۆپلەی سێیەمی. كۆپلەی دووەمی برا و منی شاعیر هەیە، كە بەسەر دوو كۆپلەدا دابەشكراون، و پەیوەستن بە كۆپلەی چوارەم و پێنجەمن. كۆپلەی یەكەمی شیعری حەمام پەیوەستە بە: كۆپلەی دووەم، بەبێ ئەوەی ناوی باوك بهێنرێت، كۆپلەی چوارەم، كە ناوی دەهێنرێت. كۆپلەی دووەمیش "ئێمە" هەیە و بەسەر من، ئەو/برا و خوشك دابەشكراون. منی كۆپلەی

دووەم ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە کۆپلەی پێنجەمەوە.
7- لە هەردووك شیعردا، منی شاعیر، وەك ئەوەی بڵێت من شاعیرم، دەنگی نییە، بەڵکوو وەك کارەکتەر، داشێك لە یارییەکەدا ڕۆڵی هەیە، یان بەکار دەهێنرێت. ئەمە سەبارەت بە تەواوی شیعرەکانی نێو بەرهەمەکە ڕاستە.
8- لە شیعری یەکەمدا منی شاعیر بزربووە، لە شیعری حەمامدا پێمان دەڵێت کە ئەوەی بزری کردووین کۆمەڵگە/حەمامبوونی ژیانە و دەیەوێت بێتە دەرەوە.
9- خەمێکیی باوك لە شیعری یەکەمدا یەکسانە بە کاغەزی زەردی ئێمەی شیعری حەمام.
10- کڵاوی باوك لە شیعری یەکەمدا پاڵدەکەوێت و لە شیعری حەمامدا گڵی زەوی لە دەستی دەخزێت.
11- کڵاوی ڕەش، مووسی خراپ و سەرلوولدان لە شیعری یەکەمدا یەکسانن بە عەبایەکی ڕەش، بزماری ژەنگاویی و هەڵواسران.
12- هەردووکیان هەمان منداڵیین، زمان منداڵییە، ڕوانین تێکەڵە لە منداڵیی و ترس کە لە گەورەییدا لەبەردەم ئەو دیمەنانەی منداڵییدا هەبوون، سەراسیمە و پەشۆکاوە.
13- لە هەردووك شیعرەکەدا منداڵییەکی بچووك و گەورەبوونێکی منداڵییپێوەماو هەیە.
14- لە هەردووك شیعرەکەدا منی شاعیر لاتەریك و دەنگێکی کزە، ڕۆڵی زەق نییە و لەبەردەم ڕووداوەکانی منداڵییدا کە ئەو دەم وەك کایە بینیونی، بەڵام لە گەورەییدا لەنێوانیاندا لە بزربوون و هەڵاتندایە.
15- دوا کۆپلەی هەریەك لە شیعرەکان، منی شاعیرە، کە لە یەکەمیاندا گەڕان و بزربوون هەیە و لە شیعری “حەمام”دا خۆدزینەوە/هاتنەدەرەوە هەیە. هاوکات کۆتاییی هەردووکیشیان وێنای ئازار نیشاندەدەن.

ئەمانەی سەرەوە چەند خاڵێك بوون نەك هەمووی، کە پەیوەندیی هاوخوێنیی لەنێوان ئەم دوو شیعرەدا نیشان دەدەن. چەندین خاڵی لێکجیاوازیشی تێدایە، کە ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە وەك دوو شیعری سەربەخۆ، دەوڵەمەند، تەقلەهەق و پر لە جوانیی ببینرێن.

ماویەتی...

بەشی یەکەم...

تاریکی عەرش… پشکۆ ناکام

یەن و بۆنی دەمت ئەکەن
نە بادا ووتبێتت: خۆشم ئەوێیت
یەن و دڵت ئەگەڕێن
نە بادا بڵێسەی عەشقی تیا شارابێتەوە
” احمد شاملو “

...... کاتێک “سەردەشت عوسمان ” چوو بۆ زانکۆ ، دونیای ل□ بەر چاوا گەورە و جوانتر بوو ، لە گەڵیشیا خەون و ئارەزوەکانی قوڵ و بەر فراواتر بوو کە وای لێکرد سەرگوزەشتەی خەیاڵ و ئەندێشەی بە نووسین داڕێژێت… لای ئەو ئازادی بیر کردنەوە سنووری نیە و گەر تەنها بە خەیاڵیش بێ ئەتوانێ بە فڵچەی فانتازیا تابلۆیەک بۆ ئینسان و ئەندێشە دروست بکا…
(لە سەردەمێکا ئەژین هەموو شتێک لە ئینسان گرانترە…..داریوش ئیقبالی…)
سەردەشت پێ ی وابوو ئەوەی لە ئەندێشەی ئینسانا ئەگوزورێ گەر وەکو واقیع نەیەتە دی خۆ ئەتوانێ تەرجەمەی کاتە سەر چەن دێڕێک ، کە ئینسان خاوەنی مێشک بێ ئەشبێ دەربببڕێ و لای هەر کەسێک بە شێوەی جیاواز ، دەنا ئەو هەموو بیرکردنەوانە بێ دەربڕین مێشک دووچاری جەنجاڵیەک ئەبێ کە عاقیبەتەکەی خێر نا بێ…. بەڵام ئەو دوور بوو لەوەی بزانێ لە شارەکەی ئەو هەوای زانکۆش لەژێر چاودێریایە و بۆ قامچی بەدەستەکان زانکۆ و ماڵ و ژن و پیاو و زیندان هیچ جیاوازییەکی نیە ، بۆ بیرکردنەوە و خەیاڵ بەسەربردنیش ئەبێ مۆڵەتی دەسەڵاتدارە مێشک بەتاڵەکان وەربگریت بەو مەرج و داڕشتنانەی بۆ خاوەن مێشک چالاکەکان دانراوە ، بەڵام خۆشەویستی سەردەشت بۆ ئازدی بیرکرنەوە و خستنە قاڵبی نووسینێکەوە نەیهێشت درک بە مەترسی هەنگاوەکانی بکا و زەردەخەنەی خۆی تێکەڵ بە ڕستەکان کرد ، سەردەشت بە پەیژەی خەیاڵا سەرکەوت تا گەشتە عەرشی سەرۆک و داوای کچەکەی کرد ، نەیزانی لە عەرشەیا خاوەنی ئەو جۆرە بیرکردنەوانە ئەبێ گل بکرێنەوە و تەختی ئەرز بکرێن..!! ئەو تەنیا لە خەیاڵی خۆی و بە دڵنیابوون لە مافی خۆی بۆ خەیاڵ پەیژەکەی دروست کرد و دژە ئینسانەکانی عەرشیش بە واقیع .. بە کردەوە نەک بە خەیاڵ سزای سنوور بەزاننیان پێ گەیان و تێرۆریان کرد ، ئەمەش

جیاوزی نێوان خەیاڵی ئازادی خواز و تۆڵەی ئەهلی عەرش و دەسەڵاتی□ ، س□ردەشتی بە هەڵپە بۆ دەربڕینی خەیاڵەکانی هەرگیز لە بیری ئەوەیا نەبوو باجی سەرکێشی□کەی و گەشتنە عەرش خوێنی خۆی ئەبێ و پەیژەکەش سوور دائ□گ□□…ل□و نیشتمانەی پێ ی ئەووترێ " خاکی کورد"..!!! ئینسانەکان ئەبێ لە کاڵا و شت و مەکی بازاڕ باجی زۆرتریان لەسەر بێ ، باجی نووسین..باجی بیرکرنەوە،،باجی خەو بینین..باجی لەسەر پێ ی خۆت وەستان..باجی چرپە چرپ..باجی خوێننەوەی ڕۆژنامە قەدەغەکراو□کان ..هتد..لە هەمووشی قورستر باجی خەیاڵ کردنەوە لە گەیشتن بە عەرشی سولطان..
گەرچی جەللادەکانی عەرش سەردەشتیان تێرۆر کرد بەڵام چونکە لە ناخا ئەوەنە لاواز و ترسنۆکن، زاتی ئەوەیان نەکرد لە شارەکەی خۆی سەردەشت بکوژن ، دوای ڕفانی
لە شوێنێکی دەیان کیلۆمەتر دوور لە زانکۆوە فەرمانی عەرشیان بە جێ گەیان و وەک ئەوترێت" پیاوکوژ لە سێبەری خۆشی ئەترسێت " ئەوانیش هەموو هەولێریان لێ بوو بوە سێبەر ، سێبەری ترس و عەرش و خوێن و دەم کوت کردن بەرامبەر بە ڕوونا کی… ، ڕوونا کی ئازادی ئینسان ، ڕوونا کی بیرکردنەوە و نووسین و دەربڕین …، ڕوونا کی ئەقڵ بەرامبەر بە مێشکی ووشک هەڵگەڕاو …. ڕوونا کی سەردەشت بەرامبەر بە تاریکی عەرش…

پشکۆ ناکام

بۆ ساڵیادی تیرۆرکردنی سەردەشت عوسمان… نەوزاد بەندی

نەیشکوژرا یە ،
ئێستا لە برسا مردبوو ..
بۆ هەندەران ڕایکردبوو ،
یان ئیجە ڕۆحی بردبوو. .
یەک هاوکێشەن ،
ژیان و مردن ..
دانیشتووی هەر هەمان بێشەن ،

ئەوانەی ڕاو نەکراون و
ئەوانەی کە ڕاویان کردن ..

چەند جێی داخە ،
لە مەملەکەتی قاچاخچی ..
پێویست بێ ببی بە نێچیر ،
بۆ کۆمەڵێ کۆلکە ڕاوچی !

جێی داخە ..جێی گینگڵدانە ،
شارەکەت پێ بفرۆشنەوە و ..
کە تەماشا کەی زیندانە ..
هەمووی قولاپ و
جەلاد و ..
کەرەستەی
ئەشکەنجەدانە…

نەیشکوژرایە ،
ئەبوو بە چی ؟
لەکاتێکدا لە ئەشکەوتا ،
بوون بە شت ،
بۆ کوڕی هەژار ،
خۆی تاوانە ..!

4/5/2020

کتێب/ هەورامی گ□ق□ر□کی رەسەنی زمانی کوردییە

نووسینی: پ.د. هۆگر مەحموود

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن…

Govar_HawramiDownload

چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان -4-
ڕەسوڵ بەختیار

(4)

دوورکەوتنەوە لەشەقامە بازنەییەکان واتە دووری لەهەموو شتێک، ساتێک دوور بکەویەوە، وا دەزانی چەند ڕۆژێکە، لەشەقامە بازنەییەکان دووری، هەیە وادەزانی بەشێک لەگیانی ونە، بۆیە بەهەڵەداوان دەیەوێ بگەڕێتەوە نێو ئەو شەقامە بازنەییانە، هاوکات ئەم دوورییە زۆر بەئازارە، کەچی ناتەوێ بۆ جارێکی دیکە نزیکەکانی خۆت ببینیەوە، ئەو نزیکانەی بەشێکن لەخەم و هەردەم خەم و خەفەتت بۆ دروست دەکەن، ئەوانە بەشێکن لەگێژاوەی نێو کۆمەڵگە، خۆشیان بەپیاوچاک و باوەڕدار دەزانن، کەچی گەردێک باوەڕ و دادپەروەریان لەناخ و مێشکدا نییە، ئەی هەر ئەوانە نین، پشتگیری لەدەسەڵاتی خراپ دەکەن، بەناوی نیشتمانپەروەر زوڵم و زۆری لەنێو نیشتماندا دەهێننە ئارا، گەردێک خۆشەویستی لەدڵە و دەروونیاندا نییە، لەکاتێکدا خۆشەویستی چیرۆکێکی دوورودرێژی هەیە لەڕێ،، لەو سەردەمانەی خۆشەویستی نیشتمان وای لەخەڵکەکە کردبوو رووبەڕووی دوژمنان ببنەوە.

خۆشەویستی لەتەک ئەوەی مانای پاکی و گومان و باڵایی دەبەبەخشێ، بەڵام زۆر بەکەمی دڵدار و ئەویندارەکان دەگەن بەیەک، ئەو ئەویندارانە لەتەک ئەوەی کێشەیان لەگەڵ خودی خۆیان هەیە، کێشەیان لەگەڵ هەموو دەوروبەرەکەشیان هەیە. سەردەمانێک بەهۆی تەماشاکردنێک کێشەی گەورە ڕووی دەدا، ئەگەر بهاتبوایە، بزاندرایە، دوو ئەویندار لەباخچەیەکی نزیک لەشەقامە بازنەییەکان ژووانیان هەبووە، ئەوا دوای چەند کاتژمێرێک لاپەڕە درۆزنەکان بەند و بالۆری سەیریان دەکوتی، کە ئەویندارەکان باوەڕیان نەدەکرد، ئەو هەموو سیناریۆیە لەپای چی بووە. وایان دەزانی ئەوان پاڵەوانی فیلمێکن، کەچی ئەو پاڵەوانانە تەنیا چەند کاتژمێرێکی دیکە دەتوانن پێبکەنن، ژیان لەم خاڵەوە بەرەو مەترسی دەڕوا.

ئاڤێستا باوەڕی نەدەکرد تووشی ئەم گێژاویە ببێ، چونکە باوک و برایەکی چەکدار هیچ کات ئەو بەزم و ڕەزمە قبووڵ ناکەن. ئەو برا و باوکانە زۆرن، خۆیان بەپیاو دەزانن، هەردەم خۆیان بەپیاوی سوڵح

دەزانن. کارژین، لەگەڵ ئەوەی کەیفی بەهەموو سیناریۆیەکان دەهات، بەڵام دەیزانی داهاتوویەکی ترسناک چاوەڕێی دەکرد، بۆیە ئەویش پەنای بردە بەر مام و خاڵە چەکدارەکانی دیکەی چەندین بیانووی دەهێنایەوە و خۆی بە بەری دەکرد، لەهەموو شتێک، لەدواتردا مام و ئامۆزا چەکدارەکانی رازی کرد تا لەگەڵ باوک و برا چەکدارەکانی ئاڤێستا بدوێن، دوای کێشمەکێشمەکی زۆری نێوان هەردوو لایەنی چەکدار، بەتوندییەوە، لەسەر ئەوە رێککەوتن تا بە هیچ شێوەیەک نەکچە و نە کوڕە پەیوەندییان بمێنێ، هەر کەس بەڕێی خۆیدا بڕوات، هەر کاتێکیش ئەمە دووبارە بۆوە، ئەوا جێگەی قبووڵ نییە، بەمشێوەیە کچە و کوڕە هەتا لەبینینی یەکتریش بێبەش دەکران، نەدەبوایە لەسەر شەقامە بازنەییەکانیش چاوان لەبەرامبەر یەکتر بەرزبکەنەوە. هەموو ئەوێندارە یاخیبووەکان، لەرووداوێکی تەماویدا کۆتایی بەژیانیان دێ، نەخاسمە کچ بێ، بەشانازییەوە لەلایەن برا و باوک و ئامۆزا چەکدارەکانەوە دەکوژرێ، نەوەک خەڵک بەبێ شەڕەف سەیریان بکەن و پێیان بڵێن نەیانزانی منداڵەکانیان پەروەردە بکەن. کەچی بۆ خۆیان ئاساییە لەگەڵ کچە سووری و لوبنانی و بیانییەکانی دیکە رابوێرن. کێشەیەکی دیکە، ئەم کێشەیەش لەدێرزەمانەوە یەخەی خەڵکی شەقامە بازنەییەکانی گرتووە، کچی هەندێک خێڵ و هۆز تەنیا دەبێ شوو بەکوڕانی هۆزی خۆیان بکەن، بەتایبەتی ئەوانەی خاوەن هۆز و پارەن، ناکرێ کچێکی دەوڵەمەند شوو بەیەکێک بکات، لەهۆزێکی دیکەیە و باری ئابووریان کەمێک لەخۆیان نزمتر بێ.

کاتێک یەکێک لەو کچ و کوڕە یاخیبووانە خەڵتانی خوێن دەکرێ، هەموو ئەوانەشی دەستیان لەو تاوانە هەیە ئەوانیش دەنگیان بەرز دەبێتەوە دژایەتی ئەمجۆرە توندوتیژییە دەکەن، ئەمجارەیان داوای گۆڕان و وەرچەرخانی کۆمەڵگە دەکەن، تا لەو بۆتەیە دەربچن.

کێشەکە بەم دەنگ بەرزکردنەوەیە دانامرکێتەوە، بەڵکو گرفت و ناکۆکییەکان دەست پێدەکات، دواتر هەموو لە لاپەڕەی درێزنیەکانیان باس لەدابونەریت و پاکی و هاوسەنگی کۆمەڵگە و رەوشت دەکەن، ئەوەش لەبیر دەکەن خۆیان یەکێکن لەو قوربانییانە.

دوای ئەوەی کێشەی ئاڤێستا و کارژین پەرەی سەند، پاش چەند رۆژێک لاپەڕەی درێزنەکان فرمێسکیان دەڕشت، کە کچ و کوڕێکیان خەڵتانی خوێن کرد و جوانەمەرگیان کردوون، دانیشتنی هەردوو لای چەکدار تەنیا درۆیەک بوو، باوک و برای چەکدار سەرەتا ئاڤێستایان کوشت، دواتر کارژینیان لەنێو ماڵ دەرهێنا و لەپێش چاوی دایک و باوکیان کوڕە گەنجێکی بیست ساڵەیان کوشت.

سەرەڕایی ئەو هەموو پێشکەوتنە و خۆ بەرۆشنبیر زانین، کەچی رۆژانە

قوربانییانی وەک کارزین و ئاڤێستا دووبارە دەبنەوە، کارزین تەمەن بیست ساڵە، قۆناغی دووەمی کۆلیژی هونەرە جوانەکان، ئەو زۆر حەز و ئارەزووی لەمیوزیک بوو، بۆیە لەبەشی میوزیکدا یەکێک لەو قوتابی و خوێندکارە زیرەکانە بوو، لەلایەن هاوپۆل و مامۆستایانی بەش زۆر خۆشەویست بوو، ئەو هەردەم بە ئامێرە میوزیکەکەی لەنێو شاردا دەسوڕایەوە، هەتا ڕێژانی پشووش هەر ئاوێزانی ئامێرەکەکەی دەبوو، زۆرجاران لەچایخانە و شوێنە گشتییەکان میوزیکی دەژەنی، ژەنینی میوزیکەکەی دەبووە خۆشحاڵی ئامادەبووان. چیرۆکی خۆشەویستی کارزین و ئاڤێستا بۆ قۆناغی ئامادەیی دەگەڕێتەوە، بەڵام لەزانکۆدا زیاتر یەکتریان ناسی، لەکۆلیژ و پۆلدا کەس بەو پەیوەندییەی نەدەزانی، زۆر بەنهێنی یەکتریان دەبینی، هەردەم لەچاوانیان دەخوێندرایەوە، کە داهاتوویەکی باش چاوەڕوانیان ناکات، هەمیشە دایکی ئاڤێستا دەیگوت: نەکەی تووشی بەڵا یەکمان بکەی، تا کۆلیژ تەواو دەکەی باس لەبابەتی غەرامیات مەکە.

ئاڤێستا: (بەپێکەنینەوە) دایە مەترسە، هیچ شتێکی وام نییە.

دایکی ئاڤێستاش بەو قۆناغەدا تێپەڕیووە، بەڵام زوو زوو ئەویندارەکەی نێو شەقامە بازنەییەکانی جێهێشت، ئێستاش لەشارێکی دوور دەژی.

دایکی ئاڤێستاش بەفەرمان و رازیبوونی باوک و براکانی شووی کرد، هەرچەنێک بێ، هەموو ئەوانەی باس لەو کێشەیە دەکەن، خۆشیان لەباوک و برای ئافێستا باشتر نین، چونکە کاتێک باس لەشارەکانی دیکە دەکەن، بەوایان بەڕەوشتی کجان و ژنانی ئەو شارانە نییە، شتێکی وا سەبارەت بەئازادی کچان نازانن، لەلای ئەوان تەنیا قسەی گەورە و بێ ناوەرۆک هەیەکە بۆ دەربازبوون لەهەموو ئەو شتانەی لەدەوروبەریان روو دەدا.

کاتێک خەڵک بەگشتی گوێبیستی کوژرانی ئاڤێستا و کارزین بوون، زۆر تاسان، بەتایبەتی کەسانی شوێنە گشتییەکان ئەو شوێنانەی کارزین میوزیکی تیادا دەژنی.

دەبێ ئەوەش بڵێین، هەموو شەقامە بازنەییەکان هەمان کلتوریان نییە، دابەشبوونی شەقامە بازنەییە سەرەکییەکان چەندین هۆکاری لەپشتە، زۆرێک لەوانەی لەشوێن و گوندەکان دوورە هاتوون، ئەو شەقامە بازنەییە لاوەکیانەیان هەڵبژاردووە، کە ڕێگاکەی بەرەو شوێن و شار و گوندەکانی خۆیانە دەڕوانە، هەندێک بازنە هەیە خۆشویستی و ئەوینداری تا رادەیەک بە کچ و کوڕانیان ئاساییە، بەمەرجێک هەردوو خانەوادە بەو پەیوەندییانە بزانن، زۆر ئاساییە بە کۆلیژ لەگەڵ یەکتردا بچن.

ئەو جۆرە دابەشبوونە وەنەبێ هەر لەخۆڕا هاتبێتەکایەوە، بەڵکو

لەدەرزمانەوە هەر وابووە، مێژووی ئەم دابەشبوونە بۆ چەندین سەدە دەگەڕێتەوە، بەتایبەتی لەسەردەمی عوسمانییەکانەوە سەری هەڵداوە، کاتێک عوسمانییە دەسەڵاتدارەکان خۆیان لەخەڵکی گشتی جیاکردەوە، تەنیا ژن و ژنخواریان لەگەڵ نزیکەکانی خۆیان دەکرد، کاتێک کوڕ هەژارێک دڵی بەیەکێک لەکچانی ئەو خانەوادانەوە بوو، تەنیا بەزانینی لەلایەن یەکێکەوە، کوڕەیان دەهێنا دارکاریان دەکرد، سەرەڕایی ئەوەی کچە دەپاڕایەوە، کەهیچ پەیوەندییەکی لەگەڵدا نییە، بەڵام ئەو پاڕانەوە دادی نەدەدا، زۆرجار خانەوادەی کوڕەکەیان شار بەدەردەکرد.
لەلایەکی دیکەوە دابەشبوونەکان شێوەیەکی دیکەی بەخۆیەوە دەگرت، ئەوانەی لەگەڵ عوسمانییەکان خزمەتیان دەکرد، لەگەڵ رۆژگاردا فێری تورکی بوو بوون، ئەوانە لەبنەڕەتدا لەهۆزە کوردییە رەسەنەکان بوون، بەڵام دواتر نکۆڵیان لەرەسەنایەتی خۆیان کرد و بوون بەتورکمان، هەموو ئەمانە لەبازنەی یەکەمی شاردا دەژیان، وایان لەمنداڵ و نەوەکانیان کرد، هەر بەتورکمانی قسە بکەن و بدوێن، لەبنەچەی هەر کامێکیان بکۆڵیتەوە، خەڵکی گوندەکە و بەکوولەمەرگی گەیشتەتە بازنەی یەکەمی شار دواتریش لەگەڵ عوسمانییەکان دەستی تێکەڵ کردووە و بوونەتە سەرباز و خزمەتکار، زۆر بەکەمی یەکێکیان باش کاتبی یەکێک لەسەرا و قشڵەکان بووە، تەنیا بەردەست و خزمەتکار بوونە، بەڵام بەهۆی کەچی جووەکان، ئەوانە دەوڵەمەند بوون و بوون بەپیاو ماقووڵی بازنەی یەکەمی شار، هەتا وایان لێهات دژایەتی بازنەکانی دیکەی شار بکەن، لەتەک گەڕانی سەردەمەکان زۆرێک لەوانەی لەبازنەی یەکەمدا بوون گواستیانەوە بۆ بازنەی دووەم، وایلێهات کاریگەری هەبێ بەسەر خەڵکی رەسەنی بازنەی دووەم، هەروا زۆرێک لەمانە لەگەڵ رژێم و سیستەمە یەک لەدوای یەکەکان دەستیان تێکەڵ کرد، هەمیشە دژایەتی خەڵکی رەسەنیان دەکرد، بەڵام ئەمجارەیان بوون بەخوێندەوار خۆیان بوون بەسەرکار، دیارە بەردەوام دژایەتی خەڵکی ڕەسەنیان دەکرد، خەڵکە رەسەنەکەش وەنەبێ سەر بکەنەوە بەرامبەریان، بەڵکو هەموو شێوەیەک بەرپەچیان دەدانەوە، ئەمەش تا ساڵی پەنجاکان ئەم کێشانە لەو پەڕی دابوو.
خەڵکی رەسەنی ئەم شارە کوردن، سێ بەش و نیوی شارەکە خەڵکە رەسەنەکەن، ئەوانی دیکە بەشێکیان کلدان و ئاشوورن، خەڵکێکیش بە سامان و دەسەڵات خۆیان کردەتە تورکمان، وەنەبێ لەنێو بازنەکان تورکمان نەبێ، بەڵکو لەسەدا دووی بازنەی یەکەم تورکمانن، ئەوانەشن کاتی خۆی لەئازەربایجانەوە بەشێکیان بەهۆی جەنگ و برسییەتی ئاوارە بوونە ئەم بازنەیە، ئەم بەشەیان کارامە بوون لەپیشەکان وەک چەغماخچی و دەباغ و دارتاش و قەساب.

هەروا کەسانێکی بەتوانا و خوێندەوار لەنیوەی یەکەمی سەدەی بیست لەوڵاتانی دەوروبەر خوێندیان و بڕوانامەی بەرزیان بەدەستهێنا، هەندێک لەوانە نیشتمان پەروەری و سەربەخۆیی وڵاتەکەیان کەوتە مێشک و هەموو هەوڵێکیان دەدا ژیانیان لەپێناو سەربەخۆیی بەخت بکەن، بەڵام هەوڵەکانیان زۆر بڕی نەکرد، تەنیاش بووە بەشێک لەمێژوویەکی درەوشاوە.

خانووی نێو شەقامە بازنەییەکان لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەم و تا نیوەی یەکەم زۆربەی بەقوڕ دروستکرابوون، تەنیا خانووی دەوڵەمەندەکان نەبێ لەکەرپووچ دروستکرابوو، بەڵام خانووی جووەکان زۆربەی لەبەرد و کەرپووچ بنیاتنرابوو، دیارە خانووی هەژارەکان تەنیا ژوورێک و بەرهەیوانێک بوو، بەڵام خانووی دەوڵەمەند و جووەکان دوو نهۆم بوون، لەتەک ئەوەی خۆی لەچەندین ژوور دەنواند، خانووەکانی بازنەی یەکەم دەیڕوانییە دەشتاییەکان، خانووی جووەکان لەخوارەوە بوو، بازاڕیان بەتەواوی لەژێر دەستدابوو. ئەوەی سەیرە خانووی جووەکان بەردەکانی گەورە و پان بوون تا لەزستاندا ژوورەوە سەرما نەبێ و لەهاویندا تینی گەرما نەگاتە ژوورەکان.

شلۆمۆ تەمەن پەنجا ساڵ هەموو کات لەگەڵ هاوڕێ موسڵمانەکانیدا باسی لەوە دەکرد، ئێمە لەهەموو شتێک لەئێوە زیرەکترین: سەیرێکە لەکاسبیدا هەردەم ئێمە زیاتر قازانج دەکەین،لەگەڵ ئەوەی هەموو شتێکمان هەرزانترە، ئێمە کاتێک فەردە شەکرێک بەکیلۆ دەفرۆشین بەهەمان نرخ دەیفرۆشین، چەند قرۆشێک قازانج دەکەین، دوای تەواوبوونی فەردە شەکرەکە، ئێمە سوود لەگونییە و فەردە شەکرەکە دەبینین یاخود دەیفرۆشین، ئێوە هەردە سەرسوڕمانن چۆن دەتوانین کیلۆی شەکر بەهەمان نرخ دەفرۆشین، ئێوە فێری کاسبی نابن، تەنیا دەزانن جوێن بەئێمە بدەن.

شلۆمۆی دوکاندار لەبازنەی یەکەمی خوارەوە لەخانوویەک دەژیا، هەموو خەڵکە دەوڵەمەندەکەی بازنەی یەکەمی سەرەوە ئێرەیان پێدەبرد، ئەویش زۆرجار بەتەوسەوە بەبرادەرە مووسڵمانەکانی دەگوت: ئێوە نازانن لەخانوویەکی خۆشیشدا بژین، تەنیا دەتوانن پارە کۆ بکەنەوە لەبەینی دەرز و دەلاقەکانی دابنین، کاتێکیش دەچن پارەکە دەربهێنن لەبیرتان دەچێ لەکوێ شاردیتانەوە، بۆیە دوای ماوەیەک هەموو پارەکەتان،دەڕزی، کاتێکیش دەیدۆزنەوە بەکەڵکی هیچ نایەت.

مامۆستا پۆڵس لەبازنەی دەرەوەی ناوەندی شاردا دەژی، ئەو هیچ کات هەستت نەدەکرد کریستیانە، تەنیا بەناوەکەی جیا دەکرایەوە، ئەو کلدانی بوو، بەقسەی خۆی ئەو باوەڕدارە و هەردەم دەچێتە کڵێسا، وەک مامۆستای بیرکاری لەپۆلدا زۆرجار ئاین بیرکاری لەیەکتر نزیک دەکردەوە، ئەو دەیگوت : ژمارەی یەک زۆر گرنگە، چونکە هەموو شتیک

لەسفرەوە دەست پێدەكات، كە گەيشتيي□ زمار□ ي□ك واتن□ ه□نگاوی گەورەت ناوە، ئەوەتا خوا تەنيايە و يەكە، خوای هەمووشمانە، دەكرێ ئێمە هەردەم خوامان لەبير بێ.
مامۆستا پۆڵس زۆرجار لەگەڵ مامۆستا مووسڵمانەكان گفتوگوی ئاينی دەكرد، كاتێک مامۆستا مووسڵمانەكان قسەی مامۆستا پۆڵسيان نەدەسەلماند، ئەو دەيگۆت: ئێوە باوەڕداريتان لاوازە.
مامۆستا مووسڵمانەكانيش ب□ پێكەنينەوە دەيانگوت :بەڵێ كەسێكی گاوەر نابينی چ باوەڕدارێكی بەهيزە.

رەسوڵ بەختيار

لە قيامەتيش هەر مرۆڤايەتى ئايين و ڕێگا و ڕێبازى منە… ! شەماڵ بارەوانى

جيرانێكی ئازيز، كەكاتی خۆی و سەردەمی منداڵ□يم، كە ماڵمان لە دێی (بارەوان)بوو، هەموو قورئانم لای ئەو خەتم كرد
لە كۆمێنتێكدا لەسەر بابەتێكم، كە لە ڕۆژنامەی(ڕێگای كوردستان) و مال□پ□□ی(دەنگەكان) بڵاو بووەوە. ئەو كۆمێنتەی بۆ بۆنووسيبووم:
سەيدا بابەتەكەم تەواو خوێندەوە هيچ سوودم لێی نەبينی، تاكە دێڕ سەرنجی ڕاكێشام ئايەتی قوران بوو كە هەندێک يادگاری تۆمی بيرخستەوە كە لەسەر خانوو دەنووستين، ئەوكات شەو خەبەرم دەبوويي□وە، لايت چەرخێكم دەبينی دێت و دەڕوا، بەيانی زوو خەبەرم دەبوويي□وە، بە هەمان شێوە كە جەنابت خەريكی لە بەركردنی قوران بووی، چەندە كەسێكی مەحبوب و جوان بووی، چەندە كەيفم پێت دەهات چەندە متمانە پێكراو بووی، لە ناو خەڵک حەسوديم پێت دەهات كە كەسێكی وەكوتۆ لێدەرنەچووم.
بەڵام بەداخەوە ئێستا بوويتە كەسێک كە تەواوی ژيانمان و بيركردنەوەمان جياوازە لەيەكتری.
هيوادارم ڕۆژێک بێت و بتبينم گەڕاويتيەوە هەمان ڕێگا و دان بەوە دابنێيت و بڵێيت: جوانترين ڕێگايە بۆ ژيان مردن. بمێنی بەخێر

سەیدا هیوادارم ڕەخنەکەم بەسنگێکی فراوان وەرگری..

منیش ئاوا وەلامم دایەوە:
بەگوومان ڕەخنە لای من پیرۆزە..
ڕەخنە نەبێت بیربۆگەن دەکات و ژیان دەوەستێت..

بۆ ئەوەش کەدەڵێیت سودی نەبوو، هەڵبەتە ئەوە بەچوونی خۆتە و دواتر من بەسەرهاتێک و کەمێک زانیاریم سەبارەت بە پەیوەری جوانی لەکۆمەڵ و کلتورو سەردەمەجیاوازەکان خستووەتە ڕوو، دەکرێت لای تۆ سودی نەبێت و لای خەڵکی ترهەی بێت.

بۆ ئەوەش تەنها ئایەتەکەی قورئانت بینی!

قورئان دەڵێت(الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ)، ئەو القول)ـە، هەر قەولێک و گوتنێکی جوانی هەر فەیلەسوف و بیرمەند و زاناو ڕەوان و کەسێک بیت، دەبێت سەرنجمان ڕابکێشێت. ئینجا قورئان باسی پلورالیەتی(فرەیی) ئایینی کردووە و ئەوانەیتریش بە ڕاست داناوە.

هەڵبەتە من گاتاکانی زەردەشت و دەقەکانی ئینجیل و فەلسەفەی ئەخلاق لای بوداو گووتەکانی ئۆشۆ و دالارمە و مارکس و مەسیح و هەموو ئەو بیرمەند و ڕیفۆرمخواز و زانایانەش دەبینم، کە بە درێژایی مێژووی مرۆڤایەتی خزمەتی ژیان و شارستانیەت و مرۆڤایەتیان کردووە و گۆڕانکاریان دروستکردووە و شۆڕشێکی ڕۆشنبیری و فیکری و مەعریفی و زانستی و هۆشیاریان بەرپاکردووە.

وەکوو کاکە پەیکار عوسمان وتەنی(نیوەی پێغەمبەرانی تەورات بخەرە لایەك و بە تەنیا سوقرات بخە لاکەی تر، سوقرات قورسترە، نیوەی پێغەمبەرانی قورئان بخە لایەك و بە تەنیا کۆنفۆشیۆس بخە لاکەی تر، کۆنفۆشیۆس قورسترە، کەچی پێمانوایە ئەمان کەسی پیرۆزن و ئەوان کەسی ناپیرۆز، لەکاتێکا ئەوانە هەر هەمان ناوەڕۆکن بە ناوی جیاوەو خۆ ئەگەر وا نەبێ، ئیتر خوا هی هەمووان نیەو هەر هی ئەم ناوچەیە بووە!

ئەسڵەن ناوەڕۆکەکە، لەدنیای نوێدا زیاتر دیارە، کەچی تۆ پێتوایە یارییەکە لە فڵاندا تەواوبووە! غاندی و مارکس و کانت و (زەردەشت) و کێ و کێیتری خۆمان.. ئەمانە بە پێغەمبەر بیانپێوی، زۆر لە پێغەمبەری ئاسایی قورسترن و لە ئولی عەزمەکانی

مرۆڤایەتیین!.
خەتەره مرۆڤ: ژیان و گەردون ومرۆڤایەتی، تەنها لەڕوانگەی تاقە کتێبێکەوە ببینێت و بخوێنێتەوە…

دنیا زۆر لەو چاڵە فیکرییەی کە ئێمە تێیدا خۆمان قەتیس و زیندانی کردووە، فروانترە.

ئینجا بە ئەوەش کە پێشووتر، تەنها لەبەر ئەوە خەڵکێک ڕێزی منی دەگرت، چونکوو سەر بەهەمان ئیدیۆلۆژیاو ئایینی ئەو بووم، وەلێ کە وا نەمام و گۆڕام، ئیتر ڕێزم نەگرێت.

ئەوە دیسان کارەساتە مرۆڤ بیرکردنەوەی وا بێت.

ئینجا ئەزیزم،
ئەوە فەلسەفە و پڕەنسیپی منە:
کەگەیشتیتە من، ئایین و مەزهەب و نەتەوەو هەموو شتێکت بەخەت و لەگەڵ من تەنها مرۆڤ بەو بەس.
زیانت بەمن نەبێت و دەست لەژیانی تایبەتیم وەر مەدە و ڕێز لەهەڵبژاردنەکان و ئازادییەکانم بگرەو بەس.

بوودا وتەنی حەزدەکەیت: بەرد بپەرستە، من عیلاقەم چییە!؟ بە مەرجێک: ئەو بەردە مەگرە من،
بەو بەردە لە کەسایەتی وئازادی بوونی من مەدە.

ئینجا من لە مێژه بەیانم کردووە، کە
من ئایینم مرۆڤ دۆستی و ویژدان دۆستی و ژینگە دۆستی و سروشت دۆستی و نەتەوە دۆستی و ئاژەڵ دۆستییە و هیچ کاتێک لەسەر جیاوازی دید و بۆچوون و ئایینی جیاواز، ڕقم لەکەس نا بێتەوە و هەرگیز، بەکەمیش سەیری هیچ کەسێک ناکەم و ڕێز لەهەموو مرۆڤێک(تەنانەت سەگێکیش) دەگرم و و هەموو مرۆڤایەتیم بە جیاوازی خۆش دەوێت و جوانترین و ڕاسترین و پاکترین ئایینیش لای من، تەنها مرۆڤ بوونە و ل□□ر□ و لەقیامەتیش هەر ئەو ئایینی مرۆڤایەتییەش کەتا ڕێگا و ڕێبازی قەتعی منە و
وەکوو گەورە سۆفیزم و عاریفی مەزن(ئیبنولعەرەبی) دەڵێم:لقد صار قلبي قابلاً کل صورة فمرعى لغزلان ودير لرهبان
وبيت لأوثان وكعبة طائف وألواح توراة ومصحف قرآن
أدين بدين الحب أنّى توجـــهت ركائبه فالحب ..

وەکوو مەولاناش دەڵێم(حەقیقەت جامێک بوو شکاو هەرکەسێو پارچەیەکی

بەرکەوت).
لەکۆتایید دەڵێم، دوای چەندین ساڵ، لە حوجرە و کۆڵێژی شەریعەو ماجستێری ئیسلامی و خوێند□ن□و□و و بیرکردنەو□و و تێڕامان و بەراورد کاری، ئەوەی من پێی گەیشتم و بۆم بەیان بوو، خۆزیا، بۆخەڵکی تریش ئاشکراد□ بوو.

ئەوخەڵکەی کە ئایین و مەزهەبی تەنها لەڕێگای بۆماوەیی و ڕێکەوتێکی جوگرافی و؟تەبای عامێ دەچمه شامێ، وەرگرتووە.

بێگوومان ئەوکات بیرکردنەوە و تەسەوراتیان سەبارەت بە ئایین و زۆر چەمک و شتی و شێوازێکی تر و زۆر باڵاتر بیریان دەکردەوە و هەرگیز، لەو جوغزە تەسکەی هیچ مەزهەبێک و ئیدەلۆژیایەک و لە قاڵبی ئایینێکی دیاریکراودا، بیرو تێڕوانین و کەسایەتی خۆیان زیندانی نەدەکرد و ئەوکات دنیایان زۆرجوانتر و جیاوازتر و مر□قایەتیشان زۆر باڵاترو پیرۆزتر دەبینی..
ڕێزت هەیه کاکە کەنعان و ئەو یادگاریەشم لە بیرە. کە لەکاتی منداڵیم قورئانم لای تو خەتم کرد و هیوادار هەردەم سەرکەوتوو بیت..

کۆشیعر/ شار بۆنی تۆی لێ دێت… فەرەیدوون سامان

[بۆ خوێند□و□ی ئەم کتێبە کلیئکی ئێر□ بکەن…]

[Kteb_FaraidunSamanDownload]

خورافیاتی ئاشتی ڕاستی□قین□ ی

نـــوح هەراری لە هۆمۆدیۆســدا… مەحمود عەبدوڵڵا

جەنگ بەشێکە لەسروشتی مر□ق ، ب□گوێرەی تیۆری جینەکانی داوکینز بێت، ئێمە بەرهەمی جینەکانین،وە جەنگ ل□ بناغەی نەخشەی خیلقەت دا هەیە. ئێمە وادروستکراوین خۆپەرست بین،- جینی خۆپەرست- لەوبارەیەوە زانیاری سەرنج ڕاکێشی تێدا و زۆر خوڕافیاتی- سروشت - لەبارەی مر□ق□و□ پوچەڵ دەکاتەوە. ئەوەش هەواڵێکی ناخۆشی زانستی جینەکانە، بەڵام هەواڵی خۆشیش ئەوەیە کە لەبەرامبەر جینەکاندا - مێم هەیە، تیۆری مێمی داوکینز واقیعیە، واتا کولتور دەتوانێت کاریگەری لەسەر جینەکان دابنێت، ئێمە لەڕێگەی کولتورێکی باڵاوە دەتوانین بەسەر سروشتدا زاڵبین.

هەرچی سەرمایەداری و نیولیبڕالیزمە نکۆڵی لە کولتورێکی باڵا دەکات، بەڕەتکردنەوەی هەر جۆرە ئاید□ل□ژیایەک و بە یەکچاو سەیرکردنی تەواوی دونیابینییەکان، گوایە مر□ق ل□ قۆناغی بان ئاید□ل□ژیدا ناکۆکی نامێن□ت ر ب□□ام ئەوە خوڕافیاتێکە وهیچیتر، مر□قی نائاید□ل□ژیش دواجار بێ ئامانجە لەژیاندا کە نیچە مر□قی بێ ئامانج ناودەنێت دواین مر□ق سوکترین مر□ق. ل□ □وی سایکۆلۆژیشەوە بە گوێرەی دەرونشیکاری فرۆیدی کۆتایی جەنگ مەحاڵە و هەردو غەریزەی مەرگ و ژیان ململانێ دەکەن دیدێکی تاڕادەیەک قەدەر گەرای ن□یە. پوختەی بابەتەکە ، قسەکردنە لەسەر گریمانەی بەرقەراربونی ئاشتی لەسەر بنەمای گۆڕانکاری لە ئابوریدا، بەگوێرەی بۆچونەکەی هەراری ، لەدوای گۆڕانی بنەمای ئابوری لەئابوری مادی پەتیەوە بۆ ئابوری زانستی، جەنگ ڕونادات، مەگەر لەوڵاتانی دواکەوتو لەڕوی ئابوریەوە، چونکە بەپێی ئەم گریمانەیە ئابوری پشتبەستو بەزانست پێویستی بەداگیرکردن نیە، زانست داگیر ناکرێت وەک کانە سروشتیەکان، بۆیە جەنگ لەنێوان چین و وڵاتانی تر زەحمەتە، بەنمونە چین لەڕێگەی کڕینی بەرنامەکانی کۆمپیوتەر قازانجی زیاتری دەستدەکەوێت، لەوەی پەلاماری کالیفۆڕنیا بدات .

بەباوەڕی هەراری زانست بنەمای ئابوریە، بۆیە بۆوڵاتێکی وەک چین ناواقیعی و شێتایەەیە پەلاماری کالیفۆڕنیا بدات، چونکە گەر سەریشبکەون لە سلیک□ن ق□لی کانی سلیکۆنی لێنیە، ئەوەی هەیە زانستی داتاو زانیاریە ئەلیکتریکیە مەجازیەکانە ئەم زانستەش بەجەنگ کۆنتڕۆڵ ناکرێت، بۆیە لەڕێگەی هاریکاری لەگەڵ زل□ه□زو ز□ بەلاحەکانی تەکنەلۆژی بۆنمونە ئەپڵ مایکرۆسۆفت لەڕێگەی کڕینی سۆفتوێرەکانیان

ملیۆنان دۆلاریان دەستبکەوێت. بۆ ئەوی پێویست بە بژاردەی جەنگ بکات. ئەوەی لە ڕێگەی داگیرکاری ڕواندا دەستی دەکەوێت لە کەنگە لەساڵێکدا ئەوا چین بەڕێژەک دەستی دەکەوێت لە ڕێگەی مامەڵەیەک لەگەڵ ئەپەدا.

بەگوێرەی ئەو خوڕافیاتە جەنگ لە نەوان فەڕەنساو ئەڵمانیا ڕونادات چونکە لەڕێگەی پەیوەندی بازرگانی و بەرژەوەندی ئابوری دەتوانن ئاشتی درێژە پێبدەن، ئەمەش خوڕافیاتی لیبراڵیزمە کە قەدەری مرۆڤ دەخاتە دەست بازاڕ، کە کاهینەکانی بازاڕی ئازاد بانگەشەی بۆ دەکەن، جۆرە ئاینێکە، ئاینی بازاڕ، ئەگەر نەڵێم ئاینی بازاڕی. ئەم قوتابخانە یەش هەموشتێک دەبەستێتەوە بە بازاڕەوە. ڕاستە لەڕابردودا جەنگەکان وەک برنارد لویس دەڵێت جەنگی ئیمان و تەماح بون، بەڵام ئیمان و تەماح هەردەمێنن، بازاڕ ی ئازاد ئەگەر نەبوبێتە ئاینێکی شێخواز، ئەوا نەشبێتە جێگرەوەیان.
ئاشتی پشتبەستو بە ئابوری بازاڕ ، یان ئاشتی مۆدێرن، کە نوح هەراری ناوی دەنێت لەڕاستیدا خوڕافیاتە، مۆدێرنیتە ی سەرمایەداری فەتحکارو داگیرکارە ،جەنگ و جینۆساید لە بناغەی مۆدێرنیتەداهەیە ، بەیە خەیاڵی ئاشتیەکی ڕاستەقینە ئەفسانەیەک یان حیکایەتێکی گەورەی ترە دوای کۆتای ی هاتنی حیکایەتەکانی ئیمان بە ئەقڵ و پێشکەوتن ...و
جارە بەڕلەهەرشت دەوڵەتی مۆدێرن زانستی بەحەی قۆرغکردوەو ئەگەری نەک جەنگ ی کلاسیک بەڵکو خەکوژی شێتانەشی زیاد کردوە. دەوڵەت وەک کۆمەڵگەی سەرو خودی زانستی کردۆتە ئامرازێک بە ئەنجامدانی دەندەیی مۆدێرن نەک ئاشتی مۆدێرن. تەنانەت دامەزراوە زانستیەکانیشی بەلاڕێدا بردوەو بەگوێرەی ئامانجی بیەدەسەڵات ڕاڤەی دیاردەکان و خودی مرۆڤیش دەکات. ئیتر لەسایەی مۆدێرنیتەدا نەک وڵاتانی خێرهەڵات بگرە ئاشتی لە ئەوروپاش پایەدارنیە. حەزی داگیرکردن، داگیرکاری و فەتح لەگەڵ هێزی دەوڵەت پەیدادەبێت. هیچ شتێک هەندەی هێز و فیزی هێز پاساوی جەنگ و داگیرکری نادات. دەوڵەت خودی زانست داگیردەکات و کۆمەڵگەی لەبەبەش دەکات، مەبەستم بەبەشکردن لە دیاریکردنی ئامانجی بەکارهێنانی زانستە. بەرهەم هێنانی چەک ، بازرگانی چەک مەترسیەکی بەردەوامە . ئاشتی بەدینایەت تا بنچینەی یان بنەمای ئەوشارستانیەتە نەگۆڕێت، لەڕێگەی شەڕشی گەلان و سنورداركردنی دەوڵەت وەک ئامێری قەکردن. پێشکەوتنی زانست و تەکنیک نابێتە گرەنتی ئاشتی ، تەنانەت هەندەی پێشێکەوی کانتیش. ڕاستە حەراری پێشبینی جەنگی نوێ دەکات ، بەڵام وەک شتێکی لاوەکی، بەڵام لەڕاستیدا گریمانی ئاشتیەکی پایەدار لەوەهم و

حیکایەتێکی پڕوپوچ زیاتر نییە. ئەو حکومەتانەی ئێستا کە لەدەست نیولیبڕاڵەکاندان لەڕاستیدا بریتین لە حکومەتی ئۆلیگاریشی دارایی .تەواوی چارەنوسی مر□ق خراوەتە ژێر چنگی تەماح و دیکتاتۆریەتی بورجوازی ،تەنانەت جەنگ و قڕکردن وەک یارییەکی شەیتانی وسەرگهرمکردن دەبینن. جەنگی ئۆکرانیا پێمان دەڵێت : بێ شۆڕشی گەلان و سنوردارکردنی دەوڵەت گیانەوەرە ئەفسانەییەکەی ناو تەوڕات مر□قایەتی ئایندەی نییە. دەوڵەت ئامرازی شەڕە تەنیا گەلان دەتوانن بەئاشتی بژین.شۆڕشی گەلان وەک هەوا بۆسیەکان بۆ ئاشتی و مر□قایەتی پێویستە. لەکاتێکدا گەلان ئیمانیان بەدەوڵەت لەدەستدا و لە پۆست مۆدێرنەدا دەژین ،ئاشتی لەسایەی شارستانیەتی سەرمایەداریدا،خوڕافیاتێکی کۆنی مۆدێرنە زیندو دەکرێتەوە.

مەحمود عەبدوڵڵا

هەی ل□چ قەوی...! شەماڵ بارەوانی

بێگوومان سەرەتا دەمەوێ ئاماژه بەوە بکەم کە هەرکەسێک ئازادە، چۆن دەژیت و لە ژیانی تایبەتی خۆی چیدەکات و چ له لوت و دەم و لێو سنگ و سمتی دەکات و من هەرگیز ئەو مافەم نییە قسەی لەسەر بکەم و بڵێم تۆ بۆ سمتت پڕ سلیکۆن و لێوەکانت فیلەر و کوڵمەت ب□ تۆکۆس دەکەیت و بێم و سوکایەتی و بێ ڕێزی پێ بکەم،

هەرگیز، ئەوە له گەڵ مۆڕاڵ و پڕەنسیپەکانی منی لیب□□ال و سیکۆلار، کە باوەڕی تەواوم بە ئازادیەکانی مر□ق و ژیانێکی لیب□□ا□انە هەیە، یەک ناگرێتەوە.
بۆ ئەوەی کەس قسەکانم بە هەڵە وەرنەگرێت و خوێند□ن□وەی هەڵەی بۆنەکات و نەلێت تۆ چیت داوە لە ژیانی تایبەتی خەڵک و بۆ قسە لەسەر فیلەر و بۆتۆکس و سلیکۆنی ئەوانیتر دەکەیت.

ئەوەی من باسی دەکەم تەنها لەسۆنگەی گی□ا□ن□وەی چیرۆکێکی ژیانی مناڵی خۆمە و هیچیتر.

ئینجا سەبارەت بە جوانی و ناشیرینیش، لای من هەموو مرۆڤێک جوانە و جوانی شتێکی ڕێژەییە.

چەمکی جوانی گەر لە کلتور و فەرهەنگی گەلان لێی بڕوانیت، هەریەکە و بە جۆرێک پێوەری بۆ داناوە و پێناسەی دەکات و هەر وڵاتێک پێوانە و پێوەر و ستانداردێکی تایبەتی بۆ جوانی هەیە، کە جیاوازە لە گەڵ وڵاتانی دیکە.

بۆیە پێوەری جوانی،
لە شارێک، لەگەڵ شارێکی تر و لە ناو گەلێک و لە دەڤەر و ناوچە و کلتورێک، لەگەڵ گەلێکیتر و دەڤەر و کلتورێکیکە. بە پێی دابوونەریتەکانیان جیاوازە.
بە نموونە:
رێکوپێک بوونی ددانەکان لە زۆربەی وڵاتاندا وەکوو پێوەرێک بۆ جوانی لەبەرچاو ئەگیرێت، خەڵکێکی زۆر، پارەیەکی زۆر لە جوانکردن وڕێک و پێککردنی ددانەکانیان خەرج دەکەن،
بەڵام لە ژاپۆن ئەم بابەتە پێچەوانەیە. لەم وڵاتە ژنان ئەڕۆن بۆ لای پزیشکی ددان بۆ ئەوەی رواڵەتێکی شکاو و لار و خوار وئاڵۆز بە ددانەکانیان بدەن. ئەم مۆدێلە لە ژاپۆن پێی دەگوترێ “یائبا/ Yaeba”.

ژنانی ئیرلەندی بە گشتی برۆیان پان، پێستیان روون و لێویان باریکە.
پێستی سپی، لووتی بچووک و چاوی گەورە چۆن پێوەرێکن کە بە ژنانی کۆریای باشوور زۆر گرنگە. بەڵام لەهەمووان گرنگتر فۆرمی دەموچاویانە کە ئەبێ هاوشێوە دڵ بێت.
بۆیە لەکۆریای باشور، بەربڵاوترین نەشتەرگەری ڕوخساریانە بە سەرشێوەی دڵ.

ژنانی کۆریایی بۆ دەستبەرکردنی روخسارێکی ئاوەها هەزاران دۆلار سەرف دەکەن.
لە وڵاتێکی وەکوو کینیای نوێ، کوتانی خاڵ، لەسەر ڕوخسار یەکێکە لە پێوەرەکانی جوانی. ژنان و پیاوان بەشێوەیەکی هونەر لەکێشە تایبەت و لەکەڕنەڤاڵەکان و فێستیڤاڵەکاندا، خاڵ لەسەر ڕوخساریان دەکوتن و پێیان وایە بوونی خاڵ لەسەر ڕوخسار ئەو کەسە جیاواز تر و سەرنج ڕاکێشتر و جوانتر دەکات.

لە وڵاتی ئێران بەربڵاوترین نەشتەرگەری، نەشتەرگەری لوتە.

لوتکەی جوان و ڕێک، گرنگترین پێوەری جوانییە لای خانمانی ئەو وڵاتە.
پێوەری جوانی لەو وڵاتانی ئەفریقیا، بۆ تایبەتی مۆریتانیا، قەڵەویە، ئەو ژنانەی قەڵەون و ڕێژەیەکی زۆر چەوری لەلەشیان دایە، جوانترین ژنن.
لە هەندێک شوێنیش کەم کێشی و کەمەرباریکی وەکوو بوکەڵەی (باربی) جوانترینە و کچ لەڕێگای نەشتەرگەریەوە شێوەی و کەمەر و لەش و لاری وەکوو باربی لێدەکات.

لە شوێنی تر ولاتی تر و لا خەڵکی تریش، سمتی خڕ و پڕ و قەڵەو، بە ئەو مەبەستەیش لە ڕێگای سلیکۆنەوە، سمتەکانیان قەبە و خرپن و پڕی هەوای دەکەن.

ئیدی ئاوایە ئەزیزم، تەنانەت
زۆرجار لە هەر سەردەمێکدا، شتکەلیک جوان و مۆد باوبوونە و دواتر و سەردەمێکی تر باویان نەماوە.
لەساڵانی هەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو لای خانمان، برۆی بەرز و باریک و قەوس و لێوی بادەمی و بچووک و هەڵکەیی مۆد و باوبووە.
خانمان لەڕێگای مەکاپ و سووراوەوە، لێویان باریک و دەمیان بچووک دەکردەوە، ئێستا پێوەرەکە ڕێک پێچەوانە بووتەوە و لێوی ئەستورو دەمی گەوره مۆدو باویەتیو کچان و خانمان لەڕێگای فیلەر و بۆتۆکسەوە، لێو دەمیان قەڵەو و زل و لەشێوەی دەبدەبە عەیب نەبیت پڕ بادەکەن.

برۆکانیشان هەمووی دەکەن بە تاتۆ.
بۆیە دەبێت ئەوە بزانیت کە لە وڵاتێکی وەکوو ئەسیوبیا، پێوەری جوانی جیاوازە، لەگەڵ وڵاتێکی تری وەکوو نەروێژ، یان سوێد، یان فەنلەندا.
گەلی مورسی لە ئەسیوبیا، ژنەکانیان پارچە دارێک، یان پارچە ئاسنێکی خڕ، دەخەنە بەشی خوارەوەی لێویان، بۆ ئەوەی لێویان ئەستوور و درێژ دەربکەوێت.
چونکە وایان پێ جوانترە و مارەییەکەشیان بەو شێوازە زۆرتر دەبێت.

ژنان لەهەزی(کایان) لە باکوری ڕۆژئاوای بۆرما، نزیک سنووری تایلاند خولیای ئەوەن ملیان وەکوو هی زەڕافەی درێژبێت و بە گرنگترین پێوەری جوانی دەبینن.

ئیتر بەو شێوەیە دەکرێت لای تۆ چاوی شین جوان، لای چینییەکان چاوی هەندە بچووک، بەقەد جای مریشکێک. لای عەرەب کەواعیبە ئەترابە و چاوی گەورەو گەش و حەرالعین، لای کوردیش شتێکی تر.

ئاوایە ئیتر، بۆیە هەرگز، ناکرێت تۆ بڵێیت و پێوەری خۆت سەبارەت بە جوانی لەخەڵکی بکەیت بە یاساو ئەقیدە و کۆتا پێوەر و هەمووشتێک و ئەوەی لە تێڕوانینە تۆ و بە پێوانە و پێوەری تۆ جوان، یان ناشیرین بێت، دەبێت لای خەڵکی تریش وابێت.

باسی ئەوم کرد ئێستا مۆد مۆدی بۆتۆکس کردن و لێو ئەستورکردن و دەم زلکردنە،
ئەو پۆتۆکس و لێو ئەستوورکردن و پێباکردنە، نەک هەر مرۆڤەکان، تەنانەت ئەوەتا بە ئاژەڵەکانیش دەکرێت و وەکوو ئەوەی لە هەواڵێکی ماڵپەڕی(خاک تیقی)یەوە خوێندمەوە، باسی لەوە کردبوو کە:لە پیشبڕکەی هەڵبژاردنی جوانترین حوشترەکان لە عەرەبستانی سعودیە، چەند حوشترێک لە رکابەرییەکە دووردەخرێنەوەو مافی بەشداریکردنیان لێوەردەگیرێتەوە، ئەوەش بەهۆی بەکارهێنانی بۆتۆکس بۆ لێوی حوشترەکان لەلایەن خاوەنەکانیانەوە.

ئەم پیشبڕکەیە ساڵانە بۆ هەڵبژاردنی جوانترین حوشترەکان لە سعودیە ئەنجامدەدرێت، بەڵام دەیان حوشتر دوورخراونەتەوە، چونکە خاوەنەکانیان بۆتۆکسیان بۆ لێوی ئەو حوشترانە کردووەو جوانکارییان بۆ کردوون تا ببنە خاوەنی خەڵاتەکە کە بڕێ پارەیەکی خەیاڵییە.)

ئینجا با بێمەوە سەر ئەسلی بابەتەکە و ئەو بەسەرهاتەی ژیانی مناڵی خۆمتان بۆ بگێڕمەوە سەبارەت بە لێوەکانم،

جا بەحوکمی ئەوەی هی من عەیب نەبیت،
هەندێک ئەستوور و قەویە(لێوەکانم)دەڵێم، هەڵە حاڵی نەبن.
جا بەو بۆنەیەوە، لە بیرمە لەدێیەکەمان، سەرەڕای ئەوەی زۆر لەگەڵ کوڕەکان یاریم دەکرد، کوڕێکی تاڕادێک مونەرم و تەبیعات کچانەش بووم و زۆرجار لەگەڵ خوشکەکەم یاری بەکەڵانە و کچانەم دەکرد و جارێک بیرم دێت، تەنانەت نەعلەیەکیان بۆ خوشکەکەم کڕی تەزە بۆ پێیەکانی ئەو گەورەبوو، گوتیان بابۆتۆبێت، منیش قبوڵم کرد، لەگەل کچانی گەڕەک و دێیەکەشمان، لەبەیانی تا ئێوارە هەرخەریکی یاری کچانە بووم، جا هەندێک جار، ئەگەر لەکچێکم دابا، یان توڕە و بێزارم کردبوایە، لە ڕقان پێی دەگووتم(کچ لە ناو کودان باب

قاڵۆچان)، بەوە زۆر توڕە دەبووم و پێم دەگووت: قەحپە گووی بخۆ.
بە شتێکیتریش زۆر زۆر پەست دەبووم لەکاتی مناڵیم، کا تێک لەگەڵ کچێک، یان کۆڕێک دەبوو بە شەڕمان، زۆر جاریەکەم جوێن کە بۆم حەواڵە دەکرا (هەی لچ قەوی) ˇ بوو، زۆر بەو جوێنە قەڵس دەبووم و چەندینجار بە هۆیەوە گریاوم و جوێنی زۆر پیسم بە بەرامبەر داوەتەوە لە تۆڵەی ئەوەی پێیان دەگووتم: لچ قەوی، لچ ئەستوور، لچ پەپۆلە، لچ باگوردان.. تاد.
نا لەماڵەوەشمان داک و خوشک و براکانم زۆرجار، کە توڕەم دەکردن وەکو جوێنێک پێیان دەگووتم: لچ قەوی

ئێمە ل□ د□ق□ری بەردەڕەش و دێیەکەمان، دێی (بارەون)، بە(لێو) دەڵێین لچ.
کچێک هەبوو، هاوتەمەنی من بوو، زۆر ئەو (هەی لچ قەویەی) پێدەگووتم، کەمن بە جوێنێکی زۆر وەڕزکەر و بێتام و ناخۆشم دەزانی.
خەمی ئەوەم بوو، کا تێک گەورەدەبم و دەبم بە گەنج و دەچمە خوازبینی هەرکچێک، ڕەفز لە دوو ڕفز وەردەگرم و بە هۆی ئەولێوە زلەمەوە هیچ کەسێک شوم پێناکات و کورد وتەنی ئاوا بەبێوە مێردی دەمینمەوە و سەردەنێمەوە.

زۆرجار وەکوو گوتەنی نازانیت خێر لەچیدایه، یان قورئان وتەنی(وعَسی □ن تکرهُ شَیْئًا وهُوَ خَیْرٌ لَكُمْ)، ساڵان هاتوو ڕۆیشت و دوای چەندین سال و تەواوکردنی زانکۆ، ڕۆژێک بەڕێکەوت ئەوکچەم بینیەوە، پرۆسەی هاوسەرگیری پێکها□نابوو و مناڵێکی خنجیلانەی خۆیشی لە گەڵدابوو، لێوەکانی بە فیلەر عەیب نەبیت زۆر ئەستوور و قەوی کردبوو، من یەکەم وشەم کە پێم گووت: ها هەی لچق قوی چۆنیت؟

هاهاها، دایە قاقاو گوتی: ئەوە هێشتا ئەوەت بیرماوە!
گووتم گاڵتەت بە لێوەکانی من دەکرد، کەچی ئێستا، زۆربەی کچان شێت و عەوداڵی ئەوجوره لێوەی وەکوو هی من عەیب نەبیت قەوی و ئەستوورن. دووبارە داما نا قاقا.

گووتی ئەرێ وڵا، هەی لچ قەوی، خۆزگەم بەو لچە هەر به سروشت قەویەی خۆت، ئێمە بە هەزار بگرە و بینە و بەردە و سورا و فیلەر و فرت و فێڵەوە، تا لێومان هەندەک ئەستوردەکەین،
کەچی تۆ لێوێکی ئاوا سروشتی و قەوی و جوانت هەیە.
....

تێبینی:
سەبارەت بە قسەکردن لەسەر پێوەری جوانی لە کولتوورە جیاوازەکان و سەردەمەجیاوازەکان و ل□ن□اوگەل و نەتەوە و هۆز و ن□اوچە جیاوازەکان،
سودم لە وێپسایتی(خاک تیڤی). و دوو له کورتە ڤیدۆکانی ماڵپەڕی(xyz)وەرگرتووە.

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک-8-… شەماڵ بارەوانی

بەشی هەشتەم/
لەوڵا تێکی سیستەم سیکۆلاریزمدا ، تۆئازادیت باڕخانە، یان مەلهایەک و کلێسایەک بکڕیت و بیکەیت بە مزگەوت، ئەوێ وەکوو ئێرە و ئەوە نی□، کەمەزهەبی وا هەیە لەفیقهی ئیسلامیدا دەڵێت: نا بێت گاورەکان لەسەر خاکی ئیسلامی کلێسای تازە درووستبکەن، تەنها بۆیان هەیە کۆنەکان نۆژەن کەنەوە.

لێرە گەر دەوڵەت و حوکمەت سیوکراتی بێت، کێ بوێری ئەوە دەکات، بڕوات و بڵێت من دەمەوێت، پەرستگایەک بکڕم و بیکەم بە کلێسا!
هاوار لەحاڵی و حاڵم بەحاڵ نەبێت و
کەسێک ه□ بێت سەرکێشیەکی لەو چەشنە سەرشێتا نەیە بکات.
تەنا نەت ئێستاش لە هیچ ی□ک□□ک لە وڵا تە ڕۆژهەڵا تیەکان، لەو وڵا تا نەی کەسیستەمەکانیان، نە بەتەواوی لائیک و نەیش سیوکراتین، بەڵکوو تێکەڵیەکن، لەخێڵ و مەزهەب و سیوکراتی و کەمەک سیکۆلاریزم، باسی ئەوانە ناکەم کە ئیخوانی و ئیسلامی سیاسی حوکمی دەکات، وەکوو ئەوەی بەر لەچەند ڕۆژێکە، بینیمان، لە دەیان کەناڵ و ڕۆژنامە و ماڵپەڕی بیانی و جیهانی و کورستانی(پیاوێك و ژنێکی ئەندۆنیزی دوای ئەوەی بەیەکەوە بینران و دادگا بڕیاری لەسەر جەڵدکردنیان دا، لە لایەن پۆلیسی شەرعییەوە، بە گوێرەی شەریعەت جەڵدکاری دەکرێن.)و جەڵدیش کران!

ئەوەیە جیاوازی و ماڵوێرانی و ترسناکی حوکومەتی سیوکراتی، لەگەڵ

دەسەڵا تێکی سیکۆلاریستی تەمام عەیار، کە نە سەربڕین و دەست و پابڕین، نە ڕەجم کردنی مر□ق و نەیش جەڵدکردن و دارکاریکردنی هیچ کەسێکی تێدایە وەکوو ئەوەی لە دەوڵەتە مەزهەبی و سیوکراتی و ئیسلامیەکان دەکرێت.

لە ناو سیستەمی سیکولار، سزای فیزیکی و لە سێدارەدان نەماوە، بەڵکوو تەنها سزای سایکۆلۆژی و پێبژاردن و زیندانکردن هەیە، لە ڕوانگەی سیکۆلاریزمەوە: سزای فیزیکی و جەستەیی، سزایەکی دڵ ڕەقانەیە و هەرگیز، لە گەڵ پڕنسیپەکانی مر□ق بوون یەکناگرێتەوە. با ئەو مر□قه، هەر هەڵەو تاوانێکی کردبێت. هەڵبەت کەدەڵێم: هەڵە، یان تاوان، ئەو هەڵە و تاوانە، ئەوەیە کە سیکۆلاریزم بە تاوانی دادەنێت، نەک ئەوەی مەزهەب و سیستەمێکی سیوکراتی لە خەڵکی کردوون بە تاوان و لادان و هەڵە.

دەیان و سەتان شت هەیە، لەسیستەمی سیکۆلاریزم دا، دەچنە خانەی تایبەت مەندی و ئازادیەکانی مر□ق و ئازادی تاکەکەسین و هیچ کەسێک و گرووپێک و مەزهەبێک و ئاڕاستەیەک و ئیدەلۆژیایەک بۆی نییە بە ناوی ئایین و مەزهەبەوە، بە ناوی حەڕام و لادانەوە، بە ناوی ئاسمان و خوداوەندەوە، بچێتە ناو ژیانی تایبەتی و ئازادی کەسێنی هیچ مرۆڤەکەوە و لەسەر ئەمە قسەبکات، یان سزایان بدەت. نەلەسەر ئاستی دەوڵەت و نەدەوڵەتی سیکۆلاریزم، نەیش لەسەر ئاستی تاک و هیچ تاکێکی سیکۆلار.

بۆ نموونە: خۆشەویستی نێوان کچ و کوڕێک، سوڕانەوەیان پێکەوە، ئایین گۆڕین، یان بێ ئایینی و وازهێنان لە ئایین، ڕەخنەگرتن لە مەزهەب و ئایین، ڕەگەز گۆڕین،

هۆمۆسێشکواڵێتی و لیسب و ترانز جێندەر..تاد. ئەوانە و سەتان شتی تر و نموونەی تر، کە بە پێی پێوەری سیکۆلاریزم، ئازادی و هەڵبژاردنی تاکە کەسین و مافێکی پارێزراو ڕێز لێ گیراو سەرەتایی هەر مرۆڤێکە، ئازادی و حەقێکی سروشتی هەر کەسێکە، بەو شێوەیە بژیت، کە خۆی حەزی پێدەکات و هەڵی دەبژێرێت، ک□ تۆزیانت بۆ ئەویتر نییە و ژیانی تایبەتی خۆت دەژیت، کێ حەدی هەیە، بێتە ناو ژیانتەوە و یاساو دۆگم و نۆرم و ئایدیۆلۆژیاو مەزهەب و تێگەیشتنی خۆیت بەسەردا بسەپێنت و لێت بکات بە یاسا.

ململانێ چۆن سەرکەوتوو دەبێ لەگەڵ لایەنی بەرامبەر؟… زانا رەزاق

سەرەتا پێش هەموو شتێک ململانێ و ڕکابەری لەنێوان دوو هێزە یا زیاتر، ئەمەش بۆ ئەوەی خۆی و کارەکانی خزمەتێکی فراوان بە کۆمەلگا بکات.
ململانێیەک لەسەر بنەمای لەوەی تر جیاوازبوون ،جیاوازبوونێک بە بەدیلی باشتر و چاکتر یان بلێین باشتر پێشکەش کردن ، پێشکەش کردنێک لەسەر ئەساسی و ڕێچکەیەک بۆ گۆڕانکاری ، بەرەو پێشچوون.
ئەمە بۆ کۆمەلگای ڕۆژهەلاتییەکان و بەتایبەت کۆمەلگای ئێمە زۆر پێویستە چونکە زۆرێک هێزەکان بەیەکتری دەچن و تەقلیدین بەلام دەکرێ هێزێکیان هەلەکانی خۆی ڕاست بکاتەوە بۆ ئەوەی بتوانێ ململانێ لەگەل هێزەکانی تر بکات
ئەمە چۆن دەکرێ ؟ چۆن هەلەکانی خۆی ڕاست بکاتەوە؟
یەکەم دەبێ ئەو هێزە پابەندی ڕەهای بە دیموکراسی ڕاستەقینە هە بێ.
یەکەم پابەندبوونی لەنێو هێزەکەی دواتر بە دەرەوەی هێزەکە ومرۆۋکانی کۆمەلگا یانی بانگەشەی ئەو بیرو ڕایانە و جیهانبینی خۆت بکەی بە مرۆۋکانی کۆمەلگا ئیدی لێرە دا چەندین جیاوازییەک لەنێوان دیموکراسی ڕاستەقینە لەگەل دیموکراسی ساختە دەخەینەڕوو.
یەکەم دیموکراسی ڕاستەقینە دادپەوەری و یەکسانی تێدایە یاساش سەروەرە بەلام هی دیموکراسی سەختە نادادپەروەری و نایەکسانی تیدایە و یاساش سەروەر نیە بەلکو کەسانێک لە سەرووی یاساش هەن.
دووەم لە دیموکراسی ڕاستەقینە هەم لەنێو هێزەکە هەم بە بوارەکانی کۆمەلگا پشت بە مرۆۋی بەتوانا و لێهاتوو و خاوەن ئەزموون دەبەسترێت بەلام هی دیموکراسی ساختە پشت بە خزم خزمێنەو شتی تر دە بەسترێت.
سێیەم لە دیموکراسی ڕاستەقینە هەموویان دەتوانن لەپرسینەوە لە کەمتەرخەمەکان بکەن تەنانەت پێ ڕەخنەشی بکەن بەلام لە هی دیموکراسی ساختە ناتوانرێت لەپرسینەوەی ڕاستەقینە و ڕەخنەی ڕاستەقینە بگریت.

چوارەم لە دیموکراسی ڕاستەقینە هێزەکە هی هەموو مرۆڤەکانی کۆمەڵگایە بەڵام لە دیموکراسی ساختە هێزەکە نەک هی هەموو مرۆڤەکانی کۆمەڵگا نیە بەڵکو لەنێو هێزەکەش هی هەموویان نییە.
پێنجەم لە دیموکراسی ڕاستەقینە هەموو کەس ئازادن بەڵام لە هی دیموکراسی ساختە هەموو کەس لە بیرو ڕا ئازاد نین
شەشەم لە دیموکراسی ڕاستەقینە هەموو مرۆڤەکانی ژیانێکی باش و خۆشگوزەرانێکی باشیان بۆ دەبێ بەڵام لە هی ساختە ژیانێکی پڕ لە ناخۆشی و دەربەدەری تێدا دەبێ.
حەوتەم لە دیموکراسی ڕاستەقینە پەروەردە کردنی ئەندامان و خەڵک لەسەر بنەمای تەندروستییە بەڵام لە هی ساختە ناتەندروستی و پڕ لە ڕق و کینە و تیرۆری فکرییە.
تێبینی یەکەم بەگومان هەشتاش خاڵەکانی دیموکراسی ڕاستەقینە و ساختە ماون بەڵام من ئەوەندەم نووسی بۆ ئەوەی نووسینەکەم ڕوون بێ.
تێبینی دووەمیش بەگومان هەر هێزێک ئەوە بکاتە جیهانبینی خۆی لە دوورمەودا و داهاتووی هی ئەوە و سەرکەوتنی مسۆگەرە.

زانا ڕەزاق

ڕونکردنەوە سەبارەت بە ڕێکخستنی یادکردنەوەی یەکی ئایاری (٢٠٢٢) لە سلێمانی.. نەوزاد بابان

زانیارییەکان

• مانگێک زیاترە هەموو هەفتەیەک کۆبوونەوە ئەنجام دەدرێت لە لایەن هاوڕێیانێک و هەڵسوڕاوانێکیکرێکاری و جەماوەری و سۆشیالیستی سەر بە بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی لە شاری سلێمانی و لە ئۆفیسی (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان) بە مەبەستی کاری هاوبەش، چ لەناو ناڕەزایەتییەجەماوەری و کرێکارییەکاندا وە چ لە یاد و بۆنەکاندا، لەوانە یەکی ئایار. دیارە بەشێک لە بەشداربووانیئەم

کۆبوونەوانە (نەک هەموویان) سەر بە حزب و ڕێکخراوی جۆراوجۆرن.

• لە سەرەتای ئەم مانگی ئەپریلەدا و لە دوو کۆبوونەوەی هەفتانەی بەدوای یەکی ئەم کۆمەڵە هاوڕێیانەدا، باس لە چۆنیەتی یادکردنەوەی یەکی ئایاری ئەمساڵ کرا، بیرۆکەی جۆراوجۆر خرانەڕوو وگفتوگۆیان لەسەر کرا، بەو پێیەش کە هەشتا ساغ نەبووینەوە لەسەر بڕیار و پلانێکی دیاریکراو ئەمباسە بە کراوەیی مایەوە بۆ گفتوگۆی هەفتەکانی داهاتوو.

• لەم نێوەدا بە دەستپێشکەری کۆمیتەی محەلی شاری سلێمانی (حزبی شیوعی کوردستان)کۆبوونەوەیەک ئەنجامدراوە بۆ ئامادەکاری یەکی ئایاری ئەمساڵ (٢٠٢٢) و چەند حزب و لایەنێکیسیاسی کوردستانی عێراق و ئێران بانگهێشت کراون لەوانە (حزبی زەحمەتکێشان)، (حزبیکۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان) سێ (٣) ڕێکخراوی کوردستانی ئێران بەناوی (کۆمەڵە) بە ڕابەرایەتیهەر یەک لە (عەبدوڵای موهتەدی)، (عومەری ئێلخانیزادە)، (ئیبراهیمی عەلیزادە). دواتر ڕێکخراوی(یەکێتی کۆمۆنیستەکان) و (تەڤگەری ئازادی)یش پێیانەوە پەیوەست بوون.

• لەو کۆبوونەوەیەدا لە لایەن هاوڕێیەکی (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان)ەوە ئەو پرسیارەکراوە کە بۆچی کەسانێکی هەڵسوڕاو و سەرشناسی یەکی ئایارەکانی سلێمانی بانگهێشت نەکراون بۆئەم کۆبوونەوەیە؟ بڕیار دەدرێت و پەیوەندی دەکرێت بە من (نەوزاد بابان)ەوە، هەم وەک هەڵسوڕاوێکیکرێکاری و جەماوەری و بۆنەکانی وەک یەکی ئایار، وە هەم وەک نوێنەری ڕێکخراوی (بەدیلیکۆمۆنیستی لە عێراق).

• بەو پێیەش کە لە سەرەتای ئەمساڵدا (٢٠٢٢) جیابوونەوەیەک ڕوویداوە لە (حزبی کۆمۆنیستی ئێران)و ڕێکخراوی کوردستانی ئەو حزبە (کۆمەڵە)، ئێمە لە ئێستادا لەگەڵ چوار ڕێکخراو بەناوی (کۆمەڵە)ڕووبەڕووین و تەنها سێ لەو ڕێکخراوانە کە لەسەرەوە ئاماژەیان پێدراوە بانگهێشت کراون.

• لەوەڵامی پرسیارێکی مندا کە بۆچی ئەو ڕێکخراوەی تر بانگهێشت نەکراوە، بەرپرسی کۆمیتەمحەلی شاری سلێمانی (حزبی شیوعی کوردستان) ڕوونیکردەوە؛ کە ئێمە لە لایەن بەشێک لە بەشداربووانی کۆبوونەوەکە، کراوە بە مەرج و خەتی سور.

هەڵوێست

1. لە یادکردنەوەی ڕۆژی یەکی ئایاردا، ڕێگری لە بەشداری هەر لایەنێک کە خۆی بە لایەنگری کرێکاربزانێت بە جیا لەوەی ئەمە بۆچوونمان لەسەری چۆنە، سیاسەتی هەڵاواردن و پەراوێزخستنی نا کرێکاریو نا کۆمۆنیستییە. جەوهەری ڕەخنە و هەڵوێستی من لێرەدا دژایەتی ئەو سیاسەتی هەڵاواردن و پەراوێزخستنەیە کە گیراوەتەبەر لە لایەن ئەوانەی مەرج و خەتی سوریان داناوە و لە لایەن ئەوانەشەوە کە چوونەتەژێربـــاری ئەو مەرج و خەتە سورەوە.
2. ئەمەش لە حاڵێکدایە کە لانی کەم دووان لەو ڕێکخراوانەی (کۆمەڵە)، زۆر ڕاشکاوانە و بێ پێچ و پەنا،دەستبەرداری کۆمۆنیزم بوون و پەیوەست بوون بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد و ڕابردوویەکیشیان هەیەلە دژایەتی کردنی ئامانجەکانی ڕزگاری چینی کرێکار و چەپ و کۆمۆنیزم. دانانی ئەو مەرج و خەتیسورە بۆ لایەنێک و بەشداری پێکردنی لایەنگەلێکی لەو چەشنە ناسیونالیست، بەدڵنیاییەوە ئەو حزب وڕێکخراوانەی ڕێکخەری مەراسیمەکە دەخاتە بەردەم پرسیاری کرێکارێکی سۆشیالیست لە تاران و سنە وسلێمانی و سەقز و بانە …هتد کە بەچی کریدیت (ئیعتیبار) دەدرێت بە ڕەوتگەلێکی ناسیونالیستی دژەکرێکار و دژە کۆمۆنیست لە ڕۆژی یەکی ئایادا؟
3. چوونە پاڵ ئەم پڕۆژەیەی (حزبی شیوعی کوردستان) بۆ ڕێکخستنی یەکی ئایار، لە لایەن بەشێکلەو هاوڕێیانەی کە لە کۆبوونەوەکانی ئۆفیسی (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان)دا لە گفتووگۆدابووین و هاوبۆچوون و هاوپەیمان بووین بۆ کاری هاوبەشی هەڵسوڕاوانی چەپ و کرێکاری وسۆشیالیست، بەو مانایە دێت کە ئەوان پشتیان کردۆتە ئەو هاونەزەری و ئەو هاوپەیمانەتییە بە کاریهاوبەش.

دوای زیاتر لە مانگێک لە گفتووگۆ و پەیماندان بە کاری هاوبەش لە یەکەمین ئەزموونی عەمەلیدا کە هاتەپێشەوە، کە ئەویش چۆنیەتی ڕێکخستنی یادکردنەوەی یەکی ئایارە، ئەم کۆڕوکۆمەڵە لە بەریەک ترازێندراو بێ متمانەیی زاڵکرا بەسەریدا، بەوەی کە ئەم هاوڕێیانە بەرژەوەندی حزبی و ڕێکخراوەیی خۆیانخستەپێش کارکردنی هاوبەشی هەڵسوڕاوان و لایەنەکانی سەر بە بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی وپەیوەست بوون بە پڕۆژەی (حزبی شیوعی کوردستان) و ئەو حزب و ڕێکخراوە ناسیونالیستانەوە. وەوایان کرد هەر کەسە و هەر لایەنە بە جیا بە خۆی بڕیار بدات نەک لە کۆبوونەوەدا بە دەستەجەمعی بەئاکامێک بگەین.

چاوەڕوانی ئەمە لەو هاوڕێیانە ئەوە بوو کە هەڵوێستیان بەو جۆرە بێت؛ ئەوان پابەندن بە کۆڕوکۆمەڵێکەوەکە هەفتانە لە کۆبوونەوەدایە، جا یا هەموومان دەستەجەمعی هاوڕا دەبین بۆ چوون بەدەم بانگەوازی(حزبی شیوعی کوردستان) و بەشداری ئەو یادە لەگەڵیاندا، یان ناچین بەدەمیانەوە و خۆمان یادەکە بەجۆرێک دەکەینەوە. پرسێ گورگانەیەکیان بۆ ئەمە کرد ئەویش بە مەبەستی هاندانمان بە پەیوەست بوونبەو پڕۆژەیە نەک بۆ ساغ بوونەوەی دەستەجەمعی لەسەری، بۆیە لەکترازاندنی ئەم کۆڕوکۆمەڵەیە بە کاریهاوبەش و زاڵکردنی بێ متمانەیی بەرپرسیارەتییەکەی لە ئەستۆی ئەوانەدایە.

4. لە بارودۆخێکدا کە بورژوا ناسیونالیست و کۆنەپەرستی دەسەڵاتدار لە کوردستانی عێراقدا،هەلومەرجێکی سەختی بۆ ژیان و کاری چینی کرێکار دروست کردووە، وە بە سەرکوت و هێزیمیلیشیایی، بەرگری لە نیولیبڕالیزمی سەرمایەداری داسەپاو دەکات بەسەر کۆمەڵگەی کوردستاندا، وەڕێگرە لە ڕێکخراوبوونی ئازادانەی چینی کرێکار و توێژە جۆراوجۆرەکانی، یادکردنەوە و بەرزڕاگرتنی ڕۆژی یەکی ئایار لەوەها بارودۆخێکدا کە غیابی ڕێکخراوە کرێکارییەکان و ئاگاهی چینایەتی و حزبێکیپڕ نفوزی کرێکارییە، بۆتە کارێکی سمبۆلیک کە هەڵسوڕاوان و چالاکوانان و حزب و ڕێکخراوەکان پێیهەڵدەستن، بە مانایەک کەمتر یادکردنەوەیەکی جەماوەری کرێکارییە و زیاتر سمبۆلیکی سیاسییە.
کۆبوونەوەی ئەم هەشت حزب و ڕێکخراوانەی کوردستانی عێراق و ئێران و ڕێکخستنی یەکی ئایارلەمساڵدا و لە شاری سلێمانی، بەجیا لەوەی قەوارەکەی بچوک یا گەورە بێت، کارێکی سمبۆلیکیسیاسییە و دەچێتە خزمەت ئەجێندایەکی سیاسییەوە، کە سیاسەتی هەڵاواردنە دژ بە لایەنگەلێکی چەپو کریدیت (ئیعتیبار) پێدانە بە لایەنگەلێکی دژە کرێکار و دژە سۆشیالیست.
بەشداری یەک دوو لایەنی سەربە بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق لەم کارە سمبۆلیکەسیاسییەدا، سروشت و ناوەڕۆکی ئەجندا سیاسییەکەی ناگۆڕێت و پاشکۆ بوونیان دەردەخات بە ئەمئەجندایە.

5. لە حاڵەتێکیشدا ئەگەر هەڵسوڕاوان و هاوڕێیانی چەپ و کۆمۆنیست و ڕێکخراوەکانیان ئەو یادە بکەنەوە لە شاری سلێمانی هەر لەوە ناگۆڕێت کە ئەمەش خۆی هەر کارێکی

سمبۆلیکی سیاسییە بەپلەیەکەم، کە ئەو ڕۆژە بەرز و بەڕێز ڕادەگیرێت، بەڵام بە دڵنیاییەوە لەم حاڵەتەدا، ئاو ناکرێتە ناو ئاشیناسیونالیزمی کوردەوە و سیاسەتی هەڵاواردن و پەراوێزخستن بەسەر هیچ لایەنێکدا ناسەپێندرێت، وەهیچ حزبێکی ناسیونالیستی دژە کرێکار و دژە کۆمۆنیزم کریدیت (ئیعتیبار)ی پێ نادرێت.

٢٠٢٢-٤-٢١

پاڵەوانی ڕاستەقینە، پاڵەوانی ساختە… زانا ڕەزاق

پاڵەوان ووشەیەکە بە کەسانێک بەکاردێت کە براوەی کارێک بن یا یاریەک ،یان هەر شتێکی تر، کە ململانێی تێدا بێت، کە بەسەر ئەوانی تردا سەرکەوێت.

جا پاڵەوان بوونیش جۆراو جۆرن :

هەیە هی سیاسیە

هەشە تۆپی پێیە

هەشە جۆرانی ترن…

دواتر هەندێک پاڵەوانیەتی هەن ڕووبەڕوو دەزانی ئەوانە پاڵەوانی ڕاستەقینەن

بۆ نموونە

هی تۆپی پێ، یان براوەی یاریەکی تر نزیک لە تۆپی پێ، بەڵام هەندێکی تر هەن ،دیارنین کە پاڵەوانی ڕاستەقینەن، یان ساختەن، بەڵکو ئەوانە و ئەوانی تریش بە ئەنجام دەردەکەوێت .

جا ئەنجامیش هەن خراپن، هەشن چاکن ،

یانی بەپێی ئەنجامەکە دەڵێین ئەوە خراپ بوو، هەروەها دەشڵێین ئەوە چاک بوو.

بێگومان کە خراپ بوو ،دیارە هەڵە و هەڵەکاری زۆر هەبووە، بۆیە خراپ بووە، بە چاکەش دەتوانین بڵێین چونکە بە ڕاستی و ڕاستەقینە ڕۆیشتووە، بۆیە لەجیاتی خراپ بوون باش بووە.

جا خۆی زیاتر پاڵەوانی ساختە تۆزێک قورسترە، بۆیە دەبێ ئەمە لەو

کارانەی ئەوان دەیکەن و دەیڵێن ، دەبێ بزانین تا چەند ئەو کارانەی ئەوان دەیکەن زیاتر ڕاستەقینەیە، تا چەندیش نمایش و خۆهەڵکێشانە…

بۆ نموونە

کەسانێک هەن، هاوکاری هەژاران دەکەن و باسی دەکەن، کەچی ژمارەی هەژارەکان ڕۆژ بە ڕۆژ لە زیادبوونە ؟!

نموونەی تر

ڕێکخراو گەلێک هەن باسی گرنگیدان بە گەنجان و گەشەپێدان بە توانای گەنجان دەدەن ،کەچی ژمارەی ئەو گەنجانەی گرنگیان پێنادرێت زیاتر و زیاتر دەبن؟!

نموونەی تر باسی ڕەخساندنی هەلی کار دەکەن، کەچی ژمارەی بێکاران زیاتربووە ؟!

نموونەی تر باسی دامەزراندنی دەرچووانی زانکۆ و هەلی کار بۆ ئەو دەرچووانە دەکەن ،کەچی ڕۆژ بە ڕۆژ دەرچووی زانکۆی دانەمەزراو و بێکار زیاتر بووە؟!

ئەوە چەند نموونەیەکە هی ئەو کەسانە ئەوە دەسەلمێنێ ئەوانە؟ پاڵەوانی ساختەن قسەکانیان تەنیا نمایشە ؟!نەک هەر بەڕاستی و بە بەردەوامی کردارەکە بکەن، دواتر هەر بۆ ئەوە یان بۆ ئەگەرێکی زۆرە بۆ ئەو کەسانەیە خۆیان مەبەستیانە، نەک خودی شتەکان وەک شتەکان جێبەجێ بکەن، ئەگەر نا بۆچی ئەو قسانە دەکەن، کەچی چارەسەرنەکراون یان کەمنەکراونەتەوە، بەڵکو زیاتربوونە؟

لە کۆتایدا یەک جیاوازی نێوان پاڵەوانی ساختە و ڕاستەقینە ئەوەیە:

پاڵەوانی ساختە زیاتر قسە دەکات و کاری زیاتر نمایشە، بەلام ڕاستەقینە کەمتر قسە دەکات و کارەکانی زیاتر کردارییین ،هەروەها زۆر بە کەمیش باسی کارەکانی دەکات، ئەویش ئەو کاتە کە پێویستە بڵێیت نەک هەموو کات و جارێک.